

การเงิน และการธนาคารในประเทศไทย

พ ร ้อ ม ต ้วย ภ า ค ท ฤ ช ฎี

เริงชัย

มะระกานนท์

 เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาเหล่านี้ไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

การเงินและการธนาคารในประเทศไทย
(พร้อมด้วยภาคทฤษฎี)

นายเรงชัย มะระกานนท์

B.Com. (Keio University, Japan)

M.Sc. (Econ.) (L.S.E., England)

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

2521

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง พ.ศ. 2521

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

ลิขสิทธิ์เป็นของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ปก

ออกแบบโดย

นายสมปอง ดวงไสว

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี

ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

รายชื่อคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธวัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
นายสมบัติ จันทรวงศ์	กรรมการ
นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
นางสาววันเพ็ญ บงกชสถิตย์	กรรมการ
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการ
นายทักษ์ เฉลิมเตียรณ	กรรมการ
นายชัช กิจธรรม	กรรมการ
นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายบดินทร์ อัครวานิชย์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรียญิก
นายนวนิติ เสรฐบุปผ	กรรมการและเลขานุการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

เลขที่ 413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 7

คำแถลงของมูลนิธิโครงการตำรา ฯ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริการการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำรา ฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกเกิ้ลเฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของโครงการตำรา ฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยณะนี้ว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปด้วยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจหนุนช่วยการสร้างสรรค์ทางปัญญา ความคิดริเริ่มและความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม.

พร้อมกันนี้โครงการตำรา ฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของโครงการตำรา ฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำราอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนาตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของโครงการตำรา ฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย. ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำรา ฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมาบริหาร และดำเนินการ

อย่างอิสระจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ-และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขา ดังต่อไปนี้คือ

- 1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์
- 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์
- 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
- 4) สาขาวิชารัฐศาสตร์
- 5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
- 6) สาขาวิชาปรัชญา
- 7) สาขาวิชาจิตวิทยา
- 8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี.

นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นเพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงานและยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชาเช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม.

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือในราคาย่อมเยาพอสมควร

อนุกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำรายินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารและดำเนินงานร่วมกับเรา.

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

คำนำ

ระบบและการทำงานของการเงินและการธนาคารในประเทศหนึ่ง ย่อมมีความแตกต่างจากอีกประเทศหนึ่ง ตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะระบบและการทำงานของการเงินและการธนาคารในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทยและประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาวิชาการเงินและการธนาคารเพื่อให้เข้าใจและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมได้นั้น นอกจากความเข้าใจในหลักทฤษฎี ประสบการณ์เกี่ยวกับระบบและการทำงานของการเงินและการธนาคารในประเทศที่พัฒนาแล้ว ความเข้าใจในระบบการเงิน โครงสร้างสถาบันการเงิน วิธีการบริหารสถาบันการเงิน และศิลปะของการดำเนินนโยบายการเงินของประเทศไทยเอง เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงได้เน้นในสวระที่เกี่ยวกับระบบและการทำงานของการเงินและการธนาคารในประเทศไทย โดยการถ่ายทอดความรู้จากการศึกษา และประสบการณ์จากการทำงานในธนาคารแห่งประเทศไทยตลอดระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมา แต่ทั้งนี้ก็ยังเห็นความสำคัญของทฤษฎี ในภาคที่สองของหนังสือนี้ คือ บทที่ 14 ถึงบทที่ 18 จึงเป็นการบรรยายเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการเงิน ตั้งแต่สมัยคลาสสิกมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาในภาคแรกนั้น นอกเหนือจากการบรรยายให้เห็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ปฏิบัติในประเทศไทย และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานต่าง ๆ แล้ว ยังกล่าวถึงการศึกษานในเชิงเปรียบเทียบการปฏิบัติกับทฤษฎี และหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศอีกด้วย

หนังสือเล่มนี้จะไม่บังเกิดผลสำเร็จ ถ้าปราศจากความร่วมมือของพนักงานในฝ่ายวิชาการ และฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน ผู้เขียนขอขอบคุณทุกท่าน และหากประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้จะพึงมี ก็ขอให้เป็นการดีของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นสถาบันที่มอบทุนการศึกษาในต่างประเทศ และประสิทธิ์ประสาทความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เขียน แต่หากมีข้อผิดพลาดและการขาดตกบกพร่องก็ต้องถือเป็นความผิดของผู้เขียนแต่ผู้เดียว

เรียงชัย มะระกานนท์

สารบัญ

คำนำ	หน้า
สารบัญ	
ภาค 1 การเงินและการธนาคาร	1
บทที่ 1 เงินและระบบการเงิน	3
1.1 ความสำคัญของเงิน	3
1.2 วิวัฒนาการของเงิน	4
1. เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้า	5
2. เงินกระดาษ	5
3. เงินกระดาศ	6
4. เงินเครดิต	8
1.3 วิวัฒนาการของเงินในประเทศไทย (พ.ศ. 2500–2518)	9
1. วิวัฒนาการของธนบัตร	9
2. การจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร	13
3. วิวัฒนาการของเงินฝากเพื่อเรียก	16
1.4 มาตรฐานการเงิน	17
1. มาตรฐานโลหะมีค่า	18
2. มาตรฐานเงินกระดาศแลกเปลี่ยนไม่ได้	19
หนังสืออ้างอิง	24
บทที่ 2 การหมุนเวียนของเงินและปริมาณเงิน	25
2.1 หน้าที่ของเงิน	25
2.1.1 เป็นมาตรฐานในการเทียบค่า	25
2.1.2 เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน	26
2.1.3 หน้าที่ของการเก็บรักษาค่า	26
2.2 การหมุนเวียนของธนบัตรและเหรียญกษาปณ์	28

(๗)

	หน้า
2.3 ปัญหาการวัดปริมาณเงิน	33
2.3.1 ประเภทเงิน	33
2.3.2 ประเภทผู้ถือ	34
2.3.3 วัตถุประสงค์ของการถือเงิน	34
2.4 คำจำกัดความปริมาณเงิน	35
2.4.1 ปริมาณเงินตามความหมายแคบ	35
2.4.2 ปริมาณเงินตามความหมายกว้าง	36
2.5 ปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับปริมาณเงิน	39
2.5.1 ปัญหาตัวเลขยอดคงค้างของปริมาณเงิน	39
2.5.2 ปัญหาเกี่ยวกับสถาบันการเงิน	40
2.5.3 ปัญหาของเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศ	41
หนังสืออ้างอิง	41
ภาคผนวกท้ายบทที่ 2	42
บทที่ 3 ความหมายและความสำคัญของเครดิต	47
3.1 ความหมาย	47
3.2 ประเภทของเครดิต	48
3.2.1 เครดิตแยกตามวัตถุประสงค์ของการใช้	49
3.2.2 จำแนกตามระยะเวลา	49
3.2.3 จำแนกตามประเภทผู้กู้	50
3.3 สถาบันการเงินและเครดิต	50
3.4 วิธีปฏิบัติของเครดิต	51
3.4.1 โดยข้อตกลงทางวาจาและการลงบัญชี	51
3.4.2 โดยสัญญาที่เขียนเป็นข้อเขียน	52
หนังสืออ้างอิง	55

(ค)

	หน้า
บทที่ 4 ตลาดการเงิน	56
4.1 โครงสร้างตลาดการเงิน	56
(ก) ตลาดการเงินนอกระบบ	56
(ข) ตลาดการเงินในระบบ	58
(ค) ความแตกต่างระหว่างตลาดเงินกับตลาดทุน	58
4.2 ลักษณะและหน้าที่โดยทั่วไปของสถาบันการเงิน	61
(ก) หน้าที่ในการเป็นสถาบันแหล่งกลาง	61
(ข) หน้าที่ในการลดความเสี่ยง	61
(ค) หน้าที่ในการจัดหาตลาดหรือสภาพคล่องให้ แก่เครื่องมือเครดิต	62
4.3 ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างสถาบันการเงินในประเทศกำลังพัฒนา	64
4.4 การวัดระดับการพัฒนาของสถาบันการเงิน	66
(ก) อัตราส่วนเงินฝากเพื่อเรียกต่อปริมาณเงินในความหมายแคบ	67
(ข) วัดจากอัตราส่วนสภาพคล่องในสถาบันการเงินต่อรายได้ ประชาชาติ	68
(ค) อัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติ	69
4.5 แนวโน้มของการพัฒนาสถาบันการเงิน	70
4.6 เส้นทางพัฒนาที่จะบรรลุซึ่งขนาดของสถาบันการเงินที่ดีที่สุด หนังสืออ้างอิง	72
ภาคผนวกท้ายบทที่ 4 ตลาดทุน (capital Market)	75
บทที่ 5 สถาบันการเงินในประเทศไทย	84
5.1 ประเภทของสถาบันการเงิน	84
(1) ธนาคารพาณิชย์	84

(ง)

	หน้า
(2) ธนาคารออมสิน	84
(3) บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	84
(4) สถาบันการเงินเฉพาะอย่าง	85
(5) กิจการประกันชีวิต สหกรณ์เกษตร และสหกรณ์ออมทรัพย์	86
(6) บริษัทเครดิตฟองซิเอร์และโรงรับจำนำ	86
5.2 การกำกับและการควบคุมสถาบันการเงินต่าง ๆ	86
5.3 ความสำคัญเปรียบเทียบของสถาบันการเงินต่าง ๆ	88
(1) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงิน พิจารณา จากความสามารถระดมเงินออม	89
(2) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงิน พิจารณา จากการให้กู้ยืมเงิน	90
(3) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงิน พิจารณา จำนวนสินทรัพย์ทั้งสิ้น	92
5.4, ลักษณะและปัญหา	94
หนังสืออ้างอิง	96
บทที่ 6 ธนาคารพาณิชย์	97
6.1 ระบบธนาคารพาณิชย์	97
(ก) ระบบธนาคารเดี่ยว	97
(ข) ระบบธนาคารสาขา	98
(ค) ระบบธนาคารกลุ่ม	100
6.2 ธนาคารพาณิชย์กับการสร้างเงินฝากและเครดิต	102
6.2.1 กระบวนการสร้างเครดิตและเงินฝาก	103
6.2.2 การสร้างเงินฝากในกรณีที่มีการรั่วไหล	108

(จ)

	หน้า
6.3 ฐานะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์	109
6.31 ในฐานะผู้บริหารธนาคาร	110
ก. การบริหารหนี้สิน	110
ข. การบริหารสินทรัพย์	112
ค. การบริหารสภาพคล่อง	115
6.32 ในฐานะผู้บริหารนโยบายการเงิน	116
ก. ประสิทธิภาพในการผลิต	117
ข. ประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร	119
ค. ประสิทธิภาพต่อการรักษาเสถียรภาพทางการเงิน	121
หนังสืออ้างอิง	122
บทที่ 7 วิเคราะห์การธนาคารพาณิชย์จากบัญชีงบดุล (Bank Balance Sheet)	123
7.1 ความสำคัญของบัญชีงบดุล	123
7.2 วิเคราะห์รายการหนี้สิน	124
7.21 เงินกองทุน	124
7.22 เงินฝาก	132
7.23 เงินกู้ยืม	140
7.24 หนี้สินอื่น ๆ	142
7.3 วิเคราะห์รายการทรัพย์สิน	143
7.31 เงินสดและเงินฝาก	143
7.32 การลงทุน	146
7.33 การให้กู้ยืมเบิกเกินบัญชีและข้อลด	147
7.34 สินทรัพย์ประจำและอื่น ๆ	150
หนังสืออ้างอิง	151
ภาคผนวกท้ายบทที่ 7 ประกาศกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2505	152

(ฉ)

	หน้า
บทที่ 8 การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย	154
8.1 วิวัฒนาการ	154
8.1.1 ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2431-สงครามโลกครั้งที่ 2)	154
8.1.2 ระยะที่สอง (จากสงครามโลกครั้งที่ 2-พ.ศ. 2498)	157
8.1.3 ระยะที่สาม (พ.ศ. 2498-ปัจจุบัน)	160
8.2 โครงสร้างของระบบธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน	163
ความแตกต่างระหว่างกลุ่มธนาคารไทยและกลุ่มสาขา ธนาคารต่างประเทศ	168
8.3 หลักเกณฑ์การอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์และสาขา	171
8.3.1 หลักเกณฑ์การอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์	171
8.3.2 หลักเกณฑ์การพิจารณาคำอนุญาตให้เปิดสาขา	174
8.4 บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในเศรษฐกิจไทย	188
8.4.1 การเจริญเติบโต	188
8.4.2 การกระจายทรัพยากร	191
8.4.3 พฤติกรรม ประสิทธิภาพการจัดการ และการสนองตอบ นโยบายการเงิน	198
8.4.4 อื่น ๆ	202
หนังสืออ้างอิง	203
ภาคผนวกท้ายบทที่ 8	204
เอกสารหมายเลข 1 หลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาต เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์	204
เอกสารหมายเลข 2 เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขา ธนาคารพาณิชย์ (สำหรับสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร และเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ)	207

(ข)

หน้า

เอกสารหมายเลข 3	เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ (สำหรับสาขาในเขตอำเภอรอบนอก)	210
เอกสารหมายเลข 4		212
เอกสารหมายเลข 5		216
บทที่ 9	ฐานะและการดำเนินงานของสถาบันการเงินอื่นที่สำคัญในประเทศไทย	219
9.1	บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	219
9.1.1	ความเป็นมา	220
9.1.2	ลักษณะการดำเนินงาน	222
9.1.3	ความสัมพันธ์กับธนาคารพาณิชย์	225
9.2	ธนาคารออมสิน	229
9.2.1	โครงสร้าง	229
9.2.2	การระดมเงินออม	229
9.2.3	การลงทุนและการแสวงหาผลประโยชน์	231
9.3	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	232
9.3.1	ความเป็นมา	232
9.3.2	โครงสร้าง	235
9.3.3	ที่มาของเงิน	236
9.3.4	ทางใช้เงิน	242
9.4	บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	247
9.4.1	ความเป็นมา	247
9.4.2	การจัดการ	248
9.4.3	กฎเกณฑ์การให้กู้ยืมเงิน	249
9.4.4	แหล่งที่มาของเงินทุน	251

(ข)

	หน้า
9.4.5 การจัดหาเงินทุนของบริษัท	251
9.4.6 อุตสาหกรรมที่บริษัทให้กู้ตั้งแต่เริ่มกิจการ (พ.ศ. 2503-2518)	252
บทที่ 10 การธนาคารกลาง (Central Banking) และธนาคารแห่งประเทศไทย	254
10.1 ประวัติการธนาคารกลางทั่วไป	254
10.2 ประวัติธนาคารแห่งประเทศไทย	255
10.3 อีสรภาพของธนาคารกลาง	257
10.4 หน้าที่ของธนาคารกลาง	259
10.4.1 หน้าที่ออกบัตร	260
10.4.2 การเป็นนายธนาคารของรัฐบาล	264
10.4.3 การเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์	270
10.4.4 การกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน	273
10.4.5 การควบคุมปริวรรตเงินตรา	275
10.4.6 การรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศ	277
หนังสืออ้างอิง	281
ภาคผนวกท้ายบทที่ 10 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน	282
บทที่ 11 นโยบายการเงิน	289
11.1 การควบคุมทางปริมาณ	289
11.1.1 อัตราธนาคาร	290
11.1.2 อัตราเงินสดสำรอง	294
11.1.3 การซื้อขายหลักทรัพย์	300
11.2 การควบคุมเครดิตทางคุณภาพหรือเฉพาะอย่าง	304
11.2.1 Moral Suasion	304
11.2.2 การควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภค	306

(ณ)

	หน้า	
11.2.3	วิธีการควบคุมเครดิตเพื่อการซื้อขายหลักทรัพย์	307
11.2.4	การควบคุมเครดิตเพื่อการก่อสร้างหรือซื้ออาคาร	308
11.2.5	การกำหนดอัตรารับช่วงซื้อลดเป็นพิเศษสำหรับ ตัวเงินบางประเภท	308
11.2.6	การกำหนดเงินมัดจำสำหรับการสั่งซื้อสินค้าจาก ต่างประเทศ	309
11.2.7	การควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ มิให้เสี่ยงจนเกินไป	309
11.3	การควบคุมโดยตรง	312
11.4	การเปรียบเทียบมาตรการควบคุมทางปริมาณ	314
11.4.1	เปรียบเทียบมาตรการเงินสดสำรองและการซื้อขาย หลักทรัพย์	314
11.4.2	เปรียบเทียบมาตรการอัตราธนาคารกลางและ มาตรการอื่น ๆ	317
	หนังสืออ้างอิง	318
บทที่ 12	นโยบายการเงินในประเทศไทย	319
12.1	นโยบายการเงินเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงิน	320
12.1.1	อัตราเงินสดสำรอง	320
12.1.2	นโยบายอัตราดอกเบี้ย	328
12.2	นโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันการเงิน	333
12.2.1	อัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง	334
12.2.2	การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่	337
12.2.3	มาตรการอื่น ๆ	341
12.3	นโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม	344

(ญ)

	หน้า
12.3.1 การรับช่วงซื้อลด	344
12.3.2 สินเชื่อเพื่อการเกษตร	348
12.3.3 การให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่น	352
12.3.4 การเข้าร่วมในโครงการพัฒนาโดยตรง	353
หนังสืออ้างอิง	354
ภาคผนวกท้ายบทที่ 12	355
เอกสารหมายเลข 1	355
เอกสารหมายเลข 2	357
เอกสารหมายเลข 3	359
เอกสารหมายเลข 4	360
บทที่ 13 ศิลป : ของการควบคุมปริมาณเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย	362
13.1 สาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลง	362
(1) ต่างประเทศ	365
(2) ด้านรัฐบาล	366
(3) ด้านเอกชน	366
13.2 สาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงพิจารณาจากบัญชีสมดุล	367
13.3 ศิลปะในการกำหนดเป้าหมายปริมาณเงิน	377
13.4 ศิลปะในการควบคุมปริมาณเงินให้ได้ตามเป้าหมาย	382
13.5 ข้อจำกัดทางการเงินและการคลัง	386
13.6 การปรับปรุงเทคนิคในการควบคุมปริมาณเงิน	388
หนังสืออ้างอิง	390

(๑)

	หน้า
ภาค 2 ทฤษฎีและแนวความคิดนโยบายการเงิน	391
บทที่ 14 ทฤษฎีการเงินคลาสสิก	393
14.1 ทฤษฎีเงินสินค้า (The Commodity Theory of money)	393
14.2 ทฤษฎีสถสมการการแลกเปลี่ยน (Equation of Exchange)	396
14.3 ทฤษฎีปริมาณเงิน : วิเคราะห์จากหน้าที่การเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน (The Quantity Theory of Money : Transaction Approach)	398
14.4 ทฤษฎีปริมาณเงิน : วิเคราะห์จากพฤติกรรมการณ์เงินสด (The Quantity Theory of Money : Cash Balance Approach)	401
หนังสืออ้างอิง	403
บทที่ 15 วิวัฒนาการของทฤษฎีปริมาณเงิน	404
15.1 K. Wicksell	406
15.2 R.G. Hawtrey	408
15.3 Frederick Hayek	411
หนังสืออ้างอิง	414
บทที่ 16 ทฤษฎีการเงินสมัยใหม่	415
16.1 ก้าวไปสู่การปฏิวัติของเคนส์	415
16.2 เศรษฐศาสตร์เคนส์และทฤษฎีการเงิน	416
16.2.1 ภาคเศรษฐกิจการผลิต	417
16.2.2 ภาคเศรษฐกิจการเงิน	422
16.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาคเศรษฐกิจการผลิตกับการเงิน	429
16.4 ทฤษฎีเคนส์กับการวิเคราะห์เศรษฐกิจระหว่างประเทศ	436
หนังสืออ้างอิง	441

(ฉ)

	หน้า
บทที่ 17 ทฤษฎีการเงินนิยม (Monetarism)	442
17.1 ทฤษฎีอุปสงค์เงินตรา	442
17.2 เปรียบเทียบทฤษฎีฟรีดแมนกับทฤษฎีเคนส์	446
17.3 หลักการปรับตัวของนโยบายการเงิน : เคนส์และฟรีดแมน	451
17.4 สรุปและข้อคิดเห็นการเปรียบเทียบทฤษฎีเคนส์กับ ทฤษฎีการเงินนิยม	454
17.5 วิเคราะห์ทฤษฎีการเงินนิยมจากหลักสถิติ	455
17.5.1 ความเข้าใจหลักทฤษฎีการเงินนิยม	455
17.5.2 ข้อโต้แย้งระหว่างหลักการสมการลดกับสมการ โครงสร้าง	460
17.5.3 การประเมินประสิทธิภาพของนโยบายการเงิน และนโยบายการคลัง	462
17.6 อิทธิพลของทฤษฎีการเงินนิยม	464
หนังสืออ้างอิง	467
บทที่ 18 ทฤษฎีเงินเพื่อ	468
18.1 ปัญหาของการวัดระดับเงินเพื่อ	468
ปัญหาข้อที่ 1	468
ปัญหาข้อที่ 2	469
ปัญหาข้อที่ 3	471
ปัญหาข้อที่ 4	472
ปัญหาข้อที่ 5	472
18.2 ลักษณะของเงินเพื่อ	473
18.3 สาเหตุของเงินเพื่อ	476
(ก) เงินเพื่อเกิดจากแรงดึงของอุปสงค์	476

(๖)

	หน้า
(ก) เงินเพื่อเกิดจากอุปทาน	477
18.4 ปัญหาในการบอกลักษณะเงินเพื่อ	479
18.5 ทฤษฎีเงินเพื่อในยุคใหม่	481
18.6 การศึกษาทางปริมาณ (Quantitative Studies)	490
18.7 ผลกระทบกระเทือนอันเกิดจากเงินเพื่อ	493
18.7.1 ผลที่มีต่อความต้องการถือเงิน	493
18.7.2 เงินเพื่อกับการสะสมทุน	494
18.7.3 เงินเพื่อกับฐานะรัฐบาล	497
18.7.4 เงินเพื่อกับการกระจายรายได้	498
หนังสืออ้างอิง	500

ภาค 1 การเงินและการธนาคาร

เงินและระบบการเงิน

1.1 ความสำคัญของเงิน

เงินเป็นสิ่งประดิษฐ์อันสำคัญและมหัศจรรย์ของมนุษยชาติ ชีวิตในปัจจุบันนี้ ความเกี่ยวข้องกับเงินอย่างมากมาย จนไม่อาจจะวาดภาพได้ว่าสังคมในขณะนี้ถ้าขาดเงินจะเกิดอะไรขึ้น ความสำคัญของเงินกระจายตัวไปทั่วไม่จำกัดแต่เพียงเศรษฐกิจ แม้แต่ศีลธรรมและจิตใจก็ได้รับอิทธิพลจากเงินด้วย ความสำคัญของเงินอาจแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ทุกลำดับการขยายตัวของเศรษฐกิจและสังคมจะยกฐานะความสำคัญของเงินมากขึ้นไปด้วย ดังนั้น ถ้าจะให้กล่าวถึงความสำคัญของเงินอย่างสั้นเชิงแล้วย่อมเป็นไปได้ ในแง่ของวิชาการ ความสำคัญของเงินสามารถเปรียบเทียบได้กับระบบที่ไม่มีเงิน อันได้แก่ ระบบที่ใช้การแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า (Barter) ดังนี้

(1) การแลกเปลี่ยนสินค้าหนึ่งเป็นอีกสินค้าหนึ่ง ผู้ต้องการแลกเปลี่ยนสินค้านั้นจะต้องสืบหาผู้ที่ยินดีจะรับแลกเปลี่ยนกับสินค้าของตน และผู้นั้นจะต้องมีสินค้าที่ตนต้องการพร้อมที่จะแลกด้วย เช่น ต้องการแลกเนื้อวัวกับข้าว ผู้นั้นจะต้องสืบหาผู้มีข้าวที่ยินดีจะแลกกับเนื้อวัว การสืบหาดังกล่าวย่อมเป็นเรื่องยุ่งยากและกินเวลา

(2) การกำหนดราคาสินค้าประเภทใดประเภทหนึ่งจะไม่มีค่าน้ำหนักแน่นอน จะขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้าที่นำมาแลก ดังตัวอย่างเช่น มีผู้นำเนื้อหมูมาแลกกับข้าว ถ้าผู้มีข้าวต้องการเนื้อหมู ผู้นำเนื้อหมูมาแลกก็จะได้อัตราส่วนการแลกที่ดี แต่ถ้าผู้มีข้าวต้องการเนื้อวัว ก็คงยินดีให้ข้าวแลกเนื้อหมูน้อยลง แม้ว่าจะกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนสินค้าแต่ละประเภทให้สม่ำเสมอแล้วก็ตาม ราคาสินค้าชิ้นหนึ่ง ๆ ก็ยังมีราคาแตกต่างกันได้มากมาย เช่น ถ้าสินค้าในสังคมนั้นมีทั้งสิ้น 100,000 ชนิด ราคาสินค้าชิ้นหนึ่ง อาจมีราคาแตกต่างกันได้ถึง 99,999 ราคา

(3) การเก็บรักษาสินค้าต่าง ๆ เพื่อไว้ใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ เมื่อมีความต้องการเกิดขึ้น จะมีปัญหาในการจัดเก็บสินค้านั้น ๆ ยิ่งเป็นคนที่ทรัพย์สินมากเท่าไร การเก็บรักษาก็จะยิ่งทวีความยุ่งยากมากขึ้น เป็นต้น

ปัจจุบันสังคมที่มีระบบแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าแต่เพียงอย่างเดียวแทบจะไม่มี นอกจากหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ห่างไกลจากความเจริญทางเศรษฐกิจ การใช้เงินมีน้อย ชาวบ้านใช้วิธีแลกเปลี่ยนของที่ตนมีกับเพื่อนบ้าน ในสังคมที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจแล้ว ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าก็มี ได้สูญหายไปโดยสิ้นเชิง ยังมีการใช้ระบบนี้อยู่ในบางแห่ง บางเวลา เช่น คนขายเครื่องครัวและเครื่องใช้ด้วยวิธีรับแลกกับเสื้อผ้าเก่า ๆ หรือเสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้ว การทำงานเพื่อแลกกับอาหารและที่อยู่ และในธุรกิจบางประเภทก็ยังใช้ระบบนี้ เช่น การแลกเปลี่ยนรถใช้แล้ว การแลกเปลี่ยนที่ดิน การแลกเปลี่ยนไขไก่ ผัก ผลไม้กับการรักษาพยาบาลของนายแพทย์ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว การแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าจะมีบทบาทมากขึ้นในยามที่เงินตราเสื่อมความสำคัญลง เช่น ในระหว่างสงคราม เงินตรามีความสำคัญน้อย ประชาชนพยายามเสาะหาสินค้าด้วยการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน พยายามหลีกเลี่ยงการใช้เงินตรา ตัวอย่างนี้จะเห็นได้ดีจากประสบการณ์ของเยอรมนีในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะทุกคนต่างตระหนักดีว่า เงินตราจะมีค่าตกต่ำลงเรื่อย ๆ และผู้อื่นอาจไม่ยอมรับ เงินตรานี้จะหมดความหมาย แต่สินค้าเป็นสิ่งที่สามารถใช้อุปโภคหรือบริโภคได้

1.2 วิวัฒนาการของเงิน

ความเป็นมาของเงินในแต่ละสังคม แต่ละพื้นที่ มีความแตกต่างกันไป แต่ต่างก็มีสาเหตุอย่างเดียวกัน นั่นคือ ความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะว่า ในขณะที่สังคมขยายตัว ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าเริ่มมีความจำกัด และไม่อาจสนองหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจซึ่งขยายตัวมากขึ้น มนุษย์จึงต้องสมมติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้า วิวัฒนาการของการใช้สิ่งของอื่นมาทำหน้าที่เป็นตัวกลางเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้านั้น มีลำดับขั้นของวิวัฒนาการดังนี้ คือ

(1) เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้า (Commodity Money)

ในระยะต้นของวิวัฒนาการการเงินตรา มนุษย์เริ่มหาสิ่งซึ่งมีค่าเป็นที่ยอมรับในแต่ละสังคมเป็นตัวกลางการแลกเปลี่ยน สิ่งซึ่งมีค่านี้อาจเป็นได้ทั้งสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภคหรือเครื่องประดับ เช่น การใช้ใบชา ผ้าขนสัตว์ ลูกปัด และเปลือกหอย เป็นต้น ทั้งนี้ จะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์และความจำเป็นของสินค้านั้น ๆ เช่น สังคมในพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็น ผ้าขนสัตว์และหนังสัตว์เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ทุกคนจึงยอมรับเป็นตัวกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ ในสังคมที่มีอากาศร้อน ประชาชนนิยมใช้สิ่งประดับ เช่น ลูกปัด หินสีแปลก ๆ กระจุกสัตว์ สินค้าเหล่านี้จึงใช้เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนได้ ในประเทศจีน มีความนิยมดื่มชาทั่วไป ใบชาจึงทำหน้าที่เป็นเงินได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของประเภทใดก็ตาม มีความจริงประการหนึ่งว่า สิ่งซึ่งจะเป็นเงินตราได้นั้น ต้องเป็นสิ่งที่คนส่วนมากยอมรับและมีความต้องการ

แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ ในบางยุคบางสมัย สินค้าก็สามารถกลายเป็นเงินได้ เช่น สมัยอเมริกาเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ไบยาสูบเป็นสินค้าที่บุคคลทั่วไปต้องการ จึงมีการใช้ไบยาสูบเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการอย่างแพร่หลาย และในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เยอรมนีต้องพิมพ์ธนบัตรเงินมาร์กออกใช้มากมายจนกระทั่งคนทั่วไปไม่มีความเชื่อถือเงินมาร์ก จึงหันมาใช้บุหรีเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแทน

(2) เงินกษาปณ์ (Coinage)

การใช้สิ่งของหรือสินค้าเป็นเงิน มีความไม่สะดวกหลายประการ เช่น ยากต่อการเก็บรักษา ค่าไม่แน่นอน ไม่อาจแบ่งแยกเป็นหน่วยเล็ก ๆ และปริมาณก็หาความแน่นอนไม่ได้ ดังนั้นวิวัฒนาการในยุคต่อมาจึงมีการประดิษฐ์เงินตราขึ้นด้วยโลหะธาตุต่าง ๆ โลหะธาตุที่นำมาประดิษฐ์เป็นเงินตรามักเป็นโลหะที่มีค่าเนื่องจากหาได้ยากและเป็นโลหะที่มีสภาพคงทน ได้แก่ทองคำ เงิน และทองแดง เป็นต้น ลักษณะของเงินตราที่ทำด้วยโลหะในระยะต้นนั้น ค่าของเงินตราเป็นไปตามเนื้อของโลหะ หรือนัยหนึ่งยังดำรงค่าในตัวเช่นเงินตราสินค้า รูปลักษณะของเงินตราที่ทำด้วยโลหะมีความแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและ

สถานที่ เช่น ในประเทศจีน เมื่อก่อนคริสต์ศักราช 2,000 ปี ใช้เหรียญบรอนซ์รูป “จอบ” ในอียิปต์เมื่อก่อนคริสต์ศักราช 1,200 ปี ใช้เหรียญทองแดงรูป “วงแหวน” และชนเผ่า บาลูบาในคองโก ใช้เหรียญรูป “กากบาท” เป็นต้น ต้นกำเนิดของเงินตราที่เป็นโลหะมีมานานก่อนคริสต์ศักราชหลายพันปี โดยรูปร่างของเงินตราแตกต่างกันไปดังกล่าว แต่ต่อมาในสมัยโรมันและกรีก ประมาณคริสต์ศักราช 300-600 ปี ได้มีการประดิษฐ์เงินกษาปณ์ที่มีลักษณะกลมแบนขึ้นเป็นครั้งแรก และรูปลักษณะเงินกษาปณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นแบบมาตรฐานที่ใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

วิวัฒนาการเงินกษาปณ์เป็นไปเพื่อความสะดวกแก่ผู้ใช้มากขึ้น และปริมาณโลหะที่ผลิตเป็นเงินเพิ่มไม่ทันกับความต้องการผลิตเงิน ในระยะต่อมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเงิน โดยผลิตเหรียญกษาปณ์ที่ไม่จำเป็นต้องมีเนื้อโลหะตามค่าของเงินตรา นั้น ๆ

(3) เงินกระดาษ (Paper Money)

ความเป็นมาแต่แรกนั้น เงินกระดาษไม่ใช่ “เงินตรา” แต่ทำหน้าที่เป็นตัวแทน “เงินตรา” อีกทีหนึ่ง นั่นคือ เป็น “สัญญา” ระบุว่าบุคคลผู้ถือมีกรรมสิทธิ์ที่จะเรียกคืน “เงินกษาปณ์” หรือ “สิ่งของ” อย่างหนึ่งอย่างใดที่ฝากไว้กับผู้ออกสัญญา ในระยะต้นของวิวัฒนาการ เงินกระดาษจึงเป็นเพียง “สัญญา” ที่ไม่ได้ใช้เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนในธุรกิจโดยตรง เพราะความเชื่อถ้อยยังมีน้อย กำเนิดแรกของเงินกระดาษนั้น สันนิษฐานได้ว่ามีในประเทศจีน (จีนจึงเป็นชาติแรกที่ผลิตทั้งกระดาษและเงินกระดาษ) ในสมัยราชวงศ์เซียงตุง (Hsien-toung) เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 ได้มีการออกเงินกระดาษเพื่อใช้แทนเหรียญโลหะทองแดง ซึ่งมีน้ำหนักมากไม่สะดวกในการนำติดตัวไปไหนต่อไหน ความนิยมใช้เงินกระดาษจึงแพร่หลายมากขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ทั้งพระเจ้าจักรพรรดิจีนและชนเผ่ามองโกลต่างประดิษฐ์เงินกระดาษขึ้นใช้แทนเงินกษาปณ์มากขึ้น

ในสังคมเศรษฐกิจของโลกตะวันตก วิวัฒนาการเงินกระดาษเกิดขึ้นในลักษณะของ “ใบสัญญา” กล่าวคือ ประชาชนที่มีโลหะมีค่าหรือเหรียญกษาปณ์มักจะมีปัญหาในการเก็บรักษาหรือถือติดตัวไปไหนมาไหนอันเป็นการไม่ปลอดภัยถ้าหากต้องเก็บรักษาไว้เอง จึงมีการนำไปฝากไว้กับบุคคลที่คนทั่วไปให้ความเชื่อถือ ซึ่งได้แก่ พ่อค้า คหบดี ที่มีฐานะ

ดี และในสมัยนั้นก็มีรัฐบาลภายใต้กษัตริย์ที่พ่อค้าให้ความไว้วางใจฝากทองคำและสมบัติอื่น ๆ แต่ปรากฏว่าในประเทศอังกฤษ สมัยราชวงศ์ Stuarts กษัตริย์ในราชวงศ์ได้คิดโกงพ่อค้าผู้ซึ่งเอาทองคำและสมบัติมาฝากไว้ใน Tower of London กล่าวคือ เมื่อพ่อค้านำใบสัญญามาถอนทรัพย์สินสมบัติของตน รัฐบาลไม่มีจะให้คืนเพราะรัฐบาลได้ใช้จ่ายเงินทองไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น พ่อค้าและนักการเงินทั้งหลายจึงหมดความไว้วางใจรัฐบาล เมื่อฝากเงินกับรัฐบาลไม่ได้ พ่อค้าและนักการเงินจึงจำเป็นต้องหาที่ฝากเงินที่ปลอดภัยทางอื่น และในสมัยนั้นช่างทอง (goldsmith) และพ่อค้าผู้มั่งคั่งมีหลักฐานมั่นคงเป็นผู้ที่คนทั่วไปให้ความเชื่อถือ ช่างทองและพ่อค้าจึงเป็นผู้รับฝากเงินทองจากคนอื่น ๆ และออกใบสัญญาให้แทนใบสัญญานั้นได้วิวัฒนาการต่อมาเป็นเงินกระดาษ และพ่อค้าหรือช่างทองก็ดำเนินธุรกิจเป็นนายธนาคารไป ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกเงินกระดาษว่า bank notes และนายธนาคารที่มีพื้นฐานมาจากพ่อค้านั้น เรายังเห็นได้จากหลักฐานในปัจจุบันที่เราเรียกกิจการธนาคารประเภทหนึ่งในอังกฤษว่า merchant bank โดยเจ้าของกิจการเหล่านี้ล้วนเป็นพ่อค้ามหาเศรษฐีมาก่อน เช่น Rothchild เป็นต้น

วิวัฒนาการดังกล่าวยังเกี่ยวข้องไปถึงการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย กล่าวคือ รัฐบาลในสมัยนั้นเกิดขาดเงินทองเพราะใช้จ่ายเกินตัว และเห็นว่าพ่อค้าและช่างทองนั้นได้รับฝากเงินจากธุรกิจไว้จำนวนมาก จึงได้กู้เงินจากช่างทอง ในไม่ช้าปรากฏว่ากษัตริย์ได้คิดโกงช่างทอง โดยไม่ยอมจ่ายเงินกู้คืนแก่ช่างทอง แต่ส่วนช่างทองนั้นได้รับฝากเงินจากนักธุรกิจไว้จำนวนมาก จึงอยู่ในฐานะลำบาก เพราะตัวเองไม่สามารถที่จะหาเงินมาใช้ให้กับผู้ฝากเงินทั้งหลายได้ ความสับสนและไม่ปลอดภัยในด้านการรับฝากเงินจึงเกิดขึ้นทั่วไป นักธุรกิจจึงเรียกร้องให้มีการจัดตั้งธนาคารที่มั่นคงในลักษณะเดียวกันกับธนาคารแห่งอัมสเตอร์ดัม (ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1609 เป็นแห่งแรกในยุโรป) ผลการเรียกร้องดังกล่าว จึงได้มีการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้น เพื่อจัดระเบียบการเงินทองในเศรษฐกิจให้ดีขึ้น

การพิมพ์เงินกระดาษหรือธนบัตรนี้เท่าที่เป็นมาจะต้องอิงอยู่กับโลหะมีค่าเสมอ เพราะธนบัตรนั้นเป็นสัญญาที่ผู้ออกให้จะต้องชดใช้โลหะมีค่าให้เมื่อมีการเรียกไถ่ถอนคืน

เป็นที่สันนิษฐานกันว่า บุคคลแรกที่มีความเชื่อว่า การออกธนบัตรนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีมูลค่าที่จะแลกเปลี่ยนโลหะมีค่าได้ตามราคา แต่ปริมาณธนบัตรที่ออกใช้ควรขึ้นอยู่กับความจำเป็นทางการค้า คือ จอห์น ลอว์ (John Law) ในปี ค.ศ. 1718 ความคิดของลอว์ตรงกับระบบการเงินบริหาร (managed currency system) สมัยใหม่ แต่ปฏิบัติการของลอว์ต้องล้มเหลว เพราะลอว์ล้มความจริงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สถาบันที่จะออกธนบัตรควรเป็นสถาบันที่มีความรับผิดชอบ ไม่หวังผลกำไรและจะต้องรักษาฐานะของความเชื่อถือในระบบการเงินให้มั่นคง ดังนั้น เมื่อลอว์ได้รับสิทธิในการออกธนบัตร ธนาคารของลอว์จึงได้พิมพ์ธนบัตรออกเป็นจำนวนมากเกินความต้องการจนเกิดภาวะเงินเฟ้อ และในที่สุดผู้ถือหุ้นบริษัทซึ่งรับเป็นธนบัตรเริ่มมีความสงสัย จึงขายหุ้นคืนและแลกธนบัตรคืนเป็นโลหะมีค่า ความระแวงนี้ได้ขยายตัวออกไปโดยกว้างขวาง จนในที่สุดธนาคารของลอว์ไม่อาจรับคืนธนบัตรได้ ต้องเลิกกิจการและลอว์ต้องหนีไปในที่สุด แม้ว่าหลักการนี้จะล้มเหลวก็ตาม แต่ความคิดของลอว์ก็ตรงกับหลักการสมัยใหม่ ซึ่งมีการพัฒนาการอย่างมั่นคงในปัจจุบัน จึงสามารถกล่าวได้ว่า หลักการของลอว์ไม่ผิด แต่หลักปฏิบัติของลอว์ไม่ถูกต้อง ประชาชนจึงขาดความเชื่อถือในธนบัตร

(4) เงินเครดิต (Credit Money)

เงินเครดิตเป็นเงินที่กำเนิดขึ้นในสังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ระบบการธนาคารได้พัฒนาแล้ว มีการใช้เช็คเพื่อส่งจ่ายโดยให้ธนาคารที่ตนมีบัญชีเงินฝากจ่ายให้แก่ผู้ถือ ตามจำนวนที่ระบุในเช็คนั้น เงินฝากในธนาคารสมัยใหม่จำแนกออกได้เป็นเงินฝากหลายประเภท เช่น เพื่อเรียก ออมทรัพย์ และประจำ โดยที่คุณสมบัติของเงินฝากแต่ละประเภทแตกต่างกันไปตามเวลาที่ผู้ฝากพึงถอนได้ ระดับของการเป็นเงินของเงินฝากแต่ละประเภทจึงแตกต่างกันไปตามกำหนดเวลาของการฝากและถอน โดยทั่วไปแล้วถือว่า เงินฝากเพื่อเรียก ซึ่งสามารถส่งจ่ายได้โดยเขียนเช็คเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการเป็นเงินที่ใช้ได้คล่องในระดับเดียวกับเงินกษาปณ์หรือเงินกระดาษ

1.3 วิวัฒนาการของเงินในประเทศไทย (พ.ศ. 2400-2518)

วิวัฒนาการของเงินประเภทต่าง ๆ ในประเทศไทย มีมาตามลำดับดังนี้

(1) วิวัฒนาการของธนบัตร*

“ประเทศไทยได้ใช้เงินพดด้วงมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในตอนต้นรัชกาลที่ 4 ได้มีการปฏิรูปเงินตราครั้งใหญ่ เริ่มต้นด้วยการใช้เงินกระดาษและตามมาด้วยการตั้งโรงกษาปณ์ทำเงินเหรียญแบบขึ้น เรื่องเงินกระดาษปรากฏตามจดหมายเหตุ รัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1215 (พ.ศ. 2396) เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้ใช้หมายแทนเงินมีใจความว่า มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ว่า เงินเฟื้อง เงินสลึง และเงินบาท ที่ราษฎรใช้สอยกันอยู่ทุกวันนี้มีเงินตะกั่ว ทองแดง ปลอมแปลงอยู่มากมาย โดยมิ้นักเลงสุบผืนเป็นผู้ปลอมแปลงขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำหมายกระดาษแทนเงินใช้เพื่อมิให้มีเงินปลอมใช้ต่อไป เมื่อผู้ใดได้หมายไป ใครจะได้เงินก็ให้อาหมายมาแลกเปลี่ยนที่โรงทหารในพระบรมมหาราชวัง เริ่มด้วย 1 เฟื้องเป็นอย่างต่ำ และทับทวีขึ้นไปครั้งละ 1 เฟื้อง จนถึง 1 บาท หมายนี้ไม่เป็นที่นิยมของประชาชน ดังจะเห็นได้จากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง ตำนานเงินตราไทยว่า หมายที่ออกใช้ในรัชกาลที่ 4 นั้น ไม่แพร่หลาย ใครได้มาก็เห็นจะไปขึ้นเงินที่พระคลังมหาสมบัติในไม่ช้า เพราะยังไม่แลเห็นประโยชน์ในการใช้กระดาษเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนนั้น

ต่อมา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2415-2416 แร่ดีบุกมีราคาสูงขึ้น ราษฎรมองเห็นกำไร จึงพากันหลอมเหรียญดีบุกเป็นปึกเป็นแท่ง ส่งออกไปขายต่างประเทศ ทำให้เหรียญกษาปณ์มีไม่พอแก่การใช้จ่าย ราษฎรจึงหันมาใช้กระเบื้องของโรงบ่อนแทนเงินตรา นายบ่อนคนใดประมุขอาคารบ่อนเบี้ยในปีต่อไปไม่ได้ก็ประกาศให้ราษฎรเอาเบี้ยขึ้นภายในกำหนด ผู้ใดเอาเบี้ยขึ้นเงินไม่ทันต้องขาดทุนถ้วนหน้ากัน รัฐบาลเห็นใจราษฎรที่ยากจนต้องเดือดร้อนดังกล่าว จึงได้ออกประกาศว่า ด้วยโปรดเกล้าฯ ให้ทำอัฐกระดาษแทนอัฐดีบุกไปจนกว่าโรงกษาปณ์สิทธิการจะได้ทำอัฐทองแดงเปลี่ยนอัฐกระดาษ เมื่อวันที่ 29

* จากหนังสือ “ธนาคารแห่งประเทศไทย”

มิถุนายน 2417 ความสังเขปมีว่า ได้ทรงทราบถึงความทุกข์ยากลำบากของผู้ที่ใช่^๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำอัฐกระดาษขึ้นให้ราษฎรใช้ อัฐกระดาษที่ออกมานี้ก็เช่นเดียวกับหมาย ไม่เป็นที่นิยมของประชาชนเพราะเปื่อยยุ่ยง่าย และได้ยกเลิกไปโดยปริยาย ในระยะเวลาอันสั้นเมื่อมีอัฐทองแดงออกใช้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2418

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีธนาคารต่างประเทศ 3 ธนาคาร ออกบัตรธนาคาร (ตัวสัญญาใช้เงิน) ใช้หมุนเวียนแทนเงินตราอยู่ในท้องตลาด คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้^๖ ออกบัตรธนาคารในปี พ.ศ. 2432 ธนาคารชาร์เตอร์ด ในปี พ.ศ. 2441 และธนาคารแห่งอินโดจีน ในปี พ.ศ. 2442 บัตรธนาคารที่ออกเรียกกันตามภาษาอังกฤษว่า แบงก์โน้ต แต่คนไทยเรียกสั้น ๆ ว่า แบงก์ เลยติดปากเรียกธนบัตรของรัฐบาลว่า แบงก์ มาจนทุกวันนี้ เมื่อธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้^๖ ออกบัตรธนาคารใช้แทนเหรียญกษาปณ์ได้สักปีเศษ รัฐบาลในสมัยนั้นได้พิจารณาเห็นว่า บัตรธนาคารนี้มีลักษณะเป็นเงินตรา ควรจะจัดทำเสียเอง ฉะนั้น ในปี พ.ศ. 2433 รัฐบาลจึงได้สั่งทำธนบัตรที่เมืองไลป์ซิก ประเทศเยอรมนี แปรชนิดราคา ธนบัตรรุ่นนี้สีสันสวยสดงดงามทั้งแปดชนิดราคา ทำขนาดต่างๆกัน และตราอาร์มก็โยกย้ายไว้ในที่ต่างๆ ไม่ซ้ำแบบ แต่เป็นที่เสียดายที่ธนบัตรรุ่นนี้ไม่ได้ออกใช้ การที่ไม่ได้ออกใช้นั้น ตามรายงานเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เรื่องเปิดกรมธนบัตร ทอรัชฎากรพิพัฒนลงวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2445 ตอนหนึ่งให้เหตุผลว่า ความดำริใช้กระดาษแทนจำนวนเงินในสยามประเทศนี้ใช้พึงริเริ่มขึ้น ณ บัดนี้ ได้ดำริการมาแล้วแต่ก่อนประมาณ 12 ปี การนั้นได้จัดถึงได้สั่งกระดาษซึ่งเรียกว่า เตรเซอร์โน้ต จากประเทศยุโรปแล้วแต่หาได้ออกใช้ไม่ ด้วยเหตุที่การยังไม่พร้อมเพรียงจึงเป็นอันระงับมา

ในที่สุดประเทศไทยก็ได้มาถึงวาระสำคัญในการออกธนบัตร กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติธนบัตรขึ้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ประกาศใช้บังคับในราชกิจจานุเบกษาวันที่ 29 มิถุนายน ร.ศ. 121 มูลเหตุที่ออกพระราชบัญญัติปรากฏอยู่แล้วในคำปรารภ

ความว่า มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่าการค้าขายในพระราชอาณาจักร ณ บัดนี้ ย่อมสมบูรณ์ขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก การรับส่งเงินทองซึ่งเป็นของกลางสำหรับแลกเปลี่ยนในระหว่างสินค้าทั้งหลายย่อมมีจำนวนที่รับจ่ายมากขึ้น การที่นำเงินไปมาครวละมาก ๆ เช่นนั้น ย่อมให้เป็นเครื่องลำบากเสียเวลาของอาณาประชาราษฎร์ผู้ที่รับจ่ายเงินมาก ๆ เป็นอันมากประการ โดยพระมหากรุณาธิคุณเพื่อประโยชน์ต่อความสะดวกของประชาชนจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำตัวสำคัญใช้แทนเงินเรียกว่าธนบัตรขึ้นเพื่อแลกเงินของประชาชนเก็บรักษาไว้ และจำหน่ายธนบัตรให้ออกใช้จ่ายแทนเงินเพื่อสะดวกต่อการนับและตรวจตรา หรือจะพาไปมาก็ง่ายกว่าที่จะขนเงินอันมีจำนวนมากไปนั้น

บุคคลที่ดำเนินการตระเตรียมออกธนบัตรนั้น รัฐบาลไทยได้ขอยืมตัวมาจากรัฐบาลอินเดีย ฉะนั้นกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการออกธนบัตรตลอดจนการพิมพ์ธนบัตร ได้ถือเอาแบบฉบับของประเทศอินเดียเป็นหลัก ในสมัยนั้นธนบัตรของประเทศอินเดียพิมพ์ที่ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษ รัฐบาลไทยจึงได้มีหนังสือถึงธนาคารแห่งประเทศอังกฤษขอให้จัดพิมพ์ธนบัตรให้รัฐบาลไทย เช่นเดียวกันกับที่พิมพ์ให้รัฐบาลอินเดีย ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษได้พิจารณาเห็นว่า ธนาคารมิได้ทำการค้าด้านรับจ้างพิมพ์ธนบัตร ที่พิมพ์ให้รัฐบาลอินเดียก็เนื่องจากประเทศอินเดียเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษ จึงได้แนะนำบริษัทโทมัสเดอลารูให้ ซึ่งรัฐบาลไทยก็พอใจ จึงเป็นอันว่าบริษัทโทมัสเดอลารูได้เป็นผู้พิมพ์ธนบัตรของรัฐบาลไทยตั้งแต่เริ่มแรก”

ธนบัตรที่ออกจำหน่ายเป็นครั้งแรกนั้นพิมพ์ด้านหน้าด้านเดียว มีชนิดราคา 5 บาท 10 บาท 20 บาท 100 บาท และ 1,000 บาท ส่วนชนิดราคา 1 บาท ได้ประกาศออกจำหน่าย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2461 ต่อมาเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 การขนส่งธนบัตรจากประเทศอังกฤษขัดข้องทำให้ธนบัตรขาดมือลง รัฐบาลจึงต้องนำธนบัตรชนิดราคา 1 บาท หมวด ฮี 50 ถึง ฮี 59 แก้เป็นราคา 50 บาทออกใช้ มีผู้ปลอมแปลงธนบัตรชนิดราคา 50 บาท แก่จากชนิดราคา 1 บาท ด้วยเหมือนกัน แต่จำนวนไม่มากเท่าที่รัฐบาลได้คาดคะเนไว้

ในระหว่างที่บริษัทโทมัสเดอลารูพิมพ์ธนบัตรให้ประเทศไทย ได้มีการแก้ไขรูปแบบของธนบัตรให้เหมาะสมตลอดมา เช่น ใช้พระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ และแก้ไขส่วนประกอบต่าง ๆ ของธนบัตรให้ดีขึ้น เพื่อป้องกันการปลอมแปลง พอเกิดมหาสงครามเอเชียบูรพาขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2484 การสั่งธนบัตรจากบริษัทโทมัสเดอลารูเป็นอันต้องยุติลง ความต้องการธนบัตรของประชาชนและกองทหารญี่ปุ่นทำให้ธนบัตรขาดแคลน รัฐบาลจึงขอให้ทางการญี่ปุ่นช่วยจัดพิมพ์ให้ซึ่งทางการญี่ปุ่นได้ให้บริษัทมิตซูบุซันไกชา (Mitsui Butsan Kaisha) เป็นตัวแทนดำเนินการติดต่อจัดพิมพ์ให้

ถึงแม้ว่าจะได้สั่งพิมพ์ธนบัตรในญี่ปุ่นแล้วก็ตาม รัฐบาลไทยก็ยังเห็นว่าในยามที่สงครามทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สถานการณ์ไม่ควรไว้วางใจนัก หากญี่ปุ่นไม่สามารถขนส่งธนบัตรมายังประเทศไทยได้ ก็จะทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในฐานะที่ลำบากเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจพิมพ์ธนบัตรขึ้นภายในประเทศ วัสดุที่ใช้ในการพิมพ์ใช้สิ่งของที่พืงหาได้ในประเทศ เช่น กระดาษ ให้โรงงานกระดาษที่จังหวัดกาญจนบุรีผลิตให้ หมึกพิมพ์ได้บังคับซื้อเอาจากพ่อค้าตามกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ ส่วนการพิมพ์ ได้ให้กรมแผนที่ กรมอุทกศาสตร์ กรมรถไฟ กรมทาง และโรงพิมพ์เอกชนบางแห่งเป็นผู้พิมพ์ ธนบัตรที่พิมพ์ภายในประเทศถึงแม้ว่าจะมีคุณภาพต่ำและมีการปลอมแปลงกันมาก แต่ก็ได้ใช้แก้ขัดกันไปตลอดสงคราม

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง รัฐบาลได้เริ่มติดต่อเพื่อจะพิมพ์ธนบัตรกับบริษัทโทมัสเดอลารูใหม่อีก แต่เนื่องจากบริษัท ๆ ต้องประสบภัยแห่งสงคราม ยังไม่อาจรับพิมพ์ให้ได้ ต้องขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาช่วยพิมพ์ให้ ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ในระหว่างที่รอคอยธนบัตรที่พิมพ์จากสหรัฐอเมริกานั้น ธนาคารได้นำธนบัตรชนิดราคา 10 บาท ที่ทางการทหารญี่ปุ่นพิมพ์ขึ้นที่ชวา มาแก้เป็นราคา 50 สตางค์ และธนบัตรชนิดราคา 1 บาท ที่รัฐบาลอังกฤษพิมพ์เพื่อนำมาใช้ในการบุกขึ้นประเทศไทยออกไปใช้พลางก่อน เมื่อธนบัตรพิมพ์จากสหรัฐอเมริกามาถึงก็ได้ได้นำออกไปใช้เมื่อปี พ.ศ. 2489 ธนบัตรรุ่นนี้พิมพ์เส้นราบ ไม่ได้พิมพ์เส้นนูนและใช้น้อยสี ง่ายต่อการปลอมแปลง และก็ปรากฏว่ามีผู้ทำปลอมเป็นจำนวนมาก

ประเทศไทยได้หวนกลับมาสั่งพิมพ์ธนบัตรจากบริษัทโทมัสเดอลารูต่อไปตามเดิม
ธนบัตรรุ่นนี้เรียกว่า ธนบัตรแบบ 9 มีชนิดราคา 50 สตางค์ 1 บาท 5 บาท 10 บาท
20 บาทและ 100 บาท

ธนบัตรรัฐบาลที่จำหน่ายออกใช้

แบบ	ชนิดราคา (บาท)								พิมพ์	เริ่มออก จำหน่าย พ.ศ.
	50 สต.	1	5	10	20	50	100	1,000		
1		x	x	x	x	x	x	x	บริษัทโทมัสเดอลารู	2445
2		x	x	x	x		x	x	บริษัทโทมัสเดอลารู	2468
3		x	x	x	x				บริษัทโทมัสเดอลารู	2477
4		x	x	x	x			x	บริษัทโทมัสเดอลารู	2481
4 รุ่น 2		x		x	x		x		ภายในประเทศไทย	2485
5	x	x	x	x	x		x	x	ประเทศญี่ปุ่น	2485
6					x		x		ภายในประเทศ	2488
7	x	x	x	x		x		x	ภายในประเทศ	2488
พิเศษ	x	x				x		x	ชวา และภายในประเทศ	2485
พิเศษ 2		x							บริษัทโทมัสเดอลารู	2489
8		x	x	x	x		x		สหรัฐอเมริกา	2489
9	x	x	x	x	x		x		บริษัทโทมัสเดอลารู	2491
10							x		บริษัทโทมัสเดอลารู	2511

- หมายเหตุ 1) เครื่องหมาย x แสดงถึงธนบัตรแต่ละชนิดราคาตามแบบ ที่จำหน่ายเป็นธนบัตรออก
ใช้ตามประกาศกระทรวงการคลัง
- 2) ธนบัตรชนิดราคา 1,000 บาท ทุกแบบทุกรุ่น ประกาศยกเลิกพระราชกำหนด
พันธบัตรออมทรัพย์ในภาวะคับขัน เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2488
- 3) ธนบัตรชนิดราคา 20 บาท และ 50 บาท ทุกแบบทุกรุ่น ที่ออกใช้อยู่ก่อนวันที่ 20
พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 ประกาศยกเลิกทั้งหมด ปัจจุบันคงใช้เฉพาะแบบ 8 และ
แบบ 9 เท่านั้น

(2) การจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยต้องสั่งซื้อธนบัตรมาใช้จาก
ต่างประเทศและในยามสงครามการสั่งซื้อธนบัตรจากต่างประเทศไม่อาจกระทำได้ เป็นเหตุ

ให้กิจการทุก ๆ ด้านประสบความสำเร็จ ยิ่งในสมัยที่ประเทศชาติกำลังขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ปริมาณธนบัตรที่ออกใช้จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองโดยมิต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศจะควบคุมได้ทั้งปริมาณและคุณภาพของธนบัตร และจะเป็นการประหยัดเงินตราต่างประเทศได้ในระยะยาว รัฐบาลไทยจึงได้ดำริที่จะตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองเมื่อปี พ.ศ. 2494 และในปี พ.ศ. 2499 ได้มอบให้โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง เป็นผู้ดำเนินงาน โรงงานยาสูบได้ส่งพนักงานไปดูงานพิมพ์แสตมป์และธนบัตรในต่างประเทศจนกระทั่งได้สั่งซื้อเครื่องพิมพ์แสตมป์และเครื่องพิมพ์ธนบัตรเข้ามาใช้ ในที่สุดรัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายโรงงานพิมพ์แสตมป์ให้กรมสรรพสามิตเป็นผู้ดำเนินการ

ในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลได้พิจารณาเห็นความสำคัญในการจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรอีกครั้งหนึ่ง จึงให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้น กรรมการคณะนี้ได้มีมติให้ส่งกรรมการ 3 นาย คือ ผู้ชำนาญการพิมพ์ของกองทัพบก กองทัพอากาศ และผู้แทนของธนาคารแห่งประเทศไทย ไปดูงานการพิมพ์ธนบัตรในต่างประเทศ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เสนอคณะกรรมการพิจารณาเสนอความเห็นต่อรัฐบาล ในขั้นต่อไป ที่ประชุมคณะกรรมการเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอนโยบายหลักของการคณะกรรมการที่เห็นสมควรให้จัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร โดยขอให้ผู้อำนวยการโรงพิมพ์ธนบัตรของธนาคารชาติเบลเยียมมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาในด้านเทคนิค คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2504 รับหลักการตามที่คณะกรรมการเสนอให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตลอด

โดยที่การจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรเป็นงานสำคัญยิ่ง มีกรรมวิธีด้านเทคนิคสูงและถือเอาความปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญอันยิ่งยวด ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ดำเนินการในเรื่องนี้ด้วยความระมัดระวัง ธนาคารได้เริ่มจัดซื้อที่ดินตรงข้ามกับสำนักงานของธนาคารด้านติดแม่น้ำเจ้าพระยามิเนื้อที่ 11 ไร่ 35 ตารางวา เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2505 มอบให้สถาปนิกและวิศวกรไทยเป็นผู้ออกแบบ โดยให้สถาปนิกและวิศวกรไปดูสภาพของโรงพิมพ์ธนบัตรที่ทันสมัยในต่างประเทศก่อนที่จะกลับมาออกแบบให้ตามเค้าโครงที่ผู้อำนวยการโรงพิมพ์ธนบัตรของธนาคารชาติเบลเยียมให้ความเห็นไว้ หลังจากที่ได้พิจารณา

แบบโดยรอบคอบ ก็ได้ให้บริษัทเอกชนที่มีชื่อเสียงบริษัทหนึ่งเป็นผู้ก่อสร้าง ระหว่างที่ดำเนินการก่อสร้างก็ได้จัดส่งพนักงานของธนาคารไปดูงานด้านต่าง ๆ ณ โรงพิมพ์ธนบัตรที่ทันสมัยในต่างประเทศ จัดซื้อเครื่องพิมพ์ธนบัตรและอุปกรณ์ในการพิมพ์ ติดตั้งอุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย และเครื่องทำความสะอาด ทุกสิ่งทุกอย่างดังกล่าวได้ใช้เงินจากผลประโยชน์ของทุนสำรองเงินตรา ตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ประมาณ 225 ล้านบาท

ธนบัตรที่ได้ใช้กันมาตั้งแต่ต้นมีลวดลายแบบฝรั่งทั้งสิ้น สีในธนบัตรมีน้อยสีง่ายต่อการปลอมแปลง ฉะนั้น การที่จะพิมพ์ธนบัตรขึ้นในประเทศจะต้องคำนึงถึงเรื่องความสวยงามในแง่ศิลปะไทย คำนึงถึงการให้สีที่ทำให้ยากต่อการปลอมแปลง ตลอดจนพิจารณาจัดหาเครื่องพิมพ์และอุปกรณ์การพิมพ์ต่าง ๆ ที่สามารถพิมพ์ได้ตามแบบที่ออก แต่อย่างไรก็ดี จะต้องถือเอาเรื่องการปลอมแปลงเป็นความสำคัญอันดับแรก ถ้าจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการป้องกันการปลอมแปลงแล้ว จะแก้ไขลดความงามในด้านศิลปะบ้างก็ควรกระทำ โดยหลักการดังกล่าวมาแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้มอบงานออกแบบธนบัตรให้ศาสตราจารย์ Masino-Bessi ผู้เชี่ยวชาญการออกแบบธนบัตรชาวอิตาลีเป็นผู้ดำเนินการทุกชนิดราคา คือ 5 บาท 10 บาท 20 บาท 100 บาท และธนาคารได้ส่งผู้ชำนาญชาวไทยที่ยืมตัวจากกรมศิลปากรไปร่วมมือให้คำแนะนำด้วย แบบธนบัตรใหม่ทุกชนิดราคา ได้คงสีของแต่ละชนิดราคาไว้ตามเดิม และจัดทำให้มีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ เพื่อป้องกันการสอดใส่ เพื่อความสะดวกในการรักษาและเป็นการประหยัดกระดาษอีกด้วย ธนบัตรชนิดราคา 5 บาท และ 10 บาท ได้นำออกใช้เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2512 ชนิดราคา 20 บาท ผลิตได้ในต้นปี พ.ศ. 2513 ส่วนชนิดราคา 100 บาท ผลิตออกใช้ได้ในปี พ.ศ. 2514 ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 กระทรวงการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยมีความเห็นว่า การจัดพิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 5 บาท มีการสิ้นเปลืองมากกว่าในการจัดทำเหรียญกษาปณ์ จึงได้เลิกการพิมพ์ธนบัตรชนิดราคาดังกล่าว และต่อมาอีกในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังได้ประกาศใช้ธนบัตรชนิดราคา 500 บาทขึ้นใหม่เพื่ออำนวยความสะดวกทางการเงินในเศรษฐกิจมากขึ้น

(3) วิวัฒนาการของเงินฝากเพื่อเรียก

วิวัฒนาการของเงินตราประเภทนี้เกิดขึ้นหลังจากการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยแล้ว (ธนาคารพาณิชย์แห่งแรก คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2431) ซึ่งหมายถึงว่า วิวัฒนาการการใช้เช็คเป็นเงินตราจึงมีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 วิวัฒนาการการใช้เช็คก็มีความเป็นไปได้ที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในระหว่างสงครามรัฐบาลพิมพ์ธนบัตรออกใช้มากจนเกิดภาวะเงินเฟ้อทั่วไป การออมของประชาชนมีอัตราต่ำรัฐบาลจึงได้ดำเนินมาตรการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนฝากเงินไว้ในธนาคารแล้วใช้เช็คชำระหนี้สินแทนการใช้ธนบัตรซึ่งกำลังขาดแคลน และเพื่อจำกัดกิจการอันไม่พึงประสงค์ เช่น การค้าในตลาดมืด เป็นต้น จึงได้ออกพระราชกำหนดส่งเสริมการใช้เช็คในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. 2487 เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2487 กำหนดว่า ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 เป็นต้นไป การชำระเงินใด ๆ เกินกว่าหนึ่งพันบาท หากมิได้กระทำด้วยเช็คแล้ว ไบรรับเงินนั้นจะต้องปิดอาคารแสดมภ์ 10 เท่าของที่กำหนดไว้ในประมวลรัษฎากร และเพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติพระราชกำหนดนี้ จึงใช้บังคับแต่ในจังหวัดพระนครและธนบุรีซึ่งเป็นเขตที่มีธนาคารตั้งอยู่ และมีการคมนาคมพอที่ประชาชนจะติดต่อกับธนาคารต่าง ๆ ได้โดยสะดวก

อย่างไรก็ดี เมื่อถึงสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร พระราชกำหนดนี้ไม่ได้รับอนุมัติให้ใช้เป็นพระราชบัญญัติ การปฏิบัติตามพระราชกำหนดนี้จึงมีเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นเกินกว่าที่จะประเมิณผลได้แน่นอน แต่ถึงกระนั้นก็ยังเห็นได้ชัดว่า ความประสงค์ที่จะดึงเอาเงินในมือประชาชนมาสู่ธนาคารนั้นได้เป็นผลสำเร็จบ้าง กล่าวคือ ในเดือนแรกที่ใช้พระราชกำหนดนี้ ได้มีผู้เปิดบัญชีเงินฝากขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากกว่า 1,000 บัญชี และหากพระราชกำหนดนี้ยังคงใช้อยู่ต่อไป อาจเป็นเครื่องมือที่ดีในการต่อต้านเงินเฟ้อก็ได้

ความนิยมใช้เช็คเป็นเงินแลกเปลี่ยนในระยะแรกมีน้อย แต่ค่อย ๆ ขยายแวดวงแห่งความนิยมออกไปมากขึ้นโดยเฉพาะในวงการธุรกิจ การใช้เช็คแพร่หลายไปตามการขยายตัวของธุรกิจ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2506 เงินฝากเพื่อเรียกที่ประชาชนถือ

อยู่มีมูลค่า 3,541.2 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2518 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 12,445.4 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 3.3 เท่าตัว ภายในระยะเวลา 12 ปี ถ้าหากพิจารณาจากจำนวนบัญชีที่มีการขอเปิดก็จะเห็นได้ชัดเช่นกันว่า ความนิยมใช้บัญชีเงินฝากเพื่อเรียกเพิ่มขึ้นมากดังนี้ ในปี พ.ศ. 2509 จำนวนบัญชีเงินฝากเพื่อเรียกมีทั้งสิ้น 306,420 บัญชี และในปี พ.ศ. 2518 ได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 624,770 บัญชี หรือเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าตัวเศษภายในระยะเวลา 3 ปี

1.4 มาตรฐานการเงิน

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นถึงวิวัฒนาการการเงินมาตามลำดับนั้น จะเห็นได้ว่าการสร้างเงินนั้นจะต้องมีหลักเกณฑ์เป็นมาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อให้เงินมีความมั่นคงเป็นมาตรฐานใช้เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า/บริการได้ด้วยดี หลักการควบคุมการสร้างเงินนั้นมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ

(ก) สร้างความเชื่อถือและศรัทธาในค่าของเงิน

(ข) ควบคุมปริมาณเงินให้มีจำนวนเหมาะสมเพื่อการหล่อลื่นธุรกิจการค้าและบริการ การปล่อยให้มีปริมาณเงินมากเกินไปจนเกินความเหมาะสมจะทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อและประชาชนขาดความเชื่อถือ

ในประวัติศาสตร์การเงินจะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นทุกระยะเกี่ยวกับการเงินนั้น จะหนีไม่พ้นซึ่งปัญหาสองประการข้างต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการยึดถือหลักเกณฑ์การสร้างเงินซึ่งจะแตกต่างกันตามสภาพเศรษฐกิจและแนวความคิดในแต่ละสมัย มาตรฐานการเงินนั้นมีหลักใหญ่อยู่ 2 ประการคือ

(1) มาตรฐานโลหะมีค่า (metallic standard)

(2) มาตรฐานเงินกระดาษไม่อาจแลกเปลี่ยน (inconvertible paper standard)

(1) มาตรฐานโลหะมีค่า

หลักเกณฑ์การสร้างเงินตามมาตรฐานนี้กำหนดไว้ ดังนี้

(ก) ค่าของเงินจะเทียบกับน้ำหนักของโลหะมีค่า เช่นเงินหรือทองคำ ถ้าหากใช้ทองคำเป็นมาตรฐานเพื่อการสร้างเงินก็เรียกว่า มาตรฐานทองคำ (gold standard) ถ้าหากใช้โลหะเงินเป็นมาตรฐานก็เรียกว่า มาตรฐานเงิน (silver standard) อย่างไรก็ตาม บางยุคบางประเทศก็ใช้โลหะทั้งสองเป็นมาตรฐานพร้อมกัน ซึ่งในกรณีนี้จะเรียกว่า มาตรฐานโลหะคู่ (bimetallic standard) ตัวอย่างมาตรฐานโลหะมีค่าในกรณีหนึ่งได้แก่ สหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2433 ได้ใช้มาตรฐานทองคำเป็นหลักเกณฑ์ควบคุมการสร้างเงิน โดยกำหนดค่าเงินหนึ่งดอลลาร์เทียบเท่ากับทองคำบริสุทธิ์ 23.33 เกรนส์

เงินที่ออกใช้ตามมาตรฐานโลหะนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

(ก. 1) เงินที่มีค่าในตัวโดยสมบูรณ์ (Full-bodied Money) ในระยะแรกของการใช้มาตรฐานโลหะ การสร้างเงินขึ้นเพื่อใช้เป็นตัวกลางการขายสินค้า/บริการในเศรษฐกิจนั้น ใช้วิธีหลอมโลหะเป็นเหรียญกษาปณ์ขึ้นใช้ น้ำหนักของโลหะนั้นจะเป็นค่าของเงินโดยตรง เช่น ถ้าหากน้ำหนักทองคำ 20 เกรนส์ เท่ากับ 1 ดอลลาร์ เพราะฉะนั้น เหรียญที่ทำด้วยทองคำบริสุทธิ์หนัก 100 เกรนส์ ย่อมมีค่าเท่ากับ 5 ดอลลาร์

(ก. 2) เงินที่ถือสิทธิสาสมบูรณ์ (Presentative Full-bodied Money) ได้แก่ เงินกระดาษซึ่งวิวัฒนาการต่อมาจากยุคเหรียญกษาปณ์ที่หลอมด้วยโลหะมีค่า การออกเงินกระดาษในสมัยนั้นเป็นเพียงเพื่ออำนวยความสะดวก แทนที่จะต้องเก็บรักษาหรือนำเหรียญโลหะติดตัวไปด้วยในการทำธุรกิจ ซึ่งย่อมไม่สะดวกและไม่ปลอดภัยด้วยประการทั้งปวง หลักการออกเงินกระดาษจึงเป็นเสมือนการออกในสัญญาการรับฝากเหรียญโลหะ เช่น ในกรณีของประเทศไทยที่เรียกว่า “หมาย” ในสมัยรัชกาลที่ 4 ในยุคแรกของการออกเงินกระดาษที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นโลหะมีค่าได้นั้น ธนาคารพาณิชย์มีสิทธิออกเงินซึ่งมีรูปและสีสันแตกต่างกันไป ต่อมาเมื่อรัฐเข้าผูกขาดการออกเงินกระดาษแต่ผู้เดียวถึงกระนั้นก็ตามภายใต้มาตรฐานนี้ ผู้ถือเงินกระดาษที่รัฐออกให้จะยังมีสิทธิแลกเปลี่ยนเงินกระดาษดังกล่าวเป็นโลหะมีค่าได้ทุกเมื่อ

(ข) การเคลื่อนย้ายโลหะมีค่าภายใต้มาตรฐานโลหะนี้จะสามารถกระทำได้โดยเสรี ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนโลหะเงินหรือทองคำตามน้ำหนักที่กำหนดเป็นค่าของเงินแล้วนำติดตัวเคลื่อนย้ายไปยังแหล่งอื่นได้ นอกจากนี้แล้ว ประชาชนยังมีเสรีภาพที่จะนำโลหะมีค่าไปหลอมเป็นแท่งเพื่อใช้ในการอุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้อีกด้วย

(ค) ภายใต้มาตรฐานโลหะ ประชาชนจะสามารถส่งออกหรือนำเข้าซึ่งโลหะที่ใช้เป็นมาตรฐานได้

ตามหลักเกณฑ์ของมาตรฐานโลหะ การสร้างเงินนั้นจำกัดโดยปริมาณโลหะที่สามารถค้นพบหรือผลิตขึ้นได้อย่างเคร่งครัด การสร้างเงินจึงไม่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจ ยุคใดสมัยใดมีการค้นพบแหล่งแร่ทองคำ และได้นำทองคำออกใช้มาก เงินที่หมุนเวียนในเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นมากจนเกิดปัญหาเงินเฟ้อได้ แต่ระยะใดที่ปริมาณโลหะขาดแคลน เงินที่จะใช้หมุนเวียนจะพลอยขาดแคลนไปด้วย การขาดสภาพยืดหยุ่นดังกล่าวนี้ ในระยะต่อมาเมื่อเกิดสงครามขึ้น รัฐบาลต้องการเงินเพื่อใช้ซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์เป็นมูลค่ามาก โดยที่ปริมาณโลหะมีอยู่จำกัด หลักเกณฑ์ตามมาตรฐานโลหะจะทำให้รัฐบาลไม่สามารถเพิ่มเงินได้ ดังนั้นรัฐบาลในระยะสงครามจึงเลิกหลักเกณฑ์ดังกล่าวหันมาใช้วิธีออกเงินกระดาษเท่าที่ต้องการ เหตุการณ์เช่นนี้จะเห็นได้ในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งต่างใช้มาตรฐานทองคำเป็นหลักเกณฑ์การสร้างเงิน ต้องยกเลิกการใช้มาตรฐานดังกล่าว

อย่างไรก็ดี เมื่อสงครามครั้งที่หนึ่งสิ้นสุดลง อังกฤษและสหรัฐอเมริกาดำเนินกลับไปใช้มาตรฐานทองคำอีกครั้งหนึ่ง แต่ในครั้งนั้นไม่มีการทำเหรียญกษาปณ์ทองคำ (gold coins) ออกใช้หมุนเวียนเช่นยุคก่อน อย่างไรก็ดี มาตรฐานการเงินนี้ต้องสิ้นสุดต่อมาอย่างสิ้นเชิงเมื่อเข้าสู่ศวรรษ 2480

(2) มาตรฐานเงินกระดาษแลกเปลี่ยนไม่ได้ (Inconvertible Currency)

ได้แก่ ระบบการเงินที่ไม่ผูกพันค่าของเงินไว้กับทองคำอย่างสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ใช้ระบบบริหารของรัฐบาลที่จะจัดพิมพ์ธนบัตรออกใช้ตามความเหมาะสมของเศรษฐกิจ

จึงเรียกระบบนี้ได้อีกอย่างว่าระบบการเงินกระดาษบริหาร (managed paper standard) เงินในระบบนี้มี 3 ประเภท และมีหลักการบริหารแตกต่างกันไปดังนี้

(ก) เหรียญกษาปณ์ (token coins) ตามระบบนี้เหรียญกษาปณ์ที่ผลิตออกใช้จะมีราคาที่ระบุไว้สูงกว่ามูลค่าของเนื้อโลหะ การออกเหรียญกษาปณ์นี้โดยทั่วไปจะผลิตออกมาให้มีจำนวนเพียงพอเพื่อให้การทอนปลีกหรือการเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้ามีความสะดวก ดังนั้นโดยทั่วไปจะกำหนดวงเงินสูงสุดที่จะสามารถชำระด้วยเหรียญกษาปณ์แต่ละราคา เพื่อป้องกันมิให้มีการใช้เหรียญกษาปณ์ชำระสินค้าที่มีราคาสูง จนทำให้ผู้ได้รับมีความเดือดร้อนต่อการเก็บรักษา หน้าที่ในการออกเหรียญกษาปณ์นั้น โดยปกติกระทรวงการคลังจะเป็นผู้ดำเนินการ แต่เนื่องจากการผลิตเหรียญกษาปณ์จะมีกำไรเพราะราคาของเหรียญสูงกว่าต้นทุนการผลิต (มูลค่าของโลหะบวกค่าใช้จ่ายในการผลิต) จึงจำเป็นต้องมีมาตรการควบคุมปริมาณเหรียญกษาปณ์อย่างรัดกุม ป้องกันมิให้เกิดการลักลอบผลิตเหรียญกษาปณ์ปลอม เนื้อโลหะผสม และวิทยาการต่างๆ จึงต้องกำหนัดและปรับปรุงอยู่เสมอ นอกจากนี้เพื่อป้องกันมิให้รัฐผลิตเหรียญกษาปณ์ออกใช้มากจนเกินความจำเป็น ในบางประเทศจึงถือหลักการว่าการผลิตเหรียญกษาปณ์นั้นควรดำเนินการโดยธนาคารกลาง เพื่อควบคุมปริมาณการผลิตของเหรียญกษาปณ์ตามฐานะทุนสำรองระหว่างประเทศเช่นเดียวกับหลักเกณฑ์การพิมพ์ธนบัตร อันจะกล่าวถึงต่อไป ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ประเทศโดมินีกัน ซึ่งธนาคารกลางแห่งประเทศโดมินีกันเป็นผู้ออกธนบัตรและเหรียญกษาปณ์แต่ผู้เดียวในนามของรัฐบาล

(ข) ธนบัตร (bank notes) การออกธนบัตรเพื่อใช้หมุนเวียนในเศรษฐกิจตามระบบการเงินนี้มีหลักการว่า ธนบัตรที่ออกใช้ขึ้นนั้นไม่อาจนำไปแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้จากรัฐบาลอีกต่อไป แต่เพื่อให้ธนบัตรนั้นมีค่าเพื่อใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ รัฐบาลจะให้การค้ำประกันดังเช่นที่ระบุไว้ในธนบัตร

ธนบัตรไทย “ธนบัตรเป็นเงินชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย”

ธนบัตรดอลลาร์สหรัฐอเมริกา “This note is legal tender for all debts, public and private”

อย่างไรก็ดี การออกธนบัตรตามระบบนี้แม้ว่าจะไม่จำเป็นต้องมีโลหะมีค่าสำรองไว้ตามจำนวนธนบัตรอย่างเต็มที่ เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนธนบัตรเป็นโลหะได้ทุกเมื่อก็ตาม แต่ยังคงไว้ซึ่งหลักการที่ว่า การออกธนบัตรจะต้องมีทุนสำรองที่เป็นสินทรัพย์สำคัญ เช่น ทองคำ เงินตราต่างประเทศหนุนหลังอยู่เป็นอัตราหนึ่ง ดังมีตัวอย่างเช่น

อังกฤษ “พระราชบัญญัติเงินตรา 2497” (The Currency and Bank Notes Act, 1954) กำหนดไว้ว่า “ธนาคารแห่งประเทศไทยจะพิมพ์ธนบัตรออกใช้ตามจำนวนเหรียญทองคำหรือทองคำแท่งที่ฝ่ายออกบัตรธนาคารดำรงอยู่ในขณะนั้น จำนวนธนบัตรที่ออกเกินจำนวนนั้นให้ถือเป็น fiduciary note issue โดยมีจำนวนไม่เกิน 1,575 ล้านปอนด์ หากเกินจำนวนดังกล่าวจะต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง”

แคนาดา “ในการออกธนบัตรจะต้องมีเหรียญทองคำและทองคำแท่ง ซึ่งรวมแล้วมีมูลค่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25 ของยอดหนี้สินที่เกิดจากการออกธนบัตรและเงินฝากนอกนั้นให้เป็นสินทรัพย์และหลักทรัพย์อันพึงกำหนด”

อินเดีย “การออกธนบัตรจะต้องมีทุนสำรองเงินตรา ที่เป็นเหรียญทองคำทองคำแท่งเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่า 1,150 ล้านรูปี และให้มีหลักทรัพย์ต่างประเทศเมื่อรวมกับรายการแรกแล้วมีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 2,000 ล้านรูปี นอกนั้นให้ถือเป็นสินทรัพย์รัฐบาลตามที่ระบุไว้”

ปากีสถาน “กำหนดให้ต้องดำรงทุนสำรองเงินตราต่างประเทศ ที่เป็นเหรียญทองคำ ทองคำแท่ง เงินแท่ง หรือเงินตราต่างประเทศที่ได้รับอนุมัติรวมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ของสินทรัพย์ทั้งสิ้น”

ประเทศไทย “ตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 กำหนดให้การออกธนบัตรต้องนำหลักทรัพย์ต่อไปนี้สำรองเต็ม 100%

ก. ธนบัตรชำรุดเสียหายที่นำมาแลกเปลี่ยนเป็นธนบัตรใหม่

ข. สินทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีค่าเท่ากันและจะต้องรับขึ้นบัญชีทุนสำรองเงินตราดังต่อไปนี้

- (1) ทองคำ
- (2) เงินตราต่างประเทศอันเป็นเงินตราที่พึงเปลี่ยนได้¹ หรือเงินตราต่างประเทศอื่นใดที่กำหนดโดยกฎกระทรวง ทั้งนี้ต้องเป็นรูปเงินฝากในธนาคารนอกราชอาณาจักรหรือในสถาบันการเงินระหว่างประเทศ
- (3) หลักทรัพย์ต่างประเทศที่จะมีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศที่ระบุไว้ใน (2)
- (4) ทองคำ และสินทรัพย์ต่างประเทศที่น่าส่งสมทบกองทุนการเงินระหว่างประเทศ
- (5) ใบสำคัญสิทธิพิเศษถอนเงิน (Special Drawing Rights = SDR)
- (6) หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่จะมีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศที่ระบุไว้ใน (2) หรือเป็นบาท
- (7) ตัวเงินในประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพึงซื้อหรือรับช่วงซื้อลดได้ แต่ต้องมีค่ารวมกันไม่เกินร้อยละ ยี่สิบ ของจำนวนธนบัตรออกใช้

และยังกำหนดให้สินทรัพย์ตาม (1) (2) (3) (4) และ (5) นั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องจัดตารางไว้ให้มีค่ารวมกันทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละหกสิบของจำนวนธนบัตรออกใช้ และหลักทรัพย์ต่างประเทศนั้นจะต้องมีอายุไถ่ถอนได้ไม่เกินสามปี

วิธีกำหนดตามที่กล่าวข้างต้นนี้ก็เป็นการบังคับให้ทางการต้องดำรงสินทรัพย์ที่มีความสำคัญ คือ ทองคำ และที่มีความสำคัญเทียบเท่ากัน ซึ่งได้แก่เงินตราต่างประเทศที่พึงเปลี่ยนได้

และหลักทรัพย์เงินตราต่างประเทศที่พึงเปลี่ยนได้และมีอายุไถ่ถอนไม่เกินสามปีนั้น ก็เป็นวิธีรักษาค่าของธนบัตรไว้ด้วยทุนสำรองหนุนหลัง

1. เงินตราต่างประเทศที่พึงเปลี่ยนได้นั้น อธิบดีข้อกำหนดในหมวด 8 แห่งข้อตกลงกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund = IMF) โดยมีเงินตราสกุลต่าง ๆ ดังนี้

ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา	ปอนด์สเตอร์ลิง	ฟรังก์ฝรั่งเศส
มาร์กเยอรมนี	เยนญี่ปุ่น	

(ค) เงินฝากเพื่อเรียก (Demand Deposits) ทั้งเงินกษาปณ์และธนบัตรต่างเป็นเงินสดที่มีอยู่ในมือพร้อมที่จะหยิบยื่นให้ต่อกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการใด ๆ และมีการค้าประกันจากรัฐบาลดังระบุไว้ชัดเจนว่า “เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย” ในธนบัตร แต่เครื่องมือเพื่อการชำระหนี้สินค้าและบริการอีกอย่างหนึ่งในสังคมที่ระบบการธนาคารมีการพัฒนา นั่นคือ “เช็ค” (cheque) ซึ่งมีคุณสมบัติในการเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าบริการได้เช่นเดียวกับเงินกษาปณ์และธนบัตร นอกเหนือจากนั้น ผู้ส่งจ่ายยังสามารถระบุจำนวนเงินลงในเช็คตามความต้องการ ตัดปัญหาการทอนเศษได้ และเช็คมีความปลอดภัยกว่าธนบัตรเพราะหากตกหล่นหายผู้เก็บได้จะไม่สามารถนำไปใช้ได้โดยสมบูรณ์ เพราะการส่งจ่ายนั้นต้องมีลายเซ็นของผู้ทรงเช็คเพื่อการตรวจสอบกับลายเซ็นที่เก็บรักษาไว้ในธนาคารที่ฝากเงินไว้อีกทีหนึ่ง แม้ว่าเช็คจะไม่มีการค้าประกันจากรัฐบาลโดยสมบูรณ์ว่าให้ใช้เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เช่นเดียวกับธนบัตร แต่รัฐบาลจะให้การคุ้มครองแก่ผู้รับเช็ค ด้วยการกำหนดโทษการใช้เช็คปลอม

เช็คเป็นเงินที่ใช้ในสังคมที่มีการพัฒนาทางธนาคาร ดังนั้นความนิยมใช้เช็คจึงเป็นเครื่องวัดระดับการพัฒนาของการธนาคารได้อย่างหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าประเทศใดมีการธนาคารพัฒนามาก ประชาชนมีความเชื่อถือและนิยมใช้เช็ค การฝากเงินประเภทเพื่อเรียกเพื่อใช้เขียนเช็คจะมีมากด้วย

หนังสืออ้างอิง

เฉลิม ยงบุญเกิด *ธนบัตรไทย* กรุงเทพฯ : (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในโอกาสครบรอบธนาคาร
แห่งประเทศไทย 30 ปี) ไทยไฟโตล็คการพิมพ์, 10 ธันวาคม 2515.

ธนาคารแห่งประเทศไทย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เภา
บริรักษ์ยุทธกิจ (พระบริรักษ์ยุทธกิจ)

Hart, Albert Gailord. and Kenen, Peter B. *Money, Debt and Economic Activity*
Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, Inc., 1961.

Thomas, Rollin S. *Our Modern Banking and Monetary System*. 2 ed. New York:
1950

การหมุนเวียนของเงินและปริมาณเงิน

2.1 หน้าที่ของเงิน

ตามที่ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการมาในบทแรก จะเห็นความจริงได้อย่างหนึ่งว่า เงินนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ แล้วแต่ความนิยมของแต่ละยุคและแต่ละสมัย อาจจะเป็นใบชา เป็นลูกบัต หรือแม้แต่บุหรี ถ้าหากสิ่งนั้น ๆ เป็นที่ยอมรับและสามารถใช้เป็นสื่อกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ เงินที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ธนบัตร เหรียญกษาปณ์ เงินเครดิต ก็อาจจะเปลี่ยนสภาพต่อไปเป็นรูปอื่น ๆ ได้อีกเมื่อเวลาผ่านไป นอกจากนั้น ในยามที่ไม่ปกติ เช่น ในภาวะสงครามประชาชนจะนิยมใช้สินค้ามากกว่าเงิน เพราะเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์และมีค่าที่แน่นอนกว่า เงินในระยะนั้นจึงเปลี่ยนรูปไปตามเหตุการณ์

เงินทำหน้าที่ที่สำคัญหลายประการ แต่ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐศาสตร์การเงินมากมี 3 ประการ คือ

2.1.1 เป็นมาตรฐานในการเทียบค่า (standard of value)

ในการแลกเปลี่ยนสินค้าชนิดหนึ่งเป็นสินค้าชนิดหนึ่งนั้น ถ้าหากไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนแล้ว ผู้แลกเปลี่ยนจะกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนตามความพึงพอใจของตนเอง ซึ่งความพึงพอใจนี้ย่อมไม่เหมือนกันสำหรับแต่ละบุคคล อัตราแลกเปลี่ยนจึงมีจำนวนที่ไม่สามารถเป็นที่ยุติ เงินจะเข้ามาทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการเทียบค่า ผู้มีสินค้าเกินความต้องการก็จะตั้งราคาจำหน่ายสินค้าตนเป็นหน่วยของเงินตามที่ตนจะได้รับความพอใจ ผู้ซื้อก็จะได้รับความพอใจกับการจ่ายเงินจำนวนนั้นเพื่อให้ได้สินค้าชิ้นนั้น ผู้ขายจะได้เงินและสามารถนำเงินนั้นไปซื้อสินค้าที่ตนเองต้องการได้ต่อไป การแลกเปลี่ยนนั้นจะมีความสะดวกมากขึ้น และมีมาตรฐานที่แน่นอนด้วยการกำหนดเป็นหน่วยของเงิน

ตราชนมมา

การกำหนดสินค้าชั้นหนึ่งเป็นหน่วยของเงินตราชั้นนั้น เราเรียกว่าราคาสินค้า ถ้าหากสินค้านั้นมีปริมาณเสนอขายมาก ราคาก็มีแนวโน้มที่จะลดต่ำลง ในทางตรงกันข้าม ถ้าปริมาณเสนอขายน้อย แต่มีผู้ต้องการมาก ราคาที่กำหนดจะสูงขึ้นหลักการนี้เรียกว่า กลไกการทำงานของราคาสินค้า (price mechanism)

2.1.2 เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน (medium of exchange)

หน้าที่นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากหน้าที่แรก เงินจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ผู้เลี้ยงหมูเมื่อต้องการเสื้อผ้าก็ไม่จำเป็นต้องไปหาผู้ผลิตเสื้อผ้าที่ต้องการเนื้อหมู อันเป็นภาระที่ยุ่งยาก ผู้เลี้ยงหมูจะขายให้เป็นเงินสดก่อน แล้วนำเงินนั้นไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ตนเองต้องการต่อไป เงินที่ใช้ในแต่ละสังคมจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่จะไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือบริการอะไรก็ได้ในสังคมนั้น เงินสกุลหนึ่งอาจจะหมดหน้าที่เมื่อข้ามแดนไปสังคมอีกประเทศหนึ่ง เช่น เงินบาทนั้นสามารถแลกเปลี่ยนสินค้าบริการได้อย่างสมบูรณ์ภายในประเทศไทย แต่จะหมดหน้าที่นั้นในยุโรป เป็นต้น การที่เงินจะทำหน้าที่นี้ได้เข้มแข็งและกว้างขวางเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับ

(ก) ความเชื่อถือในค่าของเงิน ในภาวะปกติ ความเชื่อถือที่จะรับเงินนั้นเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าจะมีเป็นปกติ แต่ในภาวะฉุกเฉิน เช่น การจลาจล สงคราม ผู้ถือสินค้าอาจไม่ยินยอมให้สินค้าของตนแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา แต่จะยินดีให้แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่น ๆ นั่นคือ การกลับไปสู่ระบบแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้า ความเชื่อถือเงินถ้าหากมีอยู่ทั่วไปในประเทศอื่น ๆ ด้วย เงินสกุลนั้นก็สามรถใช้เพื่อเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างประเทศได้ด้วย

(ข) ความมีเสถียรภาพ เงินจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางได้เป็นอย่างดี ถ้าหากค่าของเงินมีความมั่นคง ถ้าหากค่าของเงินตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในยามเงินเพื่อหน้าที่การเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนจะพลอยเสื่อมตัวลงไปด้วย

2.1.3 หน้าที่ของการเก็บรักษาค่า (store of value)

การเก็บรักษาสินค้านั้นเป็นสิ่งที่ยุ่งยาก และสินค้าบางประเภทก็เก็บไม่ได้ แต่ถ้าหากขายสินค้านั้นเป็นตัวเงินแล้ว จะสามารถเก็บรักษาไว้ได้ โดยเงินนั้นจะมีค่าอันจะ

นำไปแลกเปลี่ยนกลับเป็นสินค้าได้อีกตามที่ต้องการ การเก็บรักษาค่านี้นี้จะมีความมั่นคงได้เพียงไร ขึ้นอยู่กับว่าราคาสินค้านั้นเปลี่ยนไปอย่างไร ถ้าหากราคาสินค้าสูงขึ้น ค่าของเงินจะตกต่ำ ราคายังสูงขึ้นเร็ว ค่าของเงินก็ยิ่งตกต่ำเร็ว เพราะทั้งสองเป็นปฏิภาคกลับกัน ในกรณีที่ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นเร็วการถือเงินจะเสียประโยชน์ เพราะค่าของเงินตกต่ำ ในระยะดังกล่าวประชาชนจึงนิยมที่จะถือสินทรัพย์อื่นมากกว่าเงิน หน้าที่ในการเก็บรักษาค่านี้นอกจากจะขึ้นอยู่กับภาวะราคาสินค้าแล้ว ยังขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนซื้อหลักทรัพย์อื่น ๆ เช่น ถ้าหากผู้ถือเงินเห็นว่า การถือไว้เป็นรูปเงินสดหรือเงินฝากให้ผลตอบแทนน้อยและยังมีค่าตกต่ำไปตามราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย จึงอาจลงทุนถือเป็นหลักทรัพย์อื่น ๆ เช่น หุ้น พันธบัตร ตั๋วสัญญาใช้เงิน ที่อาจจะให้ประโยชน์มากกว่า ดังนั้นการถือเงินจึงต้องชั่งน้ำหนักทางด้านผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้รับเมื่อเทียบกับการถือหลักทรัพย์อื่น ลักษณะการเปรียบเทียบดังกล่าวมีบทบาทที่สำคัญในประเทศพัฒนาเพราะมีตลาดหลักทรัพย์กว้างขวาง และประชาชนมีความรอบรู้ทางการลงทุน

หน้าที่อื่นนอกเหนือจากนี้ก็ ได้แก่ การเป็นหน่วยทางบัญชี (unit of account) หมายถึงว่า สินค้าแต่ละชนิด จะมีมาตรฐานวัดที่แตกต่างกันไป เช่น ข้าววัดด้วยน้ำหนักเป็นกิโลกรัม หรือตัน ไม้สักวัดด้วยปริมาตรหรือลูกบาศก์เมตร หรือการวัดด้วยความยาว การที่จะรวมสินค้าต่าง ๆ เหล่านี้เข้าเป็นยอดรวมนั้น ไม่อาจทำได้ นอกจากเทียบเป็นราคาตามค่าของเงินเสียก่อนแล้วจึงจะสามารถรวมยอดทางบัญชีได้ ด้วยเหตุนี้เงินจึงมีประโยชน์ในการใช้เป็นหน่วยทางบัญชี

ระดับการทำหน้าที่ของเงินจะแตกต่างกันตามสังคม หรือประเทศ ในประเทศที่ธุรกิจมีการพัฒนาเป็นอย่างดีแล้ว การทำหน้าที่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนมาตรฐานเทียบค่าและหน่วยวัดทางบัญชีจะมีมาก แต่ในสังคมที่ห่างไกลจากความเจริญทางเศรษฐกิจเงินตราจะมีบทบาทน้อยลงไปด้วย หน้าที่ลำดับที่สามคือการเก็บรักษาค่านี้นี้ จะมีความหมายและอิทธิพลต่อการถือเงินของประชาชนในประเทศที่ระบบการเงินมีการพัฒนาสูง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีโอกาที่จะเลือกลงทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์มากที่สุด

2.2 การหมุนเวียนของธนบัตรและเหรียญกษาปณ์

เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเมื่อรวมกันเราเรียกว่า เงินตรา (currency) กระบวนการผลิตและออกจำหน่ายเหรียญกษาปณ์และธนบัตร มีดังนี้

เหรียญกษาปณ์ ส่วนงานที่ผลิตเหรียญกษาปณ์นั้นอาจสังกัดอยู่กับธนาคารกลาง หรือสังกัดอยู่ภายใต้กระทรวงการคลังก็ได้ ในกรณีของประเทศไทยกองกษาปณ์ของกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง เป็นผู้ผลิตเหรียญกษาปณ์ การออกเหรียญกษาปณ์นั้น ตามที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไปไม่ต้องมีทุนสำรองค้ำประกันดังเช่นกรณีการออกธนบัตร การจำหน่ายเหรียญกษาปณ์เพื่อออกใช้ในเศรษฐกิจก็โดยวิธีนำธนบัตรไปแลกเปลี่ยนเพื่อนำออกใช้ ธนบัตรที่นำไปแลกเปลี่ยนนั้นไม่ถือเป็นทุนสำรองแต่ถือเป็นรายได้ส่งเข้ากระทรวงการคลัง เมื่อหักกลบรายจ่ายในการจัดทำเหรียญกษาปณ์แล้ว ส่วนต่างจะเป็นกำไร

การทำเหรียญกษาปณ์ปกติจะมีกำไร เพราะราคาของเหรียญกษาปณ์สูงกว่าต้นทุนของโลหะบวกกับค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญ การควบคุมปริมาณเหรียญกษาปณ์จึงจำเป็นเพื่อป้องกันการหากำไร และมีให้มีการผลิตเหรียญกษาปณ์ออกใช้ในระบบเศรษฐกิจมากเกินไป จนอาจเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ วิธีการควบคุมนั้นโดยทั่วไปถือหลักว่าเหรียญกษาปณ์ผลิตขึ้นใช้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการใช้จ่ายในเศรษฐกิจเท่านั้น จึงใช้วิธีการควบคุมโดยอาศัยการวินิจฉัย แต่ในบางประเทศได้ถือหลักปฏิบัติให้การออกเหรียญกษาปณ์ควบคุมโดยธนาคารกลาง โดยให้มีทุนสำรองเงินตราเช่นเดียวกับการออกธนบัตร เช่น ประเทศโดมินิกัน ซึ่งพระราชบัญญัติเงินตราได้กำหนดอำนาจให้ธนาคารกลางแห่งประเทศโดมินิกันเป็นผู้ออกธนบัตรและเหรียญกษาปณ์แต่ผู้เดียวในนามของรัฐบาล โดยมีทุนสำรองตามอัตราส่วนเดียวกันกับการออกธนบัตร

วิธีการออกเหรียญกษาปณ์ในประเทศไทยนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายของกระทรวงการคลัง แต่ได้มีหลักเกณฑ์ว่า การใช้เหรียญกษาปณ์เป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกในการชำระหนี้สินที่เป็นเศษและการทอนสตางค์ แต่มิใช่เพื่อการชำระหนี้ทั่วไป จึงได้ระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2514) ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2514) และฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2515) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ซึ่งสรุปความได้ดังนี้

การใช้เหรียญกษาปณ์ต่าง ๆ เว้นแต่เหรียญกษาปณ์ทองคำ เป็นเงินชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวหนึ่ง ๆ ได้ไม่เกินจำนวนดังต่อไปนี้

- (ก) เหรียญกษาปณ์ราคาครึ่งสตางค์หรือหนึ่งสตางค์ คราวละไม่เกิน 5 บาท
- (ข) เหรียญกษาปณ์ราคาห้าสตางค์ สิบสตางค์ ยี่สิบสตางค์ ยี่สิบบาทสตางค์ หรือห้าสิบสตางค์ คราวละไม่เกิน 10 บาท
- (ค) เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาท หรือยี่สิบบาท คราวละไม่เกิน 500 บาท
- (ง) เหรียญกษาปณ์ราคาห้าบาทคราวละไม่เกิน 1,000 บาท
- (จ) เหรียญกษาปณ์เงินราคาสิบบาท คราวละไม่เกิน 500 บาท
- (ฉ) เหรียญกษาปณ์เงินราคาห้าสิบบาท คราวละไม่เกิน 1,000 บาท เป็นต้น

ในปัจจุบันคงมีแต่เหรียญกษาปณ์ทองคำราคาหนึ่งร้อยห้าสิบบาท สามร้อยบาท หกร้อยบาท และแปดร้อยบาทเท่านั้น ทั้งนี้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2511) และฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2514) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501

ในกรณีที่ให้เหรียญกษาปณ์ทองคำชำระหนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวนนั้น โดยแท้จริงแล้วเหรียญทองคำไม่มีหมุนเวียนในเศรษฐกิจ เหรียญกษาปณ์ที่ใช้หมุนเวียนจริงๆ ต่างก็มีข้อจำกัดในการใช้

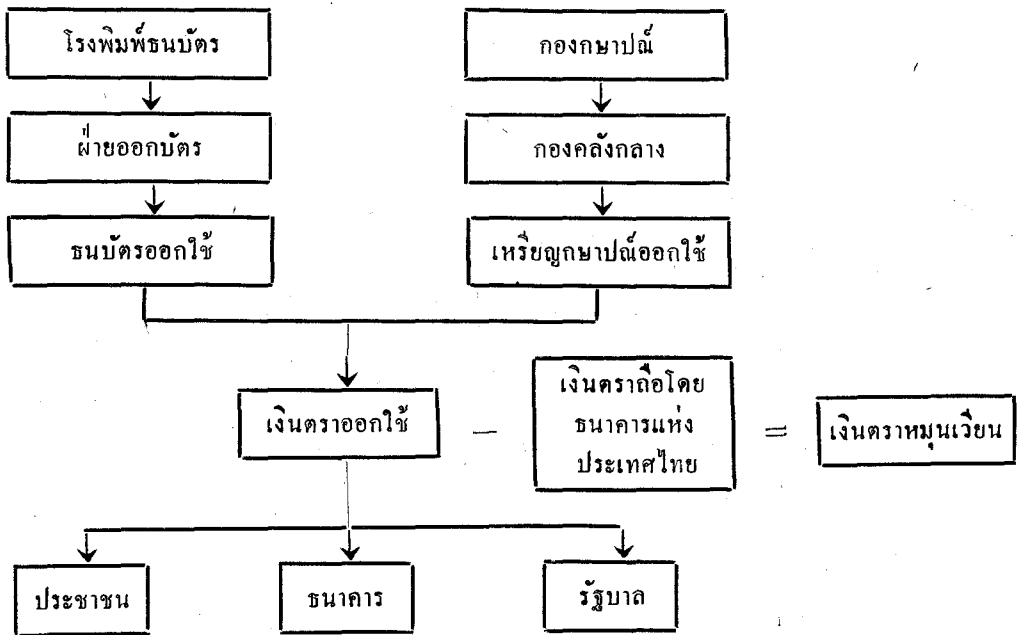
ธนบัตร การจัดพิมพ์ธนบัตรนั้นในบางประเทศกระทรวงการคลังเป็นผู้ควบคุม แต่ที่ถือปฏิบัติทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ก็คือควรให้ธนาคารกลางเป็นผู้ควบคุมการผลิตและการนำออกใช้ในประเทศไทย โรงพิมพ์ธนบัตรซึ่งเป็นฝ่ายงานหนึ่งของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ควบคุมดูแลในเรื่องเทคนิคเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ต่าง ๆ เมื่อจัดพิมพ์แล้วจะนำส่งฝ่ายออกบัตรซึ่งเป็นอีกฝ่ายหนึ่งของธนาคารแห่งประเทศไทย ฝ่ายออกบัตรจะควบคุมการจำหน่ายธนบัตรโดยถือหลักเกณฑ์ว่าจะต้องมีหลักทรัพย์ต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 นำมาแลกเปลี่ยนในราคาเท่ากันเสมอไป หรือมิฉะนั้นจะต้องเป็นธนบัตรเก่าชำรุดที่นำมาแลก ธนบัตรที่จำหน่ายออกไปแล้วจะเป็นธนบัตรออกใช้ และธนบัตรนั้นจะถือเป็นธนบัตรที่ใช้ได้ตามกฎหมาย

เหรียญกษาปณ์และธนบัตรที่ออกใช้แล้วจะกระจายออกไปตามประเภทผู้ถือต่าง ๆ กัน ซึ่งแยกออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

- (1) ประชาชน ซึ่งได้แก่ ธุรกิจที่ดำเนินการในรูปบริษัท ห้างหุ้นส่วน ร้านค้า ตลอดจนถึงสหกรณ์ และบุคคลธรรมดา
- (2) ธนาคาร ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน และธนาคารแห่งประเทศไทย
- (3) รัฐบาล ได้แก่ รัฐบาลกลาง และองค์การของรัฐต่าง ๆ

เงินตราที่ออกใช้นั้นมี ระบบการไหลเวียน ที่แยกออกเป็นเงินตราหมุนเวียน (currency in circulation) ซึ่งหมายถึง เงินตราส่วนที่หมุนเวียนนอกบัญชีของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือได้แก่ ส่วนของเงินตราออกใช้ (currency issued) หักลบด้วยเงินตราที่อยู่ในบัญชีของธนาคารแห่งประเทศไทย

การไหลเวียนของเงินตราดังกล่าวข้างต้นสามารถแสดงได้ด้วยแผนภาพ ดังนี้

การไหลเวียนของเงินตราดังกล่าว จึงสรุปได้ดังนี้

เงินตราออกใช้ (currency issued) ได้แก่ ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ที่ผลิตแล้วได้นำออกใช้

เงินตราหมุนเวียน (currency in circulation) ได้แก่ เงินตราออกใช้ที่มีผลต่อเศรษฐกิจโดยหักกลับส่วนที่ถือโดยธนาคารแห่งประเทศไทย

สถิติตามความหมายที่แตกต่างกันระหว่างเงินตราออกใช้ และเงินตราหมุนเวียน มีดังนี้

(หน่วย : ล้านบาท)

สิ้นปี	เงินตราที่ออกใช้	เงินตราหมุนเวียน
2513	14,457	14,320
2514	15,784	15,650
2515	18,100	18,016
2516	21,791	21,757
2517	24,526	24,446
2518	27,145	26,876
2519	30,404	30,270

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

เงินตราหมุนเวียนในเศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเหรียญกษาปณ์ประมาณร้อยละ 5 ของเงินตราหมุนเวียนทั้งสิ้น ธนบัตรที่ใช้ยังมีชนิดราคาต่าง ๆ กัน ดังตารางหน้า 32

ธนบัตรชนิดราคา 100 บาท มีทั้งจำนวนและมูลค่าหมุนเวียนสูงสุดเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 มีจำนวนหมุนเวียนถึง 202 ล้านฉบับ เป็นมูลค่า 20,209 ล้านบาท นอกจากนี้ธนบัตรดังกล่าวยังมีอัตราเพิ่มสูงสุดเมื่อเทียบกับธนบัตรชนิดราคาอื่น ๆ ในตารางแสดงธนบัตรที่หมุนเวียนดังกล่าวนั้น ยังมีทั้งธนบัตรฉบับละ 50 สตางค์ ฉบับละ 1 บาท และฉบับละ 5 บาท ทั้ง ๆ ที่ ธนบัตร 2 ราคาแรกนั้นไม่สามารถใช้ได้ตามกฎหมายแล้ว และธนบัตรชนิดที่สามไม่พิมพ์ออกใช้แล้ว แต่ใช้เหรียญกษาปณ์แทน เหตุที่ยังปรากฏเป็นจำนวนเงินคงเหลือในบัญชีนั้น เนื่องจากธนบัตรเหล่านี้ตามบัญชีได้แสดงว่ามี การ

(หน่วย: ล้านบาท)

สนบ ปี	ชนิดธนบัตร								เหรียญกษาปณ์
	รวม	500 บาท	100 บาท	20 บาท	10 บาท	5 บาท	1 บาท	50 สต.	
2513	13,625	—	11,278	985	843	399	111	9	695
2514	14,877	—	12,331	1,090	902	436	109	9	773
2515	17,178	—	14,444	1,138	996	483	108	9	838
2516	20,724	—	17,772	1,234	1,278	323	108	9	1,033
2517	23,148	—	20,036	1,397	1,390	209	107	9	1,298
2518	25,397	1,697	20,209	1,567	1,655	153	107	9	1,479
2519	28,654	3,379	21,669	1,594	1,759	137	107	9	1,616

จำหน่ายออกใช้หมุนเวียนในเศรษฐกิจ แต่เมื่อเลิกใช้ธนบัตรเหล่านี้แล้วไม่สามารถรวบรวมกลับคืนได้หมด จำนวนหนึ่งอาจจะสูญหายหรือถูกทำลาย หรือถูกเก็บสะสม จำนวนดังกล่าวจึงปรากฏยอดคงเหลือไว้ ในกรณีธนบัตรฉบับละ 50 สตางค์ก็มีคงเหลือ 18 ล้านฉบับ กรณีฉบับละหนึ่งบาท ก็มีคงเหลือ 107 ล้านฉบับ ส่วนธนบัตรฉบับละ 5 บาท ได้ลดน้อยลงเรื่อยมาตามลำดับ เนื่องจากทางการได้เก็บคืนออกจากการหมุนเวียน

2.3 ปัญหาการวัดปริมาณเงิน

เพื่อที่จะทราบความเคลื่อนไหวทางการเงินในเศรษฐกิจจำเป็นต้องมีเครื่องชี้บอก (indicator) ในการผลิตก็มีผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (gross national products) เป็นเครื่องชี้บอก ในทางการเงินนักเศรษฐศาสตร์ได้กำหนดให้มี “ปริมาณเงิน” (money stock) เป็นเครื่องชี้บอก เพื่อให้ทราบว่าจำนวนในแต่ละระยะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การวัดปริมาณเงินมักจะมีปัญหาที่สำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

2.3.1 ประเภทเงิน

สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเงิน เช่น เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร เช็ค หรือตราสารอื่น ๆ ต่างมีระดับความเป็นเงิน (degree of moneyness) ซึ่งได้แก่ ความสามารถที่จะใช้สิ่งนั้นแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือบริการแตกต่างกันไป เช่น เช็ค ย่อมมีฐานะความเป็นเงินน้อยกว่าเงินสด (เหรียญกษาปณ์หรือธนบัตร) เงินฝากออมทรัพย์และประจำย่อมมีความเป็นเงินน้อยลงไปอีก ที่กล่าวเช่นนี้หมายถึงว่า กรณีเงินสดผู้ถือสามารถจะใช้แลกเปลี่ยนสินค้าบริการได้ตามความต้องการทุกขณะ แต่การใช้เช็คนั้นผู้รับอาจไม่ยินยอมที่จะรับ ในกรณีเงินฝากออมทรัพย์และประจำจะไม่สามารถใช้สมุดคู่ฝากนั้นไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าบริการได้ ยกเว้นจะไปเบิกเงินฝากดังกล่าวจากธนาคารซึ่งจะเบิกได้ก็ในเวลาทำการและในบางประเทศยังมีข้อกำหนดให้มีการแจ้งล่วงหน้าอีกด้วยจึงจะเบิกถอนเงินไปได้ ความเป็นเงินตามหน้าที่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนจึงลดหลั่นลงไป การวัดปริมาณเงินจึงมีปัญหาว่าจะรวมถึงเงินประเภทใดบ้าง ควรมิชิตชั้นเพียงใดและตามวัตถุประสงค์อะไร

2.3.2 ประเภทผู้ถือ ผู้ถือเงินแบ่งออกได้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ ประชาชน ธนาคาร และรัฐบาล ตามที่ได้กล่าวข้างต้น บทบาทของเงินที่ถือโดยบุคคลประเภทต่าง ๆ นี้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจแตกต่างกันไปดังนี้

ประชาชน ซึ่งได้แก่ เอกชนและบริษัทห้างร้านต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้ถือเงินไว้เพื่อที่จะใช้ซื้อขายสินค้า/บริการ เอกชนจะสามารถใช้เงินสดที่ถืออยู่ได้ทุกขณะตามความประสงค์ เงินส่วนนี้จึงมีความคล่องตัวและมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมาก ในกรณีบริษัทห้างร้านการใช้เงินมีความคล่องตัวน้อยลงไปเมื่อเทียบกับกรณีบุคคล แต่ก็ถือได้ว่าเงินส่วนที่ถือโดยบริษัทห้างร้านมีความคล่องตัวเพื่อที่จะนำไปใช้แลกเปลี่ยนสินค้า/บริการได้ดี เงินที่ถือโดยเอกชนและบริษัทห้างร้านนี้จึงจัดอยู่ในประเภทของเงินที่มีความคล่องตัวสูง มีความสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจโดยตรง

ธนาคารต่าง ๆ ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันที่สามารถสร้างเงิน เงินส่วนที่ถือโดยธนาคารกลางนั้นไม่ถูกนับรวม เงินส่วนนี้มีความคล่องตัวน้อยกว่าเงินที่ถือโดยประชาชน เพราะการถือเงินของธนาคารมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะใช้ ในการดำเนินธุรกิจการธนาคารมากกว่าเพื่อการซื้อขายสินค้า/บริการ ถ้าหากมีการจ่ายเงินออกสู่ประชาชนเมื่อใด ส่วนนั้นจะกลายเป็นเงินตามรายการแรกไป

รัฐบาล เงินที่ถือโดยรัฐบาลนั้นย่อมมีปัญหากับพิธีการใช้จ่าย การเบิกจ่ายต้องผ่านตามขั้นตอนต่าง ๆ สภาพคล่องตัวที่จะใช้เป็นเงินจึงมีน้อย ในส่วนนี้ถ้าหากมีการใช้จ่ายออกไปก็จะกลายเป็นส่วนที่ถือโดยประชาชน

ดังนั้น ประเภทของเงินที่จะนับรวมในปริมาณเงินจึงต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าเป็นเงินส่วนที่ถือโดยบุคคลใดบ้าง

2.3.3 วัตถุประสงค์ของการถือเงิน

การถือเงินแต่ละลักษณะมีวัตถุประสงค์ (motive) ที่แตกต่างกันไป ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าหน้าที่ของเงินมี 3 ประการสำคัญ คือ มาตรฐานในการเทียบค่า การเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน และการเก็บรักษาค่านั้น บทบาท 2 ประการหลังจะขึ้นอยู่กับเงินแต่ละประเภท การถือเงินสดที่เป็นเหรียญกษาปณ์หรือธนบัตรนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์สำคัญ

เพื่อไว้ใช้แลกเปลี่ยนสินค้า/บริการตามความประสงค์ การถือเช็คก็เช่นกันย่อมมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ดังนั้นถ้าหากต้องการวัดปริมาณเงินที่แสดงวัตถุประสงค์เพื่อการซื้อขายสินค้า/บริการ (transaction motive) แล้วมักจะหมายถึงเงินสดบวกเงินฝากเพื่อเรียก (เช็ค) แต่ถ้าหากต้องการวัดรวมไปถึงเงินที่มีหน้าที่เพื่อการเก็บรักษาค่าตลอดจนวัตถุประสงค์ของการถือเงินเพื่อเก็งกำไร (speculative motive) ด้วยแล้ว ปริมาณเงินดังกล่าวควรจะรวมไปถึงเงินฝากที่มีลักษณะประจำหรือการลงทุนในหลักทรัพย์ต่าง ๆ ด้วย

ความเข้าใจในลักษณะและประเภทของเงินจะทำให้เข้าใจการใช้เครื่องชั่งบอก "ปริมาณเงิน" ได้อย่างถูกต้อง

2.4 คำจำกัดความปริมาณเงิน

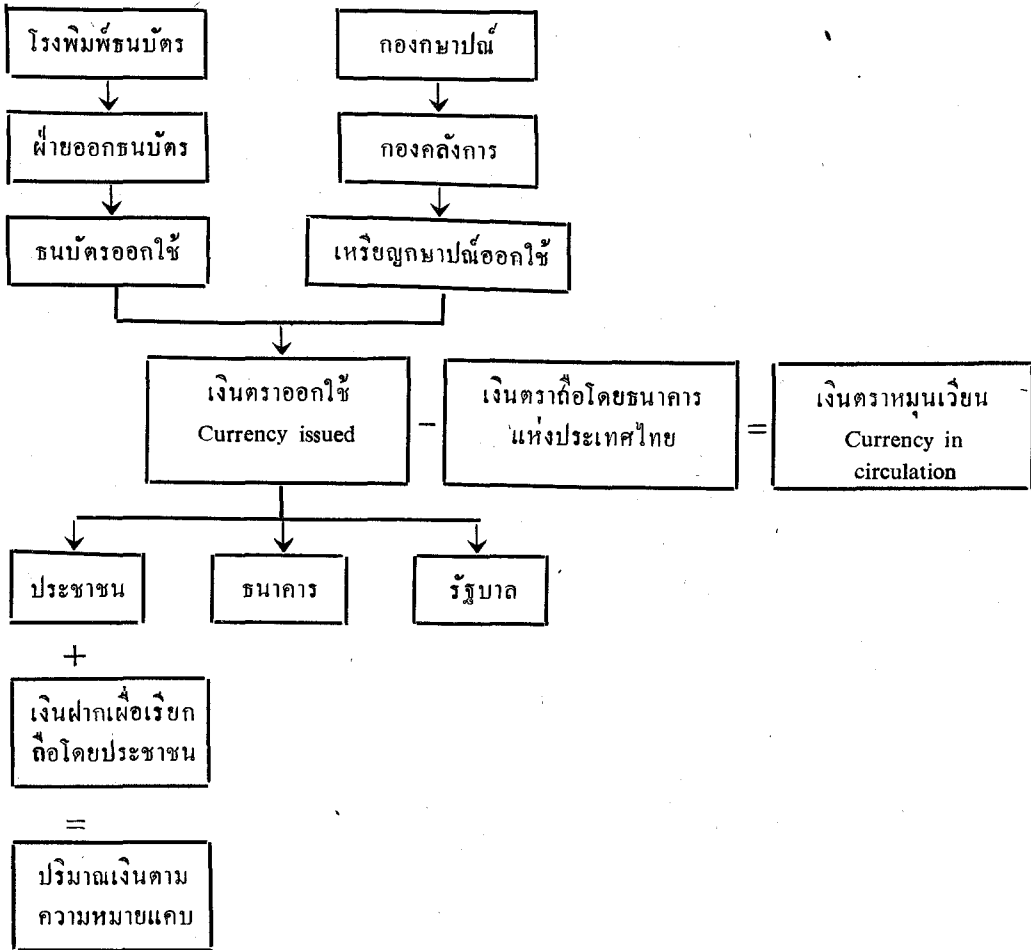
การกำหนดปริมาณเงินจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดปริมาณเงินตามคำจำกัดความที่แตกต่างกันไป ดังนี้

2.4.1 ปริมาณเงินตามความหมายแคบ (Narrow Money: M_1)

การกำหนดปริมาณเงินนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้อำนาจซื้อของประชาชนในเศรษฐกิจแต่ละระยะ หากปริมาณเงินเพิ่มขึ้นอำนาจซื้อของประชาชนจะเพิ่มตามด้วย ยิ่งปริมาณเงินเพิ่มเร็วเท่าไรอำนาจซื้อจะเพิ่มเร็วเท่านั้น ถ้าหากอำนาจซื้อของประชาชนเพิ่มขึ้นมากในขณะที่ปริมาณสินค้า/บริการที่จะสนองตอบเพิ่มขึ้นไม่เพียงพอตามความต้องการแล้วย่อมจะเกิดปัญหาอำนาจซื้อมากกว่าปริมาณสินค้า ซึ่งจะมีผลผลักดันให้ราคาสินค้าสูงขึ้น โดยที่การวัดปริมาณเงินตามความหมายแคบนี้เน้นการทำหน้าที่ตัวกลางแลกเปลี่ยน (means of exchange) และชั่งบอกอำนาจซื้อของประชาชน จึงกำหนดให้ปริมาณเงินตามความหมายแคบ (M_1) มีคำจำกัดความโดยรวมประเภทของเงิน ดังต่อไปนี้

“เหรียญกษาปณ์และธนบัตรที่ถือโดยประชาชน (currency held by public) บวกกับ เงินฝากเพื่อเรียกที่ถือโดยประชาชน (demand deposit held by public)”

ถ้าหากจะขยายแผนภาพของการหมุนเวียนของเงินตราข้างต้น จนในที่สุดเป็นปริมาณเงินตามความหมายแคบดังกล่าว จะได้ดังนี้

ปริมาณเงินตามความหมายแคบนี้ ใช้กันมากในเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นเมื่อมีการกล่าวถึง “ปริมาณเงิน (money supply หรือ money stock)” ณ ที่ใดจึงหมายถึงปริมาณตามคำจำกัดความนี้ และในหนังสือเล่มนี้ก็ได้ถือปฏิบัติเหมือนกับที่อื่น ๆ เมื่อกล่าวถึง “ปริมาณเงิน” แล้ว ขอให้เข้าใจว่ามีความหมายถึงปริมาณเงินตามคำจำกัดความข้อนี้

2.4.2 ปริมาณเงินตามความหมายกว้าง (Broad Money : M₂)

คำจำกัดความของปริมาณเงินตามความหมายแคบนั้นเหมาะสมในสภาพเศรษฐกิจที่ประชาชนผู้ถือเงินมีวัตถุประสงค์ถือเงินไว้เพื่อการซื้อขายสินค้า/บริการ แต่เศรษฐกิจใน

ยุคใหม่ประชาชนตื่นตัวกับความคิดในการลงทุน การถือเงินตราไว้ในรูปของธนบัตร เหรียญกษาปณ์หรือเงินฝากเพื่อเรียกย่อไม่ให้เกิดผลแก่ผู้ถือแต่อย่างใด โดยธรรมชาติแล้วทุกคนมุ่งหวังที่จะได้รับผลตอบแทนเมื่อมีโอกาส ดังนั้นเมื่อประชาชนเห็นว่าเงินตราส่วนหนึ่งของตนยังไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายในขณะนี้ ผู้นั้นก็มักจะนำเงินส่วนนั้นไปฝากไว้เป็นเงินฝากประจำหรือออมทรัพย์เพื่อหวังจะได้รับดอกเบี้ย นอกเหนือจากนั้นในประเทศที่มีการพัฒนาตลาดหุ้นตลาดหลักทรัพย์เป็นอย่างดี ประชาชนสามารถเสี่ยงหากำไรโดยการลงทุนซื้อซึ่งอาจให้ผลประโยชน์ได้มากกว่า ผู้ถือเงินจึงต้องเลือกว่าจะถือเป็นเงินสด หรือเงินฝาก หรือลงทุนในหลักทรัพย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบแทน นักเศรษฐศาสตร์จึงเห็นว่า วัตถุประสงค์ของการถือเงินจึงไม่ควรจำกัดแก่การซื้อขายสินค้าบริการเท่านั้น แต่ควรรวมไปถึงการเก็งกำไร (speculative motive) อีกด้วย คำจำกัดความของปริมาณเงินในยุคใหม่จึงขยายขอบเขตกว้างออกไป เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์อื่น ๆ ด้วย

ในการกำหนดปริมาณเงินตามความหมายกว้างนั้น โดยทั่วไปให้รวมเงินฝากในส่วนที่ให้ดอกเบี้ย และมีกำหนดระยะเวลาของการฝาก ด้วยเหตุนี้ปริมาณเงินในความหมายกว้างจึงได้แก่

“ปริมาณเงินตามความหมายแคบ (M_1) บวกกับ เงินฝากออมทรัพย์และประจำ (Saving and Time Deposits หรือ Quasi Money : QM)”

คำจำกัดความของปริมาณเงินยังไม่สิ้นสุดแต่เพียงเท่านี้ เพราะว่าเป็นเศรษฐกิจโดยเฉพาะของประเทศที่พัฒนาไปมากแล้ว จะมีประเภทของเงินฝาก ประเภทของสถาบันการเงินมากมายแตกต่างกันไป การกำหนดคำจำกัดความของปริมาณเงินจึงอาจมีได้หลายระดับ หลายความหมายแตกต่างกันไปด้วย เช่น กรณีของอังกฤษ ซึ่งได้กำหนดให้มีคำจำกัดความของเงินถึง 3 ประเภท ดังนี้

M_1 - ได้แก่ ปริมาณเงินในความหมายแคบ คือ ธนบัตร/เหรียญกษาปณ์ บวกด้วยเงินฝากเพื่อเรียก (ในมือประชาชน) ในบัญชีเงินฝากของระบบธนาคารทั้งสิ้น

M_2 - ได้แก่ M_1 บวกด้วย เงินฝากประจำที่เป็นปอนด์สเตอร์ลิงในบัญชีธนาคารพาณิชย์² และธนาคารไปรษณีย์ และยังรวมถึงเงินฝากในสถาบันการเงินที่เรียกว่า discount houses³

ทั้งสองกรณีข้างต้น รวมเฉพาะเงินฝากที่เป็นปอนด์สเตอร์ลิง

M_3 - รวมเงินฝากประจำในสถาบันการเงินทุกประเภท และรวมเงินฝากที่ไม่ใช่ปอนด์สเตอร์ลิงอีกด้วยดังนี้

ก. เงินฝากที่ไม่ใช่ปอนด์สเตอร์ลิงในบัญชีธนาคารพาณิชย์ และธนาคารไปรษณีย์

ข. เงินฝากประจำที่เป็นปอนด์สเตอร์ลิงในบัญชีธนาคารอื่น ๆ

ค. เงินฝากที่ไม่ใช่ปอนด์สเตอร์ลิงในบัญชีธนาคารอื่น ๆ

ง. เงินฝากของภาครัฐบาลในบัญชีธนาคารพาณิชย์ และธนาคารไปรษณีย์

จ. เงินฝากของภาครัฐบาลในบัญชีธนาคารอื่น ๆ

บทบาทของเงินตราทั้ง 3 ประเภทข้างต้น แตกต่างกันดังนี้

M_1 - หมายถึง ปริมาณของเงินตราที่มีคุณสมบัติของการเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน (medium of exchange) อย่างสมบูรณ์โดยเฉพาะ แต่ไม่มีหน้าที่ของการเก็บรักษาค่า (store of value)

M_2 - หมายถึง ปริมาณของเงินตราที่รวมทั้งเงินตราที่สามารถเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนได้ แต่ต้องใช้เวลาโดยต้องแจ้งล่วงหน้าให้ทราบก่อนเบิกถอนไปใช้ และรวมสถาบัน discount houses ซึ่งไม่ได้ให้บริการใช้เช็คดังเช่นธนาคารพาณิชย์ด้วย

² ธนาคารพาณิชย์ในอังกฤษ เรียกว่า clearing houses ซึ่งเรียกตามหน้าที่ในการให้บริการหักบัญชีเงินฝากของลูกค้ำระหว่างธนาคารด้วยกัน

³ discount houses คือสถาบันการเงินพิเศษในตลาดการเงินของกรุงลอนดอน ทำหน้าที่ซื้อลดตั๋วเงินคลัง โดยกู้ยืมเงินประเภทเรียกคืนได้ทันที (call loan) จากธนาคารพาณิชย์เป็นทุนหมุนเวียน

M₃ - หมายถึง เงินตราที่พิจารณาจากโครงสร้างสถาบันการเงิน โดยคำนึงถึงสินทรัพย์ของสถาบันการเงินทั้งสิ้น ปริมาณเงินในแต่ละความหมายมีมูลค่าแตกต่างกันไปดังนี้

ปริมาณเงินในความหมายต่าง ๆ ของอังกฤษ

(หน่วย : ล้านปอนด์)

	สิ้นปี 2510 (+%)	2511 (+%)	2512 (+%)
M ₁	8,172 (+ 7.4)	8,492 (+ 3.9)	8,471 (-0.2)
M ₂	12,897 (+ 7.9)	13,562 (+ 5.2)	13,643 (+ 0.6)
M ₃	14,733 (+ 10.6)	15,800 (+ 7.2)	16,255 (+ 2.9)

ที่มา : Quaterly Bulletin : Bank of England, Vol.10, No.3 (Sept., 1970)

นอกจากนี้ในสหรัฐอเมริกายังได้กำหนดให้มีปริมาณเงินตามคำจำกัดความต่าง ๆ ถึง M₅ ทั้งนี้ การกำหนดคำจำกัดความดังกล่าวนี้ผู้ใช้จะต้องเข้าใจในหน้าที่ของประเภทของเงินและสินทรัพย์ที่นับรวมเพื่อจะได้ใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง การกำหนดปริมาณเงินอย่างกว้างเลยนั้นเรียกว่าสินทรัพย์สภาพคล่อง (liquid assets) ซึ่งรวมสินทรัพย์การเงินในเศรษฐกิจทั้งหมดเข้าด้วยกัน

2.5 ปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับปริมาณเงิน

นอกเหนือจากปัญหาการกำหนดคำจำกัดความปริมาณเงินตามความแตกต่างของวัตถุประสงค์ ประเภทของสินทรัพย์ดังกล่าวแล้วข้างต้น ปริมาณเงินยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงถึงดังนี้

2.5.1 ปัญหาตัวเลขยอดคงค้างของปริมาณเงิน

ในการวัดปริมาณเงินในแต่ละระยะ ธนาคารกลางหรือกระทรวงการคลังจะไม่สามารถทราบได้เลยว่า เงินหมุนเวียน (ธนบัตร/เหรียญกษาปณ์) จริง ๆ นั้น มีจำนวนเท่าไร เพียงแต่ทราบว่ามีปริมาณธนบัตร เหรียญกษาปณ์ ที่ปรากฏตามบัญชีนั้นได้ออกไปสู่อะไร

ประชาชนแล้วเท่าใด แต่จำนวนธนบัตรก๊ดี เหรียญกษาปณ์ก๊ดี มีการสูญหายหรือถูกทำลายอยู่เสมอ ทางด้านบัญชีไม่อาจหักลบส่วนที่ถูกทำลายหรือสูญหายไปได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง จึงปรากฏว่าในบัญชีเงินหมุนเวียนยังมีธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ที่เลิกใช้ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ และจำนวนนี้ก็ยังมีรวมเป็นปริมาณเงินทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถใช้ได้ตามกฎหมาย ดังตัวอย่างกรณีประเทศไทย ซึ่งปรากฏว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 ยังปรากฏมีธนบัตรฉบับละ 1 บาท เป็นยอดคงค้างอยู่ 107 ล้านบาท ฉบับละ 50 สตางค์ 9 ล้านบาท เป็นต้น โดยเหตุผลดังกล่าว ยอดคงค้างของปริมาณเงินที่ปรากฏออกมาตามตัวเลขในบัญชีจึงสูงเกินความเป็นจริงเสมอ อย่างไรก็ตาม จำนวนที่สูงเกินความจริงนี้มีมูลค่าค่าน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณเงินทั้งสิ้นจึงมีความสำคัญน้อย และในการวิเคราะห์มักจะพิจารณาปริมาณเงินที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งคำนวณจากยอดคงค้างระยะหนึ่งลบยอดคงค้างในระยะก่อน อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตดังกล่าวนี้อาจมีความสำคัญเมื่อวิเคราะห์ภาคการเงินย่อย

2.5.2 ปัญหาเกี่ยวกับสถาบันการเงิน

สถาบันการเงินที่นำมาพิจารณาในการกำหนดปริมาณเงินนั้นได้แก่ สถาบันการเงินที่สามารถให้บริการเครดิตประเภทใช้เช็คเพื่อการส่งจ่ายชำระหนี้ สถาบันการเงินในประเทศไทยที่นำมาประมวลในปริมาณเงินตามหลักการดังกล่าวจึงได้แก่ ธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบาทของธนาคารออมสินที่มีต่อเอกชนในระยะหลังได้ลดน้อยลงตามลำดับ ในขณะที่สถาบันการเงินใหม่ เช่น บริษัทเงินทุนซึ่งทำธุรกิจคล้ายคลึงกับธนาคารพาณิชย์มีบทบาทต่อเอกชนมากยิ่งขึ้น แม้ว่าโดยลักษณะการดำเนินงานของบริษัทเงินทุนจะไม่สามารถสร้างเงินเครดิตขึ้นโดยตรงเช่นเดียวกับกิจการธนาคารพาณิชย์ แต่ก็น่าได้พิจารณาว่าบทบาทของบริษัทเงินทุนที่ขยายตัวมากขึ้นจะมีผลต่อการกำหนดความเคลื่อนไหวของปริมาณเงินอย่างไร การทอดทิ้งคำจำกัดความที่กำหนดขึ้นใช้นานานอาจจะทำให้การวิเคราะห์และความเข้าใจปริมาณเงินคลาดเคลื่อนไปได้ในระยะต่อไป จึงต้องให้ความสนใจอยู่เสมอ

2.5.3 ปัญหาของเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศ

เงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศนั้นไม่นับรวมในปริมาณเงิน ทั้งนี้เนื่องจากการเบิกจ่ายเงินตราต่างประเทศนั้น โดยปกติผู้รับต้องเปลี่ยนเป็นสกุลเงินของประเทศนั้นเสียก่อน ดังนั้น แม้ว่าเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นเงินที่มีความคล่องตัวเสมือนเงินฝากเพื่อเรียก แต่กระบวนการใช้จ่ายต้องมีขั้นตอนของการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราอีกสกุลจึงมักจะไม่วรวมไว้ในคำจำกัดความปริมาณเงิน แต่ข้อสังเกตดังกล่าวอาจจะไม่ถูกต้องในกรณีที่ประเทศนั้น ๆ สามารถรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเสรีทั่วไป เช่น ประเทศในยุโรป ความคล่องตัวของเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศก็อาจนำมารวมในคำจำกัดความของปริมาณเงินได้

หนังสืออ้างอิง

- Bank of England, Quarterly Bulletin.* Vol. 10, No. 3 (September, 1970).
- Duesenberry, James S. "Money and Credit : Impact and Control" *Foundation of Modern Economics Series* : Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall Inc., 1965.
- Sayers, R.S. *Modern Banking.* London : Oxford University Press, 1964. Chapters 1 and 2.
- Wadsworth, J.E. *The Banks and the Monetary System in the U.K. 1959 - 1971.* London : Methuen, 1973.

ภาคผนวกท้ายบทที่ 2

ปริมาณเงินและประเภทของเงินตราในประเทศไทยยังมีสาระอันน่าสนใจที่ควรทราบ ดังนี้

1. โครงประกอบและวิธีคำนวณปริมาณเงินตามความหมายแคบ

ปัญหาเกี่ยวกับโครงประกอบปริมาณเงินในประเทศไทยมีมานานและมีการปรับปรุงอยู่หลายระยะ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณเงินที่มีความหมายถูกต้องมากที่สุด เมื่อปี พ.ศ. 2503 กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund; IMF) ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่มาดำเนินงานแก้ไขปรับปรุงสถิติทางการเงินและการธนาคาร ร่วมกับธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อให้สถิติทางการเงินสอดคล้องกับหลักการที่กองทุนการเงินใช้ และพิมพ์เสนอใน International Financial Statistics ผลสำเร็จจากการปฏิบัติงานร่วมกันในครั้งนี้นำมาซึ่งสถิติทางการเงินและการธนาคาร โดยเฉพาะสถิติปริมาณเงิน ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ยกเลิกสถิติปริมาณเงินที่รวบรวมไว้ในระยะก่อนทั้งหมด โดยเปลี่ยนใช้หลักการที่สอดคล้องกับกองทุนการเงิน ตัวเลขปริมาณเงินที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงครั้งนี้สามารถรวบรวมย้อนหลังไปได้ถึงปี พ.ศ. 2496

แต่ในปี พ.ศ. 2513 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ปรับปรุงปริมาณเงินใหม่อีกครั้ง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะเงินฝากในปี พ.ศ. 2505 กล่าวคือมีการยกเลิกเงินฝากประเภทเช็ค 4 ใบ (4 cheque account) คือผู้ฝากมีสิทธิเขียนเช็คสั่งจ่ายได้ไม่เกิน 4 ใบ และให้มีเงินฝากออมทรัพย์แทน จึงได้แยกเงินฝากออมทรัพย์ออกจากปริมาณเงิน ด้วยเหตุผลนี้ ตามตัวเลขชุดเดิม ปริมาณเงินเมื่อปี พ.ศ. 2505 จึงมีการเปลี่ยนแปลงน้อยอย่างผิดสังเกต เพราะการเปลี่ยนคำจำกัดความดังกล่าวทำให้มีการหักลบปริมาณเงินในส่วนที่ฝากประเภทเช็ค 4 ใบออกแยกไปเป็นเงินออมทรัพย์ นอกจากนี้ ยังได้ปรับปรุงการนับรวมเงินฝากเพื่อเรียกของรัฐวิสาหกิจ โดยรวมเฉพาะรัฐวิสาหกิจที่อยู่นอกภาครัฐบาลเท่านั้น การปรับปรุงตัวเลขปริมาณเงินชุดใหม่ครั้งหลังสุดนี้สามารถย้อนหลังไปถึงปี พ.ศ. 2505 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินทั้งสองชุดเปรียบเทียบต่อกันได้ ดังนี้

ตารางที่ 7 ยอดคงค้างของปริมาณเงิน

(หน่วย : ล้านบาท)

ลำดับ (พ.ศ.)	ชุดเดิม	ชุดใหม่
2496	5,861.5	—
2497	6,436.6	—
2498	7,227.0	—
2499	7,728.4	—
2500	8,196.6	—
2501	8,451.9	—
2502	9,076.1	—
2503	10,088.4	—
2504	11,075.4	—
2505 ¹	11,093.3	—
2506	11,881.0	10,201.5
2507	12,919.0	10,937.8
2508	14,332.1	12,916.8
2509	16,657.8	14,656.5
2510	17,874.1	15,706.3
2511	19,405.4	17,285.4
2512	20,302.7	17,988.8
2513	—	19,447.5
2514	—	21,445.7
2515	—	24,830.9
2516	—	29,936.5
2517	—	32,898.4

รายละเอียดของปริมาณเงินในประเทศไทยมีดังนี้

คำจำกัดความ

- ปริมาณเงิน 1. เงินหมุนเวียน (ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์) ในมือประชาชน
2. เงินฝากเพื่อเรียกในมือประชาชน

รายละเอียด

ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ในมือประชาชน ธ.ค. 2516
(ล้านบาท)

1. ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ออกใช้ 21,791.6

1. โอนเงินฝากออมทรัพย์ออกจากปริมาณเงิน

	ช.ค. 2516
	(ล้านบาท)
1.1 ธนบัตร	(20,758.6)
1.2 เหรียญกษาปณ์	(1,033.0)
2. ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ที่อยู่ในมือรัฐบาลและธนาคาร (เงินบาท)	3,151.0
2.1 คลังจังหวัดและกรมธนารักษ์	(2,030.3)
2.2 ธนาคารแห่งประเทศไทย	(33.8)
2.3 ธนาคารพาณิชย์	(1,010.8)
2.4 ธนาคารออมสิน	(76.1)
เท่ากับ	
3. ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์หมุนเวียนในมือประชาชน (1-2) เงินฝากเพื่อเรียก (เงินบาท)	18,640.6
4. เงินฝากเพื่อเรียกของประชาชนที่ธนาคารต่าง ๆ (ไม่รวมเงินฝากของรัฐบาล และองค์การและเงินฝากระหว่างธนาคาร)	11,365.7
4.1 ธนาคารแห่งประเทศไทย*	(708.9)
4.2 ธนาคารพาณิชย์ (รวม cashiers and certified cheques)	(10,451.1)
4.3 ธนาคารออมสิน (เฉพาะฝ่ายการธนาคาร)	(205.7)
5. ปริมาณเงินในมือประชาชน (3×4)	30,006.3
 2. เหตุผลของการผลิตเหรียญกษาปณ์ 5 บาท และการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 500บาท เมื่อปี พ.ศ. 2506 ธนบัตรฉบับละ 5 บาท มีหมุนเวียนอยู่เป็นมูลค่า 194 ล้านบาท หรือ 38.8 ล้านฉบับ และเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นระยะห่างกัน 11 ปี ปริมาณธนบัตร	
* เงินฝากเพื่อเรียกที่ธนาคารแห่งประเทศไทยถืออยู่ส่วนใหญ่ได้แก่เงินฝากขององค์การต่าง ๆ และรัฐ วิสาหกิจถือเป็นภาคเอกชน และธนาคารแห่งประเทศไทยให้บริการการเบิกจ่ายด้วยเช็คแก่องค์การ และรัฐวิสาหกิจนั้น ๆ กรณีนี้เป็นกรณียกเว้นที่แตกต่างจากปกติตามคำจำกัดความต่าง ๆ ที่ได้กล่าว มาข้างต้น	

ฉบับละ 5 บาท ได้เพิ่มขึ้นเป็น 96.6 ล้านบาท เป็นอัตราเพิ่มถึง 149% สูงกว่าอัตราเพิ่มของธนบัตรชนิดราคาอื่น ๆ ดังนี้

(จำนวน = ล้านฉบับ)

	ปี 2506	ปี 2516	อัตราเพิ่มร้อยละ
ธนบัตรฉบับละ 100 บาท	61.9	144.4	133.3
„ 20 „	30.9	56.9	84.1
„ 10 „	49.2	99.6	102.4
„ 5 „	<u>38.3</u>	<u>96.6</u>	<u>149.0</u>
รวมทั้งสิ้น	<u>180.8</u>	<u>397.5</u>	<u>119.0</u>

เหตุที่ธนบัตรราคาต่ำออกใช้หมุนเวียนเพิ่มขึ้นมากนั้น เนื่องจากการค้าและธุรกิจตั้งแต่ปลีกย่อยจนถึงการค้าส่งต่างต้องใช้เงินตราในราคานี้ ยิ่งเศรษฐกิจที่การค้าปลีกมีบทบาทมากกว่าการค้าส่ง ความต้องการธนบัตรปลีกชนิดราคา 5 บาท จึงเพิ่มขึ้นรวดเร็วดังกล่าว นอกจากนี้แล้ว การค้าปลีกจะมีการใช้ธนบัตรเปลี่ยนมือกันบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการค้าในตลาดสดจึงมีผลทำให้กระดาษธนบัตรเบื่อย่อยได้ง่าย ดังนั้นภาระในการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 5 บาทซึ่งมิใช่แต่การพิมพ์จำนวนใหม่สนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการใช้แลกเปลี่ยนธนบัตรเก่าอีกด้วยจึงมีมาก ค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จึงสูงอันเป็นการสิ้นเปลืองอย่างมาก จึงได้คิดจัดทำเหรียญกษาปณ์ 5 บาทขึ้นแทนเพื่อผลในทางประหยัดเพราะมีความคงทนใช้ได้นานกว่า

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 ได้มีการประกาศใช้ธนบัตรฉบับละ 500 บาท เหตุผลในการจัดพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 500 บาทนั้น เนื่องจากธุรกิจการค้ามีการขยายตัวอย่างมาก จำนวนเงินที่ทำธุรกิจมีมูลค่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นการมีธนบัตรราคาสูงจะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่การชำระหนี้ และยังเป็นการประหยัดการพิมพ์ธนบัตรอีกด้วย เพราะการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 500 บาท 1 ฉบับจะสามารถประหยัดการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 100 บาท ได้ 5 ฉบับ จำนวนธนบัตรฉบับละ 100 บาทมีการขยายตัวในอัตราสูงกว่าธนบัตรราคาอื่น ๆ (ยกเว้นฉบับละ 5 บาท) ดังนี้

(หน่วย : ล้านบาท)

	2506	2517	อัตราเพิ่มร้อยละ
ธนบัตรฉบับละ 100 บาท	61.9	200.4	223.7
„ 20 „	30.9	69.8	125.9
„ 10 „	49.2	139.0	182.5

ในระยะเวลา 11 ปี จำนวนธนบัตรฉบับละ 100 บาท ได้เพิ่มขึ้นจาก 61.9 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2506 เป็น 200.4 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นอัตราเพิ่มถึง 224% ซึ่งหมายความว่า ความต้องการใช้ธนบัตรฉบับละ 100 บาท ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และยังจะขยายตัวมากยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อธุรกิจต่าง ๆ เจริญเติบโต ดังนั้น การจัดพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 500 บาทขึ้น ย่อมจะอำนวยความสะดวกในการค้าธุรกิจ และจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการพิมพ์อีกด้วย

มีข้อวิตกว่าการเปลี่ยนแปลงธนบัตรฉบับละ 5 บาท เป็นเหรียญกษาปณ์และการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 500 บาท จะทำให้เกิดเงินเฟ้อขึ้น ตามหลักการแล้วไม่ควรจะมีผลแต่อย่างไร ทั้งนี้เพราะการจัดพิมพ์ธนบัตรนั้นไม่ได้ยึดถือจำนวนฉบับเป็นเป้าหมาย แต่ยึดถือมูลค่ารวมซึ่งเราวัดด้วยมาตรฐาน “ปริมาณเงิน” การเปลี่ยนแปลง “ปริมาณเงิน” นั้นขึ้นอยู่กับฐานะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าดังจะกล่าวต่อไป การจัดพิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 500 บาท และการจัดทำเหรียญกษาปณ์ 5 บาท จึงไม่ควรจะมีผลกระทบต่อราคาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนจากธนบัตรฉบับละ 5 บาท เป็นเหรียญกษาปณ์ 5 บาท นั้น อาจให้ผลทางจิตวิทยา (psychological effect) ได้บ้าง เพราะความรู้สึกที่ว่า “เหรียญ” ย่อมถูกกว่า “แบงก์”

บทที่ 3

ความหมายและความสำคัญของเครดิต

3.1 ความหมาย

เครดิต เกิดขึ้นได้สองลักษณะ คือ

ก. บริษัทหรือบุคคลให้เครดิตแก่บุคคลอีกคนหนึ่ง โดยการขายสินค้าไปแล้ว ผู้ซื้อ มีสัญญาที่จะชำระค่าสินค้านั้นคืนภายในหน้า

ข. บริษัทหรือธนาคารให้เงินกู้แก่อีกบุคคลหนึ่ง โดยมีข้อผูกพันว่าบุคคลผู้นั้น จะชำระคืนภายใน ในลักษณะนี้การแลกเปลี่ยนเงินตรา กับสินค้ายังไม่เกิดขึ้น

ทั้งสองลักษณะของเครดิตต่างมีผลอันเดียวกันคือ สร้างอำนาจซื้อให้แก่บุคคล ผู้ได้รับเครดิตล่วงหน้า ผู้ให้เครดิตก็จะได้รับผลประโยชน์จากดอกเบี้ย

เหตุที่เกิดเครดิตขึ้นในเศรษฐกิจนั้น เนื่องมาจากว่าแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันในความต้องการเงินในแต่ละระยะเวลา คนหนึ่งอาจต้องการเงินเพื่อนำไปลงทุนซื้อขายสินค้าและบริการแต่ตนเองมีกำลังเงินไม่เพียงพอ ผู้นั้นจะเสาะหาเครดิตจาก ผู้ที่มีเงินออมภายหลังจากหักค่าใช้จ่ายออกจากรายได้ และขอกู้ โดยมีข้อตกลงจะชำระคืนพร้อมดอกเบี้ยในระยะต่อไป โดยลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าเครดิตและหนี้ เป็นสิ่งเดียวกันแต่ มองคนละด้านกล่าวคือ ถ้า นาย ก. ได้รับเครดิตโดยวิธีกู้เงินมาจาก นาย ข. 10,000.00 บาท ย่อมหมายถึงว่า นาย ก. เป็นหนี้ต่อ นาย ข. 10,000.00 บาท หรือ นาย ข. ให้เครดิต นาย ก. เปรียบเสมือนคำว่าซื้อและขาย ซึ่งแล้วแต่จะมองจากผู้ซื้อหรือผู้ขาย ใ้ไรก็ดี คำว่าเครดิตมีความหมายที่กว้างกว่าคำว่าหนี้ เช่น การกล่าวว่าบุคคลคนนี้มีเครดิตดี ย่อมให้ความหมายในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งแตกต่างจากคำว่า “หนี้”

ผู้รับและผู้ให้เครดิตต่างจะได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งคู่ กล่าวคือผู้รับสามารถนำไปซื้อสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคหรือซื้อบริการได้ล่วงหน้าไม่ต้องรอถึงเวลามีเงิน ผู้ให้ก็ได้ประโยชน์โดยได้รับผลตอบแทนเป็นเงินส่วนเกินของหนี้ที่นำไปที่เรียกว่า “ดอกเบี้ย”

ผลตอบแทน^{นี้} บางครั้งก็ไม่ใช่เงิน เช่น การให้กู้ยืมระหว่างผู้ใกล้ชิด แล้วผู้ได้รับเครดิตให้สิ่งของตอบแทนแก่ผู้ให้เครดิต แต่ทั้งสองกรณีนั้นกล่าวได้ว่าเป็นอัตราดอกเบี้ยเหมือนกัน เพียงแต่มีความเด่นชัดต่างกัน ดอกเบี้ยกรณีแรกเป็นเงินสดจึงมีความเด่นชัดเรียกว่า explicit rate สำหรับกรณีหลังเป็นดอกเบี้ยที่ซ่อนเร้นมาในรูปของขวัญจึงเรียกว่า implicit rate เครดิตดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ เพราะถ้าหากไม่เกิดเครดิตดังกล่าวขึ้น ผู้ลงทุนจะไม่สามารถลงทุนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ในขั้นนี้ว่า ผลประโยชน์ของเครดิตพิจารณาโดยวงแคบแล้วจะมีได้อย่างน้อย 3 ประการคือ

- ก. ทำให้บุคคลทั่วไปสามารถอุปโภคบริโภคสินค้าหรือซื้อบริการได้ตามความต้องการในแต่ละระยะ โดยไม่ต้องรอนจนกระทั่งตนเองมีเงิน
- ข. สนับสนุนบุคคลทั่วไปให้ออมเงินโดยให้ผลประโยชน์แก่เงินออมในรูปดอกเบี้ยเงินฝาก
- ค. ธุรกิจหรือการผลิตจะสามารถดำเนินไปได้คล่องตัว ไม่มีการขาดช่วง และผลดีจะเกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจทั่วไป

3.2 ประเภทของเครดิต

การจำแนกประเภทของเครดิต จะแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์หรือลักษณะดังนี้คือ

การจำแนกประเภทของเครดิต

ตามวัตถุประสงค์ของการใช้	ตามระยะเวลา	ตามประเภทผู้กู้
ก. เพื่อการลงทุน	ก. ระยะยาว	ก. รัฐบาล
ข. เพื่อการค้า	ข. ระยะปานกลาง	ข. เอกชน
ค. เพื่ออุปโภคบริโภค	ค. ระยะสั้น	
	ง. เรียบกลิ่นได้ทันที	

ลักษณะการจำแนกประเภทของเครดิตดังกล่าว^{นี้} มีความหมายและความสำคัญต่อการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเงินดังนี้

3.2.1 เครดิตจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการใช้

ตามวัตถุประสงค์ของการใช้สามารถจำแนกเครดิตออกไปเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. เครดิตเพื่อการลงทุน (investment credit) ได้แก่ เครดิตที่ใช้เพื่อลงทุนให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้น เช่น จัดซื้อหาเครื่องจักรเครื่องยนต์ หรือจัดสร้างโรงงาน เป็นต้น ผู้กู้เพื่อการนี้ส่วนใหญ่เป็นนิติบุคคลซึ่งประกอบธุรกิจและรัฐบาล ลักษณะของเครดิตประเภทนี้มักจะมีอายุชำระคืนยาวเพราะการลงทุนจะต้องใช้เวลา แต่อย่างไรก็ดี การให้กู้ยืมอาจเป็นระยะสั้นแต่มีข้อตกลงว่าจะต่อสัญญากู้เรื่อยไปก็ได้

ข. เครดิตเพื่อการค้า (commercial credit) ได้แก่ การกู้ยืมเพื่อนำไปใช้จ่ายในการจัดซื้อสินค้า การบริหาร หรือการจัดหาตลาด ลักษณะของเงินกู้ประเภทนี้มักจะมีระยะสั้น เพราะการค้ำเงินเมื่อจำหน่ายได้ผู้กู้จะสามารถชำระคืนหนี้ได้ ซึ่งช่วงระยะของการจัดซื้อและจำหน่ายออกนั้นไม่กินเวลานานเป็นปี ๆ เช่นการลงทุน

ค. เครดิตเพื่ออุปโภคและบริโภค (consumption credit) เครดิตประเภทนี้ส่วนใหญ่ให้แก่บุคคลเพื่อนำไปใช้ซื้อสินค้าบริการเพื่ออุปโภคและบริโภค ความนิยมของเครดิตประเภทนี้จะขยายตัวมากขึ้นเมื่อกิจการธนาคารแพร่หลาย และความเชื่อถือซึ่งกันและกันมีอยู่ทั่วไป เครดิตประเภทนี้มักจะมีปัญหาในเรื่องหลักทรัพย์จำนอง จะสังเกตเห็นได้ว่าพัฒนาการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยในระยะหลังนี้มีการโฆษณาชักจูงให้ใช้เครดิตประเภทนี้แพร่หลายมากขึ้น เช่น สินมัยยะเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย เพื่อการศึกษา เพื่อค่าพยาบาลยามเจ็บป่วย โดยเสาะหาความเชื่อถือด้วยการตั้งเงื่อนไขให้บุคคลผู้จะรับเครดิตประเภทนี้ฝากเงินกับธนาคารอย่างสม่ำเสมอตามวงเงินที่กำหนดให้ บทบาทของเครดิตประเภทนี้ในประเทศไทยกำลังทวีความสำคัญมากขึ้น

3.2.2 จำแนกตามระยะเวลา

ปริมาณเครดิตตามระยะเวลาแต่ละประเภทนั้นสามารถแสดงระดับการพัฒนาตลาดการเงินได้ประการหนึ่ง ทั้งนี้ถ้าตลาดการเงินมีแต่เพียงสถาบันการเงินที่ออกเครดิต

สั้น เช่น ธนาคารพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่มาก ก็แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาตลาดการเงินในด้านสถาบันการเงินเพื่อเครดิตระยะยาวยังมีน้อย โอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งต้องใช้เครดิตระยะยาวจึงอาจจะมีน้อยไปด้วย

นอกจากนี้แล้ว ในแต่ละระยะเวลาและแต่ละเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงลักษณะเครดิตจะซับซ้อนสถานการณ์ได้ เช่น การให้กู้ยืมเพื่อเรียกคืนทันที (call loan) จะมีมากถ้าภาวะเครดิตของแต่ละสถาบันการเงินรัดตัว ซึ่งจะทำให้มีความต้องการกู้ยืมเพื่อผ่อนคลายฐานะในระยะสั้น ๆ มาก หรือในกรณีตลาดการเงินระหว่างประเทศในระยะที่มีการเก็งกำไรเนื่องจากการปรับค่าเงินสกุลต่าง ๆ ทั่วไป การกู้ยืมระยะสั้นหรือเรียกคืนได้ทันทีจะมีชุกและทั่วไป นอกจากนี้อัตรากู้ยืมระยะสั้นยังอาจสูงกว่าระยะยาวอีกด้วย เช่น ตลาดการเงินในยุโรประหว่างวิกฤตการณ์ดอลลาร์อเมริกันเมื่อ พ.ศ. 2515-2516 เป็นต้น

3.2.3 จำแนกตามประเภทผู้กู้

สามารถจำแนกได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ภาค คือ เอกชนและรัฐบาล การให้เครดิตแก่ภาคเอกชนและรัฐบาล ย่อมมีนัยสำคัญต่อเศรษฐกิจต่างกันไป ทั้งนี้เพราะระดับความสามารถหรือประสิทธิภาพการใช้เครดิตในแต่ละภาคย่อมแตกต่างกัน และในแง่ของนโยบายก็จะต้องคำนึงถึงเสมอ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

3.3 สถาบันการเงินและเครดิต

เนื่องจากว่าหน่วยเศรษฐกิจ (economic unit) ที่มีการออมและหน่วยเศรษฐกิจที่ต้องการเครดิตนั้นในสังคมที่มีชนจำนวนมากจะไม่อาจติดต่อและทราบซึ่งกันและกันได้ อีกทั้งจำนวนเงินทั้งสองฝ่ายก็ไม่สอดคล้องกัน ดังนั้น จึงมีการจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อประสานความต้องการทั้งสองฝ่าย นั่นคือ ผู้มีเงินออมจะนำเงินนั้นฝากไว้ในสถาบันการเงิน ซึ่งจะเป็นทุนดำเนินกิจการให้กู้ยืมแก่ผู้ต้องการเครดิตต่อไป โดยการปฏิบัติดังกล่าวทุกฝ่ายจะได้รับประโยชน์และเป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในที่สุด คือ

ก. ผู้ฝากจะได้รับความปลอดภัยในเงินออมสินของตนมากขึ้นโดยมีข้อแม้ว่าสถาบันการเงินมีการพัฒนาที่มั่นคง และผู้ฝากยังได้รับผลตอบแทนจากเงินออมของตนด้วย

ข. เงินออกมาจากหน่วยเล็กเมื่อนำมารวมไว้เป็นเงินกองกลาง (pool) ร่วมกัน จะได้จำนวนเงินมาก เพื่อการแบ่งสรรให้กู้ยืมแก่ผู้ต้องการเครดิตได้ตามความประสงค์

ค. สถาบันการเงินอันเป็นแหล่งกลางประสานความต้องการทั้งสองฝ่าย จะมีประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจได้ดีกว่าแต่ละบุคคล สามารถตรวจสอบและติดตามการให้กู้ของตนได้ดีกว่า ซึ่งจะให้ความปลอดภัยและประโยชน์แก่ผู้ฝากรายบุคคลได้มากกว่า และเศรษฐกิจก็จะมีหนทางได้ประโยชน์มากกว่าด้วย

สถาบันการเงินที่ทำหน้าที่ประสานระบบเครดิตระหว่างหน่วยเศรษฐกิจนี้ แบ่งออกได้หลายลักษณะ เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน บริษัทเงินทุน และกิจการประกันภัย เป็นต้น

3.4 วิธีปฏิบัติของเครดิต

การให้เครดิตจากบุคคลหนึ่งแก่อีกบุคคลนั้น มีวิธีปฏิบัติใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. โดยข้อตกลงทางวาจา (Oral Agreement)
2. โดยการลงบัญชี (Book Credits)
3. โดยสัญญาที่เป็นข้อเขียน (Written instruments)

3.4.1 โดยข้อตกลงทางวาจาและการลงบัญชี

การให้เครดิตโดยข้อตกลงทางวาจานั้นมักปฏิบัติกันระหว่างบุคคลหนึ่งต่ออีกบุคคลหนึ่งโดยทั้งสองฝ่ายมีความไว้วางใจต่อกัน แม้ว่าในชีวิตประจำวันในเศรษฐกิจการให้เครดิตประเภทนี้จะมีจำนวนมากครั้งก็ตาม แต่ปริมาณเครดิตเมื่อเทียบกับการใช้สัญญาที่เป็นข้อเขียนแล้วยังน้อยกว่ามาก การให้เครดิตระหว่างกันในลักษณะนี้ไม่มีหลักฐาน จึงยากต่อการเอาความผิดกันทางกฎหมาย

การให้เครดิตโดยการลงบัญชีนั้นเป็นการปฏิบัติที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง โดยผู้ขายหรือผู้ให้กู้จะลงบันทึกไว้ในบัญชีที่อาจมีผู้ซื้อหรือผู้กู้ลงลายมือชื่อเป็นหลักฐาน การให้เครดิตแบบนี้มีความสะดวกและประหยัด แต่อาจเกิดข้อขัดแย้งในเรื่องระยะเวลาของการชำระคืนได้ นอกจากนี้ เครดิตนี้ไม่อาจโอนให้แก่ผู้อื่นได้สะดวก

3.4.2 โดยสัญญาที่เป็นข้อเขียน

เมื่อธุรกิจการค้าขายตัวมากขึ้น การให้เครดิตระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ ระหว่างผู้ให้กู้กับผู้ขอกู้ เพิ่มความซับซ้อนมากขึ้น ผู้ขายและผู้ให้กู้จะต้องการความปลอดภัยในเครดิตนั้นๆ จึงต้องทำสัญญาเพื่อเป็นหลักฐานเรียกร้องหากมีการบิดพลิ้ว เครื่องมือเครดิตนี้แตกต่างกันไปตามลักษณะการค้า การให้กู้ และตามประเภทของผู้กู้และผู้ให้กู้ด้วย นอกจากนี้ ยังมีความแตกต่างในแต่ละเศรษฐกิจอีกด้วย

ตัวอย่างของเครื่องมือเครดิตที่เป็นข้อเขียนนี้ มีดังนี้

(1) เช็ค (Cheques)

เป็นตัวอย่างของเครื่องมือเครดิตที่บุคคลธรรมดาใช้ทั่วไปเพื่อการชำระหนี้ เช็คเป็นสัญญาที่ธนาคารจะชำระเงินให้แก่ผู้ฝากทันทีเมื่อได้รับเช็ค หรือผู้ฝากจะโอนสิทธินั้นโดยการส่งจ่ายบุคคลอื่นให้เบิกถอนบัญชีเงินฝากของตนก็ได้ ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 987 มีดังนี้ “อันว่าเช็คนั้น คือหนังสือตราสาร ซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้ส่งจ่าย สั่งธนาคารให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่ง อันเรียกว่าผู้รับเงิน”

(2) ตัวสัญญาใช้เงิน (Promissory Notes)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 982 ให้ความหมายไว้ดังนี้ “อันว่าตัวสัญญาใช้เงินนั้น คือหนังสือตราสารซึ่งบุคคลคนหนึ่งหรือผู้ออกตัว ให้คำมั่นสัญญาว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า ผู้รับเงิน”

ตัวสัญญาใช้เงินมักใช้กับธุรกิจการค้าซึ่งเป็นการให้กู้ยืมระยะสั้น และเป็นหลักฐานของการเรียกชำระได้ทันทีเมื่อครบกำหนด ทั้งยังเป็นหลักฐานทางกฎหมายอีกด้วย ธนบัตรที่หมุนเวียนอยู่ในปัจจุบันก็กล่าวได้ว่าเป็นตัวสัญญาอย่างหนึ่งที่ไม่ม้อตราดอกเบี้ย โดยรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกันการชำระหนี้

(3) ตั๋วแลกเงิน (Bills of Exchange)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 908 ระบุไว้ดังนี้ “อันว่า ตั๋วแลกเงินนั้น คือ หนังสือหรือตราสารซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่าย สั่งบุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่าผู้จ่าย ให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งแก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลคนหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับเงิน”

ตั๋วแลกเงินแตกต่างจากตั๋วสัญญาใช้เงิน โดยที่ตั๋วแลกเงินนั้นมีผู้เกี่ยวข้องประกอบขึ้นด้วย 3 ฝ่าย (แต่ตั๋วสัญญาใช้เงินประกอบขึ้นด้วยสองฝ่าย) คือผู้สั่งจ่าย (drawer) ผู้จ่าย (drawee) และผู้รับ (payee) แต่บางกรณีผู้สั่งจ่ายและผู้จ่ายคือบุคคลคนเดียวกัน

ตั๋วแลกเงินแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ ตั๋วแลกเงินในประเทศ และตั๋วแลกเงินต่างประเทศ โดยตั๋วแลกเงินในประเทศนั้น หมายถึง ฝ่ายผู้อยู่ในสัญญาต่างอยู่ในประเทศเดียวกัน แต่กรณีหลังคือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในต่างประเทศ เช่น ผู้สั่งจ่ายสั่งซื้อสินค้าข้าวโพดจากบริษัทค้าสินค้าเกษตรซึ่งอยู่ในประเทศอื่น เป็นต้น ตามนัยของตั๋วแลกเงินดังกล่าวจะไม่มีผลบังคับผู้จ่ายหรือผู้ถูกสั่งจ่ายให้จ่ายจำนวนเงินระบุในหนังสือตราสารนั้น นอกจากว่าผู้ถูกสั่งจ่ายให้คำมั่นสัญญาโดยระบุว่า.....(accepted) บนหนังสือตราสารนั้น

ตั๋วแลกเงินยังจำแนกออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ กัน ดังนี้

ตามฝ่ายผู้เกี่ยวข้อง	ตามอายุการชำระ	ตามหลักทรัพย์
ก. ตั๋วแลกเงินของธนาคาร (Banker's bill)	ก. ตั๋วแลกเงินเมื่อเห็น (Demand of Sight bill)	ก. Clean bill
ข. ตั๋วแลกเงินทางการค้า (Trade & Commercial bill)	ข. ตั๋วแลกเงินเมื่อได้รับสินค้า (Arrival bill)	ข. Documentary bill
	ค. ตั๋วแลกเงินมีกำหนดเวลา (Time bill)	

ความหมายของตัวแต่ละประเภทมีดังนี้

ตั๋วแลกเงินของธนาคาร คือ ตัวเงินที่ผู้รับและผู้จ่ายเป็นธนาคาร

ตั๋วแลกเงินการค้า คือ ตัวแลกเงินที่บุคคลหรือธุรกิจเบิกเงินส่งจ่ายจากธนาคาร เพื่อชำระหนี้อันเกิดจากการค้า

ตั๋วแลกเงินเมื่อเห็น คือ ตัวแลกเงินซึ่งผู้ส่งจ่ายจะต้องชำระให้แก่ผู้ถอนเมื่อได้รับตัวนั้นทันที

ตั๋วแลกเงินเมื่อได้รับสินค้า คือ ตัวที่การส่งจ่ายจะไม่มีผลจนกระทั่งผู้ส่งจ่ายได้รับสินค้าแล้ว ผู้รับจ่ายจึงจะสามารถเบิกถอนเงินได้

ตั๋วแลกเงินมีกำหนดเวลา เป็นตัวเงินที่ตกลงร่วมกันระหว่างผู้จ่ายกับผู้รับ ว่า จะให้มีการชำระหรือเบิกถอนหลังจากผู้รับจ่ายได้รับตัวแลกเงินแล้วเป็นเวลาที่วัน

Clean bills คือ ตัวแลกเงินที่ไม่มีเอกสารทางการค้าประกอบ เช่น เช็ค

Documentary Bills คือ ตัวแลกเงินที่มีเอกสารตามประเพณีการค้าประกอบ เช่น ใบกำกับสินค้า (invoice) ใบตราส่ง (bill of lading) ใบรับค่าระวาง (freight receipt) กรมธรรม์ประกันภัย (insurance policy) เป็นต้น ตามหลักวิชาแล้ว ตัวแลกเงินที่มีเอกสารการค้าประกอบย่อมทรงคุณค่าดีกว่า clean bills และสามารถเปลี่ยนมือหรือขายลดได้ง่ายกว่า

(4) พันธบัตรและตั๋วเงินคลัง เป็นหนังสือตราสารที่รัฐบาลเป็นหนี้ต่อผู้ถือ เพราะรัฐบาลมีการะในการใช้จ่ายตามโครงการและรายจ่ายประจำต่าง ๆ ในบางระยะรัฐบาลมีรายได้ไม่เพียงพอ หรือมีงบประมาณขาดดุล จำเป็นต้องกู้ยืมจากประเทศหรือต่างประเทศ มาจุนเจือรายจ่ายนั้น การกู้ยืมเพื่องบประมาณขาดดุลระยะสั้น รัฐบาลจะใช้วิธีออกตั๋วเงินคลัง (treasury bills) ในแต่ละประเทศมีการกำหนดอายุแตกต่างกันไป แต่จำนวนวันที่กำหนดนั้นจะต้องให้ครบรอบสัปดาห์เสมอ อายุของตัวจึงหารด้วยเลข 7 ลงตัวทุกกรณี ทั้งนี้ เพื่อให้วันครบกำหนดได้ถอนไม่ไปตรงกับวันเสาร์หรืออาทิตย์ ซึ่งไม่ทำการจ่ายเงิน

ในสหรัฐอเมริกา มีตัวเงินคลังประเภทอายุต่าง ๆ เช่น 7 วัน 91 วัน 182 วัน และ 273 วัน การประมูลถ้าหากมีตัวเงินคลังอายุ 91 วันหรือสั้นกว่า ประมูลทุกสัปดาห์ ตัวเงินคลังที่มีอายุยาวจะประมูลเดือนละครั้ง อังกฤษตัวเงินคลังมีอายุ 7-91 วัน และในประเทศไทย ตัวเงินคลังมีอายุ 63 วัน

ในกรณีที่ต้องกู้เงินเพื่อใช้จ่ายตามโครงการระยะยาว รัฐบาลจะออกพันธบัตรเงินกู้ ซึ่งมีอายุชำระคืนเป็นเวลาหลายปี นับตั้งแต่ 5 ปีถึง 20 ปี ในกรณีของประเทศไทย พันธบัตรที่อายุยาวนานที่สุด คือพันธบัตรลงทุนกำหนดไถ่ถอน 15 ปี

ความสำคัญของเครดิตย่อมมีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแน่นอน เพราะเครดิตเป็นเครื่องมือเพื่อการแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งที่มีกำหนดชำระตามแต่ละประเภท ความมั่นคงของระบบเครดิตย่อมเป็นรากฐานสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็เป็นผลมาจากความมั่นคงของสถาบันการเงินนั่นเอง

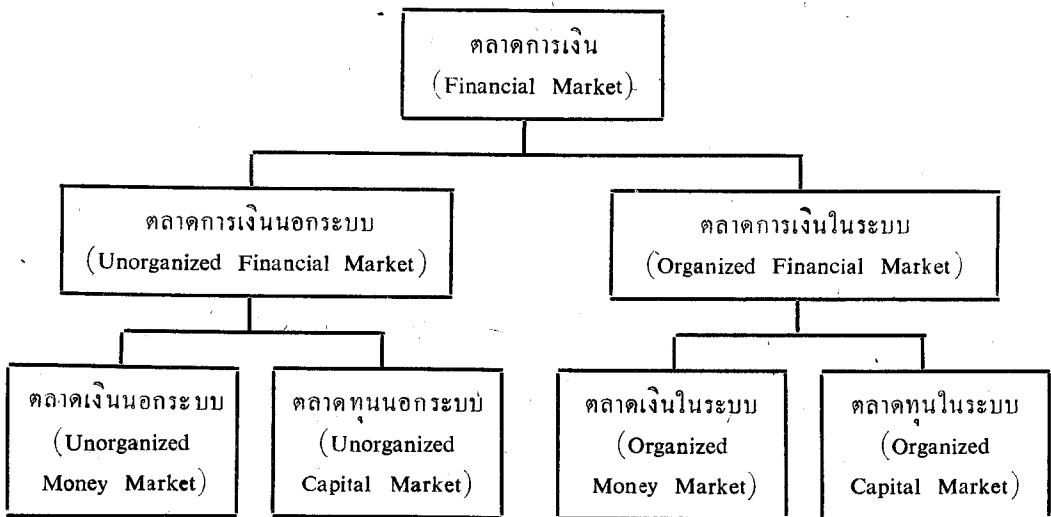
หนังสืออ้างอิง

ประยูร จินดาประดิษฐ์. การธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงานและการบัญชี. กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ จำกัด, 2512.
 วารี หะวานนท์. การบัญชีธนาคาร. กรุงเทพฯ 2516.

4.1 โครงสร้างตลาดการเงิน

ตลาดการเงิน (financial market) ซึ่งหมายถึง แหล่งเงินทุนให้กู้ยืมเพื่อการดำเนินธุรกิจนั้น แบ่งออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ “ตลาดการเงินในระบบ” (organized financial market) และ “ตลาดการเงินนอกระบบ” (unorganized financial market) และในแต่ละตลาดยังแบ่งออกได้อีกเป็นตลาดเงิน (money market) และตลาดทุน (capital market)

ดังแสดงได้ตามแผนภูมิต่อไปนี้

(ก) ตลาดการเงินนอกระบบ

หมายถึง แหล่งการเงินที่เกิดขึ้นเองตามความจำเป็นและความต้องการของสิ่งแวดล้อม ระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อตกลงต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่าง “นายทุน” กับ “ลูกค้า” ฉะนั้น จึงยืดหยุ่นอยู่ตลอดเวลาและมักไม่เป็นไปตามครรลองของตัวบท

กฎหมาย เงินทุนที่เคลื่อนไหวอยู่ในตลาดประเภทนี้มีรูปแบบต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ให้ กุ๊ยมธรรมดา รับจำนำ เล่นแชร์ เป็นต้น ตลาดการเงินนอกระบบนั้นจะมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(ก.1) ไม่มีสถิติที่แน่นอน ดังนั้นจึงยากที่จะเข้าใจถึงขนาดและความสำคัญของ ตลาดการเงินนอกระบบที่แน่นอน อย่างไรก็ตาม ขนาดความสำคัญของตลาดการเงินนอกระบบ จะขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในประเทศกำลังพัฒนา ตลาดการเงินนอกระบบจะมีขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยเฉพาะในชนบทอย่างมาก ในทางตรงข้าม ประเทศพัฒนาจะมีตลาดการเงินนอกระบบแต่น้อย เนื่องจากประชาชนรู้จักใช้สถาบันการเงินต่าง ๆ ในระบบ และตลาดการเงินในระบบก็มีลักษณะที่ดีเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจ อีกด้วย

เกี่ยวกับปัญหาด้านนี้ยังมีข้อควรสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ตลาดการเงินนอกระบบในประเทศกำลังพัฒนาจะมีการเปลี่ยนแปลงตามภาวะเติบโตหรือภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วกว่าการเปลี่ยนแปลงในประเทศพัฒนา

(ก.2) ขนาดของตลาดการเงินนอกระบบจะแตกต่างกันไปตามสาขาเศรษฐกิจ และตามพื้นที่ ถ้าหากพิจารณาตามสาขาเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาที่มีเกษตรกรรม เป็นสาขาการผลิตที่สำคัญ มักจะมีตลาดการเงินนอกระบบขนาดใหญ่ในสาขาเกษตรกรรม นี้ ถ้าพิจารณาในแง่พื้นที่แล้วไม่ว่าตลาดการเงินนอกระบบเพื่อธุรกิจประเภทใดทั้งเกษตรกรรมหรือการค้าจะมีขนาดความสำคัญในชนบทมากกว่าในตัวเมือง

(ก.3) ไม่มีระเบียบและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศการเงินในตลาดการเงินในระบบ บางครั้งก็อาจมีผลเปลี่ยนแปลงตลาดการเงินนอกระบบ ในทิศทางเดียวกัน เช่น การขึ้นอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินในระบบอาจมีผลเพิ่มอัตราดอกเบี้ยของตลาดการเงินนอกระบบทั่วไปด้วย แต่ไม่มีหลักประกันแน่นอนว่า ตลาดการเงินนอกระบบจะเคลื่อนไหวสอดคล้องด้วยเสมอไป โดยเหตุที่ไม่มีระเบียบและกฎเกณฑ์ ดังกล่าวนี้เอง ความเสี่ยงของการดำเนินธุรกิจการเงินจึงมีอยู่สูง และเพื่อชดเชยความเสี่ยง

อัตราดอกเบี้ยจึงต้องสูงมาก นอกจากจะถือความเสี่ยงเป็นเกณฑ์แล้ว ตลาดการเงินนอกระบบบางประเทศบางท้องถิ่นยังมีอำนาจผูกขาดและเรียกอัตราดอกเบี้ยจนเกินความเหมาะสม เช่น การให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรในประเทศกำลังพัฒนาจะมีอัตราดอกเบี้ยสูงอย่างไม่น่าเชื่อ

(ข) ตลาดการเงินในระบบ

หมายถึง แหล่งการเงินที่มีการดำเนินงานโดยสถาบันการเงินต่าง ๆ ภายในขอบเขตของตัวบทกฎหมาย ระเบียบและกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติจะแตกต่างกันไปตามแต่ละประเภท สถาบันตามที่กฎหมายระบุ โดยที่ตลาดการเงินในระบบจะมีรายงานสถิติที่แน่นอน และมีหลักมีเกณฑ์ ดังนั้นการศึกษาสภาพของตลาดการเงินในระบบจึงมีมาก ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

(ค) ความแตกต่างระหว่างตลาดเงินกับตลาดทุน

ทั้งตลาดการเงินนอกระบบและในระบบ ต่างมีการดำเนินงานที่จะแยกออกได้เป็นตลาดเงิน (money market) และตลาดทุน (capital market) ซึ่งมีความแตกต่างในลักษณะที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

(ค.1) ระยะเวลาของการให้กู้ยืม ตลาดเงินจะทำหน้าที่ให้กู้ยืมระยะสั้น (short-term financing) ซึ่งมีอายุปกติไม่เกิน 1 ปี แต่การให้กู้ยืมของตลาดทุนจะเป็นระยะยาว (long-term financing) ที่มีอายุมากกว่า 1 ปีขึ้นไป ตามปกติประเทศกำลังพัฒนาจะมีตลาดทุนที่จำกัด จึงทำให้เงินทุนระยะยาวเพื่อการอุตสาหกรรมที่ต้องลงทุนระยะยาวขาดแคลน ด้วยเหตุนี้ เป้าหมายของการพัฒนาตลาดการเงินในประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องให้ความสำคัญแก่ตลาดทุนมาก

(ค.2) ในตลาดเงิน การให้กู้ยืมจะมีลักษณะเป็นทางอ้อม (indirectly financing) กล่าวคือ สถาบันการเงินจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางระดมเงินออมจากเอกชน แล้วแปรสภาพเงินออมนั้นเป็นการให้กู้ยืมในลักษณะต่างๆ กันให้แก่ผู้ลงทุน ผลกำไรส่วนใหญ่จะตกอยู่กับคนกลาง โดยผู้ออมจะได้ประโยชน์น้อยกว่าที่ควร และผู้ลงทุนต้องเสียอัตราดอกเบี้ยสูงกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีให้กู้ยืมกันโดยตรง ด้วยเหตุนี้ ตลาดเงินจึงมักจะมีปัญหาการผูกขาดหากำไรเกินควรของสถาบันการเงินเสมอ

ในตลาดทุน การให้กู้ยืมจะมีลักษณะเป็นทางตรง (directly financing) แม้ว่าจะไม่ใช่วิธีที่ตรงอย่างสมบูรณ์ทีเดียว แต่ก็มีลักษณะเป็นทางตรงมากกว่าตลาดเงิน กล่าวคือผู้ลงทุน ซึ่งหมายถึงบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนใช้วิธีกู้ยืมจากเอกชนอื่น ๆ ด้วยการออกหลักทรัพย์ เช่น หุ้น หุ้นกู้ พันธบัตร เป็นต้น ซึ่งหลักทรัพย์ดังกล่าวเปรียบเสมือนสัญญากู้ยืมระหว่างผู้ออกหลักทรัพย์และผู้ลงทุน (ให้กู้ยืม) โดยจะมีกำหนดอายุการไถ่ถอนและอัตราดอกเบี้ย การจำหน่ายหลักทรัพย์ดังกล่าวนั้นอาจมีตัวกลางทำหน้าที่จัดจำหน่ายหลักทรัพย์ ถ้าหากผู้จัดจำหน่ายให้หลักประกันการจำหน่ายโดยรับซื้อส่วนเหลือไว้หมดทุกกรณี เราเรียกว่า ผู้จัดจำหน่ายหลักทรัพย์ (underwriter) นอกจากนี้ก็มีนายหน้า (broker) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในนามของลูกค้า โดยขอค่าบริการ หรือค่านายหน้าในอัตราที่ตกลงกันเป็นการตอบแทน โดยวิธีนี้ ผู้ลงทุนซื้อหลักทรัพย์ ซึ่งหมายถึง ผู้มีเงินออมส่วนเกินจะได้รับประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ยสูงกว่ากรณีนำเงินไปฝากหรือลงทุนไว้กับสถาบันการเงินในตลาดการเงินในระบบ และผู้ดำเนินธุรกิจก็สามารถกู้ยืมเงินทุนได้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าการกู้ยืมจากสถาบันการเงิน นอกจากนั้น ยังสามารถกู้ยืมในระยะยาวอีกด้วย โดยเสียค่าตอบแทนเป็นค่าบริการหรือนายหน้าให้แก่ผู้จัดจำหน่ายหลักทรัพย์หรือนายหน้า

(ค.3) สภาพคล่อง สินทรัพย์ของตลาดเงินจะมีสภาพคล่องสูงกว่า เช่น การเบิกถอนเงินฝากจะทำได้ไม่มีการกำหนดอายุไถ่ถอน นอกจากบางกรณีต้องแจ้งล่วงหน้า (เช่น เงินฝากประจำในสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในยุโรป อื่น ๆ) ในกรณีที่มิใช่เงินฝากกับธนาคารพาณิชย์ เงินออมในสถาบันการเงินอื่น ๆ ก็ยังมีสภาพคล่องที่สถาบันการเงินนั้น ๆ สามารถให้เบิกถอนคืน หรือให้กู้ยืมได้ตามสิทธิเทียบกับจำนวนเงินออมเป็นต้น แต่การลงทุนซื้อหลักทรัพย์ในตลาดทุนนั้นมีสภาพคล่องที่น้อยกว่า เนื่องจากมีกำหนดอายุไถ่ถอนที่แน่นอน สภาพคล่องจะขึ้นอยู่กับว่าการซื้อขายเปลี่ยนมือในตลาดแลกเปลี่ยนหลักทรัพย์ (securities exchange market) มีความคล่องตัวเพียงไร การซื้อขายหลักทรัพย์ที่ออกใหม่ เราเรียกว่า ตลาดหลักทรัพย์ออกใหม่ หรือตลาดขั้นต้น (new issue market or primary market) ส่วนตลาดที่ทำการซื้อขายหลักทรัพย์ซึ่งผ่านตลาดแรกมาแล้วครั้งหนึ่งนั้นเรียกว่า ตลาดรอง หรือตลาดซื้อขายหลักทรัพย์ (secondary market or trading

market) ดังนั้น สภาพคล่องของการถือหลักทรัพย์นั้นขึ้นอยู่กับว่า ตลาดรองมีบทบาทมากน้อยเพียงไร ถ้าหากตลาดรองมีบทบาทมาก การซื้อขายเพื่อเปลี่ยนหลักทรัพย์เป็นเงินสดก็มีความคล่องตัวได้มากขึ้น

(ค.4) หน้าที่พิเศษ สถาบันการเงินในตลาดการเงินในระบบบางประเภท เช่น ธนาคารพาณิชย์จะมีความสำคัญต่อฐานะการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินในเศรษฐกิจ เพราะสามารถสร้างปริมาณเครดิตและปริมาณเงิน แต่ตลาดทุนจะทำหน้าที่เป็นเพียงสถาบันการเงินเท่านั้น (financial intermediary)

(ค.5) อื่น ๆ ศาสตราจารย์ชิตินีย์ รอบบินส์¹ กล่าวว่า ความแตกต่างระหว่างตลาดเงินกับตลาดทุนนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นอายุของเงินทุน เพราะในตลาดเงินนั้นแม้จะเป็นเงินกู้ยืมระยะสั้น แต่ถ้าหากมีสัญญาผูกต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ก็ยอมใช้ลงทุนในกิจการระยะยาวได้ และผู้จัดหาเงินทุนระยะยาวได้ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนดังกล่าว เพื่อการลงทุนระยะยาวเสมอไป ส่วนหนึ่งอาจใช้เพื่อธุรกิจการซื้อสินค้าวัตถุดิบเข้าสต็อกในระยะสั้นได้ ข้อแตกต่างที่น่าจะสำคัญกว่านั้นคือ ลักษณะของผู้อยู่ในตลาดทั้งสองมีความแตกต่างกัน เนื่องจากตลาดทุนมีความไม่แน่นอนของราคาหลักทรัพย์และอัตราผลตอบแทนได้จึงมีความเสี่ยง แต่ในตลาดเงินมีความแน่นอน ดังนั้นผู้อยู่ในตลาดทุนจึงเป็นผู้รักการเสี่ยงภัย (risk lover) แต่ผู้อยู่ในตลาดเงินเป็นผู้เลี่ยงการเสี่ยงภัย (risk averter) สภาพแตกต่างยังมีในเรื่องประเภทของ instrument ที่ใช้เพื่อจัดหาทุนและวิธีการจัดหาทุน ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยในตลาดทุนมีหุ้นและพันธบัตรเป็นสินค้า และผู้ค้า ได้แก่สถาบันที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์ดังได้กล่าวข้างต้น

ตลาดการเงินในระบบซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ตลาดเงินและตลาดทุนนั้นจะมีลักษณะและระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ตลาดเงินจะประกอบไปด้วยสถาบันการเงินต่าง ๆ หลายประเภท ปัญหาอันเกี่ยวกับโครงสร้างสถาบันการเงินนั้นจะได้กล่าวถึงในแต่ละหัวข้อต่อไป

1. Sydney M. Robbins, *Capital Market in Developing Countries*.

4.2 ลักษณะและหน้าที่โดยทั่วไปของสถาบันการเงิน

สินค้าแต่ละประเภทย่อมมีตลาดและผู้ประกอบการโดยเฉพาะ ทั้งนี้ผู้ประกอบการในตลาดสินค้าแต่ละประเภทนั้นย่อมมีความชำนาญแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของสินค้าแต่ละประเภท เช่น สินค้าเกษตร ตลาดสินค้าประเภทนี้และผู้ประกอบการประเภทนี้ย่อมต้องมีความชำนาญโดยเฉพาะในสินค้าเกษตร เช่นเดียวกับกับการเงินและเครดิต ซึ่งเป็นสินทรัพย์ (assets) ประเภทหนึ่งทางเศรษฐกิจ ย่อมจะต้องมีตลาดและผู้ประกอบการที่มีความชำนาญโดยเฉพาะเช่นกัน โดยเหตุที่สินทรัพย์ทางการเงิน (financial assets) มีหลายรูปหลายลักษณะ ดังได้กล่าวในบทต้น ๆ ดังนั้นสถาบันการเงินเพื่อที่จะดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการเงินและเครดิต จึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม สถาบันการเงินไม่ว่าจะเป็นรูปใดและลักษณะใดต่างจะทำหน้าที่ทั่วไป 3 ประการสำคัญ ดังนี้

(ก) หน้าที่ในการเป็นสถาบันแหล่งกลาง (intermediation function) ในสังคมที่มีประชาชนผู้สามารถออมเงินและประชาชนผู้ต้องการเงินเพื่อลงทุนมากมาย และกระจัดกระจายทั่วไป การที่จะให้ผู้ออมสามารถสนองตอบความต้องการของผู้ลงทุนโดยตรงย่อมเป็นไปได้ ดังนั้นจำเป็นต้องมีสถาบันการเงินที่จะเป็นแหล่งกลางรวบรวมเงินออมแล้วใช้เงินออมจากผู้ออมต่าง ๆ นั้นให้กู้แก่ผู้ลงทุนต่อไปเรียกว่า กระบวนการแปรสภาพ (transformation process) กล่าวคือ แปรสภาพจากเงินออมรายเล็ก ๆ ให้กลายเป็นเงินกู้รายใหญ่ ดังนี้

หน้าที่ดังกล่าวทำให้เงินออมมีโอกาสรวมตัวและเกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจโดยส่วนรวม

(ข) หน้าที่ในการลดความเสี่ยง

ในการทำธุรกิจทางการเงินและเครดิตจะโดยการให้กู้ยืมโดยตรงหรือโดยผ่านหลักทรัพย์อื่นใดก็ตาม ย่อมมีความเสี่ยง ถ้าหากผู้ขอกู้ไม่ชดใช้หนี้สินคืน ผู้ให้กู้ยืมจะต้อง

สูญเสียประโยชน์ไป ในกรณีการทำธุรกรรมโดยตรงระหว่างผู้ให้กู้กับผู้ขอกู้นั้น ความรับผิดชอบและความเสี่ยงย่อมมีมาก แต่ในกรณีของสถาบันการเงินซึ่งเป็นสถาบันกลางรวบรวมเงินออมจากผู้ออมทั่วไปแล้วทำธุรกิจให้กู้ยืมแก่ผู้ต้องการเครดิตนั้น ในฐานะของสถาบันย่อมมีความสามารถที่จะว่าจ้างพนักงานผู้มีความสามารถในสาขาต่างๆ ให้การศึกษาวิเคราะห์และให้ข้อแนะนำอันถูกต้อง ซึ่งลดความเสี่ยงภัยจากการสูญเสียหนี้ได้มาก นอกจากนี้ ในฐานะที่เป็นสถาบันการเงินจึงสามารถกระจายประเภทสินทรัพย์ออกไปในลักษณะต่างๆ และลดอัตราความเสี่ยงลงได้ ยิ่งกว่านั้น ในแง่ของกฎหมายจะให้ผลบังคับที่ดีกว่าด้วย โดยหน้าที่นี้จะทำให้รรถประโยชน์ (utility) ของการออมสูงขึ้น

(ก) หน้าที่ในการจัดหาตลาดหรือสภาพคล่องให้แก่เครื่องมือเครดิต (Function to provide liquidity to financial institutions)

หน้าที่นี้มีลักษณะคล้ายกับหน้าที่แรก สถาบันการเงินสามารถให้กู้ยืมหรือให้การค้าประกันเมื่อผู้ลงทุนต้องการกู้ยืมเงินทุนด้วยการ ออกหลักทรัพย์หรือหุ้นกู้จำหน่ายให้แก่ประชาชน เป็นการสร้างสภาพคล่องให้แก่หลักทรัพย์นั้น ๆ เนื่องจากการค้าประกันของธนาคารจะนำมาซึ่งความเชื่อถือและเกิดตลาดซื้อขายหลักทรัพย์ดังกล่าว

ตามหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น สถาบันการเงินจะทำประโยชน์แก่เศรษฐกิจได้ 2 ประการ

(1) ช่วยให้การใช้เงินทุนมีประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจยิ่งขึ้น เพราะหน้าที่ในการแปรสภาพเงินออมให้เป็นเงินทุนนั้น โดยฐานะผู้ออมย่อมมีช่องทางในการลงทุนไม่ดีเท่าผู้ลงทุน นอกจากนี้สถาบันการเงินจะระดมเงินออมจากรายเล็กมาเพื่อขยายเป็นเงินให้กู้เพื่อลงทุนในจำนวนมาก โอกาสในการดำเนินกิจการขนาดใหญ่จึงดีกว่าในกรณีผู้ออมจะลงทุนโดยตรง

(2) ช่วยส่งเสริมทั้งการออมและการลงทุน ทั้งนี้ตามหลักการพัฒนาเศรษฐกิจเงินออมเป็นทุนที่จำเป็นเพื่อใช้ในการขยายการลงทุน ถ้าหากมีเงินออมมาก การลงทุนจะทำได้มากและโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจจะสูงตามไปด้วย หน้าที่ของสถาบันการเงินซึ่ง

ทำกิจการด้านนี้โดยเฉพาะ จึงย่อมจะต้องปรับปรุงการทำงานของตนให้ดีขึ้นเสมอ ตาม
พฤติกรรมของการแสวงหากำไรสูงสุด โอกาสในการระดมเงินออมและขยายการลงทุนจึง
ย่อมจะดีขึ้น

ลักษณะของสถาบันการเงินในตลาดเงิน (money market) ยังสามารถแบ่งออก
ได้เป็นสองประเภท คือ สถาบันการเงินธนาคาร (Bank Financial Intermediary) และ
สถาบันการเงินอื่น ๆ (Non-Bank Financial Intermediary) สถาบันการเงินธนาคารนั้น
โดยทั่วไป ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีบริการรับฝากเงินประเภทใช้เช็ค สถาบันการเงิน
ที่ไม่มีบริการดังกล่าว มักจะจัดเป็นสถาบันการเงิน non-bank อย่างไรก็ดี ในแง่ของวิชา
การสถาบันการเงินทั้งสองประเภทมีข้อแตกต่างดังนี้

หนี้สิน (Liabilities) ของสถาบันการเงินธนาคารจะมีคุณสมบัติเป็นตัวกลาง
เพื่อสร้างเงินเครดิตใช้ในการแลกเปลี่ยน (means of payments) ได้มากกว่าสถาบันการ
เงินอื่น ดังจะเห็นได้จากการบริการเงินฝากเพื่อเรียกที่ผู้ฝากสามารถเซ็นเช็คเพื่อใช้ชำระหนี้
หนี้สินของสถาบันการเงินอื่นนั้นมีลักษณะของการเก็บรักษาค่า (store of value) มากกว่า
ที่จะใช้เป็นเครื่องมือซื้อขายค่าสินค้า/บริการ บทบาทของธนาคารจึงมีอิทธิพลต่อการเงิน
โดยตรงมากกว่า อย่างไรก็ดี หนี้สินของสถาบันการเงินอื่น ๆ ก็สามารถแปรสภาพให้มี
ฐานะเป็นเงินตราได้ จึงเรียกว่า "near money" ยิ่งถ้าหากมีการเบิกถอนได้ง่ายด้วยแล้ว
ก็แทบจะถือได้ว่าสิ่งนั้นเป็นเงินตราได้ด้วย

สถาบันการเงินธนาคารสามารถสร้างเครดิต (Credit Creation) ได้โดยระบบการ
ใช้เช็คส่งจ่ายจากธนาคารแห่งหนึ่งให้ธนาคารอีกแห่ง ซึ่งจะใช้เป็นทุนเพื่อปล่อยเป็นเครดิต
ต่อไป เป็นทวีคูณ แต่สถาบันการเงินอื่นจะทำหน้าที่เป็นเพียงตัวกลางที่รับเงินทุนจากด้าน
หนึ่ง แล้วนำไปปล่อยอีกด้านหนึ่งเท่านั้น ไม่มีการสร้างเครดิตขึ้นอย่างทวีคูณ แต่อย่างไร
ก็ดี นักเศรษฐศาสตร์บางคนให้ความเห็นว่า สถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคารก็สามารถ
สร้างสินเชื่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจได้ ในกรณีที่ไม่ได้ทำประโยชน์ (idle fund)
อันจะทำให้อัตราการเปลี่ยนมือ (velocity) ของปริมาณเงินเพิ่มมากขึ้น

ตลาดการเงินในระบบซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็น 2 ส่วน คือ ตลาดเงินและตลาดทุนนั้น ในแต่ละประเทศจะมีลักษณะและระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์สถาบันการเงินในตลาดการเงินในระบบนั้น จะได้กล่าวในเรื่องที่สำคัญดังต่อไปนี้

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างสถาบันการเงินในประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศกำลังพัฒนามักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างสถาบันการเงินในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น

(ก) ตลาดการเงินนอกระบบมีขนาดใหญ่ ในการวิเคราะห์ตลาดการเงินในระบบหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การวิเคราะห์โครงสร้างสถาบันการเงินนั้น เราจะถือว่าตลาดการเงินนอกระบบเป็นส่วนเหลือ (residual) ของการวิเคราะห์ การวิเคราะห์จะมีความหมายถ้าหากส่วนเหลือ (residual) นั้นมีขนาดเล็ก แต่ในกรณีของประเทศกำลังพัฒนาปรากฏว่าตลาดการเงินในส่วนที่อยู่นอกระบบกลับเป็นส่วนใหญ่ และส่วนนี้ไม่มีสถิติเพียงพอเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์โครงสร้างสถาบันการเงินเพียงด้านเดียวตามสถิติที่สามารถอำนวยให้ได้ จึงสามารถอธิบายสภาพทางการเงินได้แต่เพียงส่วนน้อยของภาวะการเงินในระบบเศรษฐกิจทั้งสิ้น

(ข) ตลาดทุน (capital market) ในประเทศกำลังพัฒนามักจะมีการพัฒนาตลาดทุนไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้การให้กู้ยืมจึงต้องอาศัยสถาบันการเงินในตลาดเงิน และการเติบโตอย่างมีกำไรมากมายของสถาบันการเงินในที่สุดก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำตามผลการศึกษาของนักวิชาการชี้ให้เห็นว่าหลักทรัพย์ที่ออกใหม่สุทธิ (net issue of primary securities) ซึ่งได้แก่ หุ้นสามัญ (stock) หุ้นกู้ (debentures) และพันธบัตรเงินกู้ ในประเทศที่ยากจนมักจะมีอัตราส่วนไม่เกินร้อยละ 10 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (GNP) ส่วนในประเทศพัฒนาที่ตลาดทุนมีการเติบโตมาก อัตราส่วนดังกล่าวจะสูงเกินร้อยละ 10 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (GNP) ตามการศึกษารพัฒนาตลาดทุนในประเทศกำลังพัฒนาของ U Tun Wai และ Hugh T. Patrick¹ ปรากฏผลดังนี้

1. U Tun Wai and Hugh T. Patrick "Stock and Bond Issues and Capital Market in Less Developed Countries"

ประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาค	หลักทรัพย์ออกใหม่ / GNP (%)
เอเชีย	4.86
แอฟริกา	5.01
ละตินอเมริกา	5.68
ประเทศไทย	5.41

(ค) สถาบันการเงินที่มีอยู่ในประเทศกำลังพัฒนามักจะมีอยู่น้อยประเภท โดยปกติจะมีธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินใหญ่ สถาบันการเงินพิเศษ เช่น ธนาคารเพื่อการพัฒนา (development) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้า (Export-Import Bank) ธนาคารเพื่อที่ดินและก่อสร้าง (Real Estate Bank) เป็นต้น ซึ่งทำหน้าที่ให้เงินทุนระยะยาวแก่สาขาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอย่างนั้น มักจะยังไม่ได้จัดตั้ง ทำให้เงินทุนเพื่อการอุตสาหกรรมระยะยาวพลอยขาดแคลนไปด้วย

(ง) มีการรวมตัวสูง (high concentration) เนื่องจากสถาบันการเงินมีอยู่น้อยประเภทดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การระดมเงินออมจึงไปรวมตัวในสถาบันการเงินประเภทหนึ่งประเภทใดเป็นจำนวนมากและเป็นผลสืบเนื่องให้เงินทุนที่ออกให้กู้ยืมของสถาบันการเงินนั้นมีจำนวนสูงเมื่อเทียบกับสถาบันการเงินอื่นๆ ลักษณะดังกล่าวนี้ในประเทศกำลังพัฒนา การรวมตัวจะไปตกอยู่ที่ธนาคารพาณิชย์ (commercial bank) ซึ่งจะเป็นสถาบันการเงินที่ถืออัตราส่วนความสำคัญ (share) ของเงินทุนไว้เป็นจำนวนมากสูงเมื่อเทียบกับสถาบันการเงินอื่น ๆ

(จ) ด้วยเหตุสืบเนื่องจาก (ค) ที่ว่าสถาบันการเงินมีน้อยประเภท ดังนั้นการดำเนินงานจึงมีลักษณะการแบ่งงาน (degree of specialization) ต่ำ กล่าวคือ ถ้าหากไม่มีสถาบันการเงินที่จะดำเนินธุรกิจให้กู้ยืมระยะยาวในสาขาเศรษฐกิจเฉพาะอย่าง หรือมีอยู่บ้าง แต่มีบทบาทน้อย โดยเหตุที่ความต้องการเงินทุนดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นสูงตามความจำเป็นของการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงมักจะมีปัญหาที่จะกำหนดบทบาทของสถาบันการเงินที่มีอยู่ในระบบการเงิน เช่น หน้าที่ที่แท้จริงของธนาคารพาณิชย์คือ การให้กู้ยืมเพื่อลงทุน

ระยะสั้น แต่เนื่องด้วยเศรษฐกิจมีความต้องการเงินทุนระยะยาว แต่การสนองตอบเงินทุนระยะยาวไม่เพียงพอ เพื่อชดเชยกับส่วนไม่สมบูรณ์ของโครงสร้างสถาบันการเงินนั้น จึงมักจะกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์เข้ารับบทบาทการให้กู้ยืมระยะยาวด้วย ปัญหาขัดแย้งระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับการบริหารงานของธนาคารพาณิชย์จึงมักจะเกิดขึ้นเสมอ

(จ) ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นปัญหาอันเกี่ยวกับโครงสร้างสถาบันการเงินในประเทศกำลังพัฒนาอีกประการหนึ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา นั่นคือ ความไม่สมดุลระหว่างอุปทานเงินทุน (supply of fund) กับอุปสงค์เงินทุน (demand for fund) ปัจจัยทั้งสองจะมีความแตกต่างกันไปตามสาขาเศรษฐกิจ เช่น ในประเทศที่ธนาคารพาณิชย์มีบทบาทสำคัญการสนองตอบเงินทุนให้แก่การค้าและการพาณิชย์ จะมีอย่างเพียงพอ จนแม้แต่ในบางระยะยังมีอุปทานส่วนเกินเสียอีก แต่มักจะมีปัญหาขาดแคลนเงินทุนเพื่อการเกษตรหรือเพื่อการเคหะอยู่เสมอ ดังนั้นในขณะใดขณะหนึ่งจึงอาจเกิดปัญหาความไม่สมดุลได้ทั้งสองลักษณะคือ อุปทานเงินทุนในสาขาการค้าพาณิชย์มีเกินความต้องการ แต่ในสาขาการผลิตอื่นๆ โดยเฉพาะการเกษตรกลับมีความต้องการสินเชื่อ แต่ไม่มีการสนองตอบ อันเป็นปัญหา "อุปสงค์เกิน" (excess demand) สืบเนื่องจากลักษณะดังกล่าวนี้ อาจจะกล่าวได้ต่อไปว่าในเศรษฐกิจดังกล่าวมักจะมีปัญหาทั้ง over-banking และ under-banking ในแต่ละสาขาเศรษฐกิจได้พร้อมกันในขณะใดขณะหนึ่ง

4.4 การวัดระดับการพัฒนาของสถาบันการเงิน

สถาบันการเงินในแต่ละประเทศย่อมมีการเจริญเติบโตอยู่เสมอ การเจริญเติบโตของสถาบันการเงินในประเทศหนึ่ง ๆ ย่อมศึกษาได้จากอัตราการขยายตัวในแต่ละปี แต่ในระยะเวลาเดียวกันสถาบันการเงินในแต่ละประเทศย่อมมีระดับที่ได้พัฒนามาแล้วแตกต่างกันไป ซึ่งการศึกษาเทียบเคียงกับประเทศต่างๆ ในลักษณะดังกล่าวจะทำให้เข้าใจสถานะของการพัฒนาสถาบันการเงินของประเทศหนึ่งเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ วิธีการวัดระดับการพัฒนาของสถาบันการเงินที่ใช้กันอยู่มีหลายวิธี ในที่นี้จะได้กล่าวถึงวิธีวัด 3 วิธี ดังนี้

(ก) อัตราส่วนเงินฝากเพื่อเรียกต่อปริมาณเงินในความหมายแคบ

การเปิดบัญชีเงินฝากเพื่อเรียกนั้นเพื่อประโยชน์ต่อการใช้สอย ถ้าหากว่าประเทศนั้นมีสถาบันการเงินโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์บริการอย่างกว้างขวาง และประชาชนมีความนิยมในการใช้บริการดังกล่าว การมีบัญชีเงินฝากเพื่อเรียกก็ย่อมจะมากด้วย ดังนั้นอัตราส่วนของเงินเพื่อเรียกต่อปริมาณเงินจึงอาจใช้เป็นเครื่องชี้บอกระดับการพัฒนาสถาบันการเงินโดยเฉพาะระบบธนาคารพาณิชย์ได้ว่า ถ้าหากอัตราส่วนดังกล่าวสูง ย่อมแสดงให้เห็นว่าประชาชนนิยมใช้เช็ค ซึ่งส่งจ่ายจากบัญชีเงินฝากเป็นสื่อกลางในการชำระค่าสินค้า/บริการมากด้วย ถ้าหากเปรียบเทียบระหว่างประเทศแล้วจะเห็นได้ดังต่อไปนี้

(เมื่อสิ้นปี 2517)

ประเทศ	เงินฝากเพื่อเรียก/ปริมาณเงิน (%)
ประเทศอุตสาหกรรม	
สหรัฐอเมริกา	76.3
ญี่ปุ่น	76.1
อังกฤษ	65.5
ฝรั่งเศส	58.6
สวีตเซอร์แลนด์	48.4
ประเทศกำลังพัฒนา	
เกาหลีใต้	56.3
ปากีสถาน	47.1
ศรีลังกา	47.1
สิงคโปร์*	54.1
มาเลเซีย*	48.9
ฟิลิปปินส์*	52.1
อินโดนีเซีย*	44.2
ประเทศไทย*	35.9

*ประเทศสมาชิกของ ASEAN

จากอัตราดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความนิยมใช้บริการเงินฝากเพื่อเรียกในประ-
 เทศไทยยังน้อยเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ แม้แต่ในประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน ประเทศที่
 มีการพัฒนาระบบการธนาคารมาก และประชาชนมีความเชื่อมั่นในระบบการใช้เช็ค เช่น
 สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และอังกฤษ เป็นต้น จะมีอัตราส่วนของเงินฝากเพื่อเรียกต่อปริมาณ
 เงินสูง

อย่างไรก็ดี การวัดโดยวิธีนี้ สะท้อนให้เห็นความนิยมใช้เช็คเงินฝากเพื่อเรียก
 ของธนาคารพาณิชย์มากกว่าที่จะสะท้อนให้เห็นระดับการพัฒนาสถาบันการเงินทั้งระบบ
 เพราะความนิยมใช้เช็คในประเทศใดประเทศหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม
 อื่น ๆ ตลอดจนนิสัยของประชาชนในประเทศนั้น ซึ่งอาจนิยมใช้บริการของสถาบันการเงิน
 แต่ในรูปของการนำฝากเงินฝากประเภทออมทรัพย์และประจำ ทั้งนี้เห็นได้จากกรณี
 เปรียบเทียบระหว่างสวีตเซอร์แลนด์กับเกาหลีใต้ ซึ่งตามอัตราส่วนดังกล่าว เกาหลีใต้จะสูง
 กว่าสวีตเซอร์แลนด์มาก แต่ที่จะกล่าวว่าเกาหลีใต้มีการพัฒนาสถาบันการเงินสูงกว่าสวีต
 เซอร์แลนด์ก็คงจะไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง

(ข) วัดจากอัตราส่วนสภาพคล่องในสถาบันการเงินต่อรายได้ประชาชาติ

รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่จะใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค และ
 จะเก็บออมไว้ส่วนหนึ่ง ส่วนที่เก็บออมไว้นี้จะเก็บรักษาได้หลายรูปแบบ ทั้งการเก็บรักษา
 ไว้กับตัวเอง เก็บรักษาไว้ในลักษณะเงินให้กู้ยืมแก่ผู้อื่น และเก็บฝากไว้ในสถาบันการเงิน
 ถ้าหากสถาบันการเงินมีการพัฒนามาก มีสาขาและการบริหารเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง
 การระดมเงินออมจากประชาชนก็จะมีจำนวนมากด้วย และความนิยมเกี่ยวกับสถาบันการ
 เงินย่อมนำไปสู่การใช้เงินฝากเพื่อเรียกเป็นเงินแลกเปลี่ยนสินค้า/บริการด้วยวิธีใช้เช็ค ดัง
 นั้น ถ้าหากรวมปริมาณเงินกับเงินฝากประจำและออมทรัพย์ที่มีอยู่ในธนาคารพาณิชย์ และ
 สถาบันการเงินอื่นเข้าด้วยกัน ซึ่งเรียกว่า สภาพคล่อง (liquidity) ในสถาบันการเงิน
 แล้วเทียบเป็นอัตราส่วนร้อยละกับรายได้ประชาชาติตามราคาปัจจุบัน (G.N.P. at current
 prices) อัตราส่วนดังกล่าวย่อมใช้เป็นเครื่องชี้บอกระดับการพัฒนาสถาบันการเงินได้
 ประการหนึ่ง เพราะว่า ถ้าหากอัตราดังกล่าวสูงย่อมแสดงให้เห็นว่า สถาบันการเงินใน
 ประเทศนั้นควรมีระดับการพัฒนาสูงกว่าประเทศที่มีอัตราส่วนดังกล่าวต่ำ ดังนี้

(เมื่อสิ้นปี 2517)

ประเทศ	สภาพคล่องในสถาบันการเงิน/รายได้ประชาชาติ (%)
ประเทศอุตสาหกรรม	
สหรัฐอเมริกา	75.6
ญี่ปุ่น	108.3
ฝรั่งเศส	70.4
สวิตเซอร์แลนด์	105.0
ประเทศกำลังพัฒนา	
เกาหลีใต้	39.3
ปากีสถาน	38.0
ศรีลังกา	27.4
สิงคโปร์	64.7
มาเลเซีย	53.4
ฟิลิปปินส์	18.9
อินโดนีเซีย	23.4
ประเทศไทย	39.3

โดยวิธีที่สองนี้ แสดงให้เห็นว่า สวิตเซอร์แลนด์มีการพัฒนาของสถาบันการเงินสูงกว่าเกาหลีใต้ ซึ่งต่างจากวิธีแรกข้างต้น และโดยมากมาจากราวด์ใหม่นี้ ประเทศไทยมีระดับการพัฒนาของสถาบันการเงินที่ดีกว่าประเทศกำลังพัฒนาอีกหลายประเทศ

(ค) อัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติ (financial assets/ GNP)

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศของ John G. Gurley¹ ให้ความเห็นว่าอัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติ (financial assets to GNP ratio) อาจใช้เป็นมาตรวัดความเจริญของสถาบันการเงินในแต่ละประเทศ และจากผลของการศึกษาอัตราส่วนดังกล่าวของประเทศต่างๆ แล้ว พอจะสรุปได้ว่า ประเทศที่ยากจน การพัฒนา

1. John G. Gurley "Financial Structures in Developing Economies" in D. Krivine (ed.), *Fiscal and Monetary Problems in Developing States*.

ของสถาบันการเงินยังต่ำเมื่อเทียบกับประเทศอื่น อัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติจะไม่ถึงหนึ่ง ส่วนประเทศที่มีการพัฒนาสถาบันการเงินในเกณฑ์ดี เช่น เม็กซิโก ตุรกี บราซิล มาเลเซีย จะมีอัตราส่วนประมาณ 1-1.5 ประเทศพัฒนาและมีการพัฒนาสถาบันการเงินสูง เช่น ฝรั่งเศส อิสราเอล จะมีอัตราดังกล่าว ประมาณ 2-3 และประเทศที่ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและมีสถาบันการเงินมาก ๆ จะมีอัตราดังกล่าวถึง 4-5 โดยที่ประเทศไทยมีอัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติประมาณ 0.8 จึงน่าจะกล่าวได้ว่า สถาบันการเงินในประเทศไทยมีการพัฒนาอยู่ในระดับที่ดีพอใช้

4.5 แนวโน้มของการพัฒนาสถาบันการเงิน

เส้นทางของการพัฒนาสถาบันการเงิน มักจะปรากฏว่า ในระยะแรกของการเจริญเติบโต อัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นรวดเร็ว และชะลอลงเรื่อยเมื่อเศรษฐกิจพัฒนาตนเองสูงขึ้น การที่แนวโน้มของการเจริญเติบโตของสถาบันการเงินเป็นไปดังกล่าวนี้ มีสาเหตุดังนี้

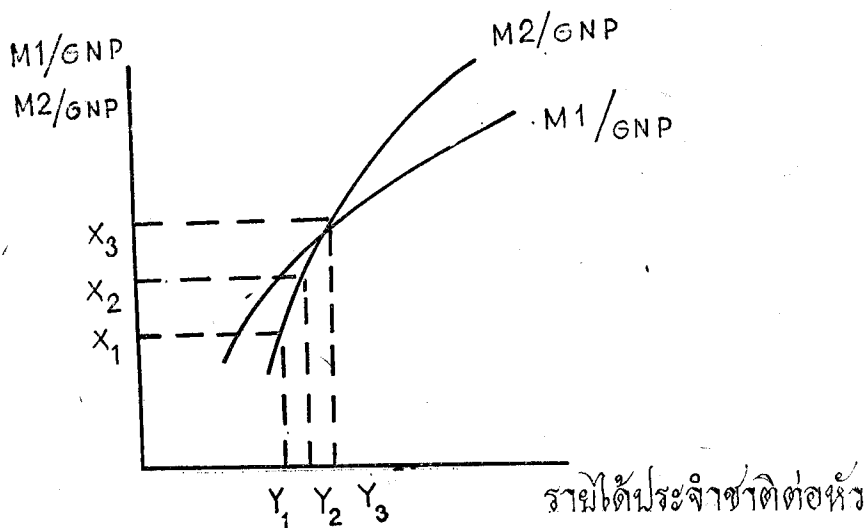
(ก) ในระยะแรกของการพัฒนาสถาบันการเงิน จะมีการออกหลักทรัพย์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมาก เช่น หุ้นกู้ หุ้นสามัญ หลักทรัพย์รัฐวิสาหกิจ และหลักทรัพย์รัฐบาล เป็นต้น การสะสมตัวของหลักทรัพย์ออกใหม่จะเพิ่มขึ้นรวดเร็วเมื่อเทียบกับรายได้ประชาชาติ จึงเป็นสาเหตุให้อัตราส่วนสินทรัพย์การเงินต่อรายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะแรก

(ข) อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ในระยะแรกของการพัฒนาสถาบันการเงิน สังคมในชนบทที่ยังไม่ใช้เงินเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการมาก เมื่อมีการตัดถนนหนทางสู่หมู่บ้านต่างๆ ประชาชนในหมู่บ้านจะรู้จักใช้เงินมากขึ้น ความต้องการเงินตรา ซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางการเงินก็ย่อมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

(ค) สาเหตุประการที่สาม ได้แก่ การเจริญเติบโตของสถาบันการเงินในระยะแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจสมัยใหม่นั้น ช่องทางในการหาทำไว้ในธุรกิจ

การเงินมีมาก การจัดตั้งสถาบันการเงินจึงเกิดขึ้นทั่วไป และมีการแข่งขันระหว่างกัน ในการระดมเงินออมจากประชาชนมาขยายธุรกิจ อันเป็นผลขยายสินทรัพย์ทางการเงินในที่สุด

แนวโน้มของการพัฒนาสถาบันการเงินดังกล่าว แสดงได้ด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

แกนนอนแสดงรายได้ประชาชาติต่อหัว แกนตั้งแสดงอัตราส่วนปริมาณเงินทั้ง ความหมายแคบและกว้างต่อรายได้ประชาชาติ ในระยะแรกของการพัฒนา เมื่อรายได้ประชาชาติต่อหัวเพิ่มขึ้นจาก Y_1 เป็น Y_2 อัตราส่วนของสินทรัพย์การเงิน ซึ่งอาจใช้วัด ด้วย M_1/GNP หรือ M_2/GNP หรือในความหมายที่กว้างยิ่งขึ้นอาจใช้ $financial\ assets/GNP$ จะเพิ่มขึ้น ในระยะแรก เส้นโค้งดังกล่าวจะมีลักษณะชัน อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาสถาบันการเงินเพิ่มขึ้นเร็ว และจะเริ่มมีความชันน้อยลงตามลำดับเมื่อ รายได้ประชาชาติต่อหัวของประเทศนั้นสูงขึ้น

ความเคลื่อนไหวของกราฟแสดง M_1/GNP และ M_2/GNP ยังมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในระยะแรกของการพัฒนาสถาบันการเงิน ประชาชนนิยมถือสินทรัพย์ การเงินเป็นเหรียญกษาปณ์ หรือธนบัตรมากกว่าอย่างอื่น อัตราส่วนของ M_1 ต่อ GNP จึงสูงกว่าอัตราส่วนของ M_2 ต่อ GNP แต่เมื่อเศรษฐกิจพัฒนาสูงขึ้น ประชาชนจะเริ่มให้

ความสนใจถือสินทรัพย์การเงินรูปอื่น เช่น เงินฝากออมทรัพย์และประจำ หุ้น หุ้นกู้ หลักทรัพย์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะสินทรัพย์เหล่านี้ให้ดอกผลแก่ผู้ถือ ดังนั้น เมื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเงินถึงระดับที่รายได้ประชาชาติต่อหัวเท่ากับ Y_3 แล้ว หลังจากนั้น จะปรากฏว่า สินทรัพย์การเงินที่นอกเหนือไปจากเงินสด และเงินฝากเพื่อเรียก จะเพิ่มขึ้นในอัตราเร็วขึ้นและจะทำให้อัตราส่วนของ M_2/GNP สูงกว่า M_1/GNP ไปในที่สุด

4.6 เส้นทางการพัฒนาที่จะบรรลุถึงขนาดของสถาบันการเงินที่ดีที่สุด

ในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุถึงสถาบันการเงินขนาดดีที่สุด (optimal size of financial institution) นั้น จะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ

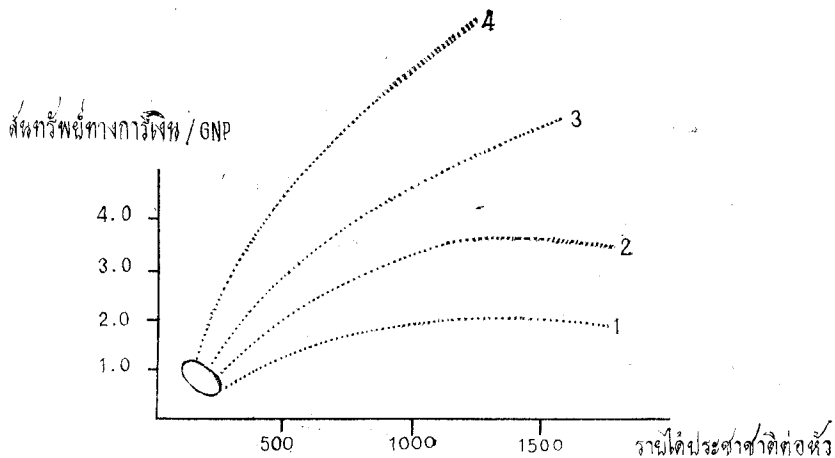
ก. การระดมเงินออมภายในประเทศ ถ้าหากเศรษฐกิจของประเทศนั้นมีลักษณะที่รัฐเป็นผู้เข้าจัดการในการระดมเงินออมทั้งทางตรง คือ รัฐเรียกเก็บภาษีอากรเข้าสู่รัฐ หรือทางอ้อมโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินงานสถาบันการเงินเองโดยไม่มีการแข่งขัน ในกรณีนี้เงินทุนในเศรษฐกิจที่จะพึงเหลือไว้เพื่อสถาบันการเงินเอกชนจะระดมไปใช้เป็นทุนในการดำเนินธุรกิจให้คุ้มค่อต่อไปจะมีไม่มาก และสถาบันการเงินที่ดำเนินการโดยรัฐอาจมีประสิทธิภาพต่ำ เส้นทางการพัฒนาของสถาบันการเงินจึงมีแนวโน้มที่จะต่ำกว่าประเทศที่การบังคับระดมเงินออม (forced saving) โดยรัฐมีน้อย

การบังคับระดมเงินออม (forced saving) ซึ่งได้แก่ การเก็บภาษีอากรนั้นถ้าหากมีบทบาทสำคัญแล้ว อัตราภาษีอากรต่อรายได้ประชาชาติจะสูงและจะมีอัตราก้าวหน้า (progressive rate) กล่าวคือ เมื่อรายได้สูงขึ้นอัตราภาษีอากรจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นด้วย และในอัตราที่สูงกว่า อัตราภาษีที่จะมีลักษณะก้าวหน้านั้นได้แก่ ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ภาษีเงินได้นิติบุคคล ส่วนภาษีที่ลักษณะถดถอย (regressive tax) ได้แก่ ภาษีการค้า ภาษีสรรพสามิต ซึ่งเรียกเก็บจากสินค้าไม่ว่าผู้มียาได้สูงหรือต่ำ ต่างจะเสียภาษีในอัตราเท่าเทียมกัน

ข. การเปิดเสรีในการแสวงหาทุนจากต่างประเทศ ประเทศที่ยากจนมักจะประสบปัญหาการลงทุนในประเทศมีไม่พอเพียง ไม่ว่าจะมีการบังคับออกจากส่วนกลาง โดยการเรียกเก็บภาษีอากรมากน้อยอย่างไร เงินทุนที่จะมีให้ระดมเข้าสู่สถาบันการเงินเพื่อนำไป

ดำเนินธุรกิจปล่อยให้กั๊กยืมต่อมักจะขาดแคลนโดยเฉพาะระยะแรกของการพัฒนา ประเทศที่ยากจนมีโอกาสที่จะพัฒนาสถาบันการเงินได้โดยการกั๊กยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อใช้ในการดำเนินกิจการให้กั๊กต่อในประเทศ ประเทศใดที่มีฐานะเศรษฐกิจมั่นคง ฐานะความเชื่อถือเครดิตดี สถาบันการเงินของประเทศนั้น ๆ ก็จะมีโอกาสกั๊กเงินจากต่างประเทศมาเป็นทุนดำเนินกิจการ เป็นการสร้างฐานะของสถาบันมากขึ้นเรื่อย ๆ

เส้นทางพัฒนาของสถาบันการเงินที่จะบรรลุได้สูงสุด จึงแตกต่างกันไปตามกรณีในแต่ละประเทศ ดังนี้

ตามเส้นทางที่ 1 - 2 นั้น เป็นการพัฒนาสถาบันการเงินในประเทศซึ่งมีการบังคับออมโดยรัฐสูง เงินทุนส่วนใหญ่รัฐจะเป็นผู้จัดการที่จะใช้ไปในการลงทุนพัฒนาเศรษฐกิจเอง ทำให้โอกาสที่สถาบันการเงินเอกชนจะพัฒนาจึงมีน้อย และยังขาดเงินทุนจากต่างประเทศอีกด้วย ลักษณะของเส้นทางพัฒนาจึงมีความชันน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นอัตราการเจริญเติบโตของสถาบันการเงินต่ำ แต่เส้นทางที่ 3-4 การพัฒนาของสถาบันการเงินมีอัตราเพิ่มสูง เนื่องจากเงินทุนในเศรษฐกิจมีมาก การบังคับออมโดยรัฐไม่สูง โอกาสในการพัฒนาสถาบันการเงินเอกชนจึงมีมาก นอกจากนี้ถ้าฐานะของประเทศเป็นที่เชื่อมั่นด้วยแล้ว การแสวงหาเงินทุนจากตลาดต่างประเทศจะสามารถทำได้สะดวก สถาบันการเงินเอกชนจึงมีโอกาสที่จะกั๊กยืมเงินทุนเข้าประเทศเพื่อใช้ดำเนินธุรกิจอันเป็นการขยายฐานะของสถาบันการเงิน

หนังสืออ้างอิง

- Gurley, John G. "Financial Structures in Developing Economies," in D. Krivine (ed.), *Fiscal and Monetary Problems in Developing States*.
- Gurley, J.G. and Shaw E.S. "Financial Intermediaries and the Saving-Investment Process," *Journal of Finance*. (May, 1956):
- Lewis, Arthur. *The Theory of Economic Growth*. London: George Allen & Unwin, 1955.
- Robbins, Sydney M. "Capital Markets in Developing Countries," เอกสารทางวิชาการ ตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทย, คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- Shaw, Edward S. *Financial Deepening in Economic Development*. London: Oxford University Press, 1973.

ภาคผนวกท้ายบทที่ 4 ตลาดทุน (Capital Market)¹

ความหมายของคำว่าตลาดทุน

“ตลาดทุน” เป็นภาษาไทยที่แปลมาจากคำว่า Capital Market คำว่าตลาดทุนนี้ ถ้าจำกัดให้แคบก็อาจเรียกได้ว่า “ตลาดหลักทรัพย์” (securities market) และยังสามารถลงไปได้อีกว่า “ตลาดหุ้น” (stock market) เพราะหุ้นเป็นหลักทรัพย์ประเภทหนึ่ง และหลักทรัพย์ก็เป็นสินค้าเพื่อการจัดหาทุนในตลาดทุน เพราะฉะนั้นถ้าหากพูดถึงตลาดหุ้นก็ตีความหมายถึงตลาดทุนทั้งนั้น แต่ในระดับที่แตกต่างจากกัน

ลักษณะของตลาดทุนได้กล่าวไว้ในตัวบทที่ 4 แล้ว โดยเปรียบเทียบความแตกต่างกับตลาดเงิน และชี้ให้เห็นว่า ตลาดทุนเป็นตลาดที่มีหลักทรัพย์เป็นสินค้า ผู้ซื้อขายก็เป็นสถาบันการเงินอันแตกต่างไปจากธนาคารพาณิชย์ และที่สำคัญ ตลาดทุนมีความไม่แน่นอนมากกว่าตลาดเงิน กล่าวคือ ราคาหลักทรัพย์นั้นเคลื่อนไหวขึ้นลงตามอุปสงค์และอุปทาน อัตราผลตอบแทนไม่ว่าจะเป็นรูปของเงินปันผลหรือกำไรจากราคาซื้อขายมีความไม่แน่นอน ไม่เหมือนดอกเบี้ยเงินฝากหรือดอกเบี้ยหุ้นกู้ (debenture) ซึ่งกำหนดไว้เป็นที่แน่นอน การลงทุนซื้อขายหลักทรัพย์ในตลาดทุนจึงเป็นเรื่องของการเสี่ยงภัย ดังที่ศาสตราจารย์ ซิดนีย์ รอปบินส์ ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะของผู้อยู่ในตลาดทุนเป็นผู้รักการเสี่ยงภัย (risk lover) ซึ่งแตกต่างไปจากผู้ที่อยู่ในตลาดเงิน

วิวัฒนาการของตลาดทุน

ความเป็นมาของตลาดทุนมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และการพัฒนาแต่ละขั้นตอนก็ใช้เวลามาก กว่าที่จะเป็นตลาดที่มั่นคงและมีบทบาทต่อเศรษฐกิจ ในสมัยโบราณผู้ที่อยู่ในวงการค้า โดยเฉพาะการค้ากับต่างประเทศต่างจะมาพบปะกัน ณ สถานที่กำหนดเพื่อ

1. ตลาดการเงิน (financial market) แบ่งออกได้เป็นตลาดเงิน (money market) และตลาดทุน (capital market) ดังที่กล่าวข้างต้น แม้ว่าในขอบเขตของหนังสือจะเป็นเรื่องของตลาดเงิน แต่ความเข้าใจในเรื่องตลาดทุนย่อมจะมีประโยชน์ เพราะทั้งตลาดเงินและตลาดทุนย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันไม่มากนัก

ที่จะอำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีเงินออมก็ให้ผู้ที่ต้องการกู้ได้กู้ยืมโดยมีเอกสารการกู้ยืมเป็นหลักฐาน ดังเช่นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16 พ่อค้าจากเจนัวและกรุงเวนิสต่างมีที่พบปะกันในประเทศเบลเยียม บริเวณที่พบปะกันเป็นบริเวณลานหน้าบ้านของคหบดี Van der Buerse และด้วยสาเหตุนี้จึงเป็นที่มาของศัพท์คำว่า "Bourse" จึงใช้แทนความหมายว่า การปริวรรตหุ้น (stock exchange) ในยุโรป

การปริวรรตหุ้นที่เก่าแก่ที่สุดในโลกเห็นจะได้แก่ Paris Bourse ในกรุงปารีส เมื่อปี พ.ศ. 1681 หรือกว่า 800 ปีมาแล้ว แต่ทว่าการซื้อขายในสถานปริวรรตหุ้นดังกล่าวยังไม่ใช้หุ้นหรือพันธบัตรอย่างแท้จริง แต่เป็นการซื้อขายเอกสารหนี้อื่น ๆ รวมตลาดถึงสินค้าด้วย สถานปริวรรตหุ้นที่ทำธุรกิจอย่างจริงจังตามลักษณะของตลาดหุ้นแห่งแรกอาจได้แก่ สถานปริวรรตหุ้นหรือตลาดหุ้นในกรุงอัมสเตอร์ดัม (Amsterdam) ซึ่งเริ่มธุรกิจในปี พ.ศ. 2145 กว่าตลาดหุ้นของอัมสเตอร์ดัมนี้จะพัฒนาจนเป็นตลาดที่เข้มแข็งได้ก็ใช้เวลาประมาณ 100 ปี

ตลาดหุ้นในสหรัฐอเมริกา นั้น เริ่มต้นแห่งแรกในมลรัฐฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) ในปี พ.ศ. 2334 และตลาดหุ้นในกรุงนิวยอร์กก็จัดตั้งขึ้นในปีต่อมา แต่บทบาทของตลาดหุ้นในกรุงนิวยอร์กก็ต้องใช้เวลาพัฒนาเป็นเวลาร้อยปี กว่าที่จะกลายเป็นศูนย์กลางตลาดหุ้นที่สำคัญในโลกการเงิน

ในประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาของตลาดการเงินมักจะเริ่มต้นด้วยตลาดเงินมากกว่าตลาดทุน เพราะธนาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่สำคัญในตลาดเงินจะพัฒนาขึ้นก่อนสถาบันการเงินอื่น ๆ และมีบทบาทล้ำหน้ากว่าสถาบันการเงินอื่น ๆ โดยที่ตลาดทุนจะพัฒนาได้นั้นต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ สนับสนุน เช่น เศรษฐกิจต้องมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมมากพอ เศรษฐกิจมีกำลังออมและประชาชนมีการศึกษา ตลอดจนเข้าใจในเรื่องการลงทุนในหลักทรัพย์ ดังนั้นประเทศด้อยพัฒนาจึงมักจะมีแต่ตลาดเงินแต่ขาดตลาดทุน แต่ด้วยความปรารถนาที่จะพัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะอุตสาหกรรมซึ่งต้องการทุนระยะยาวจึงต่างพยายามเร่งรัดจัดตั้งตลาดทุนขึ้น การที่จะรอให้ตลาดทุนค่อย ๆ

พัฒนาจนเป็นหลักเป็นฐานอย่างเช่นตลาดทุนในประเทศยุโรป สหรัฐอเมริกา หรือญี่ปุ่น ซึ่งต้องใช้เวลานานหลายสิบปี ย่อมไม่ทันความต้องการของประเทศด้อยพัฒนา การเร่งรัดพัฒนาตลาดทุนจึงมักจะเป็นปัญหาให้ศึกษาได้อย่างกว้างขวางเสมอ

ลักษณะและองค์ประกอบของตลาดทุน

ในการออกหลักทรัพย์ใหม่เพื่อจำหน่ายในตลาดให้แก่ประชาชนหรือนิติบุคคลทั่วไปเพื่อระดมเงินทุนนั้น การจัดจำหน่ายเป็นธุรกิจที่ต้องอาศัยความชำนาญของผู้ประกอบการ จึงเกิดธุรกิจที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางช่วยจัดจำหน่ายหลักทรัพย์ให้แก่ประชาชน ผู้ทำหน้าที่นี้เรียกว่า *ผู้จัดจำหน่ายหลักทรัพย์* (underwriter) หรือ investment banker ผู้จัดจำหน่ายหลักทรัพย์นี้จะให้การรับประกันการจำหน่ายถ้าหากไม่สามารถจำหน่ายได้หมด บริษัทอาจตกลงเป็นผู้รับซื้อเอง ข้อตกลงดังกล่าวเรียกว่า firm underwriting แต่ในบางกรณีผู้จัดจำหน่ายก็ไม่ผูกพันที่จะรับซื้อส่วนเหลือไว้ แต่ให้สัญญาที่จะช่วยจัดจำหน่ายให้ได้มากที่สุด เรียกว่า best-efforts underwriting

ตลาดหลักทรัพย์ที่ออกใหม่นี้เรียกว่า New Issue Market เมื่อผู้ซื้อหลักทรัพย์ที่ออกใหม่ไปแล้วไม่ต้องการถือหลักทรัพย์นั้นต่อ หรือต้องการขายเพื่อหากำไรจากราคาที่สูงขึ้นก็อาจเสนอขายให้แก่ผู้อื่นในตลาดที่มีการซื้อขายหลักทรัพย์ดังกล่าว ตลาดเพื่อการซื้อขายหลักทรัพย์เปลี่ยนมือผู้ถือนี้เรียกว่า *ตลาดรอง* ซึ่งแปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Secondary Market หรือ Trading Market ผู้ซื้อและผู้ขายในตลาดรองนี้เป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล นิติบุคคลที่เป็นสถาบันการเงินก็ได้แก่ investment bank บริษัทประกันชีวิต มูลนิธิ หรือกองทุนสะสมของบริษัท รัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ธนาคารพาณิชย์ก็อาจเข้าซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ด้วยได้ แต่ตามลักษณะเงินทุนของธนาคารพาณิชย์เป็นเงินทุนระยะสั้น การลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ซึ่งเป็นการลงทุนระยะยาวจึงไม่เหมาะสมต่อกิจการธนาคารพาณิชย์ นอกเหนือจากนิติบุคคลดังกล่าวแล้ว เพื่อส่งเสริมให้การซื้อขายหุ้นและหลักทรัพย์แพร่หลาย จึงมีการจัดตั้งสถาบันที่เรียกว่า *กองทุนรวม* (mutual fund) ซึ่งจะซื้อหุ้นและหลักทรัพย์หลายประเภทมารวมคละกันแล้วแบ่งเป็น

หน่วยย่อย ๆ ออกขายให้แก่ประชาชนผู้สนใจทั่วไป วิธีการของกองทุนรวมนี้จะช่วยให้ประชาชนที่ไม่เข้าใจเรื่องตลาดหลักทรัพย์สามารถลงทุนได้โดยมีความเสี่ยงภัยน้อยเพราะกองทุนรวมจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้ถือหุ้นหน่วย "กองทุนรวม" ในการพิจารณาเลือกประเภทหลักทรัพย์ที่ลงทุน ทั้งนี้เพราะกองทุนรวมเป็นบริษัทมีเงินทุนและกำลังคนที่จะศึกษาติดตามความเคลื่อนไหวของหลักทรัพย์ประเภทต่าง ๆ มีความชำนาญกว่ากรณีบุคคลธรรมดา

ในตลาดรอง ซึ่งมีการซื้อขายเป็นจำนวนมากนั้นจะมีบุคคลทำธุรกิจเกี่ยวข้องในฐานะคนกลางเรียกว่า นายหน้า (broker) ซึ่งทำหน้าที่ช่วยจัดซื้อหาหลักทรัพย์ให้ลูกค้าของตนโดยคิดค่านายหน้า นอกจากนี้ก็มี ผู้ค้า (dealer) ซึ่งต่างจากนายหน้า กล่าวคือ นายหน้าทำธุรกิจให้ลูกค้าในนามของลูกค้า แต่ผู้ค้าทำธุรกิจในนามของตนเอง เพื่อตนเอง โดยหวังผลประโยชน์ในภายหน้า เช่น ถ้าเขาซื้อไว้เขาก็หวังว่าสักกระยะหนึ่งเขาจะขายต่อโดยมีกำไร และเงินทุนที่ขายได้จะนำไปใช้ลงทุนซื้อหลักทรัพย์อีก บุคคลที่ทำธุรกิจทั้งสองประเภทพร้อมกันเรียกว่า broker-dealer

๖.๕ สถานที่ซื้อขายหลักทรัพย์

การซื้อขายหลักทรัพย์ถ้าหากดำเนินกันตามสะดวกจะเป็นที่บ้านหรือตามสำนักงานของ broker-dealer ก็ได้ ถ้าหากการซื้อขายดำเนินไปดังกล่าว เรียกการซื้อขายนั้นว่า over-the-counter หรือ off-floor ซึ่งหมายถึง การไม่ได้ซื้อขายในบริเวณที่เรียกว่าตลาดหลักทรัพย์หรือตลาดหุ้น

เมื่อการซื้อขายหลักทรัพย์มีปริมาณมากขึ้น เพื่อให้เกิดความสะดวกที่ผู้ซื้อและผู้ขายจะได้มาพบปะเจรจาทำการค้าได้ ย่อมจะต้องกำหนดสถานที่ให้เป็นตลาดการค้าเป็นกิจจะลักษณะเช่นเดียวกับการซื้อขายสินค้าอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นพืชผักผลไม้หรือสินค้าอุปโภค ถ้าหากมีตลาดที่ผู้ซื้อและผู้ขายจะมาเลือกซื้อเลือกขายได้ การค้าก็ย่อมจะดำเนินไปได้สะดวกและเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ในการซื้อขายเพื่อให้ได้ราคาที่เป็นธรรมที่สุดควรจะต้องมีการประมูลราคา ซึ่งจะกระทำได้โดยพร้อมหน้ากันในตลาดหลักทรัพย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีตลาดหุ้นและมีสินค้าอันได้แก่หุ้นและหลักทรัพย์แล้ว จำเป็นจะต้องมี ตลาด

หลักทรัพย์ (securities market) ขึ้นในที่สุด แต่ตลาดหลักทรัพย์นั้นจะตึกคักมีชีวิตชีวาได้อย่างไรนั้น ต้องขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าที่ซื้อขายและจำนวนผู้ซื้อขาย ถ้าหากมีปริมาณสินค้าและจำนวนผู้ซื้อขายมาก ตลาดหลักทรัพย์ดังกล่าวก็ย่อมจะตึกคักและมีบทบาทต่อเศรษฐกิจมาก แต่ถ้าหากขาดเสียซึ่งสิ่งเหล่านั้น ตลาดนั้นก็มืดแต่ตัวอาคาร เครื่องมือเครื่องใช้แต่ขาดกิจกรรมเท่านั้นเอง

หลักเกณฑ์ของตลาดหลักทรัพย์

ตลาดสินค้ายังกำหนดหลักเกณฑ์ ผู้ที่จะไปตั้งร้านขายได้ก็ต้องมีข้อตกลง และสินค้าที่จะจำหน่ายก็ต้องให้เหมาะสม ตลาดหลักทรัพย์ก็เช่นกัน สินค้าที่จะใช้ซื้อขายในตลาดนั้น จะต้องผ่านการพิจารณาและได้ขึ้นทะเบียนไว้ ดังที่เรียกว่า listing และบริษัทที่ได้รับอนุญาตออกหุ้นหรือหลักทรัพย์จำหน่ายในตลาดหลักทรัพย์นั้นก็เรียกว่า บริษัทจดทะเบียน (listed companies) เงื่อนไขหรือคุณสมบัติของบริษัทและหลักทรัพย์ที่จะจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ได้นั้นจะแตกต่างกันไปตามแต่ละประเทศ แต่ปัจจัยที่จะต้องมิเสมอ ก็คือบริษัทนั้นจะต้องมีการแสดงบัญชีและการตรวจสอบบัญชีที่ถูกต้องตามมาตรฐานเพื่อให้ผู้ลงทุนในหลักทรัพย์ได้ทราบฐานะของบริษัทนั้น ๆ

บุคคลที่จะเข้าทำธุรกิจเป็นทั้งผู้ค้าหรือนายหน้า ก็ต้องเป็น สมาชิกที่จดทะเบียนเป็นกิจจะลักษณะ แต่จะทำเป็นผู้ค้าเร่ นี้ก็อาจจะเข้าร่วมการซื้อขายเมื่อไรก็ได้ ปีหนึ่งเพียงครั้งสองครั้งอย่างนั้นไม่ได้ จะต้องมีความสัมพันธ์ถูกต้องตามข้อกำหนดของตลาดหลักทรัพย์นั้น ๆ และทำธุรกิจประจำอย่างสม่ำเสมอในตลาดหลักทรัพย์

โดยที่การซื้อขายหุ้นหรือหลักทรัพย์เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเงินเป็นจำนวนมาก ๆ การเอาไรต์เอาเปรียบหรือการฉ้อโกงและหลอกลวงจึงเกิดขึ้นได้ง่าย ตลาดหลักทรัพย์จึงต้องมีกฎข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตัวอย่างเสมอภาคกัน ผู้บริหารตลาดหลักทรัพย์จะประกอบขึ้นด้วยคณะกรรมการบริหาร (board of directors) และมีกรรมการผู้จัดการ (Managing Director) เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ดูแลการดำเนินงานประจำวันของตลาดหลักทรัพย์ คณะกรรมการบริหารจะเป็นผู้กำหนดระเบียบการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของตลาดหลักทรัพย์ ตลอดจนนโยบายอื่น ๆ

วิวัฒนาการของตลาดทุนในประเทศไทย

สถาบันการเงินในประเทศไทยที่กำเนิดขึ้นเป็นแห่งแรกได้แก่ธนาคารพาณิชย์ คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ ซึ่งเข้ามาตั้งกิจการในปี พ.ศ. 2431 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อันเป็นการพัฒนาตลาดเงิน และตลาดเงินก็เจริญก้าวหน้าเรื่อยมาอย่างมั่นคง

เมื่อเศรษฐกิจได้ขยายตัวมากขึ้น อุตสาหกรรมเริ่มมีบทบาทและเงินทุนเพื่อการลงทุนในเศรษฐกิจก็เริ่มมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุนระยะยาวมากขึ้น ซึ่งก็ได้อาศัยเงินทุนจากต่างประเทศหรืองบประมาณรายจ่ายของรัฐบาล ในปี พ.ศ. 2503 ได้มีสถาบันการเงินเอกชนประเภทบริษัทลงทุน (investment company) ก่อตั้งขึ้น โดยกลุ่มเอกชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ ดำเนินกิจการในลักษณะ “กองทุนรวม” (Mutual Fund) ซึ่งใช้ชื่อย่อว่า “TIF” (Thai Investment Fund) และต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2505 กลุ่มอุตสาหกรรมเอกชนได้ร่วมกันจัดตั้งตลาดหุ้นเพื่อเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนหุ้นขึ้นเรียกว่า บริษัทตลาดหุ้นกรุงเทพ จำกัด (Bangkok Stock Exchange Co. Ltd.)

ในระยะต้นปี พ.ศ. 2509 ต่อมา บริษัทธุรกิจเริ่มมีการออกตราสารเพื่อระดมเงินทุนมาใช้ในกิจการ เริ่มด้วยบริษัทสินอุตสาหกรรมไทย จำกัด ซึ่งเป็นกิจการในเครือบริษัทปูนซีเมนต์ไทย ได้เริ่มกิจการแสวงหาเงินทุนโดยการออกสารการพาณิชย์ (commercial papers) จำหน่ายต่อประชาชนเป็นแห่งแรก และบริษัทซิงเกอร์ จำกัด ได้ดำเนินการตามในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2511 เมื่อเกิดตราสารและบริษัทขนาดใหญ่เริ่มมีความสนใจในการออกหลักทรัพย์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2512 จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อทำธุรกิจทางด้านนี้ขึ้น คือ การจัดตั้งบริษัทหลักทรัพย์และลงทุน จำกัด (TISCO) ในเวลาต่อมาก็มีการจัดตั้งบริษัทกรุงเทพธนสาร จำกัด (BFIT) เพื่อทำธุรกิจเกี่ยวกับหลักทรัพย์และเงินทุน จึงเรียกสถาบันการเงินทั้งสองว่า บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ (Finance and Securities Company) หลังจากนั้น ก็มีการจัดตั้งบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ตามมาอีกหลายแห่งที่ควรกล่าวถึงได้แก่ First National City Development Finance Corporation ซึ่งเรียกชื่อย่อว่า FNCFD และ Bangkok Nomura International Securities Company เป็นต้น

และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา ก็ได้มีการเสนอขายหุ้นของบริษัทต่าง ๆ ทั้งโดยตรง และโดยผ่านบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์

การพัฒนาของสถาบันการเงินดังกล่าวเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจมีความต้องการเงินทุนระยะยาวมากขึ้น ความจำเป็นที่จะออกหุ้นและหลักทรัพย์จำหน่ายมีมากขึ้น เมื่ออุตสาหกรรมและการพาณิชย์ได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทย ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ทางการเงินและตัวแทนกระทรวงการคลังได้เล็งเห็นความสำคัญที่จะสนับสนุนการพัฒนาตลาดทุนให้เป็นที่กำลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศสืบไป โดยความเห็นชอบจากรัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นศึกษาหนทางในการพัฒนาตลาดทุนขึ้นอย่างจริงจัง โดยได้รับการอนุเคราะห์จากธนาคารโลก (IBRD หรือ World Bank) ช่วยแนะนำ ดร. ซิดนีย์ เอ็ม. รอบบินส์ ซึ่งเป็นศาสตราจารย์สาขาวิชาการเงินของมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย มาทำการศึกษาแนะนำแนวทางพัฒนาตลาดทุนในประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าวจึงตกลงว่าจ้าง ดร. ซิดนีย์ เอ็ม. รอบบินส์ เป็นผู้ศึกษาแนะนำแนวทางพัฒนาตลาดทุนในประเทศไทย โดยในขณะเดียวกันได้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นชุดหนึ่งในธนาคารแห่งประเทศไทย ให้ชื่อว่า “คณะทำงานโครงการพัฒนาตลาดเงิน” (Working Group on Capital Market) เพื่อร่วมทำงานกับศาสตราจารย์รอบบินส์ ในการศึกษาและประมวลข้อเสนอนโยบายต่าง ๆ ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานของโครงการนี้กับส่วนเอกชนและส่วนราชการอื่น ๆ

ในที่สุดการดำเนินงานในการพัฒนาตลาดทุนในประเทศไทยก็ได้ลุล่วงไป ดังนี้

(1) เสนอให้มีการตรากฎหมายกำหนดให้สถาบันการเงินต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในตลาดการเงินเข้ามาอยู่ในข่ายกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ทางการอย่างใกล้ชิด โดยมีมาตรการกำกับขอบเขตการดำเนินการของสถาบันการเงินต่าง ๆ ให้เป็นไปในหลักการที่ดี และสอดคล้องกับการดำเนินนโยบายการเงินของประเทศ ในการนี้จึงได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 58 ควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชนเมื่อ 26 มกราคม พ.ศ. 2515 มีผลให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำกับและตรวจสอบบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์

(2) ได้มีการพิจารณาทาร่วมกันระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยกับกระทรวงการคลังในการกำหนดมาตรการและดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากรให้สอดคล้อง

คล้องกับหลักการตามโครงการพัฒนาตลาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจลงทุนในหลักทรัพย์ของบริษัทมหาชน แทนที่จะไปลงทุนในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การสะสมที่ดินเพื่อเก็งกำไร และการให้สิทธิประโยชน์ในด้านภาษีและอื่น ๆ แก่บริษัทมหาชนและผู้ถือหุ้นในบริษัทมหาชน โดยเฉพาะผู้ถือหุ้นรายย่อย

(3) กระทรวงการคลังได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการจัดตั้งตลาดหุ้นขึ้น คณะหนึ่ง ประกอบด้วยบุคคลจากส่วนเอกชนทั้งหมดโดยมีนายสมหมาย ชุนตระกูล ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งกรรมการและผู้จัดการทั่วไปของบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เป็นประธาน และกรรมการอื่น ๆ อีก 6 คน ให้มีหน้าที่พิจารณาจัดตั้งตลาดหุ้นขึ้น ซึ่งในที่สุดได้จัดตั้งขึ้นปฏิบัติหน้าที่อยู่จนทุกวันนี้ คือ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Securities Market of Thailand) ซึ่งมีสถานที่ซื้อขายหลักทรัพย์อยู่ในอาคารศูนย์การค้าสยาม

สรุป

ตลาดทุนที่ดีที่สมบูรณ์ย่อมช่วยให้ธุรกิจอุตสาหกรรมต่าง ๆ สามารถระดมทุนจากประชาชนได้สะดวกและมีปริมาณมากพอสำหรับการลงทุนเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ บริษัทและอุตสาหกรรมก็จะมีโอกาสเจริญก้าวหน้าได้มากขึ้น เมื่อสามารถออกหุ้นจำหน่ายหาทุนมาใช้ในการดำเนินงานโดยเป็นทุนระยะยาว และอัตราดอกเบี้ยเหมาะสม ผู้ถือหุ้นหรือผู้ลงทุนในหลักทรัพย์ก็จะได้รับประโยชน์จากการเติบโตของธุรกิจ ถึงแม้จะเกิดภาวะเงินเฟ้อตนเองก็ไม่เสียผลประโยชน์ แต่อาจได้กำไรยิ่งขึ้นเพราะราคาหุ้นจะขึ้นตามราคาสินค้าทั่วไป ดังนั้น เมื่อตลาดทุนพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะการอุตสาหกรรมก็มีโอกาสที่จะพัฒนาได้มาก

อย่างไรก็ดี ตามประวัติศาสตร์แห่งการพัฒนาตลาดทุนในประเทศอุตสาหกรรมได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ตลาดทุนหรือตลาดหุ้นจะพัฒนาจนมีฐานะมั่นคงได้นั้น ต้องใช้ระยะเวลานานเป็นร้อยปี . การพัฒนาตลาดทุนในประเทศที่กำลังพัฒนาเช่นประเทศไทยก็เป็นกรณีที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นความเป็นจริงดังกล่าว ดังนั้นจึงควรให้ระยะเวลาและโอกาสแก่ตลาดทุนหรือตลาดหลักทรัพย์ในการพัฒนาตนเองอย่างพอเพียงด้วย

หนังสืออ้างอิง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม “ตลาดทุน” เอกสารทางวิชาการ ตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทย

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518

ศุกรีย์ แก้วเจริญ. ความหมายและความสำคัญของตลาดทุน

Robbins, Sydney M, *Capital Market in Developing Countries.*

สถาบันการเงินในประเทศไทย

5.1 ประเภทของสถาบันการเงิน

สถาบันการเงินในประเทศไทยไม่รวมธนาคารแห่งประเทศไทย แบ่งออกตามประเภทได้ดังนี้

(1) ธนาคารพาณิชย์ (Commercial Bank)

เป็นระบบของธนาคารสาขา เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มีจำนวนทั้งสิ้น 29 ธนาคาร เป็นธนาคารจดทะเบียนในประเทศไทย 16 ธนาคาร และธนาคารจดทะเบียนต่างประเทศ 13 ธนาคาร ธนาคารจดทะเบียนในประเทศไทย หรือเรียกง่าย ๆ ว่าธนาคารไทย มีจำนวนสำนักงาน (รวมสำนักงานใหญ่) ทั้งสิ้น 1,065 แห่ง และสาขาต่างประเทศ 15 แห่ง สำนักงานผู้แทน 1 แห่ง ธนาคารจดทะเบียนต่างประเทศมีสำนักงาน 19 แห่ง ปริมาณเงินฝากและสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์มีจำนวนสูงสุดเมื่อเทียบกับสถาบันการเงินอื่น ๆ ธนาคารพาณิชย์จึงเป็นสถาบันการเงินที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

(2) ธนาคารออมสิน (Government Saving Bank)

เป็นธนาคารของรัฐบาลที่มีหน้าที่ระดมเงินออมจากผู้ออมรายเล็ก และการใช้เงินส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลอันเป็นการช่วยชดเชยงบประมาณขาดดุลของรัฐบาล เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารออมสินมีจำนวนสำนักงานทั้งสิ้น 320 แห่ง และมีตัวแทนอำเภอ 47 แห่ง และหน่วยรับเงินเคลื่อนที่ทางเรือ 1 แห่ง ทางรถ 13 แห่ง

(3) บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์

เป็นสถาบันการเงินที่ใหญ่เป็นอันดับสองในโครงสร้างการเงินของประเทศไทย ทั้งนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา แต่ได้ขยายกิจการออกไปอย่างรวดเร็วที่มาของเงินทุนแหล่งใหญ่ ได้แก่ การกู้ยืมเงินโดยออกตั๋วสัญญาใช้เงิน (promissory

notes) ตามกำหนดจำนวนเงินขั้นต่ำในเขตกรุงเทพมหานคร 50,000 บาท และต่างจังหวัด 10,000 บาท จำนวนบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มีดังนี้

บริษัทเงินทุน	16 แห่ง
บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	84 แห่ง
บริษัทหลักทรัพย์	20 แห่ง

(4) สถาบันการเงินเฉพาะอย่าง (Specialized Financial Institutions)

ได้แก่ สถาบันการเงินที่มีการดำเนินธุรกิจเฉพาะสาขาของเศรษฐกิจ ภายใต้พระราชบัญญัติของตนเอง สถาบันการเงินประเภทนี้มี 4 แห่งด้วยกัน คือ

(4.1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (The Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2509 ภายใต้พระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีหลักการดำเนินงานโดยให้กู้ยืมแก่สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และเกษตรกร เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มีจำนวนสำนักงานทั้งสิ้น 58 แห่ง

(4.2) บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (The Industrial Finance Corporation of Thailand)

จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2502 เป็นสถาบันการเงินเอกชนทำหน้าที่ในการให้กู้ยืมแก่การอุตสาหกรรมระยะปานกลาง และระยะยาว ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาตลาดทุน ในปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มีสำนักงานตัวแทนในต่างจังหวัด 3 แห่ง คือ ขอนแก่น หนองคาย และลำปาง

(4.3) ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (The Government Housing Bank)

จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติธนาคารอาคารสงเคราะห์ พ.ศ. 2496 มีวัตถุประสงค์ให้กู้ยืมแก่ผู้มีรายได้น้อยกลางเพื่อการปลูกซื้อบ้าน

(4.4) สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม (The Small Industrial Finance Office)

เป็นสำนักงานภายใต้กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม มีวัตถุประสงค์ให้ทุนกู้ยืมและให้ความช่วยเหลือวิชาการแก่อุตสาหกรรมขนาดย่อมและอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยให้กู้ยืมร่วมกับธนาคารกรุงไทย

(5) กิจการประกันชีวิต สหกรณ์เกษตร และสหกรณ์ออมทรัพย์ (Life Insurance Companies, Agricultural Cooperatives and Savings Cooperatives)

กิจการประกันชีวิตเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 ซึ่งเป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว แต่ก็ปรากฏว่ากิจการขยายตัวอย่างเชื่องช้า ทั้งนี้เนื่องจากมีการล้มเลิกกิจการบ่อย ทำให้ความศรัทธาตลอดจนความนิยมของประชาชนมีน้อย

สหกรณ์การเกษตรเป็นสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มเกษตรกร มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดสรรเครดิตให้แก่สมาชิกเพื่อใช้ในการเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ก็มีการดำเนินกิจการคล้ายคลึงกัน ทั้งสองสถาบันต่างก็มีการปฏิบัติงานในชนบท

(6) บริษัทเครดิตฟองซิเอร์และโรงรับจำนำ

บริษัทเครดิตฟองซิเอร์เป็นบริษัทที่ทำธุรกิจในการให้กู้เพื่อการซื้อที่ดินหรือสร้างบ้าน การซื้อขายผ่อนส่ง โดยใช้ทุนของตนเองไม่อาจระดมเงินทุนจากประชาชนจำนวนบริษัทเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มี 28 แห่ง

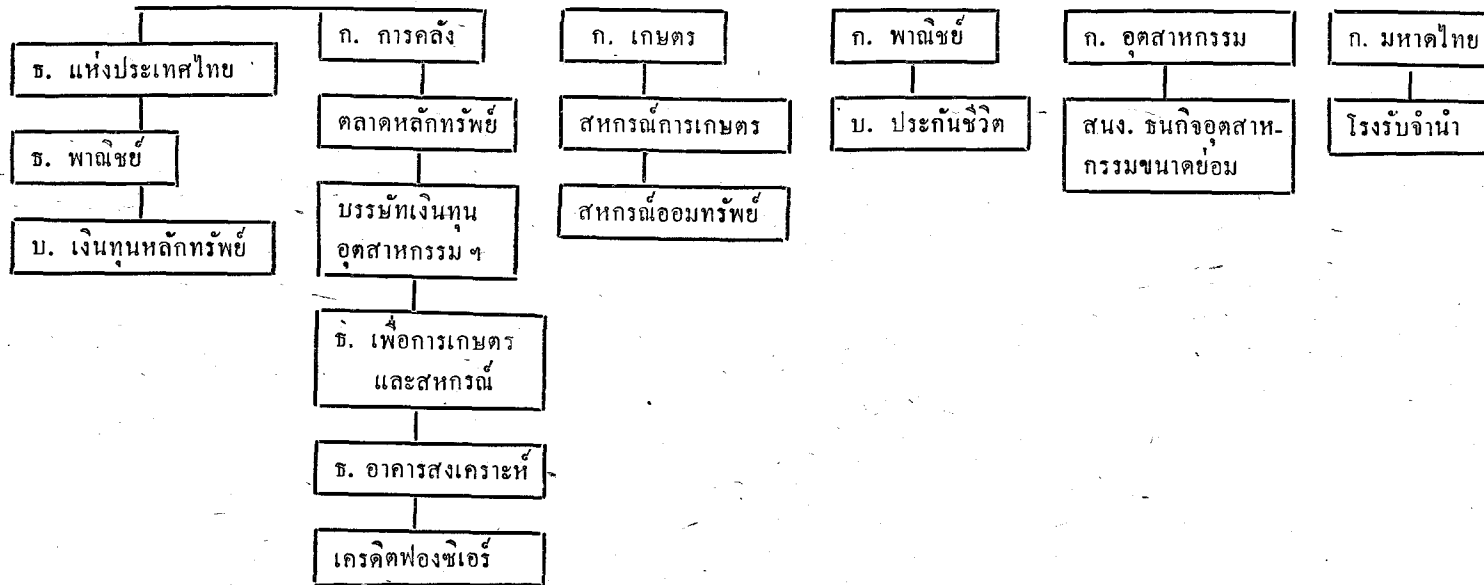
โรงรับจำนำ เป็นธุรกิจการเงินขนาดเล็กที่มีอยู่ทั่วไปตามชุมชน ทำหน้าที่ให้กู้ยืมแก่บุคคลโดยการรับจำนำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ โรงรับจำนำมีอยู่ 3 ประเภท ตามลักษณะผู้ดำเนินงาน คือ

- ก. โรงรับจำนำที่ดำเนินการโดยเอกชน
- ข. โรงรับจำนำที่ดำเนินการโดยกรมประชาสงเคราะห์
- ค. โรงรับจำนำที่ดำเนินการโดยเทศบาล

5.2 การกำกับและควบคุมสถาบันการเงินต่าง ๆ

การกำกับและควบคุมสถาบันการเงินในประเทศไทยมีโครงสร้างดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพการกำกับควบคุมสถาบันการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำกับควบคุมธนาคารพาณิชย์และ บริษัทเงินทุน และหลักทรัพย์ แต่ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของ รมต. ว่าการกระทรวงการคลัง อำนาจหน้าที่ในการกำกับควบคุมสถาบันการเงินของ รมต. ว่าการกระทรวงการคลังโดยตรงยังมีอีกหลายแห่ง ได้แก่ตลาดหลักทรัพย์บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม ฯ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารอาคารสงเคราะห์และเครดิตฟองซิเอร์

กระทรวงเกษตร ฯ เป็นผู้กำกับควบคุมสหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์ออมทรัพย์
 กระทรวงพาณิชย์ เป็นผู้กำกับควบคุมบริษัทประกันชีวิต และกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นผู้กำกับควบคุมสำนักงานธกษอุตสาหกรรมขนาดย่อม

กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้กำกับควบคุมกิจการโรงรับจำนำ

5.3 ความสำคัญเปรียบเทียบของสถาบันการเงินต่าง ๆ

การวัดความสำคัญของสถาบันการเงินต่าง ๆ เปรียบเทียบกันนั้น อาจวัดได้จากวิธีหนึ่งวิธีใดดังต่อไปนี้

(1) ความสามารถในการระดมเงินออม สถาบันการเงินย่อมมีบทบาทต่อการระดมเงินออมเพื่อออกให้กู้ยืมต่อไป การระดมเงินออมนั้นอาจทำได้หลายรูป เช่น ในกรณีของธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน การระดมเงินออมใช้วิธีเปิดบัญชีรับฝากทั้งกระแสรายวัน ออมทรัพย์และประจำ ส่วนบริษัทเงินทุนนั้นระดมเงินออมด้วยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินเป็นหลักฐานกู้เงินจากเอกชน กิจการประกันชีวิตก็ระดมเงินออมด้วยการออกไปกรมธรรม์ เป็นต้น

(ข) ความสามารถในการกู้ยืมเงิน ถ้าเปรียบเทียบกับ การระดมเงินออมแล้ว การให้กู้ยืมเงินเปรียบเสมือนผลผลิต (Output) ในขณะที่การระดมเงินออมเป็นเสมือนวัตถุดิบ (Input) การให้กู้ยืมเงินจะมีผลต่อการผลิตและการพัฒนาเศรษฐกิจ สถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมเงินมากย่อมมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมาก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าการให้กู้ยืมนั้นไปสู่อะไร กิจการประเภทใด และในท้องถิ่นใด ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะมีผลสะท้อนต่อปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ

(ค) สินทรัพย์ของสถาบันการเงิน เป็นเกณฑ์การวัดที่มีความหมายกว้าง เพราะได้รวมรายการสินทรัพย์ต่าง ๆ เช่น เงินสดในมือ การลงทุนในหลักทรัพย์ การให้กู้ยืมเงิน และให้เครดิตการลงทุนในหลักทรัพย์ถาวร เป็นต้น ต่างเป็นสินทรัพย์ทั้งสิ้น ดังนั้นฐานะของสินทรัพย์ที่สถาบันการเงินถืออยู่สามารถสะท้อนกำลังของสถาบันการเงินนั้นได้

อย่างไรก็ดี เกณฑ์การวัดแต่ละวิธีข้างต้นมีความสำคัญที่แตกต่างกันไป เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาความสำคัญของสถาบันการเงินต่าง ๆ จึงอาจวิเคราะห์ฐานะของสถาบันการเงินจากแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

(1) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงินพิจารณาจากความสามารถระดมเงินออม

จำนวนเงินออมที่ระดมได้จากเอกชนโดยวิธีที่ต่างกันตามแต่ลักษณะการดำเนินงานของสถาบันการเงิน มีความสำคัญเปรียบเทียบดังนี้

เงินออมของแต่ละสถาบันคิดเป็นส่วนร้อยละของยอดรวม

ลำดับที่	เฉลี่ยปี 2506-2516	สิ้นปี 2518	
		จำนวนเงิน (ล้านบาท)	ร้อยละ
1. ธนาคารพาณิชย์	72.2%	86,558.5	71.5
2. ธนาคารออมสิน	20.2%	12,021.5	9.9
3. บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	2.5% (2512-2516)	17,519.7	14.5
4. บริษัทประกันชีวิต	3.0%	1,885.1 ¹	1.5
5. สหกรณ์ออมทรัพย์	1.9%	73.1	0.1
6. สหกรณ์การเกษตร	1.3%	6.7	-
7. ธนาคารเพื่อการเกษตร ฯ	0.2%	2,845.4	2.3
8. ธนาคารอาคารสงเคราะห์	-	218.9	0.2
รวมทุกสถาบัน	100.0%	121,128.9	100.0

หมายเหตุ 1. ตัวเลขประมาณ

สถาบันการเงินที่ไม่ได้รวมอยู่ในการเปรียบเทียบข้างต้น คือ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม เครดิตฟองซิเอร์ และโรงรับจำนำ เนื่องจากสถาบันเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่ระดมเงินออมจากเอกชน ทั้งนี้อาจเป็นเรื่องติดขัดทางกฎหมาย และ/หรือยังไม่ประสงค์จะระดมเงินออมจากประชาชนโดยตรง แต่อาศัยเงินทุนเพื่อใช้ดำเนินการซึ่งจัดหาได้ด้วยวิธีอื่น เช่น ออกหุ้นกู้จำหน่ายให้แก่สถาบันการเงินอื่น กู้เงินจากแหล่งเงินทุนอื่น ๆ เป็นต้น

จากผลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีกำลังเงินและมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมากที่สุดในโครงสร้างสถาบันการเงินของประเทศไทย เป็นที่น่าสังเกตว่า market share ของธนาคารพาณิชย์ซึ่งเฉลี่ยถึงร้อยละ 72.2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2506-2516 เริ่มลดต่ำลงเป็นร้อยละ 71.5 ในปี 2518 ในขณะที่บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์เพิ่ม market share ของตนเองขึ้นอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี ธนาคารพาณิชย์ยังคงดำรงความสำคัญในตลาดการเงินที่มีระบบสูงถึงร้อยละ 70 เศษ ส่วนที่เหลือไม่ถึงร้อยละ 30 ของเงินออมจากประชาชนกระจายอยู่ในสถาบันการเงินอื่น ๆ โดยบริษัทเงินทุนได้เลื่อนลำดับความสำคัญล้าหน้าธนาคารออมสินเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญเป็นลำดับสอง ทั้งนี้เพียงเมื่อปี พ.ศ. 2517 มาหนึ่งปี ถ้าหากนับรวมเงินออมจากประชาชนในธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนเพียง 2 ประเภทด้วยกัน ตามสถิติเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 จะมีอัตราส่วนร้อยละ 86% ของเงินออมในสถาบันการเงินทั้งสิ้น

สถาบันการเงินทั้งสองนี้มีสภาพที่เหมือนกัน 2 ประการ คือ

- ก) อยู่ภายใต้การกำกับและบริหารของธนาคารแห่งประเทศไทย
- ข) มีธุรกิจการดำเนินงานทางการเงินที่ใกล้เคียงกัน และส่วนใหญ่ของการให้กู้ยืมเป็นเรื่องการค้าและพาณิชย์

(2) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงินพิจารณาจากการให้กู้ยืมเงิน บทบาทการให้กู้ยืมเงินแก่เอกชนของสถาบันการเงินในรูปลักษณะทั้งการให้กู้ยืมเงิน การซื้อ ซื้อลด หรือรับช่วงซื้อลดตัวเงิน ที่เรียกว่า สินเชื่อหนี้ มีฐานะดังนี้

สินเชื่อกของแต่ละสถาบันคิดเป็นส่วนร้อยละของยอดรวม

ลำดับที่	เฉลี่ยปี 2512-2516	ปี 2518	
		จำนวนเงิน (ล้านบาท)	ร้อยละ
1. ธนาคารพาณิชย์	80.2%	82,410.3	71.7
2. บริษัทเงินทุน	7.0%	20,493.7	17.8
3. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	3.5%	4,714.8	4.1
4. สหกรณ์การเกษตร	2.0%	1,609.0 ¹	1.4
5. สหกรณ์ออมทรัพย์	1.5%	1,319.2	1.1
6. ไร่รับจำนำ	1.5%	1,066.9	0.9
7. บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	1.3%	1,333.1	1.2
8. บริษัทประกันชีวิต	1.2%	932.8	0.8
9. ธนาคารออมสิน	0.9%	329.1	0.3
10. ธนาคารอาคารสงเคราะห์	0.4%	304.6	0.3
11. เครดิตฟองซิเอร์ (2516)	0.3%	390.0 ¹	0.3
12. สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม	0.2%	80.0	0.1
รวมทั้งสิ้น	100.0%	114,983.5	100.0

หมายเหตุ 1. ตัวเลขประมาณการ

- ข้อสังเกต
1. สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ไม่รวมการให้กู้ยืมระหว่างธนาคารพาณิชย์
 2. สินเชื่อของสถาบันการเงินอื่น ๆ เป็นตัวเลข GROSS ซึ่งรวมการให้กู้ยืมระหว่างสถาบันการเงินด้วยกัน

ผลการเปรียบเทียบข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ธนาคารพาณิชย์ยังคงเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญมากที่สุดในการขยายสินเชื่อให้แก่ภาคเอกชน อัตราความสำคัญใกล้เคียงกับกรณีการระดมเงินออมจากเอกชน อัตราส่วนความสำคัญของธนาคารพาณิชย์ได้ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดในระยะหลัง ทั้งนี้เนื่องมาจากบริษัทเงินทุน ๆ ได้ขยายบทบาทการให้กู้ยืมเงินมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า บทบาทความสำคัญของธนาคารพาณิชย์เมื่อปี พ.ศ. 2512 เป็นถึงร้อยละ 84.3 ของบริษัทเงินทุนร้อยละ 1.9 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2516 ความ

สำคัญของธนาคารพาณิชย์เป็นถึงร้อยละ 75.4 และของบริษัทเงินทุน ร้อยละ 14.6 และในปี พ.ศ. 2518 ความสำคัญของธนาคารพาณิชย์ยังลดลงไปอีกเป็นร้อยละ 71.7 ในขณะที่บริษัทเงินทุนฯ มีความสำคัญเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 17.8 สถาบันการเงินที่มีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่สามในการให้สินเชื่อแก่เอกชน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยมีสัดส่วนความสำคัญที่สม่ำเสมอในระหว่างปี พ.ศ. 2512-2515 คือระหว่างร้อยละ 3.6-3.7 ในปี พ.ศ. 2516 ได้ลดต่ำลงเป็นร้อยละ 2.9 แต่ภายหลังจากนโยบายส่งเสริมสินเชื่อเกษตรดำเนินการอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา บทบาทการให้กู้ยืมเงินของธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ก็เพิ่มขึ้นอย่างสังเกตเห็นได้โดย market share ในปี พ.ศ. 2518 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 4.1 สถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้มียาได้น้อย เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์และโรงรับจำนำ ต่างมีความสำคัญน้อยและถดถอยลงไปอีก สถาบันการเงินเฉพาะอย่างอื่น ๆ คือ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และสำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม ต่างมีบทบาทในการให้กู้ยืมเงินแก่เอกชนน้อยมาก เมื่อเทียบกับธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุน ส่วนธนาคารออมสินซึ่งมีการให้กู้ยืมเงินแก่เอกชนน้อยนั้นเป็นผลจากนโยบายของรัฐที่กำหนดให้ธนาคารดังกล่าวใช้เงินทุนของธนาคารออมสินเพื่อให้กู้ชดเชยการขาดดุลงบประมาณของรัฐบาล

(3) เปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงินพิจารณาจำนวนสินทรัพย์ ทั้งสิ้น

การเปรียบเทียบบทบาทของสถาบันการเงินในความหมายที่กว้างออกไปนั้นได้แก่การเปรียบเทียบขนาดของสินทรัพย์ทั้งสิ้น ซึ่งไม่แยกประเภทของสินทรัพย์ว่าจะเป็นการลงทุน (investment) การให้กู้ยืมและซื้อลด หรือการลงทุนในทรัพย์สินถาวร นอกจากนี้แล้วยังไม่แยกประเภทบุคคลที่สถาบันการเงินดำเนินการด้วย นั่นคือ ไม่จำกัดว่าการใช้สินทรัพย์นั้นจะมีผลต่อเอกชนหรือรัฐบาล อันแตกต่างจากการพิจารณาความสำคัญของสองกรณีแรก ซึ่งเป็นความสำคัญของสถาบันการเงินที่มีต่อเอกชน

การเปรียบเทียบความสำคัญของสถาบันการเงินพิจารณาจากจำนวนสินทรัพย์
ทั้งสิ้นมีดังนี้

สินทรัพย์ของแต่ละสถาบันเทียบเป็นส่วนร้อยละโดยรวม

ลำดับที่	เมื่อสิ้นปี 2516	สิ้นปี 2518	
		จำนวนเงิน (ล้านบาท)	ร้อยละ
1. ธนาคารพาณิชย์	72.0 %	118,986.3	69.1
2. ธนาคารออมสิน	10.7 %	14,151.8	8.2
3. บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	9.7 %	23,005.0	13.4
4. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ฯ	2.0 %	5,186.0	3.0
5. สหกรณ์การเกษตร	1.5 %	2,084.9 ¹	1.2
6. บริษัทประกันชีวิต	1.4 %	2,280.8	1.3
7. สหกรณ์ออมทรัพย์	0.9 %	1,402.6	0.8
8. วิทยาลัยอาชีวศึกษา	0.7 %	1,271.3 ¹	0.7
9. บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม ฯ	0.7 %	1,478.2	0.9
10. เครดิตฟองซิเอร์	0.3 %	1,320.0 ¹	0.8
11. ธนาคารอาคารสงเคราะห์	0.1 %	818.0	0.5
12. สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม	0	207.2	0.1
รวมทุกสถาบัน	100.0 %	172,132.1	100.0

หมายเหตุ 1. ตัวเลขประมาณการ

ธนาคารพาณิชย์ยังคงเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญสูงสุด แต่ได้ลดความสำคัญลงอย่างเห็นได้ชัดในระยะหลังนี้ โดยบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ยกฐานะความสำคัญของตนจนเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญเป็นลำดับสอง เมื่อรวมธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุน ฯ เข้าด้วยกันแล้ว สินทรัพย์มีจำนวนถึงร้อยละ 82.5 ของสินทรัพย์สถาบันการเงินทั้งสิ้น

5.4 ลักษณะและปัญหา

โครงสร้างสถาบันการเงินในประเทศไทยตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้นนั้น ถ้าหากได้พิจารณาในเชิงวิเคราะห์แล้วจะเห็นลักษณะและปัญหาดังนี้

(1) ตามที่กล่าวถึงในบทที่ 4 ระดับการพัฒนาของสถาบันการเงินในประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ที่ดีพอใช้ แต่ยังไม่ดีทีเดียวนัก จึงยังควรมีโอกาสพัฒนาได้อีกมาก เมื่อพิจารณาความเคลื่อนไหวของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ซึ่งเริ่มกิจการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 กิจการเจริญรุดหน้าในอัตราที่รวดเร็ว ปริมาณเงินกู้ยืมโดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนกับสถาบันการเงินอื่นมาก่อน ปริมาณเงินกู้ยืมเมื่อสิ้นกันยายน พ.ศ. 2519 มีมูลค่าถึง 20,837 ล้านบาท หรือเพิ่มกว่า 100 เท่าตัวในระยะเวลาเพียง 3 ปี จากปี พ.ศ. 2516 ในขณะที่สถาบันการเงินอื่นโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ยังมีเงินฝากเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงเป็นปกติอีกด้วย แสดงให้เห็นว่า โอกาสในการพัฒนาสถาบันการเงินในประเทศไทยจึงยังมีอยู่อีกมากดังกล่าว การเจริญเติบโตของสถาบันการเงินในประเทศไทยจึงคาดว่าจะสามารถเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ในอัตราที่เร็วต่อไปได้อีก

(2) การกำกับสถาบันการเงินมีการกระจายอำนาจควบคุมภายใต้ส่วนงานแตกต่างกันหลายแห่ง การประสานงานของนโยบายการเงินร่วมกันระหว่างสถาบันต่าง ๆ จึงเป็นไปได้ยาก แต่ตามสภาพของโครงสร้างสถาบันการเงินที่กล่าวถึงปรากฏว่า แม้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทยจะมีอำนาจควบคุมและกำกับสถาบันการเงินเพียง 2 ประเภท คือ ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ในจำนวน 11 ประเภทก็ตาม แต่สถาบันการเงิน 2 ประเภทนี้มีกำลังสินทรัพย์เป็นถึงร้อยละ 80 เศษ ในฐานะผู้กำกับสินทรัพย์ร้อยละ 80 เศษในระบบสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงย่อมจะมีบทบาทต่อการสนับสนุนการเจริญเติบโตและรักษาเสถียรภาพความมั่นคงของสถาบันการเงินในประเทศไทยมาก

(3) ความเหลื่อมล้ำในเรื่องการกระจายเงินทุนระหว่างสถาบันการเงินภายในระบบมีอยู่มากและปรากฏชัดเจน ธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนเพียงสองประเภทมี

สินทรัพย์เป็นถึงร้อยละ 80 เศษ และโดยที่สถาบันการเงินทั้งสองประเภทนี้ดำเนินกิจการให้กู้ยืมเพื่อการค้าและพาณิชย์ และเป็นเงินให้กู้ยืมระยะสั้น ดังนั้น จึงปรากฏว่าเงินทุนในสถาบันการเงินที่จะใช้ดำเนินการให้กู้ยืมเพื่อการลงทุน ระยะยาวและในสาขาการผลิต โดยเฉพาะการเกษตร อุตสาหกรรมขนาดย่อม และการเคหะ จึงมีอยู่เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น การสนองตอบทางด้านเงินทุนจึงมีโอกาสดูแลความสอดคล้องกับความต้องการเงินทุนในสาขาเศรษฐกิจต่างๆ กล่าวคือ การสนองตอบเพื่อการค้าและพาณิชย์จะมีจำนวนที่เพียงพอ หรืออาจเกินความต้องการในบางขณะ แต่สาขาการผลิตทางด้านเกษตร การเคหะ และอุตสาหกรรม หรือธุรกิจขนาดย่อม มักจะมีปัญหาขาดเงินทุนหล่อเลี้ยงจากสถาบันการเงิน

(4) บทบาทของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์เจริญรุดหน้าในอัตราที่รวดเร็วมาก จนเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญในระบบ เป็นถึงอันดับสองรองจากธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงานของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์โดยเฉพาะบริษัทเงินทุนมีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับธนาคารพาณิชย์และการให้กู้ยืมฯ ก็ให้แก่สาขาเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกัน จนบางท่านกล่าวว่ากิจการบริษัทเงินทุนก็คือ ธนาคารพาณิชย์จำแลงนั่นเอง ปัญหาจึงมีว่า ควรจะกำหนดบทบาทของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ให้มีความแตกต่างจากธนาคารพาณิชย์อย่างแน่ชัดหรือไม่ ควรที่จะเน้นบทบาทไปเป็นธนาคารเพื่อการลงทุน (investment banks) เพื่อสนองตอบเครดิตระยะยาวให้แก่เศรษฐกิจหรือไม่ ซึ่งเป็นปัญหาของการกำหนดความชำนาญพิเศษของสถาบันการเงิน

(5) สถาบันการเงิน เช่น ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สำนักงานธนกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม มีภารกิจในการให้กู้ยืมแก่กิจการที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศมาก แต่เงินทุนมีน้อยจนกระทั่งไม่สามารถจะเป็นกำลังเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้เท่าที่ควร จึงน่าจะเป็นปัญหาที่ควรได้ศึกษาหนทางในการปรับปรุงฐานะของสถาบันการเงินทั้งสองให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

(6) กิจการประกันชีวิต สหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์ออมทรัพย์ ต่างก็เป็นประเภทสถาบันการเงินที่เจริญเติบโตอย่างแข็งแกร่ง และมักมีอุปสรรคต้องชะงักงันจนเป็นผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน การที่จะปล่อยให้สถาบันการเงินนี้ ซึ่งทำหน้าที่ระดมเงินออมและลงทุนในระยะยาว เป็นไปในอัตราที่แข็งแกร่งเช่นนี้ต่อไปหรือไม่ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งในโครงสร้างสถาบันการเงินของประเทศไทย

หนังสืออ้างอิง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. "Financial Institutions in Thailand", *Bank of Thailand, Monthly Bulletin* (November, 1974).

บทที่ 6 การธนาคารพาณิชย์

6.1 ระบบธนาคารพาณิชย์

การธนาคารพาณิชย์มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี นักประวัติศาสตร์กล่าวว่าธุรกิจการธนาคารพาณิชย์มีมาตั้งแต่สมัยจักรพรรดิโรมันก่อนคริสตศักราชเสียอีก และการควบคุมดูแลและการดำเนินงานโดยรัฐบาลก็ได้เริ่มตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาล่วงเลยมานั้นธนาคารพาณิชย์ต่างก็ได้เจริญด้วยศิลปะ ประสิทธิภาพ และประสบการณ์ จนกระทั่งในปัจจุบันเป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประเทศต่าง ๆ และเป็นธุรกิจที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในชั้นแนวหน้าที่สุดประเภทหนึ่ง ลักษณะของวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจสังคมในประเทศนั้น ๆ แต่ถ้าหากจะจำแนกระบบของธนาคารพาณิชย์ตามสภาพการจัดการและขอบข่ายการดำเนินงานแล้วอาจแยกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

- (ก) ระบบธนาคารเดี่ยว (Unit Banking System)
- (ข) ระบบธนาคารสาขา (Branch Banking System)
- (ค) ระบบธนาคารกลุ่ม (Group Banking System)

(ก) ระบบธนาคารเดี่ยว คือ ระบบของธนาคารที่ดำเนินการโดยเอกเทศ ปกติจะมีสำนักงานเพียงแห่งเดียว กิจการของธนาคารนั้นจะต้องไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้หนึ่งผู้ใดหรือของธนาคารหนึ่งธนาคารใด และขณะเดียวกันธนาคารอิสระนั้นจะต้องไม่มีธนาคารอื่น ๆ อยู่ในความควบคุมด้วย ลักษณะของธนาคารเดี่ยวจึงมักจะเป็นธนาคารที่มีทำการในเมืองอื่นที่มีใช้นครหลวงและมักจะทำเนิการโดยคนของท้องถิ่นนั้น

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีระบบธนาคารเดี่ยวอยู่ด้วยควบคู่ไปกับระบบธนาคารสาขา และระบบธนาคารกลุ่ม การที่มีระบบธนาคารเดี่ยวในสหรัฐอเมริกานั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุที่มลรัฐแต่ละแห่งมีความประสงค์ที่จะสงวนอาชีพนี้ให้แก่ประชาชนในมลรัฐของตน จึงมีการตรากฎหมายออกใช้บังคับ ห้ามมิให้ธนาคารในมลรัฐอื่นเปิดสาขาทำการในเขตมลรัฐของตน ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้คนของรัฐเปิดกิจการธนาคารขึ้นเอง ด้วยเหตุนี้ธนาคารที่เปิดกิจการภายในรัฐจึงมีลักษณะเป็นธนาคารเดี่ยวเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของรัฐเดี่ยวกันธนาคารแห่งหนึ่งอาจเปิดสาขาในท้องที่ต่าง ๆ ได้ และอาจเปิดสาขาข้ามรัฐได้อีกด้วย เพราะมีมลรัฐบางแห่ง เช่น แคลิฟอร์เนีย นิวยอร์ก และเพนซิลเวเนีย เป็นต้น ที่อนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารจากมลรัฐอื่น

(จ) ระบบธนาคารสาขา คือ ระบบธนาคารที่มีสาขาทำการหลายแห่ง โดยกระจายกันอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ กัน ระบบธนาคารนี้มีวิวัฒนาการ มาเป็นเวลานาน จนกระทั่งธนาคารบางแห่งมีขอบข่ายของสาขาเหมือนสายใยแมงมุม และมีสาขาอยู่ทุกหมู่บ้าน และตามถนนแทบทุกสายในตัวเมืองประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมีระบบธนาคารสาขาเป็นส่วนใหญ่ ระบบธนาคารในประเทศไทยก็เป็นระบบธนาคารสาขา

ระบบธนาคารสาขามีข้อดีและเสีย เมื่อเทียบกับระบบธนาคารเดี่ยวในหลายด้านด้วยกัน ดังนี้

ข้อดีของระบบธนาคารสาขา ได้แก่

(1) การมีสาขาที่ทำการกระจายอยู่หลายแห่ง จะช่วยให้การถ่ายเทเงินทุนเป็นไปได้ดี ทำให้การใช้ประโยชน์ของทุน (utilization) เป็นไปได้เต็มที่ กล่าวคือ สาขาที่ทำการแห่งหนึ่งอาจจะระดมเงินออมได้มาก แต่ไม่สามารถให้กู้ยืมฯ ได้เต็มที่ แต่สาขาที่ทำการในอีกที่หนึ่งอาจสามารถปล่อยให้กู้ยืมฯ ได้มาก ระบบธนาคารสาขาดังกล่าวจะถ่ายเทเงินทุนจากที่ซึ่งมีมากเกินไปจนความต้องการในตลาด ณ ที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ การกระจายการให้กู้ยืมฯ ไปยังท้องที่ต่าง ๆ นั้น ประเภทของผู้กู้ยืมฯ ก็จะแตกต่างกันไปด้วย ลักษณะของการกระจายเงินกู้ยืมดังกล่าวจะมีผลช่วยกระจายความเสี่ยงภัย (risk diversification) อันเป็น

ผลดีต่อการดำเนินการของธนาคารพาณิชย์ การถ่ายเทเงินทุนและการกระจายความเสี่ยง
ภัยนี้ ระบบธนาคารเดี่ยวจะสามารถทำได้น้อย

(2) ระบบของธนาคารสาขาเป็นระบบที่มีความสามารถในการระดมทุนได้มากกว่าระบบธนาคารเดี่ยว เงินทุนที่ระดมได้จะเป็นกำลังทุน เพื่อการจัดสรรให้กู้ยืมสำหรับการลงทุนในกิจการขนาดใหญ่ได้ดีกว่าระบบธนาคารเดี่ยว

(3) ระบบธนาคารสาขาจะมีการประหยัดของขนาดการประกอบการ (economies of scale) มากกว่าระบบธนาคารเดี่ยว กล่าวคือ สามารถลงทุนใช้จ่ายเพื่อติดตั้งเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย เช่น เครื่องคำนวณสมองกล (computer) จ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา การฝึกอบรมพนักงาน ตลอดจนวิทยากรอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายดังกล่าวถัวเฉลี่ยแล้วจะถูกกว่าระบบธนาคารเดี่ยว โอกาสในการพัฒนาระบบธนาคารให้ทันสมัยจึงมีมากและรวดเร็ว

ข้อเสียของระบบธนาคารสาขา ได้แก่

(1) การมีสาขาจำนวนมาก และเกิดกำลังทุนเพื่อให้กู้ยืม ๆ แก่ธุรกิจต่าง ๆ มากจะเป็นผลให้ธนาคารนั้นมีอิทธิพลต่อกิจการต่าง ๆ มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารที่ผู้ถือหุ้นรายใหญ่มีอำนาจในการดำเนินงาน ผู้ถือหุ้นเหล่านั้นจะมีอิทธิพลต่อไปถึงธุรกิจที่เป็นลูกหนี้ของธนาคารด้วย

(2) ระบบธนาคารสาขาอาจไม่ช่วยการพัฒนาท้องถิ่นได้เท่ากับธนาคารที่มีกำเนิดและดำเนินการในท้องถิ่นนั้น กล่าวคือ สาขาของธนาคารที่กระจายออกไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทำหน้าที่ระดมเงินออมจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วโอนเงินทุนเหล่านั้นไปยังสำนักงานใหญ่ เพื่อนำไปให้กู้ยืม ๆ แก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมในเมือง ทำให้เศรษฐกิจในเมืองพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็วเพราะมีเงินทุนเหลือเลี้ยง ในขณะที่เศรษฐกิจในท้องถิ่นต้องล่าช้าลงมากยิ่งขึ้น ปัญหาดังกล่าวนี้ ขึ้นอยู่กับระบบการบริหารงานของธนาคาร ซึ่งอาจให้อำนาจแก่ผู้จัดการสาขาในการพิจารณาให้กู้ยืม ๆ แก่ธุรกิจในท้องถิ่นน้อย หรือมีเงินนั้นก็เนื่องจากการขาดความตั้งใจ หรือมีความลำเอียงในการบริหาร ที่จะมุ่งให้กู้ยืม ๆ แต่ในนครหลวง

(3) ผู้จัดการและพนักงานประจำสาขาอาจไม่ใช่บุคคลในท้องถิ่น แต่อาจเป็นพนักงานที่โอนมาจากที่อื่น ดังนั้นความคุ้นเคยและความเข้าใจในภาวะท้องถิ่น จึงย่อมจะสู้บุคคลในท้องถิ่นซึ่งเปิดดำเนินการธนาคารเดี่ยวในท้องถิ่นเสียเองมิได้ โดยที่ความผูกพันต่อท้องถิ่นมีน้อย จึงพลอยทำให้ความสนใจที่จะช่วยพัฒนาท้องถิ่นน้อยไปด้วย ซึ่งจะเกิดผลตามข้อ 2 ข้างต้น

(4) การดำเนินงานของระบบธนาคารสาขาอาจเกิดปัญหาความล่าช้าในเรื่องการสั่งงาน และการติดต่อขอสนทนาค่าต่าง ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ดีในเรื่องนี้ระบบธนาคารสาขามีโอกาสใช้วิทยากร และการจัดการที่ทันสมัยเข้าช่วยปรับปรุงได้

(5) ระบบธนาคารสาขามักจะมีจำนวนธนาคารน้อยกว่าระบบธนาคารเดี่ยว ดังนั้นโอกาสในการร่วมตกลงเพื่อกำหนดวิธีการดำเนินกิจการจึงมีได้มาก และทำให้ขาดการแข่งขันที่ดี

(ค) ระบบธนาคารกลุ่ม คือ ระบบธนาคารที่มีธนาคารต่างชื่อต่างเสียง เข้ามารวมตัวกันเป็นกลุ่ม ดำเนินกิจการร่วมกันภายใต้การควบคุมขององค์งานที่จัดตั้งขึ้นเป็นลักษณะทรัสต์ นอกเหนือจากธนาคารแล้วภายในกลุ่มอาจจะมีบริษัทต่าง ๆ เข้าร่วมกลุ่มด้วย การสั่งการและการบริหารจะมีการประสานงานร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ต้องไม่เกิดผลเสียต่อประโยชน์สุขของสาธารณชน หรือขัดต่อกฎหมาย ระบบธนาคารในลักษณะนี้ยังแบ่งได้เป็นระบบธนาคารลูกโซ่ (chain banking) ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างธนาคารอิสระหลายธนาคารร่วมกันเป็นเสมือนลูกโซ่ การจับกลุ่มธนาคารและบริษัทธุรกิจเพื่อทำงานร่วมกันในลักษณะที่กว้างมากขึ้นนั้น ในสหรัฐอเมริกาเรียกว่า Bank Holding Company กลุ่มธุรกิจเหล่านี้จะมีขนาดใหญ่มาก และมีสายใยของการดำเนินงานร่วมกันเป็นแขนงต่าง ๆ มากมาย ดังตัวอย่างเช่น กลุ่มของธนาคารเชสแมนฮัตตัน ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ในกรุงนิวยอร์ก มีธุรกิจต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่มธนาคารนี้ไม่ต่ำกว่า 50 บริษัท เช่น Chase International Investment Corp., Chase World Information Corp., Chase Econometric Associates, Inc., M & M Minerals Corporation เป็นต้น

ถ้าหากพิจารณาจากบทบาทของธนาคารพาณิชย์ที่มีต่อเศรษฐกิจในแต่ละท้องถิ่น โดยที่ธนาคารนั้นอาจเป็นธนาคารสาขา หรือธนาคารเดี่ยวก็ได้ เราอาจแยกประเภทของระบบธนาคารได้ 4 ประเภท ดังนี้

- (ก) ธนาคารนคร (City Bank)
- (ข) ธนาคารท้องถิ่น (Local Bank)
- (ค) ธนาคารชนบท (Rural Bank)
- (ง) ธนาคารภาค (Regional Bank)

(ก) *ธนาคารนคร* ได้แก่ ธนาคารที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ในนครหลวง อาจเป็นธนาคารเดี่ยว หรือธนาคารสาขา ถ้าหากเป็นธนาคารสาขาก็เป็นได้ทั้งที่มีสาขาจำกัดอยู่ภายในนครนั้น ๆ หรือกระจายสาขาไปในท้องถิ่นอื่น แต่ลักษณะการดำเนินงานของธนาคารนครจะมีแนวโน้มการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่และที่อยู่ภายในนครนั้น ๆ

(ข) *ธนาคารท้องถิ่น* ได้แก่ ธนาคารที่เปิดดำเนินการในท้องถิ่นโดยบุคคลของท้องถิ่นนั้น ทำหน้าที่ให้กู้ยืมแก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ระบบธนาคารนี้โดยทั่วไปจะเป็นธนาคารเดี่ยว แต่ก็อาจเป็นธนาคารสาขา โดยมีที่ทำการกระจายอยู่ภายในอาณาบริเวณที่ถูกจำกัดตามนโยบายหรืออาจมีสาขาในนครด้วยก็ได้ ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น ธนาคารนคร ได้แก่ ธนาคารขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารซันวะ ธนาคารมิตซูบิชิ ธนาคารแห่งโตเกียว เป็นต้น ซึ่งมีสำนักงานในกรุงโตเกียว และมีสาขาที่ทำการทั่วประเทศ ธนาคารท้องถิ่น เช่น ธนาคารชัชตามะ ธนาคารฮอกไกโด เป็นต้น ทั้งนี้ตั้งชื่อตามเมืองที่ธนาคารเหล่านั้นมีกำเนิดมา แต่ธนาคารท้องถิ่นเหล่านี้มีสาขาทำการอยู่ในกรุงโตเกียวด้วยเช่นกัน แต่บทบาทเมื่อเทียบกับธนาคารนครอื่น ๆ แล้ว กล่าวได้ว่ามีน้อยมาก การที่จะจำกัดเขตปฏิบัติการของธนาคารท้องถิ่นหรือไม่และเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ

(ค) ธนาคารชนบท ระบบธนาคารนี้ ได้แก่ ธนาคารที่เปิดทำการในท้องถิ่น และโดยทั่วไปจะไม่มีสาขาที่ทำการในเมือง ระบบธนาคารนี้เป็นธนาคารเดี่ยวหรือสาขาก็ได้ ความแตกต่างจากธนาคารท้องถิ่น ก็คือ ธนาคารชนบทมีข้อกำหนดในเรื่องการดำเนินงาน โดยจะต้องเป็นการให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เช่น ธนาคารชนบทในประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นระบบธนาคารสาขาโดยให้กู้ยืมฯ เพื่อการเกษตร

(ง) ธนาคารภาค เป็นการขยายอาณาบริเวณการดำเนินงานของธนาคารท้องถิ่นให้กว้างขวางออกไป โดยครอบคลุมเขตจังหวัดต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพราะการจำกัดเขตปฏิบัติการไว้แคบเกินไปจะทำให้กิจการธนาคารไม่สามารถเจริญเติบโตได้เท่าที่ควร เพราะขาดประโยชน์ที่ได้จากการประหยัดของขนาดการประกอบการ

6.2 ธนาคารพาณิชย์กับการสร้างเงินฝากและเครดิต

ธนาคารพาณิชย์จะดำเนินกิจการโดยใช้เงินทุนซึ่งได้จากเงินกองทุน เงินฝาก หรือเงินกู้ยืมจากแหล่งอื่นเพื่อให้กู้ยืมหรือให้เครดิตแก่ผู้ลงทุนต่อไป การให้กู้ยืมหรือให้เครดิตนั้นเป็นได้ทั้งให้กู้ยืม (loan) หรือกำหนดวงเงินให้ลู่หน้เบิกเกินบัญชี (overdraft) หรือซื้อ ซื้อลด ตัวสัญญาใช้เงินต่าง ๆ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติของเครดิตแต่ละประเภทนี้จะได้กล่าวในบทต่อไป การให้กู้ยืมหรือให้เครดิต ซึ่งจะเรียกสั้น ๆ ว่า การให้กู้ยืมนี้ เป็นกระบวนการที่จะสร้างเครดิตซึ่งในที่สุดก็สร้างปริมาณเงินในเศรษฐกิจ เพราะเงินเครดิตในส่วนที่ใช้เช็คส่งจ่ายนั้น นับรวมอยู่ในคำจำกัดความ "ปริมาณเงิน" การให้กู้ยืมแก่ผู้กู้ยืมนั้นจะเป็นการให้สิทธิผู้กู้ยืมในการเบิกจ่ายเงินจากธนาคารนั้นด้วยเช็ค ซึ่งการส่งจ่ายด้วยเช็คดังกล่าวจะทำให้เงินส่วนนั้นโอนไปเป็นทุนของอีกธนาคารหนึ่งหรือในอีกบัญชีหนึ่งของธนาคารเดียวกัน และธนาคารที่ได้รับเงินโอนจากเช็คดังกล่าวย่อมจะนำเงินฝากส่วนที่เพิ่มขึ้นนี้ ออกใช้ให้กู้ยืมต่อเนื่องกันไป กระบวนการดังกล่าวเมื่อเกิดขึ้นต่อเนื่องกันจะทำให้เงินฝากในระบบธนาคารเพิ่มทวีมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันเมื่อธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมก็จะมีผลสร้างเครดิตหรือปริมาณเงินทวีมากขึ้นด้วย ความสามารถของระบบ

ธนาคารดังกล่าวเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะ และเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจการเงินมาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างเงินฝากและเครดิตต่อไป ดังนี้

การใช้เช็คส่งจ่ายเงินเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ

(ก) โดยการนำเงินสดเข้าฝากธนาคารในบัญชีเงินฝากเพื่อเรียก เพื่อใช้บริการของธนาคารในการชำระหนี้สินจากการซื้อขายสินค้าและบริการ

(ข) ผู้ส่งจ่ายเช็คได้รับเครดิตจากธนาคาร จึงสามารถเซ็นส่งจ่ายเงินจากบัญชีดังกล่าวชำระหนี้สินภายในวงเงินที่จะตกลงกันกับธนาคาร

การใช้เช็คซึ่งเป็นเงินเครดิตนั้นในกรณีแรกไม่มีผลเพิ่มปริมาณเงิน เพียงแต่เปลี่ยนสภาพจากการถือเงินสดเป็นเงินฝากเพื่อเรียก ซึ่งทั้งสองต่างนับรวมในปริมาณเงิน อย่างไรก็ตามจำนวนเงินฝากที่นำเข้านั้นจะเป็นเงินฝากปรุุมที่สร้างเครดิตและเงินฝากได้ต่อไป โดยลักษณะการให้เครดิตเช่นในกรณีที่สองซึ่งผู้ส่งจ่ายได้รับเครดิตจากธนาคาร ที่สร้างขึ้นจากเงินฝาก การใช้เครดิตส่วนนั้นเพื่อการซื้อขายสินค้าและบริการจึงมีผลเพิ่มปริมาณเงินในเศรษฐกิจ

6.2.1 กระบวนการสร้างเครดิตและเงินฝาก

เงินฝากที่ลูกค้าเปิดบัญชีฝากไว้กับธนาคารนั้น โดยปกติผู้ฝากซึ่งมีจำนวนมากต่างจะเบิกถอนเงินฝากไปใช้ในระยะเวลาที่แตกต่างกันไป ดังนั้นในแต่ละระยะจึงต้องมีเงินฝากคงเหลือดำรงไว้อยู่ในธนาคารเสมอ ธนาคารจะเรียนรู้โดยประสบการณ์ว่าการฝากและเบิกถอนในแต่ละระยะเป็นอย่างไร มีความจำเป็นที่จะดำรงเงินสดไว้ในมือ (cash in hand หรือ till money) เพื่อใช้สอยในการดำเนินงานประจำวันเป็นจำนวนเท่าใดจึงจะพอเพียง นอกเหนือจากนี้ ทางกรวยังได้กำหนดมาตรการควบคุมมิให้มีการใช้เงินฝากจนหมดสิ้นส่วนหนึ่งควรจะต้องดำรงไว้เพื่อการดำเนินการดังกล่าว จึงได้กำหนดให้ธนาคารต้องดำรงเงินสดสำรอง (cash reserve) เป็นสัดส่วนกับเงินฝาก อัตราเงินสดสำรองดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสามารถในการสร้างเครดิตและเงินฝากของระบบธนาคาร ดังจะได้อธิบายตัวอย่างของกระบวนการสร้างเครดิตและเงินฝาก ดังนี้

การสร้างเครดิตและเงินฝากลำดับที่ 1

สมมติให้ ธนาคาร A ได้รับฝากเป็นเงินสดจากลูกค้าชื่อ “นายมัธยัสต์” เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท เงินฝากจำนวนนี้เป็นเงินสดที่เข้าสู่ระบบธนาคาร จึงเรียกว่าเงินฝากปฐม (primary deposit) และธนาคารทุกแห่งจะต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ตามกฎหมายไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ดังนั้น ธนาคาร A จึงต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท และมีจำนวนเงินส่วนเกินที่สามารถให้กู้ยืมแก่ผู้อื่นได้ 90,000 บาท สมมติว่าธนาคาร A ให้กู้ยืมเงินจำนวนเงินดังกล่าว แก่ “นายใช้เงิน” โดยเปิดบัญชีให้นายใช้เงินผู้ ซึ่งสามารถเบิกจ่ายเงินจำนวนดังกล่าวด้วยเช็คได้ การเปลี่ยนแปลงทางบัญชีของธนาคาร A แสดงได้ดังนี้

ก่อนให้กู้ยืมเงิน แก่ “นายใช้เงิน”

ธนาคาร A

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+ 100,000 บาท	เงินฝากของนายมัธยัสต์	+ 100,000 บาท

หลังจากให้กู้ยืมเงิน แก่ “นายใช้เงิน” ในขณะที่ยังไม่มี การเบิกถอนเงินออกใช้ การลงบัญชีของธนาคารจะลงโดยเพิ่มสินทรัพย์และหนี้สินเป็นจำนวนเท่ากัน ดังนี้

ธนาคาร A

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+ 100,000 บาท	เงินฝากของนายมัธยัสต์	+ 100,000 บาท
เงินให้กู้ยืมแก่นายใช้เงิน	+ 90,000 บาท	เงินฝากในนามนายใช้เงิน	+ 90,000 บาท
	<u>+ 190,000 บาท</u>		<u>+ 190,000 บาท</u>

แต่นายใช้เงิน กู้ยืมเงินจากธนาคาร A ก็เพราะต้องการ “ใช้เงิน” จริง ๆ มิเช่นนั้นคงไม่ลงทุนเสียดอกเบี้ยเงินกู้ ดังนั้นนายใช้เงินจึงส่งจ่ายเช็คจำนวนเงินดังกล่าวไปโดยไม่ช้า สมมติว่าเป็นการส่งจ่ายให้แก่ “นายรับเงิน”

ถ้าหาก นายรับเงิน ได้รับเช็คนั้นแล้ว นำไปเบิกถอนเป็นเงินสดจากธนาคาร A ครบถ้วนตามจำนวน ธนาคาร A จะมีจำนวนเงินสดลดลงทันที แต่มีหน้าที่ให้กู้ยืมแก่นายใช้เงินแทน ฐานะของธนาคาร A จะเป็นดังนี้

ธนาคาร A			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+	10,000	เงินฝากของนายมัธยัสถ์
เงินให้กู้ยืมแก่นายใช้เงิน	+	90,000	เงินฝากในนามนายใช้เงิน
		+ 100,000	หักบัญชีให้แก่นายรับเงิน
			+ 100,000 บาท

กระบวนการสร้างเงินฝากก็ไม่ได้เพิ่มไปจากที่เงินฝากปฐม (primary deposit: PD) ที่นายมัธยัสถ์นำฝาก

แต่ถ้าหากนายรับเงินมีบัญชีเงินฝากในธนาคาร B (หรือในธนาคาร A ด้วยกันก็ได้) แล้วนำเช็คนั้นเข้าฝากในบัญชีตนเอง ฐานะทางบัญชีของธนาคาร B จะเปลี่ยนไปดังนี้

ธนาคาร B			
สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+	90,000 บาท	เงินฝากในนามนายรับเงิน
			+ 90,000 บาท

เมื่อเป็นดังนี้จะเกิดการสร้างเงินฝากขึ้นดังนี้

$$\text{เงินฝากปฐมที่เพิ่มขึ้น } (\Delta \text{ PD}) \text{ ที่ธนาคาร A} = 100,000 \text{ บาท}$$

$$\text{เงินฝากที่สร้างขึ้นที่ธนาคาร B; } \Delta \text{ PD } (1-r) = 90,000 \text{ บาท}$$

$$\text{เงินฝากเพิ่มขึ้นทั้งสิ้น } \Delta \text{ PD} + \Delta \text{ PD } (1-r) = 190,000 \text{ บาท}$$

$$\Delta \text{ PD} = \text{เงินฝากปฐมที่เพิ่มขึ้น}$$

$$r = \text{อัตราเงินสดสำรองในกรณีนี้เท่ากับ } 0.1 \text{ หรือ ร้อยละ } 10 \text{ ของเงินฝาก}$$

ในด้านการสร้างเครดิต จะปรากฏว่าธนาคาร A ให้กู้ยืมแก่นายใช้เงินเป็นจำนวน 90,000 บาท ซึ่งเขียนแทนค่าด้วยสูตรได้ เท่ากับ $\Delta \text{ PD } (1-r)$

การสร้างเงินฝากและเครดิตในลำดับที่ 2

ธนาคาร B เมื่อได้รับเงินฝากเพิ่มขึ้น 90,000 บาท ก็จะนำเงินทุนที่เพิ่มขึ้นนี้ ออกให้กู้ยืมเพื่อหาผลกำไร โดยดำรงเงินสดสำรองในอัตราเดียวกับธนาคารอื่น ๆ คือ ร้อยละ 10 ดังนั้น ธนาคาร B จะต้องดำรงเงินสดสำรองต่ำสุด 9,000 บาท และมีสำรองส่วนเกิน (excess reserve) ให้กู้ยืมมาได้ 81,000 บาท สมมติว่า ธนาคาร B ได้ให้กู้ยืมแก่นายลงทุนไปทั้งสิ้น ซึ่งนายลงทุนมีสิทธิที่จะเบิกถอนเงินจำนวนดังกล่าวเป็นเงินสด หรือสั่งจ่ายเป็นเช็คก็ได้ ถ้าสมมติว่ากระบวนการยังดำเนินต่อเนื่องไป กล่าวคือ นายลงทุนจ่ายเช็คไปให้แก่ “นายห้าง” เพื่อชำระค่าสินค้า และนายห้างนำเช็คนั้นเข้าฝากในบัญชีธนาคาร C ฐานะของธนาคาร B จะสูญเสียเงินสด 81,000 บาท โดยเงินส่วนนั้น กลายเป็นสิทธิเรียกร้องหนี้จากนายลงทุน แต่เงินสดส่วนนั้นจะถูกโอนไปเข้าบัญชีของธนาคาร C ซึ่งจะปรากฏการเปลี่ยนแปลงทางบัญชีดังนี้

ธนาคาร B

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+ 9,000 บาท	เงินฝากในนามของนายรับเงิน	+ 90,000 บาท
เงินให้กู้ยืมฯ แก่นายลงทุน	+ 81,000 บาท		
รวม	+ 90,000 บาท		+ 90,000 บาท

ธนาคาร C

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสด	+ 81,000 บาท	เงินฝากในนามของนายห้าง	+ 81,000 บาท

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินฝากและเครดิตตั้งแต่ต้นมาจนถึงลำดับนี้ มีดังนี้ ปริมาณเงินฝากที่เพิ่มขึ้นทั้งสิ้น มีดังนี้

$$\begin{aligned}
 \text{เงินฝากปฐมที่ธนาคาร A เพิ่มขึ้น} &: \Delta PD = 100,000 \text{ บาท} \\
 \text{เงินฝากที่ธนาคาร B} &,, : \Delta PD (1-r) = 90,000 \text{ บาท} \\
 \text{เงินฝากที่ธนาคาร C} &,, : \Delta PD (1-r)^2 = 81,000 \text{ บาท}
 \end{aligned}$$

รวมทั้งสิ้น $\Delta PD + \Delta PD(1-r) + \Delta PD(1-r)^2 = 271,000$ บาท
 ปริมาณเงินเครดิตหรือปริมาณเงินเพิ่มขึ้น ดังนี้

เงินให้กู้ยืม โดยธนาคาร A ; $\Delta PD(1-r) = 90,000$ บาท

„ „ B ; $\Delta PD(1-r)^2 = 81,000$ บาท

รวมทั้งสิ้น $\Delta PD(1-r) + \Delta PD(1-r)^2 = 171,000$ บาท

การเปลี่ยนแปลงเพียง 3 ธนาคารดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสามารถสร้างปริมาณเงินฝากได้เพิ่มขึ้นจากเงินฝากปฐม (primary deposit) จำนวน 100,000 บาท เป็นจำนวนเงินฝากทั้งสิ้นถึง 271,000 บาท และสร้างเครดิตและปริมาณเงินให้แก่เศรษฐกิจถึง 171,000 บาท ด้วยเหตุนี้สิ่งที่ได้กล่าวไว้แต่แรกว่าบทบาทในการสร้างเงินฝากและเครดิตของระบบธนาคารพาณิชย์เป็นลักษณะสำคัญพิเศษที่มีความหมายต่อเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

ถ้าหากกระบวนการสร้างเงินฝากและเครดิตยังคงดำเนินการต่อเนื่องไปในลักษณะนี้เรื่อยไปจากธนาคาร C ไปสู่ธนาคาร D, E, F ตลอดไป เราสามารถประมวลผลการสร้างเงินฝากและเครดิตได้ดังนี้

ผลการสร้างเงินฝากทั้งสิ้น

$$= \Delta PD + \Delta PD(1-r) + \Delta PD(1-r)^2 + \Delta PD(1-r)^3 + \dots \Delta PD(1-r)^n$$

$$= \Delta PD \left[\frac{1 - (1-r)^n}{1 - (1-r)} \right]$$

n คือ จำนวนครั้งของการสร้างเงินฝาก

r คือ อัตราเงินสดสำรอง

ΔPD คือ เงินฝากปฐมที่เพิ่มขึ้น

โดยที่ค่าของ $1-r$ จะน้อยกว่า 1 เพราะค่า r มากกว่า 0 จำนวนที่ต่ำกว่า 1 เมื่อยกกำลังมากขึ้น ผลลัพธ์จะมีค่าลดลงตามลำดับและใกล้ค่าศูนย์มากขึ้น ยิ่ง n มีค่าสูงขึ้น

ดังนั้นจึงอาจตัดทอน $(1-r)^n$ ซึ่งมีค่าน้อยมากออกจากสูตรดังกล่าวได้ และสูตรการสร้างเงินฝากจะเป็นดังนี้

$$\Delta PD \left[\frac{1}{1-(1-r)} \right] = \Delta DP \frac{1}{r}$$

$$n \longrightarrow \infty \quad (1-r)^n \longrightarrow 0$$

ผลการสร้างเครดิตทั้งสิ้น

$$= \Delta PD (1-r) + \Delta PD(1-r)^2 + \Delta PD(1-r)^3 + \dots \Delta PD(1-r)^{n+1}$$

$$= \Delta PD (1-r) [1 + (1-r) + (1-r)^2 + \dots (1-r)^n]$$

$$= \Delta PD (1-r) \left[\frac{1-(1-r)^{n+1}}{1-(1-r)} \right] = \Delta PD (1-r) \left[\frac{1-(1-r)^{n+1}}{r} \right]$$

$$\text{และถ้าหาก } n \longrightarrow \infty \quad (1-r)^n \longrightarrow 0$$

$$\text{การสร้างเครดิตทั้งสิ้น} = \Delta PD (1-r) \cdot \frac{1}{r}$$

6.22 การสร้างเงินฝากในกรณีมีการรั่วไหล (drain)

การสร้างเงินฝากข้างต้นเป็นกรณีที่ไม่มีเงินรั่วไหลออกจากระบบธนาคาร เงินที่จ่ายออกจากธนาคารหนึ่งจะเข้าไปยังอีกธนาคารหนึ่งอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งตามภาวะจริงแล้วมิได้เป็นไปเช่นนั้น การรั่วไหลมีอยู่ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะในเศรษฐกิจที่การรู้จักใช้บริการธนาคารยังมีอยู่จำกัด การรั่วไหลจะมีมาก ซึ่งจะทำให้ผลการสร้างเงินฝากลดต่ำตามไปด้วย เพราะเงินทุนที่จะเข้าสู่ธนาคารอื่น ๆ ต่อเนื่องกันไปจะมีน้อยลงเป็นลำดับไป สาเหตุของการรั่วไหลมีได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

(ก) การรั่วไหลภายในประเทศ (domestic drain) ได้แก่ การให้กู้ยืมจากธนาคารแล้วเงินส่วนนั้นไม่ได้นำเข้าฝากไว้ในธนาคารอื่น แต่เป็นเงินที่ถอนออกใช้หมุนเวียนในเศรษฐกิจ หรือกลายเป็นเงินเก็บค้างโดยไม่มีบทบาท (idle monay)

(ข) การรั่วไหลออกต่างประเทศ (external drain) ได้แก่ การใช้จ่ายเงินเครดิตจากธนาคารชำระหนี้สินอันเกิดจากการส่งสินค้าเข้าหรือบริการ เงินจำนวนนี้จึงมีผลเท่ากับถูกส่งออกชำระหนี้แก่ต่างประเทศ ถ้าหากกำหนดให้แต่ละขั้นตอนข้างต้นมีอัตราการรั่วไหลออกอย่างสม่ำเสมอเท่ากับอัตราร้อยละ d ของเงินฝาก เช่น สมมติให้เท่ากับร้อยละ 20 ของเงินฝาก

ผลของการสร้างเงินฝากจะเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{เงินฝากปฐมที่ธนาคาร A ; } \Delta \text{ PD} &= + 100,000 \text{ บาท} \\ \text{เงินฝากที่ธนาคาร B ; } \Delta \text{ PD (1-r) (1-d)} &= 72,000 \text{ บาท} \\ \text{เงินฝากที่ธนาคาร C ; } \Delta \text{ PD (1-r)}^2 \text{ (1-d)}^2 &= 51,840 \text{ บาท} \end{aligned}$$

เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\begin{aligned} &\Delta \text{ PD} + \Delta \text{ PD}(1-r)(1-d) + \Delta \text{ PD}(1-r)^2(1-d)^2 + \dots + \Delta \text{ PD}(1-r)^n(1-d)^n \\ &\Delta \text{ PD} \left[\frac{1 - (1-r)^n(1-d)^n}{1 - (1-r)(1-d)} \right] \\ n &\longrightarrow \infty \quad (1-r)^n(1-d)^n \longrightarrow 0 \end{aligned}$$

$$\therefore \Delta \text{ PD} \left[\frac{1}{1 - (1-r)(1-d)} \right]$$

ผลของการสร้างเครดิตหรือปริมาณเงินจะเป็นดังนี้

$$\begin{aligned} \text{เงินให้กู้ยืมจากธนาคาร A ; } \Delta \text{ PD (1-r)} &= 90,000 \text{ บาท} \\ \text{เงินให้กู้ยืมจากธนาคาร B ; } \Delta \text{ PD (1-r)}^2 \text{ (1-d)} &= 64,800 \text{ บาท} \\ \text{เงินให้กู้ยืมจากธนาคาร C ; } \Delta \text{ PD (1-r)}^3 \text{ (1-d)}^2 &= 46,656 \text{ บาท} \end{aligned}$$

เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\begin{aligned} &\Delta \text{ PD}(1-r) + \Delta \text{ PD}(1-r)^2(1-d) + \Delta \text{ PD}(1-r)^3(1-d)^2 + \dots \\ &\quad \Delta \text{ PD}(1-r)^{n+1}(1-d)^n \\ &\Delta \text{ PD (1-r)} \left[1 + (1-r)(1-d) + (1-r)^2(1-d)^2 + \dots + (1-r)^n(1-d)^n \right] \\ &\Delta \text{ PD (1-r)} \left[\frac{1 - (1-r)^n(1-d)^n}{1 - (1-r)(1-d)} \right] \\ n &\longrightarrow \infty \quad (1-r)^n(1-d)^n \longrightarrow 0 \end{aligned}$$

$$\therefore \Delta \text{ PD (1-r)} \left[\frac{1}{1 - (1-r)(1-d)} \right]$$

6.3 ฐานะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์

การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มีผู้เปรียบให้เป็นเสมือนห้างสรรพสินค้าเงินกู้ (department store of finance) เนื่องจากเป็นสถาบันที่ให้เงินกู้แก่กิจการประเภทต่าง ๆ

มากมายและลูกค้าหลายระดับ อันเป็นลักษณะเดียวกับห้างสรรพสินค้าที่จำหน่ายสินค้าหลายหลากชนิด แต่บางท่านก็เปรียบธนาคารพาณิชย์ว่าเป็น “ผู้ค้าหนี้” (dealers in debts) หรือ ผู้จัดการหนี้ (the manager of debts) ซึ่งหมายถึงว่า ธุรกิจของธนาคารพาณิชย์นั้น ในแง่ของการระดมเงินฝากจากประชาชนก็ตี เงินฝากเหล่านั้นถือเป็นหนี้ที่ธนาคารมีต่อผู้ฝาก ในด้านการให้กู้ยืมแก่ลูกค้าธนาคารนั้น ก็มีฐานะเป็นเจ้าของหนี้ที่จะต้องพิจารณาการให้กู้ยืมดังกล่าวเพื่อมิให้หนี้เกิดปัญหาเป็นหนี้สูญ

ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์พิจารณาได้ตามฐานะผู้เกี่ยวข้อง 2 ประการ คือ

- (1) ในฐานะผู้บริหารธนาคาร
- (2) ในฐานะผู้บริหารนโยบายการเงิน

6.31 ในฐานะผู้บริหารธนาคาร

ประสิทธิภาพการดำเนินงานขึ้นอยู่กับการบริหารในประสิทธิภาพของธนาคารพาณิชย์พิจารณาสามลักษณะ ดังนี้

- ก. การบริหารหนี้สิน (liability management)
- ข. การบริหารสินทรัพย์ (asset management)
- ค. การบริหารสภาพคล่อง (liquidity management)
- ง. การบริหารหนี้สิน (liability management) หนี้สินที่สำคัญของ

ธนาคารพาณิชย์คือเงินฝาก เงินฝากเปรียบเสมือนวัตถุดิบซึ่งมีความสำคัญต่อการประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ เพราะว่าธนาคารใดที่มีวัตถุดิบมาก ธนาคารนั้นจะมีโอกาสผลิตสินค้าซึ่งได้แก่ การให้กู้ยืมได้มาก และโอกาสกำไรก็จะสูงไปด้วย ดังนั้น ประสิทธิภาพการบริหารหนี้สินของธนาคารพาณิชย์ก็คือการแข่งขันกันเพื่อให้มีเงินฝากเข้าธนาคารให้มาก ดังนั้นกิจการธนาคารพาณิชย์จะมีการแข่งขันโฆษณาชักชวนให้มีการใช้บริการเงินฝากของธนาคารด้วยวิธีการต่าง ๆ บัจจุบันที่จะมุ่งใจให้มีการฝากนั้นมีดังนี้

- ความเชื่อมั่นในฐานะที่มั่นคงของธนาคาร
- ความสะดวกในการใช้บริการเงินฝาก
- และความพอใจของอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก

เงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์นั้นโดยปกติแยกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

ก. เงินฝากเพื่อเรียกหรือกระแสรายวัน (demand deposits or current account) เป็นเงินฝากที่ผู้ฝากสามารถใช้ “เช็ค” โอนสิทธิเงินส่วนนั้นไปให้บุคคลอื่นตามจำนวนที่ระบุในเช็ค เงินฝากประเภทนี้มักจะไม่มียอดดอกเบี้ย แต่บริการต่าง ๆ ที่ธนาคารพาณิชย์ให้แก่ผู้ฝากนั้นเป็นผลตอบแทนที่เป็นดอกเบี้ยซ่อนเร้น (implicit rate) อยู่แล้ว นอกจากนี้เงินฝากประเภทนี้มีค่าใช้จ่ายในการบริหาร เช่น การหักบัญชีระหว่างธนาคาร การลงบัญชีและแจ้งยอดให้แก่ลูกค้า เป็นต้น

ข. เงินฝากออมทรัพย์ เป็นเงินฝากประเภทสนับสุนนผู้ออมรายย่อย โดยเปิดรับฝากในจำนวนเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีอัตราดอกเบี้ยพอสมควรและเงินฝากประเภทนี้มักมีสภาพคล่องสูง กล่าวคือ ผู้ฝากสามารถถอนเงินฝากได้สะดวกกว่าการฝากประจำ

ค. เงินฝากประจำ เป็นเงินฝากที่มีกำหนดเวลาที่จะสามารถไถ่ถอนได้ วงเงินก็มักจะมีการกำหนดขั้นต่ำไว้ แต่ในกรณีจำเป็นผู้ฝากสามารถถอนเงินฝากนั้นได้ก่อนกำหนด โดยในบางประเทศต้องแจ้งล่วงหน้า เช่น ในสหรัฐอเมริกาต้องแจ้งล่วงหน้าอย่างน้อย 30 วัน ในอังกฤษอย่างน้อย 7 วัน และดอกเบี้ยอาจถูกหักลดหย่อนลงไปตามสัดส่วน

ลักษณะของเงินฝากทั้งสามประเภทนั้น ในแง่ของผู้ประกอบกิจการธนาคารจะมีความหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ เงินฝากเพื่อเรียกนั้นธนาคารจะต้องดำรงเงินสดสำรองเพื่อการจ่ายเป็นอัตราส่วนร้อยละสูงเมื่อเทียบกับเงินฝากประเภทอื่น เพราะเงินฝากประเภทนี้จะมีการเบิกจ่ายบ่อย เงินฝากออมทรัพย์และประจำจะมีความจำเป็นที่ต้องดำรงเงินสดสำรองในอัตราส่วนร้อยละลดน้อยลงไปตามลำดับ อย่างไรก็ดี โดยเหตุที่เงินฝากเหล่านี้มีอายุสั้นปกติไม่เกิน 1 ปี ดังนั้นธนาคารพาณิชย์จึงสามารถนำเงินทุนเหล่านี้ไปหมุนให้กู้ยืมได้เพียงระยะสั้นเท่านั้น

สำหรับปัญหาที่ว่าเงินฝากอันเปรียบเสมือนวัตถุดิบมีอายุสั้น การให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์จึงพลอยต้องให้เพียงระยะสั้นไปด้วย ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการที่จะให้ธนาคารพาณิชย์เข้าไปมีบทบาทในการให้กู้ยืมแก่กิจการลงทุนที่มีอายุยาวกว่า 1 ปี คือ อาจ

จะเป็นระยะกลาง (medium term) ในบางประเทศจึงมีการกำหนดให้มีเงินฝากประจำอายุ 1½ ปี หรือ 2 ปี เช่น สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และให้อัตราดอกเบี้ยสูงกว่าเงินฝากประจำประเภท 1 ปี เพื่อเป็นกำลังทุนระยะยาวสำหรับธนาคารพาณิชย์จะนำไปให้กู้ยืมระยะยาวต่อไป

นอกจากนี้ ยังมีการรับฝากเงินอีกประเภทหนึ่ง คือ การออกใบรับฝากเงินให้แก่ผู้นำเงินมาฝากไว้กับธนาคาร และใบรับฝากนี้ผู้ฝากจะโอนหรือเปลี่ยนมือกันต่อ ๆ ไปได้ จนกว่าจะครบตามระยะเวลาที่กำหนด เรียกเงินฝากประเภทนี้ว่า Negotiable Certificates of Deposits หรือเรียกย่อ ๆ ว่า CDs การฝากด้วยการออกใบรับฝาก CDs นี้เป็นประโยชน์ต่อธนาคารพาณิชย์ เพราะผู้ฝากไม่จำเป็นต้องขอถอนเงินฝาก ในกรณีจำเป็นต้องใช้เงินก็สามารถขายใบสัญญาหนี้ โดยยอมเสียส่วนลดในเรื่องดอกเบี้ยตามอายุของใบสัญญา แต่อัตราร้อยละนั้นปกติจะดีกว่ากรณีไปถอนเงินจากธนาคารพาณิชย์ ซึ่งจะเสียส่วนลดมากกว่า อายุการฝากเงินโดยมีใบสัญญา CDs นี้ มักมีอายุเกิน 1 ปี แต่ก็ไม่ยาวมาก เป็นเงินฝากระยะปานกลาง

ธนาคารพาณิชย์มีวิธีระดมเงินฝากอีกวิธีหนึ่ง คือ การกำหนดให้ลูกหนี้ที่กู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์ จะต้องมียอดเงินฝากประจำไว้ที่ธนาคารพาณิชย์จำนวนหนึ่งซึ่งอาจกำหนดเป็นร้อยละของเงินกู้ เช่น ในสหรัฐอเมริกามีการกำหนดให้นำฝากประเภทประจำไว้ร้อยละ 20 ของเงินกู้ เงินฝากประเภทนี้เรียกว่า compensating balances

นอกเหนือจากเงินฝากแล้ว ธนาคารพาณิชย์สามารถหาเงินทุนมาใช้เพื่อการให้กู้ยืมต่อไปได้อีกวิธีหนึ่ง คือ การกู้ยืมจากสถาบันการเงินในประเทศหรือต่างประเทศ ประเทศด้อยพัฒนา โดยปกติจะขาดกำลังทุนในประเทศ ดังนั้น การกู้ยืมเงินทุนจากต่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่สามารถสนองตอบความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจได้

(๖) การบริหารสินทรัพย์ (Asset Management) รายการสำคัญทางด้านสินทรัพย์ได้แก่ การให้กู้ยืม การให้กู้ยืมแบ่งลักษณะออกได้ 3 ประเภทคือ

(ก) เงินกู้ (loan)

(ข) เงินเบิกเกินบัญชี (overdraft)

(ค) ตัวเงินซื้อลด (bill discount)

ทั้งสามประเภทนี้รวมกันแล้วเรียกว่า สินเชื่อธนาคารหรือเครดิตธนาคาร

ถ้ามองจากด้านธนาคาร การบริหารงานในการให้กู้ยืม เบิกเกินบัญชี และซื้อลดนี้มีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

(1) ความปลอดภัย (Safety) ธนาคารจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยในจำนวนเงินที่ให้กู้ยืมเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาหนี้สูญ (bad debt) ซึ่งถ้าหากมีมากจะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของกิจการธนาคาร การบริหารเพื่อให้มีความปลอดภัยนั้นธนาคารจะต้องยึดหลักการให้กู้ยืม กล่าวคือ ถ้าเงินทุนเป็นเงินฝากระยะสั้น การให้กู้ยืมก็ควรใช้ไปในการให้กู้ยืมระยะสั้น และควรกระจายการให้กู้ยืมออกไปหลาย ๆ ทาง เพื่อให้ภาวะเสี่ยงภัยกระจายออกไปด้วย ที่สำคัญธนาคารจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของผู้กู้ยืมให้รอบคอบ โดยมีหลักสี่ซีส์ (4Cs) ดังนี้

Capacity ความสามารถในการทำงานทั้งผลงานในอดีตตลอดจนความชำนาญในแขนงงานนั้น ๆ นอกจากนั้น ยังต้องพิจารณาระดับการศึกษาและรายได้ในครอบครัวของผู้ขอกู้ยืมด้วย

Capital เงินกองทุนของผู้ขอกู้ยืมซึ่งเป็นมาตรฐานในการวัดความมั่นคงของงาน นอกจากนั้น จะต้องศึกษาลักษณะของสินทรัพย์และหนี้สินของธุรกิจของผู้ขอกู้ยืมด้วย

Collateral หลักทรัพย์ค้ำประกัน ในการให้กู้ยืมธนาคารย่อมต้องการหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในกรณีเกิดหนี้สูญ ธนาคารจะยังสามารถยึดหลักทรัพย์นั้นไว้ แต่ถ้าหลักทรัพย์นั้นไม่มีราคาในตลาดหรือจำหน่ายได้ยาก เช่น ที่ดินซึ่งอยู่ห่างไกลชุมชน หลักทรัพย์ค้ำประกันดังกล่าวแม้จะยึดมาได้ก็ไม่อาจชดเชยหนี้สูญนั้นได้

Consigner ผู้ค้ำประกัน ในกรณีที่ธนาคารยังไม่มั่นใจในประวัติและเครดิตของผู้ขอกู้ยืม จึงอาจให้ผู้ค้ำประกันเชื่อถือให้การรับรองหรือค้ำประกันอีกต่อหนึ่ง

(2) สภาพคล่อง (Liquidity) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การออกให้กู้ยืมจะต้องคำนึงถึงสภาพของเงินทุน ถ้าเป็นเงินฝากระยะสั้นมาก การให้กู้ยืมก็ต้องการสภาพคล่องมาก นั่นคือ ให้กู้ยืมระยะสั้นมาก นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอีกด้วย เช่น ระยะเวลาอัตราเงินเฟ้อสูง การลงทุนระยะยาวย่อมมีผลได้เสียมค่าตามราคาที่เพิ่ม เป็นการเพิ่มการเสี่ยงภัย ผลได้อาจเสียมค่าเป็นลบถ้าให้กู้ยืมยาวเกินควรในภาวะเช่นนี้ ธนาคารก็ต้องการสภาพคล่องมาก

(3) ความสามารถในการสร้างกำไร (Rentability) จุดมุ่งหมายของธนาคารพาณิชย์ก็เหมือนกับธุรกิจอื่น ๆ ที่มุ่งจะหากำไรให้มาก กำไรของธนาคารจะได้จากดอกเบี้ยให้กู้ยืมหรือลงทุนหักดอกเบี้ยเงินฝากและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ธนาคารจึงมุ่งหวังที่จะออกให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยที่สูง แต่จะต้องคำนึงถึงหลัก 2 ประการ ข้างต้นด้วยเสมอไป

การบริหารการให้กู้ยืม (loan portfolio) ของแต่ละธนาคารจะแตกต่างกันไปตามสภาพดังต่อไปนี้

(1) ลักษณะพื้นที่ (location) เช่น การผลิตในพื้นที่หนึ่ง ๆ ย่อมแตกต่างกันไปจากพื้นที่อื่น การให้กู้ยืมจึงขึ้นอยู่กับความต้องการเครดิตในเศรษฐกิจ ธนาคารในกรุงมักจะให้เครดิตแก่ผู้ผลิตรายใหญ่ ผู้ขายส่ง แต่ธนาคารในชนบทมักให้แก่ผู้ผลิตรายย่อยหรือผู้ขายปลีก

ถ้าการธนาคารเป็นธนาคารที่ไม่มีสาขา (Unit Banking) การให้กู้ยืมจะเป็นลักษณะ wholesale เสียมาก คือ ให้กู้ยืมแก่รายใหญ่ ๆ จำนวนน้อยราย เพราะสะดวกแก่การติดตามเงินกู้ แต่ถ้าเป็นธนาคารที่มีสาขา (Branch Banking) การให้กู้ยืมจะมีลักษณะ retail คือกระจายเงินให้กู้ยืมได้มาก ลักษณะแตกต่างตามภาวะสถาบันนี้จะเห็นได้ชัดในระบบการธนาคารพาณิชย์ของสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ธนาคารในรัฐแคลิฟอร์เนียสามารถเปิดสาขาได้ทั่วไปในรัฐ แต่ธนาคารในนิวยอร์กจะถูกจำกัดเพียงในท้องถิ่น (district) ที่สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ ในรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) ธนาคารพาณิชย์สามารถมีแต่สำนักงานใหญ่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น ลักษณะการให้กู้ยืมจึงแตกต่างกันระหว่างธนาคารในรัฐต่าง ๆ ข้างต้น

(2) ธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นมาของธนาคาร (tradition) และภาวะการพัฒนาการทางเศรษฐกิจหรือสังคม (evolution) ในท้องถิ่นนั้น ๆ ลักษณะดังกล่าวนี้จะสร้างความสามารถพิเศษ (special talent) หรือความนิยม (taste) ของธนาคารพาณิชย์ให้แตกต่างกันไป เช่น ธนาคารที่ติดต่อการค้ากับต่างประเทศมากจะกว้างขวางระหว่างพ้อค่านำเข้าหรือส่งออก และจะสามารถให้เครดิตแก่การค้าต่างประเทศได้มาก หรือธนาคารที่ทำธุรกิจกับบุคคลเฉพาะกลุ่ม เช่น ธนาคารไทยบางแห่งให้เครดิตแก่บุคคลที่อยู่ในเครือข่ายครอบครัว หรือเฉพาะกลุ่มพ้อค่านำเข้าที่ไว้วางใจกันโดยไม่คำนึงถึงประเภทธุรกิจ แต่คำนึงถึงฐานะบุคคล

(3) ภาวะความลำเอียงในการบริหาร (preferences of management) ลักษณะนี้เป็นลักษณะความสามารถในการบริหารของแต่ละธนาคาร โดยธนาคารนั้นจะเอนเอียงไปในทางชอบเสี่ยง (risk lover) หรือในทางเลี่ยงการเสี่ยง (risk averter) เช่น ธนาคารหนึ่งต้องการความมั่นคง การลงทุนจึงเน้นหนักไปในทางหลักทรัพย์ที่ปลอดภัย การให้กู้ยืมก็ต้องการหลักทรัพย์จำนองที่มั่นคงและมักเป็นการให้กู้ยืมระยะสั้น แต่ถ้าเป็นธนาคารที่เอนเอียงไปในทางชอบเสี่ยง อาจพิจารณาให้กู้ยืมแก่ธุรกิจใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีประสบการณ์ใด ๆ มาก่อน หรือการลงทุนในกิจการใหญ่โตซึ่งถ้าล้มเหลวก็จะกระทบกระเทือนมาก การบริหารตามลักษณะแรกย่อมให้ผลกำไรต่ำกว่าการบริหารตามลักษณะหลัง เพราะผลกำไรมักจะ เป็นปฏิภาคส่วนกลับกับอัตราเสี่ยง

(ค) การบริหารสภาพคล่อง (Liquidity Management) พิจารณาจากผู้บริหารงานธนาคารพาณิชย์ การบริหารสภาพคล่อง คือ การดำรงเงินสดหรือหลักทรัพย์ที่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดได้เมื่อต้องการ เป็นอัตราที่พอเพียงเพื่อสนองวัตถุประสงค์สองประการ คือ

(1) เพื่อเป็นเงินสดไว้จ่ายให้แก่ผู้ฝากที่มาถอนเงิน และเงินสดเพื่อหักบัญชีกรณีมีเช็คสั่งจ่ายจากวงเงินกู้ (credit line) ที่ตั้งไว้ให้ การดำรงสภาพคล่องเพื่อวัตถุประสงค์นี้ธนาคารจะถือเงินสดไว้ในสำนักงานเพื่อการดำเนินงานประจำวัน เงินสดสำรองส่วนนี้เรียกว่า till money หรือ vault cash ธนาคารพาณิชย์จะดำรงเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับ

ความสามารถในการบริหารของตนเอง ถ้าหากถือเกินความจำเป็นมาก ธนาคารนั้นก็เสียโอกาสในการหากำไรจากการใช้เงินให้กู้ยืมแก่เอกชน แต่ถ้าหากถือไว้ไม่พอต่อการทำธุรกิจ ธนาคารจนทำให้เงินขาดมือก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายโดยต้องกู้ยืมจากแหล่งอื่นที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง การเตรียมพร้อมของธนาคารพาณิชย์นั้นจะต้องให้สภาพคล่อง อันได้แก่ เงินสด หรือสิ่งที่จะเปลี่ยนเป็นเงินสดเพื่อหักบัญชีระหว่างธนาคารเมื่อมีการส่งจ่ายหนี้จากบัญชีเงินฝาก ในระบบธนาคารที่มีการให้กู้ด้วยการเบิกเกินบัญชี (overdraft) นั้น ธนาคารจะมีความลำบากใจมากขึ้น เนื่องจากวงเงินเครดิตที่ให้นั้น ตามปกติลูกค้าจะเบิกถอนไปใช้ไม่หมด แต่ในบางระยะลูกค้าอาจมีการเบิกถอนมากกว่าปกติ ถ้าหากธนาคารไม่ได้เตรียมเงินไว้เพียงพอเพื่อการส่งจ่าย เมื่อมีการส่งจ่ายด้วยเช็คแล้วธนาคารจะเกิดปัญหาสภาพคล่องและต้องจัดกู้จากแหล่งอื่นมาชดเชย

(2) เพื่อเป็นการดำรงเงินสดสำรองไว้ตามกฎหมาย การถือปฏิบัติในทุกประเทศจะมีการกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองขั้นต่ำตามที่กฎหมายกำหนด โดยเงินสดสำรองดังกล่าวในบางประเทศอาจจะให้ถือไว้เองได้ส่วนหนึ่ง หรือต้องฝากไว้ที่ธนาคารกลางทั้งหมด ธนาคารพาณิชย์จะต้องรักษาเงินสดสำรองไว้เป็นอัตราส่วนที่ไม่ต่ำกว่ากฎหมายกำหนดไว้ มิฉะนั้นจะถูกปรับหรือลงโทษสถานใดสถานหนึ่งจากธนาคารกลาง

ตามลักษณะการบริหารเกี่ยวกับสภาพคล่อง เราจะเห็นว่า ในการดำรงเงินสดสำรองไว้ตามกฎหมาย (legal reserve requirement) นั้น จะเป็นอัตราส่วนขั้นต่ำ แต่ในทางปฏิบัติจะต้องมีอีกส่วนหนึ่งดำรงไว้เพื่อจ่ายให้แก่ลูกค้าที่เบิกถอน เงินสดสำรองรวมทั้งสองวัตถุประสงค์นี้เรียกว่า อัตราเงินสดสำรองในทางปฏิบัติ (operationally required reserve) อัตราส่วนหลังนี้จะสูงกว่าอัตราส่วนแรก นั่นคือ ในทางปฏิบัติเงินสดสำรองจะมีจำนวนที่มากกว่าเงินสดสำรองตามกฎหมายเสมอ

6.32 ในฐานะผู้บริหารนโยบายการเงิน

การพิจารณาประสิทธิภาพของธนาคารพาณิชย์ในฐานะผู้บริหารนโยบายการเงิน นั้น มีความแตกต่างไปจากการพิจารณาประสิทธิภาพของผู้ดำเนินธุรกิจการธนาคาร ทั้งนี้

สิ่งแรกที่เดียว ผู้บริหารนโยบายการเงินย่อมมองสถาบันธนาคารพาณิชย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจและสังคม จึงต้องมีความรับผิดชอบไม่แต่เพียงกิจการของตนเองเท่านั้น แต่จะต้องรับผิดชอบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและต่อสภาพหรือโครงสร้างของสังคม

ความคิดเห็นที่แตกต่างกันนั้น จะสามารถเปรียบเทียบได้ เช่น ในกรณีการบริหารสินทรัพย์ของผู้บริหารธนาคารนั้น ผู้ดำเนินธุรกิจธนาคารจะคำนึงถึงผลกำไรมากกว่าสิ่งอื่นอันเป็นธรรมชาติของการดำเนินธุรกิจทั่วไป แต่ผู้บริหารนโยบายการเงินมักจะคำนึงถึงการจัดสรรสินเชื่อว่ามีส่วนช่วยสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพียงไร อันเป็นการคำนึงผลประโยชน์ของการให้กู้ที่จะมีต่อสังคมโดยรวม

และในการบริหารสภาพคล่องนั้น ผู้บริหารธนาคารจะคำนึงถึงการเตรียมเงินสดสำรองเพื่อการส่งจ่ายให้แก่ลูกค้าและการสำรองไว้ตามกฎหมาย แต่ในแง่ของทางการหรือผู้บริหารนโยบายการเงินจะถือว่า การกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองนั้น เพื่อให้มีความคุ้มครองแก่ผู้ฝากและเพื่อผลการควบคุมเครดิตในเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดี ประสิทธิภาพของการธนาคาร พิจารณาในฐานะผู้บริหารนโยบายการเงินนั้นอาจแบ่งออกได้ 3 ประการ ดังนี้

- (ก.) ประสิทธิภาพในการผลิต (production efficiency)
- (ข.) ประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร (efficiency in resource allocation)
- (ค.) ประสิทธิภาพในการรักษาเสถียรภาพการเงิน (efficiency in stabilization policy)

ประสิทธิภาพในแต่ละลักษณะมีดังนี้

(ก.) ประสิทธิภาพในการผลิต การพิจารณาประสิทธิภาพนี้มีความสอดคล้องกับการบริหารธนาคารพาณิชย์ เพราะผู้ประกอบการเองย่อมมีความมุ่งมั่นที่จะให้กิจการของตนเองเติบโตให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในแง่ของทางการก็ต้องการให้ความสนับสนุนเพื่อให้กิจการธนาคารขยายตัวอย่างมั่นคง

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น ประสิทธิภาพในการผลิตของการธนาคารนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับว่าวัตถุดิบว่ามีมากน้อยอย่างไร วัตถุดิบที่สำคัญของการธนาคารก็คือ เงินฝากที่ระดมมาจากประชาชนเงินออมของประชาชนนั้นหากถือไว้โดยไม่นำไปลงทุนแล้ว เงินทุนนั้นก็จะไม่เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ ผู้ออมที่ไม่สามารถใช้เงินออมลงทุน ถ้าหากนำฝากไว้ที่ธนาคารพาณิชย์ เงินฝากจากผู้ออมหลาย ๆ รายจะมารวมกันเป็นเงินกองกลาง (pool) ซึ่งธนาคารพาณิชย์จะนำออกให้กู้ยืมอีกต่อหนึ่ง ผู้ขอกู้จะนำเงินทุนนั้นสร้างสรรค์กิจการทางเศรษฐกิจในที่สุด

โดยที่เงินฝากเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างประสิทธิภาพในการผลิต ดังนั้นในแง่ของทางการจะต้องให้ความสนับสนุน ซึ่งมีวิธีการดังต่อไปนี้

ก. กำกับและควบคุมให้กิจการธนาคารมีความมั่นคง เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อถือและเกิดความนิยมใช้บริการเงินฝากที่ธนาคาร การกำกับและควบคุมกิจการธนาคารให้มั่นคงนั้นเป็นหน้าที่และนโยบายของธนาคารกลางซึ่งจะกล่าวต่อไป

ข. การดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดการจูงใจให้มีการฝากเงินเพิ่มขึ้น

ค. การให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝาก แม้ว่าธนาคารกลางจะมีหน้าที่ต้องกำกับและควบคุมให้กิจการธนาคารมีความมั่นคงแล้วก็ตาม ในบางครั้งบางธนาคารอาจประสบปัญหาการดำเนินงานล้มเหลว ทำให้ไม่สามารถคืนเงินฝากให้แก่ผู้ฝากได้ ถ้าหากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น ประชาชนย่อมจะวิตกและอาจถอนเงินฝากจากธนาคารอื่น ก่อให้เกิดความระส่ำระสายดังที่เรียกว่าธนาคารถูก run อันจะเป็นอุปสรรคต่อการระดมเงินฝากเพื่อใช้ประโยชน์ในการลงทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อป้องกันเหตุร้ายดังกล่าว ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและอินเดีย ได้จัดตั้งระบบการประกันเงินฝาก (deposit insurance) ขึ้นโดยมีหลักการว่าธนาคารที่เป็นสมาชิกของสถาบันประกันเงินฝาก ผู้ฝากจะได้รับการคุ้มครองประกัน ถ้าหากธนาคารนั้นล้มเลิกกิจการผู้ฝากจะได้รับการชดใช้จากสถาบันประกันเงินฝาก ระบบการประกันเงินฝากนี้ไม่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากว่าถ้าหากระบบการธนาคารพาณิชย์มีความมั่นคงและประชาชนมีความเชื่อถือเป็นอย่างดีแล้ว การประกันเงินฝากอาจไม่มีความ

จำเป็น ระบบการประกันเงินฝากจะมีใช้ในประเทศซึ่งเคยประสบปัญหาธนาคารพาณิชย์ล้มเลิกกิจการ เช่น การประกันเงินฝากในสหรัฐอเมริกาและอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีปัญหาธนาคารพาณิชย์ล้มเลิกกิจการมาก่อน

(จ) ประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร การพิจารณาประสิทธิภาพขั้นของผู้บริหารนโยบายการเงิน มักจะมีข้อขัดแย้งกับการประกอบการธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้เนื่องจากการพิจารณาประสิทธิภาพของผู้บริหารนโยบายการเงินนั้น ต้องการผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยส่วนรวม และการจัดสรรนั้น ๆ อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อการแสวงหากำไรของผู้ประกอบการธนาคารพาณิชย์

การพิจารณาประสิทธิภาพขั้นนี้มีเหตุผลมาจากการที่กิจการธนาคารต่างจากอุตสาหกรรมผลิตสินค้าบริการอื่น กล่าวคือ ผลผลิตซึ่งได้แก่ การให้กู้และให้เครดิตของธนาคารนั้น ผู้ก็จะนำเครดิตนั้นไปใช้จ่ายลงทุนในกิจการต่าง ๆ หรือเพื่อใช้อุปโภคบริโภคต่อไปถ้าหากเครดิตนั้น ๆ ไปตกอยู่ในพื้นที่ใดหรือสาขาการผลิตใดมาก พื้นที่นั้นหรือสาขาการผลิตนั้นก็จะมีโอกาสพัฒนาได้ด้วยกำลังทุนดังกล่าว ถ้าหากการกระจายเครดิตนั้นไม่เสมอภาค โดยไปยังพื้นที่หนึ่งหรือสาขาการผลิตหนึ่งมากกว่าอีกพื้นที่หนึ่งหรือสาขาหนึ่งแล้ว ส่วนแรกจะมีการพัฒนาก้าวหน้าไปกว่าส่วนที่สอง เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำขึ้น

ความเหลื่อมล้ำจากการกระจายเครดิตของธนาคารนั้นอาจเกิดขึ้นได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

ก. ความเหลื่อมล้ำระหว่างสาขาการผลิต (Sectoral Disparities) เครดิตที่ธนาคารให้ไปนั้นจะกระจายไปตามสาขาการผลิตต่าง ๆ โดยลักษณะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ย่อมจะต้องให้เครดิตเพื่อการค้า/พาณิชย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าหากเครดิตที่แจกแจงไปสู่การค้า/พาณิชย์ มีมากกว่าด้านอื่น ๆ จนเกินความเหมาะสมประกอบกับสถาบันการเงินที่จะอำนวยเครดิตให้แก่ด้านการผลิตอื่น ๆ มีกำลังทุนน้อยหรือไม่มีสถาบันด้วยแล้ว ปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวจะมีความสำคัญในทางวางแผนการจัดสรรเครดิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากเครดิตนั้นมีการใช้ไปในกิจการอื่นไม่สอดคล้องกับสังคม เช่น การให้กู้ยืม

เพื่อบาร์ ในที่คลับ อาบอบนวด ด้วยแล้ว ภาพพจน์ของการธนาคารพาณิชย์จะยิ่งเสียหายมากยิ่งขึ้น

หลักการพิจารณาความเหลื่อมล้ำระหว่างสาขาการผลิตนี้อาจแบ่งประเภทเครดิตออกเป็นประเภทใหญ่ได้ 2 ประเภท คือ

- เครดิตเพื่อการผลิต (production credit)
- เครดิตเพื่อการค้า/พาณิชย์ (trade and commercial credit)

เครดิตเพื่อการผลิตนั้น ได้แก่ การให้กู้ยืมเพื่อนำไปใช้ในการประกอบการที่มีผลสร้างผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นในเศรษฐกิจ และมีผลเพิ่มการว่าจ้างงานในเศรษฐกิจ ดังนั้นเครดิตลักษณะนี้ย่อมมีผลสร้างความเติบโตให้แก่เศรษฐกิจ

เครดิตเพื่อการค้า/พาณิชย์นั้น ได้แก่ การให้กู้ยืมเพื่อนำไปใช้ในธุรกิจการค้าพาณิชย์ หรือการให้พ่อค้ากู้เพื่อการสั่งซื้อสินค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การให้กู้ลักษณะนี้ไม่มีผลสร้างผลิตภัณฑ์โดยตรง และอาจมีผลให้เครดิตนั้นถูกใช้โดยพ่อค้าเพื่อแสวงหากำไรในฐานะคนกลาง และในภาวะสินค้ามีราคาแพงผู้กู้อาจนำไปใช้เป็นทุนกักตุนสินค้า ถ้าหากเป็นเงินกู้เพื่อการค้าต่างประเทศก็อาจทำให้มีการนำเข้ามาก และสูญเสียเงินตราต่างประเทศ

ข. ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค (Regional Disparities) ระบบธนาคารสาขาจะมีการตั้งสาขาที่ทำการกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ สาขาเหล่านี้จะทำหน้าที่ระดมเงินฝากจากประชาชนในท้องถิ่นที่เข้าไปเปิดกิจการ ความสามารถในการระดมเงินฝากนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของธนาคาร และขึ้นอยู่กับกำลังออมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งก็หมายถึง รายได้ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ นั่นเอง แต่การมีสาขาที่ทำการในต่างจังหวัดดังกล่าวอาจสร้างปัญหาว่าเป็นการระดมเงินจากท้องถิ่นเพื่อไปให้กู้ยืมและลงทุนในเมือง ยิ่งถ้าหากการบริหารธนาคารพาณิชย์ไม่สนับสนุนให้ผู้จัดการสาขาธนาคารพาณิชย์ปล่อยให้กู้ยืมในท้องถิ่นแต่ให้มุ่งหน้าหาเงินฝากอย่างเดียวแล้ว การปล่อยเงินกู้ภายในท้องถิ่นจะยังมีโอกาสน้อยยิ่งขึ้น เงินทุนจะไหลมารวมกันใน "สำนักงานใหญ่" ซึ่งตั้งอยู่ใน "นคร" แล้วเงินทุนนั้นจะแปรสภาพเป็นการลงทุนในกิจการที่อยู่ใน "นคร" เป็นผล

สร้างความเจริญเติบโตให้แก่เศรษฐกิจใน “นคร” และจะสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างระดับการพัฒนาของนครและชนบทมากยิ่งขึ้น

ปัญหาลักษณะนี้จะมีมากในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากชนบทมีความไม่สะดวกทั้งในด้านสาธารณูปโภค เช่น การประปา ไฟฟ้า ถนนหนทาง ในขณะที่ใน “นคร” บ้างจี่ย่าง ๆ มีความพร้อมเพรียงมากกว่า เมื่อสถาบันการเงินอำนวยความสะดวกให้อีก การพัฒนาทางเศรษฐกิจใน “นคร” จึงรุดหน้าไป และทำให้ช่องว่างระหว่าง “นคร” กับ “ชนบท” เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

(ค) ประสิทธิภาพต่อการรักษาเสถียรภาพทางการเงิน เสถียรภาพทางการเงินเป็นเป้าหมายสำคัญของการบริหารนโยบายการเงิน และจะมีประโยชน์ต่อกิจการธนาคารพาณิชย์ด้วย เพราะถ้าหากการเงินมีเสถียรภาพที่ดีประชาชนย่อมมั่นใจในค่าของเงิน และจะนำฝากที่ธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้นโดยสม่ำเสมอ ในทางตรงกันข้ามถ้าภาวะการเงินขาดเสถียรภาพ การดำเนินกิจการธนาคารย่อมจะถูกกระทบกระเทือนไปด้วย

นอกเหนือจากผลประโยชน์ร่วมกันแล้ว ในฐานะที่ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่สามารถสร้างเงินด้วยกระบวนการสร้างเงินฝากและเครดิต (credit and deposit creation) ขอบเขตการสร้างเงินจึงควรจะสอดคล้องกับการดำเนินนโยบายการเงินเพื่อให้เกิดเสถียรภาพและเกิดความราบรื่นในทางเศรษฐกิจ การขาดความเข้าใจและขาดการประสานงานที่ดีระหว่างธนาคารกลางกับธนาคารพาณิชย์ ย่อมจะมีผลเสียต่อเศรษฐกิจโดยรวม

หนังสืออ้างอิง

Crutchfied, Henning and Pigott. *Money, Financial Institutions, and the Economy.*

Duesenberry, James S. *Money and Credit : Impact and Control.* Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1964.

Nadler, Paul S. *Commercial Banking in the Economy.*

Orosa, Ramon S. *Commercial : Banks Eighth SEANZA Central Banking Course,* Philippines, Manila, 1971.

Robinson, Roland. *The Management of Bank Funds.* New York : McGraw-Hill Book Co., Inc., 1962.

Whittlesy, Freedman & Herman, *Money and Banking : Analysis and Policy.* New York : Macmillan, Co., Inc., 1964.

วิเคราะห์การธนาคารพาณิชย์จากบัญชีงบดุล (Bank Balance Sheet)

7.1 ความสำคัญของบัญชีงบดุล

ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบและความหมายของรายการต่าง ๆ ในบัญชีงบดุล จะช่วยให้เข้าใจสภาพและฐานะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะบัญชีงบดุลจะแสดงฐานะของหนี้สินอันเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ดำเนินงานและแสดงลักษณะของสินทรัพย์อันเกิดจากการดำเนินงานของธนาคารนั้น สภาพและองค์ประกอบจะสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของธนาคารในประเทศหนึ่งจากอีกประเทศหนึ่ง หรือระหว่างธนาคารในประเทศเดียวกัน เช่น หนี้สินของธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีรายการเงินฝากเป็นรายการสำคัญนั้น เงินฝากของธนาคารพาณิชย์มีประเภทอะไร และมากน้อยอย่างไร ความเข้าใจของประเภทเงินฝากและสัดส่วนของเงินฝากแต่ละประเภทจะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องการให้กู้ยืมและให้เครดิต ตลอดจนการพิจารณากำหนดนโยบายเกี่ยวกับการธนาคารอีกด้วย

โดยที่บัญชีงบดุลมีความสำคัญต่อการศึกษาและเปรียบเทียบ จึงต้องมีการกำหนดมาตรฐานของบัญชีงบดุลให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และให้ธนาคารพาณิชย์ต้องถือปฏิบัติตามและธนาคารทุกธนาคารจะต้องแสดงฐานะการดำเนินงานโดยประกาศบัญชีงบดุลไว้ โดยปิดตามสำนักงานทุกแห่ง ตลอดจนยังมีข้อบังคับอันเป็นประเพณีปฏิบัติทั่วไปทั้งในประเทศไทยด้วยว่า ธนาคารพาณิชย์จะต้องประกาศแจ้งฐานะของบัญชีงบดุลในหน้าหนังสือพิมพ์หรือหนังสือวารสารที่เป็นสื่อมวลชน เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสที่จะรู้ฐานะของธนาคารในแต่ละงวดบัญชี งวดบัญชีของธนาคารนั้น ปกติมี 2 ครั้งต่อปี คือ งวดครึ่งปีคือสิ้นมิถุนายน และงวดสิ้นปีคือสิ้นธันวาคม แต่ในบางประเทศงวดบัญชีอาจนับตามปีงบประมาณ เช่น ญี่ปุ่นงวดแรกคือสิ้นกันยายน งวดหลังคือสิ้นมีนาคม ทั้งนี้ ถัดตามปีงบประมาณซึ่งเริ่มตั้งแต่เมษายนไปสิ้นสุดในเดือนมีนาคมของปีต่อไป

รายการใหญ่ของบัญชีงบดุล มีดังนี้

บัญชีงบดุล

สินทรัพย์	หนี้สิน
1. เงินสดและเงินฝากในธนาคารอื่น ๆ (cash and deposits with other banks)	1. เงินฝาก (deposits)
2. หลักทรัพย์ลงทุน (investments)	2. เงินกู้ยืม (borrowings)
3. การให้กู้ยืมและให้เครดิต (loans, O/D, and discounts)	3. หนี้สินอื่น ๆ (other liabilities)
4. สินทรัพย์อื่น ๆ (other assets)	4. เงินกองทุน (capital funds)
5. สินทรัพย์ทั้งสิ้น (1+2+3+4)	5. หนี้สินทั้งสิ้น (1+2+3+4)

7.2 วิเคราะห์รายการหนี้สิน

หนี้สินเป็นแหล่งที่มาของเงินทุน (sources of fund) ของธนาคารพาณิชย์ แหล่งที่มาของเงินทุนจะมีลักษณะหรือปริมาณอย่างไรจะเป็นเครื่องกำหนดการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ต่อไป ดังจะได้วิเคราะห์แต่ละรายการ ดังนี้

7.21 เงินกองทุน (capital fund) เงินกองทุนเป็นรายการที่เรียกว่า ส่วนของเจ้าของทุน (stockholder's equity หรือ net worth) เป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงฐานะความมั่นคงของกิจการและความรับผิดชอบของผู้เป็นเจ้าของทุนที่ก่อตั้งกิจการ เพราะหากมีการดำเนินงานที่ขาดทุน ผลขาดทุนนั้นจะต้องหักออกจากส่วนที่เป็นของเจ้าของทุนก่อน ฉะนั้น ถ้าจำนวนนี้มีมากก็ย่อมมีความสามารถรับภาระที่เกิดจากการดำเนินกิจการผิดพลาดได้มาก ดังนั้น รายการนี้จึงเป็นปัจจัยที่ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝากเงิน จึงมีการใช้เงินกองทุนเป็นเกณฑ์ในการกำหนดอัตราส่วนการควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ ของธนาคารพาณิชย์ เพื่อมิให้มีการดำเนินงานเสี่ยงเกินความเหมาะสมและเพื่อเป็นการบังคับให้ธนาคารพาณิชย์เพิ่มส่วนที่เป็นของเจ้าของทุนนี้ให้มากขึ้นตามกิจการที่ได้ขยายตัวไป ดังจะได้กล่าวถึงในตอนหลัง

เงินกองทุนนี้ประกอบขึ้นด้วยรายการต่าง ๆ ดังนี้

- (ก) ทุนที่ชำระแล้ว (paid-up capital)
- (ข) ส่วนเกินทุน (paid in surplus)
- (ค) สำรองอันเป็นส่วนของเจ้าของทุน (surplus reserves)
- (ง) กำไรสะสม (retained earnings)
- (จ) กำไรจากการตีราคาทรัพย์สินเพิ่ม (appraisal surplus หรือ unrealized increments in asset values)

(ก) ทุนที่ชำระแล้ว หมายถึง ส่วนที่มีการชำระมูลค่าหุ้นเป็นตัวเงินแล้วและตามมาตรา 1105 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ว่า เงินส่งใช้ค่าหุ้นคราวแรกนั้นจะต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 แห่งมูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้ในการจัดตั้งธนาคารนั้น บุคคลผู้นั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งจะอนุญาตโดยมีเงื่อนไขต่าง ๆ เงื่อนไขที่สำคัญข้อหนึ่งก็คือ การกำหนดให้มีทุนจดทะเบียนและทุนชำระแล้ว ซึ่งผู้ได้รับอนุญาตจะดำเนินการจดทะเบียนเป็นบริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งโดยมีทุนจดทะเบียน (authorized capital) และส่วนที่ชำระแล้วไม่ต่ำกว่าที่รัฐมนตรีกำหนด หลังจากนั้นจึงแจ้งการจดทะเบียนขอรับใบอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังต่อไป ในการกำหนดเงินทุนจดทะเบียนเพื่อจัดตั้งธนาคารพาณิชย์นั้น ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มอบอำนาจให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังกำหนดตามความเหมาะสม ซึ่งคงจะต้องคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปและความมั่นคงของธนาคารที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่

(ข) ส่วนเกินทุน (paid in surplus) ได้แก่ ส่วนเกินที่เกิดจากการซื้อขายหุ้นของบริษัทนั้น ๆ เช่น ส่วนล้ามูลค่าหุ้น (premium on stock) กำไรจากการรับหุ้น (profit on forfeiture of share) กำไรในการขายหุ้นของบริษัทที่รับซื้อคืนมา (profit on treasury stock) เป็นต้น ในประเทศไทย ส่วนเกินทุนมีอยู่รายการเดียวคือ ส่วนล้ามูลค่าหุ้น

(ค) สำรองอันเป็นส่วนของผู้ถือหุ้น

คำว่า “สำรอง” นั้น แต่เดิมมักบัญญัติได้ใช้กันอย่างสับสน แต่ปัจจุบันนี้ได้มีการแบ่งแยกเพื่อให้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน “สำรอง” อาจแยกพิจารณาออกได้ 3 ประการคือ

(ค.1) สำรองเพื่อลดค่าของทรัพย์สิน (Valuation Reserve)

ทรัพย์สินของธุรกิจที่มีราคาเสื่อมลงเนื่องจากการใช้ประโยชน์ของทรัพย์สินนั้นหรือด้วยเหตุอื่น จำนวนที่ทรัพย์สินเสื่อมค่านี้ธนาคารจะตัดเป็นรายจ่ายเข้าบัญชีกำไรขาดทุน และนำไปลดยอดบัญชีทรัพย์สินหรือตั้งเป็น “บัญชีสำรอง” ไว้เพื่อที่จะแสดงหักบัญชีทรัพย์สินในงบดุลก็ได้ บัญชีสำรองเหล่านี้มีบัญชีสำรองหนี้สูญ บัญชีสำรองค่าเสื่อมราคาทรัพย์สินต่าง ๆ เช่น สำรองค่าเสื่อมราคาที่ทำกรรณาการ สำรองค่าเสื่อมราคาเครื่องตกแต่งและเครื่องใช้ เป็นต้น บัญชีสำรองดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะลดค่าของทรัพย์สินให้ถูกต้องต่อความเป็นจริงหรือให้ถูกต้องตามทัศนะของวิชาการบัญชี ไม่ใช่ส่วนของผู้ถือหุ้น ฉะนั้น ในปัจจุบันนักบัญชีจึงไม่นิยมเรียกว่า “บัญชีสำรอง” โดยให้ใช้คำว่า “ค่าเผื่อ” (Allowance) แทน เช่น บัญชีค่าเผื่อสำหรับหนี้สูญ (Allowance for Bad Debt) บัญชีค่าเผื่อสึกหรอทรัพย์สิน (Allowance for Depreciation หรือ Accumulated Depreciation for ...)

อย่างไรก็ดี จำนวนเงินที่ตั้งไว้เพื่อจะไปลดค่าของทรัพย์สินนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในชื่อบัญชีสำรองหรือไม่ก็ตาม ถือว่าไม่ใช่เป็นส่วนของผู้ถือหุ้น จะต้องนำไปหักทรัพย์สินในงบดุล

(ค.2) สำรองเพื่อหนี้สิน (Liability Reserve) คือ จำนวนเงินที่กันไว้เป็นหนี้สินค้างชำระต่าง ๆ เช่น ค่าภาษี เงินบำเหน็จบำนาญพนักงาน เป็นต้น โดยสภาพแล้วบัญชีเหล่านี้เป็นหนี้สินของกิจการ ไม่ใช่ส่วนของผู้ถือหุ้น ต้องแสดงเป็นหนี้สินในงบดุลและไม่ควรเรียกว่า สำรอง ควรจะใช้คำว่า จำนวนที่กันไว้สำหรับค่าภาษี ดอกเบี้ย ฯลฯ (amount set aside for taxes, interest etc.) หรือรายจ่ายค้างจ่าย (accrued expense) หรือระบุชื่อว่าเป็นหนี้สินเลย เช่น เจ้าหนี้ค่าดอกเบี้ย (interest payable) เป็นต้น

(ค.3) สำรองอันเป็นส่วนของเจ้าของทุน (Surplus Reserve) ได้แก่ เงินกำไรที่กั้นไว้ (นอกจากสำรองเพื่อลดค่าของทรัพย์สินและสำรองเพื่อหนี้สิน) เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบังคับไว้ หรือตามที่ธนาคารต้องการ เช่น สำรองตามกฎหมาย (statutory reserve หรือ reserve fund) สำรองทั่วไป (general reserve) สำรองเพื่อขยายกิจการ (reserve for business extension) สำรองเพื่อรักษาระดับเงินปันผล (reserve for dividend stability) สำรองเพื่อเหตุฉุกเฉิน (reserve for contingencies) เป็นต้น สำรองเหล่านี้ถือเป็นส่วนของเจ้าของทุน ตามหลักบัญชี surplus reserve นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของบัญชีกำไรสะสม

ในเรื่องสำรองตามกฎหมายนั้น เนื่องจากธนาคารเป็นบริษัทจำกัดจึงต้องกั้นเงินกำไรส่วนหนึ่งเป็นสำรองที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1202 ดังนี้

“ทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรเงินไว้เป็นทุนสำรองอย่างน้อยหนึ่งในยี่สิบส่วนของจำนวนผลกำไรซึ่งบริษัททำมาหาได้จากกิจการของบริษัท จนกว่าทุนสำรองนั้นจะมีจำนวนถึงหนึ่งในสิบของจำนวนทุนของบริษัท หรือมากกว่านั้น แล้วแต่จะได้ตกลงกำหนดไว้ในข้อบังคับของบริษัท

ถ้าได้ออกหุ้นโดยคิดเอาราคาเกินกว่าที่ปรากฏในใบหุ้นเท่าใด จำนวนที่คิดเกินนี้ท่านให้บวกทบเข้าในทุนสำรองจนกว่าทุนสำรองจะมีจำนวนเท่าถึงที่กำหนดไว้ในวรรคก่อน”

(ง) กำไรสะสม

คือกำไรจากการประกอบธุรกิจคงเหลือหลังจากจัดสรรแล้ว หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กำไรจากการดำเนินงานคงเหลือยกมาจากงวดก่อน บวกด้วยผลกำไรหรือหักด้วยผลขาดทุนงวดปัจจุบัน และเพิ่มหรือลดด้วยรายการที่เกิดขึ้นเป็นพิเศษ (nonrecurring gains or losses) ที่จะนำมาเข้าบัญชีกำไรสะสม

(จ) กำไรจากการตีราคาทรัพย์สินเพิ่ม

ถ้าทรัพย์สินของธนาคารโดยเฉพาะอสังหาริมทรัพย์ มีราคาตลาดสูงกว่าราคาตามบัญชี (book value) มาก และธนาคารมีความจำเป็นจะต้องตีราคาทรัพย์สินเพิ่ม ผลกำไร

จากการตีราคาทรัพย์สินเพิ่ม ควรจะตั้งบัญชีไว้ต่างหาก มิให้เอาไปรวมกับผลกำไรจากการดำเนินงานเพราะเป็นกำไรทางบัญชีที่ยังไม่มีเม็ดเงินเกิดขึ้นจริง ๆ (unrealized profit) อย่างไรก็ดี เนื่องจากธนาคารเป็นสถาบันเกี่ยวกับการเงินซึ่งมีจารีตประเพณีที่จะแสดงมูลค่าทรัพย์สินให้ต่ำที่สุด จึงไม่ค่อยปรากฏว่ามีการตีราคาทรัพย์สินเพิ่ม

ในประเทศไทยตามประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 1202 ระบุไว้ว่า บริษัทจำกัด จะต้องจัดสรรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ของกำไรหลังหักภาษีเข้าเป็นทุนสำรอง จนกว่าทุนสำรองจะมีไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของทุนจดทะเบียนของบริษัท เจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว เพื่อป้องกันมิให้บริษัทนำกำไรไปจัดสรรให้แก่ผู้ถือหุ้นเสียหายหมดสิ้นในระยะแรก แต่ให้สะสมเป็นทุนสำรองเพื่อสร้างฐานะที่มั่นคงของบริษัท อย่างไรก็ดี หากทุนสำรองจากการจัดสรรกำไรสุทธิดังกล่าวนั้นเมื่อเกินร้อยละ 10 แล้วก็เป็นสิทธิของบริษัทนั้นโดยเสรี ในกรณีของธนาคารพาณิชย์ซึ่งจดทะเบียนเป็นบริษัทจำกัดจึงพึงต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายแพ่งดังกล่าว แต่โดยที่ธนาคารพาณิชย์เป็นกิจการที่รับฝากเงินจากประชาชนย่อมมีความสำคัญมากกว่าธุรกิจบริษัทอื่น ๆ การกำหนดมาตรการที่จะมีผลบังคับให้ธนาคารต้องเสริมสร้างฐานะเงินกองทุนให้เข้มแข็งมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและถือปฏิบัติทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงมีมาตรการ เช่น

(ก) สินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุน (fixed assets to capital ratio) เพื่อกำหนดขอบเขตการลงทุนในสินทรัพย์ประจำไว้ในอัตราส่วนหนึ่งของเงินกองทุน เช่น ในสหรัฐอเมริกาบางรัฐกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์มีไว้ซึ่งสินทรัพย์ประจำ อันได้แก่ สิ่งก่อสร้างอาคาร เฟอร์นิเจอร์ ได้ไม่เกินร้อยละ 65 ของเงินกองทุน ทั้งนี้ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าเงินกองทุนเป็นเครื่องวัดความรับผิดชอบของผู้ดำเนินงาน ถ้าหากกิจการต้องล้มเลิกไป เงินกองทุนนั้นก็จะเป็นำมาใช้จัดสรรเพื่อการชำระหนี้สิน ถ้าหากเงินกองทุนกลายสภาพไปเป็นสิ่งก่อสร้าง อาคาร สำนักงาน และเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เสียแล้ว ความสามารถในการชำระหนี้ย่อมจะด้อยไป เพราะจะต้องขายทอดสินทรัพย์ประจำเหล่านั้นเป็นเงินเสียก่อน จึงจะสามารถนำไปจัดสรรชำระหนี้ต่อไป

ในประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่มีอำนาจตามกฎหมายโดยตรงที่จะกำหนดอัตราส่วนสินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุน จึงอาศัยนโยบายการพิจารณาคำขออนุญาต

เปิดสาขาเป็นเครื่องมือบังคับโดยกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ข้อหนึ่งว่า ธนาคารที่จะมีสิทธิได้รับบริการพิจารณาคำขอเปิดสาขาได้นั้นจะต้องมีสินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุนไม่เกินร้อยละ 100 ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สูงเกินความพอดี เพราะอัตราดังกล่าวอนุโลมให้ธนาคารพาณิชย์สามารถลงทุนในสินทรัพย์ประจำได้เป็นมูลค่าเท่ากับเงินกองทุน ภาวะผูกพันของเงินกองทุนจึงอยู่ในสภาพของสินทรัพย์ประจำที่ต้องมีการขายทอดตลาดเป็นเงินสดเมื่อต้องจัดการธุรกิจที่ล้มเลิก นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ธนาคารพาณิชย์มีอาคาร สำนักงานเฟอร์นิเจอร์ที่หรูหราฟุ่มเฟือยเป็นสิ่งที่เด่นจนเกินความเหมาะสมได้ อย่างไรก็ดีสินทรัพย์ประจำของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยโดยเฉลี่ยเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 เป็นเพียงประมาณกึ่งหนึ่งของเงินกองทุนเท่านั้น จึงนับว่าเป็นอัตราส่วนที่ไม่สูงมากนัก

(จ) เงินกองทุนต่อสินทรัพย์ (capital to assets ratio) กิจการธนาคารมีความรับผิดชอบมากกว่าบริษัทจำกัดธรรมดา เพราะเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินที่เป็นเงินทองจำนวนมากมาย และธนาคารสามารถที่จะดำเนินธุรกิจให้กู้ยืมหรือลงทุนอันเป็นการสร้างสินทรัพย์ได้มาก ถ้าหากไม่มีการจำกัดก็จะสร้างกันได้มากไม่มีที่สิ้นสุด โดยที่สินทรัพย์ดังกล่าวนั้นย่อมต้องอาศัยเงินทุนอันได้มาจากเงินฝากหรือเงินกู้ยืม ซึ่งเป็นรายการหนี้สิน ถ้ายังมีกรขยายสินทรัพย์มากโดยเงินกองทุนไม่เพิ่มขึ้นก็หมายความว่า ภาระหนี้สินของธนาคารพาณิชย์นั้นย่อมต้องเพิ่มขึ้นด้วย จึงจะสอดคล้องกัน ดังนั้น นอกเหนือจากการกำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่ง ๆ ที่ให้ธนาคารพาณิชย์ต้องสะสมเงินกองทุนมากขึ้นแล้วยังมีมาตรการกำหนดโดยอัตราส่วนเงินกองทุนสินทรัพย์ เพื่อผลบังคับว่าเมื่อธนาคารต้องการขยายกิจการด้วยการให้กู้ยืมหรือลงทุน แทนที่จะไปก่อหนี้โดยรับฝากหรือกู้ยืมจากผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียวส่วนหนึ่ง ผู้ดำเนินการจะต้องออกทุนโดยการเพิ่มเงินกองทุนให้เข้มแข็งขึ้นตาม ในบางประเทศจึงกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ขยายสินทรัพย์ได้ไม่เกินกี่เท่าของเงินกองทุน เช่น ในสาธารณรัฐเยอรมันตะวันตกกำหนดให้สินทรัพย์ต่อเงินกองทุนไม่เกิน 18 เท่า ถ้าหากเปรียบเทียบอัตราส่วนสินทรัพย์ต่อเงินกองทุนตามผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในประเทศต่าง ๆ มีดังนี้

ประเทศ	สินทรัพย์ต่อเงินกองทุน (ปี 2515)	
สหรัฐอเมริกา	14.0	เท่า
อินเดีย	16.9	เท่า
ฟิลิปปินส์	9.6	เท่า
ประเทศไทย	14.6	เท่า

หลักการกำหนดดังกล่าวนั้นในหลายประเทศได้แยกประเภทของสินทรัพย์ออก โดยเห็นว่าสินทรัพย์หลายประเภท เช่น หลักทรัพย์รัฐบาลหรือพันธบัตร หุ้นกู้ที่กระทรวง การคลังค้ำประกันถือว่าเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีความเสี่ยง จึงควรรอนุโลมยกเว้นไม่นำมาคำนวณ โดยวิธีนี้จึงกำหนดอัตราส่วนที่เรียกว่า เงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง (capital to risk assets ratio) โดยยกเว้นสินทรัพย์ที่จัดชั้นว่าไม่เสี่ยงออกจากการคำนวณ ในประเทศไทย ก็ใช้หลักการดังกล่าว และปัจจุบันอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 10 ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ทุกธนาคารจะต้องดำรงเงินทุนไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ของสินทรัพย์เสี่ยง ถ้าหากธนาคารพาณิชย์ใดต้องการให้กู้ยืมหรือให้เครดิตที่ถือว่าเป็นสินทรัพย์เสี่ยงเพิ่มมากขึ้น ธนาคารนั้นก็ต้องเพิ่มเงินกองทุนเพื่อสร้างฐานของธนาคารให้มั่นคงขึ้นด้วย

หลักการกำหนดมาตรการเป็นอัตราส่วนเทียบกับเงินกองทุนนั้นเป็นผลสืบเนื่อง มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ฐานที่แท้จริงของธนาคารก็คือเงินกองทุน เพราะเป็นทุนส่วนที่ผู้ ดำเนินการมีความรับผิดชอบ กิจการธนาคารยิ่งขยายตัวใหญ่โตเท่าใด ฐานรองรับที่ได้แก่ เงินกองทุนจะต้องขยายตัวตามขึ้นด้วย จึงจะสอดคล้องต้องกัน

นอกเหนือจากนี้ ในการดำเนินกิจการให้กู้ยืม ธนาคารพาณิชย์อาจต้องประสบ ปัญหาให้กู้ยืม แล้วหนี้หนี้ไม่ได้ชำระคืน หรือชำระคืนไม่เต็มจำนวน หนี้ดังกล่าวนี้จะถูก จัดชั้น ถ้าหากว่าเป็นหนี้ที่ไม่มีทางชำระคืนอีกต่อไป ก็เรียกว่า หนี้จัดชั้นสูญ (bad debt) และถ้าหากเป็นหนี้ที่ต้องติดตามทวงถาม มีโอกาสได้คืนบ้างแต่บางส่วน ก็จัดชั้นให้เป็น หนี้สงสัย (doubtful debt) หนี้สินดังกล่าวธนาคารย่อมจะต้องรับผิดชอบหาเงินทุนชดเชย เพื่อมิให้ฐานและกำลังทุนต้องตกไปด้วย ดังนั้น ในการพิจารณาเงินกองทุนต่อสินทรัพย์

หนี้สิน หรือเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงข้างต้น. ซึ่งเป็นการพิจารณาอัตราโดยไม่คำนึงถึงหนี้สินที่จัดชั้นสัญญาหรือสงสัย แต่พิจารณาจากฐานะรวม (gross position) ย่อมไม่แสดงฐานะได้ถูกต้องชัดเจน เช่น ฐานะรวมของเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงของธนาคาร ก เท่ากับร้อยละ 11 เมื่อเทียบกับธนาคาร ข ซึ่งเท่ากับร้อยละ 10 ธนาคาร ก ดูจะมีฐานะพื้นฐานรองรับที่มั่นคงกว่าธนาคาร ข แต่ถ้าหากปรากฏว่า ธนาคาร ก มีปัญหาหนี้สัญญาและหนี้สงสัยมากกว่าธนาคาร ข ถ้าหากพิจารณาฐานะสุทธิ (net position) ธนาคาร ก จึงไม่จำเป็นต้องดีกว่าธนาคาร ข เพราะถ้าหากนำเงินกองทุนส่วนหนึ่งหักเพื่อชดเชยหนี้จัดชั้นสัญญาและสงสัยแล้ว เงินกองทุนของธนาคารนั้นจะลดลง ด้วยเหตุนี้จึงมีเกณฑ์วัดความแตกต่างในเรื่องของฐานะของแต่ละธนาคารโดยพิจารณาฐานะสุทธิ ดังนี้

เงินกองทุนหักด้วยสินทรัพย์หรือหนี้จัดชั้นสัญญา และกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์หรือหนี้จัดชั้นสงสัยต่อสินทรัพย์เสี่ยงหักด้วยสินทรัพย์จัดชั้นสัญญาและกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์จัดชั้นสงสัย จะต้องไม่ต่ำกว่าอัตราหนึ่ง ซึ่งในขณะนี้ตามนโยบายการพิจารณาเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดโดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังว่า อัตราสุทธิดังกล่าวจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ด้วย

(ค) การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่เป็นอัตราส่วนต่อเงินกองทุน การใช้เงินกองทุนเป็นฐานในการกำหนดมาตรการนอกเหนือจาก 2 ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ยังให้อำนาจธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดโดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตโดยการซื้อลด หรือรับช่วงซื้อลดตัวเงินอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกันแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่ง เกินอัตราส่วนกับเงินกองทุนตามอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี เว้นแต่ได้รับผ่อนผันจากรัฐมนตรี และในการผ่อนผันนั้น รัฐมนตรีจะผ่อนผันโดยมีเงื่อนไขก็ได้

นับตั้งแต่กันยายน พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดอัตราส่วนการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้

ไม่เกินร้อยละ 25 ของเงินกองทุน ซึ่งหมายถึงว่า ธนาคาร ก. มีเงินกองทุน 1,000 ล้านบาท ย่อมสามารถให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งได้โดยไม่ต้องขอผ่อนผันจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถ้าหากเงินให้กู้ยืมดังกล่าวไม่น้อยกว่า 250 ล้านบาท แต่ถ้าหากเกินจำนวนที่กำหนดไว้จะต้องได้รับการผ่อนผันจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเสียก่อน และเพื่อให้การผ่อนผันการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่มีขอบเขตที่เหมาะสม ยังมีข้อกำหนดต่อไปว่าการผ่อนผันแก่ธนาคารใดธนาคารหนึ่งรวมกันแล้วจะต้องไม่เกิน 2 เท่าของเงินกองทุน ในกรณีตัวอย่างข้างต้น ธนาคาร ก. มีสิทธิได้รับการผ่อนผันให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่แต่ละราย โดยมีวงเงินให้กู้ยืมทั้งสิ้นรวมกันแล้วต้องไม่เกิน 2 เท่า ของเงินกองทุน

หลักการจำกัดการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ดังกล่าวนี้เพื่อผลป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งมากเกินไปจนเกินความเหมาะสม ซึ่งเป็นการไม่สมควรที่จะนำเงินฝากของประชาชนให้กู้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ และยังเป็นการเสี่ยงภัยมากเกินไปด้วย หากว่าธุรกิจของบุคคลผู้นั้นประสบความเสียหายจนไม่อาจชดใช้หนี้คืน

7.22 เงินฝาก (deposits)

เงินฝากเป็นหนี้สินรายการที่สำคัญที่สุดรายการหนึ่ง และเป็นเครื่องชี้บอกความสามารถของธนาคารพาณิชย์ในด้านการระดมเงินออมซึ่งเป็น บทบาทที่สำคัญของการธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวมาในบทก่อน โครงสร้างของเงินฝากจะเป็นเครื่องชี้นำพฤติกรรม การให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ การดำเนินนโยบายการเงินและการธนาคาร กล่าวคือ ถ้าหากเงินฝากมีลักษณะคล่องตัว ผู้ฝากเบิกถอนใหม่ ธนาคารก็จะต้องเตรียมเงินสดสำรองเพื่อสนองผู้ฝากไว้มาก การให้กู้ยืมก็ไม่อาจให้ระยะยาว แต่ถ้าเงินฝากมีลักษณะประจำและมีอายุยาว ธนาคารย่อมสามารถนำเงินทุนดังกล่าวให้กู้ยืมเพื่อกิจการลงทุนระยะยาวได้ด้วย

เงินฝากแบ่งออกได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ เงินฝากเพื่อเรียก และเงินฝากประจำ

เงินฝากเพื่อเรียก ศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกชื่อต่าง ๆ กัน ในสหรัฐอเมริกานิยมเรียก demand deposits หรือ checking account ในอังกฤษเรียก current account

เงินฝากประเภทนี้ผู้ฝากจะสามารถใช้เช็คสั่งจ่าย เช็คดังกล่าวจะถูกส่งไปหักบัญชีของผู้สั่งจ่ายในสำนักหักบัญชี ถ้าหากเป็นการสั่งจ่ายให้แก่สาขาของธนาคารเดียวกันก็มีการหักบัญชีกันภายในธนาคารนั้นได้โดยตรง เงินฝากประเภทนี้ผู้ฝากจะเปิดบัญชีไว้เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยโดยตรง เพราะตามปกติธนาคารไม่จ่ายดอกเบี้ยให้ แต่การอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ นับตั้งแต่ความสวยงามของเช็คสมุดเช็ค และเครื่องมือเครื่องมือเพื่อความสะดวกต่าง ๆ นั้น เป็นค่าใช้จ่ายที่ธนาคารพาณิชย์ต้องจ่ายให้เป็นบริการแก่ลูกค้าอยู่แล้ว โดยมีได้หักค่าใช้จ่ายดังกล่าวจากลูกค้า ค่าใช้จ่ายบริการดังกล่าวนี้จึงอาจเรียกว่าอัตราดอกเบี้ยซ่อนเร้น (implicit interest rate) ความนิยมใช้เงินฝากประเภทนี้ตลอดจนการรับเช็คจะแพร่หลายเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศนั้นๆ ขึ้นอยู่กับความเข้าใจใช้บริการธนาคาร ตลอดจนความซื่อสัตย์สุจริตของประชาชนทั่วไป ด้วยเหตุนี้อัตราส่วนเงินฝากเพื่อเรียกต่อปริมาณเงินจึงใช้เป็นเครื่องวัดระดับการพัฒนาของระบบธนาคารดังที่ได้กล่าวมาในบทที่ 4

ในประเทศไทยก็ได้มีการส่งเสริมการใช้เช็คกันมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่มีกิจการ และในขณะที่ธนาคารเปิดสาขาทำการออกไปแพร่หลายมากขึ้น การส่งเสริมความนิยมใช้เช็คก็แพร่หลายมากขึ้น และเพื่อให้เงินฝากเพื่อเรียกทำหน้าที่เป็นเงินโดยสมบูรณ์ ซึ่งต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้รับ ธนาคารพาณิชย์ได้ใช้วิธีการ เช่น เช็คการันตีของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ซึ่งกำหนดวงเงินไว้ในเช็คแต่ละใบ การสั่งจ่ายเช็คแต่ละใบต้องไม่เกินวงเงินที่กำหนด ผู้จ่ายมีบัตรประจำตัวที่มีรูปถ่ายแสดงตัวด้วย ทำให้ผู้รับเช็คมีความเชื่อมั่น เพราะเช็คดังกล่าวมีเงินอยู่ในธนาคารแน่นอน นอกจากนี้ ก็มีบัตรเครดิตออกประเภท (credit card) ของธนาคารกสิกรไทย จำกัด โดยในบัตรดังกล่าวมีรหัสเลข และภาพถ่าย และลายเซ็นของผู้ถือบัตร เมื่อต้องการชำระสินค้าหรือบริการด้วยบัตรนี้ก็แสดงบัตรแก่ผู้ขาย ผู้ขายจะกรอกลงในแบบฟอร์มที่ธนาคารดังกล่าวจัดไว้ให้ ตามจำนวนเงินที่ซื้อขาย และให้ผู้ถือบัตรลงลายเซ็นรับรอง และร้านค้าจะส่งใบเสร็จดังกล่าวไปเรียกเก็บจากธนาคารกสิกรไทยต่อไป วิธีการต่าง ๆ นี้ ก็เพื่อส่งเสริมความนิยมของการใช้บัญชีเงินฝากเพื่อเรียก

เพื่อเป็นการป้องกันการจ่ายเช็คไม่มีเงินอันเป็นการใช้เช็คไม่ถูกต้อง จึงได้กำหนดโทษอย่างรุนแรงว่า การใช้เช็คไม่มีเงินหรือที่เรียกกันตามภาษาชาวบ้านว่า “เช็คแดง” หรือ “เช็คสปริง” จะได้รับโทษทัณฑ์ตามกระบวนการพิจารณาความทางอาญา ซึ่งหมายถึงว่า ผู้ถูกจับเพราะโทษฐานการใช้เช็คไม่มีเงิน จะต้องถูกควบคุมตัวเป็นการเสื่อมเสียอิสรภาพโดยทันที และยังมีโทษถึงจำคุกต่อไป การพิจารณาและดำเนินการเกี่ยวกับความผิดดังกล่าวเป็นเสมือนว่าผู้นั้นประกอบอาชญากรรมทีเดียว เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คก็เพื่อให้คนกลัวผิดและระมัดระวังในการใช้เช็ค แต่ปรากฏต่อมาว่าธุรกิจได้ขยายตัวมาก ความนิยมใช้เช็คมีความแพร่หลายมากขึ้น ความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คเกิดขึ้นได้ง่าย และบ่อยครั้ง แต่ตามการพิจารณาความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คในปัจจุบันเมื่อเกิดความผิดก็ต้องโทษตามวิธีการพิจารณาความทางอาญาในทันที ยิ่งกว่านั้นการวางโทษไว้หนักได้เป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ต่อนายทุนให้กู้ในตลาดการเงินนอกระบบ กล่าวคือ นายทุนเงินกู้ จะใช้วิธีให้ลูกหนี้ ผู้กู้ยืมเซ็นเช็ควันที่ล่วงหน้าตามจำนวนเงินที่ทำสัญญากู้ โดยอาจบวกดอกเบี้ยไว้พร้อมด้วยก็ได้ แล้วยึดเช็คนั้นไว้เป็นประกันเสมือนหนึ่งสัญญา ถ้าหากผู้กู้ยืมไม่สามารถชดใช้หนี้หรือหลบหนีหนี้ ผู้ให้กู้จะชู้ได้เพราะสามารถใช้เช็คที่ผู้กู้เซ็นไว้นำไปฟ้องร้อง ในฐานะจ่ายเช็คไม่มีเงินและจะต้องถูกตำรวจจับกุมตัวดำเนินคดี นอกจากประโยชน์ดังกล่าวแล้วนายทุนเงินกู้ยังอาศัยเช็ควันที่ล่วงหน้าดังกล่าวเป็นเครื่องมือชู้เชิญเพิ่มอัตรดอกเบี้ยเงินกู้อย่างไม่ยุติธรรมอีกด้วยจนเกิดเป็นคดีถึงศาลมากมาย

เมื่อเป็นเช่นนี้ ในปี พ.ศ. 2515 จึงได้มีการแก้ไขเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้เช็ค โดยแยกลักษณะความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คเป็นสองกรณี คือ

- (ก) ถ้าจำนวนเงินที่ระบุในเช็คแต่ละฉบับ หรือหลายฉบับรวมกันไม่เกินห้าหมื่นบาทให้เจ้าหน้าที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้เท่าเวลาที่จะถามค่าให้การเท่านั้น
- (ข) ถ้าจำนวนเงินที่ระบุในเช็คเกินห้าหมื่นบาท ยังคงให้การควบคุมตัวผู้ต้องหาเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การแยกวิธีปฏิบัติต่อความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คเป็นสองลักษณะดังกล่าวข้างต้นก็ด้วยเหตุผลเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้รับเช็คและป้องกันการใช้เช็คในทางทุจริต แต่ขณะเดียวกันก็ป้องกันการใช้เช็คเป็นเครื่องมือเพื่อการให้กู้ยืมในตลาดอันเป็นการปฏิบัติมิชอบและโดยที่วงเงินให้กู้ยืมในตลาดมีจำนวนส่วนใหญ่ไม่เกิน 50,000 บาท จึงได้กำหนดขีดขึ้นตามวงเงิน และการใช้เช็คที่มีจำนวนเงินสูงกว่า 50,000 บาท กฎหมายยังให้ความสำคัญและถือเป็นความผิดสถานหนัก ด้วยการให้เจ้าหน้าที่สามารถควบคุมตัวผู้ต้องหาได้ตามประมวลกฎหมายพิจารณาความอาญา

เงินฝากประจำ ในสหรัฐอเมริกา เรียกว่า time deposits หรือ fixed deposits ในอังกฤษเรียกว่า deposit account การฝากประเภทนี้มีสัญญาระหว่างธนาคารกับผู้ฝากว่ามีกำหนดอายุการฝากเช่น 6 เดือน 1 ปี หรือ 2 ปี โดยถ้าฝากครบตามกำหนดจะได้รับดอกเบี้ยตามกำหนดของเงินฝากแต่ละประเภท นอกจากนี้ ยังอาจมีเงื่อนไขว่า จำนวนเงินฝากขั้นต่ำสุดควรเป็นเท่าไร ซึ่งแต่ละธนาคารสามารถกำหนดแตกต่างกันได้ และการเบิกถอนยังอาจมีเงื่อนไขว่าต้องแจ้งล่วงหน้าไม่ต่ำกว่ากี่วัน จึงจะสามารถเบิกถอนได้ เช่น ในสหรัฐอเมริกา กำหนดให้แจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 30 วัน ในอังกฤษไม่น้อยกว่า 7 วัน เป็นต้น

โดยที่เงินฝากประเภทนี้มีลักษณะประจำ การเบิกถอนมีน้อยและในบางประเทศ ถ้าต้องการเบิกถอนยังต้องแจ้งล่วงหน้าอีกด้วย ธนาคารจึงอาจพิจารณานำเงินทุนส่วนนี้ไปปล่อยให้กู้ยืม ฯ หรือลงทุนในกิจการที่มีระยะยาวได้ และโดยลักษณะของความคล่องตัวในด้านการเบิกถอนของผู้ฝากของเงินฝากประเภทนี้ต่ำกว่าเงินฝากเพื่อเรียกมาก ในหลายประเทศ จึงกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองตามเงินฝากประจำเป็นอัตราต่ำกว่าเงินฝากเพื่อเรียก รายละเอียดจะได้อธิบายในบทที่เกี่ยวกับนโยบายการเงิน

ในประเทศไทย เงินฝากประจำมีอายุ ไม่เกิน 1 ปี ผู้ฝากที่มีเงินฝากไว้นานกว่า 1 ปีก็จะได้รับดอกเบี้ยเป็นอัตราสะสมโดยอัตโนมัติตามหลักปฏิบัติของธนาคารเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าไม่ต้องทำสัญญาฝากกันทุกปีไป การเบิกถอนเงินฝากประเภทนี้ไม่มีเงื่อนไขต้องแจ้งล่วงหน้าก่อนก็วัน สามารถเบิกถอนได้ทันที นอกจากการเบิกถอนมีจำ

นวนมาก จนสาขาของธนาคารนั้นมีเงินไม่พอก็อาจขอให้ผู้ถอนรอให้จัดหาเงินมาได้ ซึ่งปกติก็ไม่ใช่เวลา อย่างไรก็ตาม ใดก็ดี ถ้าหากพิจารณาจากอัตราส่วน debit to deposit ที่เรียกว่า อัตราเปลี่ยนมือ (turnover) ของเงินฝากประจำในประเทศไทยแล้วจะเห็นได้ว่าเมื่อปี พ.ศ. 2518 ต่ำเพียง ร้อยละ 0.08 เทียบกับอัตราเปลี่ยนมือของเงินฝากเพื่อเรียกในระยะเวลาเดียวกันซึ่งเท่ากับ 9.15 ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าจะไม่มีการกำหนดเงื่อนไขว่าการเบิกถอนต้องแจ้งล่วงหน้า ธนาคารพาณิชย์ก็มีความมั่นใจว่าเงินฝากประจำมีลักษณะประจำ และใช้เป็นทุนให้กู้ยืม และลงทุนได้สะดวกใจ

เงินฝากในประเทศไทย แบ่งออกตามประเภทของบัญชีและประเภทผู้ถือ ได้ดังนี้

ประเภทบัญชี	ประเภทผู้ฝาก
1. เงินฝากเพื่อเรียก (demand deposit)	1. ธนาคารอื่น ๆ ในประเทศ (other banks)
2. เงินฝากออมทรัพย์ (saving deposit)	2. รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ (government)
3. เงินฝากประจำ (time deposit)	3. เอกชน ๑ ผู้พำนักในประเทศ (private residents)
	4. ผู้มิได้พำนักในประเทศ (Non-residents)

เงินฝากแยกตามประเภทบัญชี

โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของเงินฝากประเภทต่าง ๆ ขึ้นใช้ โดยมีอัตราปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ดังนี้

(ก) เงินฝากเพื่อเรียก (รวมถึงเงินฝากที่ต้องจ่ายคืนเมื่อสิ้นระยะเวลาไม่ถึง 3 เดือน)	ไม่เกินร้อยละ 0.01 ต่อปี
(ข) เงินฝากออมทรัพย์	„ 4.5 „
(ค) เงินฝากประจำ 3 เดือน แต่ไม่ถึง 6 เดือน	„ 6.0 „
(ง) เงินฝากประจำ 6 เดือน แต่ไม่ถึง 12 เดือน	„ 7.0 „
(จ) เงินฝากประจำ 12 เดือนขึ้นไป	„ 8.0 „
(ฉ) เงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศ	„ 12.0 „

การกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของเงินฝากประเภทต่าง ๆ นั้น มีสาระอันน่าสนใจ
ดังนี้

(ก) การกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่พึงจ่ายให้แก่ผู้ฝากตามเงินฝากแต่ละประเภทนั้น ในทางปฏิบัติไม่มีธนาคารใดจ่ายดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราที่กำหนดยกเว้นเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศ อัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่กำหนดดังกล่าวจึงเป็นอัตรามาตรฐานที่ทุกธนาคารถือปฏิบัติเหมือนกันจึงไม่มีการแข่งขันระหว่างธนาคาร ตามหลักการทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ประสิทธิภาพการดำเนินงานจะดียิ่ง ถ้าหากมีการแข่งขันเป็นแรงกระตุ้น การที่ทางการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากจนตัดการแข่งขันไปนั้น สันนิษฐานว่าคงจะก่อให้เกิดการแข่งขันจนเกินเลย อันอาจเป็นผลถึงขั้นทำลายกิจการธนาคารใดธนาคารหนึ่งที่เรียกว่า cut-throat competition ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าธนาคารพาณิชย์มีขนาดและความสามารถแตกต่างกันมาก เมื่อให้มีการแข่งขันโดยเสรีในขณะที่ความสามารถที่จะแข่งขันของแต่ละธนาคารไม่เสมอภาคกัน อาจเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบมากจนธนาคารขนาดเล็กต้องได้รับอันตราย อย่างไรก็ดี หลักการให้ความคุ้มครองแก่ธนาคารขนาดเล็กนั้น อาจเป็นความวิตกที่เกินเลย เพราะธนาคารขนาดเล็กอาจมีความสามารถรับภาระการเพิ่มค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเงินฝากได้ดีกว่าธนาคารใหญ่ได้ เพราะปริมาณเงินฝากน้อยกว่า ค่าจ้างแรงงานของพนักงานก็ต่ำกว่า นอกจากนี้แล้ว การมีข้อกำหนดดังกล่าวได้ยังประโยชน์แก่ธนาคารที่ปฏิบัติมิชอบหลีกเลี่ยงให้ดอกเบี้ยเงินฝากสูงเกินอัตราที่กำหนด ทำให้การคุ้มครองโดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดไม่ยุติธรรมต่อธนาคารที่ถือปฏิบัติตามข้อกำหนดอย่างเคร่งครัด

(ข) การที่ต้องกำหนดอัตราดอกเบี้ยสำหรับเงินฝากเพื่อเรียกไว้ไม่เกินร้อยละ 0.01 ต่อปี และในทางปฏิบัติธนาคารไม่เคยจ่ายดอกเบี้ยให้แก่เงินฝากประเภทนี้ อัตราที่กำหนดไว้จึงดูไม่มีเหตุผลเสียเลย การที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ต้องกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดสำหรับเงินฝากเพื่อเรียก โดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีนั้น เนื่องจากการตีความตามมาตรา 14 ว่าธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดสำหรับ

เงินฝากไม่ว่าในกรณีใด และตามความกฎหมายในมาตราเดียวกันนั้นเอง ยังตีความได้ว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยจะไม่กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไม่ได้ และจะกำหนดเพียงอัตราต่ำสุดก็ไม่ได้ การดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยเงินฝากจึงมีข้อจำกัดตามกฎหมายอยู่หลายประการ

(ค) การที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศไว้สูงสุดถึงร้อยละ 12 ซึ่งสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประเภทอื่น ๆ นั้น ก็เนื่องด้วยความต้องการชักจูงให้เงินตราต่างประเทศไหลเข้าสู่ประเทศมากขึ้น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์มีความสนใจที่จะใช้อัตราดอกเบี้ยเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวต่างประเทศนำเงินตราต่างประเทศมาฝากไว้ในประเทศน้อย อัตราที่จ่ายให้แก่เงินฝากต่างประเทศจึงไม่สูงกว่าร้อยละ 8 ซึ่งเป็นอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประจำ 12 เดือนขึ้นไป เพราะเหตุว่าธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยต่างมีฐานะเครดิตที่ดีในสายตาของนายธนาคารในตลาดเงินที่สำคัญในต่างประเทศ จึงมีวงเงินที่จะสามารถกู้ยืมมาใช้เพื่อขยายเครดิตในประเทศได้โดยไม่ต้องติดขัด ทั้งอัตราดอกเบี้ยซึ่งเคลื่อนไหวตามตลาดเงินกู้ในยุโรปดอลลาร์ก็ไม่สูง ตลอดจนทั้งทางการก็ไม่มีกระบวนการกักกันจากต่างประเทศอย่างเข้มงวด ธนาคารพาณิชย์จึงไม่ขาดแคลนเงินทุนจากต่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันเงินทุนที่ระดมได้จากเงินฝากในประเทศก็มีจำนวนมากเพียงพออีกด้วย

รายการเงินฝากนั้นนอกเหนือจากเงินฝากตามประเภทใหญ่ ๆ ข้างต้น คือ เงินฝากเพื่อเรียก เงินฝากออมทรัพย์ และเงินฝากประจำแล้ว ยังมีรายการอื่น ๆ ดังนี้

เงินฝากมัดจำ (marginal deposits) ได้แก่ เงินมัดจำของลูกค้าผู้รับบริการจากธนาคารในการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต ธนาคารจะเรียกร้องให้ลูกค้าวางมัดจำไว้กับธนาคารจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นหลักประกันการออกเลตเตอร์ออฟเครดิต และเมื่อเสร็จสิ้นธุรกรรมธนาคารจะจ่ายเงินมัดจำดังกล่าวคืนให้แก่ผู้ฝาก รายการบัญชีเงินฝากนี้จึงถูกกันไว้เป็นบัญชีต่างหาก

หนี้สินจ่ายกินเมื่อทวงถามอื่น ๆ (other demand liabilities) ได้แก่เช็คที่ธนาคารค้าประกันการจ่าย (certified cheques หรือ cashier's cheques) เช่นในกรณี นาย ก. จะชำระหนี้ให้แก่ นาย ข. เพื่อยืนยันว่าเช็คส่งจ่ายมีเงินแน่ จึงให้ธนาคารค้าประกันเช็คส่งจ่าย หรือ ตัวสัญญาใช้เงิน (draft) เมื่อธนาคารให้การค้าประกันแก่นาย ก. เพื่อเป็นหลักประกันแก่ธนาคารเอง ธนาคารจึงกันเงินส่วนนั้นออกจากบัญชีเงินฝากของนาย ก. เพื่อเตรียมไว้จ่ายเมื่อนาย ข. นำเช็ค หรือ (draft) มาเบิกถอนเงินจากธนาคาร

เงินฝากแยกตามประเภทผู้ฝาก

เงินฝากที่แยกตามประเภทของผู้ฝาก 4 ประเภท จะปรากฏว่าผู้ฝากที่เป็นเอกชนผู้พำนักในประเทศ (private residents) ซึ่งได้แก่ บุคคลธรรมดา นิติบุคคล ที่มีเงินฝากไว้กับธนาคารทั้งในรูปเงินฝากเพื่อเรียก ออมทรัพย์ หรือประจำ เป็นผู้ถือเงินฝากสูงสุด โดยเป็นถึงร้อยละ 93 ของเงินฝากทั้งสิ้น เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 เงินฝากจากรัฐบาลมากเป็นลำดับที่สอง โดยมีเพียงร้อยละ 3.8 ของเงินฝากทั้งสิ้น เงินฝากของรัฐบาลส่วนนี้เป็นเงินฝากของส่วนราชการต่าง ๆ ที่ได้รับอนุมัติจ่ายจากเงินงบประมาณแล้ว แต่ยังคงการจ่ายจึงนำฝากไว้กับธนาคารไปพลางก่อน หรือเป็นรายได้ของส่วนราชการ หรือของรัฐวิสาหกิจแล้วได้รับอนุมัติจากกระทรวงการคลังนำฝากไว้กับธนาคารพาณิชย์ ธนาคารที่ได้รับสิทธิรับฝากเงินฝากจากส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจมาก ได้แก่ ธนาคารกรุงไทย เนื่องจากเป็นธนาคารรัฐ เพราะกระทรวงการคลังถือหุ้นถึงร้อยละ 99 ของหุ้นทั้งหมด

เงินฝากของธนาคารอื่น ๆ นั้น ส่วนหนึ่งเป็นเงินฝากในลักษณะให้กู้ยืมระหว่างธนาคาร และมีส่วนเหลือของการลงบัญชีเงินฝาก และเงินกู้ นอกจากนี้ก็ยังมีอาจเป็นเงินฝากเพื่อการดำเนินธุรกิจระหว่างกันอีกด้วย

เงินฝากจำแนกออกตามประเภทผู้ฝากในระหว่าง 2514-2519 มีดังนี้

(หน่วย : ล้านบาท)

อันดับ	เอกทศ	รัฐบาล	ธนาคารอื่น	ผู้ที่มีได้พำนัก ในประเทศ	รวมทั้งสิ้น
2514	34,463	2,038	180	561	37,242
2515	43,695	2,580	174	663	47,112
2516	53,686	2,992	284	559	57,521
2517	66,967	3,331	941	1,000	72,289
2518	79,975	3,265	893	1,456	85,589
2519	97,626	4,734	1,346	1,536	105,242

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

7.23 เงินกู้ยืม (Borrowings)

ธนาคารพาณิชย์ต้องพึ่งเงินกู้ยืมจากแหล่งอื่นด้วยเหตุผลที่สำคัญ 2 ประการคือ

(ก) เงินฝากซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนที่ใช้ให้กู้ยืม มีไม่เพียงพอต่อความสามารถให้กู้ยืมและลงทุนของธนาคาร ธนาคารนั้นจึงต้องกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนอื่นเพื่อนำมาให้กู้ยืมต่อโดยจะได้กำไรจากส่วนต่างของดอกเบี้ย การกู้ยืมในลักษณะนี้เป็นการกู้ยืมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

การกู้ยืมในประเทศได้แก่การกู้ยืมระหว่างธนาคารด้วยกัน ธนาคารที่มีเงินเหลือจากการให้กู้ยืมจะเป็นผู้ให้กู้แก่ธนาคารที่ขาดเงิน การกู้ยืมระหว่างธนาคารนี้เรียกว่า interbank lending ในประเทศไทย ธนาคารสาขาต่างประเทศไม่สามารถระดมเงินฝาก เพราะไม่มีสาขา เงินทุนเพื่อการดำเนินงานไม่พอเพียงจึงต้องกู้ยืมจากธนาคารไทย อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคาร (interbank rate) จะเคลื่อนไหวขึ้นลงตามสภาพของอุปสงค์ และอุปทาน (demand and supply) ถ้าหากในระยะใดธนาคารพาณิชย์ทั่วไปมีเงินเหลือมาก ผู้เสนอให้กู้จึงมีมากกว่าผู้ต้องการกู้ อัตราดอกเบี้ยจะลดต่ำลง แต่ในทางตรงกันข้ามในภาวะที่ธุรกิจเอกชนเฟื่องฟู ความต้องการกู้เงินจากธนาคารมีมาก ธนาคารต่างต้องการเงินทุน จำนวนเงินทุนเพื่อสนองมีไม่พอ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระหว่างธนาคารจะสูง การกู้ยืมในประเทศอีกแหล่งหนึ่ง คือ การกู้ยืมจากธนาคารกลาง แต่ในกรณีปกติ

ธนาคารพาณิชย์จะไม่อาศัยเงินกู้ยืมจากธนาคารกลาง เพราะธนาคารกลางจะวางตัวเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย (lender of the last resort) ในบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น การกู้ยืมระหว่างธนาคารเป็นลักษณะธนาคารเล็ก ซึ่งได้แก่ ธนาคารท้องถิ่น (local bank) เป็นฝ่ายสนองตอบความต้องการของธนาคารใหญ่ ที่เรียกว่า ธนาคารนคร (city bank) เนื่องจากธนาคารนครมีลูกค้าซึ่งเป็นธุรกิจขนาดใหญ่กู้ยืมมาก เงินทุนมักไม่พอเพียง ต่างจากธนาคารท้องถิ่น ซึ่งมีธุรกิจอยู่ในวงจำกัด จึงมีเงินทุนเหลือให้กู้ยืมแก่ธนาคารนคร

การกู้ยืมจากต่างประเทศ ได้แก่ การที่ธนาคารมีวงเงินเครดิตไว้กับธนาคารในต่างประเทศ และใช้เครดิตดังกล่าวอำนวยความสะดวกเพื่อการหักล้างบัญชีระหว่างประเทศ เช่น ชำระค่าสินค้าเข้า ที่ลูกค้าของธนาคารในประเทศสั่งซื้อแล้วหักบัญชีกันในภายหลัง หรือมิเช่นนั้นก็เป็นกาไรโอนเงินทุน เพื่อใช้ประโยชน์ให้กู้ยืมภายในประเทศ ทั้งนี้อัตราดอกเบี้ยต่างประเทศจะต้องต่ำกว่าในประเทศ

(ข) กู้ยืมเพื่อค้ำจุนการขาดเงินอย่างกะทันหัน ในการดำเนินงานธนาคารนั้น ในบางระยะธนาคารพาณิชย์อาจขาดเงินอย่างกะทันหัน เช่น ผู้ฝากรายใหญ่ถอนเงินฝาก ทำให้ปริมาณเงินสดขาดมือ หรือการสูญเสียเงินจากการหักบัญชีระหว่างธนาคาร และธนาคารตนเองต้องจ่ายบัญชีเป็นจำนวนมาก ทำให้เงินสดสำรองที่ฝากไว้กับธนาคารกลาง ถูกหักโอนให้อีกธนาคาร และเงินสดสำรองดังกล่าวอาจลดต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด เพื่อชดเชยฐานะดังกล่าว ธนาคารนั้นจะมีความต้องการเงินอย่างปัจจุบันทันด่วน ซึ่งอาจอาศัยเงินกู้ยืมประเภทเรียกคืนได้ทันที (call loan) หรือในกรณีที่ไม่อาจหาเงินกู้ได้ในตลาดเงิน ก็กู้ยืมได้จากธนาคารกลาง ในฐานะผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายดังกล่าว

เงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์นั้น แม้ว่าจะเป็นที่มาของเงินทุนของธนาคารพาณิชย์ แต่ธนาคารพาณิชย์ก็ไม่มี ความจำเป็นต้องดำรงเงินสดสำรอง เพราะเงินสดสำรอง (cash reserve) ที่ต้องดำรงตามกฎหมายนั้นกำหนดเป็นอัตราส่วนกับเงินฝาก อย่างไรก็ตาม ในบางประเทศมีมาตรการควบคุมการกู้ยืม โดยเฉพาะการกู้ยืมจากต่างประเทศโดยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองเป็นอัตราส่วนต่อเงินกู้ยืมจากต่างประเทศเป็นจำนวนต่างหากจากเงินสดสำรองที่ดำรงเป็นอัตราส่วนต่อเงินฝาก ในประเทศไทยยังไม่มี

มาตรการควบคุมการกู้ยืมจากต่างประเทศ ดังนั้นธนาคารพาณิชย์ จึงได้อาศัยเงินกู้ยืมจากต่างประเทศเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญแหล่งหนึ่ง เช่นในปี พ.ศ. 2519 มีการกู้ยืมจากต่างประเทศเป็นมูลค่าถึง 9,205 ล้านบาทหรือร้อยละ 60.0 ของเงินกู้ยืมทั้งสิ้น และเป็นร้อยละ 8.6 ของเงินฝากทั้งสิ้น

แหล่งเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย

(หน่วย : ล้านบาท)

ปี	ธนาคารในต่างประเทศ	ธนาคารแห่งประเทศไทย	ธนาคารอื่น ๆ ในประเทศ
2514	3,284	1,296	63
2515	3,486	1,263	161
2516	6,899	2,882	260
2517	7,574	3,985	643
2518	8,051	7,297	425
2519	9,205	5,530	660

ที่มา : รายการเศรษฐกิจรายเดือนธนาคารแห่งประเทศไทย

7.24 หนี้สินอื่น ๆ (other liabilities)

รายการนี้เป็นรายการเบ็ดเตล็ดที่ไม่อาจรวมในรายการหนี้สินดังกล่าวข้างต้น ซึ่งได้แก่

(ก) เงินมัดจำและประกันต่าง ๆ (margin and surety fund) หมายถึงเงินที่ธนาคารเรียกเก็บจากลูกค้าเพื่อประกัน เช่น เงินมัดจำในการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต เงินมัดจำการออกหนังสือค้ำประกัน และเงินมัดจำกฤษฎีกาจัดนิรภัย เป็นต้น

(ข) ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย (accrued expenses) ได้แก่ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ถึงกำหนดชำระแล้วแต่ธนาคารยังไม่ได้จ่าย เช่น เงินปันผลค้างจ่าย (dividend payable) ดอกเบี้ยเงินฝากประจำค้างจ่าย (interest payable) ค่าภาษีค้างจ่าย (tax payable) เป็นต้น

(ค) เงินสะสมของพนักงาน (staff provident fund) เป็นเงินที่ธนาคารหักจากเงินเดือนของพนักงานสะสมไว้ หรือเงินที่ธนาคารออกให้ รวมทั้งดอกเบี้ยเงินสะสมนี้ด้วย เงินจำนวนนี้จะจ่ายให้แก่พนักงานเมื่อผู้นั้นออกจากงาน

7.3 วิเคราะห์รายการสินทรัพย์

7.31 เงินสดและเงินฝาก (Cash and Balances)

สินทรัพย์ของธนาคารรายการนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ก. เงินสดในมือ (cash on hand หรือ vault cash)

ข. เงินฝากในธนาคารอื่น (balances with other banks)

ก. เงินสดในมือ ได้แก่ เงินสดส่วนที่ธนาคารพาณิชย์ดำรงไว้เพื่อการใช้จ่ายในการดำเนินงานแต่ละวัน เป็นเงินส่วนที่เก็บไว้ในลิ้นชักหรือตู้เซฟในสำนักงาน ในแต่ละวันย่อมมีการรับและจ่ายให้ลูกค้าธนาคาร จึงต้องดำรงเงินสดเพื่ออำนวยความสะดวกต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ปริมาณเงินสดส่วนนี้เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 ในระบบธนาคารพาณิชย์มีมูลค่า 1.763 ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยมากเมื่อเป็นอัตราส่วนกับยอดเงินฝาก กล่าวคือ เป็นเพียงร้อยละ 2.0 ของยอดเงินฝากเท่านั้น

การดำรงเงินสดส่วนนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและชั้นเชิงการบริหารของแต่ละธนาคารโดยจะพยายามดำรงไว้ให้เพียงพอแก่ความจำเป็นเท่านั้น เพื่อจะได้กันส่วนเกินของจำนวนดังกล่าวออกให้กู้ยืม ฯ หารายได้ให้แก่ธนาคาร ด้วยเหตุนี้ถ้าหากพิจารณาจากแนวโน้มในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าอัตราการดำรงเงินสดในมือต่อปริมาณเงินฝากได้ลดลงมาตามลำดับจากสูงสุดร้อยละ 2.5 ในปี พ.ศ. 2511 เหลือเพียงร้อยละ 1.7 ในปี พ.ศ. 2516 แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพการจัดการของธนาคารพาณิชย์ดีขึ้นตามลำดับ แต่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2517 และในปี พ.ศ. 2518 เศรษฐกิจเริ่มซบเซาทำให้อัตราการดำรงเงินสดในมือเทียบกับยอดเงินฝากเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 2.1 และ 2.0 ตามลำดับ แต่ในปี 2519 ก็เริ่มลดลงเหลือร้อยละ 1.8

การดำรงเงินสดในมือของธนาคารพาณิชย์

อันดับ	เงินสดในมือ (ล้านบาท)	ปริมาณเงินฝาก* (ล้านบาท)	เงินสดในมือ/ปริมาณเงินฝาก (ร้อยละ)
2509	385.9	17,999.6	2.1
2510	445.2	21,126.1	2.1
2511	608.6	24,672.1	2.5
2512	626.0	28,224.3	2.2
2513	628.5	32,514.3	1.9
2514	655.8	38,698.9	1.7
2515	872.7	48,405.5	1.8
2516	1,010.8	58,744.7	1.7
2517	1,562.5	74,603.0	2.1
2518	1,763.3	87,698.4	2.0
2519	1,910.9	107,171.7	1.8

* รวมเงินฝากระหว่างธนาคาร

ข. เงินฝากที่ธนาคารอื่น วัตถุประสงค์ของการดำรงเงินฝากไว้ที่ธนาคารอื่นมี 2 ประการที่สำคัญ คือ เพื่ออำนวยความสะดวกในการหักบัญชีซึ่งกันและกัน และเพื่อปฏิบัติตามกฎหมาย

เงินฝากที่ธนาคารอื่นเพื่ออำนวยความสะดวกในการหักบัญชีระหว่างธนาคารในการทำธุรกิจระหว่างกัน เช่น เงินฝากที่ธนาคารต่างประเทศเพื่อประโยชน์ต่อการหักบัญชีในการชำระเงินระหว่างประเทศ หรือธนาคารที่มีสาขาในต่างประเทศก็สามารถดำรงเงินฝากระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาต่างประเทศเหล่านั้น เพื่อการหักบัญชีธุรกิจระหว่างกัน เงินฝากที่ธนาคารอื่น ๆ ในประเทศนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลจากการให้กู้ยืมระหว่างธนาคาร โดยฝ่ายผู้ให้กู้ อาจทำความตกลงให้เปิดบัญชีเงินฝากแทนเงินกู้ ในกรณีปกติเงินฝากระหว่างธนาคารมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำธุรกิจระหว่างกัน

เงินฝากที่ธนาคารอื่นเพื่อวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ได้แก่ เงินฝากที่ธนาคารกลาง ในกรณีของประเทศไทยเงินสดสำรอง (cash reserves) ที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงไว้ตามมาตราที่ 11 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยนั้น จะต้องนำฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทั้งจำนวน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการหลีกเลี่ยงและสามารถควบคุมให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามในเรื่องเงินสดสำรองได้อย่างถูกต้อง

ตามกฎหมายอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2520 อัตราเงินสดสำรองกำหนดไว้ว่า ธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ของยอดเงินฝากและในจำนวนนี้ธนาคารพาณิชย์สามารถดำรงในรูปของหลักทรัพย์รัฐบาลได้ไม่เกินร้อยละ 4 ของยอดเงินฝาก ดังนั้น ส่วนที่เป็นเงินสดและต้องนำฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ของยอดเงินฝาก ส่วนที่เกินจากอัตราที่กำหนดจึงเรียกว่า สำรองส่วนเกิน (excess reserves) การดำรงเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยของธนาคารพาณิชย์มีความเคลื่อนไหวโดยในปีที่ธุรกิจเฟื่องฟู เช่นปี พ.ศ. 2516 ความต้องการกั๊ยมเงินในภาคเอกชนมีมาก ธนาคารพาณิชย์จะพยายามใช้เงินให้กั๊ยม ๆ มาก เพื่อประโยชน์จากรายได้ อัตราเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยต่อเงินฝากจึงต่ำโดยลดลงเหลือเพียงร้อยละ 4.4 และในทางตรงกันข้ามปีใดธุรกิจซบเซาความต้องการเงินกั๊ยมในเศรษฐกิจมีน้อย อัตราเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยต่อเงินฝากจะเพิ่มขึ้นสูง เช่นปี พ.ศ. 2514 และ พ.ศ. 2518 เป็นต้น

การดำรงเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

สนับ	เงินฝากที่ ธ.ป.ท. (ล้านบาท)	ปริมาณเงินฝากทั้งสิ้น ของธนาคารพาณิชย์ (ล้านบาท)	เงินฝากที่ ธ.ป.ท./เงินฝากทั้งสิ้น (ร้อยละ)
2508	942.2	14,141.6	6.7
2509	1,071.2	17,999.6	6.0
2510	1,247.2	21,126.1	5.9
2511	1,344.5	24,672.1	5.4
2512	1,713.4	28,224.3	6.1
2513	1,814.0	32,514.3	5.6
2514	2,306.6	38,698.9	6.0
2515	2,542.0	48,405.5	5.3
2516	2,611.3	58,744.7	4.4
2517	3,669.9	74,603.0	4.9
2518	4,721.2	87,698.4	5.4
2519	4,362.4	107,171.7	4.1

นอกจากเงินสดตามประเภทดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีเงินสดที่อยู่ในระหว่างการเรียกเก็บ (cash items in process of collection) อันเป็นเงินโอนระหว่างสำนักงานต่างๆ และมียอดคงค้างที่จะต้องเรียกเก็บ

7.32 การลงทุน (Investment)

การลงทุนของธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ การซื้อหลักทรัพย์ต่าง ๆ ไว้ โดยธนาคารอาจได้ผลตอบแทนจากดอกเบี้ย เงินปันผลหรือส่วนต่างของราคาซื้อและขาย โดยที่ลักษณะการใช้เงินทุนดังกล่าวมีความแตกต่างจากการให้กู้ยืม ๆ กล่าวคือ การให้กู้ยืมมักจะได้ออกเบี้ยสูงกว่า แต่ขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงสูงกว่าการลงทุน

การลงทุนของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการซื้อหลักทรัพย์รัฐบาลไทย ทั้งนี้เนื่องจากการดำรงหลักทรัพย์รัฐบาลไทยนั้นใช้ประโยชน์ได้หลายประการ เช่น

- (ก) เป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรอง
- (ข) เป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการอนุญาตให้เปิดสาขานาการพาณิชย์
- (ค) เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเพื่อการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย
- (ง) เป็นการลงทุนที่ได้รับยกเว้นไม่ถือเป็นสินทรัพย์เสี่ยงตามการควบคุมอัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505

เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 หลักทรัพย์ที่ธนาคารพาณิชย์ลงทุนมีมูลค่าทั้งสิ้น 19,044 ล้านบาทในจำนวนนี้เป็นหลักทรัพย์รัฐบาลซึ่งแบ่งเป็นพันธบัตรรัฐบาล 17,428 ล้านบาท หรือร้อยละ 91.5 ของหลักทรัพย์ทั้งสิ้น และตัวเงินคลัง 152 ล้านบาท หรือเพียงร้อยละ 0.8 ของหลักทรัพย์ทั้งสิ้นหลักทรัพย์อื่น ๆ ก็ได้ หนี้กู้ยืมของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พันธบัตรรัฐวิสาหกิจเช่น พันธบัตรเงินกู้การไฟฟ้าฝ่ายผลิต พันธบัตรการเคหะแห่งชาติ เป็นต้น การลงทุนในหลักทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวนี้ เนื่องจากเป็นหลักทรัพย์รัฐบาลจึงมีความปลอดภัยและเป็นการดำรงไว้เพื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขการเปิดสาขา ซึ่งกำหนดให้ดำรงไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 ของยอดเงินฝาก (นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 จนถึงปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519) การดำรงหลักทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวจึงเป็นเสมือนการดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องเป็นสำรองอันดับสอง (secondary reserves) ได้ประการหนึ่ง

การลงทุนในหลักทรัพย์ต่อปริมาณเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ไทยมีอัตราสูงกว่าธนาคารพาณิชย์สาขาต่างประเทศ เนื่องจากต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในการเปิดสาขาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศยังลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลสูง เพราะนอกจากจะดำรงเป็นสินทรัพย์สภาพคล่องในการดำเนินงานแล้ว ยังต้องดำรงไว้เป็นส่วนหนึ่งของเงินกองทุนในการได้รับอนุญาตเปิดสาขาในประเทศไทย ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะกำหนดวิธีการดำรงในส่วนที่เป็นเงินกองทุน ทั้งนี้เพื่อให้สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศดำรงเงินกองทุนส่วนที่นำเข้ามาจากต่างประเทศไว้เป็นหลักทรัพย์ที่สามารถใช้เป็นหลักประกันที่มั่นคง¹

7.33 การให้กู้ยืม เบิกเกินบัญชีและชอลด (Loans, Overdraft and Discounts) ซึ่งเรียกได้หลายชื่อว่า สินเชื่อหรือเครดิตธนาคารพาณิชย์ แต่ลักษณะมีความแตกต่างกันดังนี้

การกู้ยืม (loans) เป็นการทำสัญญาให้กู้ยืม ซึ่งผู้ขอกู้สามารถเบิกถอนได้หมดในทันทีหรือจะฝากไว้ในบัญชีกระแสรายวันแล้วค่อยเบิกถอนก็ได้ การกู้ยืมในลักษณะนี้ผู้ขอกู้จะต้องชำระดอกเบี้ยเต็มตามจำนวนเงินกู้นับตั้งแต่วันเริ่มสัญญากู้ ไม่ว่าเงินจำนวนนั้นจะเบิกถอนไปแล้วหรือไม่ก็ตาม

1. ตามประกาศกระทรวงการคลังออกตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 12 กันยายน 2515 กำหนดให้ สาขาของธนาคารต่างประเทศต้องดำรงสินทรัพย์ไว้ในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท โดยจะต้องเป็นสินทรัพย์ดังต่อไปนี้

- (1) เงินฝากที่มีอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย อันเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากเงินสดสำรองซึ่งด้วยดำรงตามกฎหมาย (มาตรา 11)
- (2) หลักทรัพย์รัฐบาลไทย (ตัวเงินคลังและพันธบัตรรัฐบาล) ซึ่งปราศจากการผูกพันที่มีอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอันเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากเงินสดสำรองซึ่งต้องดำรงไว้ตามกฎหมาย ในการคำนวณมูลค่าหลักทรัพย์รัฐบาลไทยให้ถือตามราคาที่ตราไว้

ทั้งสองรายการจะต้องมีมูลค่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของสินทรัพย์ที่ต้องดำรงทั้งสิ้น หรืออีกนัยหนึ่งต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของสินทรัพย์ที่จะถือเป็นเสมือนเงินกองทุน

(โปรดดูรายละเอียดในประกาศกระทรวงการคลังตามเอกสารแนบท้ายบทนี้)

เบิกเกินบัญชี (overdrafts) เป็นการให้กู้ยืมโดยผู้กู้มักจะเป็นผู้มีบัญชีเงินฝาก กระแสรายวันอยู่แล้ว ได้ทำสัญญาหรือข้อตกลงกับธนาคารนั้นขอเบิกเงินจากธนาคารภายในวงเงินและเวลาที่กำหนดในสัญญา ผู้ขอเบิกเงินเกินบัญชีอาจจะนำเงินฝากเข้าบัญชีเพื่อลดต้นเงินลงและอาจจะถอนเงินออกไปได้อีกเมื่อต้องการใช้เงินด้วยวิธีส่งจ่ายด้วยเช็ค แต่ยอดหนี้คงค้างที่ปรากฏในบัญชีในขณะใดขณะหนึ่งจะต้องไม่เกินวงเงินที่กำหนดไว้ตามสัญญา ถ้าหากเกินวงเงินไว้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมเห็นชอบจากธนาคารผู้ให้กู้

ลักษณะแตกต่างที่สำคัญระหว่างการให้กู้ยืม 2 ลักษณะข้างต้น คือ กรณีเงินกู้ (loan) ผู้กู้ต้องเสียดอกเบี้ยเต็มตามจำนวนที่ขอกู้ไป ไม่ว่าจะเบิกถอนใช้จ่ายไปแล้วหรือไม่ก็ตาม แต่ในกรณีเบิกเกินบัญชี ยอดเงินที่ได้ใช้ไปแล้วเท่านั้นผู้กู้จะต้องเสียดอกเบี้ย ความนิยมใช้เครดิตในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและธรรมเนียมปฏิบัติของผู้กู้ และธนาคารผู้ให้กู้ โดยในสหรัฐอเมริกาการให้กู้ส่วนใหญ่เป็นการให้กู้ยืม (loans) ตามโครงการ แต่ในอังกฤษและในประเทศไทยนิยมเงินเบิกเกินบัญชีมากกว่า

ส่วนลดตั๋วสัญญาใช้เงิน (bill discounts) ได้แก่ ตั๋วสัญญาที่ผู้เป็นหนี้มีกำหนดจะชำระหนี้ในระยะเวลาหนึ่งข้างหน้า แต่ผู้มิตั่วสัญญาใช้เงินดังกล่าวมีความประสงค์จะใช้เงิน จึงนำตั๋วสัญญานั้นไปขายลดให้แก่ธนาคาร โดยธนาคารจะหักดอกเบี้ยออกจากเงินต้นก่อน อัตราดังกล่าวจึงเรียกว่า อัตราลด เช่น ตั๋วสัญญาใช้เงิน 100 บาท อัตราลด 10% ต่อปี ธนาคารผู้ซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินที่มีอายุ 3 เดือน ดอกเบี้ย $10 \times \frac{3}{12} = 2.5\%$ จึงหักลดจากตัว 100 บาท คงเหลือจ่ายให้แก่ผู้ขายลดเพียง 97.50 บาท

อัตราซื้อลดจะแตกต่างจากอัตราดอกเบี้ย (interest rate) เช่น ในกรณีข้างต้น อัตราซื้อลด 10% ต่อปี คำนวณเป็นอัตราดอกเบี้ยได้ ดังนี้

เงินต้นที่ผู้กู้ได้รับ 90 บาท โดยเสียอัตราลด = 10 บาทต่อปี

เพราะฉะนั้นถ้าเงินต้น 100 บาท อัตราดอกเบี้ย = $\frac{10}{90} \times 100 = 11.11\%$ ต่อปี

อัตราลด 10% ต่อปี จึงเท่ากับอัตราดอกเบี้ย 11.1% ต่อปี

สินเชื่อธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีส่วนประกอบเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 ดังนี้

ประเภทของสินเชื่อ	มูลค่าล้านบาท	อัตราส่วนร้อยละต่อยอดสินเชื่อ
สินเชื่อทั้งสิ้น	81,302	100
แบ่งเป็น : เงินเบิกเกินบัญชี	40,262	49.5
เงินให้กู้ยืม	14,427	17.8
ขอลดตัวสัญญาใช้เงินและอื่น ๆ	26,613	32.7

เงินเบิกเกินบัญชีเป็นรายการสำคัญมากที่สุดโดยเป็นถึงประมาณกึ่งหนึ่งของสินเชื่อ และถ้าหากไม่รวมการขอลดตัวสัญญาใช้เงินซึ่งเป็นลักษณะการให้เครดิตที่แตกต่างไปแล้ว เงินเบิกเกินบัญชีเป็นประมาณร้อยละ 74 ของเงินให้กู้ยืมและเงินเบิกเกินบัญชี

การขยายสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเมื่อพิจารณาอัตราส่วนร้อยละต่อยอดเงินฝากแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 มีอัตราถึงร้อยละ 93.9 และอัตราดังกล่าว สูงมาตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา โดยการกู้ยืมเบิกเกินบัญชี และขอลดของธนาคารพาณิชย์มีอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ของยอดเงินฝากในแต่ละระยะ อัตราดังกล่าวค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ แต่ก็ไม่อาจตีความว่าธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีความเสี่ยงภัยในการดำเนินงานมากหรือขาดความคล่องตัว ทั้งนี้เพราะการให้กู้ยืมเบิกเกินบัญชี และขอลดตัวสัญญาใช้เงินของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีลักษณะที่แตกต่างไปจากประเทศอื่นดังนี้

(ก) การกู้ยืมในประเทศไทยกระทำกันในรูปแบบเบิกเกินบัญชีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจำนวนเบิกไปใช้จ่ายจริงและวงเงินที่ธนาคารกำหนดให้เบิกเกินจึงไม่เท่ากัน และในประเทศไทยส่วนต่างหรือวงเงินเบิกเกินบัญชีที่ไม่ได้ถอนไปใช้นั้น ธนาคารพาณิชย์ไม่ได้ลงบัญชีเป็นเงินฝากเช่นที่ปฏิบัติกันในสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือหลักเกณฑ์ว่า every loan creates a deposit จึงเป็นเหตุให้ตัวเลขเงินฝากสูงตามไปด้วย

(ข) ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยดำรงหลักทรัพย์ด้วยเงินสดเงินสินค้ำเข้าและออกไว้มาก เช่นเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 สองรายการนี้มีมูลค่าถึง 4,965 ล้านบาท หรือร้อยละ 6 ของการให้กู้ยืมฯ ทั้งสิ้น สินทรัพย์ทั้งสองประเภทนี้มีความคล่องตัวสามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ง่าย ดังนั้นความเสี่ยงจึงน้อยกว่าสินทรัพย์อื่น

(ค) นอกจากนั้นการให้กู้ยืมฯ ของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยยังเป็นการให้กู้ยืมฯ ที่มีอายุการกู้สั้น และโดยทั่วไปมีหลักทรัพย์จำนำหรือจำนองไว้เต็มจำนวน

7.34 สินทรัพย์ประจำและอื่น ๆ (Fixed and Other Assets)

สินทรัพย์ประจำของธนาคารพาณิชย์ได้แก่ ที่ดิน อาคาร สิ่งก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ การถือไว้ซึ่งสินทรัพย์ประจำนั้นเสมือนกับการแปรสภาพเงินทุนของธนาคารเป็นสินทรัพย์ประจำ ซึ่งแตกต่างไปจากตัวเงิน การชำระหนี้จากเงินกองทุนที่แปรสภาพเป็นสินทรัพย์ประจำแล้วนั้น ต้องจำหน่ายเป็นเงินสดเสียก่อน จึงขาดลักษณะของทุนเพื่อการค้ำประกันกิจการอย่างแท้จริง ในประเทศต่าง ๆ จึงมีข้อกำหนดห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ลงทุนในสินทรัพย์ประจำเกินกว่าอัตราหนึ่งของเงินกองทุนตามแต่จะเห็นสมควร เช่น ห้ามเกินร้อยละ 60 ในบางรัฐของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

สินทรัพย์อื่น ๆ นั้น มีรายการดังต่อไปนี้

(ก) *บัญชีลูกหนี้เบ็ดเตล็ด (Sundry Assets)* เป็นลูกหนี้ที่ไม่อาจจัดเข้าบัญชีประเภทหนึ่งประเภทใดโดยเฉพาะได้ และเป็นหนี้ที่ธนาคารมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้นำเงินมาชำระ เช่น หนี้อันเกิดจากการชดใช้เงินตามหนังสือค้ำประกันของธนาคารเมื่อลูกค้าผิดสัญญา เป็นต้น

(ข) *บัญชีพักลูกหนี้ (Suspense Account Debtors)* เป็นบัญชีพักเพื่อรอการชำระหนี้จากลูกหนี้ในระยะสั้น ๆ ซึ่งไม่อาจจัดเข้าบัญชีที่ธนาคารมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้นำเงินมาชำระ

(ค) *รายได้ค้างรับ (Accrued Income)* ได้แก่รายได้ประเภทต่าง ๆ ที่ธนาคารพาณิชย์คำนวณและบันทึกเป็นรายได้แล้ว แต่ยังไม่ได้รับเงิน เช่น ดอกเบี้ยค้างรับ

(ง) รายจ่ายล่วงหน้า (*Deferred Charges* หรือ *Prepaid Expenses*) ได้แก่ รายจ่ายของงวดการบัญชีต่อไป ซึ่งธนาคารพาณิชย์ได้จ่ายไปแล้วและรอการตัดจ่าย

(จ) เงินมัดจำ (*Sundry Deposits*) ได้แก่เงินมัดจำค่ามิเตอร์ไฟฟ้า มิเตอร์ประปา และเงินมัดจำเครื่องโทรศัพท์ เป็นต้น.

หนังสืออ้างอิง

ประยูร จินดาประดิษฐ์. *การธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงานและการบัญชี*. บริษัท
บพิธ จำกัด, 2512.

วารี หะวานนท์. *การบัญชีธนาคาร*. กรุงเทพฯ 2516.

Cross, Haward D. *Management Policies for Commercial Banks*. Englewood Cliffs,
N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1972.

ภาคผนวกบทที่ 7

ประกาศกระทรวงการคลัง

ออกตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์

พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังออกประกาศไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้ยกเลิกข้อ 2 แห่งประกาศกระทรวงการคลัง ออกตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม 2505 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศกระทรวงการคลัง ออกตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 21 สิงหาคม 2511

ข้อ 2 สาขาของธนาคารต่างประเทศที่ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ตามมาตรา 6 ต้องดำรงสินทรัพย์ไว้ในประเทศไทยเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่า 5 ล้านบาท ตามชนิด วิธีการและเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- (1) เงินฝาก หลักทรัพย์รัฐบาลไทยซึ่งปราศจากภาระผูกพันที่มีอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย อันเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากเงินสดสำรอง ซึ่งต้องดำรงไว้ตามมาตรา 11

ในการคำนวณมูลค่าหลักทรัพย์รัฐบาลไทยให้ถือตามราคา ที่ตราไว้

- (2) หุ้น หุ้นกู้ หรือตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หุ้นกู้หรือพันธบัตรที่กระทรวงการคลัง ค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย

ในการคำนวณมูลค่าสินทรัพย์ข้างต้น ให้ถือตามราคา ที่ตราไว้

- (3) อสังหาริมทรัพย์ เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับดำเนินธุรกิจ หรือสำหรับพนักงานและลูกจ้าง โดยหักค่าเสื่อมราคาตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นชอบ

สินทรัพย์ตาม (2) และ (3) ต้องมีมูลค่ารวมกันแล้วไม่เกินร้อยละ 40 ของสินทรัพย์ที่ต้องดำรง

ประกาศนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป.

ประกาศ ณ วันที่ 12 กันยายน 2515

(ลงชื่อ) *บุญมา วงศ์สวรรค์*

(นายบุญมา วงศ์สวรรค์)

ปลัดกระทรวงการคลัง

ผู้ใช้อำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย

8.1 วิวัฒนาการ

วิวัฒนาการของการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะเวลา ดังนี้

8.1.1 ระยะเวลาที่หนึ่ง (พ.ศ. 2431 - สงครามโลกครั้งที่ 2)

นับตั้งแต่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ดำเนินนโยบายเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศ การค้าต่างประเทศของไทยก็เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ ในสมัยนั้นประเทศตะวันตกเป็นประเทศที่มีอิทธิพลทางการค้าระหว่างประเทศ การค้าของไทยส่วนใหญ่จึงเป็นการค้ากับประเทศตะวันตก และเพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าของตนซึ่งขยายตัวมากขึ้น จึงได้มีผู้นำธุรกิจการธนาคารพาณิชย์จากโลกตะวันตกมาใช้ปฏิบัติในประเทศไทย ในระยะเริ่มแรกก็ได้จัดตั้งเพียงสำนักงานตัวแทนของธนาคารเท่านั้น โดยให้คหบดีหรือบริษัทที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกว้างขวางในวงการค้า ธุรกิจที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้าส่งออกและนำเข้า ในที่สุดเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2431 ก็ได้มีการจัดตั้งธนาคารขึ้นเป็นกิจลักษณะเป็นแห่งแรก คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ หลังจากนั้นเพียง 5 ปีเศษ ธนาคารชาร์เตอร์ดก็ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งที่สองเมื่อ ปี พ.ศ. 2437 ธนาคารที่ตั้งขึ้นสองแห่งแรกนี้ต่างเป็นธนาคารของอังกฤษที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ในฮ่องกงและกรุงลอนดอนด้วยเหตุนี้ ศิลปะการดำเนินธุรกิจการธนาคารจึงอิงอยู่กับหลักปฏิบัติของการธนาคารพาณิชย์อังกฤษ และอิทธิพลดังกล่าวเชื่อว่ามีต่อการดำเนินงานของการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อธุรกิจการธนาคารขยายตัวมากขึ้นตามการเติบโตของการค้าต่างประเทศฝ่ายไทยก็เริ่มมีความสนใจต่อกิจการธนาคารนี้โดยพระเจ้าอองยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ได้ทรงมีพระดำรัสจัดตั้งกิจการในลักษณะของการธนาคารขึ้น แต่โดยที่ทรงเกรงว่าการดำเนินกิจการแบบธนาคารเสียเลยทีเดียวจะไม่ใช่ที่นิยมของประชาชนและอาจเกิดปัญหาอื่น ๆ ได้ จึงทรงเรียกกิจการที่ตั้งขึ้นว่า “บุคคลภัย” (Book Club) เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2447

เมื่อกิจการบุคคลภัยดำเนินต่อมาโดยราบรื่นจนมีความมั่นคงดีแล้ว จึงได้เปลี่ยนกิจการเป็นธนาคารอย่างสมบูรณ์ แต่ยังคงใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “แบงก์” (Bank) เรียกชื่อกิจการนั้น และโดยได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จดทะเบียนเป็นบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลทุน จำกัด เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2449 กิจการได้เติบโตจนเปลี่ยนชื่อเป็น ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2482 กิจการธนาคารที่เป็นของคนไทยจึงได้เริ่มต้นขึ้นเป็นแห่งแรกและดำเนินกิจการอย่างก้าวหน้าและมั่นคงมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ต่อจากนั้น กิจการธนาคารก็ขยายตัวมากขึ้น ธนาคารหลายแห่งได้เปิดกิจการตามมา ทั้งธนาคารไทยและธนาคารต่างประเทศ ธนาคารไทยหลายแห่งจัดตั้งกิจการโดยพ่อค้าชาวจีน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่การค้าของพวกพ่อค้าชาวจีนด้วยกัน และทำธุรกิจเกี่ยวกับการส่งเงินไปให้แก่ญาติพี่น้องในผืนแผ่นดินประเทศจีน ที่เรียกว่า โหยก้วน แต่ธนาคารหลายแห่งในจำนวนนี้ดำเนินธุรกิจไม่ถูกต้องตามข้อกำหนดของกระทรวงการคลัง จึงถูกกระทรวงการคลังถอนใบอนุญาตหลายราย อาทิ ธนาคารเลียวย่งเฮง จำกัด ธนาคารกวางเก้าหลง จำกัด ธนาคารไห่ซัว จำกัด ธนาคารจินแสง จำกัด ธนาคารซุ่นหลี่ จำกัด เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ธนาคารที่จัดตั้งกิจการขึ้นในระยะที่หนึ่ง และดำเนินกิจการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมี 10 ธนาคาร ดังรายชื่อต่อไปนี้

ธนาคารที่ลงทุนในระยะที่หนึ่งและดำเนินกิจการ

มาจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520

ธนาคาร

ปีเริ่มกิจการ

ธนาคารไทย

1. ธนาคารไทยพาณิชย์ (Siam Commercial Bank)	2449
2. ธนาคารหวังหลี ¹ (Wang Lee Bank)	2476
3. ธนาคารมหานคร ² (First Bangkok City Bank)	2477
4. ธนาคารแห่งเอเชีย (Bank of Asia)	2482

ธนาคารต่างประเทศ

5. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ฯ (Hong Kong & Shanghai Bank)	2431
6. ธนาคารชาร์เตอร์ด (Chartered Bank)	2437
7. ธนาคารแห่งอินโดจีนและสุเอซ (Banque de l'Indochine et de Suez)	2440
8. ธนาคารซีไฮทง (Four Seas Communication Bank)	2452
9. ธนาคารกวางตุ้ง จำกัด (Bank of Canton)	2462
10. ธนาคารเมอร์แคนไทล์ จำกัด (Mercantile Bank)	2466

วิวัฒนาการของการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยในระยะที่หนึ่งมีลักษณะที่มีอิทธิพลถึงการธนาคารในปัจจุบันหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ก. ชาวยุโรปเป็นชนชาติแรกที่น่าธุรกิจการธนาคารเข้ามาในประเทศไทย เพื่ออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการชำระเงินระหว่างประเทศอันเกิดจากการค้ากับประเทศในยุโรป ซึ่งเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญในสมัยนั้น ธุรกิจการธนาคารเพื่อให้กู้ยืมเพื่อการค้าต่างประเทศนี้เป็นเรื่อง que เริ่มปฏิบัติกันมาแต่ในระยะแรก และได้กลายเป็นธุรกิจอันชำนาญด้านหนึ่งของธนาคารพาณิชย์ของไทยในปัจจุบัน

1. ธนาคารหวังหลีจันได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารหวังหลี (Wang Lee Bank) เมื่อปี 2515
2. เดิมชอธนาคารตันเปงซุน เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารไทยพัฒนา เมื่อ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2503 และปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารมหานคร

ข. การจัดตั้งธนาคารในระยะที่หนึ่งนี้เป็นเรื่องที่ไม่ซับซ้อนมากนัก จึงปรากฏว่าพ่อค้าชาวเงินต่างตั้งธนาคารขึ้นหลายแห่ง โดยธนาคารเหล่านี้ทำธุรกิจเกี่ยวกับการส่งเงินไปผืนแผ่นดินใหญ่จีน ธุรกิจการธนาคารอื่น ๆ ยังขาดความถูกต้องสมบูรณ์ ในที่สุดหลายธนาคารจึงถูกกระทรวงการคลังยึดใบอนุญาตคืน

ค. กิจการธนาคารพาณิชย์ในระยะที่หนึ่งมีความสับสนและขาดความมั่นคง ธุรกิจของธนาคารก็จำกัดการดำเนินงานแต่ในเรื่องของการค้าต่างประเทศ และการที่กระทรวงการคลังได้ถอนใบอนุญาตของธนาคารหลายแห่งคืน ก็แสดงให้เห็นว่า การดำเนินธุรกิจในระยะนั้นไม่ได้มาตรฐานตามหลักสากลของธนาคาร

8.12 ระยะที่สอง (สงครามโลกครั้งที่ 2-2498)

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา วิวัฒนาการของระบบธนาคารพาณิชย์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าสนใจ ผลจากสงครามทำให้ธนาคารสาขาต่างประเทศของยุโรปและสหรัฐอเมริกาต้องถูกปิดกิจการไปชั่วคราวในฐานะที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามในการสงคราม และการค้าต่างประเทศซึ่งได้เปลี่ยนรูปแบบ (pattern) จากการค้ากับประเทศในยุโรปเป็นการค้าที่ถูกจำกัดภายในบริเวณทวีปเอเชีย โดยเฉพาะกับประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ ผลของสงครามทำให้ความต้องการสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้นมาก ดังนั้น ประชาชนจึงเห็นช่องทางที่จะได้กำไรจากการทำธุรกิจธนาคาร จึงรวมทุนกันจัดตั้งกิจการธนาคารขึ้นหลายแห่ง โดยเฉพาะคบคิดในตระกูลใหญ่ ๆ เช่น ตระกูลโสภณพานิช ล่ำซำ เตชะไพบูลย์ และรัตนรักษ์ เป็นต้น ได้ลงทุนตั้งกิจการธนาคารขึ้นหลายแห่งในระยะเวลาติด ๆ กัน และต่างเป็นธนาคารที่ดำเนินกิจการได้อย่างมั่นคงสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

นอกจากนี้ ภาวะในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองต่อเนื่องจนกระทั่งระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยขาดแคลนเงินตราต่างประเทศมาก ระบบอัตราแลกเปลี่ยนในระยะนั้นจึงมีหลายอัตรา (multiple exchange rate) คือ มีทั้งอัตราทางราชการ (official rate) และอัตราเสรีหรืออัตราตลาด (market rate) โดยอัตราทั้งสองมีความแตกต่างกันมากเพราะทางการบังคับซื้อเงินตราต่างประเทศจากการส่งสินค้าออกที่สำคัญ เช่น ข้าวและยางพารา ในอัตราที่ต่ำกว่าอัตราในตลาดมาก เพราะทางการขาดแคลนเงิน

ตราต่างประเทศเพื่อใช้จัดซื้อสินค้าที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ อัตราทางราชการในสมัยนั้นกำหนดไว้ในอัตรา 40 บาท ต่อปอนด์สเตอร์ลิง และ 100 บาท ต่อ 10.075 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ส่วนอัตราในตลาดสูงถึง 2 เท่าตัวของอัตราทางราชการ คือ ปอนด์ละ 80 บาท ทางการจึงออกกฎหมายกำหนดให้ผู้ส่ง ข้าว ยาง ดีบุก และไม้สัก ต้องส่งมอบขายเงินตราต่างประเทศค่าของที่ส่งออกให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยในอัตราทางราชการและในส่วน ร้อยของเงินตราต่างประเทศที่ได้รับต่าง ๆ กันคือ ข้าวร้อยละ 100 ดีบุกและไม้สักร้อยละ 50 ยางถ้าส่งออกที่ทำกรุงเทพฯ ร้อยละ 20 ถ้าส่งออกที่ทำต่างจังหวัดต้องส่งมอบในอัตราร้อยละ 25 ส่วนเงินตราต่างประเทศที่ได้มาจากการส่งออกสินค้าอื่นหรืออย่างอื่นใดอาจนำไปขายในท้องตลาดและในอัตราแลกเปลี่ยนของตลาดได้

ลักษณะของตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศที่มีหลายอัตรานี้ ได้ช่วยให้ธนาคารพาณิชย์มีโอกาสได้กำไรจากส่วนต่าง (margin) ของอัตราแลกเปลี่ยนได้มาก และเป็นแรงสนับสนุนกิจการธนาคารในยุคนั้นให้เจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว

วิวัฒนาการของระบบธนาคารพาณิชย์ ในยุคนี้ สรุปได้ดังนี้

ก. ผลจากสงคราม ทำให้ธนาคารสาขาต่างประเทศของยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ฯ ธนาคารชาร์เตอร์ด และธนาคารแห่งอินโดจีน เป็นต้น ต้องถูกปิดกิจการชั่วคราว เปิดโอกาสให้คหบดีคนไทยเข้ารับช่วงกิจการโดยจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ไทยขึ้นใหม่ ๆ หลายแห่ง ธุรกิจที่ธนาคารใหม่ ๆ ดังกล่าวดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการให้กู้ยืมเพื่อการค้าและพาณิชย์ ทั้งนี้เกิดจากอิทธิพลของผู้จัดตั้งซึ่งมีภูมิหลังในเรื่องการค้า จึงมีความเชี่ยวชาญและมีเพื่อนพ่อค้ามาก

ข. ระบบการค้าต่างประเทศได้เปลี่ยนรูปแบบไป เนื่องจากผลของสงครามทำให้ต้องเลิกการค้าต่างประเทศกับยุโรปและสหรัฐอเมริกา เปลี่ยนเป็นการค้ากับประเทศญี่ปุ่นและประเทศข้างเคียงในทวีปเอเชีย โดยที่การค้าส่งออกโดยเฉพาะข้าวและยางพารา ยังดำเนินไปได้อย่างคึกคัก จึงทำให้กิจการธนาคารในยุคนั้นเฟื่องฟูไปด้วย

ค. นอกจากนี้ ระบบแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศมีหลายอัตรา (multiple exchange rate) โอกาสในการหากำไรจากส่วนต่างของอัตราซื้อกับอัตราขายเงินตราต่างประเทศจึงมีมาก โดยที่พื้นฐานของคหบดีที่เข้ามาเปิดกิจการธนาคารมีความมั่นคงและภูมิหลังเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ในเรื่องการเงินและการค้าของผู้ดำเนินธุรกิจการธนาคารก็มีมาก เมื่อประสบช่องทางที่จะหากำไรได้จากภาวะตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศและตลาดการค้าทั่วไปในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองเฟื่องฟูด้วย จึงทำให้อกิจการธนาคารที่เริ่มในยุคนี้มีความเป็นปึกแผ่นและเติบโตมาด้วยดีเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งเป็นธนาคารชั้นนำในยุคปัจจุบัน ดังนี้

ธนาคารที่จัดตั้งขึ้นในระยะที่สองและดำเนินกิจการ
มาจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อสนบ พ.ศ.2520

ธนาคาร	เริ่มกิจการ
ธนาคารไทย	
1. ธนาคารนครหลวงไทย (Siam City Bank)	2484
2. ธนาคารสหธนาคารกรุงเทพฯ (Union Bank of Bangkok)	2486
3. ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยการ (Bangkok Bank of Commerce)	2487
4. ธนาคารกรุงเทพ (Bangkok Bank)	2487
5. ธนาคารกสิกรไทย (Thai Farmers Bank)	2488
6. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา (Bank of Ayudhya)	2488
7. ธนาคารแหลมทอง (Laem Thong (Bank)	2491
8. ธนาคารไทยธนุ (Thai Dhanu Bank)	2492
9. ธนาคารศรีนคร (Bangkok Metropolitan Bank)	2493
ธนาคารต่างประเทศ	
10. ธนาคารสากลพาณิชย์แห่งประเทศไทย (The International Commercial Bank of China)	2490

11. ธนาคารอินเดียโอเวอร์ซีส์* (Indian Overseas Bank)	2490
12. ธนาคารแห่งอเมริกา (Bank of America)	2492
13. ธนาคารมิตซึ (Mitsui Bank)	2495

8.13 ระยะเวลา (2498-ปัจจุบัน)

พัฒนาการของระบบธนาคารพาณิชย์ในยุคนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็น “ยุคแห่งการธนาคารสมัยใหม่” (Modern Banking Phase) เพราะเป็นยุคที่ระบบเศรษฐกิจเริ่มก้าวสู่การมีระเบียบและกฎเกณฑ์ตามหลักสากล เพราะได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พ.ศ. 2498 ยกเลิกระบบอัตราและเปลี่ยนหลายอัตราโดยใช้อัตราแลกเปลี่ยนเสมอเหมือนกัน (uniform rate) ทั้งอัตราทางการและอัตราตลาด นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2505 ยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ที่ได้แก้ไขปรับปรุงขึ้นใช้แทนพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2488 โดยใช้หลักเกณฑ์การธนาคารพาณิชย์สมัยใหม่ของยุโรปเป็นมาตรฐานในการควบคุมเรียกว่า พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งใช้เป็นบทบัญญัติในการควบคุมธนาคารพาณิชย์จนถึงทุกวันนี้

นับตั้งแต่ที่ระบบธนาคารพาณิชย์ได้ก้าวเข้าสู่ยุคนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมาก็ปรากฏว่า กิจการธนาคารได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ธนาคารไทยได้เปิดสาขาทำการในที่ต่าง ๆ สร้างสายใยของการธนาคารมากขึ้น ปริมาณเงินฝากที่ระดมจากประชาชนเพิ่มขึ้นทวีมากขึ้นตามลำดับ พร้อมกับความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อระบบธนาคารได้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง การให้กู้ยืมหรือให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์ก็เพิ่มมากขึ้นทั้งปริมาณและการกระจายเครดิตไปสู่สาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ มากขึ้น โดยไม่จำกัดแต่เฉพาะการให้กู้ยืมเพื่อการค้าและพาณิชย์เท่านั้น เมื่อประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรม ธนาคารพาณิชย์ก็เป็นสถาบันที่ให้ความเกื้อหนุนทางด้านเงินทุน เป็นกำลังสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจเรื่อยมา

ยุคนี้เป็นยุคแห่งการธนาคารสมัยใหม่ที่มีเรื่องควรจะได้ศึกษาและวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป วิวัฒนาการในยุคนี้น่าจะสรุปได้ดังนี้

* ได้เปลี่ยนกิจการและชื่อบริษัทใหม่เป็นธนาคารการตโอเวอร์ซีส์ ในปี พ.ศ. 2516

ก. ระบบธนาคารมีรากฐานมั่นคงเป็นปีกแผ่น การอนุญาตให้เปิดธนาคารใหม่เริ่มมีความเข้มงวดมากขึ้น จึงปรากฏว่าในยุคนั้นธนาคารที่เปิดใหม่มีเพียง 6 แห่งเท่านั้น โดยธนาคารที่ได้รับใบอนุญาตให้เปิดทำการแห่งสุดท้ายคือ ธนาคารเอเชียทิสท์ ซึ่งได้รับอนุญาตและจัดตั้งในปี พ.ศ. 2508 และหลังจากนั้นอีก 1 ปี ธนาคาร 2 แห่ง คือ ธนาคารมณฑลและธนาคารเกษตรได้รวมตัวกันโดยกระทรวงการคลังเข้าถือหุ้นแทบทั้งหมด และเปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารกรุงไทย อันเป็นธนาคารรัฐตามสภาพของผู้ถือหุ้น

ข. ระบบธนาคารในยุคนั้นได้ขยายกิจการสาขาออกไปอย่างกว้างขวาง จนเป็นระบบธนาคารสาขาที่เข้มแข็ง แต่โดยข้อบังคับตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารสาขาต่างประเทศไม่มีสิทธิที่จะเปิดสาขาภายในราชอาณาจักรได้ ยกเว้นสาขาที่มีอยู่เดิม เช่น สาขาธนาคารชาร์เตอร์ดในจังหวัดภูเก็ต

ค. บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในยุคการธนาคารสมัยใหม่นี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะได้ศึกษาต่อไป

ธนาคารที่จัดตั้งขึ้นในระยะที่สามและดำเนินกิจการ
มาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520

ธนาคาร	ปีเริ่มกิจการ
ธนาคารไทย	
1. ธนาคารทหารไทย (Thai Military Bank)	2500
2. ธนาคารเอเชียทิสท์ (Asia Turst Bank)	2508
3. ธนาคารกรุงไทย ^๑ (Krung Thai Bank)	2509
ธนาคารต่างประเทศ	
4. ธนาคารแห่งโตเกียว (Bank of Tokyo)	2505
5. ธนาคารเชสแมนแฮตตัน (Chase Manhattan Bank)	2507
6. ธนาคารสหมาลายัน (United Malayan Bank)	2507

1. ธนาคารมณฑลและธนาคารเกษตรได้รวมกิจการโดยกระทรวงการคลังเข้าถือหุ้นแทนทั้งหมดและเปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารกรุงไทย.

วิวัฒนาการของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีสาระสำคัญต่าง ๆ ที่สรุปรวมได้ดังนี้

1. ระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีกำเนิดเริ่มต้นมาจากชาวอังกฤษ เปิดกิจการธนาคารในประเทศไทยเพื่ออำนวยความสะดวกธนาคารและเครดิตให้แก่ธุรกิจของชาวยุโรป แต่ต่อมากิจการธนาคารที่ดำเนินการโดยคนไทยจึงเริ่มตั้งขึ้น ผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญส่วนใหญ่ผ่านการศึกษาในประเทศอังกฤษ ดังนั้น ระบบและแบบแผนต่าง ๆ จึงอิงกับระเบียบแบบแผนของอังกฤษมาก กิจการธนาคารก็เช่นกัน กล่าวได้ว่า ได้รับอิทธิพลจากระบบธนาคารในประเทศอังกฤษมาก ดังนั้น ระบบธนาคารพาณิชย์ของไทยจึงเป็นระบบสาขาและพิธีการดำเนินกิจการก็อาศัยแบบฉบับจากอังกฤษมาก

2. กิจการธนาคารที่เริ่มต้นในระยะแรก ผู้ก่อตั้งมีพื้นฐานมาจากคหบดีชาวจีน เป็นส่วนมากและทำหน้าที่เป็นตัวแทนรวบรวมเงินจากชาวจีนที่มาอยู่ในประเทศไทยส่งไปให้ญาติผู้ใหญ่ในผืนแผ่นดินใหญ่จีนที่เรียกว่า “โพยก้วน” กันมาก นอกจากนั้นก็ให้กู้ยืมเพื่อธุรกิจการค้าบ้าง กิจการที่ดำเนินการโดยพ่อค้าคหบดีชาวจีนในสมัยนั้นยังไม่ได้มาตรฐานของการธนาคารที่ถูกต้องนัก จึงปรากฏว่า กระทรวงการคลังได้ถอนใบอนุญาตคินหลายราย และบางแห่งก็ถึงล้มเลิกกิจการไปไม่เจริญมาจนถึงปัจจุบัน ระยะแรกของวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยจึงขาดความมั่นคงและมีกิจการดำเนินงานที่สับสน

3. ผลของสงครามและเศรษฐกิจหลังสงครามได้เป็นปัจจัยผลักดันให้คหบดีลงทุนเปิดกิจการธนาคารมากขึ้นจนเป็นยุคที่กล่าวได้ว่ามีธนาคารใหม่ที่ตั้งขึ้นอย่างมีรากฐานมั่นคงหลายแห่งคือ ระหว่างปี พ.ศ. 2483-2498 เพียงระยะเวลา 15 ปี มีธนาคารที่จัดตั้งขึ้นและเจริญมาจนทุกวันนี้เป็นจำนวน 13 ธนาคารด้วยกัน และในจำนวนนี้เป็นธนาคารไทย 9 ธนาคาร ระยะนี้จึงเป็นระยะที่มีธนาคารจัดตั้งและสืบความเจริญมาจนปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2520 มากที่สุด ยุคนี้จึงเป็นยุคแห่งการธนาคารที่เฟื่องฟูยุคหนึ่ง

4. เมื่อระบบเศรษฐกิจทั้งทางด้านต่างประเทศและในประเทศมีระบบและระเบียบแบบแผนที่ดี ดังตัวอย่าง เช่น การประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พ.ศ. 2498 และพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ระบบธนาคารพาณิชย์

ก็ได้เข้าสู่ยุคแห่งความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ประชาชนมีความเชื่อมั่นในสถาบันการเงิน ดังกล่าวอย่างกว้างขวาง และระบบธนาคารก็เจริญเติบโตอย่างมั่นคงและมีผลกำลังเป็น ตัวจักรสำคัญช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศสืบมา

8.2 โครงสร้างของระบบธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน

ปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 ระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีทั้งสิ้น 29 ธนาคาร แบ่งเป็นธนาคารจดทะเบียนในประเทศไทยหรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ธนาคารไทย” 16 ธนาคาร และธนาคารจดทะเบียนในต่างประเทศหรือที่เรียกว่า “ธนาคารสาขาต่างประเทศ” 13 ธนาคาร และเมื่อตุลาคม พ.ศ. 2520 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุญาตให้ธนาคาร ยูโรเปียนเอเชีย (European Asian Bank) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเปิดสาขาในประเทศไทยอีกหนึ่งแห่ง ในจำนวนสาขาธนาคารต่างประเทศที่เปิดทำการแล้วแยกออกตามชาติกำเนิดได้ ดังนี้

ก. อังกฤษ	3 ธนาคาร คือ	ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ๆ ธนาคารชาร์เตอร์ด ธนาคารเมอร์แคนไทล์
ข. อเมริกา	2 ธนาคาร คือ	ธนาคารแห่งอเมริกา ธนาคารเซสแมนแฮตตัน
ค. ญี่ปุ่น	2 ธนาคาร คือ	ธนาคารมิตซูบิชิ ธนาคารแห่งโตเกียว
ง. จีน	2 ธนาคาร คือ (ไต้หวัน) (ฮ่องกง)	ธนาคารสากลพาณิชย์แห่งประเทศไทย ธนาคารกวางตุ้ง
จ. ฝรั่งเศส	1 ธนาคาร คือ	ธนาคารแห่งอินโดจีน
ฉ. อินเดีย	1 ธนาคาร คือ	ธนาคารภารตโอเวอร์ซีส์
ช. มาเลเซีย	1 ธนาคาร คือ	ธนาคารสหมาลายัน
ซ. สิงคโปร์	1 ธนาคาร คือ	ธนาคารซีไอที

จำนวนสำนักงานของธนาคารพาณิชย์
เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520

ธนาคาร	กรุงเทพฯ ¹	ต่างจังหวัด	ต่างประเทศ	รวมทั้งสิ้น ^{๕๕}
กรุงเทพ	61	127	14	202
กรุงไทย	21	133	—	154
กสิกรไทย	50	119	1	170
กรุงศรีอยุธยา	41	67	—	108
ไทยพาณิชย์	30	49	—	79
นครหลวงไทย	18	78	—	96
ศรีนคร	34	14	—	48
กรุงเทพ ฯ พาณิชยการ	14	97	—	111
ทหารไทย	12	35	—	47
มหานคร	14	35	—	49
สหธนาคาร	19	37	—	56
ไทยท努	11	1	—	12
เอเชียทรัสท์	10	14	—	24
แห่งเอเชีย	5	11	—	16
แหลมทอง	3	—	—	3
หวังหลี	2	2	—	4
รวมทั้งสิ้น ^{๕๕}	345	819	15	1,179

ที่มา: ส่วนกำกับและวิเคราะห์ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทย

หมายเหตุ 1. รวมสำนักงานใหญ่

การธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเป็นระบบธนาคารสาขา เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 มีจำนวนสาขานาการพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทยทั้งสิ้นถึง 1,164 แห่ง โดยเป็นสาขาในเขตกรุงเทพฯ 345 แห่ง (รวมสำนักงานใหญ่) และสาขาในต่างจังหวัด 819 แห่ง นอกจากนี้ ยังมีสาขาในต่างประเทศอีก 15 แห่ง (ดูตารางหน้า 164)

ธนาคารสาขาต่างประเทศมีฐานะเป็นเพียงสาขาของสำนักงานใหญ่ซึ่งอยู่ในต่างประเทศตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 จึงไม่มีสิทธิที่จะเปิดสาขาในราชอาณาจักรไทยได้ ยกเว้นธนาคารชาร์เตอร์ดซึ่งมีสาขาต่างจังหวัดที่ถูกต้อง 1 แห่ง และสาขานาการต่างประเทศอื่นซึ่งมีสาขาในกรุงเทพมหานครอีก 5 แห่ง เพราะเป็นสาขาที่เปิดก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 แต่ธนาคารไทยทุกแห่งมีสิทธิขออนุญาตเปิดสาขานาการได้ แต่ตามลักษณะโครงสร้างของสำนักงานดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ไทยมีระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

(ก) การธนาคารระดับระหว่างประเทศ (International Banking) อันได้แก่ธนาคารที่มีการพัฒนาจนถึงการมีสาขาหรือเอเยนซีในต่างประเทศ ซึ่งได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารขนาดใหญ่อื่น ๆ ก็มีโอกาที่จะพัฒนาไปสู่ระดับนี้ได้ ในอนาคตอันใกล้ แต่แม้จะไม่มีสาขาอยู่ในต่างประเทศ ธนาคารขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงไทย ต่างก็ทำธุรกิจกับต่างประเทศมาก และมีโอกาสยกฐานะเป็นธนาคารที่มีสาขาในต่างประเทศได้เมื่อต้องการ

(ข) การธนาคารระดับประเทศ (National Banking) ได้แก่ ธนาคารที่มีการพัฒนาออกไปสู่ต่างจังหวัด โดยการเปิดสาขาทำการเป็นตาข่ายของการปฏิบัติงานธนาคาร ธนาคารในกลุ่มนี้ก็ได้แก่ธนาคารต่าง ๆ ที่มีการพัฒนาไปถึงระดับระหว่างประเทศและธนาคารอื่น ๆ ที่มีสาขาในต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยการ ธนาคารนครหลวงไทย ธนาคารศรีนคร ธนาคารทหารไทย

ธนาคารมหานคร ธนาคารสหธนาคารกรุงเทพ ธนาคารเอเชียทรีสท์ และธนาคารแห่งเอเชียทั้งหมด 13 ธนาคาร

(ค) การธนาคารระดับนครหลวง (City Banking) ได้แก่ ธนาคารที่มีการดำเนินงานจำกัดอยู่เฉพาะภายในนครหลวง โดยมีสาขาทำการที่เปิดภายในเขตนครหลวง เช่น ธนาคารแหลมทอง ธนาคารหวังหลี และธนาคารไทยทูน แม้ว่าสองธนาคารหลังจะมีสาขาต่างจังหวัด 2 แห่ง และ 1 แห่ง ตามลำดับ แต่ก็กล่าวได้ว่าสาขาดังกล่าวมีบทบาทน้อยมาก ธนาคารหวังหลีมีสำนักงานใหญ่ต่างจังหวัดเพียงที่โคกสำโรงและพระประแดงเท่านั้น ธนาคารไทยทูนมีสาขาที่จังหวัดลำปางเพียงหนึ่งแห่ง ธนาคารเหล่านี้มีตาข่ายของกิจการอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเป็นหลักใหญ่ของการดำเนินงาน

นอกจากนี้แล้ว ธนาคารไทยทั้ง 16 ธนาคารยังมีความแตกต่างกันมากมาย อันเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ดังนี้

(1) ขนาดของธนาคารมีความแตกต่างกันมาก ไม่ว่าจะวัดจากปริมาณสินทรัพย์หรือเงินฝากปรากฏว่ามีธนาคารกรุงเทพเพียงแห่งเดียวมีส่วนแบ่ง (market share) ถึงประมาณร้อยละ 30 และถ้าหากรวมธนาคารขนาดใหญ่ 5 ธนาคารแรก คือ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา และธนาคารไทยพาณิชย์จะมีส่วนแบ่ง (market share) ของสินทรัพย์หรือเงินฝากทั้งสิ้นในกลุ่มธนาคารไทยถึงเกือบร้อยละ 70 การที่ธนาคารเพียงแห่งเดียวหรือเพียง 4-5 ธนาคาร มีส่วนแบ่งในตลาดสูงนั้นได้ยังผลให้มีอิทธิพลต่อการกำหนดภาวะความเคลื่อนไหวของตลาดมาก สภาพดังกล่าวเป็นภาวะการรวมตัวของเงินทุน (concentration of fund) ภายในระบบธนาคารพาณิชย์เพราะว่าธนาคารไทยมีสินทรัพย์ประมาณร้อยละ 92 ของสินทรัพย์ที่มีอยู่ในระบบธนาคารพาณิชย์ทั้งสิ้น ซึ่งถ้าหากผนวกกับภาวะรวมตัวที่มีในโครงสร้างสถาบันการเงินดังที่ได้กล่าวไว้บทที่ 5 สภาพการรวมตัวจึงเป็นลำดับชั้นลงไปตั้งแต่โครงสร้างสถาบันการเงินที่มีเงินทุนรวมตัวอยู่ในสถาบันธนาคารพาณิชย์ และเงินทุนในสถาบันธนาคารพาณิชย์ก็ยังรวมตัวอยู่ในมือของธนาคารเพียงกลุ่มน้อย

รายละเอียดของส่วนแบ่งของธนาคารไทยแต่ละธนาคาร มีดังนี้

เมษายน พ.ศ. 2519

(หน่วย : ล้านบาท)

ธนาคาร	สินทรัพย์	ส่วนแบ่ง	เงินฝาก	ส่วนแบ่ง
กรุงเทพ ¹	39,116.5	29.74	26,930.1	26.43
กรุงไทย	21,661.7	16.47	18,757.9	18.41
กสิกรไทย ¹	13,688.6	10.41	11,476.5	11.26
กรุงศรีอยุธยา	9,037.7	6.87	7,103.6	6.97
ไทยพาณิชย์	8,169.8	6.21	6,228.8	6.11
นครหลวงไทย	6,170.6	4.69	5,515.5	5.41
ศรีนคร	6,652.9	5.06	5,053.7	4.96
กรุงเทพ ฯ พาณิชยการ	5,535.6	4.21	4,773.0	4.69
ทหารไทย	3,505.3	2.67	2,568.0	2.52
ไทยพัฒนา	4,886.7	3.72	3,820.9	3.75
สหธนาคาร	2,631.0	2.00	2,096.9	2.06
ไทยทน	1,722.0	1.31	1,286.1	1.26
เอเชียทรัสต์	3,486.1	2.65	2,779.4	2.73
แห่งเอเชีย	3,396.6	2.58	2,421.4	2.38
แหลมทอง	1,083.4	0.82	774.4	0.76
หวังหลี	770.1	0.59	307.7	0.30
รวมทั้งสิ้น	131,514.6	100.00	101,893.9	100.00

ที่มา : รายงาน ธ.พ. 1 ฝ่ายวิชาการ

หมายเหตุ 1 ไม่รวมสาขาต่างประเทศ

(2) ประสิทธิภาพการจัดการของธนาคารพาณิชย์มีความแตกต่างกันมาก ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะแตกต่างกันตาม (1) ทำให้ธนาคารแต่ละแห่งมี economies of scale แตกต่างกัน ธนาคารขนาดใหญ่สามารถใช้วิทยาการอันทันสมัยช่วยการดำเนินงาน และนอกจากนี้ ยังสามารถว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญมาช่วยการปฏิบัติงานได้ดีกว่าธนาคารขนาดเล็ก ธนาคารขนาดใหญ่จึงมีโอกาที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารได้ดีกว่าธนาคารขนาดเล็ก เหตุผลดังกล่าวนี้อาจจะวิเคราะห์ได้โดยดูความสามารถของธนาคารขนาดใหญ่ซึ่งจะถือเงินสดในมือและสำรองส่วนเกินเป็นอัตราส่วนต่อเงินฝาก

ต่ำกว่าธนาคารขนาดเล็ก ซึ่งหมายถึงว่าธนาคารขนาดใหญ่สามารถใช้ประโยชน์ของเงินทุนได้เป็นสัดส่วนที่มากกว่าธนาคารขนาดเล็ก นอกเหนือจากนี้ ธนาคารขนาดใหญ่ยังมีค่าใช้จ่ายที่ไม่รวมดอกเบี้ยเงินฝากต่อหนึ่งหน่วยรายได้ต่ำกว่าธนาคารขนาดเล็กและขนาดกลาง ซึ่งอธิบายได้ว่า ในการจัดหารายได้ 1 หน่วยเท่ากันนั้น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน (ไม่รวมค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเงินฝาก) ของธนาคารขนาดใหญ่ต่ำกว่าธนาคารขนาดกลางและขนาดเล็ก แสดงให้เห็นความสามารถในทางประหยัดของธนาคารขนาดใหญ่ตาม economies of scale ดีกว่าธนาคารขนาดเล็กกว่า

(3) โดยผลสืบเนื่องมาจากขนาด ทำให้ธนาคารขนาดใหญ่สามารถใช้วิทยาการอันทันสมัยเพื่อการดำเนินธุรกิจได้ดีกว่าธนาคารขนาดเล็ก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าธนาคารขนาดใหญ่จะใช้เครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ (computer) ช่วยในการดำเนินงาน อาคารที่ทำงาน เครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนยุทธวิธีในการโฆษณาจะมีความทันสมัยแตกต่างกัน

โดยสรุปแล้ว ลักษณะเฉพาะ (characteristic) ประการหนึ่งที่สำคัญของธนาคารพาณิชย์ไทย ได้แก่ ความแตกต่างทั้งในเรื่องของขนาด ประสิทธิภาพการจัดการและวิทยาการ เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างกลุ่มธนาคารไทยกับกลุ่มสาขาธนาคารต่างประเทศ

ฐานะและลักษณะของกลุ่มธนาคารไทยและกลุ่มสาขาธนาคารต่างประเทศมีความแตกต่างกันหลายประการ ดังนี้

(1) ความแตกต่างตามฐานะทางกฎหมาย ตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 สาขาธนาคารต่างประเทศมีฐานะเป็นเพียงสาขาของสำนักงานใหญ่ในต่างประเทศ ดังนั้น สาขาย่อมไม่มีสิทธิที่จะเปิดสาขาที่ทำการของตนได้อีก การที่สาขาธนาคารต่างประเทศบางแห่งมีสำนักงานเกิน 2 แห่งขึ้นไปนั้น เพราะเป็นสาขาที่จัดตั้งก่อนพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ใช้บังคับ และก่อนปี พ.ศ. 2505 การเปิดสาขาเป็นเรื่องเสรีทั้งธนาคารไทยและสาขาธนาคารต่างประเทศ

(2) หลักเกณฑ์การควบคุมการดำเนินงานของทั้งกลุ่มธนาคารไทยและกลุ่มสาขาธนาคารต่างประเทศมีความเสมอเหมือนกัน ธนาคารทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นธนาคารไทยหรือสาขาธนาคารต่างประเทศจะต้องอยู่ภายใต้การบังคับตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เสมอเหมือนกัน ในการกำหนดเงื่อนไขในการเปิดสาขาธนาคารต่างประเทศนั้น ตามการอนุญาตสาขาธนาคารต่างประเทศแห่งสุดท้าย คือ ธนาคารยูโร-เปียนเอเชีย เมื่อตุลาคม พ.ศ. 2520 กระทรวงการคลังได้กำหนดเงื่อนไขว่า ธนาคารนั้นจะต้องมีเงินทุนสุทธินำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งถือเป็นเสมือนเงินกองทุนของธนาคารนั้นไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวนสูงเมื่อเทียบกับสาขาธนาคารต่างประเทศที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขการดำรงเงินกองทุนเป็นลักษณะเฉพาะเพื่อให้เงินทุนที่นำเข้ามาจากต่างประเทศไม่ถูกนำไปใช้ลงทุนในทางที่ไม่สมควรหรือหวังกำไรเกินควร โดยกำหนดให้สาขาธนาคารต่างประเทศทุกธนาคารต้องดำรงเงินทุนสุทธินำเข้ามาจากต่างประเทศที่ใช้เป็นเงินกองทุนของธนาคาร ตลอดจนเพื่อให้มีหลักประกันของเงินกองทุนดังกล่าว จึงกำหนดวิธีการและเงื่อนไขตามเอกสารหมายเลข 1 ในภาคผนวกท้ายบทนี้

(3) ถ้าหากเปรียบเทียบจำนวนธนาคารกันแล้ว ในจำนวนธนาคารทั้งสิ้น 29 แห่งเป็นธนาคารไทย 16 แห่ง ธนาคารสาขาต่างประเทศ 13 แห่ง จำนวนของสาขาธนาคารต่างประเทศมีเกือบกึ่งหนึ่งของจำนวนธนาคารที่มีอยู่ทั้งสิ้น แต่เงินทุนที่มีอยู่ในธนาคารทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันมาก ไม่ว่าจะพิจารณาจากเงินฝาก เงินให้กู้ยืม หรือสินทรัพย์ทั้งสิ้น ธนาคารไทยจะมีส่วนแบ่ง (market share) ถึงร้อยละ 90 หรือกว่าดังนี้

ส่วนแบ่งของกลุ่มธนาคาร เมื่อปี 2519

รายการ	กลุ่มธนาคารไทย ¹	กลุ่มธนาคารสาขาต่างประเทศ
เงินฝาก	95.07	4.93
เงินให้กู้ยืม	90.80	9.20
สินทรัพย์ทั้งสิ้น	91.85	8.15

หมายเหตุ 1. ไม่รวมสาขาในต่างประเทศ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ส่วนแบ่งของรายการเงินฝากที่ธนาคารไทยถืออยู่นั้นสูงกว่าการให้กู้ยืม ฯ ซึ่งอธิบายได้จากเหตุผลที่ว่าธนาคารไทยสามารถเปิดสาขาเพื่อระดมเงินฝากได้ในขณะที่สาขานาคารต่างประเทศไม่มีสาขาช่วยในการระดมเงินฝาก ส่วนแบ่งของธนาคารไทยจึงสูงมาก แต่ส่วนแบ่งของเงินให้กู้ยืม ฯ ที่สาขานาคารต่างประเทศถือสูงกว่ากรณีเงินฝากก็เนื่องจากสาขานาคารต่างประเทศสามารถใช้เงินทุนอันได้มาจากแหล่งอื่น เช่น การกู้ยืมจากธนาคารในประเทศและกู้ยืมจากต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นทุนให้กู้ยืมอีกต่อหนึ่ง

ส่วนแบ่งของเงินฝากที่ธนาคารไทยถือยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดมา และคาดว่าจะดำเนินต่อเนื่องไปอีก ดังนี้

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในส่วนแบ่งของเงินฝาก

เมื่อสิ้นปี	2514	2515	2516	2517	2518	2519
ธนาคารไทย	92.3	93.0	93.7	93.9	94.6	95.07
ธนาคารสาขาต่างประเทศ	7.7	7.0	6.3	6.1	5.4	4.93
รวมทั้งสิ้น	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

(4) ลักษณะการรวมตัวของเงินทุน (concentration of fund) มีอยู่มากในกลุ่มธนาคารไทย โดยธนาคารขนาดใหญ่เพียงหนึ่งแห่งหรือ 4-5 แห่ง ถือส่วนแบ่งของเงินทุนถึงร้อยละ 30 และกว่าร้อยละ 70 ตามลำดับ สภาพการรวมตัวของทุนในกลุ่มสาขานาคารต่างประเทศมีน้อย แม้ว่าจะมีความแตกต่างในเรื่องของขนาด ประสิทธิภาพการดำเนินงาน และวิทยาการก็ตาม แต่ไม่มากเช่นที่ปรากฏในกลุ่มธนาคารไทย

(5) เงินฝากเป็นแหล่งที่มาของเงินทุน (source of fund) ที่สำคัญมากที่สุดของธนาคารไทย โดยมีถึงร้อยละ 75 ของสินทรัพย์ทั้งสิ้น เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 แต่สาขานาคารต่างประเทศได้อาศัยเงินกู้ยืมที่ได้จากเงินกู้ระหว่างธนาคาร และจากต่างประเทศเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าเงินฝาก กล่าวคือ เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518

เงินฝากมีมูลค่า 4,645.8 ล้านบาท ในขณะที่เงินให้กู้ยืม มีมูลค่าประมาณ 8,665.3 ล้านบาท ด้วยเหตุนี้ อัตราส่วนเงินให้กู้ยืม ฯ ต่อเงินฝากของธนาคารต่างประเทศ จึงเป็นถึงร้อยละ 186 ซึ่งหมายถึงว่าเงินให้กู้ยืม ฯ นั้น ส่วนหนึ่งอาศัยเงินกู้มาจากแหล่งอื่น ๆ ในขณะที่ธนาคารไทยเป็นเพียงร้อยละ 90 เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 ความคล่องตัวของกิจการธนาคารไทยจึงสูงกว่าธนาคารต่างประเทศในด้านของที่มาของเงินทุน

8.3 หลักเกณฑ์การอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์และสาขา

8.31 หลักเกณฑ์การอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์

ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 4 ให้นิยามคำว่า "การธนาคารพาณิชย์" ไว้ดังนี้

"การประกอบธุรกิจประเภทรับฝากเงินที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถาม หรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ และใช้ประโยชน์เงินนั้นในทางหนึ่งหรือหลายทาง เช่น

- (ก) ให้กู้ยืม
- (ข) ซื้อขายหรือเก็บเงินตามตั๋วแลกเงินหรือตราสารเปลี่ยนมืออื่นใด
- (ค) ซื้อหรือขายเงินปรีวรรตต่างประเทศ

ทั้งนี้จะประกอบธุรกิจประเภทอื่น อันเป็นประเพณีที่ธนาคารพาณิชย์พึงกระทำด้วยหรือไม่ก็ตาม"

ธนาคารพาณิชย์ จะตั้งขึ้นได้นั้นจะต้องได้รับใบอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ในการอนุญาตนี้ รัฐมนตรีจะกำหนดเงื่อนไขตามที่เห็นสมควรก็ได้ และเมื่อได้รับใบอนุญาตแล้ว ธนาคารพาณิชย์จะต้องจัดตั้งขึ้นได้ก็แต่ในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์มีหลายประการ อาทิ

(ก) เงินกองทุนจดทะเบียนขั้นต่ำ ซึ่งจะต้องมีมูลค่าตามความเหมาะสมของภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น ๆ

(ข) บริษัทจะออกหุ้นบริมสิทธิ์ ซึ่งออกให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เงินเต็มค่า หรือได้ใช้แต่บางส่วนแล้ว เพราะใช้ให้ด้วยอย่างอื่น นอกจากตัวเงินไม่ได้

(ค) ผู้ถือหุ้นและกรรมการ จะต้องมีสัญชาติเป็นไทยไม่น้อยกว่า อัตรา ส่วนที่กำหนด

(ง) เมื่อได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีให้ตั้งบริษัทจำกัดแล้ว จะต้องจดทะเบียนตั้งบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเปิดดำเนินกิจการ ธนาคารพาณิชย์ภายในระยะเวลาที่รัฐมนตรีจะกำหนด เป็นต้น

การกำหนดเงื่อนไขดังกล่าว ก็เพื่อให้กิจการที่จัดตั้งขึ้น มีฐานะมั่นคง และสนองประโยชน์แก่ประเทศชาติ

นโยบายเกี่ยวกับการอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ทาง การจะต้องคำนึงถึงผลหลายประการ และหลักเกณฑ์การพิจารณาจะต้องแยกการอนุญาตให้ เปิดธนาคารพาณิชย์จดทะเบียนในประเทศและสาขานาคารต่างประเทศต่างหากจากกัน ดังปรากฏว่า เมื่อตุลาคม พ.ศ. 2520 ทางกรมได้ออกใบอนุญาตให้แก่ธนาคารยูโรเบียน เอเชียน ให้เปิดสาขาในประเทศไทยนั้นได้อ้างถึงเหตุผลดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่สำนักงานใหญ่ของธนาคารพาณิชย์ที่ขออนุญาตเปิดสาขที่ตั้งอยู่จะต้องมีมาก ทั้งในด้านการค้าและการเงิน จนเห็นว่าการให้มีสาขานาคารพาณิชย์ดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ในด้านการค้าและการเงินระหว่าง ประเทศทั้งสอง

(2) เพื่อเป็นการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศ ที่ขอเปิดสาขานาคารพาณิชย์

(3) หลักถ้อยที่ถ้อยอาศัย (reciprocity) กล่าวคือ การอนุญาตให้เปิดสาขานาคารพาณิชย์ระหว่างประเทศทั้งสองเป็นการตอบแทนกัน

ตามเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ธนาคารยูโรเบียน เอเชียน มีคุณสมบัติครบถ้วน กล่าวคือ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันยังไม่มีสาขานาคารพาณิชย์ในประเทศไทย การค้า ระหว่างประเทศไทยกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันมีมูลค่ามาก ตลาดการเงินของสหพันธ์

สาธารณรัฐเยอรมันมีความสำคัญมาก ดอยช์มาร์คเป็นเงินสกุลที่สำคัญที่สุดสกุลหนึ่งในโลก การอนุญาตให้เปิดสาขายูโรเปียน เอเชียัน ยังเป็นการแสดงถึงความเชื่อมั่นของธนาคาร-การอันจะมีผลก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในหมู่ผู้ลงทุนชาวต่างประเทศอื่น เหตุผลสุดท้ายก็คือ ธนาคารไทยคือธนาคารกรุงเทพ จำกัด และธนาคารกสิกรไทย จำกัด ได้รับอนุญาตให้ไปขอเปิดสาขานาคารในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน จึงเข้าหลักการต่างตอบแทนกัน (reciprocity) ดังกล่าว

การอนุญาตให้มีธนาคารพาณิชย์จดทะเบียนในประเทศเพิ่มขึ้นนั้นมีความสำคัญมากกว่าการอนุญาตให้ธนาคารต่างประเทศเปิดสาขา ทั้งนี้เพราะว่าตามความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 สาขานาคารต่างประเทศไม่สามารถเปิดสาขาได้อีก บทบาทในตลาดการเงินจึงมีน้อย การให้กู้ยืมก็อยู่ในตลาดที่จำกัด ส่วนการเปิดธนาคารพาณิชย์จดทะเบียนในประเทศนั้น จะให้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบธนาคารได้หลายประการ ซึ่งในการพิจารณานโยบายเรื่องนี้จะต้องคำนึงถึง

(1) เพื่อเสริมสร้างการแข่งขันระหว่างธนาคารพาณิชย์ให้มีมากขึ้น และเป็น การเร่งรัดประสิทธิภาพการจัดการของธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป การอนุญาตให้มีธนาคารพาณิชย์ใหม่เพิ่มขึ้นได้อีกจะเป็นการทำลายเอกสิทธิ์ของผู้เป็นเจ้าของกิจการธนาคารในปัจจุบันและเร่งเร้าให้ธนาคารต่าง ๆ ปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการของตนให้ดีขึ้น

(2) เพื่อกระจายประโยชน์ของการเป็นผู้ถือหุ้นในกิจการธนาคารออกไปโดย กว้างขวาง กล่าวคือ ผู้ลงทุนอื่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมรับประโยชน์จากกิจการนี้ ผลประการ นี้จะบรรลุดีได้ก็ต่อเมื่อการอนุญาตนั้นทางการได้กำหนดให้มีการกระจายการถือหุ้นอย่าง กว้างขวาง

(3) เพื่อพัฒนาระบบสถาบันการเงินให้ก้าวหน้า เพราะประเทศที่กำลังพัฒนา เช่นประเทศไทยนั้นมักจะมีช่องทางที่จะขยายตลาดการเงินและเร่งรัดการเจริญเติบโตของ สถาบันการเงินได้อีก ดังที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 5 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังมีช่องทางที่จะพัฒนาตลาดการเงินและสถาบันการเงินได้อีก

(4) เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การอนุญาตให้มีธนาคารพาณิชย์ใหม่เพิ่มขึ้นนั้น การแข่งขันในการเสนอเครดิตให้แก่ธุรกิจต่าง ๆ ย่อมจะอำนวยความสะดวกให้แก่การดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากทางการกำหนดแนวทางในการอนุญาตให้เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี การอนุญาตให้มีธนาคารพาณิชย์ใหม่เพิ่มขึ้นนั้นมีข้อที่น่าวิตกบางประการ เช่น

(1) อาจก่อให้เกิดการแข่งขันในลักษณะทำลาย (cut-throat competition) ขึ้น อันเป็นการเสียหายต่อระบบสถาบันการเงินและสาธารณชน

(2) การให้มีธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้นจะทำให้ยากแก่การควบคุม

(3) อาจมีการวิ่งเต้นให้ประโยชน์ในการขออนุญาตอันเป็นการสร้างความประพฤติมิชอบให้เกิดขึ้น

(4) การอนุญาตให้มีธนาคารพาณิชย์ใหม่อาจเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ร่ำรวยมากขึ้นอีก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง การพิจารณาอนุญาตให้เปิดธนาคารพาณิชย์ใหม่เพิ่มขึ้นจึงเป็นนโยบายที่ต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบและด้วยใจเป็นธรรมที่สุด

8.32 หลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตให้เปิดสาขา

ระบบธนาคารพาณิชย์ของประเทศไทยเป็นระบบธนาคารสาขา ธนาคารพาณิชย์จึงย่อมต้องการเปิดสาขาทำการมากขึ้น เมื่อกิจการมีความเจริญเติบโต ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ ฉบับก่อนปี พ.ศ. 2505 ไม่มีข้อกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องยื่นขออนุญาตแต่อย่างใด ธนาคารพาณิชย์ใดประสงค์จะเปิดสาขาในท้องที่ใดก็สามารถดำเนินการไปได้เอง เพียงแต่แจ้งให้กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยทราบ เมื่อดำเนินการไปเรียบร้อยแล้วเท่านั้น นับว่าพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวให้สิทธิธนาคารพาณิชย์ขยายสาขาได้โดยเสรี สมัยนั้นความประสงค์ที่จะเปิดสาขาทำการยังมีอยู่จำกัด จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาคำขออนุญาต

ต่อมาธนาคารพาณิชย์ได้เจริญเติบโตมากขึ้นตามลำดับ การขอเปิดสาขามีเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องกลั่นกรองและกำหนดเงื่อนไขบางประการ ตั้งแต่การบังคับใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา จึงกำหนดให้การเปิดสาขาจะต้องได้รับอนุญาต

ปัจจุบันนี้ โดยอำนาจตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารพาณิชย์จะเปิดสาขาได้โดยต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คำขออนุญาตต้องมีรายการตามที่รัฐมนตรีกำหนด ในการนี้ รัฐมนตรีจะอนุญาตโดยมีเงื่อนไขก็ได้ ฉะนั้น ในการอนุญาตให้ธนาคารพาณิชย์เปิดสาขา กระทรวงการคลังจึงเป็นผู้อนุญาต แต่ในทางปฏิบัติกระทรวงการคลังได้มอบหมายให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้พิจารณาเสนอความเห็น การพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ จึงอยู่ในดุลพินิจของธนาคารแห่งประเทศไทยส่วนใหญ่

หลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาที่ใช้อยู่ เมื่อปี พ.ศ. 2518-2519 นั้น ได้แบ่งเขตการพิจารณาเป็น 3 เขต คือ เขตกรุงเทพมหานคร เขตอำเภอเมือง และเขตอำเภอรอบนอก โดยมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของแต่ละกรณี ดังนี้

ก. หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการเปิดสาขาในเขตกรุงเทพฯ และอำเภอเมืองของจังหวัดต่าง ๆ

(1) ธนาคารนั้น จะต้องมีฐานะการดำเนินงานที่มั่นคง และไม่ปฏิบัติฝ่าฝืนข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 การพิจารณาเกี่ยวกับฐานะความมั่นคงของกิจการนั้นได้กำหนดว่า ธนาคารนั้นจะต้องดำรงเงินกองทุนที่หักสินทรัพย์จัดชั้นสูญบวkdด้วยกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยต่อทรัพย์สินที่หักด้วยสินทรัพย์จัดชั้นสูญบวkdด้วยกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยไม่ต่ำกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดนั้น คือ จะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ตามประกาศตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2514 จนปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 นอกจากนี้ ยังกำหนดอีกด้วยว่าธนาคารนั้นจะต้องไม่มีอัตราส่วนเช็คคืน

ต่อเซิร์ฟเข้าสำนักหักบัญชีสูงกว่าอัตราที่กำหนดในแต่ละปีอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีความระมัดระวังในการให้เบิกเกินบัญชี (overdraft) แก่ลูกค้า

(2) ท้องถิ่นที่ขออนุญาตต้องไม่มีธนาคารพาณิชย์อื่น ซึ่งได้รับอนุญาตให้เปิดสาขาในท้องถิ่นนั้นแล้ว แต่ยังไม่เปิดดำเนินการ

(3) ภาวะท้องถิ่นนั้นต้องอำนวยให้มีธนาคารพาณิชย์ บัญญัติที่ใช้พิจารณาว่าท้องถิ่นนั้นอำนวยให้หรือไม่นั้น ใช้เงินฝากและเงินให้กู้ยืมถัวเฉลี่ยต่อสาขาเป็นเกณฑ์วัด อีกทั้งสถิติอื่นประกอบ หลักเกณฑ์การวัดภาวะท้องถิ่นดังกล่าวนี้ มีวัตถุประสงค์ให้มีการกระจายสาขาไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเสมอภาค สนับสนุนสาขานาการพาณิชย์ให้มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่น และป้องกันมิให้เกิดปัญหาการมีธนาคารมากเกินไป (over banking) การที่ต้องมีการพิจารณาล้นกรองนั้น เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถรู้ฐานะเงินฝากและเงินให้กู้ยืมของสาขานาการพาณิชย์ที่เปิดกิจการอยู่แล้ว ถ้าหากภาวะการเงินในท้องถิ่นนั้นไม่มีทุนเหลือเพียงพอเพื่อการจัดตั้งธนาคารใหม่แล้ว สาขาที่เปิดใหม่จะประสบปัญหาหารายได้ไม่คุ้มค่าใช้จ่ายนานเกินควร ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อธนาคารนั้น

(4) การขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานครและในเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ นั้น จะพิจารณาอนุญาตแก่ธนาคารพาณิชย์ที่เปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอกเป็นจำนวนมาก โดยจะนำจำนวนสาขาในเขตอำเภอรอบนอกของแต่ละธนาคารพาณิชย์ที่ได้เปิดดำเนินการในระยะเวลาหนึ่งปีก่อนครบกำหนดยื่นขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานครและเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณา

หลักเกณฑ์ข้อนี้ใช้สนับสนุนเจตนารมณ์ในการส่งเสริมให้ธนาคารพาณิชย์เปิดทำการในท้องถิ่นให้มาก เพื่อเป็นกำลังสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นนั้น ๆ ธนาคารใดปฏิบัติตามเจตนารมณ์ดังกล่าวจึงควรได้รับผลตอบแทนที่ดีด้วย อันเป็นหลัก "ทำดีได้ดี" นั่นเอง

การยื่นคำขอเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร และอำเภอเมืองจังหวัดต่าง ๆ มีกำหนดวงวดการพิจารณาดังนี้

(ก) สาขาในเขตกรุงเทพมหานคร พิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาปีละ 1 ครั้ง กำหนดยื่นคำขอภายในวันที่ 15 กุมภาพันธ์

(ข) สาขาในเขตอำเภอเมือง พิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาปีละ 2 ครั้ง กำหนดยื่นคำขอภายในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ และ 15 สิงหาคม

เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตกรุงเทพมหานคร และ เขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ นั้น ที่เป็นสาระสำคัญมีดังนี้

(ก) ธนาคารจะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ของ สาขาอย่างน้อยครั้งหนึ่งทุกรอบ 12 เดือน นับจากวันที่สาขาเริ่มประกอบธุรกิจ เงื่อนไข ดังกล่าวนี้เพื่อให้ธนาคารนั้นติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสาขาโดยใกล้ชิด และเมื่อ ตรวจสอบได้ผลประการใดแล้ว ให้แจ้งธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อทราบ อันเป็นการช่วย แบ่งเบาภาระการตรวจสอบของธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย

(ข) ธนาคารนั้นจะต้องให้กู้ยืมแก่ท้องถิ่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความประ-
สงค์ข้อนี้ก็เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีส่วนช่วยพัฒนาธุรกิจในท้องถิ่นมากขึ้น

(ค) ให้ธนาคารนั้นดำรงตัวเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาลไทย รวมตลอดถึงพันธ-
บัตรหรือหุ้นกู้ที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ยเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละ
1.5 ของเงินฝากทั้งสิ้น วัตถุประสงค์ของเงื่อนไขข้อนี้เพื่อจัดหาเงินทุนจากระบบธนาคาร
พาณิชย์มาช่วยชดเชยการขาดดุลของงบประมาณแผ่นดิน อันเป็นวิธีการรักษาไว้ซึ่งเสถียร-
ภาพทางการเงินของประเทศ หากการชดเชยงบประมาณขาดดุลนั้นต้องกู้ยืมมาจากธนาคาร
แห่งประเทศไทยมาก จะมีผลทำให้มีการพิมพ์ธนบัตรออกสู่เศรษฐกิจมาก และเมื่อเป็น
ความเหมาะสมก็จะทำให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ

อนึ่ง เมื่อทางการกำหนดนโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตรเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดย
ธนาคารพาณิชย์จะต้องให้กู้ยืมเพื่อการเกษตร ไม่น้อยกว่าร้อยละของเงินฝากตามที่กำหนด
และธนาคารพาณิชย์อาจนำส่วนหนึ่งฝากไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การ
เกษตร ทางการก็ได้โอนโลมให้รวมตราสารเงินฝากของธนาคารเพื่อการเกษตร ฯ เป็นส่วน
หนึ่งของหลักทรัพย์ที่ต้องดำรงตามเงื่อนไขในการอนุญาตเปิดสาขาข้อนี้ด้วย

ข. หลักเกณฑ์และเงื่อนไขการเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอก

เขตอำเภอรอบนอก ให้นิยามไว้ว่าเป็นเขตอำเภอหรือเทศบาลหรือสุขาภิบาลที่ใช้เขตอำเภอเมืองของจังหวัดนั้น ๆ ในการพิจารณาคำขอเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในอำเภอรอบนอกนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สำคัญเมื่อปี พ.ศ. 2518 ในสมัยนายบุญชู โรจนเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ธนาคารพาณิชย์ขยายบริการออกไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น จึงกำหนดว่า ถ้าธนาคารใดมีฐานะมั่นคงและไม่มีการปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมายตามหลักเกณฑ์ข้อ (1) ข้างต้นแล้ว จะได้รับอนุญาตให้เปิดสาขาได้โดยอัตโนมัติ และคำขอเปิดสาขานั้นยื่นได้ตลอดปี

แต่เพื่อให้สาขาที่เปิดในเขตอำเภอรอบนอกได้ช่วยพัฒนาท้องถิ่นสมตามเจตนารมณ์ จึงได้กำหนดเงื่อนไขให้สาขาในเขตอำเภอรอบนอกที่เปิดตามหลักเกณฑ์ใหม่ต่างหากจากเงื่อนไขของสาขาในเขตกรุงเทพฯ และอำเภอเมือง คือ ต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลหรือธุรกิจ ในท้องถิ่นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของยอดเงินฝากที่ระดมได้ และหนึ่งในสามของจำนวนนี้หรือร้อยละ 20 ของยอดเงินฝากที่ระดมได้จะต้องเป็นการให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรอีกด้วย

นอกจากนี้แล้วธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังยังได้กำหนดให้มีเงื่อนไขในการเปิดสาขาทั้งในเขตกรุงเทพฯ อำเภอเมือง และอำเภอรอบนอกอีกด้วยว่า การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ชั้นบริหารของสาขาซึ่งได้แก่ ผู้จัดการสาขา รองหรือผู้ช่วยผู้จัดการ สมุหบัญชี รองหรือผู้ช่วยสมุหบัญชีสาขา โดยให้หมายถึงหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ ของสาขาด้วยนั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทย เว้นแต่เป็นกรณีเร่งด่วนก็ให้ดำเนินการไปพลางก่อนแล้วจึงขอความเห็นชอบภายหลัง โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะเพิกถอนความเห็นชอบนั้นก็ได้เมื่อมีสาเหตุอันควรเงื่อนไขดังกล่าวนี้ก็เพื่อที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะสามารถควบคุมมิให้มีการแต่งตั้งบุคคลที่มีประวัติเสียหาย หรือการส่งเสริมบุคคลที่ขาดประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ในการพิจารณาให้ความเห็นชอบนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่บริหารของสาขาไว้ โดยให้มีคุณสมบัติทางการศึกษาและความชำนาญงาน และไม่มีตำแหน่งหน้าที่ประจำในกิจการอื่น

หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ ตามที่กล่าวข้างต้นนี้มีรายละเอียดตามประกาศกระทรวงการคลังในเอกสารแบบ 1, 2, 3, 4 และ 5 ท้ายบทนี้

หลังจากประกาศใช้นโยบายการเปิดสาขาดังกล่าวเพียงระยะเวลา 2 ปี ปรากฏว่ามีธนาคารพาณิชย์ขอเปิดสาขามากมาย จำนวนสาขาจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2519 ทั้งนี้เพราะคำขอที่ได้รับอนุญาตในปี พ.ศ. 2518 นั้น กว่าธนาคารจะสามารถเปิดทำการได้ส่วนใหญ่ก็เป็นปี พ.ศ. 2519 ซึ่งในปีนั้นมีจำนวนสาขาเพิ่มขึ้นถึง 170 แห่ง สูงมากเป็นประวัติการณ์ และในจำนวนนี้เป็นสาขาในอำเภอรอบนอก 114 แห่ง หรือร้อยละ 67 ในปี พ.ศ. 2520 เพียงสิ้นกรกฎาคมก็มีสาขาเปิดทำการเพิ่มขึ้นแล้วถึง 62 สาขา ดังนี้

จำนวนสำนักงานธนาคารพาณิชย์ในประเทศ

เมื่อสิ้นปี	2516	2517	2518	2519	2520
จำนวนทั้งสิ้น	779	846	895	1,065	1,127
แบ่งเป็นเขต					
กรุงเทพมหานคร	283	303	323	344	357
อำเภอเมือง	313	339	355	390	404
อำเภอรอบนอก	183	204	217	331	366

ที่มา: ส่วนกำกับและวิเคราะห์ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทย

เนื่องจากจำนวนสาขาในอำเภอรอบนอกทวีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนธนาคารพาณิชย์ต่างแข่งขันกันเปิดที่ทำการในเขตอำเภอรอบนอก ซึ่งมีขนาดและฐานะทางเศรษฐกิจดีกันมาก และในบางท้องที่มีธนาคารขอเปิดมากเกินความเหมาะสม ธนาคารพาณิชย์จึงได้ร้องเรียนให้มีการกลั่นกรองคำขอในกรณีที่มีคำขอมากเกินไป ดังนั้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงการคลัง จึงได้ประกาศปรับปรุงนโยบายการเปิดสาขาในอำเภอรอบนอก โดยให้คำขอของธนาคารที่มีฐานะการดำเนินงานถูกต้องตามหลักเกณฑ์กำหนดมีสิทธิเปิดได้โดยอัตโนมัติ ถ้าหากท้องที่นั้นมิสาขายู่แล้ว เมื่อรวมกับคำขอใหม่ไม่เกิน 3 แห่ง ถ้าหากมีสาขาที่ทำการอยู่แล้วบวกกับคำขอใหม่เกิน 3 แห่งขึ้นไปจะหยิบยกคำขอนั้นขึ้นพิจารณาตามหลักเกณฑ์การพิจารณาสาขาในเขตกรุงเทพฯ และอำเภอเมือง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการแข่งขันกันเปิดสาขาในบางท้องที่จนมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น เพื่อให้เกิดการกระจายสาขารอบนอกไปยังท้องที่ซึ่งยังมีความเจริญน้อย จะได้ช่วยเป็นกำลังพัฒนาท้องถิ่นกันต่อไป

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของนโยบายเกี่ยวกับการพิจารณาคำขอเปิดสาขานั้นมีมาหลายครั้งหลายครา ทั้งนี้เพราะนโยบายดังกล่าวไม่เพียงแต่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและมั่นคงของกิจการธนาคารพาณิชย์เท่านั้น ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของระบบธนาคารพาณิชย์ การกระจายความเจริญระหว่างท้องถิ่น ตลอดจนการส่งเสริมให้ธนาคารพาณิชย์มีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ถูกต้องอีกด้วย

ค. การปรับปรุงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขา เมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกหนังสือเวียน ลงวันที่แจ้งการปรับปรุงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้แก้ไข โดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง หลังจากที่หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขารธนาคารพาณิชย์ ตามที่กล่าวถึงข้างต้น ได้ใช้เป็นนโยบายมาร่วม 3 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 สาระสำคัญของการปรับปรุงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาครั้งนี้ มีดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงวงคำขอ ตามหลักเกณฑ์เดิมกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ยื่นคำขออนุญาตเปิดสาขารธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดต่าง ๆ ได้ 2 วงศ์ คือ วงศ์สิ้น 15 กุมภาพันธ์ และสิ้น 15 สิงหาคม แต่เมื่อสาขารธนาคารพาณิชย์ขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 สาขาภายในประเทศมีจำนวนทั้งสิ้น 1,155 สาขา แยกเป็นสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร 335 สาขา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดต่าง ๆ

413 สาขา และในเขตอำเภอรอบนอก 407 สาขา ในอำเภอเมืองทุกแห่งต่างมีสาขาธนาคารพาณิชย์บริการ โดยอำเภอเมืองที่มีสาขาธนาคารพาณิชย์น้อยที่สุดก็มีสาขาบริการอยู่แล้ว 1 สาขา ได้แก่ อ. เมืองแม่ฮ่องสอน การศึกษาสำรวจภาวะเศรษฐกิจและการเงินของท้องถิ่นเพื่อที่จะขออนุญาตเปิดสาขาทำการในระยะต่อไปจึงต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและเวลาพอสมควร ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงเห็นว่าการกำหนดให้มีการพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอเมืองปีละ 2 ครั้ง จึงมากเกินไป จำเป็น และเพื่อเป็นการลดภาระเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทั้งของธนาคารพาณิชย์และธนาคารแห่งประเทศไทย เกี่ยวกับการพิจารณาเรื่องสาขา นอกจากนี้ เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ได้พิจารณากลับกรองคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอเมืองอย่างละเอียดรอบคอบยิ่งขึ้นดังกล่าว จึงกำหนดให้มีงวดคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดต่าง ๆ เพียงปีละครั้ง เช่นเดียวกับคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร และเปลี่ยนจากวันสิ้นงวด 15 กุมภาพันธ์ เป็นสิ้นเดือนกุมภาพันธ์

อนึ่ง ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้กำหนดให้มีงวดคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอรอบนอก 4 งวด คือ สิ้นกุมภาพันธ์ พฤษภาคม สิงหาคม และพฤศจิกายน ทั้งนี้ หลังจากที่ธนาคารพาณิชย์ได้รับอนุญาตเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอกเป็นจำนวนมากในระหว่างปี พ.ศ. 2518-2520 แล้ว คำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอกก็เริ่มมีจำนวนน้อยลง หากจะให้มีการทยอยคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอกทุกครั้งที่มีคำขอที่ย่อมจะไม่สะดวกในทางปฏิบัติ จึงกำหนดให้มีงวดคำขอตั้งกล้า^๕ขึ้น

(2) การกำหนดจำนวนคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร และเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศกำหนดจำนวนคำขอสูงสุดที่ธนาคารพาณิชย์จะยื่นคำขอได้ในงวดหนึ่ง ทั้งนี้ เฉพาะคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพ ฯ และอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ เท่านั้น โดยกำหนดให้แต่ละธนาคารยื่นคำขอในปีหนึ่ง ๆ จะต้องไม่เกิน 10 คำขอ และ 15 คำขอตามลำดับ ทั้งนี้ โดยมีเหตุผลเพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ได้พิจารณากลับกรองคำขออย่างละเอียดรอบคอบยิ่งขึ้น การกำหนดโควตาคำขอให้มีคำขอในอำเภอเมือง จังหวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนสูงกว่าคำขอในเขตกรุงเทพ ฯ นั้น

คงดีความได้ว่า ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายที่จะสนับสนุนการขยายสาขาในต่างจังหวัดมากกว่าในกรุงเทพ และการกำหนดให้มีโควตาค่าขอนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อธนาคารขนาดกลางและเล็ก เพราะมีโอกาที่จะศึกษาและสำรวจภาวะท้องถิ่นเพื่อขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารได้ทัดเทียมกับธนาคารใหญ่ ๆ โดยไม่มีความเสียเปรียบในเรื่องกำลังคนและกำลังทุนมาก อีกทั้งยังเหมาะสมต่อภาวะการขยายกิจการสาขาที่มีเป็นจำนวนมากในปัจจุบันอีกด้วย

(3) การปรับปรุงหลักเกณฑ์การพิจารณาฐานะการดำเนินงานของธนาคารที่ยื่นขออนุญาตเปิดสาขา หลักเกณฑ์ข้อนี้มีความสำคัญ เพราะธนาคารพาณิชย์ที่มีฐานะการดำเนินงานไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์นี้ ค่าขออนุญาตเปิดสาขาของธนาคารนั้นจะไม่ได้รับการพิจารณาตามหลักเกณฑ์เดิมได้กำหนดฐานะการดำเนินงานไว้ 4 ประการ คือ

- (ก) เงินกองทุน (สุทธิ) ต่อสินทรัพย์เสี่ยง (สุทธิ) ต้องไม่ต่ำกว่าอัตราที่กำหนดตามมาตรา 10 แห่ง พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งปัจจุบันกำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9.0
- (ข) สินทรัพย์ประจำต้องไม่เกินเงินกองทุน
- (ค) อัตราเช็คคืนเพราะไม่มีเงินต่อจำนวนฉบับของเช็ครับเข้าสำนักหักบัญชีในเขตสำนักหักบัญชีกรุงเทพ ฯ ต้องไม่เกินอัตราที่กำหนดร้อยละ 2.0
- (ง) ไม่มีการปฏิบัติฝ่าฝืน มาตรา 10, 11, 13 และ 14¹

1. มาตรา 10 กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงซึ่งเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9.0

มาตรา 11 กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยแต่ ละวันเป็นอัตราส่วนกับยอดเงินฝาก ไม่ต่ำกว่าอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี ซึ่งเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7.0

มาตรา 13 กำหนดห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตโดยการซื้อลด หรือรับช่วงซื้อลดตั๋วเงินอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เกินอัตราส่วนกับเงินกองทุนตามอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี ซึ่งเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2520 กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 25 ของเงินกองทุน

มาตรา 14 กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติในเรื่องอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม และอัตราดอกเบี้ยเงินฝากตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรี

ตามหลักเกณฑ์ที่ได้ปรับปรุงใหม่ กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องมีฐานะการดำเนินงานถูกต้องตาม (ก) และ (ข) เท่านั้น เฉพาะ (ข) ยังกำหนดให้มีความยืดหยุ่น โดยธนาคารแห่งประเทศไทยอาจประกาศเปลี่ยนแปลงอัตราร้อยละของสินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุนเท่าใดก็ได้ตามความเหมาะสม ต่างจากหลักเกณฑ์เดิมซึ่งกำหนดไว้ถึงร้อยละ 100 เป็นอัตราตายตัว การพิจารณาฐานะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ที่แก้ไขใหม่นี้ไม่รวมข้อ (ค) และ (ง) อยู่ด้วย แต่ได้ย้ายไปเป็นปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาคัดเลือกคำขอ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ดังนี้ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับฐานะการดำเนินงานนั้นเป็นการกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าสอบ หากใครไม่มีคุณสมบัติตามนี้ก็ไม่มีสิทธิเข้าสอบ การกำหนดให้คงไว้แต่หลักเกณฑ์ (ก) และ (ข) นั้น น่าจะอธิบายได้ว่าธนาคารพาณิชย์ที่จะขยายสาขาบริการได้นั้น ควรมีฐานะการเงินที่มั่นคงซึ่งวัดได้ตาม (ก) หากฐานะการเงินของธนาคารอ่อนแอ เมื่อเปิดสาขาทำการเพิ่มขึ้นในระยะแรกของการดำเนินงานของสาขาจะขาดทุนและภาระในการตรวจสอบควบคุมสาขาจะเพิ่มมากขึ้นด้วย จึงอาจเป็นอันตรายต่อฐานะการเงินของธนาคารนั้นๆ ยิ่งขึ้น ถ้าหากธนาคารประสบปัญหาตาม (ก) ก็จะต้องแก้ไขด้วยการเสริมสร้างฐานะเงินกองทุนให้มั่นคง และข้อกำหนดตาม (ข) นั้น ก็เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ใช้เงินกองทุน อันถือได้ว่าเป็นเงินทุนส่วนของผู้เป็นเจ้าของกิจการอันเป็นหลักประกันในการดำเนินธุรกิจไปลงทุนเป็นที่ดิน สิ่งก่อสร้างอาคารและเครื่องตกแต่งจนเกินความเหมาะสม ธนาคารใดที่มีสินทรัพย์ประจำสูงก็พึงต้องเพิ่มเงินกองทุนให้สูงขึ้นเป็นสัดส่วนตามไปด้วย ข้อกำหนด (ค) ที่ตัดออกจากหลักเกณฑ์การพิจารณาข้อแรกนั้น เป็นเรื่อง que อาจเกิดจากความผิดพลาดในการปฏิบัติงานของผู้จัดการสาขา และการเปลี่ยนแปลงของจำนวนเช็คคืนยังอาจขึ้นอยู่กับภาวะธุรกิจอีกด้วย เช่นในภาวะที่ธุรกิจตกต่ำ จำนวนของเช็คคืนก็ย่อมจะเพิ่มขึ้น ดังนั้น ตามหลักเกณฑ์เดิมที่กำหนดว่า ถ้าหากธนาคารใดมีจำนวนฉบับของเช็คคืน สูงกว่าที่กำหนดแล้ว ธนาคารนั้นก็หมดสิทธิในการเปิดสาขาเสียเลยนั้น ย่อมเป็นการดำเนินงานที่เกินกว่าเหตุ ดังนั้น การเปลี่ยนข้อกำหนดข้อนี้ไปใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขอนั้น ย่อมเหมาะสมกว่า เพราะเมื่อธนาคารพาณิชย์ขาดความระมัดระวังในการออกเช็คให้แก่ลูกค้า จนจำนวน

เชื่อกัน เพราะไม่มีเงินสูง ก็สามารถกำชับให้ธนาคารพาณิชย์นั้นแก้ไขได้ตามความหนักเบาของปัญหา แต่มิใช่การตัดสิทธิการขอเปิดสาขาของธนาคารนั้นอย่างสิ้นเชิงดังหลักเกณฑ์เดิม ข้อกำหนด (ง) นั้น หากธนาคารใดปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมายดังที่กล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยย่อมดำเนินการเปรียบเทียบปรับได้อยู่แล้ว ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 จึงไม่ควรตั้งใจที่จะตัดสิทธิการขอเปิดสาขาต่อไป แต่เพื่อประโยชน์ในการกำชับธนาคารพาณิชย์ให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย และเพื่อหลักการผู้ใดทำดีควรได้รับผลดีตอบแทน จึงได้กำหนดไว้ในหลักเกณฑ์ข้อที่ให้นำการปฏิบัติดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาคัดเลือกคำขอ กรณีที่มีคำขอของธนาคารพาณิชย์หลายแห่งแข่งขันกัน

(4) การพิจารณาเกี่ยวกับภาวะท้องถิ่น ตามหลักเกณฑ์ที่ประกาศใหม่เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 ได้ยกเลิกข้อกำหนดที่ว่า ท้องถิ่นที่ขออนุญาตจะต้องไม่มีสาขาอื่นที่ได้รับอนุญาตแล้วแต่ไม่เปิดทำการ การยกเลิกหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้เห็นว่าเหมาะสม เพราะในท้องถิ่นที่ได้อนุญาตให้ธนาคารหนึ่งเปิดสาขาแล้ว แม้ว่าจะยังไม่เปิดทำการ แต่หากภาวะท้องถิ่นนั้นมีฐานะการเงินและภาวะธุรกิจการค้าคึกคักและอำนวยให้เปิดสาขาได้อีกแล้วก็ควรที่จะอนุญาตให้ธนาคารพาณิชย์อีกหนึ่งแห่งหรือหลายแห่งเปิดได้แล้วแต่กรณีการไม่พิจารณาคำขออนุญาตของธนาคารอื่น ในขณะที่ธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับอนุญาตแล้วแต่ยังไม่เปิดทำการนั้น ยังอาจมีผลให้ความคุ้มครองแก่ธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับอนุญาตแล้วแต่ยังไม่เปิดทำการเกินความจำเป็นได้ โดยเฉพาะกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ได้รับอนุญาตแล้วแต่ดำเนินการจัดซื้อที่ดินและก่อสร้างอาคารล่าช้า

(5) การกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ระบุบริเวณที่ขออนุญาตเปิดสาขาในอำเภอที่มีขนาดใหญ่ ตามหลักเกณฑ์ใหม่ของธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนด อำเภอที่มีขนาดใหญ่ไว้ 13 แห่ง ตามรายชื่อต่อไปนี้

- (1) อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- (2) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- (3) อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

- (4) อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- (5) อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
- (6) อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- (7) อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
- (8) อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
- (9) อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ
- (10) อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
- (11) อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
- (12) อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
- (13) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ในอำเภอดังกล่าวนั้น ธนาคารพาณิชย์ที่ยื่นคำขออนุญาตเปิดสาขาจะต้องแจ้งบริเวณที่จะขออนุญาตเปิดสาขาให้ชัดเจน เหตุที่ต้องกำหนดเช่นนั้นเนื่องจากว่า หลักเกณฑ์เดิมของการขออนุญาตเปิดสาขาในเขตอำเภอเมือง และอำเภอรอบนอกนั้น ธนาคารพาณิชย์ไม่ต้องระบุบริเวณที่จะขออนุญาตเปิดสาขาอย่างแน่ชัด คำขอที่ได้รับอนุญาตจึงสามารถที่จะเปิดในบริเวณใดบริเวณหนึ่งของอำเภอนั้น ๆ ได้โดยไม่จำกัด แต่โดยที่ขนาดพื้นที่และศูนย์กลางธุรกิจของอำเภอขนาดใหญ่ ดังกล่าวนั้น อาจมีบริเวณกว้างหรือหลายบริเวณ ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ขออนุญาตเปิดสาขาในบริเวณที่แตกต่างกัน แม้จะอยู่ในอำเภอเดียวกัน ผลการพิจารณาก็ย่อมจะต่างกันไปได้ ด้วยเหตุนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศกำหนดรายชื่ออำเภอที่ธนาคารพาณิชย์ขออนุญาต จะต้องแจ้งบริเวณให้ชัดเจนขึ้นเพื่อประโยชน์ในการพิจารณา และการกำหนดดังกล่าวยังเป็นการสอดคล้องกับนโยบายพัฒนาเมืองหลักของทางการอีกด้วย

อนึ่ง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ธนาคารพาณิชย์เปิดสาขาในอำเภอเดียวกันกับที่สาขาธนาคารแห่งประเทศไทยตั้งอยู่อย่างทั่วถึง เพื่อให้ทุกธนาคารมีสาขาเป็นตัวแทนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการโอนเงินและการติดต่องานอื่น ๆ กับสาขาภาคของธนาคารแห่งประเทศไทย จึงกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ที่มีฐานะการดำเนินงานถูกต้อง ได้รับการ

พิจารณาด้วยดีเมื่อขออนุญาตเปิดสาขาในอำเภอเมืองที่มีสาขาธนาคารแห่งประเทศไทย ปฏิบัติหน้าที่อยู่ ซึ่งได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

(6) หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคำขอ เมื่อธนาคารพาณิชย์มีฐานะการดำเนินงานถูกต้องตามที่กำหนดแล้ว ในขั้นตอนการพิจารณาคำขอต่าง ๆ ของธนาคารพาณิชย์นั้น ๆ นอกจากจะคำนึงถึงภาวะท้องถิ่นแล้ว ยังจะคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจและสังคมของธนาคารพาณิชย์นั้น ๆ อีกด้วย จึงมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้พิจารณาบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น การปฏิบัติตามนโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม และการปฏิบัติตามมาตรการและคำรับรองที่ให้ไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทย การกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ไม่น่าจะมีเหตุผลว่า ธนาคารใดที่ดำเนินงานในทางที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ เช่น ช่วยพัฒนาท้องถิ่น และให้กู้ยืมเพื่อการเกษตร ธนาคารนั้นจะได้รับประโยชน์จากการเปิดสาขา การกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้คาดว่าเพื่อผลสนับสนุนนโยบายการให้กู้ยืมในท้องถิ่น และการให้กู้ยืมเพื่อการพัฒนาซึ่งเป็นนโยบายของทางการ นอกจากนี้ยังจะต้องคำนึงถึงการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการออกเช็ค และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายที่ย้ายมาจากหลักเกณฑ์เกี่ยวกับฐานะการดำเนินตามที่กล่าวข้างต้นด้วย

นอกเหนือจากการปรับปรุงหลักเกณฑ์การพิจารณาคำขอดังกล่าวแล้ว ตามหนังสือเวียนของธนาคารแห่งประเทศไทยลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 ยังได้ปรับปรุงเงื่อนไขในการอนุญาต ซึ่งหมายถึงว่าธนาคารพาณิชย์เมื่อได้รับอนุญาตเปิดสาขาจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแล้ว จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อนุญาตด้วย หากธนาคารนั้นไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขกระทรวงการคลังอาจเพิกถอนใบอนุญาตได้ การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขามีสาระสำคัญดังนี้

(1) เพิ่มอัตราการดำรงหลักทรัพย์รัฐบาล หลักทรัพย์รัฐวิสาหกิจ หุ้น หุ้นกู้ และตราสาร แสดงสิทธิในหนี้ของบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากร้อยละ 15.0 เป็นร้อยละ 16.0 การกำหนดเงื่อนไขดังกล่าวนี้เพื่อประโยชน์ในการกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงสินทรัพย์

ภาพคล่อง นอกเหนือจากเงินสดสำรองที่ต้องดำรงตามกฎหมาย และยังเป็นประโยชน์ในการระดมเงินทุนจากภาคเอกชนเพื่อชดเชยการขาดดุลของงบประมาณแผ่นดินอีกด้วย เงื่อนไขข้อนี้กำหนดทั้งในกรณีอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตกรุงเทพมหานคร เขตอำเภอเมืองจังหวัดต่าง ๆ และเขตอำเภอรอบนอกเหมือนกันหมด

(2) การปรับปรุงเงื่อนไขสำหรับสาขาธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับอนุญาตให้เปิดทำการในเขตอำเภอรอบนอก ในการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจและเกษตรกรในท้องถิ่น เงื่อนไขเดิมกำหนดให้สาขาที่ได้รับอนุญาตเปิดทำการในเขตอำเภอรอบนอกต้องให้กู้ยืมแก่ธุรกิจในท้องถิ่นไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของเงินฝาก และในจำนวนนี้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของเงินฝากต้องเป็นการให้กู้ยืมแก่เกษตรกร และให้ตรวจสอบโดยคำนวณเงินให้กู้เมื่อสิ้นเดือนเทียบกับเงินฝากของสาขาเดียวกันเมื่อสิ้นเดือนก่อน เงื่อนไขที่ปรับปรุงใหม่ กำหนดให้กู้ยืมแก่ธุรกิจในท้องถิ่นและเพื่อการเกษตรในอัตราตามที่กำหนดไว้แต่เดิม เว้นแต่ในบางท้องถิ่นที่เห็นได้ชัดว่า สาขาธนาคารพาณิชย์นั้นไม่อาจให้กู้ยืมได้ตามกำหนดก็ให้ผ่อนผันได้โดยอาจจะให้มีเงื่อนไขอื่นอีกก็ได้ บริเวณที่ถือเป็นอำเภอรอบนอกให้ผ่อนคลายเป็นพิเศษไปจนถึงบริเวณที่อยู่นอกเขตสุขภาพิบาลของอำเภอเมืองด้วย สำหรับระยะเวลาที่ใช้ตรวจสอบการปฏิบัติให้ถูกต้องตามเงื่อนไขซึ่งเดิมให้ตรวจสอบการให้กู้ยืมทุกเดือนนั้น เห็นว่าการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจในท้องถิ่นโดยเฉพาะให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตามฤดูกาลได้มาก ในบางเดือนเงินให้กู้ยืมอาจต่ำกว่าที่กำหนด แต่ในบางเดือนก็อาจสูงเกินกว่าที่กำหนด เพื่อขจัดปัญหาการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลดังกล่าว จึงกำหนดวิธีการคำนวณความถูกต้องโดยใช้ค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (moving average) ของ 12 เดือน นั่นคือการให้กู้ยืมในแต่ละเดือนอาจจะต่ำกว่าอัตราที่กำหนดได้ แต่เมื่อถัวเฉลี่ยกับเดือนอื่นรวมทั้งสิ้น 12 เดือนแล้ว จะต้องมิ้อัตราร้อยละของเงินให้กู้ยืมต่อเงินฝากไม่ต่ำกว่าที่กำหนด โดยวิธีใหม่นี้ จะขจัดปัญหาการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลได้อย่างหมดสิ้น

(โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร อำเภอเมืองจังหวัดต่าง ๆ และอำเภอรอบนอก ตามที่ได้แก้ไขใหม่เมื่อต้นปี 2521 ในเอกสารแนบท้ายบทนี้)

8.4 บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในเศรษฐกิจไทย

ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมาก เพราะนอกจากจะเป็นสถาบันการเงินที่สามารถสร้างเงินเครดิต (credit money) ด้วยระบบการให้เช็คแล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังมีความสำคัญตามลักษณะของโครงสร้างดังนี้

(ก) ในระบบโครงสร้างของสถาบันการเงินซึ่งมีสถาบันการเงินประมาณ 12 ประเภทดังกล่าวมาแล้วนั้น ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่ถือส่วนแบ่ง (market share) ของสินทรัพย์ถึงร้อยละ 70 ของสินทรัพย์ทั้งสิ้นที่มีอยู่ในสถาบันการเงินทุกประเภทรวมกัน ดังได้กล่าวรายละเอียดในบทที่ 5

(ข) ธนาคารพาณิชย์มีสาขาทำการเป็นขอบข่ายปฏิบัติงานเป็นจำนวนมาก และกระจายกันอยู่ทั่วทุกจังหวัดและอำเภอ โดยเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 จำนวนสาขาของธนาคารพาณิชย์ทั้งสิ้นมีจำนวน 1,036 แห่ง เฉพาะธนาคารขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทย และธนาคารกสิกรไทย มีสาขาทำการภายในประเทศไทยถึง 176, 127 และ 144 สาขา ตามลำดับ สายใยดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจทั่วประเทศ

(ค) ปริมาณเงินฝากและเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์เพียงสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. 2519 มีมูลค่าถึง 116,760 ล้านบาท และ 106,400 ล้านบาท ตามลำดับ มูลค่าดังกล่าวเป็นประมาณ 2 เท่าของงบประมาณแผ่นดินในปีงบประมาณ 2518/2519 ซึ่งตั้งจ่ายไว้ 62,650 ล้านบาท หรือเป็นประมาณหนึ่งในสามของรายได้ประชาชาติในปี พ.ศ. 2519 ซึ่งคาดว่าจะมีมูลค่าประมาณ 325,112 ล้านบาท

นอกจากนี้ ธนาคารพาณิชย์ยังเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีพนักงานเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ทั้งสิ้นกว่า 37,000 คน และมีผู้สำเร็จปริญญาชั้นสูงอยู่เป็นจำนวนมากด้วย จึงเห็นองค์กรที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย

โดยสภาพและองค์ประกอบดังกล่าว ธนาคารพาณิชย์จึงย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยมาก ดังจะได้กล่าวถึงบทบาทในด้านต่าง ๆ ต่อไป

8.41 การเจริญเติบโต

ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงสุดแห่งหนึ่ง จะเป็นรองก็แต่บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ซึ่งเพิ่งเริ่มกิจการเพียงไม่กี่ปีมานี้ อัตราการเจริญ

เติบโตจึงสูงมากในระยะนี้ การเจริญเติบโตของธนาคารพาณิชย์นั้น จะเห็นได้จากความสามารถในการระดมเงินฝากและการให้กู้ยืม ๆ แก่ธุรกิจเอกชน ดังปรากฏสถิติเปรียบเทียบในระยะ 5 ปี พ.ศ. 2514-2518 ดังนี้

	(หน่วย : ล้านบาท)		
	2514	2518	อัตราเพิ่ม(%)
(1) รายได้ประชาชาติ	144,607	291,787	101.8
(2) ปริมาณเงินฝากของธนาคารพาณิชย์	37,759	86,558	129.2
(3) ปริมาณเงินให้กู้ยืม ๆ ของธนาคารพาณิชย์	31,564	81,302	157.6
(4) (2) ÷ (1)	26.1%	29.7%	
(5) (3) ÷ (1)	21.8%	27.9%	

แสดงให้เห็นว่า ระบบธนาคารพาณิชย์มีความสามารถในการระดมเงินออมจากประชาชนมาก แม้เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนกับรายได้ประชาชาติแล้วยังเพิ่มขึ้น ดังปรากฏว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2514 ถึง พ.ศ. 2518 ปริมาณเงินฝากของธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้นถึง 129% ในขณะที่รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นเพียง 102% ทำให้อัตราส่วนเงินฝากต่อรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 26.1 ในปี พ.ศ. 2514 เป็นร้อยละ 29.7 ในปี พ.ศ. 2518 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอัตราเงินเฟ้อของดัชนีราคาผู้บริโภค (consumer price index) เพิ่มขึ้นในอัตราถ่วงเฉลี่ยถึงร้อยละ 10.1 ต่อปี เมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำสูงสุดไม่เกินร้อยละ 7 และแม้จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8 ในปี พ.ศ. 2517 แล้ว อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงยังเป็นลบ แต่ปริมาณเงินฝากในระบบธนาคารยังเพิ่มขึ้นในอัตราถ่วงเฉลี่ยถึงร้อยละ 22 ต่อปี ย่อมแสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความเชื่อมั่นในระบบธนาคารพาณิชย์เป็นอย่างดี ตลอดจนธนาคารพาณิชย์เองมีความสามารถในการระดมเงินฝากจากประชาชนสูงด้วย และไม่เพียงแต่ในด้านการระดมเงินออมจากประชาชนเท่านั้น การให้กู้ยืม ๆ ของธนาคารพาณิชย์ก็เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงดังกล่าว และยังเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าเงินฝากอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากประสิทธิภาพในการใช้เงินฝากเพื่อให้กู้ยืมดีขึ้น ดัง

ปรากฏว่าการดำรงสำรองส่วนเกิน (excess reserves) เมื่อปี พ.ศ. 2514 เป็นร้อยละ 2.1 ของเงินฝากได้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 0.8 ของเงินฝากในปี พ.ศ. 2518

การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของธนาคารพาณิชย์นั้นไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เพิ่งมี ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น การขยายกิจการเป็นไปในอัตราที่สูงเรื่อยมาตลอดจำนวน สาขาที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับจากจำนวนสาขาในปี พ.ศ. 2514 เป็น 1,036 แห่งเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 สถิติการเจริญเติบโตของธนาคารพาณิชย์นั้นจะเห็นได้จากตารางดังนี้

สถิติแสดงการเจริญเติบโตของธนาคารพาณิชย์

เมื่อสิ้นปี	2508	2512	2516	2519
เงินฝาก (อัตราเพิ่ม)	14,141.6	28,224.3 (99.58)	58,744.7 (108.14)	107,171.7 (82.44)
เงินให้กู้ยืมฯ (อัตราเพิ่ม)	12,779.3	23,347.2 (82.70)	51,184.3 (119.23)	96,331.2 (88.20)
เงินกองทุน (อัตราเพิ่ม)	1,382.5	2,610.6 (86.81)	5,144.6 (97.32)	10,166.0 (97.61)
รายได้ประชาชาติ	70,321.1	104,581.0	216,543.0	325,112.0
เงินฝาก/รายได้ประชาชาติ	20.11	26.99	27.13	32.96
เงินกองทุน/เงินฝาก	9.78	9.25	8.76	9.49
เงินกองทุน/เงินให้กู้ยืม	10.82	11.18	10.05	10.55

โดยที่หน้าที่ระดมเงินฝากเป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งของธนาคารพาณิชย์ เพราะกำลังออมดังกล่าวจะเป็นเงินทุนเพื่อการลงทุนที่จะสร้างความเจริญเติบโตให้แก่เศรษฐกิจ โดยส่วนรวมต่อไป พิจารณาจากข้อเท็จจริงข้างต้นแล้วน่าจะกล่าวได้ว่า ธนาคารพาณิชย์ของไทยมีบทบาทต่อการระดมเงินออมจากประชาชนได้เป็นที่น่าพอใจ อันเป็นผลสร้างความ

เจริญเติบโตใหญ่ให้แก่ธุรกิจการธนาคาร ดังที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน และเงินทุนดังกล่าวยังมีส่วนช่วยหนุนนำการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไปอีกด้วย

8.42 การกระจายทรัพยากร

เงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ระดมได้จากประชาชนนั้น ธนาคารย่อมปล่อยให้กู้ยืมแก่ธุรกิจเอกชน รัฐวิสาหกิจ และรัฐบาลต่อไป และเงินทุนดังกล่าวจะถูกนำไปใช้ลงทุนในกิจการต่าง ๆ การให้กู้ยืม ๆ ของธนาคารพาณิชย์จึงเป็นเสมือนการกระจายทรัพยากร ถ้าหากกระจายให้กู้ยืม ๆ แก่สาขาเศรษฐกิจใดมาก สาขาเศรษฐกิจนั้นก็จะมีโอกาสพัฒนาไปได้มาก แต่ถ้าหากสาขาเศรษฐกิจใดมีโอกาสกู้ยืมมาใช้ได้น้อย สาขาเศรษฐกิจนั้นก็จะขาดกำลังทุนเพื่อการเจริญเติบโต ในทำนองเดียวกันนี้ การกระจายทรัพยากรถ้าหากพิจารณาตามพื้นที่ เช่น แบ่งพื้นที่เป็นเมือง และชนบท ธุรกิจในเมืองมักจะมีโอกาสได้รับทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาธุรกิจต่าง ๆ มากกว่าชนบท

การกระจายทรัพยากรไม่ว่าจะแบ่งไปตามสาขาเศรษฐกิจหรือแบ่งตามพื้นที่ ย่อมจะเกิดความเหลื่อมล้ำอยู่เสมอ ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวถ้ามีมากและเด่นชัดก็จะกลายเป็นปัญหาในทางเศรษฐกิจและสังคม บทบาทในการกระจายทรัพยากรของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยก็มีปัญหาความเหลื่อมล้ำ 2 ลักษณะดังกล่าวคือ

- (ก) ความเหลื่อมล้ำระหว่างสาขาเศรษฐกิจ (Sectoral Disparities)
- (ข) ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค (Regional Disparities)

ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดดังต่อไปนี้

(ก) ความเหลื่อมล้ำระหว่างสาขาเศรษฐกิจ เงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการผลิตทุกชนิด การผลิตใดที่มีเงินทุนเหลือเฟืออย่างสมบูรณ์ การผลิตนั้นย่อมมีความคล่องตัวและเจริญเติบโตได้ดี แต่ถ้าหากการผลิตใดขาดเงินทุนเหลือเฟือหรือต้องอาศัยเงินทุนที่ได้จากตลาดการเงินนอกระบบ (unorganized market) ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง กิจการนั้นก็เจริญเติบโตได้ยาก และผู้ผลิตมักจะประสบปัญหา เกี่ยวกับฐานะการครองชีพด้วย ด้วยเหตุนี้ถ้าหากสาขาเศรษฐกิจใดมีกำลังการผลิตขนาดใหญ่ สาขาเศรษฐกิจนั้นก็ควรจะมีโอกาสได้รับการเกื้อหนุนของเงินทุนจากสถาบันการเงินมากด้วยจึงจะสอดคล้องต้องกัน

ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยแต่ละสาขาเศรษฐกิจมีความสำคัญแตกต่างกันดังนี้

สาขาการผลิต	มูลค่าเมื่อปี 2519	อัตราส่วนร้อยละ ต่อยอดทั้งสิ้น
เกษตรกรรม	97,135	29.88
เหมืองแร่และย่อยหิน	3,964	1.22
อุตสาหกรรม	59,529	18.31
การก่อสร้าง	13,791	4.24
การไฟฟ้าและการประปา	3,499	1.08
การขนส่งและคมนาคม	20,689	6.36
การค้าส่งและปลีก	58,797	18.09
การธนาคารประกันภัยฯ ที่อยู่อาศัย	17,563	5.40
ที่อยู่อาศัย	4,802	1.48
การบริหารราชการและการป้องกันประเทศ	14,255	4.38
การบริการ	31,088	9.56
ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP)	325,112	100.00

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

การกระจายทรัพยากรในสถาบันการเงินทั้งสินมีลักษณะไม่สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิต โดยเฉพาะสาขาการเกษตรมีความเหลื่อมล้ำระหว่างการสนองตอบเงินทุนจากสถาบันการเงินกับกำลังการผลิต โดยกำลังการผลิตเป็นประมาณร้อยละ 30 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ แต่เงินกู้ยืมฯ ที่ได้รับจากสถาบันการเงินก่อนปี พ.ศ. 2518 เป็นเพียงไม่ถึงร้อยละ 5 ของเงินให้กู้ยืมฯ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ถ้าหากจะเปรียบเทียบสาขาการผลิตที่สำคัญ คือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม เหมืองแร่ และการก่อสร้างจากโครงสร้างของเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2518 กำลังการผลิตของ 4 สาขาที่สำคัญเหล่านี้เป็นประมาณร้อยละ 53.6 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ แต่กำลังเงินกู้ยืมฯ ที่ได้รับจากสถาบันการเงินเป็นเพียงร้อยละ 8.1 ของเงินให้กู้

ยืม ๆ จากสถาบันการเงินทั้งสิ้น และเฉพาะเงินกู้ยืมจากรธนาคารพาณิชย์ เป็นเพียงร้อยละ 28.6 ของเงินให้กู้ยืม ๆ ทั้งสิ้นของธนาคารพาณิชย์

แต่ทางด้านการค้าส่งและค้าปลีกนั้น ปรากฏว่า เฉพาะการให้กู้ยืมเพื่อการค้าส่ง และค้าปลีกของธนาคารพาณิชย์มีมูลค่าเป็นถึงร้อยละ 19.5 ของเงินให้กู้ยืมทั้งสิ้น เมื่อเทียบกับสาขาเศรษฐกิจตามโครงสร้างในตารางข้างต้นนั้น สาขาการค้าส่งและค้าปลีกคือ อัตราส่วนร้อยละ 18.1 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ

จากการเปรียบเทียบโครงสร้างการผลิตของสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ กับโครงสร้างการกระจายเงินให้กู้ยืมทั้งของสถาบันการเงินทั้งระบบ และเฉพาะธนาคารพาณิชย์แล้ว จะเห็นได้ว่า มีความเหลื่อมล้ำกันอยู่ระหว่างความต้องการเครดิตที่แปรตามกำลังการผลิตในแต่ละสาขาเศรษฐกิจ กับการสนองเครดิตจากสถาบันการเงินและธนาคารพาณิชย์

โดยที่ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทให้กู้ยืม ๆ ในเศรษฐกิจเป็นถึงร้อยละ 72 ของเงินให้กู้ยืม ๆ ทั้งสิ้นในสถาบันการเงิน จึงย่อมจะมีความสำคัญต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายเงินให้กู้ยืม ๆ ระหว่างสาขาเศรษฐกิจอย่างมาก และถ้าหากเปรียบเทียบบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยกับประเทศที่มีฐานะเศรษฐกิจเทียบเคียงกันได้ ก็ยังเห็นได้ว่า บทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ต่อการกระจายเงินให้กู้ยืมแก่สาขาเศรษฐกิจที่สำคัญยังด้อยกว่า ดังนี้

เปรียบเทียบอัตราส่วนร้อยละของสินเชื่อเพื่อการผลิตต่อสินเชื่อทั้งสิน^๑

ประเทศ	ร้อยละ
ปากีสถาน	54.7
อินโดนีเซีย	50.1
ฟิลิปปินส์	31.1
ประเทศไทย	28.6

จากอัตราส่วนเปรียบเทียบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การอำนวยสินเชื่อเพื่อเกื้อหนุนการผลิตในสาขาเศรษฐกิจสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ สาขาเกษตร-

¹ ได้แก่สินเชื่อที่ให้แก่การเกษตร เหมือนแร่ อุดสาหกรรม การก่อสร้าง สถิติเมื่อปี พ.ศ. 2516

กรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรม และการก่อสร้าง ยังก่ำ ไม่ว่าจะเทียบตามสภาพโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทยเอง หรือเปรียบเทียบกับประเทศที่มีฐานะเศรษฐกิจที่เทียบเคียงกันได้

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า การก่อหนี้เงินทุนให้แก่สาขาการค้าและพาณิชย์ของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเป็นไปด้วยดี ทั้งนี้ น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ และประสบการณ์ของผู้บริหารงานธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีพื้นเพเดิมจากพ่อค้าและคหบดี ความคุ้นเคยและใกล้ชิดกับวงการค้าและพาณิชย์ จึงเป็นสาเหตุอำนวยให้การดำเนินธุรกิจธนาคารเป็นไปในทางให้กู้ยืมแก่สาขาการค้ามากตั้งได้กล่าวมาแล้ว

(ข) ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ระบบธนาคารพาณิชย์ของประเทศไทยเป็นระบบธนาคารสาขา สาขาธนาคารพาณิชย์ทำการอยู่ทั่วไปในทุกจังหวัด การมีสาขาทำการทั่วไปดังกล่าวนี้จะช่วยในการระดมเงินออมจากส่วนต่าง ๆ ในประเทศ เพื่อมารวมตัวเป็นกำลังทุนให้กู้ยืม ๆ เพื่อการลงทุนต่อไป การกระทำหน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ บทบาทของสาขาธนาคารพาณิชย์ในต่างจังหวัดเกี่ยวกับการระดมเงินออมนั้นมีความเข้มแข็งเป็นที่ปรากฏเห็นได้ชัด ดังสถิติที่แสดงให้เห็นอัตราเพิ่มของเงินฝากเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินฝากในต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วกว่าในกรุงเทพมหานครอีกด้วย

(หน่วย : ล้านบาท)

สมัย	เงินฝากทั้งสิ้น	เงินฝากใน กทม.	เงินฝากในต่างจังหวัด
2513	32,514.3 (15.20)	23,005.8 (12.88)	9,508.5 (21.23)
2514	38,698.9 (19.02)	27,285.7 (18.60)	11,413.2 (20.03)
2515	48,405.5 (25.08)	33,518.6 (22.84)	14,886.9 (30.44)
2516	58,744.7 (21.36)	40,095.9 (19.62)	18,648.8 (25.27)
2517	74,603.0 (27.00)	49,191.8 (22.69)	25,411.2 (36.26)
2518	87,698.4 (17.55)	56,983.1 (15.84)	30,715.3 (20.87)
2519	107,171.7 (22.20)	67,953.7 (19.25)	39,218.0 (27.68)

() แสดงอัตราเพิ่มเป็นร้อยละ

ที่มา : รายงานเศรษฐกิจประจำเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

หน้าที่ของธนาคารพาณิชย์ย่อมไม่เพียงแต่การจัดหาเงินฝากแต่อย่างเดียว แต่จะให้กู้ยืมด้วย สาขาธนาคารพาณิชย์ในต่างจังหวัดก็เช่นกัน ไม่ควรที่จะทำหน้าที่หาเงินฝากจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นแล้วโอนเงินทุนเหล่านั้นเข้าสำนักงานในกรุงเทพฯ แต่อย่างเดียว ควรจะมีบทบาทช่วยจรรโลงภาวะธุรกิจและเศรษฐกิจในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้เจริญขึ้นด้วย

ตามสถิติปรากฏว่า ระบบธนาคารพาณิชย์มีการให้กู้ยืมในเขตกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. 2518 เป็นถึง 63,355 ล้านบาท ในจำนวนที่ให้กู้ยืมทั่วประเทศ 82,899 ล้านบาท หรือการให้กู้ยืมในเขตกรุงเทพฯ เป็นถึงร้อยละ 76 ของเงินให้กู้ยืมทั้งประเทศ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ในเขตกรุงเทพมหานครมีมูลค่าเป็นเพียงร้อยละ 28.5 ของผลิตภัณฑ์ประชาชาติทั้งประเทศ จึงมีความแตกต่างกันมากระหว่างการกระจายการให้กู้ยืมกับโครงสร้างเศรษฐกิจแยกเขตกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

พิจารณาจากสถิติของเงินฝากและเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ในต่างจังหวัด จะปรากฏสถิติดังต่อไปนี้

เงินฝากและเงินให้กู้ยืม ฯ ในต่างจังหวัด

หน่วย : ล้านบาท

ปี	เงินฝาก (1)	เงินให้กู้ยืม ฯ (2)	อัตราส่วนร้อยละ (2) : (1) (3)
2514	11,413.2	5,134	45.0
2515	14,886.9	6,212	41.7
2516	18,648.8	8,666	46.5
2517	25,411.2	11,029	43.4
2518	30,715.3	14,997	48.8
2519	39,218.0	20,561	52.4

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากสถิติดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าก่อนปี พ.ศ. 2519 จำนวนเงินฝาก 100 บาท ที่ระดมได้ในต่างจังหวัด ธนาคารพาณิชย์ได้ให้กู้ยืมแก่บุคคลหรือธุรกิจในต่างจังหวัดเพียงไม่ถึง 50 บาท ที่เหลือประมาณกึ่งหนึ่งหรือกว่าได้โอนเข้าสู่กรุงเทพฯ แม้ว่าเครดิตจะต้องมีการถ่ายเทไปใช้ในที่ซึ่งมีความต้องการมากก็ตาม แต่ในกรณีที่การถ่ายเทดังกล่าวนั้นสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างการพัฒนาของท้องถิ่นหนึ่งกับอีกท้องถิ่นหนึ่งมาก ย่อมจะเป็นปัญหาที่พึงแก้ไข ในกรณีที่ระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยให้กู้ยืมในต่างจังหวัดน้อยนั้น อาจจะมีสาเหตุได้หลายประการ เช่น

ก. ผู้จัดการสาขามีความเข้าใจว่า หน้าที่ของตนคือ การแสวงหาเงินฝากและ ไม่ประสงค์จะเพิ่มความรับผิดชอบด้วยการให้กู้ยืมแก่บุคคลหรือธุรกิจในท้องถิ่น

ข. สำนักงานใหญ่ไม่กระจายความรับผิดชอบในการให้กู้ยืมแก่ผู้จัดการสาขา ทั้งนี้เพราะควบคุมได้ยาก และอาจเกิดความเสียหาย สร้างปัญหาหนี้สูญหรือหนี้สงสัย ดังนั้นจึงมักจะมีข้อกำหนดโดยทั่วไปว่า ผู้จัดการสาขามีสิทธิพิจารณาให้กู้ยืมได้ในวงเงินจำนวนหนึ่งเท่านั้น เช่นธนาคารกำหนดให้สิทธิแก่ผู้จัดการสาขาในการพิจารณาได้กู้ยืมได้ไม่เกิน 30,000 บาท ถ้าหากสูงกว่านั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานใหญ่

ค. ตามระบบธนาคารสาขานั้น การแต่งตั้งผู้จัดการสาขาหรือพนักงานบริหารประจำสาขานั้นอาจอาศัยการโยกย้ายบุคคลไปจากสำนักงานใหญ่หรือท้องถิ่นอื่น บุคคลเหล่านี้จึงขาดความคุ้นเคยกับท้องถิ่นนั้น ความสามารถในการพิจารณาสนับสนุนการลงทุนในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงมีค่อนข้างจำกัดไปด้วย

อย่างไรก็ดี ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ระบบธนาคารพาณิชย์ได้ขยายบทบาทการพัฒนาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดดังปรากฏว่า จำนวนสาขาที่เปิดทำการในอำเภอรอบนอก ซึ่งได้แก่อำเภอต่างจังหวัดที่มีใช้อำเภอเมืองเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2518 มีสาขาที่เปิดใหม่ทั้งสิ้น 49 แห่ง และปี พ.ศ. 2519 สาขาเปิดใหม่มีถึง 170 สาขา ในจำนวนนี้เป็นสาขาในอำเภอรอบนอก 13 แห่ง และ 114 แห่ง ตามลำดับ และประมาณร้อยละ 25 ของจำนวนสาขาที่เปิดใหม่ในอำเภอรอบนอกระหว่างปี

พ.ศ. 2518-2519 เป็นสาขาที่เปิดในท้องที่ซึ่งไม่มีสาขาทำการอยู่เลย โดยที่สาขาที่เปิดทำการในอำเภอรอบนอกนี้ มีเงื่อนไขจะต้องให้กู้ยืมในท้องถิ่นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของเงินฝาก และหนึ่งในสามของจำนวนนี้จะต้องให้กู้ยืมเพื่อการเกษตร จึงปรากฏว่าในระหว่างปี พ.ศ. 2518-2519 บทบาทการระดมเงินฝากและการให้กู้ยืม ในท้องถิ่นได้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ดังนี้

เมื่อสิ้นปี	2517	2518	2519
(1) จำนวนสำนักงานของธนาคารพาณิชย์ (รวมสำนักงานใหญ่) แยกเป็นสำนักงานในเขตกรุงเทพฯ ฯ (รวมสำนักงานใหญ่)	846	895	1,065
สาขาในเขตอำเภอเมือง	303	323	344
สาขาในเขตอำเภอรอบนอก	339	355	390
(2) การให้กู้ยืมในต่างจังหวัด (ล้านบาท) (อัตราเพิ่มร้อยละ)	204 (27.27)	217 (35.98)	331 (37.10)
(3) เงินฝากในต่างจังหวัด (ล้านบาท) (อัตราเพิ่มร้อยละ)	11,029 (36.26)	14,997 (20.87)	20,561 (27.68)
(4) (2) ÷ (3)	43.40	48.83	52.43
(5) เงินฝากในกรุงเทพฯ ฯ (ล้านบาท) (อัตราเพิ่มร้อยละ)	25,411.2 (22.69)	30,715.3 (15.84)	39,218.0 (19.25)

จะเห็นได้ว่า เงินฝากในเขตกรุงเทพฯ ฯ เพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้ากว่าเงินฝากในต่างจังหวัด โดยเงินฝากในต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นร้อยละ 36.3, 20.9 และ 27.7 ในปี พ.ศ. 2517, 2518 และ 2519 ตามลำดับ แต่เงินฝากในเขตกรุงเทพฯ ฯ ได้เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 22.7, 15.8 และประมาณ 19.2 ในระยะเดียวกันเท่านั้น และการให้กู้ยืม ในต่างจังหวัดยังเพิ่มขึ้นในอัตราที่เร็วกว่าเงินฝากอีกด้วย จึงปรากฏว่า อัตราส่วนของเงินให้กู้ยืมในต่างจังหวัดต่อเงินฝากในต่างจังหวัดจึงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 43.4 ในปี พ.ศ. 2517 เป็นประมาณร้อยละ 52 ในปี พ.ศ. 2519

8.43 พฤติกรรม ประสิทธิภาพการจัดการ และการสนองตอบนโยบายการเงิน

พฤติกรรมของการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยที่น่าสนใจมีหลายประการเช่น

- (ก) การรวมตัวของเงินให้กู้ยืมแก่ธุรกิจบางประเภท (concentration of loans)
- (ข) การให้กู้ยืม โดยวิธีให้เบิกเกินบัญชี (overdraft)
- (ค) ความเกี่ยวพันอันใกล้ชิดกับบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ (inter-locking between commercial banks and finance companies)

(ก) การรวมตัวของเงินให้กู้ยืมแก่ธุรกิจบางประเภท เป็นที่ปรากฏว่าโดยประสบการณ์และความคุ้นเคยของผู้บริหารงานธนาคารพาณิชย์ ทำให้การพิจารณาให้กู้ยืมแก่ลูกค้ามีลักษณะรวมตัว (concentration) อยู่ในประเภทธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งมาก เช่น ธนาคารหนึ่งอาจจะเป็นผู้ให้กู้ยืมแก่อุตสาหกรรมทอผ้ามากมาย ทั้งเมื่อเทียบกับธนาคารอื่น ๆ หรือเมื่อเทียบกับเงินให้กู้ยืมทั้งสิ้นของธนาคารเอง หรือบางธนาคารให้กู้ยืมเพื่ออุตสาหกรรมน้ำตาลมาก หรือบางธนาคารให้แก่ธุรกิจจัดสรรที่ดิน เป็นต้น การรวมตัวของเงินให้กู้ยืมในธุรกิจหรืออุตสาหกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งมากนั้น ไม่ว่าจะเกิดจากความใกล้ชิด ความคุ้นเคยต่อกิจการ หรือโดยบังเอิญก็ตาม ลักษณะดังกล่าวจะมีผลให้ธนาคารนั้น ๆ มีอิทธิพลต่อธุรกิจประเภทนั้น ๆ มาก และสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เมื่อเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจอันมีผลต่อธุรกิจหรืออุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่ง ซึ่งปัญหาดังกล่าวนั้นอาจจะมีสาเหตุมาจากภายในประเทศ หรือต่างประเทศก็ตาม ผลกระทบกระเทือนที่มีต่อธนาคารผู้ให้กู้ยืมมาก ย่อมมีความรุนแรง และโดยที่ผลกระทบกระเทือนนั้นไม่เฉลี่ยกระจายไปสู่ธนาคารอื่น ๆ เท่าที่ควร ผลกระทบกระเทือนดังกล่าวจึงอาจทำให้กิจการของธนาคารใดธนาคารหนึ่งชวดเซได้ ลักษณะดังกล่าวจะทำให้นโยบายการเงินเพื่อรักษาความมั่นคงของกิจการธนาคารพลอยเสื่อมประสิทธิภาพไปด้วย

อย่างไรก็ดี ลักษณะการรวมตัวของเงินให้กู้ยืมดังกล่าวนี้ ไม่ใช่แต่จะมีผลเสีย ต่อนโยบายการเงินโดยส่วนรวมเท่านั้น ยังมีผลต่อความคล่องตัวต่อการดำเนินธุรกิจของ ธนาคารนั้น ๆ ด้วย ดังนั้นผู้บริหารงานธนาคารนั้น ๆ จึงควรจะต้องคำนึงถึงภาวะดังกล่าว และพยายามป้องกันมิให้เกิดการรวมตัวของเงินให้กู้ยืม โดยความคุ้นเคย และไม่ได้ ตระหนักมาก่อน เมื่อประจักษ์ในภายหลังแล้วการจัดการที่ดีก็ย่อมจะต้องแก้ไขสถานการณ์ รวมตัวนั้น

(ข) การให้กู้ยืม โดยวิธีเบิกเกินบัญชี (overdraft) การให้กู้ยืมแก่ลูกค้าชั้น มีวิธีปฏิบัติ 2 วิธี คือ การให้กู้ยืม (loans) และการให้เบิกเกินบัญชี (overdraft) ทั้งนี้ ไม่รวมการให้เครดิตด้วยวิธีซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินต่าง ๆ (bill discount) ความแตกต่าง ของวิธีทั้งสองนี้คือ การให้กู้ยืมนั้นจะพิจารณาจากความจำเป็นของลูกค้าที่ต้องใช้เงินตาม ขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ และเมื่อตกลงให้กู้ยืมโดยมีสัญญาเงินกู้แล้ว ธนาคารจะคิด ดอกเบี้ยจากเงินให้กู้ยืมตั้งก่อนทันทีนับจากวันนั้น ไม่ว่าผู้กู้จะเบิกถอนไปใช้หรือไม่ก็ ตามที่ แต่ในกรณีเบิกเกินบัญชีนั้นเป็นการตกลงที่ธนาคารทำไว้กับลูกค้า กำหนดวงเงิน เครดิต (line of credit) ให้ลูกค้าสามารถเบิกจ่ายด้วยวิธีใช้เช็ค การกำหนดวงเงิน ดังกล่าวธนาคารจะเรียกร้องหลักทรัพย์จำนำจำนอง หรือการค้ำประกันอื่น ๆ เช่นเดียวกับ การให้กู้ยืม แต่วงเงินดังกล่าวนี้ลูกค้าจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ยแต่อย่างใดหากยังไม่ได้เบิก ถอนไป ดอกเบี้ยจะเรียกเก็บเฉพาะส่วนที่ลูกค้าเบิกถอนไปเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากกรณีเงิน กู้ยืม ซึ่งลูกค้าจะต้องเสียดอกเบี้ยที่คำนวณจากเงินกู้ยืมตั้งก่อนทันทีนับจากวันทำสัญญา

โดยลักษณะปฏิบัติที่แตกต่างกันดังกล่าว ตลอดจนผู้กู้ยืมยังไม่ใช่นักลงทุนที่มี โครงการ (project) ลงทุนเป็นขั้นตอนอย่างแน่ชัด การกู้ยืมในรูปแบบของเงินกู้ (loan) จึงไม่เป็นที่นิยม แต่ผู้กู้จะขอวงเงินจากธนาคารพาณิชย์ ซึ่งปรากฏว่า ในจำนวนให้กู้ยืม และเบิกเกินบัญชีของธนาคารพาณิชย์ที่ไม่นับการซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิน ซึ่งเป็นการให้ เครดิตอีกรูปหนึ่ง ปรากฏว่า การเบิกเกินบัญชีมีสัดส่วนเฉลี่ยประมาณร้อยละ 75 ของเงิน ให้กู้ยืมและเบิกเกินบัญชีในระหว่างปี พ.ศ. 2514-2518

ปี	เงินเบิกเกินบัญชี	(สัดส่วนร้อยละ)	(เงินให้กู้ยืม)	(สัดส่วนร้อยละ)	รวมทั้งสิ้น
2514	18,359	(83.2)	3,715	16.8)	22,074(100)
2515	19,108	(77.8)	5,453	(22.2)	24,562(100)
2516	25,557	(77.5)	7,428	(22.5)	32,985(100)
2517	33,249	(75.0)	11,078	(25.0)	44,327(100)
2518	40,262	(73.6)	14,427	(26.4)	54,689(100)
2519	45,603	(71.0)	18,657	(29.0)	64,260(100)

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

เงินเบิกเกินบัญชีจึงมีบทบาทสำคัญ ทั้งนี้ถ้าหากเทียบเป็นอัตราส่วนร้อยละกับยอดให้กู้ยืมที่รวมทั้งการให้เครดิตโดยการซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินด้วยแล้ว ในปี พ.ศ. 2518 เป็นร้อยละ 59 หรือประมาณกึ่งหนึ่งของการให้สินเชื่อแก่เอกชนของธนาคารพาณิชย์เป็นการให้เบิกเกินบัญชีในจำนวนที่ลูกค้าของธนาคารได้เบิกเกินบัญชีไปนั้น เมื่อเทียบกับวงเงินที่ธนาคารพาณิชย์ตกลงจะให้ลูกค้าเบิกถอนแล้วมีสัดส่วนดังนี้

ในระบบธนาคารมีการทำสัญญาให้วงเงินแก่ลูกค้าที่จะเบิกเกินบัญชีไว้ แต่ได้เบิกถอนไปจริงเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 เป็นประมาณร้อยละ 67-70 จึงคงเหลือส่วนที่ยังไม่ได้เบิกถอนประมาณร้อยละ 30 จำนวนเงินนี้เป็นความผูกพันที่ธนาคารให้ไว้กับลูกค้าอยู่แล้ว ถ้าหากปรากฏว่า ลูกค้ามาเบิกถอนเงินดังกล่าวมาก ธนาคารย่อมจะประสบปัญหาที่จะต้องจัดหาเงินสนองความต้องการดังกล่าว

อย่างไรก็ดี โอกาสที่ลูกค้าจะมาเบิกถอนไปพร้อมกันนั้นย่อมเป็นไปได้ ลักษณะการเบิกถอนของลูกค้าซึ่งมีจำนวนมากกลายเป็นหมิ่นเป็นแสนรายย่อมต่างกันตามกรรมและตามวาระ อันเป็นลักษณะเดียวกับข้อเท็จจริงที่ว่าเงินฝากของประชาชนที่นำฝากไว้ที่ธนาคาร ถ้าประชาชนต้องการเบิกถอนพร้อมกันเสียทีเดียว ธนาคารย่อมไม่อาจจัดหาเงินมาให้เช่นกัน ปัญหาของเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้หนี้จะเกิดขึ้นต่อธนาคารกล่าวคือ ในระยะที่ธุรกิจเฟื่องฟู ลูกค้าต่างคิดลงทุนในกิจการต่าง ๆ จึงต่างจะขอเบิกถอนเงินจากวงเงินเบิกเกินบัญชีที่ตนมีไว้กับธนาคาร เพราะเป็นสิทธิที่ได้ตกลงไว้ก่อนแล้ว เมื่อมีการเบิกถอนโดยส่งจ่ายเช็คมากขึ้นธนาคารจะประสบความลำบากที่ต้องจัดหาเงินไว้สนองความต้องการ เกิด

ปัญหาความคล่องตัว (liquidity problem) และต้องกู้ยืมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น กู้ยืมจากสถาบันการเงินอื่น ทั้งในประเทศและต่างประเทศหรือกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย มาชดเชยฐานะดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ การให้วงเงินเบิกเกินบัญชีแก่ลูกค้ามากจนเกินความจำเป็นและขาดความระมัดระวังอาจจะนำความยากลำบากต่อการบริหารงานธนาคารมาให้ได้ในภายหลังและยิ่งกว่านั้นยังมีผลบั่นทอนประสิทธิภาพของนโยบายการเงินอีกด้วยกล่าวคือ เมื่อธนาคารพาณิชย์มีข้อผูกพันต้องจัดหาเงินให้ลูกค้าตามวงเงินเบิกเกินบัญชีที่ไว้ต่อกันแล้ว ในระยะที่มีความต้องการกู้ยืมเพิ่มขึ้นมากในเศรษฐกิจ นโยบายการเงินย่อมจะต้องพยายามยับยั้งความต้องการดังกล่าวให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะพอสม เพื่อมิให้เกิดปัญหาเงินเพื่อหรือเครดิตเพื่อ แต่โดยที่การจำกัดดังกล่าวย่อมทันทนาธนาคารพาณิชย์ในการปล่อยให้กู้ยืมได้ยาก เพราะธนาคารพาณิชย์มีข้อผูกพันดังกล่าว ถ้าหากปฏิเสธข้อผูกพันดังกล่าวแล้วย่อมนำความเสี่ยงไปสู่ความเชื่อมั่นในระบบธนาคาร อันจะเป็นการเสียหายในระยะยาว

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในหลายประเทศได้ดำเนินนโยบายป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้วงเงินเบิกเกินบัญชีแก่ลูกค้าสูงเกินความจำเป็นด้วยการกำหนดมาตรการ เช่น (cash reserve)

(ข.1) ให้ดำรงเงินสดสำรอง เป็นอัตราส่วนต่อวงเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ทั้งสิ้น ดังนั้น ถ้าหากธนาคารพาณิชย์ให้วงเงินเบิกเกินบัญชีไว้มาก และมีส่วนที่ยังไม่ได้เบิกถอนไปมาก ก็ต้องมีภาระต้องดำรงเงินสดสำรองไว้มากด้วย วิธีการนี้จะทำให้ธนาคารระมัดระวังไม่ให้วงเงินเบิกเกินบัญชีมากเกินไป

(ข.2) ให้ธนาคารพาณิชย์สามารถเรียกเก็บค่าบริการอันเกิดจากความผูกพัน (commitment fees) จากส่วนที่ลูกค้ามีวงเงินไว้แต่ยังไม่ได้ใช้ เพราะส่วนนั้นยังถือว่าธนาคารพาณิชย์มีข้อผูกพันที่จะต้องจัดเตรียมเงินทุนไว้ให้แก่ลูกค้าเมื่อต้องการเบิกถอน จึงต้องเรียกค่าบริการดังกล่าว ซึ่งการกำหนดตามวิธีนี้จะช่วยทำให้ลูกค้าระมัดระวังการขอวงเงินเบิกเกินบัญชี โดยถ้าไม่จำเป็นก็ขอตัดทอนลง

(ค) ความเกี่ยวพันอันใกล้ชิดกับบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ การดำเนินงานของบริษัทเงินทุนมีลักษณะใกล้เคียงกับการธนาคารพาณิชย์ และยังมีลักษณะที่ได้เปรียบกว่าบางประการ เช่น ไม่มีการกำหนดอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยของตัวสัญญาใช้เงินที่ออกให้เพื่อกู้ยืมเงินจากบุคคลหรือนิติบุคคล อันเป็นลักษณะการระดมเงินออมเช่นเดียวกับการรับฝากของธนาคารพาณิชย์การดำเนินธุรกิจบางประเภท เช่น การรับซื้อลดเช็ค การให้กู้ยืมเพื่อซื้อขายผ่อนส่ง ซึ่งเป็นธุรกิจที่ธนาคารพาณิชย์ไม่สมควรดำเนินการ ก็เป็นธุรกิจที่มีกำไรของบริษัทเงินทุน ดังนั้นธนาคารพาณิชย์จึงต่างถือหุ้นในกิจการบริษัทเงินทุนกันจนกล่าวได้ว่าทุกธนาคาร เมื่อมีบริษัทเงินทุนเป็นเครือเดียวกันและดำเนินธุรกิจร่วมกัน การอาศัยและพึ่งพิงเงินทุนและอื่น ๆ ร่วมกันจึงย่อมจะสร้างประโยชน์ต่อกันได้มาก ลักษณะดังกล่าวเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งช่วยผลักดันให้ธุรกิจเงินทุนเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

ความเกี่ยวพันโดยใกล้ชิดกันระหว่างธนาคารพาณิชย์กับบริษัทเงินทุนดังกล่าวทำให้การควบคุมและติดตามการปฏิบัติตามข้อของสถาบันการเงินทั้งสองเป็นไปได้ยากยิ่ง เพราะการถ่ายเทเงินทุนเพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทำได้ง่าย ตลอดจนการดำเนินนโยบายการเงินก็มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จนอาจทำให้การดำเนินนโยบายการเงินไม่ได้ผลเท่าที่ควร

8.44 บทบาทอื่น ๆ

ธนาคารพาณิชย์เป็นระบบและองค์งานที่กล่าวได้ว่ามีความทันสมัยและใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย ดังนั้นย่อมจะเป็นพลังอันสำคัญที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การร่วมมือของธนาคารพาณิชย์ถ้าหากเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ก็ย่อมมีผลช่วยจรรโลงเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แต่ถ้าหากความร่วมมือเป็นไปในทางที่จะพิทักษ์ผลประโยชน์ของธนาคารเอง ลักษณะดังกล่าวก็เป็นปัญหาการผูกขาด ซึ่งจะต้องยังผลเสียต่อเศรษฐกิจโดยส่วนรวม การดำเนินงานโดยความร่วมมือที่ผ่านสมาคมธนาคารไทยหรือกลุ่มธนาคารต่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่ผลได้ทั้งทางใดทางหนึ่ง และแน่นอนเพื่อ

ประโยชน์ต่อสาธารณชนย่อมพึงหวังที่จะเห็นความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์ในทางที่เป็นประโยชน์โดยทั่วกัน

การพิจารณาศึกษาในเรื่องนี้ของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยยังไม่มีผลที่แน่ชัด แต่ก็เป็นเรื่องหนึ่งอันควรแก่ความสนใจ

หนังสืออ้างอิง

Chandavarkar, Anand G. *Unused Bank Overdrafts : Their Implications for Monetary Analysis and Policy*. Washington D.C. : IMF Staff Papers, November, 1968.

Emery, Robert F. *The Financial Institutions of Southeast Asia*. New York : Praeger, 1970.

Rozenthal, Alek A. *Finance and Development in Thailand*. New York. : Praeger, 1970.

Trescott, Paul B. *Thailand's Monetary Experience : The Economics of Stability*. New York : Praeger, 1971.

ภาคผนวกบทที่ 8

เอกสารหมายเลข 1

ควมมาก

ธนาคารแห่งประเทศไทย

17 กุมภาพันธ์ 2521

เรียน ผู้จัดการ ธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศทุกธนาคาร

ที่ จว. (ว) 40/2521 เรื่อง การขออนุญาตเปิดสาขาของธนาคารพาณิชย์

ตามหนังสือของธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ จว. (ว) 111/2518 ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2518 และที่ จว. (ว) 19/2520 ลงวันที่ 27 มกราคม 2520 แจ้งหลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ให้ทราบ ความละเอียดแจ้งอยู่แล้วนั้น

บัดนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์และเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ขึ้นใหม่แล้ว จึงให้ยกเลิกหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเดิม โดยให้ใช้หลักเกณฑ์และเงื่อนไขใหม่ตามแนบ และธนาคารได้กำหนดรายละเอียดการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาดังกล่าวไว้ ดังนี้

1. จำนวนคำขอที่ธนาคารพาณิชย์แต่ละธนาคารยื่นได้แต่ละงวดการพิจารณาตามหลักเกณฑ์ข้อ 2 จะต้องไม่เกินจำนวน ดังนี้

- (1) ในเขตกรุงเทพมหานคร ไม่เกิน 10 สาขา
- (2) ในเขตอำเภอเมือง ไม่เกิน 15 สาขา
- (3) ในเขตอำเภอรอบนอก ไม่จำกัดจำนวน

2. อัตราส่วนสินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุนตามหลักเกณฑ์ข้อ 3.1.1 ข. นั้นจะต้องไม่เกิน 100 ต่อ 100

3. เพื่อประกอบการพิจารณาภาวะท้องถิ่นที่จะอำนวยให้เปิดสาขาเพิ่มขึ้นตามหลักเกณฑ์ข้อ 3.1.2 ธนาคารพาณิชย์ต้องกำหนดบริเวณที่จะขออนุญาตเปิดสาขาในส่วนภูมิภาค เฉพาะในเขตอำเภอขนาดใหญ่ตามรายชื่อต่อไปนี้ ในทำนองเดียวกับคำขออนุญาตเปิดสาขานาการพาณิชย์ในเขตกรุงเทพมหานครด้วย คือ

- (1) อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- (2) อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- (3) อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
- (4) อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- (5) อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
- (6) อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- (7) อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
- (8) อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
- (9) อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ
- (10) อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
- (11) อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
- (12) อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
- (13) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

4. ธนาคารพาณิชย์ที่ยื่นคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตสำนักหักบัญชี กรุงเทพมหานครจะต้องมีความสามารถในการควบคุมจำนวนฉบับของเช็คคืนเพราะไม่มีเงิน ตามหลักเกณฑ์ข้อ 3.1.3 ข. ในอัตราส่วนต่อจำนวนเช็ครับเข้าผ่านสำนักหักบัญชี กรุงเทพมหานคร ถัวเฉลี่ยของ 12 เดือน ก่อนวันสิ้นสุดการพิจารณาไม่เกินร้อยละ 2.0

อนึ่ง ธนาคารใคร่เรียนมาเพื่อทราบด้วยว่า คำขออนุญาตเปิดสาขาเป็นแห่งแรก
ของธนาคารพาณิชย์ในอำเภอที่เป็นที่ตั้งของสาขาราชการแห่งประเทศไทย จะได้รับการ
พิจารณาอนุญาตด้วยดี หากธนาคารพาณิชย์นั้นมีฐานะการเงินเป็นไปตามหลักเกณฑ์ข้อ

3. 1. 1

จึงเรียนมาเพื่อทราบและถือปฏิบัติเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑
สาขาตั้งเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๑ เป็นต้นไป.

ขอแสดงความนับถือ

เสนาะ อุณากร

(นายเสนาะ อุณากร)

ผู้ว่าการ

เอกสารหมายเลข 2

หลักเกณฑ์การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์

I. การแบ่งเขตและงวดการพิจารณา

1.1 เขตการพิจารณาแบ่งออกเป็น 3 เขต คือ

- ก. เขตกรุงเทพมหานคร
- ข. เขตอำเภอเมือง
- ค. เขตอำเภอรอบนอก

1.2 งวดการพิจารณาและกำหนดการยื่นคำขออนุญาตเปิดสาขา

- ก. สาขาในเขตกรุงเทพมหานครและเขตอำเภอเมือง พิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาปีละครั้ง กำหนดยื่นคำขอภายในสิ้นเดือนกุมภาพันธ์
- ข. สาขาในเขตอำเภอรอบนอก พิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาปีละ 4 ครั้ง กำหนดยื่นคำขอภายในสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ พฤษภาคม สิงหาคม และพฤศจิกายน

2. จำนวนคำขอ

คำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตกรุงเทพมหานครและเขตอำเภอเมืองให้ยื่นได้ไม่เกินจำนวนตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนด

3. หลักเกณฑ์ในการพิจารณา

3.1 สาขาในเขตกรุงเทพมหานครและเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

3.1.1 ฐานะของธนาคารพาณิชย์ผู้ขออนุญาตต้อง

- ก. มีเงินกองทุนหักสินทรัพย์จัดชั้นสูญทั้งจำนวนและกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยเทียบกับสินทรัพย์ตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 หักด้วยสินทรัพย์จัดชั้นสูญทั้งจำนวนและกึ่งหนึ่งของสินทรัพย์จัดชั้นสงสัยแล้ว เป็นอัตราส่วนไม่น้อยกว่าอัตราการดำรงเงินกองทุนตามมาตรา 10 (1)

ข. อัตราส่วนสินทรัพย์ประจําต่อเงินกองทุนไม่เกินกว่าอัตราที่กำหนด

การคำนวณฐานะตาม ก. และ ข. ให้ใช้อัตราถัวเฉลี่ยของ 12 เดือน ก่อนวันสิ้นสุดงวดการพิจารณา

3.1.2 ภาวะท้องถิ่นนั้นต้องอํานวยให้มีธนาคารพาณิชย์เปิดดำเนินการเพิ่มขึ้นได้

3.1.3 ในการพิจารณาคัดเลือกค่าขอจะคํานึงถึง

ก. ไม่มีการปฏิบัติฝ่าฝืนพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้ตรวจพบหรือทราบในระหว่าง 12 เดือนก่อนวันสิ้นสุดงวดการพิจารณา

ข. มีความสามารถในการควบคุมเช็คคืนเพราะไม่มีเงินโดยอัตราส่วนเช็คคืนเพราะไม่มีเงินต่อเช็ครับเข้าผ่านสำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานคร ถัวเฉลี่ยของ 12 เดือน ก่อนวันสิ้นสุดงวดการพิจารณาจะต้องไม่เกินกว่าอัตราที่กำหนดในกรณีที่เกินกว่าอัตราดังกล่าวก็ให้ถือเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบกับไป

ค. การให้ความร่วมมือดำเนินงานตามนโยบายของทางการ เช่น การให้สินเชื่อเพื่อการเกษตร เป็นต้น และการปฏิบัติตามข้อตกลงและเงื่อนไขที่ได้ให้ไว้กับกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทย

ง. บทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น

3.2 สาขาในเขตอำเภอรอบนอก มีหลักเกณฑ์ดังนี้

3.2.1 ในเขตอำเภอรอบนอกที่มีสาขาธนาคารพาณิชย์ที่เปิดดำเนินการอยู่แล้ว หรือที่ได้รับอนุญาตแล้วแต่ยังไม่เปิดดำเนินการ หรือที่ขออนุญาตมาใหม่รวมกันเกินกว่า 3 สาขา ใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาตามข้อ 3.1

3.2.2 ในเขตอำเภอรอบนอกที่ไม่มีสาขาธนาคารพาณิชย์ หรือที่มีสาขาธนาคารพาณิชย์ที่เปิดดำเนินการอยู่แล้ว หรือที่ได้รับอนุญาตแล้ว แต่ยังไม่เปิดดำเนินการ หรือที่ขออนุญาตมาใหม่รวมกันไม่เกินกว่า 3 สาขา ใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาตามข้อ 3.1.1

การคำนวณฐานะตาม 3.1.1 ก. และ ข. ให้ใช้อัตรา
ถัวเฉลี่ยของ 3 เดือน ก่อนวันสิ้นสุดงวดการพิจารณา

เอกสารหมายเลข 3

เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์

(สำหรับสาขาในเขตกรุงเทพมหานครและเขตอำเภอเมืองในจังหวัดต่าง ๆ)

เงื่อนไขในการอนุญาตให้ธนาคาร.....

เปิดสาขาที่.....

.....

.....

.....

.....

.....

มีดังต่อไปนี้

1. สาขาที่จะเปิดต้องเป็นสาขาของธนาคาร
โดยแท้จริง มิใช่สาขาในลักษณะตัวแทน หรือมีการมอบอำนาจให้จัดการ หรือในลักษณะอื่นที่คล้ายคลึงกันและต้องไม่มีกัมประโต หรือในลักษณะอื่นที่คล้ายคลึงกัน
2. ธนาคาร จะต้องเปิดสาขาและประกอบธุรกิจ
ภายใน $1 \frac{1}{2}$ ปี นับแต่วันที่ในหนังสือนี้
3. การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บริหาร ซึ่งได้แก่ ผู้จัดการสาขา รองหรือผู้ช่วยผู้จัดการสาขาและสมุหบัญชีสาขา รองหรือผู้ช่วยสมุหบัญชีสาขา และการเปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่ที่กล่าวหลังจากที่ได้รับอนุญาตแล้วนี้ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทยก่อนทุกครั้งไป นอกจากจะเป็นกรณีรีบด่วนซึ่งความล่าช้าอาจจะทำให้บังเกิดผลเสียหายแก่กิจการของธนาคารได้ก็ให้ดำเนินการไปพลางก่อน แล้วขอความเห็นชอบไปโดยพลัน ทั้งนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะเพิกถอนความเห็นชอบนั้นก็ได้เมื่อมีเหตุอันควร
4. ธนาคาร จะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ออกไป
ตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ของสาขาอย่างน้อยครั้งหนึ่งทุกกรอบ 12 เดือน นับจากวันที่

สาขาเริ่มประกอบธุรกิจ และให้จัดส่งสำเนารายงานการตรวจสอบพร้อมด้วยคำสั่งและข้อ
แนะนำที่เกี่ยวข้องไปยังสาขา ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบภายในเวลา 45 วัน นับ
จากวันเริ่มตรวจสอบ

5. ให้ธนาคาร.....ส่งสำเนาหนังสือมอบอำนาจผู้บริหาร
งานของสาขา แจ้งเงื่อนไขต่าง ๆ ในการดำเนินงานของสาขา (ถ้ามี) แจ้งสถานที่ทำการ
และกำหนดวันเปิดทำการให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 วัน
ก่อนวันที่สาขาธนาคาร.....จะเริ่มประกอบธุรกิจ

6. ธนาคาร.....จะต้องใช้เงินฝากของท้องถิ่นใน
ทางให้เครดิตแก่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

7. ให้ธนาคาร.....ดำรงตัวเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาลไทย
พันธบัตรหรือหุ้นกู้ที่กระทรวงการคลังค้าประกันต้นเงินและดอกเบี้ย หุ้น หุ้นกู้ หรือตรา
สารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หรือธนาคาร
เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 16 ของเงินฝากทั้งสิ้น

การดำรงหลักทรัพย์ที่กล่าวข้างต้น ให้ถือยอดเงินฝากเพียงวันงบบัญชีของแต่ละ
งวดเป็นเกณฑ์ในการคำนวณหายอดหลักทรัพย์ที่กล่าว ที่จะต้องดำรงไว้ในงวด 6 เดือน
ถัดไป และจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนภายในเวลา 45 วัน นับแต่วันงบบัญชีของแต่ละงวด

เอกสารหมายเลข 4

เงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์

(สำหรับสาขาในเขตอำเภอรอบนอก)

เงื่อนไขในการอนุญาตให้ธนาคาร.....

เปิดสาขาที่.....

.....

.....

.....

.....

.....

มีดังต่อไปนี้

1. สาขาที่จะเปิดต้องเป็นสาขาของธนาคาร.....

โดยแท้จริง มิใช่สาขาในลักษณะตัวแทน หรือมีการมอบอำนาจให้จัดการ หรือในลักษณะอื่นที่คล้ายคลึงกัน และต้องไม่มีกัมปะโต หรือในลักษณะอื่นที่คล้ายคลึงกัน

2. ธนาคาร.....จะต้องเปิดสาขาและประกอบธุรกิจภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ในหนังสือ

3. การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บริหาร ซึ่งได้แก่ ผู้จัดการสาขา รองหรือผู้ช่วยผู้จัดการสาขาและสมุหบัญชีสาขา รองหรือผู้ช่วยสมุหบัญชีสาขา และการเปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่ที่กล่าวหลังจากที่ได้รับอนุญาตแล้วนี้ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทยก่อนทุกครั้งไป นอกจากนี้จะเป็นกรณีริบถวนซึ่งความล่าช้าอาจจะทำให้บังเกิดผลเสียหายแก่กิจการของธนาคารได้ก็ให้ดำเนินการไปพลางก่อน แล้วขอความเห็นชอบไปโดยพลัน ทั้งนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะเพิกถอนความเห็นชอบนั้นก็ได้เมื่อมีเหตุอันควร

4. ธนาคาร.....จะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ของสาขาอย่างน้อยครั้งหนึ่งทุกกรอบ 12 เดือน นับจากวันที่สาขาเริ่ม

ประกอบธุรกิจ และให้จัดส่งสำเนารายงานการตรวจสอบพร้อมด้วยคำสั่งและข้อแนะนำที่เกี่ยวข้องไปยังสาขา ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบภายในเวลา 45 วัน นับจากวันเริ่มตรวจสอบ

5. ให้ธนาคาร.....ส่งสำเนาหนังสือมอบอำนาจผู้บริหารงานของสาขา แจ้งเงื่อนไขต่าง ๆ ในการดำเนินงานของสาขา (ถ้ามี) แจ้งสถานที่ทำการและกำหนดวันเปิดทำการให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนวันที่สาขาธนาคาร.....จะเริ่มประกอบธุรกิจ

6. สาขาของธนาคาร.....ที่ได้รับอนุญาตให้เปิดดำเนินการจะต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นในอำเภอรอบนอกของจังหวัดที่สาขานั้น ๆ ตั้งอยู่ในอำเภอรอบนอกของจังหวัดใกล้เคียง และในท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลของอำเภอเมืองของจังหวัดนั้น ๆ และจังหวัดใกล้เคียงเป็นจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่าอัตราส่วนดังนี้

1) ในระยะแรกนับแต่วันสิ้นงวดการบัญชี 6 เดือน ถัดจากงวดการบัญชีแรกที่สาขาเริ่มเปิดดำเนินการเป็นต้นไป จะต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ของเงินฝาก และในจำนวนนี้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของเงินฝากต้องให้กู้ยืมเพื่อการเกษตร

2) ในระยะที่สองนับแต่วันสิ้นงวดการบัญชี 6 เดือนถัดไป จะต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของเงินฝาก และในจำนวนนี้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของเงินฝากต้องให้กู้ยืมเพื่อการเกษตร

จำนวนเงินที่ต้องให้กู้ยืมตาม 1) และ 2) ให้ใช้วิธีค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (moving average) ของระยะ 12 เดือน นับแต่เดือนที่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขเป็นต้นไป

หากธนาคาร.....ไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อนี้ได้ให้นำเงินส่วนที่ยังให้กู้ยืมไม่ได้ครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กล่าวไปฝากไว้ ณ ธนาคารแห่งประเทศไทย เว้นแต่จะได้รับการผ่อนผันจากธนาคารแห่งประเทศไทย ในการนี้ธนาคารแห่ง

ประเทศไทยจะกำหนดเงื่อนไขในการผ่อนผันก็ได้ สำหรับเงินส่วนที่นำไปฝากเพื่อปฏิบัติ ตามเงื่อนไขข้อนี้ไม่ให้นำไปคำนวณเป็นเงินสดสำรองตามมาตรา 11

ทั้งนี้ให้ธนาคาร.....จัดส่งรายงานการให้กู้ยืมและให้เครดิต ในอำเภอรอบนอก ณ วันสิ้นเดือน นับแต่เดือนที่เริ่มเปิดดำเนินการตามแบบรายงานแนบ ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยภายในวันที่ 15 ของเดือนถัดไป

7. ให้ธนาคาร.....ดำรงตัวเงินคลัง พันธบัตรรัฐบาลไทย พันธบัตรหรือหุ้นกู้ที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย หุ้น หุ้นกู้ หรือตรา สารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หรือธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 16 ของเงินฝากทั้งสิ้น

การดำรงหลักทรัพย์ที่กล่าวข้างต้น ให้ถือยอดเงินฝากเพียงวันบัญชีของแต่ละ งวดเป็นเกณฑ์ในการคำนวณหายอดหลักทรัพย์ที่กล่าวที่จะต้องดำรงไว้ในงวด 6 เดือนถัดไป และจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนภายในเวลา 45 วัน นับแต่วันบัญชีของแต่ละงวด

รายงานการให้กู้ยืมและให้เครดิตในอำเภอรอบนอก
เพียงวันที่.....

หน่วย : พันบาท

ท้องถิ่นที่ให้กู้ยืม ฯ	เงินฝากทั้งสิ้น ของสาขา ที่รายงาน (1)	การให้กู้ยืมและให้เครดิตทั้งสิ้น			การให้กู้ยืมและให้เครดิตเพื่อการเกษตร			หมายเหตุ
		จำนวนราย จำนวนราย	จำนวนเงิน คงค้าง (2)	อัตราร้อยละ ต่อเงินฝาก (2) : (1)	จำนวนราย	จำนวนเงิน คงค้าง (3)	อัตราร้อยละ ต่อเงินฝาก (3) : (1)	
1. อำเภอที่ตั้งสาขา								
2. อำเภอรอบนอกอื่น								
2.1 ในจังหวัดที่ตั้งสาขา								
(1) อำเภอ.....								
(2) อำเภอ.....								
(3) อำเภอ.....								
ฯลฯ								
2.2 ในจังหวัดใกล้เคียง								
(1) อำเภอ.....								
(2) อำเภอ.....								
(3) อำเภอ.....								
ฯลฯ								
3. อำเภอเมือง (เฉพาะที่อยู่นอก เขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล)								
(1) อำเภอเมือง.....								
(2) อำเภอเมือง.....								
(3) อำเภอเมือง.....								
ฯลฯ								
รวม								

ขอรับรองว่ารายงานนี้ถูกต้องและเป็นจริง

(ลงชื่อผู้รับมอบอำนาจลงนาม)

เอกสารหมายเลข 5

ธนาคารแห่งประเทศไทย

5 ตุลาคม 2508

เรียน ผู้จัดการธนาคาร

ที่ ธ. (ว) 99/2508 เรื่อง คุณสมบัติของเจ้าหน้าที่บริหารของสาขาธนาคารพาณิชย์

1. ตามประกาศกระทรวงการคลังออกตามความในพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม 2505 ข้อ 3 (5) ได้มีข้อกำหนดให้คำขออนุญาตเปิดสาขาของธนาคารพาณิชย์ต้องมีรายการเสนอชื่อ ประวัติทางการงาน และคุณสมบัติของบุคคลที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่บริหาร และในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ตามมาตรา 7 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้มีข้อกำหนดเงื่อนไขในการอนุญาตไว้ด้วยว่า “การเปลี่ยนแปลงตัวผู้จัดการและสมุหบัญชีหลังจากได้รับอนุญาตแล้วนี้ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทย”

2. เจตนารมณ์ของข้อกำหนดเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่บริหารดังกล่าว ก็ด้วยเห็นว่าธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินซึ่งประกอบธุรกิจโดยอาศัยเงินฝากเป็นสำคัญ เจ้าหน้าที่บริหารจึงควรจะเป็นผู้ที่มีประวัติทางการงานดี และมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะดำเนินงานไปด้วยความรอบคอบและมีสมรรถภาพเพื่อให้ผู้ฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์ได้รับความคุ้มครองที่ดี

3. เพื่อเป็นแนวทางของธนาคารพาณิชย์ ในการพิจารณาตัวบุคคลที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่บริหาร เสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเมื่อยื่นคำขออนุญาตเปิดสาขาและในการเปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่บริหารหลังจากได้รับอนุญาตแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงขอแจ้งให้ธนาคารพาณิชย์ได้ทราบถึงหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาให้ความเห็นชอบในตัวเจ้าหน้าที่บริหารดังนี้

ก. คุณสมบัติทางการศึกษาและความชำนาญงาน

- (1) สำเร็จประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชีหรือปริญญาตรี และได้ทำงานในธนาคารพาณิชย์มาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี หรือ
- (2) สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนสถานอบรมการธนาคารของสมาคมธนาคารไทย หรือ
- (3) สำเร็จประโยคอาชีวศึกษาแผนกพาณิชย์การ และได้ทำงานในธนาคารพาณิชย์มาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือ
- (3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้น มศ. 3 (มัธยม 6 เดิม) และได้ทำงานในธนาคารพาณิชย์มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

ข. ต้องไม่มีตำแหน่งหน้าที่ประจำในกิจการอื่น

4. หลักเกณฑ์ที่กล่าวตาม 3. เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้กับสาขาของธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับอนุญาตให้เปิดดำเนินการตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และในการอนุญาตนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่บริหารเป็นเงื่อนไขในการอนุญาตไว้ด้วยตามที่กล่าวใน 1. อย่างไรก็ตามในการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บริหารของสาขานั้น หากธนาคารพาณิชย์ใดจะแต่งตั้งเจ้าหน้าที่บริหารจากสาขา ก. ซึ่งไม่อยู่ในข่ายที่ต้องขอความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทย แต่เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด มาดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารในสาขา ข. ซึ่งเป็นสาขาที่ได้รับอนุญาตใหม่ตามมาตรา 7 และมีข้อกำหนดเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่บริหารเป็นเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว บุคคลที่ธนาคารพาณิชย์นั้นจะแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่บริหารของสาขา ก. แทนผู้ที่ย้ายไปสาขา ข. ย่อมอยู่ในข่ายที่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากธนาคารแห่งประเทศไทยก่อนด้วย

5. เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ธนาคารพาณิชย์ในการเปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่บริหารตามนัยที่กล่าวใน 4. ธนาคารแห่งประเทศไทยด้วยความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังให้ธนาคารพาณิชย์เปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่บริหารนั้นไปได้โดย

ไม่ต้องขอความเห็นชอบจากราชการแห่งประเทศไทยก่อน ในเมื่อบุคคลที่ธนาคารพาณิชย์ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่บริหารนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดใน 3. ก. และ ข. แล้ว แจ้งให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบภายใน 20 วัน นับแต่วันที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง

ในกรณีที่บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่บริหารของสาขาไม่มีคุณสมบัติ ตาม 3. ก. และ ข. หรือในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ได้ไม่แน่ใจว่าบุคคลที่จะแต่งตั้งให้เป็น เจ้าหน้าที่บริหารของสาขาจะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวแล้ว ก็ให้ธนาคาร พณิชย์นั้นเสนอข้อประวัติทางการงาน และคุณสมบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องมายังธนาคาร แห่งประเทศไทยเพื่อให้ความเห็นชอบก่อน.

ขอแสดงความนับถือ

(ลงชื่อ) พิสุทธิ์ นิมมานเหมินท์

(นายพิสุทธิ์ นิมมานเหมินท์)

แทนผู้ว่าการ

ฐานะและการดำเนินงานของ สถาบันการเงินอื่นที่สำคัญในประเทศไทย

การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินอื่นด้วย ดังนั้น เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาเกี่ยวกับการธนาคารพาณิชย์และนโยบายการเงิน จึงควรมีความเข้าใจลักษณะและฐานะการดำเนินงานของสถาบันการเงินอื่นที่สำคัญด้วย สถาบันการเงินที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับธนาคารพาณิชย์ อันควรกล่าวถึงมี 4 สถาบัน ดังนี้

1. บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ (Finance and Securities Companies)
2. ธนาคารออมสิน (Government Savings Bank)
3. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives)
4. บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (Industrial Finance Corporation of Thailand)

9.1 บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์

สถาบันการเงินนี้ค่อนข้างใหม่เมื่อเทียบกับสถาบันการเงินอื่น ๆ เพราะเพิ่งจะพัฒนาอย่างจริงจังเพียงระยะเวลาไม่ครบ 10 ปีนี้ก็ว่าได้ ได้ขยายกิจการออกไปอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งมีขนาดของสินทรัพย์ทางการเงิน (financial assets) มากเป็นลำดับที่สองรองจากธนาคารพาณิชย์ ฐานะและการดำเนินงานมีความใกล้ชิดกับธนาคารพาณิชย์มาก จนมีบางท่านเปรียบธุรกิจนี้เป็นการธนาคารพาณิชย์จำแลง (modified commercial banks) นอกจากนี้ บทบาทในระยะต่อมามีความสำคัญต่อโครงสร้างสถาบันการเงิน ระบบการ

เงินและนโยบายการเงินเป็นอย่างมาก เพราะความก้าวหน้าของกิจการนี้ยังดำเนินต่อไปในอัตราที่รวดเร็ว

9.1.1 ความเป็นมา

ธุรกิจเกี่ยวกับเงินทุนและหลักทรัพย์ในประเทศไทยนั้น แม้ว่าจะเริ่มต้นกิจการเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503 โดยมีการจดทะเบียนตั้งบริษัท THAIBEC Investment Securities Ltd. เพื่อประกอบธุรกิจกองทุนรวม (mutual fund) และในปี พ.ศ. 2505 ได้มีกลุ่มนักธุรกิจเงินทุนจัดตั้งบริษัทบางกอกสต็อกเอ็กซ์เชนจ์ (Bangkok Stock Exchange) เพื่อเป็นสถานที่ซึ่งสมาชิกชุมนุมเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายหลักทรัพย์ จนกระทั่งมีบริษัทดำเนินธุรกิจเงินทุนเพื่อการซื้อขายผ่อนส่งคือ Bangkok Investment Co. และ Commercial Credit Corporation ในปี พ.ศ. 2507 และ 2508 ก็ตาม แต่ก็ยังไม่กล้าได้ ธุรกิจเงินทุนและหลักทรัพย์ในระยะนั้นยังไม่คึกคักและก้าวหน้ากันอย่างจริงจัง จนกระทั่งธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ได้เข้าร่วมทุนก่อตั้งธุรกิจประเภทนี้ขึ้น โดยการร่วมทุนกับสถาบันการเงินต่างประเทศ ซึ่งมีประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจเงินทุนและหลักทรัพย์มาก่อนและเป็นวิธีที่ธนาคารและสถาบันการเงินในต่างประเทศจะเข้าร่วมในตลาดการเงินของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2512 ธนาคารกสิกรไทยได้ร่วมทุนกับ Bankers International Corporation of New York และ Bancom Corporation of Philippines จัดตั้งบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ขึ้นเรียกว่า Thai Investment and Securities Co. Ltd. (TISCO) และต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ธนาคารกรุงเทพร่วมทุนกับ First National City Bank of New York จัดตั้งบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ขึ้น เรียกว่า กรุงเทพธนทร (Bangkok First Investment and Trust Ltd.; BFIT) และ First National City Development Finance Corporation (Thailand) เรียกว่า FNCFD (Thailand) เป็นแห่งที่สามของการพัฒนาในยุคนี้

หลังจากนั้นมา ธุรกิจเงินทุนและหลักทรัพย์ ก็เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีผู้ขอจดทะเบียนตั้งบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์มากมาย โดยที่การจัดตั้งในระยะนั้นมีพิธีการ

เพียงขอจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทจำกัด ที่กรมทะเบียนการค้าเท่านั้น จึงมีผู้ขอเปิดกิจการมากมาย แต่ธุรกิจดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับตลาดการเงินและสถาบันการเงินโดยทั่วไป ทาง การโดยเฉพะธนาคารแห่งประเทศไทย จึงได้พิจารณาเห็นว่า ถ้าหากไม่มีการกำกับและ ควบคุมการดำเนินงานของกิจการเหล่านี้อย่างเหมาะสมเพียงพอแล้ว อาจจะเป็นอันตราย ต่อเสถียรภาพทางการเงิน และสถาบันการเงินโดยทั่วไปได้ และหากมีการประพุดติในทาง มิชอบด้วยแล้วก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่สาธารณชนทั่วไปได้อีกด้วย รัฐบาลจึงเห็น ควรให้มีการควบคุมธุรกิจประเภทนี้ให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังจึงได้ร่างกฎหมายขึ้น เพื่อใช้ควบคุมธุรกิจการเงิน ทั่วไป กฎหมายดังกล่าวไม่จำกัดแต่เพียงธุรกิจเงินทุนและหลักทรัพย์เท่านั้น แต่ยังรวมไป ถึงธุรกิจการเงินอื่น ๆ อีกด้วย รัฐบาลคณะปฏิวัติได้เห็นชอบและออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2515 ว่าด้วยการควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบ ถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน และใช้เป็นกฎหมายกำกับและควบคุมการ ดำเนินงานของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์สืบมาจนทุกวันนี้

ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ที่จะมีสิทธิ ดำเนินธุรกิจ โดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินและให้สินเชื่อได้ ก็ต่อเมื่อได้รับใบอนุญาตจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง โดยในการอนุญาตนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จะกำหนดเงื่อนไขประการใดก็ตาม ซึ่งปรากฏว่าเงื่อนไขที่สำคัญข้อหนึ่งคือ การกำหนดให้ บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์มีทุนจดทะเบียน (authorized capital) ไม่ต่ำกว่า 40 ล้านบาท และจะต้องเป็นทุนชำระแล้ว (paid-up capital) ไม่ต่ำกว่า 20 ล้าน สำหรับบริษัทที่จด ทะเบียนจัดตั้งมาก่อนประกาศใช้หลักเกณฑ์นี้ และมีเงินกองทุนต่ำกว่าที่กำหนด จะได้รับ การผ่อนผันให้จนถึงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 หลังจากนั้นแล้วทุนจดทะเบียนจะ ต้องไม่ต่ำกว่า 40 ล้านบาท และทุนชำระไม่ต่ำกว่า 20 ล้านบาท ตามที่กำหนด นับตั้งแต่ มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 เป็นต้นมา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้อนุญาต ให้เปิดบริษัทที่ประกอบกิจการเงินทุนและหลักทรัพย์แล้วเป็นจำนวนดังนี้

ปี	บริษัทเงินทุน	บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์	บริษัทหลักทรัพย์	รวมทั้งสิ้น
2516	6	48	2	56
2517	11	73	11	95
2518	13	81	16	110
2519	16	84	18	118

ที่มา : ส่วนกำกับและวิเคราะห์บริษัทเงินทุน ธนาคารแห่งประเทศไทย

9.1.2 ลักษณะการดำเนินงาน

บริษัทที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับเงินและหลักทรัพย์ที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทต่างกัน คือ

ก. บริษัทเงินทุน ทำธุรกิจเกี่ยวกับเงินทุนตามที่ระบุไว้ในเงื่อนไขของการอนุญาตตามประกาศคณะกรรมการปฏิวัติ ฉบับที่ 58 เท่านั้น รายละเอียดของธุรกิจเงินทุนจะกล่าวถึงต่อไป

ข. บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ ทำธุรกิจทั้งเงินทุนและการซื้อขายหลักทรัพย์

ค. บริษัทหลักทรัพย์ ทำธุรกิจได้แต่เฉพาะการซื้อขายหลักทรัพย์ การค้าประกัน การออกหลักทรัพย์และอื่น ๆ แต่ไม่อาจทำธุรกิจได้

ธุรกิจที่มีลักษณะใกล้เคียงกับธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ ธุรกิจเงินทุน ดังนั้นบริษัทที่ขออนุญาตจัดตั้งขึ้นส่วนใหญ่จึงเป็นบริษัทเงินทุน และเพื่อที่จะดำเนินธุรกิจหลักทรัพย์ไปด้วย จึงขออนุญาตตั้งเป็นบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์เป็นจำนวนมากที่สุด ธุรกิจเกี่ยวกับเงินทุนนั้น แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

(1) กิจการเงินทุนเพื่อการพาณิชย์ (Commercial Finance Business) ได้แก่ ธุรกิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชน และให้กู้ยืมระยะสั้น (ไม่เกิน 1 ปี) รวมทั้งการเป็นผู้รับรองผู้อ่าวัด หรือผู้สอดเข้าแก้หน้าในตัวเงินเป็นทางค้ำปกติ เช่น

1.1) จัดจำหน่ายตราสารการพาณิชย์

(placement of commercial paper)

- 1.2) รับซื้อลดตั๋วเงิน
(notes and bills discounting)
- 1.3) ปล่อยกู้โดยนำสินค้ำมาจำนอง
(lending on mortgage)
- 1.4) รับซื้อลดเช็ค
(cheque discounting)

(2) กิจการเงินทุนเพื่อการพัฒนา (Development Finance Business) ได้แก่ ธุรกิจการประกอบกิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชน และให้กู้ยืมเงินระยะปานกลาง (เกิน 1 ปี แต่ไม่เกิน 5 ปี) หรือระยะยาว (เกิน 5 ปี) แก่กิจการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และพาณิชย์กรรมซึ่งอาจแยกลักษณะของธุรกิจนี้ได้ เช่น

- 2.1) จัดหาเงินทุนของตนเอง และให้กู้ระยะยาว
- 2.2) ติดต่อผู้จำหน่ายสินค้ำทุนในต่างประเทศหรือตัวแทน เพื่อขอเครดิตจากผู้ขาย (suppliers credit)
- 2.3) จัดหาเงินจากต่างประเทศมาให้กู้ระยะยาว

(3) กิจการเงินทุนเพื่อการจำหน่ายและบริโภค (Sales and Consumer Finance Business) ได้แก่ ธุรกิจการประกอบการจัดหาเงินทุนจากประชาชน และให้กู้ยืมเงินเกี่ยวกับการจำหน่ายและอุปโภคบริโภคสินค้า โดยวิธีผ่อนชำระ เช่าซื้อ เช่น

- 3.1) เช่าซื้อรถยนต์ (auto loan)
- 3.2) เช่าซื้อเครื่องจักรกล (machineries and equipment loans)
- 3.3) ปล่อยกู้โดยมีบัญชีลูกหนี้ค้ำประกัน (receivable loan)
- 3.4) ปล่อยกู้แก่บุคคลธรรมดา (personal loan)

(4) กิจการเงินทุนเพื่อการเคหะ ได้แก่ ธุรกิจการจัดหาเงินทุนจากประชาชนเพื่อ

- 4.1) ปล่อยกู้ยืมเงินแก่ประชาชนเพื่อให้ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และ/หรือ บ้านที่อยู่อาศัย (land/home buyer financing)

- 4.2) ให้กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการจัดหาที่ดิน และ/หรือบ้านที่อยู่อาศัย สำหรับ
 จำหน่ายแก่ประชาชนหรือให้ประชาชนเช่าซื้อ (construction and
 development financing)
- 4.3) จัดหาที่ดิน และ/หรือบ้านที่อยู่อาศัยมาจำหน่ายแก่ประชาชน รวมทั้ง
 ให้ประชาชนเช่าซื้อ (investment in land and housing development)

การแบ่งประเภทธุรกิจของบริษัทเงินทุนในประเทศไทยนั้น อาศัยเกณฑ์ของ
 ประเภทธุรกิจที่มีอายุของเงินกู้สั้นยาวแตกต่างกัน กล่าวคือ เงินให้กู้ยืมที่มีอายุสั้น แบ่ง
 ประเภทธุรกิจได้เป็นกิจการเงินทุนเพื่อการพาณิชย์ และกิจการเงินทุนเพื่อการจำหน่าย
 และการบริโภค และธุรกิจที่ให้กู้ระยะยาวก็ได้แก่ กิจการเงินทุนเพื่อการพัฒนา และ
 กิจการเงินทุนเพื่อการเคหะ ซึ่งเป็นการให้กู้ยืมแบบผ่อนชำระ ซึ่งมีกำหนดชำระคืนเป็น
 ระยะเวลาานาน อย่างไรก็ตาม บริษัทเงินทุนส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ทั้ง 4 ประการพร้อมกัน
 ยกเว้นบางรายที่ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบกิจการได้ แต่มีเงื่อนไขให้ดำเนินกิจการได้เพียง
 บางประเภท

แหล่งที่มาของทุน (sources of fund) ของบริษัทเงินทุนได้จากเงินกู้ยืมประเภท
 ต่าง ๆ ดังนี้

ก. เงินกู้โดยออกตัวสัญญาใช้เงิน ซึ่งมีกำหนดวงเงินไม่ต่ำกว่า 50,000 บาท
 ในเขตกรุงเทพมหานคร และไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท ในต่างจังหวัด กำหนดเวลาของ
 เงินกู้มีตั้งแต่การกู้แบบเรียกคืนได้ทันที (call loan) เงินกู้ระยะ 3-6 เดือน และ 12 เดือน
 อัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับระยะเวลาของเงินกู้สั้น ๆ และโดยที่ไม่มีมาตรการกำหนดอัตรา
 ดอกเบี้ยสูงสุดเช่นเดียวกับกรณีของธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนจึงต่างเสน้อัตรา
 ดอกเบี้ยแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการแข่งขันระหว่างกัน จากผลของการปล่อยให้อัตรา
 ดอกเบี้ยเงินกู้โดยออกตัวสัญญาใช้เงินเสรีดังกล่าว อัตราดอกเบี้ยเงินกู้จึงสูงกว่าอัตรา
 เงินฝากของธนาคารพาณิชย์ เพื่อชดเชยภาษีเงินได้ที่เรียกเก็บจากเงินได้และจากดอกเบี้ย
 ตัวสัญญาใช้เงิน นอกจากนี้ ความเชื่อมั่นต่อบริษัทเงินทุนยังไม่มากเท่ากับธนาคาร
 พาณิชย์ ส่วนต่างส่วนหนึ่ง จึงเป็นเสมือนอัตราชดเชยความเสี่ยง (risk premium)

ข. เงินกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ในประเทศ แหล่งเงินทุนแหล่งนี้มีความสำคัญ โดยเฉพาะบริษัทเงินทุนที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับธนาคารพาณิชย์ เงินกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์มักมีอายุสั้น วิธีการกู้ยืม บริษัทเงินทุนส่วนมากจะมีวงเงินให้กู้ยืม (credit line) ไว้กับธนาคารพาณิชย์หนึ่งแห่ง หรือมากกว่าขึ้นไป การกู้ยืมจะกระทำในลักษณะที่คล้ายกับเงินเบิกเกินบัญชีหรืออาจมีข้อตกลงหรือสัญญา เพื่อกู้ยืมอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น ธนาคารพาณิชย์อาจจะกำหนดให้บริษัทเงินทุนต้องดำรงเงินฝากที่เรียกว่า compensating balance ไว้กับธนาคารเป็นเงินจำนวนหนึ่งอยู่เสมอในระหว่างที่มี credit line กับธนาคารจำนวน compensating balance นี้ กำหนดเป็นร้อยละของวงเงินให้กู้ยืมที่มีไว้กับธนาคาร

บริษัทเงินทุนแต่ละแห่งต้องดำรงเงินฝากที่เรียกว่า compensating balance ไว้กับธนาคารมากน้อย ขึ้นอยู่กับธนาคารและชื่อเสียง ตลอดจนความเชื่อถือที่ธนาคารมีต่อบริษัท โดยทั่วไปจะอยู่ในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 15 ของวงเงินให้กู้ยืม (credit line) ความแตกต่างของอัตราการดำรงเงินฝาก compensating finance นี้ ยังขึ้นอยู่กับวงเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ใช้แล้ว (overdraft) และส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ (unused overdraft) เช่น ให้ดำรงเงินฝาก compensating balance ไว้ในอัตราร้อยละ 20 สำหรับเงินเบิกเกินบัญชีที่ใช้แล้ว และร้อยละ 10 สำหรับเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้

ค. เงินกู้ยืมจากต่างประเทศ บริษัทเงินทุนที่สามารถกู้ยืมจากต่างประเทศมาใช้เป็นทุนดำเนินงานอีกต่อหนึ่งนั้น มักเป็นบริษัทเงินทุนขนาดใหญ่เป็นที่เชื่อถือของธนาคารในต่างประเทศ วิธีการกู้ยืมก็คล้ายคลึงกับการกู้ยืมจากต่างประเทศกล่าวคือ มีวงเงินให้กู้ยืม ซึ่งกำหนดขึ้นโดยพิจารณาจากฐานะของบริษัทเงินทุนที่ขอกู้ และมีเงื่อนไขต้องดำรงเงินฝาก compensating balance ด้วยเช่นกัน

9.1.3 ความสัมพันธ์กับธนาคารพาณิชย์

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้นว่า บริษัทเงินทุนมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับธนาคารพาณิชย์ นับตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นของกิจการธนาคารพาณิชย์ก็เป็นผู้มีส่วนช่วย

พัฒนากิจการด้านนี้จนกระทั่งเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งการให้กู้ยืมแก่บริษัท
เงินทุนเพื่อนำไปใช้เป็นทุนให้กู้ยืมอีกต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทเงินทุนกับธนาคาร
พาณิชย์นั้นอาจแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

(1) การร่วมเป็นเจ้าของกิจการบริษัทเงินทุน ธนาคารพาณิชย์มีสิทธิเข้าถือหุ้น
เป็นเจ้าของกิจการใดกิจการหนึ่งได้แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 20 ของเงินกองทุนของบริษัทนั้น
ทั้งนี้ตามความในมาตรา 12 (6) แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505
กิจการบริษัทเงินทุนสามารถระดมเงินออมโดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินกู้ยืมมาจากเอกชน
และนิติบุคคลได้ในอัตราดอกเบี้ยที่ไม่มีกำหนด ดังนั้นจึงได้เปรียบในการแข่งขัน ระดม
เงินออมจากประชาชนบางกลุ่ม แม้ว่าการถือตั๋วสัญญาใช้เงิน จะไม่สะดวกเท่ากรณีเปิด
บัญชีเงินฝากไว้กับธนาคารก็ตาม ธนาคารพาณิชย์จึงต่างเห็นประโยชน์จากการมีส่วนร่วม
ในกิจการดังกล่าว เพราะเป็นการแข่งขันระหว่างธนาคารพาณิชย์ด้วยตนเอง ดังนั้นใน
ระยะแรกมีธนาคารพาณิชย์ที่เข้าหุ้นในกิจการเพียงไม่กี่แห่ง แต่หลังจากนั้นมาจนกระทั่ง
สิ้นปี พ.ศ. 2519 กล่าวได้ว่าธนาคารพาณิชย์ทั้งไทยและสาขาต่างประเทศต่างมีส่วนร่วม
ในกิจการดังกล่าวแทบทุกธนาคาร ดังตัวอย่างเช่น

ธนาคารไทยพาณิชย์	มีหุ้นส่วนในกิจการ	บริษัทบุคคลหลักทรัพย์การเงินและค้า หลักทรัพย์ จำกัด
ธนาคารกรุงเทพ	„	บริษัทกรุงเทพธนาวุธ จำกัด (BFIT)
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	„	บริษัทกรุงศรีอยุธยาการลงทุน จำกัด
ธนาคารกสิกรไทย	„	บริษัทค้าหลักทรัพย์และลงทุน จำกัด (TISCO)
ธนาคารทหารไทย	„	บริษัททวนธุรกิจ จำกัด
ธนาคารกรุงไทย	„	บริษัทสหธุรกิจไทย จำกัด

ธนาคารมิตซูบิ	มีหุ้นส่วนในกิจการ	บริษัทมิตรไทยยูโรปาร์ทเนอร์ ไฟแนนซ์ แอนด์ อินเวสเมนต์ จำกัด
ธนาคารชาร์เตอร์ด	„	บริษัทชาร์เตอร์ด- ไฟแนนซ์ จำกัด

(2) การสนับสนุนทางด้านเงินทุน ธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของบริษัทเงินทุนตั้งได้กล่าวมาแล้ว กล่าวคือเป็นผู้ให้กู้ยืม เพื่อเป็นทุนที่บริษัทเงินทุนจะนำไปให้กู้ยืมต่อโดยวิธีกำหนดวงเงินให้บริษัทเงินทุนเบิกเกินบัญชี นอกจากนี้แล้วธนาคารพาณิชย์ยังให้การสนับสนุนบริษัทเงินทุนในการกู้ยืมด้วยการออกตั๋วสัญญาใช้เงิน วิธีการสนับสนุนก็โดยการอวัลตั๋วสัญญาใช้เงินที่บริษัทเงินทุนเป็นผู้ออกเพื่อให้บุคคลหรือนิติบุคคลผู้ให้กู้มีความเชื่อมั่นในตั๋วสัญญาใช้เงินนั้น จึงปรากฏว่า เมื่อสิ้นปี 2519 ตั๋วสัญญาใช้เงินในส่วนที่ได้รับการอวัลจากธนาคารพาณิชย์ทั้งธนาคารไทยและธนาคารสาขาต่างประเทศ มีมูลค่าถึง 1,698 ล้านบาท หรือร้อยละ 7.0 ของเงินกู้ยืมด้วยตั๋วสัญญาใช้เงินทั้งสิ้น

(3) การแข่งขันระหว่างกัน การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนมีลักษณะที่เหลื่อมซ้อนกันหลายเรื่อง ทำให้เกิดการแข่งขันแย่งลูกค้า ธุรกิจของบริษัทเงินทุนให้กู้ยืมเพื่อการอุปโภคบริโภคมาก ซึ่งธุรกิจดังกล่าวธนาคารพาณิชย์เคยให้ความสำคัญมาก่อน ทางด้านการระดมเงินทุนก็ปรากฏว่าการดำเนินงานของบริษัทเงินทุนมีผลกระทบกระเทือนต่อกิจการธนาคารพาณิชย์บางแห่ง แต่ตั้งได้กล่าวแล้วว่าธนาคารพาณิชย์แทบทุกแห่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการบริษัทเงินทุน ผลประโยชน์อันได้จากการดำเนินงานบริษัทเงินทุนนั้น ในที่สุดก็ถ่ายทอดไปยังธนาคารพาณิชย์อีกด้วย

(4) ปัญหาและข้อสังเกตต่าง ๆ

หลายคนกล่าวว่า การที่มีผู้จัดตั้งบริษัทเงินทุนเพิ่มขึ้นมากมายภายในระยะเวลา 6-7 ปี ที่ผ่านมานี้จำนวนของบริษัทเพิ่มขึ้นกว่า 100 แห่งนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่อง

มาจากรัฐบาลไม่มีนโยบายให้เปิดธนาคารใหม่ ดังนั้นนักลงทุนเอกชนเมื่อสบช่องทางที่จะดำเนินธุรกิจการเงินอันมีส่วนคล้ายคลึงกับธนาคารพาณิชย์ดังกล่าวจึงต่างขอจดทะเบียนตั้งบริษัทเงินทุนขึ้นมากมาย และในระยะแรกเริ่มของกิจการ การควบคุมต่าง ๆ ไม่เข้มงวดเท่าธนาคารพาณิชย์อีกด้วย โอกาสในการแสวงหากำไรด้วยการลงทุนอย่างเสี่ยงภัยจึงมีมาก แต่ความมั่นคงและความเชื่อมั่นย่อมไม่อาจเทียบเคียงได้กับธนาคารพาณิชย์

ปัญหาที่มักจะถูกกล่าวกันถึงเสมอจึงได้แก่ ปัญหาการควบคุมทางการเงินที่เข้มงวดแตกต่างกัน เช่น ไม่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของเงินกู้ยืมด้วยตัวสัญญาใช้เงินของบริษัทเงินทุน แต่กำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น จึงเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่ยุติธรรมต่อธนาคารพาณิชย์ หากจะปรับให้มีความเสมอภาคก็มีปัญหาวิธีการว่า ควรจะกำหนดวิธีการควบคุมบริษัทเงินทุนให้เข้มงวดเพื่อให้ทัดเทียมกับธนาคารพาณิชย์ หรือสมควรจะลดความเข้มงวดทางด้านธนาคารพาณิชย์ลง ข้อเสนออันมีลักษณะที่แตกต่างกันนั้น ต่างมีเหตุผลอันพึงสนับสนุนและคัดค้านได้มาก

ปัญหานอกเหนือจากนี้ก็ ได้แก่ การแบ่งหน้าที่การดำเนินงานระหว่างธนาคารพาณิชย์กับบริษัทเงินทุน ซึ่งในปัจจุบันนี้ลักษณะการดำเนินงานของบริษัทเงินทุนคล้ายคลึงกับธนาคารพาณิชย์ การดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนดังกล่าวไม่เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่าที่ควร ถ้าหากธนาคารพาณิชย์จะดำเนินธุรกิจให้กู้ยืมเพื่อการค้าและพาณิชย์ตามมาตรฐานทั่วไปแล้ว บริษัทเงินทุนก็ควรมีหน้าที่เฉพาะอย่างที่แตกต่างกันไป และที่ควรกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศในยามเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ควรเป็นการสนับสนุนการให้กู้ยืมเพื่อการลงทุน ซึ่งได้แก่ หน้าที่การให้กู้ยืมระยะยาว เพื่อการพัฒนาและเพื่อการเคหะตามที่กำหนดไว้ ปัญหาการแบ่งหน้าที่การดำเนินงานระหว่างสถาบันการเงินทั้งสองประเภทนี้จะมีผลต่อโครงสร้างสถาบันการเงิน ระบบการเงิน และพัฒนาการเศรษฐกิจในอนาคตเป็นอย่างมากอีกด้วย

9.2 ธนาคารออมสิน

ธนาคารออมสินจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติธนาคารออมสิน พ.ศ. 2489 ตามพระราชบัญญัตินี้วัตถุประสงค์ของกิจการธนาคารออมสิน คือ “เพื่อส่งเสริมสวัสดิภาพแห่งสังคมในทางทรัพย์สิน”

9.2.1 โครงสร้าง

เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารออมสินมีสาขาทั้งสิ้น 328 แห่ง มีตัวแทนอำเภออีก 44 แห่ง และหน่วยรับฝากเคลื่อนที่ทางเรือ 1 แห่ง ทางรถ 15 แห่ง

การบริหารงานมีคณะกรรมการไม่น้อยกว่า 9 นาย แต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (ซึ่งประกอบด้วย ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการและกรรมการอื่นอีกไม่น้อยกว่าเจ็ดนายเป็นผู้ควบคุมและดูแลโดยทั่วไปซึ่งกิจการของธนาคารออมสิน)

9.2.2 การระดมเงินออม

ในปัจจุบันการดำเนินงานของธนาคารออมสินมีทั้งด้านการออมสินและการธนาคาร งานด้านการออมสิน ได้แก่ การรับฝากเงินประเภทต่างๆ ซึ่งรวมถึงการรับฝากเงินสลากเงินออมสินพิเศษ และการรับฝากเงินประเภทสงเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นธุรกิจประกันชีวิต ส่วนด้านการธนาคาร นอกจากจะรับฝากเงินกระแสรายวัน และเงินฝากประจำไปแล้ว ยังมีการออกตั๋วแลกเงินเพื่อเดินทางในประเทศด้วย

เงินฝากในธนาคารออมสินส่วนใหญ่ได้มาจากผู้ออมรายย่อยๆ โดยเฉพาะชาวนา ชาวนา ไร่ นักเรียน นักศึกษาและข้าราชการต่างๆ การระดมเงินฝากของธนาคารออมสินนั้นแตกต่างจากธนาคารพาณิชย์ในแง่ที่ว่า สามารถออกไปรับฝากนอกสถานที่ทำงาน ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีหน่วยรับฝากเคลื่อนที่เป็นรถยนต์หรือเรือเมล์ออกไปตามสถานที่ราชการ โรงงาน โรงเรียน เพื่อรับฝากเงินจากผู้ฝากรายเล็กรายน้อย นอกจากนี้ ยังสามารถปฏิบัติได้ทั้งนอกเวลาทำงานอีกด้วย ซึ่งเป็นสิทธิพิเศษเหนือธนาคารพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ดีอภิสิทธิ์นี้ไม่ได้ทำให้ธนาคารพาณิชย์มีฐานะเสียเปรียบธนาคารออมสินแต่อย่างใด เพราะยังปรากฏว่า ประชาชนยังนิยมฝากเงินออมสินไว้กับธนาคารพาณิชย์มาก

ตารางจำแนกประเภทผู้ฝากในธนาคารออมสิน
เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2517

	จำนวนผู้ฝาก (พันคน)		ยอดเงินฝาก (ล้านบาท)	
	เพื่อเรียก	ประจำ 6 เดือน และ 12 เดือน	เพื่อเรียก	ประจำ 6 เดือน และ 12 เดือน
1. ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน	462	194	732.6	1,490.7
2. ค้าขาย	346	183	606.8	1,768.2
3. ข้าราชการ (รวมข้าราชการ บ้านานู)	305	187	394.7	907.6
4. นักเรียนนักศึกษา	680	852	135.4	486.2
5. อื่นๆ	626	254	772.1	1,498.2
รวม	2,419	1,670	2,641.7	6,150.9

การกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากเมื่อสิ้นธันวาคม 2519 มีดังนี้

- (1) เงินฝากเพื่อเรียกร้อยละ 3.5 ต่อปี¹ (สำหรับวงเงินไม่เกิน 500,000 บาท)
- (2) ก. เงินฝากประจำ 6 เดือน ร้อยละ 6 ต่อปี
ข. เงินฝากประจำ 12 เดือน ร้อยละ 7 ต่อปี¹
- (3) สลากออมสินพิเศษร้อยละ 1 ต่อปี

ธนาคารออมสิน จะกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากให้สอดคล้องกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศขึ้นอัตราดอกเบี้ยเงิน

1. ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 4.5 และ 8 ต่อปี ตามประกาศธนาคารออมสิน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2519 อาศัยอำนาจตามกฎกระทรวงฉบับที่ 29 พ.ศ. 2519 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งมีผลตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2520 เป็นต้นไป

ฝากทุกประเภทอีกร้อยละ 1 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2517 ธนาคารออมสินก็ได้ยื่นขอ
อนุมัติเพิ่มอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำ 12 เดือนของตนด้วยเช่นกัน

9.3.2 การลงทุนและการแสวงหาผลประโยชน์

การนำเงินฝากที่ได้รับไปเพื่อใช้ในการลงทุนและแสวงหาผลประโยชน์ของธนา-
การออมสินถูกจำกัดโดยนโยบายของรัฐบาลที่ว่าด้วยการให้ธนาคารออมสินนำเงินที่ได้รับไป
ลงทุนในรูปพันธบัตรรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ โดยเหตุนี้รายการที่สำคัญที่สุดทางการใช้
เงินของธนาคารออมสินจึงได้แก่การลงทุนในพันธบัตรรัฐบาลและตัวเงินคลังตลอดมา

สำหรับการให้กู้ยืมนั้นปรากฏว่าสำนักงานใหญ่มีอำนาจให้กู้ได้แห่งเดียวเท่านั้น
ในระยะเวลาที่ผ่านมา ธนาคารออมสินได้ให้กู้ยืมแก่องค์กรรัฐบาล (รวมธนาคารอาคารสง-
เคราะห์และธนาคารสหกรณ์) และแก่เอกชนบ้าง แต่ไม่มากนัก และเป็นทางการ
ศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ในระยะหลัง ๆ กิจกรรมในด้านนี้ได้ลดความสำคัญลงมาก

สรุปที่มาและทางใช้เงินของธนาคารออมสินระหว่าง พ.ศ. 2515-2518 ดังนี้

(หน่วย : ล้านบาท)

แหล่งที่มา	2515	2516	2517	2518
1. เงินฝากเอกชน	6,546.4	8,433.1	9,758.0	10,373.2
2. เงินฝากจากระบบธนาคารพาณิชย์	4.3	3.5	11.8	4.1
3. เงินฝากจากรัฐวิสาหกิจ	29.1	33.7	37.6	94.1
4. พันธบัตรออมสินและสลากออมสินพิเศษ	1,405.7	1,551.0	1,529.0	1,514.6
5. การประกันชีวิต (เงินฝากประเภทสงเคราะห์)	31.1	33.4	34.7	35.4
6. หนี้สินประเภทอื่น ๆ	651.5	731.8	843.7	899.0
7. เงินกองทุน	737.7	880.4	1,074.7	1,241.4

ทางใช้เงิน	2515	2516	2517	2518
1. การลงทุน พันธบัตรรัฐบาล หุ้นกู้	8,441.3 30.0	10,770.5 ¹ 30.0	11,850.0 ¹ 30.0	12,709.5 ² 30.0
2. การแสวงหาผลประโยชน์				
2.1 เงินให้ภาคเอกชนกู้	272.1	251.1	253.5	266.6
2.2 เงินให้ภาครัฐบาลกู้	101.3	72.4	73.4	62.5
2.3 ทราสารเปลี่ยนมือ	-	-	-	-
3. เงินสด				
3.1 เงินสดในมือ	67.3	71.3	66.9	83.9
3.2 เงินฝากธนาคารแห่ง ประเทศไทย	69.5	59.6	36.5	45.6
3.3 เงินฝากคลังและธนาคาร พาณิชย์	96.1	83.0	642.1	572.2
4. ทรัพย์สินอื่น ๆ	328.2	329.0	341.2	381.5
สินทรัพย์ = หนี้สิน	9,405.8	11,666.9	13,288.5	14,151.8

หมายเหตุ 1. รวมพันธบัตรการไฟฟ้าฝ่ายผลิต
2. รวมพันธบัตรการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและตั๋วสัญญาใช้เงินของกระทรวงการคลัง

9.3 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

9.3.1 ความเป็นมา

ความพยายามจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อให้กู้ยืมแก่เกษตรกรนั้นมีมานาน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 โดยในขั้นแรกได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ทำทุน และต่อมาได้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อสินเชื่อเกษตรกรในรูปอื่น ๆ ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2486 ได้มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2494 จัดตั้งธนาคารสหกรณ์จังหวัดขึ้นที่เชียงใหม่และอุดรดิตถ์

แต่สถาบันเหล่านี้ต่างไม่สามารถเอื้ออำนวยสินเชื่อให้ได้อย่างเพียงพอและทั่วถึง เนื่องจากขนาดของธุรกิจมีขนาดเล็ก เงินทุนจำกัด และการบริหารไม่ดีพอ จึงไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินที่เกษตรกรกำลังประสบอยู่ในขณะนั้นได้ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2496

รัฐบาลโดยกระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการคลังและการเงิน อันเกี่ยวพันโดยใกล้ชิดกับนโยบายเศรษฐกิจทั่วไปของประเทศ พร้อมด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงสหกรณ์ในขณะนั้นและด้วยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เช่น ยูโซ่ม และธนาคารโลก ได้ร่วมกันทบทวนหาสาเหตุต่าง ๆ ที่ควร จะได้รับการแก้ไขมาโดยลำดับ เพื่อจัดระบบสินเชื่อการเกษตรของประเทศเสียใหม่ให้เหมาะสมและได้รับผลสำเร็จอย่างจริงจัง

จากการพิจารณาทบทวนดังกล่าวแล้วพบว่าแต่ละสถาบันยังมีอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ เช่น

สหกรณ์ มีอุปสรรคในการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การจัดการ ปรากฏว่าสหกรณ์ส่วนมากยังขาดคนที่รอบรู้ในการบริหารงาน ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการเงิน เป็นต้น

(2) ทุนดำเนินงาน ลำพังแต่เงินค่าหุ้นและเงินรับฝากจากสมาชิกไม่เพียงพอแก่การดำเนินงาน จำเป็นต้องกู้จากที่อื่น เช่น จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ทุนส่งเสริมการสหกรณ์ และธนาคารสหกรณ์จังหวัด ซึ่งแต่ละแห่งก็มีเงินให้กู้ในวงจำกัด เพราะเงินที่ให้ก้มีไม่มากนัก

(3) สมาชิก ปรากฏว่าสมาชิกของสหกรณ์ยังขาดความรู้ในเรื่องสหกรณ์ ขาดความรู้ในเรื่องธุรกิจ และขาดความสนใจและความภาคีต่อสหกรณ์ กล่าวคือ ไม่ดำเนินธุรกิจผ่านสหกรณ์

ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ มีอุปสรรคในการดำเนินงานดังนี้

(1) ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ให้เงินกู้เฉพาะแก่สมาคมสหกรณ์เท่านั้น แต่ยังมีเกษตรกรที่ใช้สมาชิกของสหกรณ์อีกเป็นจำนวนมากที่มีความต้องการเงินกู้ ซึ่งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ไม่มีอำนาจหรือหน้าที่จะให้กู้ได้

(2) ธนาคารเพื่อการสหกรณ์มิได้ทำการพิจารณาค่าของกู้เงิน งานส่วนใหญ่ของธนาคารก็คือเก็บรักษาเงิน ให้ความสะดวกในการเบิกจ่ายเงิน และเก็บรักษาสรรพสมุดบัญชีอันเป็นงานประเภทแคชเชียร์เท่านั้น ธนาคารนี้จึงมิได้ทำงานเป็นธนาคารผู้ให้กู้ยืมเงินอย่างแท้จริง

(3) ธนาคารเพื่อการสหกรณ์มีได้ทำงานทาง supervised credit คือ ให้คำแนะนำและการช่วยเหลือทางวิชาการ

(4) การดำเนินงานและองค์งานของธนาคารเพื่อการสหกรณ์ยังไม่ได้รับรองจากต่างประเทศ จึงเป็นเหตุให้กำลังเงินของธนาคารเพื่อการสหกรณ์ไม่เพียงพอ เรื่องนี้สำคัญเหมือนกัน เพราะว่าล้าหลังแต่เงินที่ได้รับจากงบประมาณและจากภายในประเทศของเรายังไม่เพียงพอแก่ความต้องการของเกษตรกรทั่วประเทศ รัฐบาลจึงมีความจำเป็นจะต้องหาเงินจากต่างประเทศ แต่การหาเงินนี้จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลได้จัดตั้งสถาบันการเงินที่ต่างประเทศพอใจเสียก่อน

ธนาคารสหกรณ์จังหวัด ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2494 สองแห่ง คือ ที่จังหวัดเชียงใหม่และอุดรธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงเงินลงทุนในท้องถิ่นนั้น ๆ และให้นักธุรกิจชั้นนำในท้องถิ่นนั้น ๆ เข้ามาดำเนินงาน ปรากฏว่าไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะผลตอบแทนจากการลงทุนในธนาคารสหกรณ์จังหวัดต่ำกว่าที่จะได้จากธนาคารพาณิชย์หรือธุรกิจอื่น ๆ จึงไม่สามารถชักจูงให้มีการลงทุนจากท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ ไม่ว่าจะในรูปแบบหรือเงินฝาก ส่วนเงินกู้จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ก็อยู่ในวงอันจำกัด จึงประสบกับปัญหาขาดแคลนเงินทุน ยิ่งกว่านั้นโดยที่เจ้าหน้าที่ของกระทรวงสหกรณ์มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาและตัดสินใจ ทำให้ธนาคารสหกรณ์จังหวัดขาดอิสระในการดำเนินงานเท่าที่ควร ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

เนื่องจากการกีดกันสถาบัน คือ เอกชนในขณะนั้น (ปี พ.ศ. 2496) ยังมีปริมาณสูงถึงประมาณร้อยละ 90 ทั้ง ๆ ที่อัตราดอกเบี้ยที่กู้จากเอกชนสูงกว่าที่กู้จากสถาบันการเงิน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานของระบบสินเชื่อการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ในขณะนั้น เช่น สหกรณ์ ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ และธนาคารสหกรณ์จังหวัด ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาในเรื่องสินเชื่อการเกษตรได้ จึงเห็นควรที่จะตั้งสถาบันที่จะทำการด้านสินเชื่อเพื่อการเกษตรในรูปแบบธนาคาร เมื่อตุลาคม พ.ศ. 2503 ทั้งนี้เพราะลักษณะของงานที่สถาบันต่าง ๆ ดำเนินงานอยู่นั้นคล้ายคลึงกับงานของธนาคาร ดังนั้น ถ้าตั้งในรูปแบบธนาคารแล้ว เชื่อแน่ว่าจะมีผลดีหลายประการดังนี้

(1) สถาบันนี้ต้องทำงานในด้านให้กู้ยืม อันเป็นบริการสำคัญส่วนหนึ่งของธนาคาร

(2) สถาบันนี้จำต้องพยายามระดมทุนทุกวิถีทาง เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในทางการเงินเท่าที่ทำได้ วิธีระดมทุนทางหนึ่งก็คือ รับเงินฝากจากประชาชน ดังนั้น จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตั้งในรูปธนาคาร

(3) วิธีเพิ่มกำลังเงินของสถาบันนี้มีหลายวิธี แต่วิธีที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ ขายช่วงลดตัวเงินให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งจะทำให้สะดวกขึ้นถ้าสถาบันนี้เป็นธนาคาร

เมื่อเห็นว่าควรจะต้องตั้งขึ้นในรูปธนาคารแล้ว จึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติการธนาคารเพื่อการเกษตรฯ พิจารณาเสร็จเรียบร้อยมีผลบังคับใช้เมื่อ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2509 โดยรับช่วงงานจากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ส่วนงานของธนาคารสหกรณ์จังหวัดได้เปลี่ยนเป็นชุมนุมสหกรณ์จังหวัด

ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ได้เปิดดำเนินงานเมื่อ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 โดยมีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อส่งเสริมอาชีพหรือการดำเนินงานของเกษตรกรกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร

9.3.2 โครงสร้าง

เมื่อสิ้นปีแรกของการดำเนินงาน คือ ปี พ.ศ. 2509 ธนาคารมีสาขาเพียง 5 สาขาเท่านั้นดำเนินงานทั้งสิ้นใน 24 อำเภอ และได้ขยายสาขาเพิ่มขึ้นปีละ 10 สาขา จนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2514 มีสาขาทั้งสิ้น 55 สาขา ได้เพิ่มอีก 3 สาขา รวมเป็นสาขาทั้งสิ้น 58 สาขา สำหรับในปี พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2517 จำนวนสาขายังคงเดิม แต่ได้ขยายเขตการดำเนินงานในแต่ละสาขาให้กว้างออกไป กล่าวคือ จากท้องที่ดำเนินงาน 414 อำเภอ ในปี พ.ศ. 2515 เป็น 450 อำเภอ ในปี พ.ศ. 2516 471 อำเภอ ในปี พ.ศ. 2517 และ 492 อำเภอ ในปี พ.ศ. 2518 สำหรับอำเภอที่อยู่ห่างไกลจากสำนักงานสาขาประจำจังหวัด ธนาคารได้จัดตั้งที่ทำการประจำท้องที่ (field offices) ขึ้น เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 มี 317 แห่ง เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรอย่างใกล้ชิด เช่น สอบสวนคัดเลือก

เกษตรกรผู้สมัครเป็นลูกค้า การให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับสินเชื่อการเกษตร ช่วยเหลือ
 ทำคำขอกู้ ตรวจสอบและแนะนำการใช้เงินกู้ให้ได้ผล ตลอดจนร่วมมือกับส่วนราชการ
 ส่งเสริมการเกษตร

9.3.3 ที่มาของเงิน

แหล่งที่มาของเงินของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรตามลำดับ
 สำคัญได้แก่ เงินกองทุน เงินฝาก และเงินกู้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(ก) เงินกองทุน

เมื่อเริ่มกิจการในปี พ.ศ. 2509 ธนาคารเพื่อการเกษตรมีทุนที่ชำระแล้วเพียง
 90 ล้านบาท โดยกระทรวงการคลังถืออยู่ 83.9 ล้านบาท ที่เหลือ 6.1 ล้านบาท สหกรณ์
 และเอกชนเป็นผู้ถือหุ้น เนื่องจากนโยบายของรัฐที่จะขยายกิจการธนาคารเพื่อการเกษตรฯ
 ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น กระทรวงการคลังจึงเพิ่มทุนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเงินกองทุนมีวงเงินถึง
 1,000 ล้านบาท เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2516 นอกจากนั้นแล้วยังมีสำรองและกำไรสะสมเข้า
 เป็นเงินกองทุนอีกด้วย โดยไม่มีการจ่ายเงินปันผลเนื่องจากธนาคารมีความจำเป็นต้องใช้
 เงินอีกเป็นจำนวนมาก

เงินกองทุนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร

(หน่วย : ล้านบาท)

เมื่อสิ้นปี	2509	2513	2517	2518
ทุนที่ชำระแล้ว	90.0	670.6	1,000.0	1,000.0
กระทรวงการคลังถือหุ้น	83.9	662.6	982.6	982.6
สหกรณ์และเอกชน	6.1	8.0	17.4	17.4
เงินสำรอง	52.7	57.0	57.0	57.0
กำไรสะสม	4.6	43.0	189.1	222.1
รวมทั้งสิ้น	147.3	770.6	1,246.1	1,279.1

(จ) เงินฝาก (Deposits)

ตามพระราชบัญญัติการธนาคารเพื่อการเกษตรฯ พ.ศ. 2509 ไม่อนุญาตให้ธนาคารรับเงินฝากประเภทที่ใช้เช็คในการถอน เงินฝากจึงมี 4 ประเภท คือ ฝากออมทรัพย์ ฝากประจำ ฝากตามส่วนเงินกู้และฝากจากธนาคารอื่น อัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันไปดังนี้

ฝากออมทรัพย์	อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4.5 ต่อปี	
ฝากประจำ	เกิน 12 เดือน	อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี
	เกิน 6 เดือน ไม่ถึง 12 เดือน	„ „ 7 „
	เกิน 3 เดือน „ 6 เดือน	„ „ 6 „
ฝากตามส่วนเงินกู้ (loan compensatory deposits)		
เกษตรกรเป็นผู้ฝาก		อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี
สหกรณ์เป็นผู้ฝาก		„ „ 5 „
ชุมนุมสหกรณ์เป็นผู้ฝาก		อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี
กลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ฝาก		„ „ 7 „
ฝากจากธนาคารอื่น		อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี

เงินรับฝากของธนาคารเพื่อการเกษตรฯ มีดังนี้

(หน่วย : ล้านบาท)

ประเภทเงินฝาก	2509	2513	2517	2518
ฝากเงินออมทรัพย์	9.0	16.7	75.6	283.9
เงินฝากประจำ	25.6	94.2	399.6	582.6
เงินฝากตามส่วนเงินกู้	—	56.8	175.4	308.1
เงินฝากจากธนาคารอื่น	—	98.7	200.8	1,670.8
(ธนาคารพาณิชย์)	(—)	(98.7)	(199.8)	(1,670.8)
(ธนาคารอาคารสงเคราะห์)	(—)	(—)	(1.0)	(—)
รวมทั้งสิ้น	34.6	266.4	851.4	2,845.4

การรับฝากจากประชาชนทั่วไปนั้น ถือเกณฑ์อัตราดอกเบี้ยอย่างเดียวกับธนาคารพาณิชย์ แต่การฝากตามส่วนเงินกู้ยืมเพื่อจูงใจให้เกษตรกร สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร ฝากเงินไว้ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ และเงินฝากจำนวนนั้นใช้เป็นหลักประกันการกู้

(ค) เงินกู้ (Borrowings)

แหล่งเงินกู้ที่สำคัญสำหรับธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ได้แก่ การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย เงินกู้ในประเทศ เงินกู้ต่างประเทศ และหุ้นกู้

หน่วย : ล้านบาท

ปี	วงเงิน	ข้าว	ข้าวโพด	ฝ้าย	ผลไม้	เลี้ยงสัตว์	ประมง	อื่น ๆ	รวม
2511	80.0	57.7	16.5	—	—	—	—	—	74.2
2512	150.0	110.9	16.5	4.5	—	—	—	—	131.9
2513	150.0	117.9	19.5	0.4	0.2	—	—	—	138.0
2514	150.0	63.0	19.6	0.4	0.8	—	—	0.4	84.2
2515	250.0	131.6	29.6	3.3	6.2	4.6	0.8	26.6	202.7
2516	300.0	198.8	23.3	0.3	8.0	6.1	1.2	43.4	281.1
2517	500.0	337.8	35.5	0.1	7.3	9.8	1.1	61.3	452.9
2518	500.0	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	490.3
2519	500.0	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	446.9

(ค 1) การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย

ซึ่งเป็นนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยที่จะให้อนุเคราะห์เงินทุนเพื่อการเกษตรในอัตราดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตรผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ซึ่งมีวิธีการ 4 ประเภท ดังนี้

การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินอันเนื่องจากการผลิตทางเกษตร โดยธนาคารทำข้อตกลงขอรับความอนุเคราะห์กับธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 ประเภทของผลิตผลที่จะนำตัวสัญญาใช้เงินมาขายช่วงลดกับธนาคารแห่งประเทศไทย-

ไทยในระยะเริ่มแรก จำกัดทั้งประเภทของผลิตภัณฑ์และท้องที่ ต่อมาได้ขยายประเภทของผลิตภัณฑ์ออกไปโดยไม่จำกัดประเภทของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งได้ขยายถึงการเลี้ยงสัตว์ และการประมงด้วย สำหรับท้องที่ก็ให้ขยายออกไปโดยไม่มีการจำกัดด้วย และเพื่อเป็นการส่งเสริมงานทางด้านเกษตรให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นจึงให้ลดอัตราหักลด (discount rate) ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยคิดกับธนาคารจากร้อยละ 7 ต่อปี เหลือร้อยละ 5 ต่อปี และธนาคารคิดกับเกษตรกรลูกค้าจากร้อยละ 12 เหลือร้อยละ 10 ต่อปี นอกจากนี้ ยังได้ขยายวงเงินรับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงิน จนถึงปัจจุบันเป็น 500 ล้านบาท

การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินอันเนื่องจากการให้สินเชื่อโดยมีผลิตภัณฑ์เป็นประกัน เพื่อเป็นการช่วยให้การจำหน่ายผลิตผลของเกษตรกรมีความคล่องตัวและได้ราคาดีขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ออกระเบียบดังกล่าวและมีผลบังคับเมื่อ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2514 ซึ่งในระยะเริ่มแรกให้ความอนุเคราะห์เฉพาะสหกรณ์เท่านั้น ต่อมาได้ขยายไปถึงกลุ่มเกษตรกรด้วย อัตราหักลด (discount rate) ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยคิดกับธนาคารร้อยละ 5 ต่อปี และธนาคารคิดกับลูกค้าร้อยละ 7 ต่อปี ตัวสัญญาใช้เงินมีกำหนดชำระคืน 100 วัน

สถิติการขอรับความอนุเคราะห์ในลักษณะนี้ถึง

(หน่วย : ล้านบาท)

ปี	วงเงิน	จำนวนเงินที่ขายช่วงลด
2515	20.0	2.7
2516	20.0	0.9
2517	20.0	1.8
2518	20.0	3.7
2519	20.0	2.5

การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจการเลี้ยงสัตว์ภายในประเทศให้ได้ผลอย่างแท้จริง จึงได้ออกระเบียบดังกล่าวให้มีผลใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2517 โดยมีอัตราดอกเบี้ยเช่นเดียวกับตัวสัญญาใช้เงินอันเนื่องจากการใช้สินเชื่อโดยมีผลิตผลเป็นประกัน แต่ระยะเวลาของตัวสัญญาใช้เงินนานกว่า กล่าวคือนานถึง 60 เดือน (5 ปี) เมื่อสิ้นปี 2518 และ พ.ศ. 2519 ได้ขายช่วงลดตัวเพื่อการนี้ เป็นเงิน 76.3 และ 100.5 ล้านบาท ตามลำดับ

การขายช่วงลดตัวสัญญาใช้เงินเพื่อการจัดหาวัสดุการเกษตร เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์การเกษตรมีเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงานจัดหาวัสดุการเกษตร และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ มาจำหน่ายแก่สมาชิกและเกษตรกร ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ทำการตกลงกับธนาคารเพื่อการเกษตรฯ เมื่อ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2517 โดยกำหนดวงเงินเพื่อการนี้ 80.0 ล้านบาท อัตราหักลดที่ธนาคารแห่งประเทศไทยคิดกับธนาคารเท่ากับร้อยละ 5 ต่อปี และธนาคารจะคิดกับลูกค้าในอัตราหักลดร้อยละ 7 ต่อปีตัวสัญญาใช้เงินมีกำหนดชำระคืนไม่เกิน 12 เดือน ปี พ.ศ. 2518 ได้ให้สินเชื่อไป 70.6 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2519 ให้สินเชื่อเป็นมูลค่า 40.5 ล้านบาท

ต่อมาเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ทำการตกลงรับซื้อตัวสัญญาใช้เงินของธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ที่กระทรวงการคลังรับรองหรืออาวัล วงเงินเมื่อรวมกับการรับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินแล้วไม่เกิน 1,000 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยไม่เกินร้อยละ 5 ต่อปี และเป็นตัวสัญญาใช้เงินที่ออกเนื่องจากธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ได้ให้เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยไม่เกินร้อยละ 10 ต่อปี ในปี พ.ศ. 2519 ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ได้ขายตัวสัญญาใช้เงินให้ธนาคารแห่งประเทศไทย รวม 2 ครั้ง ครั้งแรก 300 ล้านบาท ครั้งหลัง 200 ล้านบาท รวมเป็นเงิน 500 ล้านบาท

(ค 2) เงินกู้ในประเทศและจากต่างประเทศ

เงินทุนที่ได้จากแหล่งอื่นสำคัญเป็นอันดับสองคือ เงินกู้จากรัฐบาลและจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นเงินกู้ลักษณะเงินช่วยเหลือที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำและอายุการชำระคิณนานตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป เงินทุนส่วนนี้จะใช้เป็นทุนเพื่อการสินเชื่อระยะยาวแก่เกษตรกร วงเงินกู้เท่าที่ได้รับมีดังนี้

เงินกู้ในประเทศ

- จากงบประมาณแผ่นดิน กำหนดวงเงิน 500 ล้านบาท อายุชำระคิณ 50 ปี โดยมีระยะปลอดหนี้ 20 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี
- จากโครงการ P/L 480 วงเงิน 300 ล้านบาท อายุชำระคิณ 40 ปี

เงินกู้จากต่างประเทศ

- กู้จากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Overseas Economic Cooperation Fund; OECF)
- ตามข้อตกลงกำหนดวงเงิน 8,000 ล้านบาท หรือประมาณ 533 ล้านบาท ทั้งนี้ได้เซ็นสัญญาเงินกู้เมื่อตุลาคม พ.ศ. 2517 ระยะเวลาชำระคิณ 20 ปี ระยะปลอดหนี้ 7 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3.75 ต่อปี
- กู้จากองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (Agencies for International Development) เป็นข้อตกลงระหว่างสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลไทยเมื่อ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 จำนวนเงิน 5 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยส่วนที่ให้แก่ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ เท่ากับ 4 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือประมาณ 80 ล้านบาท อายุชำระคิณ 40 ปี ระยะปลอดหนี้ 10 ปี อัตราดอกเบี้ย 10 ปีแรกร้อยละ 2 ต่อปี และร้อยละ 3 ต่อปี สำหรับระยะเวลาที่เหลือ

9.3.4. ทางใช้เงิน

อาจแบ่งทางใช้เงินของธนาคารได้ดังนี้

9.3.4.1 ให้เงินกู้แก่เกษตรกรโดยตรง เกษตรกรที่จะขอกู้เงินได้จะต้องขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าประจำสาขาเท่านั้น และเกษตรกรที่จะขอขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าประจำสาขาต้องมีลักษณะสำคัญโดยย่อ ดังนี้ เช่น มีสัญชาติไทย อายุ 20 ปีบริบูรณ์ เป็นเกษตรกร มีถิ่นที่อยู่และประกอบการเกษตรส่วนใหญ่ของตนในท้องที่ดำเนินงานของสาขาซึ่งตนขอขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าประจำมาแล้วเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าหนึ่งปี และมีผลผลิตการเกษตรเพื่อขายในปีหนึ่ง ๆ เป็นมูลค่าพอสมควร ฯลฯ

(1) วิธีการให้กู้ อาจแบ่งได้ดังนี้

ก. เงินกู้ระยะสั้น ได้แก่ เงินกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการผลิตเกษตรชั่วคราว กำหนดชำระคืนในกรณีปกติไม่เกิน 12 เดือน ในกรณีพิเศษไม่เกิน 18 เดือน วงเงินกู้ในกรณีปกติร้อยละ 60 ของราคาประเมินของผลิตผลซึ่งผลิตได้จากเงินกู้นั้น แต่ต้องไม่เกิน 5,000 บาท และในกรณีพิเศษร้อยละ 80 ของราคาประเมินผลิตผลซึ่งผลิตได้จากเงินกู้นั้น แต่ต้องไม่เกิน 7,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี

ข. เงินกู้ระยะปานกลาง แบ่งได้ 3 อย่าง ได้แก่
ในกรณีปกติ

ข.1 เงินกู้เพื่อลงทุนในทรัพย์สินการเกษตรซึ่งใช้ประโยชน์ได้หลายปี กำหนดชำระคืนเป็นงวดรายปีในกรณีปกติไม่เกิน 3 ปี ในกรณีพิเศษไม่เกิน 5 ปี วงเงินกู้พิจารณากำหนดตามที่เห็นสมควร โดยคำนึงถึงความต้องการเงินกู้ตามแผนงานผลิต รายได้ ความสามารถชำระหนี้ และการชำระหนี้รายก่อน ๆ ของผู้กู้เป็นสำคัญ แต่ถ้าเป็นการกู้เพื่อชำระหนี้สินเดิมเกี่ยวกับการเกษตร กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาท

ในกรณีพิเศษ

ข.2 เงินกู้เพื่อชำระหนี้สินระยะสั้นหรือปานกลางซึ่งเกิดจากความเสียหายอย่างร้ายแรงเนื่องจากภัยธรรมชาติหรือภัยพิบัติให้แก่ธนาคารหรือบุคคลภายนอก หรือเพื่อปรับปรุงการประกอบการเกษตรของตนในทางที่จะได้ผลดีขึ้น

ข.3 เงินกู้เมื่อผู้กู้ตาย วิกัลจริต ไปเสียจากภุมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่และไม่มีใครรู้แน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร หรือมีเหตุอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้กู้ไม่อาจประกอบอาชีพได้ และมีภริยา บุตร หรือผู้อื่นคนหนึ่งหรือหลายคนสมควรใจรับใช้หนี้เงินกู้ของผู้กู้ให้แก่ธนาคาร

วงเงินระยะปานกลางในกรณีพิเศษนี้จะให้กู้ได้คนละไม่เกิน 4 เท่าของจำนวนรวมของต้นเงินกู้และปานกลาง แต่ต้องไม่เกิน 50,000 บาท ระยะเวลาชำระคืนเป็นรายงวดให้เสร็จสิ้นภายใน 6 ปี

ค. เงินกู้ระยะยาว แบ่งได้ 2 อย่าง คือ

ค.1 เงินกู้ระยะยาวเพื่อชำระหนี้สินเดิม เป็นการให้กู้แก่เกษตรกรเพื่อชำระหนี้สินเดิมหรือเพื่อไถ่หรือรับโอนคืนที่ดินการเกษตร ซึ่งเดิมเป็นของตนหรือเป็นของบิดาหรือมารดาของตน วงเงินให้กู้ในกรณีปกติไม่เกิน 40,000 บาท แต่ถ้ากรณีที่มีเหตุพิเศษอาจจะขยายให้มากกว่านี้ได้ แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการธนาคาร ระยะเวลาชำระคืนก็เช่นเดียวกัน ในกรณีปกติไม่เกิน 10 ปี แต่ถ้าเกินกว่านี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการธนาคาร อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี

ค.2 เงินกู้ระยะยาวเพื่อพัฒนาการเกษตร เป็นการให้กู้แก่กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร และชุมนุมสหกรณ์การเกษตร เพื่อลงทุนให้สินทรัพย์ประจำสำหรับการแปรรูปหรือการขายผลิตผลการเกษตรหรือสินทรัพย์ประจำสำหรับการจัดให้มีวัสดุหรือบริการการเกษตร ฯลฯ วงเงินให้กู้ไม่เกิน 5 ล้านบาท ในกรณีที่กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้กู้ และไม่เกิน 10 ล้านบาท ในกรณีชุมนุมสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้กู้ ถ้าเกินกว่านี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการธนาคาร ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 15 ปี แต่ในกรณีที่มีเหตุพิเศษไม่เกิน 20 ปี และมีระยะปลอดหนี้ไม่เกิน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี

เนื่องจากการให้กู้ระยะยาวเพื่อพัฒนาการเกษตร เป็นโครงการร่วมกับส่วนราชการและสถาบันที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้น ก่อนการให้กู้จะต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากส่วนราชการและสถาบันที่เกี่ยวข้องเสียก่อน

เงินให้กู้แก่เกษตรกรโดยตรง

(ล้านบาท)

ปี	เงินกู้ระยะสั้น		เงินกู้ระยะ ปานกลาง	เงินกู้ ระยะยาว	รวม
	เพื่อผลิตผลหลัก	เพื่อการอื่น			
2510	50.96	9.10	61.20	—	121.26
2511	166.31	28.15	185.91	—	380.37
2512	320.80	60.44	180.73	0.80	562.77
2513	339.78	79.05	144.21	0.30	563.34
2514	275.01	89.16	144.23	0.98	509.38
2515	352.34	121.18	199.29	2.57	675.38
2516	407.79	125.52	241.13	0.47	774.91
2517	661.23	169.64	364.08	8.80	1,203.75
2518	1,012.99	280.50	708.78	91.95	2,094.22
2519	1,517.49	429.86	1,159.62	122.29	3,229.26

(2) หลักประกันเงินกู้ การกู้เงินจากรธนาคารจะต้องมีหลักประกันอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) มีอสังหาริมทรัพย์ที่ไม่ได้จำนองต่อเจ้าหน้อันจำนองเป็นประกันโดยธนาคารได้สอบสวนและพิจารณาเป็นที่พอใจว่าอสังหาริมทรัพย์นั้นมีราคาตามที่ธนาคารประเมินไม่น้อยกว่า 2 เท่า

(2) มีหลักทรัพย์รัฐบาลไทยหรือเงินฝากตามส่วนเงินกู้เป็นประกัน แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 80 แห่งค่าของหลักทรัพย์หรือเงินฝากที่เป็นประกัน

(3) ทำหนังสือรับรองต่อธนาคารตามแบบที่ธนาคารกำหนดไว้ผูกพันตนร่วมกันว่า ในเมื่อผู้ใดในบรรดาผู้ทำหนังสือรับรองร่วมกันนั้นไม่ชำระหนี้เงินกู้ระยะสั้นเพื่อผลิตผลหลักประจำฤดูกาลผลิตนั้นให้เสร็จตามกำหนด บรรดาผู้ทำหนังสือรับรองร่วมกันมีความผิดอย่างลูกหนี้รวมเพื่อชำระหนี้ดังกล่าวต่อธนาคารจนเสร็จสิ้น

(4) ลูกถ้าประจำสาขาซึ่งธนาคารได้สอบสวนพิจารณาเห็นสมควรเป็นผู้ค้ำประกันอย่างน้อย 2 คน

9.3.4.2 ให้เงินกู้แก่สหกรณ์การเกษตร แบ่งได้ 3 อย่าง คือ

(1) สหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้ ที่มีข้อบังคับกำหนดให้จำนองสหหาริมทรัพย์เป็นประกันการชำระหนี้เงินกู้ทุกรายของสมาชิก โดยจำนวนเงินกู้ต้องอยู่ภายในร้อยละ 60 แห่งราคาประเมินของสหหาริมทรัพย์ที่จำนอง วงเงินให้กู้ไม่เกินร้อยละ 60 แห่งราคาประเมินของสหหาริมทรัพย์ทั้งหมดที่สหกรณ์ผู้กู้รับจำนองไว้เป็นประกันการชำระหนี้เงินกู้ของสมาชิก ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี

(2) สหกรณ์จำกัดสินใช้ ที่มีสมาชิกตั้งแต่ 150 ขึ้นไป และมีข้อบังคับกำหนดให้สมาชิกต้องถือหุ้น และชำระค่าหุ้นในสหกรณ์อย่างน้อยในอัตราร้อยละ 5 ของจำนวนเงินกู้ทุกคราวที่กู้เงิน หรืออย่างน้อยในอัตราร้อยละ 10 ของจำนวนเงินกู้ และใช้หุ้นที่ถือไว้วันนั้นสำหรับการกู้เงินรายต่อ ๆ ไปได้ วงเงินให้กู้ไม่เกิน 2 ล้านบาท และเมื่อสหกรณ์ได้ดำเนินงานมาครบ 3 ปีแล้ว กู้ได้ไม่เกิน 10 เท่าแห่งทุนของตนเอง ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี

(3) ชุมนุมสหกรณ์ ที่มีข้อบังคับกำหนดว่าให้กู้เงินได้เฉพาะแก่สหกรณ์การเกษตรที่เป็นสมาชิกเท่านั้น วงเงินให้กู้ไม่เกิน 12 เท่าแห่งทุนของตนเอง ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี

9.3.4.3 ให้เงินกู้แก่กลุ่มเกษตรกร คือ กลุ่มเกษตรกรที่ตั้งขึ้นตามความหมายของประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 141 กล่าวคือ ต้องมีสมาชิกตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป แต่ถ้ามีสมาชิกน้อยกว่า 50 คน แต่ไม่น้อยกว่า 30 คน และมีเหตุอันควรผ่อนผันก็อาจอนุมัติให้กู้ได้และในข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกรมีข้อกำหนดให้สมาชิกต้องชำระค่าหุ้นอย่างน้อยร้อยละ 5 ของจำนวนเงินกู้ทุกคราวที่กู้เงิน

การให้เงินกู้แก่กลุ่มเกษตรกร เริ่มมีในปี พ.ศ. 2516 วงเงินให้กู้พิจารณาตามที่เห็นสมควรโดยไม่เกิน 1 ล้านบาท แต่ถ้ากลุ่มเกษตรกรผู้กู้มีสมาชิกตั้งแต่ 150 คน ขึ้นไป วงเงินให้กู้ไม่เกิน 2 ล้านบาท หรือถ้าได้ดำเนินงานมาครบ 3 ปีแล้ว วงเงินให้กู้ไม่เกิน 10 เท่าแห่งทุนของกลุ่มเกษตรกรผู้กู้ ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี โดยมีทรัพย์สินมาจำนองหรือจำนำเป็นประกัน

เงินให้กู้แก่สหกรณ์การเกษตร

(ล้านบาท)

	2512		2513		2514		2515		2516		2517		2518	
	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน	จำนวน สหกรณ์	จำนวน เงิน
1. สหกรณ์หาทุน	7,722	108.41	2,971	121.71	182	22.60	120	2.69	98	1.59	62	1.12	50	0.28
2. ชุมนุมสหกรณ์ การชนกิจ	2	6.22	2	5.56	2	4.51	2	8.31	2	7.28	2	12.15	2	26.45
3. สหกรณ์เครดิต เพื่อผลิตกรรม	15	12.86	20	15.99	29	24.27	33	28.33	47	33.83	66	58.04	108	151.69
4. สหกรณ์ซึ่งจัด ทะเบียนใหม่ โดย การควบสหกรณ์หา ทุนเข้าด้วยกัน	48	1.57	230	24.14	358	96.94	367	144.48	372	153.15	314	261.42	295	533.65
5. สหกรณ์การบริ การ (บำรุงที่ดิน)	10	0.40	6	0.16	69	15.72	106	40.83	128	49.38	91	55.52	58	50.80
6. สหกรณ์การ เกษตรอื่น	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0.53	2	0.32	7	5.26
รวม	7,797	129.46	3,229	167.56	640	164.04	628	224.63	652	245.76	537	388.58	520	768.186

จำนวนเงินที่ธนาคารให้กู้ในปี พ.ศ. 2516 มีเพียง 3.38 ล้านบาท จากกลุ่มเกษตรกร 37 กลุ่ม เนื่องจากเป็นการให้กู้ในปีแรก การเตรียมการต่าง ๆ ของกลุ่มเกษตรกรอาจจะยังไม่พร้อมในปี พ.ศ. 2517 ให้กู้เพิ่มมากขึ้นเป็น 143.46 ล้านบาท จากเกษตรกร 471 กลุ่ม สำหรับปี พ.ศ. 2518 สามารถให้กู้แก่กลุ่มเกษตรกรได้ 1,105 กลุ่ม เป็นเงิน 387.43 ล้านบาท

9.4 บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (IFCT)

9.4.1 ความเป็นมา

IFCT เป็นสถาบันเพื่อการลงทุน ก่อตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานสืบต่อจากธนาคารเพื่อการอุตสาหกรรม (ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2495) โดยพระราชบัญญัติเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2502 (ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2505, 2506, 2510 และประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 233 ตามลำดับ) ทั้งนี้ โดยมีธนาคารโลก ช่วยในการให้คำแนะนำต่าง ๆ ผู้ถือหุ้นของบรรษัทส่วนใหญ่เป็นธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีทั้งธนาคารในประเทศไทยและต่างประเทศ ในปีแรกบรรษัทมีเงินทุนจดทะเบียนเพียง 20.0 ล้านบาท ได้เพิ่มขึ้นเรื่อยมาจนกระทั่งมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 205.0 ล้านบาท เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ผู้ถือหุ้นรายใหญ่คือ ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งถือไว้รวมกันทั้งสิ้นประมาณร้อยละ 70 ของมูลค่าหุ้น

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันการเงินนี้มีดังนี้

- ก. เพื่อช่วยเหลือการจัดตั้ง ขยาย และปรับปรุงให้ทันสมัย กิจการอุตสาหกรรม ส่วนเอกชน โดยให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน ด้วยวิธีให้กู้ยืมเงินระยะยาวหรือระยะปานกลางแก่อุตสาหกรรมขนาดปานกลางและขนาดใหญ่ ที่มี ส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือด้วยวิธีซื้อหรือเข้าซื้อถือหุ้นหรือหลัก

ทรัพย์สิน หรือประกันชำระเงินที่กู้ยืมจากแหล่งกู้ยืมส่วนเอกชนอื่น ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการและบริหารงาน

- ข. เพื่อสนับสนุนและดำเนินการให้เอกชนทั้งในและนอกราชอาณาจักรเข้ามาร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมส่วนเอกชน รวมทั้งการรวมเงินทุนและช่วยพัฒนาตลาดทุน

9.4.2 การจัดการ

ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2502 ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีจำนวน 4 คน และหลังจากการประชุมผู้ถือหุ้นครั้งแรกให้เลือกตั้งกรรมการเพิ่มขึ้นได้อีก 2 คน การดำรงตำแหน่งตามวาระเมื่อสิ้นปีบัญชีให้กรรมการของบรรษัทออกจากตำแหน่งคราวละ 2 คน โดยผู้ดำรงตำแหน่งนานกว่าเป็นผู้ออกก่อน ต่อมาจากการเพิ่มทุนเรือนหุ้นของบรรษัทในปี พ.ศ. 2506 จึงได้เพิ่มเติมแก้ไขในพระราชบัญญัติเพื่อให้มีการแต่งตั้งกรรมการได้อีก 2 คน อนึ่ง กรรมการจำนวน 8 คนนี้ไม่รวมกรรมการอีก 1 คน ที่ได้รับแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีตามมาตรา 19 (ซึ่งตามประเพณีมักจะได้รับเลือกเป็นประธานของคณะกรรมการด้วย) ผู้ถือหุ้นหรือกลุ่มผู้ถือหุ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ $12\frac{1}{2}$ ของหุ้นทั้งหมดของบรรษัทที่ชำระเต็มมูลค่าแล้วมีสิทธิเสนอบุคคลเข้าที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งเป็นกรรมการได้ 1 คน การตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาใดของกรรมการถือคะแนนเสียงข้างมากเป็นใหญ่

คณะกรรมการนี้มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นคณะหนึ่งจากผู้ซึ่งอยู่ในตำแหน่งกรรมการไม่น้อยกว่า 3 คน และไม่เกินกว่า 5 คน มีอำนาจหน้าที่ตามที่คณะกรรมการมอบหมายกำหนดให้ผู้จัดการทั่วไปเป็นผู้บริหารธุรกิจของบรรษัท ผู้จัดการทั่วไปเป็นกรรมการของบรรษัทโดยตำแหน่ง

9.4.3 กฎเกณฑ์การให้กู้ยืมเงิน

(1) อุตสาหกรรมประเภทที่จะได้รับการพิจารณาช่วยเหลือต้องเป็นอุตสาหกรรมดังต่อไปนี้

- ก. อุตสาหกรรมที่มีโรงงานตั้งอยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะ เป็นของชาวไทยหรือชาวต่างประเทศ หรือร่วมกันระหว่างชาวไทยกับชาวต่างประเทศ
- ข. เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากการเกษตรและทรัพยากรภายในประเทศ
- ค. เป็นอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า (import-substitutes)
- ง. ใช้แรงงานในประเทศ
- จ. เป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งทำให้ได้เงินตราต่างประเทศ
- ฉ. อุตสาหกรรมที่รัฐบาลหรือองค์การรัฐบาลถือหุ้นไม่เกินร้อยละ $33\frac{1}{3}$

(2) ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการให้กู้เงิน

- ก. เงินให้กู้แต่ละรายจะต้องไม่ต่ำกว่า 1,000,000 บาท (เดิมได้กำหนดไว้ 500,000 บาท)
- ข. เดิมเงินกู้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศมีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9.5 ต่อปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ได้คิดเพิ่มอีกร้อยละ 1 จากการที่บริษัทต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราแลกเปลี่ยน (foreign exchange risk coverage) อัตราดอกเบี้ยสำหรับเงินกู้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และสำหรับเงินกู้ที่เป็นบาท จึงมีอัตราเช่นเดียวกันคือร้อยละ 10.5

- ต่อไป อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเนื่องจากเงินกู้ยืมที่เป็นเงินบาท
ของบรรษัทที่มีต้นทุนสูง บรรษัทจึงสงวนสิทธิที่จะคิดดอกเบี้ย
เงินกู้เท่ากับร้อยละ 10.5 หรือในอัตราดอกเบี้ยเท่ากับอัตรา
ดอกเบี้ยเงินกู้ขั้นต่ำของธนาคารพาณิชย์บวกกับอีกร้อยละ 0.5
- ค. ดอกเบี้ยชำระทุก ๆ 3 เดือนนับแต่วันเบิกเงินกู้ครั้งแรก
- ง. การชำระคืนเงินกู้มีระยะเวลาแตกต่างกัน มีกำหนดตั้งแต่ 5, 10,
15 ปี หรืออาจมากกว่า ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภท สภาพ และ
ฐานะการเงินของกิจการ
- จ. ระยะเวลาปลอดหนี้ $1\frac{1}{2}$ - 2 ปี สำหรับเงินกู้ที่อนุมัติแล้วแต่ยัง
ไม่ได้มีการเบิกถอน ผู้กู้จะต้องเสียอัตราค่าธรรมเนียมร้อยละ
0.75 ต่อปีให้แก่บรรษัท
- ฉ. ผู้กู้จะต้องมีส่วนลงทุนสมทบในกิจการด้วย โดยสัดส่วน
จำนวนเงินที่จะต้องลงทุนสมทบขึ้นอยู่กับสภาพของอุตสาหกรรม
นั้น ๆ
- ช. ผู้กู้จะต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น ที่ดิน อาคารโรงเรือน
เครื่องจักรและอุปกรณ์ ที่ดินหรือทรัพย์สินอื่นใดของผู้กู้หรือ
หุ้นส่วนก็ได้ หรือมีธนาคารพาณิชย์ค้ำประกัน
- ซ. เงินกู้ที่ได้รับจะใช้ได้เฉพาะตามเงื่อนไขการลงทุนที่ได้เสนอ
โครงการไว้เท่านั้น จะใช้เพื่อกิจการอื่นไม่ได้
- ญ. ในกรณีที่โรงงานอุตสาหกรรมอยู่ต่างจังหวัด ผู้กู้จะต้องออก
ค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ให้แก่เจ้าหน้าที่ของ
บรรษัทเพื่อสำรวจโครงการและดูหลักทรัพย์
- ฎ. ผู้กู้จะต้องออกค่าใช้จ่ายในการจ้างของหลักทรัพย์

9.4.4 แหล่งที่มาของเงินทุน

(ล้านบาท)

เมื่อสิ้นปี	2518	2517	2516	2515
ทุนที่เรียกชำระแล้ว	150	150	150	100
เงินสำรอง	90	67.6	54.9	44.1
เงินกู้จากเงินกองทุนพิเศษ (Special Loan Fund)	16.8	—	—	—
เงินกู้จาก AID	—	15.0	15.0	15.0
เงินกู้จากรัฐบาลไทย	215	191.9	77.8	79.6
เงินกู้จากรัฐบาลเดนมาร์ก	21.6	23.0	19.4	19.4
เงินกู้จากสถาบันสินเชื่อเพื่อการบูรณะแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก (KfW)	275.1	129.9	108.3	56.7
เงินกู้จากธนาคารพัฒนาเอเชีย	656.6	150.0	238.4	284.1
เงินกู้จากธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ	240.0	240.0	—	—
เงินกู้ธนาคารเอ็กซ์พอร์ต-อิมพอร์ตแห่งประเทศไทย	677	664.3	—	—
เงินเย็นพิเศษ-เครดิตจากธนาคารแห่งประเทศไทย	241.9	207.1	233.7	196.6
เครดิตขายตั๋วสัญญาใช้เงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย	40.0	40.0	40.0	40.0
เครดิตระยะยาวจากธนาคารแห่งประเทศไทย	200.0	100.0	—	—
หุ้นกู้ (Debentures)	80.	80	80	80
รวม	2,904.0	2,158.8	1,017.5	915.5

9.4.5 การจัดหาเงินทุนของบริษัท

นอกจากเงินทุนจากการจำหน่ายหุ้นสามัญของบริษัทแล้ว บริษัทยังมีความจำเป็นที่จะต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการดำเนินงาน อันหนึ่ง เพื่อเป็นการช่วยเหลือส่งเสริมให้บริษัทที่มีทรัพยากรมากขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้มีนโยบายชักจูงธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินทั้งในและนอกประเทศให้หันมาลงทุนในหุ้นกู้ของบริษัท โดยวางมาตรการไว้ดังต่อไปนี้

- (1) หุ้นกู้ของบริษัทที่ธนาคารพาณิชย์ถืออยู่ รวมกับการให้กู้ยืมที่มีหุ้นกู้ของบริษัทเป็นประกันนั้น ได้รับยกเว้นไม่ถือเป็นสินทรัพย์เสี่ยง (risk assets) ที่ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินกองทุนเป็นสัดส่วนตามมาตรา 10 ของ

พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ในกรณีของบริษัทเงิน
ทุนก็มีการกำหนดยกเว้นในทำนองเดียวกัน (ประกาศของธนาคารแห่ง
ประเทศไทยเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2518) .

- (2) หุ้นกู้ของบริษัทนอกโลมให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของสินทรัพย์ที่สาขาธนาคาร
พาณิชย์ที่จดทะเบียนในต่างประเทศต้องดำรงไว้ได้
- (3) ในการคำนวณอัตราส่วนเงินให้กู้ยืมแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งต่อเงินกองทุน
ของธนาคาร การให้กู้ยืมโดยซื้อหุ้นกู้บริษัทหรือโดยมีหุ้นกู้เป็นประกัน
ได้รับยกเว้นไม่ถือเป็นการให้กู้ยืม ในกรณีของบริษัทเงินทุนก็มีการ
กำหนดยกเว้นในทำนองเดียวกัน (ประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทย
เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2518)
- (4) ธนาคารพาณิชย์สามารถกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยโดยใช้หุ้นกู้ของ
บริษัทเป็นประกันได้
- (5) การรับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินที่เกิดจากการประกอบการอุตสาหกรรม
ของธนาคารแห่งประเทศไทย ช่วยให้บริษัทมีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น

นอกจากมาตรการส่งเสริมโดยทางอ้อมในข้อ 1-4 และความช่วยเหลือทางตรง
จากธนาคารแห่งประเทศไทยตามข้อ 5 การที่กระทรวงการคลังค้ำประกันเงินกู้ที่บริษัท
ได้ไปกู้ยืมมาจากต่างประเทศ ตลอดจนค้ำประกันหุ้นกู้ที่บริษัทได้นำออกจำหน่ายภายใน
ประเทศ ก็ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมการจัดหาเงินทุนได้มาก

9.4.6 อุตสาหกรรมที่บริษัทได้ให้กู้ตั้งแต่เริ่มกิจการ (พ.ศ. 2503- พ.ศ. 2518)

ตั้งแต่เริ่มกิจการได้มีอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ มาทำสัญญากู้เงินกับบริษัท
แล้วถึงเมื่อสิ้นธันวาคม พ.ศ. 2518 จำนวน 232 ราย รวมเงินกู้ที่ทำสัญญาไว้
2,304,188 ล้านบาท แยกตามสาขาเศรษฐกิจได้ดังนี้

สาขาเศรษฐกิจ	จำนวนผู้ ซื้อ	จำนวนเงิน (ล้านบาท)	%ของจำนวนทั้งสิ้น
เกษตรกรรม	1	5,845	0.25
เหมืองแร่	9	29,508	1.23
อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์	183	1,982,300	86.03
ก่อสร้าง	2	7,880	0.34
ขนส่ง ค้าปลีกค้าส่งและคมนาคม	14	159,855	6.94
บริการ	13	118,800	5.16
รวม	232	2,304,188	100.00

การธนาคารกลาง (Central Banking)

และธนาคารแห่งประเทศไทย

10.1 ประวัติการธนาคารกลางทั่วไป

ธนาคารกลางเก่า ๆ ในประเทศต่าง ๆ ส่วนมากมีกำเนิดมาจากธนาคารพาณิชย์ที่ได้ช่วยเหลือรัฐบาลของตนในทางการเงิน เช่น ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษ และต่อมาเนื่องจากการอำนวยความสะดวกให้แก่รัฐบาลเช่นนี้ ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษจึงได้รับเอกสิทธิ์ในการออกธนบัตรเป็นการตอบแทน ธนาคารที่ได้รับเอกสิทธิ์ในการออกธนบัตรดังกล่าวจะเรียกว่า ธนาคารออกบัตร (Bank of Issue) หรือธนาคารชาติ (National Bank) ในการวิวัฒนาการต่อมาธนาคารดังกล่าวได้ทำหน้าที่อื่นด้วย ไม่จำเพาะแต่การออกบัตร เช่น การเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์และการบริหารนโยบายการเงิน จึงได้เรียกชื่อว่า ธนาคารกลาง (Central Bank)

ในบรรดาธนาคารกลางด้วยกัน ธนาคารริกซ์แห่งประเทศสวีเดน (Riks Bank of Sweden) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2199 เป็นธนาคารกลางที่เก่าแก่ที่สุด แต่ธนาคารแห่งประเทศอังกฤษเป็นธนาคารแรกที่ได้รับเอกสิทธิ์ในการออกธนบัตรและเจริญด้วยศิลปะของการธนาคารกลางด้วยวิธีเอาผิดเป็นครู (trial and error) ในปลายศตวรรษที่ 19 เกือบทุกประเทศในยุโรป รวมทั้งญี่ปุ่น ได้ตั้งธนาคารออกบัตรขึ้นโดยมีเอกสิทธิ์และอำนาจพิเศษ ธนาคารเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นธนาคารของธนาคารพาณิชย์และของรัฐบาล ตลอดจนทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาล และได้เอาอย่างธนาคารแห่งประเทศอังกฤษในการปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ โดยเฉพาะศิลปะเกี่ยวกับนโยบายการเงิน

ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทุกประเทศในโลกใหม่ (อเมริกาเหนือ-ใต้) รวมทั้งอินเดีย จีน และประเทศไทย ยังไม่มีธนาคารกลาง และโดยมากแม้แต่แหล่งกลางที่ทำการออกธนบัตรก็ยังมี แต่ในปัจจุบันกล่าวได้ว่าไม่มีประเทศใดในโลกที่ไม่มีธนาคารกลางของ

ตนเอง เพราะว่าเป็นการประชุมร่วมกันทางการเงินระหว่างประเทศ ณ กรุงบรัสเซล เมื่อ พ.ศ. 2463 ที่ประชุมได้ลงความเห็นว่าการธนาคารกลางเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการรักษาเสถียรภาพทางการเงินของประเทศ ดังนั้นจึงได้เรียกร้องให้ประเทศที่ยังไม่มีธนาคารกลางได้จัดตั้งธนาคารกลางขึ้นโดยเร็ว เพราะนอกจากจะช่วยดำรงรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงินแล้ว ยังเพื่อประโยชน์ต่อการร่วมมือทางการเงินระหว่างประเทศได้ใกล้ชิดมากขึ้นด้วย

10.2 ประวัติธนาคารแห่งประเทศไทย

ความคิดที่จะตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทยนั้น มีมาช้านาน ก่อนการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2485 กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงริเริ่มตั้งสำนักงาน “บุคคัลภย” บ.ช.ง. (Book Club Association ซึ่งต่อมาคือ แบงก์สยามกัมมาจล) ขึ้นที่บ้านหม้อแล้ว ก็ได้ตั้งพระทัยว่าหากกิจการของสำนักงานเจริญดีจะให้เป็นแบงก์ชาติต่อไป ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2457 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ว่าจ้างเซอร์เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ ผู้เชี่ยวชาญทางการเงินชาวอังกฤษให้มาพิจารณาว่าจะเปลี่ยนแปลงแบงก์สยามกัมมาจลให้เป็นธนาคารกลางของประเทศได้หรือไม่ ต่อมาปี พ.ศ. 2476 นายเจมส์ แบกชเตอร์ ที่ปรึกษาการคลังของรัฐบาลได้ทำบันทึกว่าด้วยธนาคารกลาง และได้ให้ความเห็นว่า ประเทศไทยในระยะนั้นยังไม่พร้อมที่จะจัดตั้งธนาคารกลางขึ้น ที่ปรึกษาการคลังชาวอังกฤษคนต่อมาคือ นายดอลล์ ก็ยังไม่เห็นสมควรที่จะจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทยเช่นกัน

การจัดตั้งธนาคารกลางเพิ่งจะเริ่มเป็นรูปร่างขึ้นเมื่อรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย พุทธศักราช 2482 ขึ้น เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2482 และได้เปิดดำเนินงานเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ที่ตึกในบริเวณพระบรมมหาราชวัง สำนักงานธนาคารชาติไทยขึ้นตั้งขึ้นเป็นทบวงการเมืองขึ้นต่อกระทรวงการคลัง ได้รับทุนดำเนินงานจากรัฐบาลจำนวน 10 ล้านบาท พระยาทรงสุรเดช อธิบดีกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ในขณะนั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการ

ในระยะแรก ๆ สำนักงานธนาคารชาติไทยได้รับมอบหมายให้ดำเนินงานธนาคารกลางเฉพาะบางประเภท เช่น รับฝากเงินจากรัฐบาล องค์การรัฐบาล และธนาคารพาณิชย์ ให้กู้เงินและรับโอนเงินระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จัดการกู้เงินภายในประเทศแทนรัฐบาล สำหรับทางด้านธนาคารและการเงินระหว่างประเทศ สำนักงานธนาคารชาติไทยก็ได้มีส่วนจัดการให้ธนาคารไทย 3 ธนาคารร่วมกันให้ธนาคารโยโกฮามาสเปซู้กู้เงินจำนวน 10 ล้านบาท เพื่อช่วยส่งเสริมการค้ากับญี่ปุ่นให้ติดขัด ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 ได้เริ่มดำเนินงานทางด้าน การควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน นอกจากนี้ สำนักงานธนาคารชาติไทยยังได้มีส่วนอำนวยความสะดวกในการจำหน่ายสินค้าในต่างจังหวัดด้วยการให้เครดิตแก่บริษัทจังหวัดซึ่งรัฐบาลได้ตั้งขึ้นด้วย แต่เนื่องจากงานนี้อยู่ในขอบเขตของธนาคารพาณิชย์ ฉะนั้น เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับโอนงานนี้ต่อจากสำนักงานธนาคารชาติไทย จึงได้งดการปฏิบัติธุรกิจดังกล่าวและได้สะสมหนี้สินจนหมดสิ้นในปี พ.ศ. 2489 ภารกิจสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ ได้แก่ การตระเตรียมฝักรบมเจ้าหน้าที่ให้มีความชำนาญ เพื่อสามารถปฏิบัติงานธนาคารกลางโดยสมบูรณ์ได้ในโอกาสต่อไป

หลังจากได้เกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาในปลายปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งมีกองทัพอยู่ในประเทศไทย ได้เสนอให้ประเทศไทยจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นเพื่อเป็นเจ้าหน้าที่เงินตราโดยให้มีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชาวญี่ปุ่น เช่นเดียวกับที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้บังคับประเทศที่ถูกยึดครองอื่น ๆ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยซึ่งทรงเป็นผู้อำนวยการสำนักงานธนาคารชาติไทยขณะนั้นได้ทรงคัดค้านว่า ไม่มีความจำเป็นต้องกระทำเช่นนั้น เพราะเรามีสำนักงานธนาคารชาติไทย ซึ่งสามารถดำเนินงานโดยคนไทยอยู่แล้ว เมื่อการปรากฏเป็นเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องเร่งรัดเปลี่ยนสำนักงานธนาคารชาติไทยซึ่งขณะนั้นยังมีได้ปฏิบัติงานธนาคารกลางโดยสมบูรณ์ให้เป็นธนาคารกลางโดยแท้จริงขึ้นมา

ด้วยความจำเป็นดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทยพุทธศักราช 2485 ขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2485 กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นองค์การอิสระ ต่อมาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ได้ตราพระราชกฤษฎีกา

กำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทยพุทธศักราช 2485 ขึ้น ตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้กำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2485 โดยใช้อาคารซึ่งเป็นธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้เป็นสำนักงาน พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งทรงเป็นผู้ดำเนินการสำนักงานธนาคารชาติไทยอยู่แล้ว ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นพระองค์แรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 จึงได้ย้ายสำนักงานมาอยู่ที่บางขุนพรหม

ทุนแรกเริ่มของธนาคารแห่งประเทศไทยจำนวน 20 ล้านบาท นั้น ได้รับจากรัฐบาลเป็นการอุดหนุน และธนาคารยังได้รับโอนสินทรัพย์ของสำนักงานธนาคารชาติไทยส่วนที่เหลือเมื่อหักหนี้สินออกแล้วจำนวน 13.5 ล้านบาท มาเป็นเงินสำรองธรรมดาด้วย พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทยบัญญัติไว้ว่า กำไรสุทธิส่วนที่เหลือภายหลังที่ได้หักจ่ายเป็นเงินสำรองธรรมดา และเป็นเงินสำรองประเภทอื่นที่จะตั้งแล้ว จะต้องนำส่งเป็นรายได้เบ็ดเสร็จของรัฐทุกปี

ตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2485 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่กำกับโดยทั่วไปซึ่งกิจการของธนาคารแห่งประเทศไทย และมีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ผู้ว่าการ รองผู้ว่าการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้น และมีกรรมการอื่นเป็นผู้ควบคุมดูแลโดยทั่วไปอีก 7 นาย ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้ว่าการและรองผู้ว่าการเป็นประธานและรองประธานแห่งคณะกรรมการโดยตำแหน่งตามลำดับ การแต่งตั้งและการกำหนดค่าตอบแทนแก่พนักงานของธนาคารอยู่ในอำนาจของคณะกรรมการเอง และมีได้อยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน

10.3 อิศรภาพของธนาคารกลาง

ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินระดับสูงของชาติ ที่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมปริมาณเงินและปริมาณเครดิตของประเทศ ซึ่งจะส่งผลไปถึงความมั่นคงและก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้แล้ว ธนาคารกลางยังเป็นสถาบันที่ร่วมรับผิดชอบใน

นโยบายเศรษฐกิจอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศ แต่ธนาคารกลางในประเทศต่าง ๆ มักจะเป็นองค์การหนึ่งของรัฐ จึงมีความใกล้ชิดกับรัฐบาล ความใกล้ชิดดังกล่าวนี้ในบางครั้งอาจเป็นอันตรายต่อการดำเนินงานทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาเสถียรภาพได้ เพราะรัฐบาลอาจเล่นการเมืองหนักมือเกินไป แล้วใช้ธนาคารกลางเป็นเครื่องมือจัดพิมพ์ธนบัตรออกใช้จ่ายเกินความพอดี จนเกิดปัญหาเงินเฟ้อ ดังที่หลายประเทศได้ประสบกับปัญหาดังกล่าวมาแล้ว แต่ถ้าเป็นรัฐบาลที่ดีก็ใช้ธนาคารกลางเป็นเครื่องมือช่วยจรรโลงเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม อย่างไรก็ตาม ตามหลักปฏิบัติที่เห็นว่าถูกต้องในประเทศต่าง ๆ นั้น ธนาคารกลางจะมีอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็นทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความสมดุลในเรื่องความคิดเห็น นอกจากนี้แล้ว ลักษณะการดำเนินงานของรัฐบาลย่อมมุ่งหน้าใช้จ่ายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดเก็บรายได้ภาษีอากร ก็ต้องขึ้นอยู่กับรายได้ประชาชาติ สำหรับประเทศด้อยพัฒนามักจะประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน คือรายได้ภาษีอากรไม่พอเพียงกับความต้องการใช้จ่ายของรัฐ รัฐบาลจึงมีความโน้มเอียงไปสู่งเงินเฟ้อได้มาก ในขณะที่ธนาคารกลางมักมีความโน้มเอียงไปในทางประหยัด ระมัดระวังการปล่อยปริมาณเงินออกสู่เศรษฐกิจ ความขัดแย้งในความโน้มเอียงดังกล่าวนี้จะเป็นปัจจัยช่วยสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้ธนาคารกลางจะต้องมีอิสรภาพพร้อมที่จะแสดงความคิดเห็นขัดแย้งได้

อิสรภาพของการดำเนินงานธนาคารกลางจึงเป็นหลักการที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม อิสรภาพของธนาคารกลางนั้นไม่ใช่ "independent from the government" แต่ควรเป็น "independent within the government" ซึ่งถอดความเป็นไทยให้เข้าใจกันได้ก็หมายถึงว่า อิสรภาพของธนาคารกลางไม่ใช่อิสรภาพที่ไม่ขึ้นอยู่กับรัฐบาล แต่เป็นอิสรภาพภายในกรอบของนโยบายของรัฐบาล กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อิสรภาพของธนาคารกลางหมายถึง อิสรภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของธนาคารกลางในฐานะเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนั่นเอง ในการให้คำปรึกษาและแนะนำเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจใด ๆ แก่รัฐบาล ถือเป็นเรื่องที่สมควรที่ธนาคารกลางจะต้องให้หรือควรจะต้องให้ความเห็นอย่างตรงไปตรงมา ไม่หวั่นเกรงอิทธิพลของนักการเมืองใด ๆ แม้จะรู้ว่าความเห็นที่ให้จะไม่เป็น

ที่สนใจของนายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีท่านใด หรือนักการเมืองผู้ใด หรือวงการค้าธุรกิจ ที่มีอิทธิพลใด ๆ ธานาคารกลางได้ไตร่ตรองดูโดยละเอียดแล้วมีความเชื่อมั่นว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้องทั้งด้านข้อเท็จจริงและเหตุผล ธานาคารกลางจะต้องกล้าที่จะเสนอความเห็นนั้นต่อรัฐบาล ความเห็นของธานาคารกลางนี้ รัฐบาลอาจไม่เห็นชอบหรือคล้อยตามด้วยเสมอไป เพราะในบางครั้งรัฐบาลอาจจะมีความเห็นแตกต่างกับธานาคารกลางได้ในเรื่องเศรษฐกิจ หรือแม้จะเห็นด้วยก็อาจจะถือว่าเหตุผลด้านการเมืองมีความสำคัญเหนือกว่าก็เป็นได้ การตัดสินใจที่จะรับฟังความเห็นของธานาคารกลางนี้เป็นอำนาจของรัฐบาลโดยแท้จริงไม่ว่าประเทศใด

ข้อน่าสังเกตก็คือ เมื่อธานาคารกลางกล้าที่จะแสดงความเห็นโดยสุจริตใจแล้ว รัฐบาลไม่เห็นด้วยและตัดสินใจเลือกดำเนินการในทางที่ตรงกันข้ามกับที่ธานาคารกลางได้เสนอ หากธานาคารกลางยังเชื่อมั่นว่าการตัดสินใจของรัฐบาลนั้นผิด และการดำเนินงานของรัฐบาลจะทำให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่ส่วนรวมแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้ว่าการ ธานาคารจะประท้วงรัฐบาล วิธีประท้วงที่เด็ดขาดก็คือ การลาออกจากตำแหน่ง เพื่อมิให้ผู้ว่าราชการต้องเสียผลประโยชน์จากรายได้ในกรณีที่ต้องประท้วงรัฐบาลถึงขั้นลาออก ในบางประเทศ เช่น อิสราเอล ได้กำหนดในพระราชบัญญัติการธานาคารกลางไว้เลยว่า ถ้าหากในกรณีผู้ว่าการและรองผู้ว่าการลาออกเป็นการประท้วงนโยบาย โดยมีสาเหตุอื่นแล้ว ก็ให้ถือว่าผู้ลาออกยังคงมีสิทธิรับเงินเดือนเต็มตามอัตราเดิมจนกว่าจะได้รับเงินเดือนจากตำแหน่งหน้าที่อื่น

10.4 หน้าที่ของธานาคารกลาง

ภารกิจของการเป็นนายธานาคารกลางที่ถือปฏิบัติโดยธานาคารกลางในประเทศต่าง ๆ ทั่วไปมีหน้าที่ที่สำคัญดังนี้

1. หน้าที่ออกบัตร
2. การเป็นนายธานาคารของรัฐบาล
3. การเป็นนายธานาคารของธานาคารพาณิชย์

4. การกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน
5. การควบคุมปริวรรต
6. การรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศ
7. การกำหนดนโยบายการเงินและนโยบายเศรษฐกิจอื่น ๆ

ธนาคารกลางในบางประเทศอาจปฏิบัติหน้าที่เพียงบางประการข้างต้น และในบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น การกำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ ทั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ญี่ปุ่นและกระทรวงการคลังต่างดำเนินการด้วย การปฏิบัติหน้าที่ที่มากน้อยเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าธนาคารกลางแต่ละประเทศได้รับมอบหมายจากรัฐบาลอย่างไร และขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของธนาคารกลางจะสะท้อนให้เห็นความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้วยโดยเป็นปฏิภาคทางตรง

สำหรับธนาคารแห่งประเทศไทยมีการปฏิบัติตามหน้าที่แต่ละประการข้างต้น ดังนี้

10.4.1 หน้าที่ออกบัตร (Note Issue)

หน้าที่ออกบัตร ได้แก่ การออกธนบัตรใช้หมุนเวียนในเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องมีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจ ถ้าหากมีการออกธนบัตรมากเกินไปก็จะเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ ถ้าน้อยเกินความต้องการก็จะเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเงินฝืด ดังนั้นจึงต้องมีหลักเกณฑ์ในการควบคุม ในสมัยโบราณ เมื่อประเทศต่างๆ ยึดถือระบบมาตรฐานทองคำ (gold standard system) เป็นหลักเกณฑ์ในการออกธนบัตร การเปลี่ยนแปลงของปริมาณทองคำจะเป็นเครื่องกำหนดปริมาณเปลี่ยนแปลงของธนบัตรออกใช้ ในระบบดังกล่าวผู้ถือธนบัตรสามารถแลกเปลี่ยนธนบัตรเป็นทองคำได้ตามน้ำหนักที่ทางการกำหนด ผู้ออกธนบัตรจึงต้องดำรงทองคำไว้เป็นทุนสำรองเต็มตามมูลค่าของธนบัตรออกใช้ การเปลี่ยนแปลงของปริมาณธนบัตรจึงถูกควบคุมโดยความเคลื่อนไหวของปริมาณทองคำอย่างเคร่งครัด

โดยที่การเปลี่ยนแปลงมูลค่าธนบัตรภายใต้ระบบมาตรฐานทองคำต้องขึ้นอยู่กับปริมาณทองคำอย่างเคร่งครัด จึงทำให้ทางการไม่สามารถที่จะพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้นได้เมื่อมีความต้องการ ดังนั้นเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ประเทศต่าง ๆ มีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการสงครามเป็นจำนวนมาก จึงต้องเลิกการใช้ระบบมาตรฐานทองคำเพื่อจัดพิมพ์

ธนบัตรขึ้นใช้สนองความต้องการอย่างเต็มที่ เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้ว ประเทศที่สำคัญ เช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ก็ได้หันกลับไปใช้มาตรฐานทองคำเป็นบรรทัดฐานในการออกธนบัตรอีกครั้งหนึ่ง เพื่อควบคุมปริมาณเงินมิใช่เพื่อจนเกินไป แต่ในครั้งนี้นี้ไม่สามารถดำเนินการไปได้นาน เพราะระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การคมนาคมขนส่ง สะดวกขึ้น ความต้องการใช้ธนบัตรจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ถ้าหากจะไปผูกพันอยู่กับปริมาณการเปลี่ยนแปลงของทองคำเช่นเดิมจะเกิดปัญหาฝืดเคือง เพราะปริมาณเงินเพิ่มขึ้นไม่ทันการขยายตัวของเศรษฐกิจ จึงต้องเลิกมาตรฐานทองคำเป็นการเด็ดขาดแล้วใช้ระบบเงินตราบริหาร (Managed Currency System) ซึ่งมีหลักว่า ปริมาณธนบัตรจะเพิ่มขึ้น มากหรือน้อยเพียงใดให้ขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของผู้บริหารการเงิน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น ๆ ระบบนี้ได้ใช้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการรักษาค่าของเงินให้มีเสถียรภาพ และให้การควบคุมการออกธนบัตรมีความรัดกุม ประเทศต่าง ๆ จึงยังคงมีกฎหมายกำหนดให้การออกธนบัตรต้องมีทุนสำรอง ประกอบด้วยทองคำและสินทรัพย์ต่างประเทศที่อนุญาต ดำรงเป็นอัตราส่วนไม่น้อยกว่าที่กำหนดเสมอ ในประเทศไทย ตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2516 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การออกธนบัตร จะต้องต้องมีทุนสำรองดังต่อไปนี้

“มาตรา 30 ให้สินทรัพย์ดังต่อไปนี้เป็นสิ่งอันชอบด้วยกฎหมายที่จะประกอบขึ้นเป็นทุนสำรองเงินตรา

- (1) ทองคำ
- (2) เงินตราต่างประเทศอันเป็นเงินตราที่พึงเปลี่ยนได้หรือเงินตราต่างประเทศอื่นใดกำหนดโดยกฎกระทรวง ทั้งนี้ต้องเป็นรูปเงินฝากในธนาคารนอกราชอาณาจักรหรือในสถาบันการเงินระหว่างประเทศ
- (3) หลักทรัพย์ต่างประเทศที่จะมีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศที่ระบุไว้ใน (2)

- (4) ทองคำและสินทรัพย์ต่างประเทศที่นำส่งสมทบกองทุนการเงินระหว่างประเทศ
- (5) ใบสำคัญสิทธิพิเศษถอนเงิน
- (6) หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่จะมีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศที่ระบุไว้ใน (๒) หรือเป็นบาท
- (7) ตัวเงินในประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพึงซื้อหรือรับช่วงซื้อลดได้ แต่ต้องมีค่ารวมกันไม่เกินร้อยละสิบของจำนวนธนบัตรออกใช้

สินทรัพย์ตาม (1) (2) (3) (4) และ (5) นั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องจัดตารางไว้ให้มีค่ารวมกันทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละหกสิบของจำนวนธนบัตรออกใช้

สินทรัพย์ตาม (2) และ (3) ซึ่งกำหนดไว้ในวรรคสองต้องมีอายุคงเหลือตามกำหนดฝากหรือไถ่ถอนไม่เกินสามปี”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการออกธนบัตรแต่ละบาทนั้นจะต้องมีสินทรัพย์ตามรายการหนึ่งรายการใดใน 7 รายการข้างต้นแลกเปลี่ยนนำออกใช้ นั่นคือจะต้องมีทุนสำรองตามประเภทสินทรัพย์ทั้ง 7 รายการเต็ม 100% และในจำนวนนี้จะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ที่ต้องเป็นสินทรัพย์ที่เป็นทองคำและเงินตราต่างประเทศ ตามรายการ (1) ถึง (5)

นอกเหนือจากการออกธนบัตรดังกล่าวแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังให้บริการเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนธนบัตรเก่าหรือชำรุด อันเป็นเรื่องที่ปฏิบัติทั่วไปในประเทศอื่นเช่นกัน การคัดเลือกธนบัตรเก่าออก แล้วแลกเปลี่ยนธนบัตรใหม่ออกใช้หมุนเวียนแทนนั้นก็เพื่อจะทำให้สภาพของธนบัตรที่ใช้หมุนเวียนใหม่มาใช้อยู่เสมอ ทั้งนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าในสมัยที่ยังต้องจ้างบริษัทในต่างประเทศพิมพ์ธนบัตรให้ นั้น ค่าจ้างพิมพ์ธนบัตรสูง จึงต้องประหยัด ดังนั้น ถ้าหากธนบัตรยังมีสภาพไม่เก่าหรือชำรุดมาก ก็ยังปล่อยให้หมุนเวียนในเศรษฐกิจ แต่เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยมีโรงพิมพ์ธนบัตรเอง ปริมาณธนบัตรใหม่ที่นำออกใช้แลกเปลี่ยนธนบัตรเก่าชำรุดจึงมีปริมาณมาก และสามารถแลกเปลี่ยนนำธนบัตรใหม่ออกใช้ได้มาก ธนบัตรหมุนเวียนในสมัยนี้จึงมีสภาพน่าใช้กว่าในสมัยเมื่อก่อน มีโรงพิมพ์ธนบัตรซึ่งจัดตั้งเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2512

เมื่อธนบัตรชำรุด เช่น ขาดครึ่งท่อน ธนบัตรดังกล่าวย่อมไม่สามารถนำไปใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย โดยตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ระบุลักษณะธนบัตรชำรุดไว้ดังนี้

- (1) ธนบัตรครึ่งฉบับ คือ ครึ่งหนึ่งของธนบัตรซึ่งได้ถูกแยกตรงกลาง หรือ ไกล่กับกลางเป็นสองส่วนตามยี่น
- (2) ธนบัตรต่อท่อนผิด คือ ธนบัตรซึ่งมีส่วนของธนบัตรฉบับอื่นมาต่อเข้าเป็นฉบับเดียวกัน
- (3) ธนบัตรขาดวินหรือลบเลือน คือ ธนบัตรซึ่งส่วนหนึ่งขาดหายหรือมีเหตุที่ทำให้อ่านข้อความหรือตัวเลขไม่ได้ความ

ธนบัตรชำรุดเหล่านี้ ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ดังกล่าว กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยรับแลกเปลี่ยนธนบัตรชำรุดตามข้อจำกัดหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ดังนี้

- ก. ธนบัตรครึ่งฉบับ ให้รับแลกเปลี่ยนแต่ละครึ่งฉบับเพียงครึ่งราคา
- ข. ธนบัตรต่อท่อนผิด ถ้าไม่เกิน 2 ท่อน แต่ละท่อนเป็นธนบัตรแบบและชนิดเดียวกันให้รับแลกเปลี่ยนเต็มราคาของธนบัตรนั้น
- ค. ธนบัตรขาดวิน ให้รับแลกเปลี่ยนเฉพาะเมื่อเห็นได้ประจักษ์ว่า ส่วนที่ได้เห็นอยู่มีมากกว่าครึ่งฉบับ โดยให้รับแลกเปลี่ยนเต็มราคาของธนบัตรนั้น
- ง. ธนบัตรลบเลือน ให้รับแลกเปลี่ยนเฉพาะการลบเลือนนั้นไม่ถึงกับทำให้ไม่รู้ว่าเป็นธนบัตรแท้จริงโดยให้รับแลกเปลี่ยนเต็มราคาของธนบัตรนั้น

การให้บริการดังกล่าวของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนัก ตลอดจนไม่สะดวกต่อประชาชนที่จะเดินทางไปแลกยังที่ทำการของธนาคารแห่งประเทศไทย จึงมีอาชีพพ่อค้ารับแลกธนบัตรเก่าขาดชำรุด เพื่อค้ากำไร รับแลกจากประชาชนทั่วไป โดยจ่ายให้ในอัตราที่ต่ำกว่าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด เพื่อจะได้กำไรจากส่วนต่าง เมื่อนำไปแลกเปลี่ยนที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอีกทีหนึ่ง

10.4.2 การเป็นธนาคารของรัฐบาล (The Banker of the Government)

การเป็นธนาคารของรัฐบาล เป็นหน้าที่ที่ถือปฏิบัติโดยธนาคารกลางทั่วไป การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนี้ แบ่งออกได้เป็น 3 ประการ คือ

- (ก) เป็นผู้รักษาสัญชีเงินฝากของรัฐบาล
- (ข) เป็นผู้ให้กู้ยืมแก่รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ
- (ค) เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาล

(ก) การทำหน้าที่เป็นผู้รักษาสัญชีเงินฝากของรัฐบาล ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นผู้รักษาสัญชีเงินฝากของรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจต่างๆ รายจ่ายและรายได้งบประมาณจะต้องจ่ายและนำฝากที่บัญชีธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ถือเป็นข้อกำหนดของกระทรวงการคลัง รัฐวิสาหกิจใด หรือส่วนราชการใดต้องการนำฝากไว้ที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเสียก่อน บัญชีเงินฝากของรัฐบาลที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เรียกว่า “บัญชีเงินคงคลัง” ซึ่งจะแสดงฐานะการเงินของรัฐบาลในแต่ละราย ดังที่เรียกว่าฐานะเงินคงคลัง โดยที่ธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินที่มีได้มุ่งหวังกำไร ดังนั้น จึงถือเป็นหลักปฏิบัติทั่วไปว่า ธนาคารจะไม่จ่ายดอกเบี้ยให้แก่เงินที่ฝากไว้ที่ธนาคารกลาง ในกรณีของธนาคารแห่งประเทศไทยตามกฎหมายไม่อาจจะจ่ายดอกเบี้ยเงินฝากให้แก่ผู้ฝากใด ๆ

(ข) การทำหน้าที่เป็นผู้ให้กู้ยืมแก่รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ โดยที่การกู้เงินจากธนาคารกลางเป็นการกู้เงินที่อาจก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อได้ง่ายกว่าการกู้จากแหล่งอื่น ๆ ฉะนั้น นับแต่ปลายปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา จึงได้มีการตกลงระหว่างรัฐบาล (กระทรวงการคลัง) กับธนาคารแห่งประเทศไทยที่จะยึดหลักการกู้เงินจากธนาคารแห่งประเทศไทยในชั้น “แหล่งสุดท้าย” อย่างแท้จริงกล่าวคือ ธนาคารจะให้รัฐบาลกู้เงินในเมื่อไม่สามารถกู้จากแหล่งอื่น ๆ ได้เพียงพอกับความต้องการ ในระยะต้น ๆ ได้มีการกำหนดขีดชั้นให้รัฐบาลกู้ยืมเงินจากธนาคารไว้ไม่เกินปีละ 300 ล้านบาท แต่ขีดจำกัดดังกล่าวได้เพิกถอนในระยะหลัง ๆ นี้ เนื่องจากรัฐบาลกู้เงินจากแหล่งอื่น ๆ ได้น้อยลงมาก

ในปัจจุบัน เงินกู้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยให้แก่รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ให้กู้เพื่อชดเชยการขาดดุลเงินงบประมาณของรัฐบาลเป็นการทั่วไป (2) ให้กู้เพื่อใช้จ่ายตามโครงการเฉพาะอย่างของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจสำหรับการให้กู้เงินเพื่อชดเชยเงินงบประมาณขาดดุลนั้น ในทางปฏิบัติถือเป็นประเพณีว่า ในการจัดทำงบประมาณประจำปี จะต้องมีการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย การหารือดังกล่าวมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อกำหนดระดับรายได้ รายจ่าย และจำนวนขาดดุลของงบประมาณให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอันในที่นี้จะขำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงินของประเทศการพิจารณาเรื่องดังกล่าว คลุมถึงการกำหนดจำนวนเงินเพื่อชดเชยการขาดดุลของงบประมาณที่คาดว่าจะได้จากแหล่งต่าง ๆ ด้วย คือ กู้จากประชาชนจากธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทย และโดยใช้เงินคงคลัง สำหรับการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า ในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 จนถึง พ.ศ. 2511 ได้มีจำนวนลดน้อยลงเป็นลำดับ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากสถาบันการเงินโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์นิยมลงทุนถือพันธบัตรรัฐบาล นับแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา การจำหน่ายพันธบัตรรัฐบาลเริ่มได้ผลน้อยลง จึงทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะถือพันธบัตรรัฐบาลเพิ่มขึ้น และวงเงินที่จะให้รัฐบาลกู้จึงถือเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่งที่จะควบคุมปริมาณเงินให้มีความสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ

ส่วนการให้กู้เงินแก่รัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจสำหรับโครงการเฉพาะอย่างนั้น กระทำในรูปของการรับซื้อหลักทรัพย์รัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจเพื่อให้ นำเงินไปใช้จ่ายดำเนินงานตามโครงการหนึ่งโดยเฉพาะ ในปัจจุบันนี้เองด้วยประเทศไทยมีเงินสำรองระหว่างประเทศจำนวนมากพอที่จะיע็ดเอาส่วนหนึ่งมาใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศได้ ธนาคารในฐานะเป็นผู้รักษาและจัดการเงินสำรองฯ จึงได้ให้กู้เงินตราต่างประเทศจำนวนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็น (ก) โครงการที่เป็นประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลัง (ข) เป็นโครงการที่ได้จัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว และพร้อมที่จะดำเนินการ

ได้โดยสะดวกและ (ค) เป็นโครงการที่มีความสำคัญอันดับสูงในบรรดาโครงการต่าง ๆ จำนวนเงินที่ได้ผูกพันให้รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจกู้มาจนถึงปี พ.ศ. 2513 รวมประมาณ 69.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาเพื่อใช้จ่ายดำเนินงานตามโครงการดังต่อไปนี้

ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

1. ให้กู้โดยตรง

ก. โครงการไฟฟ้าอันฮีระยะที่ 4	10.0
ข. โครงการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดี	1.7
ค. โครงการปรับปรุงคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล	1.0
* ง. โครงการพัฒนาอาชีวศึกษา	8.0
* จ. โครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม	7.7

2. ให้กู้ร่วมกับธนาคารโลก

ก. โครงการเขื่อนผาช่อม	16.0
ข. โครงการทางหลวงระยะที่ 3	25.0
	<u>69.4</u>
รวม	<u>69.4</u>

การที่ธนาคารให้กู้เงินตราต่างประเทศก็เพื่อให้ใช้จ่ายจัดซื้อวัสดุและอุปกรณ์จากต่างประเทศ ซึ่งไม่มีผลทำให้เกิดการขยายตัวในปริมาณเงิน และยังเป็นภาระผูกมัดให้รัฐบาลต้องชำระค่าบริการหนี้ด้วยเงินตราต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เงินสำรองฯ ต้องด้อยค่าลง

สำหรับดอกเบี้ยเงินกู้รายต่าง ๆ นั้น ธนาคารคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำมาก (ร้อยละ 0.75 ต่อปี) สำหรับเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษา แต่สำหรับเงินกู้ที่ให้แก่การไฟฟ้าอันฮีนั้น ธนาคารคิดดอกเบี้ยตามปกติ (ร้อยละ 5.5 ต่อปี) เพราะเป็นกิจการที่มีรายได้และมีกำไรดี

* เงินกู้ตามโครงการ พัฒนาอาชีวศึกษาและโครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสมส่วนใหญ่ เบิกใช้เป็นเงินบาท เพื่อเป็นรายจ่ายค่าก่อสร้างอาคารเรียน ส่วนที่เบิกใช้เป็นเงินตราต่างประเทศมีเพียงประมาณร้อยละ 20 ของเงินกู้ทั้งหมดสำหรับโครงการพัฒนาอาชีวศึกษา และประมาณร้อยละ 24 สำหรับโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม

การที่ธนาคารร่วมกับธนาคารโลกให้รัฐบาลกู้เงินนั้น ผลประโยชน์ที่ธนาคารได้รับ (ดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี สำหรับเงินกู้โครงการเชื่อมผาซ่อม และร้อยละ 6.25 ต่อปี สำหรับโครงการทางหลวงระยะที่ 3) ก็คืนให้ประเทศไทยทั้งหมด (เพราะเงินสำรองเป็นสมบัติของชาติ ไม่ใช่ของรัฐบาล หรือของธนาคารแห่งประเทศไทย) ความจริงเมื่อให้กู้เงินสำหรับโครงการทั้งสองนั้น ธนาคารอยู่ในฐานะให้กู้เต็มจำนวนได้ (คือ 26 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา สำหรับโครงการเชื่อมผาซ่อม และ 29 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา สำหรับโครงการทางหลวงระยะที่ 3) โดยที่รัฐบาลไม่จำเป็นต้องกู้จากธนาคารโลก แต่ที่ธนาคารร่วมกับธนาคารโลกก็เพื่อต้องการใช้บริการของธนาคารโลกตั้งแต่ขั้นการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ ตลอดจนการควบคุมการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิด ซึ่งบริการเหล่านี้ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่สามารถให้ได้ เพราะธนาคารชาติผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ และเพื่อเป็นหลักประกันว่า การซื้อวัสดุและอุปกรณ์จะต้องมีการประมูลทั่วโลกตามหลักของธนาคารโลกเพื่อให้ได้ของดีที่สุดในราคาต่ำที่สุด

(ก) การทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาล ธนาคารแห่งประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาลที่สำคัญหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ การเป็นตัวแทนในการจัดการหนี้ของรัฐบาล และตัวแทนของรัฐบาลในองค์การการเงินระหว่างประเทศ

การเป็นตัวแทนในการจัดการหนี้สาธารณะของรัฐบาลนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายให้จัดการหนี้ของรัฐบาลเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งมาตั้งแต่สมัยยังเป็นสำนักงานธนาคารชาติไทย ในขั้นแรก การกู้เงินของรัฐบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ในเวลาต่อมา การกู้เงินก็เพื่อเป็นการชดเชยการขาดดุลของงบประมาณประจำปี และจำนวนเงินกู้ทวีมากขึ้นจนหน้าที่การจัดการหนี้สาธารณะถือเป็นนโยบายที่สำคัญของธนาคารแห่งประเทศไทยในการควบคุมปริมาณเงินในเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

หนี้ของรัฐบาลนั้นแบ่งออกได้ 2 ประเภทคือ หนี้ต่างประเทศ และหนี้ภายในประเทศ โดยที่การก่อหนี้สินของรัฐบาลจะต้องสอดคล้องกับกำลังเศรษฐกิจ มิฉะนั้นจะเป็นสาเหตุให้เกิดเงินเฟ้อได้ จึงมีการกำหนดขอบเขตการก่อหนี้สินไว้ดังนี้

(ค. 1) ตามความในมาตรา 9 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 แก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2515 กำหนดให้กระทรวงการคลังมีอำนาจกู้เงินภายในประเทศมาชดเชยส่วนต่างที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้ แต่กรณีจะเป็นประการใดก็ตาม การกู้เงินในปีหนึ่ง ๆ จะต้องไม่เกินร้อยละสิบของจำนวนงบประมาณรายจ่ายประจำปีและงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมกับอีกร้อยละแปดสิบของงบประมาณรายจ่ายที่ตั้งไว้สำหรับชำระคืนต้นเงินกู้ และการกู้เงินตามมาตรานี้จะใช้วิธีออกตั๋วเงินคลังพันธบัตร หรือตราสารอื่นใดก็ได้ตามความเหมาะสม

ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นตัวแทนรัฐบาลในการจัดจำหน่ายหลักทรัพย์รัฐบาล (เอกสารเงินกู้ในประเทศของรัฐบาลทุกประเภท) การชำระดอกเบี้ยและอื่น ๆ ในการนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะให้คำปรึกษาหารือถึงวิธีกำหนดประเภทของหลักทรัพย์ เช่น ควรเป็นตั๋วเงินคลังหรือพันธบัตรรัฐบาลจำนวนเท่าใด อายุของพันธบัตรและอัตราดอกเบี้ย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงภาวะตลาดการเงินในขณะนั้น ๆ ปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นตัวแทนจำหน่ายพันธบัตรรัฐบาลไทยแต่ผู้เดียว และเป็นผู้ดำเนินการประมูลตั๋วเงินคลังทุกวันพฤหัสบดีที่สำนักงานใหญ่

(ค. 2) ในการกำหนดขอบเขตการก่อหนี้จากต่างประเทศนั้น ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2504 เห็นชอบด้วยกับหลักเกณฑ์ซึ่งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) กระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ และธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกันเสนอให้การชำระหนี้คืนเป็นเงินตราต่างประเทศต้องไม่เกินร้อยละ 5 ของปริมาณเงินตราต่างประเทศ (คำนวณจากรายได้จากการส่งสินค้าและบริการออก) ที่คาดว่าจะหามาได้แต่ละปี

ในปี พ.ศ. 2507 ได้มีการปรับปรุงเป้าหมายเพื่อให้รัฐบาลสามารถกู้ยืมเงินจากต่างประเทศได้มากขึ้นเป็นร้อยละ 7 ของปริมาณเงินตราต่างประเทศที่คาดว่าจะหามาได้แต่ละปี เป้าหมายดังกล่าวยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน (เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519) และให้มีคณะกรรมการนโยบายเงินกู้ต่างประเทศซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นประธาน โดย

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นกรรมการอยู่ด้วย หลักการการก่อกำหนดอัตราดอกเบี้ยต่างประเทสนั้น ใช้วิธีขอกู้จากองค์การการเงินระหว่างประเทศ หรือรัฐบาลต่างประเทศ และองค์การการเงินของรัฐบาลต่างประเทศโดยตรง ซึ่งมีเงื่อนไขเงินกู้ผ่อนปรนกว่าเป็นอันดับแรก วิธีการกู้เงินจากรัฐบาลต่างประเทศอีกวิธีหนึ่งคือ ธนาคารโลกได้จัดประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อประสานการช่วยเหลือเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เรียกว่า Consultative Group for Thailand นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา โดยมีการประชุมกับกลุ่มประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น เป็นต้น ทุกปี ณ กรุงปารีส โดยฝ่ายไทยจะเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยเงินกู้จากต่างประเทศให้ประชุมพิจารณาเพื่อขอกู้ยืมเงินมาใช้ตามโครงการต่าง ๆ ในการประชุมดังกล่าวธนาคารแห่งประเทศไทยก็มีส่วนร่วมด้วย

นอกเหนือจากนี้แล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาลในด้านอื่น ๆ เช่น ควบคุมปริวรรตเงินตราต่างประเทศ ซื้อขายเงินตราต่างประเทศเพื่อรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน (Exchange Equalization Fund) เป็นต้น

ในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลในด้านต่างประเทศนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของรัฐบาลในกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของสถาบันนี้เมื่อกลางปี พ.ศ. 2492 ในการนี้ นอกจากจะทำหน้าที่รวบรวมและจัดส่งข้อสนเทศและข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่กองทุนฯ และรับฝากเงินบาทของกองทุนฯ แล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังให้ความร่วมมือดำเนินงานทางด้านประเทศไทยอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการทำงานของกองทุนฯ ระหว่างประเทศตลอดมา โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพและเสถียรภาพในการแลกเปลี่ยนเงินตราและการชำระหนี้ระหว่างประเทศซึ่งกองทุนฯ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การผลิตและการค้าของโลกขยายตัวอย่างรวดเร็ว

สำหรับทางด้านธนาคารโลกและสถาบันในเครือธนาคารโลก คือ สมาคมพัฒนาการระหว่างประเทศ (International Development Association) และบรรษัทการเงินระหว่างประเทศ (International Finance Corporation) นั้น ถึงแม้ธนาคารแห่งประเทศไทย-

ไทยจะมีได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาลโดยตรง แต่ก็ได้ให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับสถาบันดังกล่าวตลอดมา

ในปัจจุบันนี้ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าการของประเทศไทยในสภาผู้ว่าการกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ว่าการสำรองในกองทุนการเงินระหว่างประเทศดังกล่าว สภาผู้ว่าการของกองทุนฯ และธนาคารโลกดังกล่าวนี้มีหน้าที่กำหนดและควบคุมนโยบายดำเนินงานของสถาบันทั้งสอง

10.4.3 การเป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ (The Banker of the Commercial Banks)

ธนาคารกลางมีฐานะการดำเนินงานที่แตกต่างไปจากธนาคารพาณิชย์ ที่สำคัญก็คือธนาคารกลางจะไม่ทำธุรกิจธนาคาร เช่น การรับฝากเงิน และการให้กู้ยืมเงิน ฯ โดยตรงกับประชาชน เพราะธนาคารกลางได้รับเอกสิทธิ์ในการพิมพ์ธนบัตรออกใช้ ถ้าหากแข่งขันในการทำธุรกิจกับธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปย่อมจะได้เปรียบและไม่เหมาะสม ดังนั้นธนาคารกลางจึงปฏิบัติหน้าที่ให้บริการธนาคารแก่รัฐบาลและแก่ธนาคารพาณิชย์ โดยที่ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ประชาชน การใช้บริการของธนาคารกลางแก่ประชาชนจึงสามารถกระทำได้โดยผ่านธนาคารพาณิชย์อีกทีหนึ่ง

ในการปฏิบัติหน้าที่เป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ หลักการที่ใช้ปฏิบัติโดยทั่วไปแบ่งหน้าที่ออกได้ดังนี้

- ก. หน้าที่ในการรับฝากเงินและอำนวยความสะดวกในการหักบัญชีระหว่างกัน
- ข. หน้าที่ในการให้กู้ยืมเงิน
- ค. หน้าที่ในการกำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์
- ง. หน้าที่ในการควบคุมเครดิต
- ก. หน้าที่ในการรับฝากเงิน แรกเริ่มเดิมทีธนาคารพาณิชย์เปิดบัญชีเก็บรักษาเงินสดส่วนที่เกินกว่าจำเป็นต้องใช้ประจำวันกับธนาคารกลาง เนื่องจากมีความเชื่อถือและ

ไว้วางใจธนาคารเพราะนอกจากความสะดวกที่ได้รับในการเบิกถอนเงินสดมาใช้ และเป็นเงินสำรองในการชำระหนี้การหักบัญชีระหว่างธนาคารแล้ว ยังมีประโยชน์อื่นอันพึงได้รับจากธนาคารกลางด้วย การปฏิบัตินี้ได้สืบเนื่องต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ธนาคารพาณิชย์ในประเทศต่าง ๆ ฝากเงินสดส่วนที่เกินความจำเป็นต้องใช้ไว้กับธนาคารกลาง และด้วยพัฒนาการของธนาคารกลางในระยะต่อมา ธนาคารกลางได้เล็งเห็นประโยชน์ที่ธนาคารพาณิชย์นำเงินสดมาฝากไว้กับตน จึงได้มีกฎหมายบังคับให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรอง (cash reserve) ไว้กับธนาคารกลางเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมเครดิต

การมีกฎหมายบัญญัติให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองไว้กับธนาคารกลางได้มีการริเริ่มมาจากธนาคารกลางในสหรัฐอเมริกา ก่อน และต่อมาธนาคารกลางในประเทศอื่น ๆ เห็นประโยชน์ในการใช้เป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตให้มีความสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น ๆ

เงินฝากของธนาคารพาณิชย์ที่ธนาคารกลางนั้นใช้ประโยชน์เพื่อการหักบัญชีชำระหนี้ระหว่างธนาคาร และการรวมเงินสดของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ มาอยู่ในแหล่งเดียวที่ธนาคารกลางนี้ย่อมเป็นประโยชน์ที่ธนาคารกลางจะได้ใช้เป็นเงินทุนให้กู้ยืมหรือรับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินในทางที่ช่วยผ่อนคลายสภาพคล่องของธนาคารพาณิชย์และเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ

ปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องฝากเงินสดไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยในอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ของยอดเงินฝาก และปรากฏว่ายอดเงินฝากจริงเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 เป็นมูลค่า 4,721 บาท หรือเท่ากับร้อยละ 5.4 ของยอดเงินฝาก จึงมีสำรองส่วนเกินไว้มากถึงร้อยละ 2.4 ของเงินฝาก ซึ่งคำนวณเป็นมูลค่าได้ประมาณ 2,100 ล้านบาท ทั้งนี้ เนื่องจากภาวะธุรกิจซบเซา การลงทุนมีน้อย ความต้องการกู้ยืมเงินจึงตกต่ำไปด้วย ทำให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงส่วนเกินไว้สูง

ข. หน้าที่ในการให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ ในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการเงินอื่น ๆ ในบางระยะอาจประสบปัญหาเงินสดขาดมือ หรือต้องสูญเสียเงินสดจากผลการหักบัญชีชำระหนี้ระหว่างธนาคาร ทำให้เงินฝากที่ธนาคารกลางต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด เกิดสภาพที่เรียกว่า สภาพคล่องตึงตัว (tight liquidity) ในกรณีเช่นนี้ธนาคารพาณิชย์แห่งนั้นหรือสถาบันการเงินแห่งนั้นจะกู้เงินจากแหล่งอื่นมาชดเชยฐานะเงินสดขาดมือดังกล่าว ในกรณีปกติอาจสามารถกู้ยืมได้จากธนาคารหรือสถาบันการเงินอื่นได้ แต่ในกรณีที่เมื่ออาจหาแหล่งเงินทุนอื่นไม่ได้ ธนาคารกลางจะเป็นแหล่งที่พร้อมจะให้ความอนุเคราะห์ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกบทบาทหนึ่งของธนาคารกลางว่า “ผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย” (lender of the last resort)

การเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายนั้นนับว่าเป็นหน้าที่ ที่สำคัญยิ่งของธนาคารกลาง โดยมีวิธีปฏิบัติ 3 วิธี คือ

- (ข.1) ทำการรับช่วงซื้อลดตั๋วเงินที่เกิดจากการค้าโดยสุจริต
- (ข.2) ทำการซื้อตั๋วเงินคลังและพันธบัตรรัฐบาล
- (ข.3) ให้กู้ยืมเงินโดยมีทรัพย์สินเป็นประกัน

ธนาคารกลางจะให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์โดยวิธีใดวิธีหนึ่งดังกล่าวข้างต้น เมื่อธนาคารพาณิชย์มีความต้องการเงินเพื่อชดเชยฐานะ ก็จะนำตั๋วสัญญาให้เงินหรือตั๋วเงินคลังขายลดให้แก่ธนาคารกลาง หรือมีเช่นนั้นก็กู้ยืมโดยตรงโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในประเทศไทยธนาคารแห่งประเทศไทยใช้วิธีปฏิบัติ (ข. 3) โดยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์นำพันธบัตรรัฐบาลวางเป็นประกันเงินกู้ทุกครั้ง

ในประเทศอังกฤษ หน้าที่การให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายของธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษนั้นมีประเพณีปฏิบัติที่แตกต่างออกไปดังนี้ สถาบันซื้อลด (discount houses) จะเป็นผู้นำตั๋วเงินซึ่งส่วนมากเป็นตัวแลกเงินหรือตั๋วสัญญาใช้เงินระยะสั้นที่เกิดจากการค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศซึ่งต้องมีลายมือชื่อที่เชื่อถือได้สองลายมือชื่อ ลายมือชื่อหนึ่งเป็นของลูกค้า อีกลายมือชื่อหนึ่งเป็นของธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันซื้อลด เมื่อธนาคารพาณิชย์ซึ่งเรียกว่า clearing houses ขาดแคลนเงินก็ไม่ไปพึ่งธนาคารกลาง แต่ใช้วิธีเรียก

เงินที่ได้ให้สถาบันซื้อลดก็ไปกลับคืนมา และเพราะเหตุนี้สถาบันซื้อลดจึงต้องวิ่งไปพึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยอีกต่อหนึ่ง

นอกเหนือจากการให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายโดยมีพันธบัตรรัฐบาลค้ำประกันแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังให้กู้ยืม โดยวิธีรับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินเรียกว่า rediscount facilities ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจเอกชนที่เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจอย่างเด่นชัด หน้าที่ดังกล่าวนี้จะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

ค. หน้าที่ในการกำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพาณิชย์ต้องปฏิบัติตามกฎหมายควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ ในกรณีของประเทศไทยธนาคารพาณิชย์จะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เพื่อดูแลการประกอบกิจการของธนาคารพาณิชย์ให้ถูกต้องตามกฎหมายและให้มีความมั่นคง ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายหน้าที่จากกระทรวงการคลังในการกำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ รายละเอียดจะได้กล่าวในหัวข้อ 10.4.4 ต่อไป

ง. การควบคุมเครดิต ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 6 แล้วว่าธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่สามารถสร้างเครดิต การสร้างเครดิตดังกล่าวควรมีปริมาณพอดีกับกำลังของเศรษฐกิจในขณะนั้น ถ้าหากมีการสร้างเครดิตมากจนเกินความพอดีของเศรษฐกิจในขณะนั้น ธนาคารกลางจะต้องเข้าควบคุมการขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ให้มีปริมาณที่เหมาะสม ศิลปะในการควบคุมเครดิตของธนาคารพาณิชย์ก็คือ ศิลปะการดำเนินนโยบายการเงินซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

10.4.4 การกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน (Financial Institution Supervision and Examination)

งานกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินเป็นงานที่ใกล้ชิดและติดต่อกับสถาบันการเงินโดยตรง จึงเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่งของการเป็นนายธนาคารกลาง กล่าวคือจะทำหน้าที่ในการควบคุมและดูแลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ให้เป็นไปตามขอบเขตของกฎหมาย หน้าที่ในการกำกับสถาบันการเงิน ได้แก่ การควบคุมการดำเนินงานของสถาบัน

การเงินภายในขอบเขตที่ถูกต้องตามกฎหมาย และการพิจารณาคำขออนุญาต หรือผ่อนผันต่าง ๆ และโดยที่อาจมีการหลีกเลี่ยงปฏิบัติไปในทางที่มีชอบ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อเงินทุนที่เป็นเงินฝากของประชาชน ธนาคารกลางจึงต้องมีการตรวจสอบการดำเนินงานของสำนักงานสถาบันการเงินโดยใกล้ชิด ถ้าหากพบการกระทำผิดต่อกฎหมายก็จะพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายจากกระทรวงการคลังให้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวโดยฝ่ายงานที่เรียกว่าฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน สถาบันการเงินที่อยู่ภายใต้การกำกับและตรวจสอบของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ ซึ่งเป็นสถาบันการเงินใหญ่เป็นอันดับหนึ่งและสองตามลำดับในโครงสร้างสถาบันการเงินของประเทศ งานกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทยจึงย่อมต้องมีความสำคัญต่อการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของสถาบันการเงินเป็นอันมากด้วย งานกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนงานคือ งานกำกับและงานตรวจสอบ

งานกำกับได้แก่การพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- (ก) การพิจารณาคำขอเปิดธนาคารใหม่ หรือบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ใหม่
- (ข) การพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- (ค) การพิจารณาผ่อนผันการให้กู้ยืม ๆ แก่ลูกหนี้รายใหญ่
- (ง) การผ่อนผันการถืออสังหาริมทรัพย์ที่ได้จากการชำระหนี้
- (จ) การพิจารณาอนุญาตขยายอาคารที่ทำการ
- (ฉ) การให้ความเห็นชอบการแต่งตั้งผู้จัดการ สมุหบัญชี ผู้ช่วยสมุหบัญชีสาขา
- (ช) การติดตามการปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เงื่อนไขการเปิดธนาคารใหม่ เงื่อนไขการเปิดสาขา เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานกำกับ ๆ เป็นงานที่ใกล้ชิดและควบคุมการดำเนินงานของแต่ละสถาบันการเงินโดยตรง ซึ่งต้องอาศัยงานวิเคราะห์และผลการตรวจสอบประกอบการพิจารณา

งานตรวจสอบสถาบันการเงินเป็นงานนอกสนาม โดยเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจสอบจะออกตรวจสอบที่ทำการของธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ ทั้งสำนักงานใหญ่และสาขา เพื่อดูแลให้มีการดำเนินงานโดยสุจริตและถูกต้องตามกฎหมาย การตรวจสอบแต่ละที่ทำการนั้นจะกระทำโดยไม่มีการบอกกล่าวให้รู้ล่วงหน้าทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ออกตรวจสอบและสถาบันการเงินที่ถูกตรวจสอบ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงโดยแท้จริง ผลของการตรวจสอบแต่ละครั้งจะนำมาพิจารณาทั้งภายในธนาคารแห่งประเทศไทย และแจ้งแก่ฝ่ายบริหารของสถาบันการเงินที่ถูกตรวจสอบ เพื่อให้แก้ไขในสิ่งบกพร่องให้ดีขึ้น และถ้าหากตรวจสอบพบการปฏิบัติหลักเลียงหรือฝ่าฝืนกฎหมายก็จะพิจารณาดำเนินการตามควรแก่กรณี โดยลักษณะของงานตรวจสอบดังกล่าวจึงมักจะประสบปัญหาการโต้แย้งระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยกับสถาบันการเงินได้บางครั้งบางคราว อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบดังกล่าวนี้ในที่สุดให้ประโยชน์ทั้งแก่ฝ่ายผู้บริหารสถาบันการเงินนั่นเอง และแก่การดำเนินนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ของควมมีเสถียรภาพและความมั่นคงของสถาบันการเงินอันเป็นการให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนผู้ฝากเงินในที่สุด

10.4.5 การควบคุมปริวรรตเงินตรา (Exchange Control)

ได้แก่ การควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านธุรกรรมต่างประเทศ ซึ่งเป็นหน้าที่แล้วแต่ประเพณีปฏิบัติในแต่ละประเทศ เพราะหลายประเทศกระทรวงการคลังเป็นผู้ปฏิบัติ แต่ในอีกหลายประเทศธนาคารกลางเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม การควบคุมปริวรรตเงินตราเป็นงานที่ประเทศต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการรักษาเสถียรภาพทางด้านเงินตราต่างประเทศ ประเทศไทยได้ใช้ระบบการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรามากกว่า 20 ปีแล้ว คือ ตั้งแต่วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2485 โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้ตราพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช 2485 ขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการคือ

- (ก) เพื่อรวบรวมเงินตราต่างประเทศไว้ในแหล่งกลาง
- (ข) เพื่อควบคุมการใช้จ่ายเงินตราต่างประเทศให้เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

(ค) เพื่อป้องกันการส่งเงินทุนออกนอกประเทศ

(ง) เพื่อรักษาค่าภายนอกของเงินบาทไว้ให้มั่นคง

พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินฉบับที่กล่าวยังคงใช้เป็นแม่บทอยู่จนปัจจุบัน หลักการสำคัญของกฎหมายควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินฉบับที่กล่าวนี้ก็คือ การให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังออกกฎหมายควบคุม จำกัดหรือห้ามการปฏิบัติกิจการทั้งปวงเกี่ยวกับการปริวรรตเงินตราไม่ว่ารูปใด และกำหนดระเบียบวิธีการเกี่ยวกับกิจการต่อไปนี้

1. การซื้อ การขาย การให้กู้ยืมเงินตราต่างประเทศหรือทองคำ
2. การส่งเงินตรา ธนาคารบัตร ธนาณัติ หลักทรัพย์ เงินตราต่างประเทศหรือทองคำออกนอกประเทศ
3. การโอนหลักทรัพย์จากประเทศไทยไปที่อื่น
4. การออกหรือการทำให้เปลี่ยนมือซึ่งตัวแลกเงินหรือตัวสัญญาใช้เงิน การโอนหลักทรัพย์ หรือการรับสภาพหนี้ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิหรือโอนไปซึ่งสิทธิที่จะได้รับชำระเงินในประเทศไทยเป็นการตอบแทน การรับชำระเงินหรือการได้มาซึ่งทรัพย์สินที่อยู่นอกประเทศไทย รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับชำระเงินหรือทรัพย์สินที่อยู่นอกประเทศไทย ทั้งนี้ รวมถึงการชำระเงินเป็นการตอบแทนการดังกล่าวด้วย
5. การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงิน
6. การอนุญาตให้ธนาคารหรือบุคคลอื่นใดทำการแลกเปลี่ยนเงิน

ในการจัดระเบียบเกี่ยวกับการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน นับแต่เมื่อได้มีประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช 2485 เป็นต้นมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2518 กระทรวงการคลังได้ออกกฎกระทรวงมาบังคับใช้รวมทั้งสิ้น 18 ฉบับ และธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายจากกระทรวงการคลังเป็นเจ้าพนักงานควบคุมดูแลการแลกเปลี่ยนเงินให้เป็นไปตามกฎหมาย ในปัจจุบัน บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับเงินตราต่างประเทศ มี 3 ประเภทคือ

1. ธนาคารรับอนุญาต
2. บริษัทรับอนุญาต
3. บุคคลรับอนุญาต

บุคคลรับอนุญาต หรือ Money Changer นั้น ได้รับอนุญาตให้ประกอบธุรกิจได้ในขอบเขตจำกัด คือ ให้ทำการซื้อและขายได้เฉพาะธนบัตรต่างประเทศ เหรียญกษาปณ์ต่างประเทศ หรือ เช็คสำหรับเดินทางที่พึงจ่ายเป็นเงินตราต่างประเทศ และในการขายธนบัตรต่างประเทศ ธนาบัตรต่างประเทศ และเหรียญกษาปณ์ต่างประเทศ ให้บุคคลอื่นได้โดยบุคคลนั้นไม่ต้องมีใบอนุญาตเป็นมูลค่าคนหนึ่งไม่เกิน 140 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือเทียบเท่าตามค่าเสมอภาค

ระเบียบการควบคุมแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอื่น ๆ นั้น โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวกท้ายบทนี้

10.4.6 การรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศ (International Reserves Management)

ตามธรรมชาติการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศย่อมต้องชำระกันด้วยสิ่งที่เรียกว่าสื่อแห่งการชำระเงิน อันประกอบด้วยทองคำและเงินตราต่างประเทศ ไม่ว่าในรูปเงินฝากหรือเงินสด อย่างไรก็ตามเงินตราสกุลต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่ยอมรับกันว่าจะใช้ชำระหนี้ได้เท่าเทียมกัน เงินตราประเภทที่เรียกว่าพึงเปลี่ยนได้ (convertible currencies) คือ เงินตราที่สามารถจะแลกเปลี่ยนเป็นสกุลอื่นหรือเป็นทองคำได้ทุกขณะจากประเทศที่เป็นผู้ออกเงินสกุลนั้น เช่น ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาหรือปอนด์สเตอร์ลิง ซึ่งยอมรับเป็นที่นิยมและยอมรับในการชำระหนี้กันมากกว่าสกุลที่มีตลาดการใช้จำกัด ประเทศต่าง ๆ ที่ติดต่อค้าขายกัน จำเป็นต้องมีเงินตราต่างประเทศหรือทองคำที่เรียกกันว่าเงินสำรองระหว่างประเทศเพื่อใช้ในการทำมาค้าขายระหว่างกัน หรือเกิดจากความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น การกู้ยืม การช่วยเหลือและการลงทุน เป็นต้น เงินสำรองระหว่างประเทศของประเทศหนึ่ง ๆ จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและดุลการชำระเงินของประเทศนั้น ๆ เงินสำรองระหว่างประเทศนี้เป็นหน้าที่ของทางการ ซึ่งตามปกติก็ได้แก่ธนาคารกลางในแต่

ละประเทศที่จะต้องดูแลให้อยู่ในฐานะที่มั่นคง และมีจำนวนเพียงพอที่จะใช้ในการชำระรักษาอัตราแลกเปลี่ยนให้อยู่ในลักษณะที่มีเสถียรภาพ ตามปกติธนาคารกลางจะต้องมีการซื้อขายเงินตราต่างประเทศกับธนาคารพาณิชย์ ซึ่งจะเป็นข้ออำนวยความสะดวกในด้านการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ในการออกธนบัตรหรือธนาคารบัตร์ยังมีกฎหมายกำหนดว่าจะต้องมีทองคำ เงินตราต่างประเทศและหลักทรัพย์ต่างประเทศหนุนหลังอีกด้วย

ในกรณีประเทศไทย เงินสำรองระหว่างประเทศประกอบด้วย เงินสำรองทางการ และเงินสำรองที่มีใช้ทางการ เงินสำรองประเภทหลังนั้น หมายถึง ฐานะเงินตราต่างประเทศสุทธิของธนาคารพาณิชย์ในประเทศ การที่จะถือฐานะเงินตราต่างประเทศสุทธิของธนาคารพาณิชย์รวมอยู่ในเงินสำรองระหว่างประเทศหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับระบบของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน หรือการรวมไว้ในแหล่งกลางซึ่งเงินปฎิวรรตต่างประเทศของแต่ละประเทศ ส่วนที่เกี่ยวกับเงินสำรองทางการนั้นอาจแยกได้เป็น 2 ส่วนดังนี้

- (ก) ส่วนที่ใช้เงินทุนสำรองเงินตรา
- (ข) ส่วนที่เหลือ
- (ค) ทุนสำรองเงินตรา

ตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ได้ระบุไว้ว่า ธนบัตรออกใช้จะต้องมีทุนสำรองเงินตราเป็นจำนวนเท่ากัน นอกจากนี้ได้กำหนดประเภทของสินทรัพย์ซึ่งจะใช้เป็นทุนสำรองเงินตราได้ไว้ด้วย ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ว่าด้วยการออกธนบัตร กล่าวโดยย่อแล้วทุนสำรองเงินตราตามที่กฎหมายกำหนดนั้น ส่วนหนึ่งจะต้องเป็นในรูปสินทรัพย์ต่างประเทศ อีกส่วนหนึ่งเป็นในรูปสินทรัพย์ภายในประเทศ และกฎหมายเงินตราได้วางเงื่อนไขต่อไปด้วยว่าสินทรัพย์ต่างประเทศในทุนสำรองเงินตรานั้น ส่วนหนึ่งจะเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่อง อันได้แก่ ทองคำ เงินตราต่างประเทศและหลักทรัพย์ต่างประเทศที่มีอายุไม่เกินหนึ่งปีนับตั้งแต่วันที่ฝากหรือซื้อ สินทรัพย์นี้จะต้องมีไม่ต่ำกว่าร้อยละหกสิบของยอดธนบัตรออกใช้ จึงเห็นได้ว่า การรักษาเสถียรภาพภายนอกของเงินตรานั้นกฎหมายได้คำนึงถึงและถือเป็นเรื่องสำคัญอยู่แล้ว

(จ) ส่วนที่เหลือ

เงินสำรองทางการเงินส่วนที่เหลือจากการใช้เงินทุนสำรองเงินตรา ส่วนใหญ่เก็บรักษาไว้เพื่อสนองความต้องการของภาคเอกชนและราชการ โดยเฉพาะในยามเมื่อการชำระเงินของประเทศขาดดุล เงินสำรองส่วนนี้นอกจากธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้เก็บรักษาแล้ว ยังมีทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลต่างหากจากธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้เก็บรักษาด้วย

การเก็บรักษาเงินสำรองระหว่างประเทศทั้งที่ใช้เป็นทุนสำรองเงินตราและอื่น ๆ จะต้องกระทำโดยวิธีที่จะให้สินทรัพย์เงินตราต่างประเทศบังเกิดดอกผลและอยู่ในสภาพมั่นคง ฉะนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะเป็นผู้เก็บรักษาเงินสำรองของประเทศจึงจำเป็นต้องคอยติดตามการเคลื่อนไหวทางด้านการเงินระหว่างประเทศอยู่ตลอดเวลา ทั้งใน ด้านฐานะทางเศรษฐกิจทั่วไป และโดยเฉพาะดุลการชำระเงินของประเทศเจ้าของเงินตรา สกกุลสำคัญ ๆ ตลอดจนการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากและหลักทรัพย์เงินตราต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังต้องคอยดูแลสังเกตฐานะดุลการชำระเงินของประเทศและการเคลื่อนไหวของเงินทุนระยะสั้นอย่างใกล้ชิดด้วย

การบริหารเงินสำรองระหว่างประเทศทั้งที่ใช้เป็นทุนสำรองเงินตราและอื่น ๆ ย่อมมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- (ก) ความปลอดภัย (Safety)
- (ข) รายได้จากดอกผล (Earning)
- (ค) ความคล่องตัว (Liquidity)

(ก) ความปลอดภัย เนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนของเงินตราต่างประเทศมีความเคลื่อนไหวขึ้นลงเสมอตามภาวะตลาดการเงิน โดยเฉพาะในยามที่เกิดวิกฤติการณ์ภาวะเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยนจะขึ้นลงมาก ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะเป็นผู้เก็บรักษาเงินสำรองระหว่างประเทศจึงจำเป็นต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวทางด้านการเงินระหว่างประเทศอย่างใกล้ชิดตลอดมา เพราะถ้าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนเงินตราตามภาวะเคลื่อนไหวแล้ว อาจสร้างการขาดทุนให้แก่ประเทศชาติได้มาก เช่น ถ้าเงินปอนด์

สเตอร์ลิง มีอัตราแลกเปลี่ยนไม่มั่นคงมีแนวโน้มที่จะลดค่าลง การถือเงินปอนด์สเตอร์ลิงไว้มากในทุนสำรองระหว่างประเทศ ภายหลังการลดค่าฐานะทุนสำรองระหว่างประเทศจะประสบปัญหาขาดทุนได้

(จ) รายได้จากดอกผล การถือเงินตราต่างประเทศเป็นทุนสำรองดังกล่าวย่อมจะไม่ถือไว้โดยเปล่าประโยชน์ แต่จะนำฝากหรือลงทุนในหลักทรัพย์ต่าง ๆ ในทางที่จะก่อให้เกิดรายได้จากดอกเบี้ย การลงทุนดังกล่าวนั้นถ้าหากลงทุนถูกต้อง ดอกผลก็จะงอกงามเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ แต่ถ้าหากว่ามีการลงทุนที่เสี่ยงภัยแล้วต้องประสบปัญหาการเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนอาจทำให้ขาดทุนได้ ดังนั้น การพิจารณาลงทุนจึงเป็นการบริหารที่ต้องเลือกระหว่างรายได้จากดอกผลกับความเสี่ยงภัย

(ค) ความคล่องตัว การลงทุนในระยะยาวย่อมให้อัตราดอกเบี้ยสูงกว่าระยะสั้น แต่ขณะเดียวกันก็มีสภาพคล่องต่ำ ดังนั้น การเลือกประเภทการลงทุนก็เป็นศิลปะที่สำคัญของการบริหาร เพื่อว่าทุนสำรองระหว่างประเทศนั้นจะใช้ประโยชน์ได้ตามความประสงค์ต่าง ๆ เพราะสภาพคล่องก็มีความสำคัญ กล่าวคือ ในบางขณะเศรษฐกิจอาจต้องการเงินตราต่างประเทศบางสกุล เพื่อชำระหนี้ที่เกิดจากการค้าหรือการชำระเงินระหว่างประเทศ การเก็บรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศจึงต้องคำนึงถึงความคล่องตัวอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้การติดตามการเคลื่อนไหวของดุลการชำระเงิน (Balance of Payments) จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อใช้ประโยชน์ต่อการบริหารทุนสำรองระหว่างประเทศดังกล่าว

หนังสืออ้างอิง

นายเฉลิม ยงบุญเกิด. *ท่านกับธนาคาร พระนคร* : โอเดียนสโตร์, 2496.

ธนาคารแห่งประเทศไทย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เกา
บริภัณฑ์ยุทธกิจ)

ประวัติการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย. ในโอกาสครบรอบ 30 ปี ธนาคาร
แห่งประเทศไทย. ไทยโพลีโกล์การพิมพ์. 10 ธันวาคม 2515.

พิสุทธ์ นิมมานเหมินทร์, อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย. *คำบรรยาย* แก่
นักศึกษาปีที่ 4 คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2514.

Sayers, R.S. *Modern Banking*. London : Oxford University Press, 1964.

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน*

การควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช 2485 ได้กำหนดระเบียบและพิธีการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินดังต่อไปนี้

1. ส่วนที่เกี่ยวกับเงินตรา (เงินบาท)

1.1 การนำเงินตราออกนอกประเทศ

ผู้เดินทางไปต่างประเทศจะนำเงินตราติดตัวออกไปได้คนละไม่เกิน 500 บาท หรือในกรณีครอบครัวหนึ่งถือหนังสือเดินทางร่วมกันฉบับเดียวนำติดตัวออกไปได้ไม่เกิน 1,000 บาท

1.2 การนำเงินตราเข้าประเทศ

ผู้เดินทางเข้ามาในประเทศจะนำเงินตราเข้ามาที่ตนเป็นมูลค่าได้ไม่เกินที่กล่าวตาม 1.1 นอกจากนี้ผู้นำเข้าจะพิสูจน์ได้ว่าเงินตราที่นำเข้าไม่เกี่ยวข้องกับ การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศหรือการอื่น ซึ่งมีเงินตราต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าในรูปใด

1.3 การส่งเงินตราออกทางไปรษณีย์ จะส่งออกได้ครั้งละไม่เกิน 250 บาท

1.4 การรับและจ่ายเงินตราที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือบัญชีเงินฝากของบุคคลผู้มีถิ่นที่อยู่ต่างประเทศจะต้องขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินก่อน ทั้งนี้ รวมตลอดถึงการออกและรับตัวแลกเงินหรือตัวสัญญาใช้เงินด้วย

1.5 การใช้เช็คเงินบาทในต่างประเทศ

เจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินไม่สนับสนุนให้ผู้เดินทางไปต่างประเทศออกเช็คสั่งจ่ายเงินบาทในต่างประเทศ หากผู้เดินทางมีความ

* เอกสารเผยแพร่ของส่วนการควบคุมปริวรรต ฝ่ายการต่างประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทย

ประสงค์จะเขียนเช็คเป็นเงินบาทจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินก่อน มิฉะนั้น เจ้าพนักงานอาจไม่อนุญาตให้ส่งเงินออกไปชำระหนี้ตามที่ส่งมาเรียกเก็บ

- 1.6 การส่งหลักทรัพย์มีค่าหรือพึงจ่ายเป็นเงินตราออกทางไปรษณีย์ การส่งใบหุ้น พันธบัตร หุ้นกู้ และใบรับเงินฝากเป็นเงินตราออกทางไปรษณีย์ จะต้องยื่นคำขอไปคุ้มครองตามแบบ ล.ป. 51 ต่อเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินผ่านธนาคารพาณิชย์ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วให้แสดงต้นฉบับคำขอต่อเจ้าหน้าทีศุลกากรไปรษณีย์เมื่อจะทำการส่งออก

2. ส่วนที่เกี่ยวกับเงินตราต่างประเทศ

- 2.1 การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับปัจจัยชำระเงินต่างประเทศ ผู้จะประกอบธุรกิจเกี่ยวกับปัจจัยชำระเงินต่างประเทศจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังก่อน โดยยื่นคำขอตามแบบที่กำหนด ผ่านส่วนการควบคุมปริวรรตธนาคารแห่งประเทศไทย
- 2.2 การใช้เงินตราต่างประเทศจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเงื่อนไขที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น และคลุมถึงการใช้ภายในและนอกประเทศด้วย
- 2.3 การนำเงินตราต่างประเทศเข้า การนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศ สามารถนำเข้าได้โดยไม่จำกัดจำนวนและสกุลเงิน
- 2.4 การรับเงินตราต่างประเทศ
- 2.4.1 ค่าสินค้าออก ผู้ส่งของออกนอกประเทศต้องจัดให้ได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศเป็นค่าของนั้น และต้องขายเงินตราต่างประเทศนั้นแก่ธนาคารพาณิชย์ หรือบริษัทรับอนุญาตภายในกำหนด 7 วัน นับแต่วันที่ได้ออกมา นอกจากนี้ผู้ส่งของออกควรจัดให้ได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศ-

เทศ ค่าของส่งออกมาขายแก่ธนาคารพาณิชย์หรือบริษัทรับอนุญาตภายในกำหนดเวลาต่อไปนี้

- ก. 15 วัน นับแต่วันส่งออก ในกรณีที่มีเลตเตอร์ออฟเครดิตเปิดมาเพื่อชำระค่าของที่ส่งออก
- ข. 21 วัน นับแต่วันส่งออก ในกรณีที่มีตั๋วแลกเงินชนิดใช้เงินเมื่อเห็นไปเรียกเก็บเงินค่าของที่ส่งออก
- ค. 15 วัน นับแต่วันที่ที่ตั๋วแลกเงินถึงกำหนดใช้เงิน (แต่ต้องไม่เกิน 180 วันนับแต่วันส่งออก) สำหรับกรณีที่ส่งตั๋วแลกเงินชนิดระบุเวลาใช้เงินไปเรียกเก็บเงินค่าของที่ส่งออก
- ง. 15 วัน นับแต่วันส่งออก สำหรับการรับชำระค่าของโดยวิธีอื่นนอกจากกล่าวในข้อ ก., ข. และ ค.

2.4.2 เงินลงทุนและเงินกู้

ผู้ได้รับเงินลงทุนหรือเงินกู้จากต่างประเทศจะต้องขายเงินตราต่างประเทศที่ได้มานั้น แก่ธนาคารพาณิชย์หรือบริษัทรับอนุญาตภายในกำหนด 7 วันนับแต่วันที่ได้มา การไม่นำเงินเข้ามาในประเทศ หรือไม่ขายเงินภายในระยะเวลาที่กำหนดข้างต้น จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินก่อน สำหรับผู้ที่นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในรูปเงินลงทุนและเงินกู้เพื่อใช้ประกอบการค้าหรือขยายกิจการค้าและอุตสาหกรรม ประสงค์จะให้เจ้าพนักงานให้คำรับรองเกี่ยวกับการส่งเงินออกในรูปของการส่งเงินคืนทุน เงินกำไร เงินปันผล เงินต้นและดอกเบี้ย ให้อื่นหนังสือขอความเห็นชอบพร้อมด้วยหลักฐานที่เกี่ยวข้องต่อเจ้าพนักงาน

2.3.4 วัตถุประสงค์อื่น ๆ

การรับเงินตราต่างประเทศเนื่องจากวัตถุประสงค์อื่นจะต้องขายเงินตราต่างประเทศนั้นแก่ธนาคารพาณิชย์ บริษัทรับอนุญาต หรือ

(ร้านรับแลกเปลี่ยนเงิน) ภายในกำหนด 7 วัน นับแต่วันที่ได้อำนาจ
สำหรับบุคคลรับอนุญาตจะรับซื้อได้แต่เฉพาะธนบัตร เหรียญ
กษาปณ์และเช็คเดินทางเท่านั้น ส่วนผู้ที่ได้รับอนุญาตเป็นเงินตรา
ต่างประเทศไปติดต่อขอรับและแลกเปลี่ยนเงินบาทได้จากกรม
ไปรษณีย์โทรเลข

2.4.4 บุคคลต่อไปนี้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขายเงินตราต่างประเทศ (นอกจาก
ค่าของส่งออก)

- ก. ผู้เดินทางผ่าน เฉพาะเงินที่ส่งตามเข้ามา
- ข. สถานทูตต่างประเทศ
- ค. สำนักงานขานัญพิเศษแห่งสหประชาชาติ
- ง. องค์การสนธิสัญญาร่วมมือป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.5 การส่งเงินตราต่างประเทศ

2.5.1 ค่าสินค้าเข้า

การชำระค่าสินค้าเข้า ผู้นำของเข้าจะต้องยื่นคำขออนุญาตซื้อเงิน
และขอนำเข้าสินค้าเข้าตามแบบ ล.ป. 23/21 หรือแบบ ล.ป. 22/21
(ในกรณีเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต) พร้อมด้วยเอกสารหลักฐานที่
เกี่ยวข้องต่อเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินผ่านธนาคาร
พาณิชย์หรือบริษัทรับอนุญาต การขอชำระค่าสินค้านำเข้าล่วงหน้า
ที่มีมูลค่าไม่เกิน 1,400 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือการชำระ
ค่าสินค้าด้วยวิธีเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตที่มีอายุไม่เกิน 9 เดือน
เจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินมอบหมายให้ธนาคาร
พาณิชย์หรือบริษัทรับอนุญาตยื่นคำขอไปเองได้

2.5.2 วัตถุประสงค์อื่น

การส่งเงินตราต่างประเทศเพื่อวัตถุประสงค์อื่น นอกจากชำระค่า
สินค้าเข้า ให้ยื่นคำขอตามแบบ ล.ป. 31 พร้อมด้วยหลักฐานอัน

ควรแก่เรื่องต่อเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินผ่านธนาคารพาณิชย์หรือบริษัทรับอนุญาต

2.6 การซื้อเงินตราต่างประเทศติดตัวไปเป็นค่าใช้จ่ายเดินทาง

- 2.6.1 ผู้เดินทางไปต่างประเทศจะนำปัจจัยชำระเงินต่างประเทศไปกับตนจำนวนเป็นมูลค่าไม่เกิน 250 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือในกรณีครอบครัวหนึ่งใช้หนังสือเดินทางร่วมกันเพียงฉบับเดียว นำไปได้ไม่เกิน 500 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงาน¹
- 2.6.2 เจ้าพนักงานได้มอบหมายให้ตัวแทนรับอนุญาตอนุญาตค่าใช้จ่ายเดินทางไปต่างประเทศตามแบบ ล.ป. 51 ในนามเจ้าพนักงานได้ในกรณีต่อไปนี้ โดยผู้เดินทางต้องยื่นหนังสือเดินทางที่ได้รับวีซ่าจากสถานทูตหรือสถานกงสุลของต่างประเทศแล้ว เมื่อจะเดินทางออกให้แสดงต้นฉบับแบบ ล.ป. 51 ข้างต้นต่อเจ้าหน้าที่ศุลกากร
- ก. ค่าใช้จ่ายเดินทางจำนวนเป็นมูลค่าไม่เกิน 800 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา²
 - ข. ค่าใช้จ่ายเดินทางจำนวนเป็นมูลค่าวันละไม่เกิน 80 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 45 วัน²
 - ค. เจ้าหน้าที่ชั้นบริหารขององค์การ ธนาคาร หรือบริษัทการค้าและอุตสาหกรรมเดินทางไปธุรกิจขององค์การหรือบริษัท และมีหนังสือรับรองจากผู้มีอำนาจตามข้อบังคับของบริษัทว่าเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้เพิ่มค่ารับรองได้มูลค่าไม่เกินร้อยละ 50 ของจำนวนที่กล่าวแล้วใน ก. หรือ ข.²

1. แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศกระทรวงการคลัง ออกตามความในกฎกระทรวง ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2518) ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518

2. แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ให้ไว้แก่ตัวแทนรับอนุญาต ฉบับที่ 28 ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2519

- ง. จำนวนปัจจัยชำระเงินต่างประเทศที่ผู้เดินทางไปต่างประเทศ
อาจนำไปกับตนได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน
มูลค่าไม่เกิน 250 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ตามข้อ 2.6.1 ให้
ขอรวมอยู่ในวงเงินค่าใช้จ่ายข้างต้นด้วย
- 2.6.3 ผู้เดินทางที่มีเงินตราต่างประเทศอยู่ในครอบครองก่อนแล้วและมี
มูลค่าเกินกว่าที่กล่าวใน 2.6.1 จะต้องยื่นคำขอใบคุ้มครองแบบ
ล.ป. 51 ผ่านธนาคารพาณิชย์ไปให้เจ้าพนักงานควบคุมการแลก
เปลี่ยนเงินพิจารณา โดยชี้แจงถึงที่มาและวันเดือนปีที่ได้มา ซึ่ง
เงินตราต่างประเทศนั้นด้วย
- 2.6.4 ผู้เดินทางผ่านหรือผู้ที่เข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งระยะเวลาที่กำหนด
ในตัวเดินทางผ่านหรือตัวเดินทางไปกลับแล้วแต่กรณี จะนำเงิน
ตราต่างประเทศประเภทธนบัตรต่างประเทศ ธนาคารบัตรต่าง-
ประเทศ หรือเหรียญกษาปณ์ต่างประเทศ ออกพร้อมกับตน
จำนวนเป็นมูลค่าได้ไม่เกิน 2,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้
ยกเว้นแต่ในขณะนำเข้าจะได้แจ้งจำนวนนำเข้าเกินกว่าจำนวน
ดังกล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษรต่อเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วย
ศุลกากรแล้ว³
- 2.7 การส่งหลักทรัพย์อันมีค่าที่พึงจ่ายเป็นเงินตราต่างประเทศ และปัจจัยชำระ
เงินตราต่างประเทศออก
- 2.7.1 การส่งไปหั้น พันธบัตร ตัวสัญญาใช้เงิน เช็คสั่งจ่ายจากบัญชี
เงินฝากเงินตราต่างประเทศ ในต่างประเทศ จะต้องยื่นคำขอใบ
คุ้มครองแบบ ล.ป. 51 ไปขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานควบคุมการ
แลกเปลี่ยนเงินผ่านธนาคารพาณิชย์ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วให้

3. แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศกระทรวงการคลัง ออกตามความในกฎกระทรวง ฉบับที่ 18 (พ.ศ.
2518) ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518

แสดงต้นฉบับคำขอตั้งกล่าวต่อเจ้าหน้าที่ศุลกากรไปรษณีย์ขณะจะ
ส่งออก

2.7.2 การส่งออกทางไปรษณีย์ซึ่งตราฟัทและเลตเตอร์ออฟเครดิต หรือ
ตราสารส่งจ่ายเงินอย่างอื่น ซึ่งได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานให้
ซื้อเงินตราต่างประเทศหรือเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตเป็นเงินตรา
ต่างประเทศแล้ว เมื่อได้ระบุเลขหมายคำขอที่ได้รับอนุญาตแล้วลง
ในตราสารดังกล่าว ก็ให้ส่งออกได้โดยไม่ต้องยื่นคำขออนุญาตเพื่อ
การส่งออกอีก

2.8 การส่งเงินทางธนาคาร

การส่งเงินทางธนาคารต่างประเทศจะกระทำได้ในวงเงินที่กำหนดเป็นราย
ประเทศ ซึ่งขณะนี้ให้ไม่เกิน 100 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือเงินสกุล
อื่นมูลค่าเทียบเท่า

3. อื่น ๆ

3.1 การใช้บัตรสินเชื่อ

ผู้เดินทางที่ประสงค์จะใช้บัตรสินเชื่อ (เครดิตการ์ด) ระหว่างเดินทางไป
ต่างประเทศจะต้องยื่นแบบ ล.ป. 51 ขออนุญาตวงเงินที่คาดว่าจะใช้ตาม
บัตรสินเชื่อนั้นต่อเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินผ่านธนาคาร
พาณิชย์ก่อนออกเดินทาง การใช้บัตรสินเชื่อโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือใช้
เกินวงเงินที่ได้รับอนุญาต อาจจะไม่ได้รับอนุญาตให้ส่งเงินออกไปใช้หนี้
ตามบัตรสินเชื่อ

3.2 การก่อหนี้และการลงทุนในต่างประเทศ

ในหลักการแล้ว เจ้าพนักงานไม่สนับสนุนให้ผู้มีถิ่นที่อยู่ในประเทศกัมพูชา
หรือเป็นหนี้สินในต่างประเทศ การลงทุนในต่างประเทศไม่ว่าในรูปของ
การจัดตั้งบริษัท การซื้อหุ้นหรือหุ้นกู้ การซื้ออสังหาริมทรัพย์และอื่น ๆ
จะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าพนักงานก่อน

บทที่ 11 นโยบายการเงิน

วิวัฒนาการของการดำเนินนโยบายการเงินของธนาคารกลางมีการสืบเนื่องต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี และแม้กระทั่งในปัจจุบันธนาคารกลางในแต่ละประเทศต่างก็พยายามปรับปรุงนโยบายการเงินของตนให้ดีขึ้นตลอดเวลา ทั้งการปรับปรุงมาตรการที่มีอยู่เดิมหรือคิดค้นมาตรการใหม่มาใช้เพื่อให้เหมาะสมตามสภาพและเหตุการณ์ในประเทศนั้น ๆ และขณะนั้น ๆ

นโยบายการเงินที่ใช้กันทั่วไปในปัจจุบันสามารถแยกออกได้ตามลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างกัน 3 ประการคือ

1. การควบคุมทางปริมาณ (Quantitative Control)
2. การควบคุมทางคุณภาพ (Qualitative Control)
3. การควบคุมโดยตรง (Direct Control)

รายละเอียดของเครื่องมือ และศิลป์ในการดำเนินงานมีรายละเอียดดังที่จะได้กล่าวต่อไป

11.1 การควบคุมทางปริมาณ

การควบคุมทางปริมาณนี้เป็นศิลปการดำเนินนโยบายที่ใช้กันโดยทั่วไป จึงอาจเรียกการควบคุมนี้ว่า การควบคุมโดยวิธีทั่วไป (general control) มาตรการเพื่อการควบคุมปริมาณที่สำคัญ และเป็นมาตรการหลักที่ธนาคารกลางในแต่ละประเทศจะต้องใช้ในการดำเนินนโยบายโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง จนเรียกว่าเป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตอันเป็นประเพณีปฏิบัติทั่วไป (traditional instruments) มี 3 มาตรการ ดังนี้

11.1.1 อัตราธนาคาร (Bank Rate)

อัตราธนาคาร คือ อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารกลางกำหนดขึ้นสำหรับเงินให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ ลักษณะของอัตราธนาคารจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา อัตราธนาคาร หมายถึง อัตราส่วนลด (discount) ซึ่งธนาคารกลางประกาศกำหนดรับซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงินต่าง ๆ นโยบายนี้จึงเรียกนโยบายอัตราส่วนลด (discount rate policy) ธนาคารแห่งประเทศไทย และ Federal Reserve Bank ของรัฐแต่ละแห่งในสหรัฐอเมริกาต่างจะกำหนดอัตราส่วนลดเพื่อผลชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงิน กล่าวคือ ในระยะใดตลาดการเงินซบเซาเพื่อกระตุ้นการลงทุน ธนาคารกลางย่อมจะกำหนดนโยบายชักนำให้อัตราดอกเบี้ยทั่วไปลดลงหรืออีกนัยต้นทุนของเงินกู้ยืมถูกลง ผู้ลงทุนจะได้กู้ยืมมากขึ้น ทำให้ธุรกิจและการลงทุนฟื้นฟูขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าปรากฏว่าการเงินและเครดิตในตลาดการเงินเพิ่มมากจนอาจเป็นอันตรายเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นได้ ธนาคารกลางจะเพิ่มอัตราส่วนลดดังกล่าวเพื่อทำให้ต้นทุนของเงินกู้แพงขึ้น ซึ่งในที่สุดจะชักนำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินทั่วไปแพงขึ้นด้วย ดังนั้น ถ้าหากธนาคารกลางมีอิทธิพลต่อการกำหนดระดับอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินด้วยวิธีเปลี่ยนแปลงอัตราธนาคารแล้ว นโยบายอัตราธนาคารจะเป็นนโยบายที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมปริมาณเงินในเศรษฐกิจ ในกรณีของประเทศอังกฤษ อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับอัตราส่วนลดของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากและเงินให้กู้ยืมแก่เอกชนจะเคลื่อนไหวตามอัตราส่วนลดของธนาคารแห่งประเทศไทย ด้วยเหตุนี้อัตราส่วนลดจึงเป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตที่สำคัญของธนาคารแห่งประเทศไทย

ในประเทศด้อยพัฒนา ตลาดการเงินยังพัฒนาน้อยและยังไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่ชัด นอกจากนี้ ตลาดการเงินนอกระบบ (unorganized money market) ยังมีอยู่อย่างกว้างขวางอีกด้วย และอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินนอกระบบสูงกว่าตลาดการเงิน

ในระบบมากมาย ประสิทธิภาพการใช้อัตราธนาคารเป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตจึงมีน้อย เพราะอัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินไม่ผูกพันอยู่กับอัตราธนาคารของธนาคารกลาง ด้วยเหตุนี้ธนาคารกลางในประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนาจึงมีอัตราธนาคารหลายอัตรา อัตราดอกเบี้ยของเงินให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์เป็นอัตราหนึ่ง และอัตราที่ให้กู้ยืมแก่เอกชนโดยผ่านธนาคารพาณิชย์ที่เรียกว่าอัตรารับช่วงซื้อลด (rediscount rate) อีกอัตราหนึ่ง เพราะธนาคารกลางในประเทศกำลังพัฒนาตระหนักว่าบทบาทของธนาคารกลางนั้นไม่ควรเป็นแต่ผู้กำหนดการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยและปริมาณเครดิตเท่านั้น แต่ควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในบางสาขาอีกด้วย อัตราธนาคารกลางดังกล่าวจึงมีได้หลายอัตรา แต่อัตราดอกเบี้ยที่เทียบเคียงได้กับอัตราซื้อลดในประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ก็คือ อัตราให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ โดยการซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินหรือหลักทรัพย์ตามที่กำหนด หรือการให้กู้ยืมโดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ซึ่งในกรณีของประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์โดยมีพันธบัตรรัฐบาลเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันและเรียกอัตราดอกเบี้ยที่เก็บจากการให้กู้ยืมโดยมีพันธบัตรรัฐบาลค้ำประกันว่า อัตราดอกเบี้ยมาตรฐาน ซึ่งหมายถึง bank rate และการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานนี้ก็ถือเป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตในเศรษฐกิจการเงินอย่างหนึ่ง

ลักษณะการดำเนินงานและประสิทธิภาพของอัตราธนาคารหรืออัตราดอกเบี้ยมาตรฐานมีดังนี้

(1) ในภาวะเศรษฐกิจปกติ การกำหนดอัตราธนาคารควรให้สอดคล้องกับอัตราดอกเบี้ยระยะสั้น (short-term rates) อื่น ๆ โดยมีให้มีลักษณะไปในทางที่จะสนับสนุนให้ธนาคารพาณิชย์มากู้หรือขายลดแก่ธนาคารกลาง เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ใช้ความพยายามเสาะหาแหล่งเงินทุนจากที่อื่น เช่น การกู้ยืมระหว่างธนาคาร (inter-bank loans) ก่อน ต่อเมื่อไม่มีหนทางแล้วจึงจะกู้ยืมหรือขายลดให้แก่ธนาคารกลาง นั่นคือหลักการของการเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้าย (lender of the last resort) หลักการของการเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายนี้ หมายถึง การพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับเงินทุนแก่

ธนาคารพาณิชย์เมื่อธนาคารพาณิชย์ต้องขาดเงินทุนอันเนื่องมาจากผู้ฝากรายใหญ่ถอนเงิน การหักกลบบัญชีระหว่างธนาคารมากเกินไปจนสำรองส่วนเกินที่มีอยู่ หรือกระแสเงินไหลออกจากธนาคารตามฤดูกาล การที่ธนาคารดำรงตนให้เป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษเป็นผู้วิวัฒนาการขึ้น โดยเห็นว่าธนาคารกลางเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่ได้รับเอกสิทธิ์ในการออกธนบัตรและการเรียกเงินฝากจากธนาคารพาณิชย์อยู่แล้ว จึงควรเป็นผู้ให้ความเกื้อกูลแก่ธนาคารพาณิชย์เมื่อยามมีอุปสรรค เพื่อให้อัตราธนาคารเป็นไปตามนโยบายการเงินที่มีประสิทธิภาพและเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายอย่างแท้จริง จึงต้องมีกำหนดระยะเวลาราชการให้กู้ยืมหรือซื้อลดด้วย เช่น กำหนดระยะเวลา 3 วัน หรือ 7 วัน และอาจจะยาวถึง 90 วันก็มี ทั้งนี้แตกต่างกันไปตามสภาวะการเงินในแต่ละประเทศ

(2) ในภาวะเข้มงวด ในยามที่เศรษฐกิจอยู่ในภาวะของเงินเฟ้อจำเป็นต้องมีการควบคุมเครดิต ธนาคารกลางจะเพิ่มอัตราธนาคาร เพื่อโน้มนำให้อัตราดอกเบี้ยอื่น ๆ ในตลาดการเงินเพิ่มสูงขึ้นด้วย แต่ในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีอัตราของธนาคารกลางหลายลักษณะนั้น การปรับอัตราจะมีปัญหาการเลือกสรร เช่น เพิ่มอัตราเงินให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ แต่ยังคงรักษาอัตราซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินอันเกิดจากกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และยังคงให้การส่งเสริมเพื่อมิให้การดำเนินนโยบายการเงินแพงต้องทำให้กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจต้องได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย

(3) การเปลี่ยนแปลงอัตราธนาคารยังมีผลต่อความเคลื่อนไหวของเงินทุนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหากการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศเป็นไปโดยเสรี เช่น การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างยุโรปกับรัฐอเมริกา ถ้าหากอัตราธนาคารในสหรัฐอเมริกาต่ำกว่าในอังกฤษ ซึ่งมีผลว่าอัตราตอบแทนของการลงทุนต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาจะต่ำกว่าในอังกฤษด้วย ผู้มีเงินทุนย่อมเห็นช่องทางที่จะได้ผลตอบแทนที่ดีกว่า ถ้าหากนำเงินมาลงทุนซื้อหลักทรัพย์ในตลาดการเงินของอังกฤษ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่มีการเสี่ยงภัยในเรื่องอัตราแลกเปลี่ยน ถ้าหากเป็นเช่นนั้นเงินทุนจะเคลื่อนย้ายจากสหรัฐ-

อเมริกาไปสู่อังกฤษ ทำให้ฐานะดุลการชำระเงิน (balance of payments)¹ ของอังกฤษดีขึ้น แต่สหรัฐอเมริกาจะประสบภาวะการเพิ่มของเงินทุนไหลออก (capital outflow) จากผลดังกล่าว การใช้อัตราธนาคารจึงต้องคำนึงถึงผลอันเกิดขึ้นต่อความเคลื่อนไหวของเงินทุนและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ

ในประเทศด้อยพัฒนา ความแตกต่างระหว่างอัตราธนาคารกับอัตราดอกเบี้ยในต่างประเทศก็มีผลต่อการรักษาเสถียรภาพทางด้านต่างประเทศด้วยเช่นกัน ดังนี้

(ก) ความแตกต่างของอัตราดอกเบี้ยจะมีผลต่อการเคลื่อนย้ายทุน ตลาดเงินทุนของประเทศด้อยพัฒนามีการพัฒนาที่น้อย และอัตราแลกเปลี่ยนอาจมีความไม่แน่นอน ดังนั้นการเคลื่อนย้ายเงินทุนเพื่อหวังผลประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ยในประเทศด้อยพัฒนาจึงมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศพัฒนา อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าบางประเทศ เช่น สิงคโปร์ ก็ประสบผลสำเร็จในการใช้อัตราดอกเบี้ยสูงใจให้มีการเคลื่อนย้ายเงินทุนเข้าสู่ประเทศ นอกจากอัตราดอกเบี้ยแล้ว ปัจจัยอื่นๆ ก็มีความสำคัญ เช่น ระเบียบและพิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน ถ้าหากมีความเข้มงวดก็เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายเงินทุนได้ เสถียรภาพทางการเมือง ถ้าหากฐานะทางการเมืองมีความสั่นคลอนก็อาจเกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุนได้ ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนย้ายเงินในประเทศเอเชียอาคเนย์

1. ดุลการชำระเงิน ได้แก่ บัญชีสังคมแสดงฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยแสดงฐานะของรายได้และรายจ่าย อันเกิดจากธุรกรรมทางการค้า บริการ เงินโอน และเงินทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศ ซึ่งมีรายการที่สำคัญดังนี้

1. ดุลการค้า (balance of trade) รายได้จากการส่งออก-รายจ่ายของการส่งสินค้าเข้า
2. ดุลบริการ (service account) บริการรับ-บริการจ่าย เป็นบัญชีแสดงธุรกรรม เช่น การท่องเที่ยว ค่าขนส่ง ค่าประกันภัย เป็นต้น
3. เงินโอน (transfer) การส่งเงินเข้าประเทศ โดยมีใช้การชำระหนี้อันเกิดจากสินค้าหรือบริการ และมีใช้เพื่อการลงทุน
4. เงินทุนเคลื่อนย้าย (capital movements) แสดงการเคลื่อนย้ายเงินลงทุนระหว่างประเทศ และเงินให้กู้ยืมแก่รัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชน รายการนี้มีความเกี่ยวข้องกับอัตราธนาคารดังกล่าวข้างต้น

(ข) การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้อีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าหากปรากฏว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในต่างประเทศมีอัตราต่ำกว่าในประเทศ บริษัทธุรกิจเอกชนอาจเปลี่ยนแหล่งเงินกู้ยืมจากในประเทศเป็นการกู้ยืมจากตลาดการเงินต่างประเทศแทน เพราะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า โดยเฉพาะบริษัทที่มีบริษัทแม่หรือบริษัทในเครือที่อยู่ในต่างประเทศจะสะดวกในการเปลี่ยนแหล่งเงินกู้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2515 ธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทยหันเหไปกู้ยืมจากตลาดยุโรปดอลลาร์แทน เนื่องจากในขณะนั้นอัตราดอกเบี้ยในตลาดยุโรปดอลลาร์ต่ำกว่าในประเทศมาก

การเปลี่ยนแปลงอัตราธนาคารไม่ว่าในกรณีใดย่อมมีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายการเงิน เพราะเป็นการแสดงให้เห็นความโน้มมน้ำต่าง ๆ ดังนี้

- ก. แสดงให้เห็นถึงการพิจารณาความโน้มเอียงทางเศรษฐกิจของธนาคารกลาง
- ข. แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลที่จะต่อต้านความกดดันของเงินเฟ้อหรือเงินฟุบในประเทศ และเพื่อแก้ปัญหาฐานะเงินตราต่างประเทศอีกด้วย
- ค. เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินนโยบายการเงินหรือนโยบายเศรษฐกิจได้ จากการเปลี่ยนแปลงอัตราธนาคารในลักษณะต่าง ๆ กัน

11.1.2 อัตราเงินสดสำรอง (cash reserve หรือ legal reserve requirement)

เดิมวัตถุประสงค์ของการให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองตามกฎหมายก็เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝากเงิน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อมิให้ธนาคารขยายเครดิตจนกระทั่งธนาคารไม่อยู่ในฐานะที่จะจ่ายเงินให้แก่ผู้ฝากเมื่อเกิดมีการถอนเงินขึ้น โดยเฉพาะในกรณีซึ่งไม่มีธนาคารกลางที่จะให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เงินสดสำรองตามกฎหมายนี้กำหนดขึ้นเป็นอัตราส่วนร้อยละของจำนวนหนี้สินที่ธนาคารพาณิชย์ต้องจ่ายคืนเมื่อถูกทวงถาม นั่นคือ เงินฝากจากประชาชนในบางขณะ เงินสดสำรองซึ่งมีจำนวนเพียงเล็กน้อยนี้อาจจะไม่พอจ่ายให้แก่ผู้ฝาก ในกรณีเช่นนั้นเป็นหน้าที่ของธนาคารกลางที่จะต้องเข้าช่วยเหลือธนาคารพาณิชย์ด้วยการให้กู้ยืมเพื่อจุนเจือฐานะ ต่อมาวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการดำรงเงินสดสำรองตามกฎหมายนี้ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับควบคุมการขยาย

เครดิตในเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนา เครื่องมือนี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่ง

การเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรองย่อมมีผลต่อกระบวนการสร้างเครดิตของธนาคารพาณิชย์ดังที่ได้กล่าวในบทที่ 5 กล่าวคือ ในกรณีที่มีการเพิ่มอัตราเงินสดสำรองให้สูงขึ้นธนาคารพาณิชย์จะต้องลดการให้กู้ยืม ซึ่งอาจเป็นเงินฝากในอีกธนาคารหนึ่งลง ในที่สุด ผลการสร้างเครดิตทั้งระบบจะหดตัวลงเมื่ออุปทานของเครดิต (supply of credit) ลดน้อยลง ผลที่ตามมาก็คือ ธนาคารจะมีความโน้มเอียงเพิ่มอัตราดอกเบี้ยให้กู้ยืม ซึ่งในที่สุดจะทำให้เครดิตแพง การลงทุนอาจลดน้อยลง ในภาวะเงินเฟ้อหรือเครดิตเฟ้อเพื่อจำกัดการขยายตัวของปริมาณเงินไว้ให้พอดีกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ธนาคารกลางจะประกาศเพิ่มอัตราเงินสดสำรอง แต่ในกรณีตรงกันข้ามเมื่อปรากฏว่าการเงินฝืดเคือง การลงทุนซบเซา ธนาคารกลางจะลดอัตราเงินสดสำรองเพื่อให้ธนาคารมีเงินทุนในการขยายเครดิตได้มากขึ้น

ระเบียบและวิธีการกำหนดอัตราเงินสดสำรองยังมีความแตกต่างกันตามลักษณะต่อไปนี้

- (ก) การกำหนดอัตราเป็นอัตราเดียวต่อยอดเงินฝากหรือแตกต่างกันตามประเภทของเงินฝาก
- (ข) สินทรัพย์อะไรบ้างที่นับรวมเป็นเงินสดสำรอง
- (ค) ระยะเวลาของการคำนวณอัตราเงินสดสำรอง
- (ง) อื่น ๆ

(ก) การกำหนดอัตราเงินสดสำรองต่อเงินฝาก วิธีการไม่เหมือนกันทุกประเทศ มีหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย กำหนดอัตราเงินสดสำรองแตกต่างกันตามประเภทของเงินฝาก โดยกำหนดอัตราเงินสดสำรองต่อเงินฝากเพื่อเรียก (demand deposit) ไว้สูงและอัตราเงินสดสำรองต่อเงินฝากประจำ (time deposit) ต่ำ ทั้งนี้ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเบิกถอนเงินฝาก ซึ่งประเภทเงินฝากเพื่อเรียกจะมีจำนวนการเบิกถอนสูงเมื่อเทียบเป็นอัตราส่วนกับเงินฝากเพื่อเรียก ธนาคารพาณิชย์จึงต้องดำรงเงินสดสำรองเพื่อ

ความพร้อมไว้สูงด้วย แต่ในกรณีของเงินฝากประจำ จำนวนเบิกถอนเมื่อเทียบกับยอดเงินที่ฝากอยู่ต่ำ ความจำเป็นต้องดำรงสำรองต่อเงินฝากจึงน้อยด้วย การกำหนดอัตราการดำรงเงินสดสำรองแตกต่างกันไปตามประเภท เงินฝากนี้ตามกฎหมายในบางประเทศได้ระบุไว้ชัดเจนว่าจะต้องกำหนดอัตราให้แตกต่างกัน เช่น ในอินเดีย ตามความในมาตรา 42 ของ Reserve Bank of India Act 1934 กำหนดให้ Reserve Bank of India สามารถกำหนดอัตราเงินสดสำรองแตกต่างกันตามประเภทเงินฝากดังนี้

เงินฝากประจำและออมทรัพย์ — เป็นอัตราส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 และไม่เกินร้อยละ 8

เงินฝากเพื่อเรียก — เป็นอัตราส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 และไม่เกินร้อยละ 20

บางประเทศก็กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองเฉพาะเงินฝากเพื่อเรียกอย่างเดียวกัน

มีหลายประเทศที่ถือหลักของความสะดวกในการปฏิบัติ กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองเป็นอัตราส่วนต่อยอดเงินฝากทั้งสิ้นโดยไม่แยกประเภทของเงินฝาก เช่น อังกฤษ ฟิลิปปีนส์ เป็นต้น

(ข) การกำหนดเงินสดสำรองยังมีปัญหาว่า จะให้นับรวมสินทรัพย์ที่ดำรงไว้ที่ใดและประเภทอะไรเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงตามกฎหมาย ในบางประเทศกำหนดให้นับรวมเงินสดในมือ (cash on hand) ของธนาคารพาณิชย์เป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองตามกฎหมาย แต่โดยทั่วไปจะให้ถือเงินฝากที่ธนาคารกลางเป็นส่วนที่คำนวณเป็นเงินสดสำรองตามกฎหมายเท่านั้น การที่กำหนดให้นับเฉพาะส่วนที่ดำรงไว้ที่ธนาคารกลางเป็นเงินสดสำรองตามกฎหมายนั้นก็เพื่อความสะดวกต่อการตรวจสอบ และติดตามการปฏิบัติของธนาคารพาณิชย์ เพราะธนาคารพาณิชย์อาจตบแต่งบัญชีเงินสดในมือให้สูงกว่าความเป็นจริงได้ ถ้าหากให้นับรวมเงินสดในมือ อย่งไรก็ดี การนับเงินสดในมือด้วยจะทำให้เกิดความสะดวกไม่ต้องเคลื่อนย้ายเงินไปฝากที่ธนาคารกลางมาก และทำให้ธนาคารพาณิชย์สามารถใช้ประโยชน์ของเงินทุนที่มีอยู่ได้มากกว่า การกำหนดให้นับรวมเงินสดในมืออาจ

ปฏิบัติได้สองวิธี คือ วิธีหนึ่งไม่มีข้อจำกัดว่าเงินสดสำรองจะดำรงไว้ในรูปของเงินสดในมือได้เป็นกี่ส่วน ซึ่งอาจดำรงเงินสดสำรองไว้เป็นเงินสดในมือทั้งหมดก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติธนาคารพาณิชย์จะมีเงินฝากไว้ที่ธนาคารกลางเสมอเพื่อประโยชน์ต่อการหักกลบลดหนี้ระหว่างธนาคารด้วยกันเอง อีกวิธีหนึ่งจะกำหนดให้นับเงินสดในมือเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองได้ แต่จะต้องไม่เกินร้อยละตามแต่ที่จะกำหนดของเงินสดสำรอง

การกำหนดประเภทของสินทรัพย์อื่น ๆ ให้นับรวมเป็นเงินสดสำรองนั้น เนื่องจากการดำรงไว้เป็นเงินสดในมือก็ดี เงินฝากที่ธนาคารกลางก็ดี ล้วนแต่ไม่มีผลได้ตอบแทนในบางประเทศจึงอาจกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์สามารถดำรงหลักทรัพย์ที่มีดอกเบี้ย แต่มีความปลอดภัยและแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ จ่ายเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรอง เช่น ฟิลิปปีนส์ ตามพระราชบัญญัติการธนาคารกลาง (Central Bank Act) มาตรา 100 กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถกำหนดให้นับหลักทรัพย์ที่ได้รับความเห็นชอบ เป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรอง ในประเทศไทยก็กำหนดให้นับหลักทรัพย์รัฐบาลเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองได้

(ค) ระยะเวลาของการคำนวณเงินสดสำรองก็มีหลักการที่แตกต่างกัน 2 ประการ คือ การคำนวณเงินสดสำรองต่อเงินฝากในระยะเวลาเดียวกัน เช่น เงินสำรอง ณ วันที่ 10 มีนาคม จะต้องเป็นอัตราส่วนร้อยละต่อเงินฝากเมื่อวันที่ 10 มีนาคม วันเดียวกันด้วย หรืออีกวิธีหนึ่งคือ lagged system กล่าวคือ การดำรงเงินสดสำรองในวันที่ 10 มีนาคม ให้เทียบกับเงินฝากเมื่อวันที่ 9 มีนาคม เพื่อที่จะให้ธนาคารพาณิชย์มีโอกาสรู้ตัวเลขเงินฝากที่ใช้เป็นฐานในการคำนวณเงินสดสำรองตามกฎหมายอย่างแน่ชัด เพื่อที่จะปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง และให้เกิดสำรองส่วนเกิน (excess reserve) น้อยที่สุด

ระยะเวลาของการคำนวณเงินสดสำรองนั้น เนื่องจากตามหลักการธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินสดสำรองไว้เพื่อพร้อมที่จะจ่ายเงินคืนให้แก่ผู้ฝากเมื่อถูกทวงถาม ระยะเวลาของการคำนวณเงินสดสำรองจึงกำหนดไว้สั้น เช่น คำนวณทุกวัน หรือทุกสัปดาห์ ซึ่งอาจใช้ยอดเฉลี่ยในระหว่างสัปดาห์ หรือยอดคงค้างเมื่อสิ้นสัปดาห์แล้วแต่ความเหมาะสม

ในแต่ละประเทศ ในประเทศไทยได้ใช้วิธีคำนวณจากตัวเลขเฉลี่ยของทั้งเงินสดสำรองและเงินฝากในสัปดาห์เดียวกันนับตั้งแต่วันศุกร์ถึงพฤหัสบดีของสัปดาห์ต่อมา ไม่ใช่ lagged system

(ง) พิธีการปฏิบัติอื่น ๆ เกี่ยวกับการดำรงเงินสดสำรองยังมีแตกต่างกันไปอีก กล่าวคือ ในบางประเทศกำหนดให้รวมยอดเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ (unused overdraft) เป็นเสมือนเงินฝากที่ต้องดำรงเงินสดสำรองด้วย เพราะถือว่ายอดเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้นั้นเป็นภาระผูกพันที่ธนาคารพาณิชย์ได้ตกลงกับลูกค้า เมื่อลูกค้าต้องการเบิกถอนธนาคารพาณิชย์จะต้องพร้อมที่จะมีเงินจ่ายให้ จึงควรต้องดำรงเงินสดสำรองไว้เป็นอัตราส่วนหนึ่ง กับเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้นั้นด้วย เพื่อจะได้ทำให้ธนาคารระมัดระวังในการให้วงเงินเบิกเกินบัญชีแก่ลูกค้าจนเกินความจำเป็น ตามความในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ก็ได้ให้อำนาจธนาคารแห่งประเทศไทยในการกำหนดเงินสดสำรองต่อเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ แต่ธนาคารแห่งประเทศไทยยังไม่เคยใช้อำนาจตามความในมาตรา 11 เกี่ยวกับเรื่องนี้แต่อย่างใด

นอกจากนี้แล้ว การกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินฝากไว้ที่ธนาคารกลางนั้นโดยหลักปฏิบัติในประเทศทั่วไป ธนาคารกลางจะไม่จ่ายดอกเบี้ยให้แก่เงินฝากส่วนนั้น เพราะถือว่าเป็นการทำหน้าที่เพื่อคุ้มครองประชาชนผู้ฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์แต่มิใช่กำหนดเงินสดสำรองเพื่อการแสวงหาผลกำไรแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ถ้าปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินฝากไว้ที่ธนาคารกลางมาก เงินทุนของธนาคารพาณิชย์ย่อมมีค่าใช้จ่าย ธนาคารพาณิชย์ย่อมถือว่าส่วนที่ฝากไว้ที่ธนาคารกลางนั้นเป็นส่วนที่เสียรายได้ โดยมีรายจ่ายอยู่ด้วย จึงย่อมจะปรับฐานะด้วยการเรียกเก็บดอกเบี้ยจากประชาชนผู้กู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ให้สูงขึ้นเป็นการชดเชยรายได้ที่เสียไปเนื่องจากการฝากเงินไว้ที่ธนาคารกลาง ดังที่เรียกศัพท์ทางวิชาการว่า ผลทางรายได้ (income effect) ในบางประเทศ เช่น อังกฤษ และออสเตรเลีย จึงกำหนดให้มีมาตรการลด "ผลทางรายได้" ดังกล่าว ด้วยการจ่ายดอกเบี้ยให้แก่เงินสดสำรองส่วนที่เพิ่มขึ้นเมื่อต้องการหดเครดิตในเศรษฐกิจ และส่วน

นี้เรียกว่า special deposit เพราะเป็นส่วนของเงินฝากที่แตกต่างไปจากเงินฝากที่ดำรงไว้ เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนผู้ฝากในยามปกติ อัตราดอกเบี้ยที่จ่ายให้นั้นก็กำหนดตามความเหมาะสม

นอกจากนั้น เพื่อป้องกันมิให้ธนาคารกลางเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรอง และ บังคับให้ธนาคารพาณิชย์ต้องปฏิบัติตามในทันที ซึ่งจะเกิดปัญหาในการปรับฐานะของ ธนาคารพาณิชย์จึงมักจะกำหนดว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรอง โดยเฉพาะ ในกรณีเพิ่มอัตราเงินสดสำรอง ควรให้ระยะเวลาที่ธนาคารพาณิชย์จะปรับตัว เช่น 15 วัน หรือ 1 เดือน หลังจากวันประกาศ เป็นต้น ในประเทศไทย ตามความในมาตรา 11 แห่ง พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ก็กำหนดไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงอัตรา เงินสดสำรองให้มีผลใช้บังคับภายหลังจากประกาศในราชกิจจานุเบกษา 15 วัน ยิ่งกว่านั้น ในบางประเทศยังกำหนดไว้อีกว่า การเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรองจะต้องไม่שובฮาบ คือค่อยเป็นค่อยไป ทั้งจะต้องประกาศให้ทราบล่วงหน้าก่อนด้วย ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ การเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรองกระทบกระเทือนต่อการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ มากดังกล่าวนั่นเอง

เพื่อกำกับธนาคารพาณิชย์ให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการกำหนดอัตรา เงินสดสำรองอย่างจริงจัง จึงกำหนดมาตรการลงโทษ หากธนาคารพาณิชย์ใดดำรงเงินสด สำรองไม่ถูกต้องตามอัตราที่ธนาคารกลางกำหนด วิธีการลงโทษก็แล้วแต่ประเทศใดจะ กำหนดไว้ อย่างไรก็ดี สำหรับประเทศไทย เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติตามบทบัญญัติ เกี่ยวกับเงินสดสำรองนี้โดยเคร่งครัด มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้บัญญัติไว้ว่า ถ้าธนาคารพาณิชย์ใดฝ่าฝืนมาตรา 11 คือในเรื่องการดำรง เงินสดสำรอง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และในกรณีที่เป็นการผิดต่อเนื่อง กันให้ปรับอีกไม่เกินวันละหนึ่งพันบาท ตลอดเวลาที่ยังทำการฝ่าฝืนอยู่ และความผิดนี้ ให้คณะกรรมการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแต่งตั้งมีอำนาจเปรียบเทียบได้ คณะ กรรมการนี้มีจำนวนสามคน ซึ่งคนหนึ่งต้องเป็นพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา

ในกรณีที่ธนาคารดำรงเงินสดสำรองผิดเป็นเนื่องนิจ มาตรา 22 ได้กำหนดไว้ว่า “ธนาคารพาณิชย์ใดฝ่าฝืนมาตรา 11 เป็นเนื่องนิจ ให้รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์นั้นให้กู้ยืมหรือลงทุนหรือให้ทำได้ภายใต้เงื่อนไขใด ๆ จนกว่าธนาคารพาณิชย์นั้นจะปฏิบัติถูกต้องด้วยก็ได้

ธนาคารพาณิชย์ใดฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐมนตรีตามวรรคก่อน รัฐมนตรีจะสั่งควบคุมธนาคารพาณิชย์นั้นก็ได้”

และพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้วางบทลงโทษเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของธนาคารไว้ด้วยคือ ในมาตรา 42 บัญญัติไว้ว่า ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ใดกระทำความผิด เพราะฝ่าฝืนมาตรา 21 ของ พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์นั้น หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินการของธนาคารพาณิชย์นั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของธนาคารพาณิชย์นั้นด้วย

การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์นั้นนับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการหดหรือขยายฐานะเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายการเงิน เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะที่เรียบร้อยและเป็นเครื่องมือที่มีความยืดหยุ่นดี กล่าวคือ เมื่อเครดิตของประเทศอยู่ในภาวะเงินเฟ้อ ธนาคารกลางอาจกำหนดอัตราเงินสดสำรองที่ธนาคารพาณิชย์พึงดำรงให้สูงขึ้น ซึ่งจะไปจำกัดการขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ให้น้อยลงอันเป็นทางหนึ่งที่จะยับยั้งมิให้ภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้นหรือในทางตรงกันข้าม เมื่อการเงินของประเทศอยู่ในภาวะผิด ธุรกิจต่าง ๆ ขาดแคลนเครดิตที่จะนำไปขยายกิจการ ธนาคารกลางจะลดอัตราเงินสดสำรองที่ธนาคารพาณิชย์พึงดำรงให้ต่ำลง เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์สามารถขยายเครดิตได้มากขึ้น

11.1.3 การ^๕ขอขายหลักทรัพย์

เครื่องมือควบคุมเครดิตนี้ ได้แก่ การซื้อหรือขายหลักทรัพย์โดยธนาคารกลางในประเทศที่มีตลาดเงินและตลาดทุนพัฒนาดีแล้ว ธนาคารกลางจะใช้วิธีซื้อหรือขายหลักทรัพย์ในรูปใดรูปหนึ่งผ่านผู้ค้าหลักทรัพย์อีกทีหนึ่ง แต่ในประเทศด้อยพัฒนาทั่วไปตลาดทุน

ยังมีการพัฒนาต่ำ นโยบายซื้อขายหลักทรัพย์ของธนาคารกลางจึงมักจะกระทำกับธนาคารบริษัทประกันภัยหรือบริษัทเงินทุนโดยตรง หลักทรัพย์ที่ธนาคารกลางจะซื้อนั้นเป็นหลักทรัพย์ที่ปลอดภัย และมักจะเป็นประเภทอายุสั้น ในสหรัฐอเมริกาได้ใช้วิธีซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาลและตั๋วเงินที่ธนาคารรับมอบ (Banker's Acceptances) เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมเครดิต นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ก็มีประเทศอังกฤษและแคนาดาที่ใช้เครื่องมือนี้ได้ผลดี ส่วนประเทศที่ยังต้องการพัฒนา เช่น ประเทศไทย ตลาดการเงินยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร เครื่องมือนี้จึงไม่มีประสิทธิภาพที่ดี

ก่อนปี พ.ศ. 2473 มีธนาคารกลางเพียงสองสามแห่งเท่านั้นที่มีกฎหมายกำหนดอำนาจให้ซื้อขายหลักทรัพย์ได้ แต่ในปัจจุบันกฎหมายธนาคารกลางทุกแห่งกำหนดให้ธนาคารกลางซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาลหรือหลักทรัพย์ที่รัฐบาลค้ำประกันได้ และธนาคารกลางหลายแห่งก็มีอำนาจซื้อขายตั๋วเงินที่ธนาคารรับรอง และตั๋วการค้า สำหรับในประเทศที่ด้อยพัฒนาทางการเงิน คือ มีปริมาณหลักทรัพย์ไม่เพียงพอ หรือมีหลักทรัพย์ที่ธนาคารกลางพึงซื้อได้ไม่พอแก่การดำเนิน open market operations ธนาคารกลางก็มีอำนาจออกหลักทรัพย์ของตนเองได้ด้วย เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจตามพระราชบัญญัติที่จะออกหลักทรัพย์ของธนาคารเองได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินนโยบายการเงิน

ในหลายประเทศการซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาลของธนาคารกลางได้มีกฎหมายกำหนดจำนวนสูงสุดที่ให้ซื้อได้ วิธีการซื้อ ตลอดจนอายุของหลักทรัพย์ที่จะซื้อ การจำกัดจำนวนหลักทรัพย์รัฐบาลที่จะให้ธนาคารกลางซื้อได้นี้ บางทีก็กำหนดเป็นจำนวนแน่นอนเด็ดขาด หรือให้เป็นส่วนสัมพันธ์กับทุนและ/หรือหนี้สินที่ต้องจ่ายเมื่อเรียกร้อง การมีบทบัญญัตินี้ไว้ก็เพื่อจำกัดการใช้เงินของรัฐบาลจากธนาคารกลาง นอกจากนั้น กฎหมายของธนาคารกลางบางแห่งก็มีข้อกำหนดมิให้ธนาคารกลางซื้อหลักทรัพย์จากรัฐบาลเพื่อช่วยงบประมาณขาดดุล และอนุญาตให้ซื้อขายได้ก็เพื่อประโยชน์ในการดำเนินนโยบายเครดิตเท่านั้น และห้ามมิให้ธนาคารกลางซื้อพันธบัตรรัฐบาลในระยะเวลาที่มีเงินเพื่ออีกด้วย

การซื้อหรือขายหลักทรัพย์มีวัตถุประสงค์เพื่อลดหรือเพิ่มเครดิตในเศรษฐกิจ เมื่อธนาคารกลางประสงค์จะลดเครดิตและปริมาณเงินในเศรษฐกิจที่มีมากเกินไป ก็ขายหลัก-

ทรัพย์เพื่อซับเงินที่เกินเข้ามาเก็บ ในกรณีที่ขายหลักทรัพย์ให้แก่ประชาชนทั่วไป ปริมาณเงินสดในมือหรือเงินฝากในมือประชาชนก็จะลดลง ถ้าหลักทรัพย์นั้นขายให้แก่ธนาคารพาณิชย์ก็จะมีผลลดเงินทุนที่ธนาคารจะออกให้กู้ยืมแก่ภาคเอกชน ซึ่งจะทำให้ปริมาณการสร้าเงินฝากลดลง ทั้งสองกรณี ปริมาณเงินจะลดลงและภาวะเงินเฟ้อจะคลายตัวลงไปด้วย

ในทำนองกลับกัน ถ้าตลาดอยู่ในภาวะฝืดเคืองหรือขาดเงิน ธนาคารกลางจะเข้ามาซื้อหลักทรัพย์เพื่อปล่อยเงินเข้าสู่ตลาด เพื่อรักษาภาวะเครดิตและปริมาณเงินให้อยู่ในระดับปกติ นอกจากนี้แล้ว การซื้อขายหลักทรัพย์จะส่งผลต่ออัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินอีกด้วย เช่น ในการขายหลักทรัพย์เพื่อดูดเงินเข้าธนาคารกลางในระยะมีเงินเพื่อนั้น ธนาคารกลางจะต้องเสนอให้อัตราดอกเบี้ยหลักทรัพย์สูง เพื่อให้มีผู้นำให้ธนาคารและประชาชนสนใจมาซื้อ และเมื่อเงินทุนในตลาดการเงินถูกดูดเข้าธนาคารกลาง ปริมาณทุนเพื่อการให้กู้ยืม (loanable fund) จะลดลง และจะชักจูงให้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ทั่วไปสูงขึ้น

นอกจากประโยชน์ในการควบคุมปริมาณเงินและปรับอัตราดอกเบี้ยในตลาดแล้ว ธนาคารกลางยังอาจจะใช้วิธีการซื้อหรือขายหลักทรัพย์เพื่อป้องกันมิให้ดุลการชำระเงินก่อผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจและการเงินภายในประเทศอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อดุลการชำระเงินเกินดุล ประเทศจะได้รับเงินตราต่างประเทศเข้ามามาก ปริมาณเงินจะเพิ่มขึ้นและทำให้ระดับราคาสูงขึ้นเพราะประชาชนมีรายได้และใช้จ่ายมาก และผลในทางตรงกันข้ามจะเกิดขึ้นเมื่อดุลการชำระเงินขาดดุล ฉะนั้น ธนาคารกลางอาจจะใช้วิธีขายหลักทรัพย์เพื่อลดปริมาณเงินในกรณีแรก และวิธีซื้อหลักทรัพย์เพื่อเพิ่มปริมาณเงินในกรณีหลัง เพื่อมิให้ความเคลื่อนไหวของปริมาณเงินและระดับราคายังผลกระทบกระเทือนให้แก่เศรษฐกิจและประชาชนโดยทั่วไป

วิธีการซื้อขายหลักทรัพย์ในตลาดยังอาจจะใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่นได้อีกหลายประการ เพื่อป้องกันมิให้รายจ่ายของรัฐบาลที่เกินรายได้ยังผลร้ายให้แก่เศรษฐกิจ หรือมิให้ราคาของหลักทรัพย์รัฐบาลขึ้นลงโดยไม่สมควร

วิธีการรับช่วงซื้อลดตัวเงินแตกต่างจากวิธีการซื้อขายหลักทรัพย์ในตลาดในข้อที่
ว่า ในการรับช่วงซื้อลด ธนาคารกลางเพียงแต่กำหนดเงื่อนไขหรืออัตราในการรับช่วงซื้อ
ลดขึ้นไว้เท่านั้น ความริเริ่มหรือการตัดสินใจที่จะกู้เงินหรือไม่เพียงไรจากธนาคารกลางนั้น
อยู่ที่ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารกลางไม่อยู่ในฐานะที่จะไปควบคุมได้ ส่วนการเข้าซื้อหรือ
ขายหลักทรัพย์ในตลาดนั้น ธนาคารกลางเป็นผู้ริเริ่มขึ้นและกำหนดได้เองว่าจะซื้อหรือ
ขายเมื่อใด และเป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด

การที่ธนาคารกลางเข้าซื้อหลักทรัพย์ในตลาดนั้น อาจจะเป็นเหตุให้มีการคาด
คะเนกันขึ้นได้ว่าหลักทรัพย์จะมีราคาสูงขึ้น ธนาคารพาณิชย์จะให้กู้เงินและลงทุนหาผล
ประโยชน์เป็นจำนวนมากขึ้น เพราะการซื้อหลักทรัพย์ของธนาคารกลางทำให้ธนาคาร
พาณิชย์มีเงินสำรองเพื่อใช้ประโยชน์ดังกล่าวมากขึ้น เท่ากับเป็นการเพิ่มเงินฝากและ
ปริมาณเงิน ตรงกันข้าม เวลาที่ธนาคารกลางขายหลักทรัพย์ในตลาด อาจจะมีการคาด
คะเนกันว่าราคาหลักทรัพย์จะลดลง และธนาคารพาณิชย์ก็จะลดการให้กู้และลงทุนตาม
ไปด้วย ปริมาณเงินจะลดลง

อย่างไรก็ดี การซื้อขายหลักทรัพย์ของธนาคารกลางจะได้ผล คือจะทำให้ปริมาณ
เงินเปลี่ยนแปลงได้ ก็ต้องอาศัยเงื่อนไขบางประการอยู่เหมือนกัน คือ

(ก) จะต้องมิตลาดเพื่อให้ธนาคารกลางซื้อหรือขายหลักทรัพย์ได้อย่างกว้างขวาง
และเป็นจำนวนมาก มิฉะนั้นแล้วการซื้อขายนั้นอาจจะไม่ยังผลให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลง
ได้มากพอแก่ความต้องการ

(ข) ในตลาดจะต้องมีการซื้อขายหลักทรัพย์ชนิดที่กฎหมายอนุญาตให้ธนาคาร
กลางซื้อหรือขายได้ ทั้งนี้เพราะว่าธนาคารกลางอาจจะซื้อขายหลักทรัพย์ไม่ได้ทุกชนิดไป
เนื่องจากมีกฎหมายห้ามไว้

(ค) หลักทรัพย์ที่ธนาคารกลางซื้อหรือขายนั้นจะต้องมิตลาดเป็นส่วนประกอบที่
สำคัญของตลาดหลักทรัพย์ทั่วไป มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงได้ตาม
ความต้องการเช่นเดียวกัน

(ง) ธนาคารกลางเองจะต้องมีหลักทรัพย์ชนิดที่จะใช้ทำการซื้อขายได้อยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร

ในประเทศที่ใช้วิธีการซื้อขายหลักทรัพย์เป็นเครื่องมือควบคุมที่ได้ผลก็ยังคงใช้การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนเงินสดสำรองดำเนินไปคู่เคียงกับการทำ Open Market Operations แต่ในบางประเทศที่ทำการ Open Market Operations ไม่ได้ผล เพราะตลาดหลักทรัพย์แคบ การกำหนดเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนเงินสดสำรองจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงฐานะเงินสด ถ้าเงินเพื่อธนาคารกลางจะเพิ่มอัตราดอกเบี้ยรับช่วงซื้อลด เพื่อลดปริมาณเงินในท้องตลาดลงจนเหมาะสมกับปริมาณสินค้าและความต้องการของตลาด ถ้าเกิดเงินฟุบ ธนาคารกลางก็จะลดอัตราดอกเบี้ยรับช่วงซื้อลดลง

11.2 การควบคุมเครดิตทางคุณภาพหรือเฉพาะอย่าง

การควบคุมแบบนี้มีลักษณะสำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือจำกัดการให้กู้เงินของผู้ให้กู้โดยตรง โดยวางเงื่อนไขไว้ว่าในการกู้เงินบางประเภทจะต้องปฏิบัติตามวิธีบางอย่าง ทั้งนี้ไม่คำนึงถึงว่าธนาคารพาณิชย์จะมีเงินสดสำรองอยู่หรือไม่เพียงใด การควบคุมแบบนี้ใช้จำกัดการกู้เงินแก่เศรษฐกิจบางแขนงในเวลาเศรษฐกิจส่วนรวมอยู่ในภาวะที่จะจำกัดการขยายปริมาณเงินเป็นการทั่วไปไม่ได้ โดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนาที่ตลาดการเงินยังไม่เชื่อมสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ และยังขึ้นอยู่กับสินค้าเกษตรกรรมที่สำคัญไม่กี่ประเภท มาตรการทางการเงินโดยปกติไม่อาจใช้ได้ผลเต็มที่

วิธีการควบคุมเครดิตทางคุณภาพที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

11.2.1 Moral Suasion

เป็นวิธีการที่ธนาคารกลางจะแจ้งวัตถุประสงค์ของนโยบายการเงินและขอให้ธนาคารพาณิชย์ร่วมมือ นโยบายนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้เริ่มใช้เป็นแห่งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2470

ประสิทธิภาพของนโยบายนี้จะขึ้นอยู่กับสภาพโครงสร้าง กาลเวลา และพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น

(ก) ขึ้นอยู่กับจำนวนสถาบันการเงิน เช่น ในแคนาดาและอังกฤษมีธนาคารพาณิชย์ที่สำคัญไม่ถึงสิบแห่ง การขอร้องให้ปฏิบัติร่วมกันจึงยอมเป็นไปได้ง่าย ต่างจากสหรัฐอเมริกาซึ่งมีธนาคารพาณิชย์อิสระกว่าหนึ่งหมื่นแห่ง การจะเรียกร้องให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามนโยบายของธนาคารกลางจึงเป็นไปได้ยาก

(ข) ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์ ถ้าธนาคารพาณิชย์มีอิทธิพลทางการเมือง และมุ่งหวังกำไรมากกว่าอื่นใด ความรับผิดชอบต่อภาวะเศรษฐกิจจะมีน้อย ด้วยความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์บางครั้งอยู่ในสภาพจำยอม กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์ต้องพึ่งเงินกู้ยืมจากธนาคารกลาง เมื่อธนาคารกลางขอร้องจึงยินยอมปฏิบัติตามด้วยความเกรงกลัว

นอกจากนี้ การขอร้องยังมีลักษณะแนะนำ เช่น เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ขอให้ธนาคารพาณิชย์ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำการใช้เงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนให้สอดคล้องกับวิถีทางพัฒนาของรัฐบาล

ในสหรัฐอเมริกาเอง แม้ว่าโครงสร้างสถาบันจะมีสภาพยากต่อการใช้นโยบายนี้ แต่เมื่อปี พ.ศ. 2493 FRS ได้ใช้วิธี moral suasion เรียกร้องให้สถาบันการเงินต่าง ๆ หยุดจำหน่ายพันธบัตรรัฐบาล อันกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพการเงิน

นโยบาย moral suasion นี้ มีประสิทธิภาพเป็นอย่างดีในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้ เพราะธนาคารพาณิชย์ในประเทศญี่ปุ่นพึ่งเงินกู้ของธนาคารแห่งประเทศไทยมาก ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงสามารถใช้วิธีแนะนำในเชิงบังคับ นอกจากนี้ ยังมีมาตรการที่เรียกว่า Window Guidance ซึ่งมีวิธีปฏิบัติดังนี้

แต่ละเดือนจะมีการพบปะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของธนาคารแห่งประเทศไทยกับธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ ในการพบปะกันนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้แจ้งจำนวนโควตาเงินให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์แต่ละแห่ง ดังนั้น จำนวนโควตาจะเป็นเครื่องมือที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดขึ้นลงตามภาวะการเงิน และเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์ด้วย ถ้าธนาคารพาณิชย์ใดไม่ปฏิบัติตามนโยบายธนาคารกลาง ธนาคารพาณิชย์จะได้รับโควตาน้อยไปด้วย แม้ว่าในทางปฏิบัติ

วงเงินให้กู้ยืมที่แท้จริงจะแตกต่างจากโควตาอยู่เสมอ แต่มิได้หมายความว่านโยบายนี้ไร้ผล ทั้งนี้เพราะวงเงินโควตานั้นเป็นเพียงแนวทางให้ธนาคารพาณิชย์ระมัดระวังการให้กู้ยืมของตนเองอยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติย่อมต้องผ่อนผันไปตามกรณีและตามความจำเป็นด้วย

(ค) ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ในยามฉุกเฉินหรืออยู่ในระหว่างสงคราม อำนาจการใช้ moral-suasion ของธนาคารกลางจะเพิ่มขึ้นสูง เพราะจำเป็นต้องควบคุมเครดิตอย่างเคร่งครัด ในยามปกติ moral suasion อาจจำเป็นเพื่อการกระจายเครดิตไปในภาคการผลิตที่ต้องการเท่านั้น

(ง) ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ดำเนินการ ถ้ามีการใช้ moral suasion ต่อเนื่องกันนาน จะทำให้ธนาคารพาณิชย์มีการต่อต้านมากขึ้น และจะทำให้ประสิทธิภาพเสื่อมคลายไป นโยบายนี้จึงควรใช้เมื่อมีวิกฤตการณ์และแก้ไขปัญหาในระยะสั้น

(จ) ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้ใช้ ถ้าเป็นบุคคลผู้เป็นที่นิยมนับถือทั่วไปในวงการธนาคารหรือเป็นผู้ที่ทุกคนให้ความนับถือและเชื่อมั่นอย่างดีแล้ว การขอร้องย่อมได้รับการตอบสนองได้ง่าย และอย่างพร้อมเพรียง

(ฉ) ขึ้นอยู่กับความมั่นคงในนโยบาย ถ้ามีการเรียกร้องแล้วธนาคารกลางยึดถือเป้าหมายไว้อย่างแน่วแน่ และติดตามเพื่อให้นโยบายนี้บรรลุผลแล้วทุกฝ่ายจะมีความมั่นคงตามไปด้วย

นอกจากนี้ ธนาคารกลางอาจกำหนดแนวทาง (guideline) ให้ธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติโดยลักษณะของ moral suasion ดังที่ใช้ปฏิบัติในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา (ดูภาคผนวกท้ายบทนี้)

11.2.2 การควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภค

ในกรณีที่ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น ประชาชนที่มีเงินอยู่ในมือมากจะใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคสูงขึ้น และถ้าหากธนาคารหรือสถาบันการเงินมีการขยายการให้กู้ยืมเพื่อเครดิตประเภทนี้มากขึ้นด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้การใช้จ่ายเพื่ออุปโภคบริโภคในเศรษฐกิจสูงขึ้นจนเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางราคาสินค้า ทางการเงินจึงมีความจำเป็นที่จะควบคุมเคร-

ติดเพื่อการอุปโภคบริโภคด้วยวิธีการควบคุมการขายสินค้าแบบผ่อนชำระหรือผ่อนส่ง (installment)

ธนาคารกลางจะเข้าควบคุมได้โดยเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินที่ผู้ซื้อจะต้องจ่ายชำระงวดแรกหรือที่เราเรียกว่าเงินดาวน์ (down payments) หรือกำหนดระยะเวลาที่จะต้องชำระเงินให้สั้นหรือยาวตามความเหมาะสมได้ สมมติว่า ทางกรต้องการลดเครดิตประเภทนี้ทางการอาจกำหนดจำนวนเงินที่จะต้องจ่ายครั้งแรกสูงขึ้น เช่นอาจจะเพิ่มจาก 30% เป็น 40% ของราคาสินค้านั้นได้ และอาจกำหนดระยะเวลาผ่อนส่งให้สั้นลงจาก 40 เดือน เป็น 30 เดือน เป็นต้น เพื่อให้จำนวนเงินที่ผ่อนส่งในแต่ละเดือนสูงขึ้นทำให้ผู้อุปโภคบริโภคเปลี่ยนใจไม่ซื้อสินค้าได้

ตัวอย่าง

ก่อนใช้นโยบาย		ภายหลังใช้นโยบาย	
ราคาสินค้า	100,000.- บาท	ราคาสินค้า	100,000.- บาท
เงินดาวน์	30,000.- บาท	เงินดาวน์	30,000.- บาท
ผ่อนส่ง 40 เดือน ๆ ละ	1,750.- บาท	ผ่อนส่ง 30 เดือน ๆ ละ	2,300.- บาท
		(ดอกเบี้ยลดลง	1,000.- บาท)

การควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภคนี้มีความสำคัญมาก เพราะสามารถควบคุมการใช้จ่ายของประชาชนโดยทางอ้อม โดยเฉพาะในประเทศที่นิยมระบบผ่อนส่ง ระดับการใช้จ่ายของเอกชนเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น นอกจากนั้น การควบคุมเครดิตประเภทนี้ยังมีผลต่อราคาสินค้าได้ด้วย วิธีการนี้จึงมีประโยชน์มากในยามเกิดภาวะเงินเฟ้อ

11.2.3 วิธีการควบคุมเครดิตเพื่อการซื้อขายหลักทรัพย์

วิธีการนี้ใช้เพื่อควบคุมเงินกู้เพื่อเสี่ยงหากำไรจากการซื้อขายหลักทรัพย์ เวลาที่ราคาหลักทรัพย์เคลื่อนไหวขึ้นลงมาก ผู้ที่มีอาชีพค้าหากำไรจากผลต่างระหว่างราคาซื้อกับราคาขายหลักทรัพย์จะถือโอกาสซื้อในปัจจุบันและขายในอนาคต หรือขายในปัจจุบันและซื้อในเวลาทีราคาหลักทรัพย์โน้มเอียงสูงขึ้น พวกนักเก็งกำไรจะซื้อหลักทรัพย์เอาไว้ก่อน

แล้วนำออกขายภายหลังเมื่อได้ราคาดี ในการซื้อหลักทรัพย์ ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีเงินทุนของตนเองอยู่ไม่เพียงพอ จะต้องขอกู้เงินจากธนาคารโดยใช้หลักทรัพย์นั้นเป็นประกัน ที่ธนาคารกลางในฐานะเป็นผู้ควบคุมเครดิตอาจจะควบคุมการให้กู้เงินเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ โดยวิธีกำหนดเงื่อนไขสำหรับการซื้อขายหลักทรัพย์ วิธีการนี้เรียกว่า *Margin Requirement* เช่น ธนาคารกลางกำหนด *Margin Requirement* ไว้ 60% ก็หมายความว่า ผู้ที่ทำการซื้อหลักทรัพย์มาเป็นจำนวน 100,000 บาท จะต้องจ่ายเงินสด 60% ซึ่งเป็นจำนวนเงิน 60,000 บาท ที่เหลืออีก 40,000 บาท จะไปกู้จากธนาคารโดยมีหลักทรัพย์จำนวนนั้นเป็นหลักประกันได้ ถ้าธนาคารกลางต้องการจำกัดการให้เงินกู้ไปเพื่อซื้อขายหลักทรัพย์แล้ว ธนาคารสามารถกำหนด *Margin Requirement* สูงขึ้นเป็น 70% นั้นย่อมหมายถึงว่า ผู้ซื้อหลักทรัพย์จะต้องจ่ายเงินสดเป็นจำนวน 70% และกู้จากธนาคารได้เพียง 30% เท่านั้น

11.2.4 การควบคุมเครดิตเพื่อการก่อสร้างหรือซื้ออาคาร

วิธีการเป็นไปในการทำงานเดียวกันกับที่ใช้ในการควบคุมเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภคโดยกำหนดวงเงินสูงสุดที่จะให้กู้ได้ หรือกำหนดระยะเวลาที่จะชำระเงินคืน ตลอดจนเงื่อนไขบางประการเกี่ยวกับการปล่อยเงินกู้ วิธีนี้โดยมากใช้กันในระยะยาวที่เกิดภาวะเงินเฟ้อหรือในยามสงคราม เพราะในภาวะการณ์เช่นนี้รัฐบาลต้องการได้สินค้า วัตถุดิบ ตลอดจนแรงงานเพื่อไปใช้ในการสงคราม หรือเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ถ้าหากว่าในเวลาเดียวกัน การอุปโภคบริโภคของประชาชนเพิ่มขึ้นเนื่องจากธนาคารพาณิชย์ให้กู้เงินไปเพื่อการก่อสร้างหรือซื้ออาคาร ความต้องการทางด้านประชาชนก็จะไปแข่งขันกับทางด้านรัฐบาล ถ้าหากไม่มีการควบคุมแล้ว ราคาสินค้า วัตถุดิบ ตลอดจนค่าจ้างแรงงานจะสูงขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้เกิดเงินเฟ้อได้

11.2.5 การกำหนดอัตรารับช่วงซอลดเป็นพิเศษสำหรับตัวเงินบางประเภท

ในกรณีที่ทางการประสงค์จะส่งเสริมกิจการบางประเภท เช่น การส่งออกสินค้าออกเป็นต้น ทางการอาจจะใช้วิธีการกำหนดอัตราซอลดตัวเงินที่ออกเกี่ยวกับกิจการเหล่านั้น

ขึ้นเป็นพิเศษคือ เป็นอัตราต่ำกว่าอัตรารับซื้อลดปกติ นโยบายนี้ใช้กันมากในประเทศด้อยพัฒนา ดังจะสังเกตเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยมีหลายอัตรา โดยแตกต่างกันไปตามประเภทอุตสาหกรรม

11.2.6 การกำหนดเงินมัดจำสำหรับการส่งออกสินค้าจากต่างประเทศ

ธนาคารกลางอาจใช้วิธีการกำหนดเงินมัดจำในการเปิด letter of credit สำหรับการส่งออกสินค้าเข้า จำนวนเงินมัดจำนี้อาจกำหนดไว้แตกต่างกันตามลักษณะของกิจการที่ธนาคารจะให้กู้เงิน ทั้งนี้หมายความว่า จำนวนเงินมัดจำนี้อาจกำหนดไว้สูงสำหรับการเปิด letter of credit เพื่อการส่งออกประเภทที่ทางการเห็นว่าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยหรือไม่จำเป็น ส่วนสินค้าที่จำเป็นนั้นธนาคารกลางก็จะกำหนดเงินมัดจำไว้ต่ำ

สำหรับในกรณีประเทศขาดดุลในดุลการชำระเงิน ซึ่งทำให้ฐานะเงินสำรองระหว่างประเทศอ่อนแอลง ธนาคารกลางก็อาจกำหนดให้ผู้ส่งออกสินค้าเข้าวางเงินมัดจำการชำระค่าสินค้าส่วนหนึ่งไว้กับธนาคารกลาง ซึ่งจะมากหรือน้อยแล้วแต่สินค้านั้น ๆ ทั้งนี้จะเป็นการยับยั้งการส่งออกสินค้าเข้าให้น้อยลง

11.2.7 การควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มิให้เสี่ยงจนเกินไป

หลักการควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มิให้เสี่ยงจนเกินไปนั้น เป็นมาตรการที่มีผลทางการควบคุมคุณภาพและเป็นมาตรการสำคัญที่ใช้ปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ทั่วไป หลักการของการควบคุมนี้ก็อิงกับเงินทุนส่วนที่เป็นของเจ้าของกิจการ นั่นคือ เงินกองทุน (capital fund) เพราะเงินกองทุนเป็นส่วนที่ผู้เป็นเจ้าของกิจการมีภาระผูกพันและแสดงความรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน ถ้าหากเงินกองทุนมีปริมาณมากผู้ดำเนินงานก็ควรมีโอกาสปฏิบัติการกิจได้มากด้วย ถ้าหากธนาคารใดมีกำลังเงินกองทุนน้อยการปฏิบัติการกิจการธนาคารนั้นก็ควรจะน้อยตามด้วย อันเป็นหลักของเหตุและผลที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ ธนาคารกลางจึงมีมาตรการกำหนดการควบคุมเป็นอัตราส่วนร้อยละกับเงินกองทุนเพื่อความมั่นคงของกิจการธนาคาร เช่น

(ก) เงินกองทุนต่อสินทรัพย์ (capital to assets ratio) ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่ากิจการธนาคารเป็นการบริหารหนี้สิน เงินฝากซึ่งเปรียบเสมือนวัตถุดิบของธนาคารเป็น

หนี้สินที่ธนาคารมีต่อประชาชนผู้ฝาก จะยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ว่าเมื่อมีเงินฝากมากก็พึงที่จะดำเนินงานได้มากตามชอบใจมิได้ ความสามารถจะดำเนินการได้มากน้อยต้องโยงอยู่กับเงินทุนที่เป็นส่วนของผู้ถือหุ้น ซึ่งได้แก่เงินกองทุนอันเปรียบได้เสมือนเดิมพันของผู้ดำเนินงาน ด้วยเหตุนี้จึงมีหลักกำหนดในประเทศต่างๆ ว่า ธนาคารจะขยายสินทรัพย์ด้วยการให้กู้ยืมและใช้เครดิต หรือการลงทุน และอื่น ๆ นั้น ควรมิชอบเขตตามกำลังทุนที่เจ้าของกิจการมีอยู่ นั่นคือ การกำหนดว่าธนาคารควรขยายสินทรัพย์ได้เป็นกี่เท่าของเงินกองทุน เช่น 20 เท่าของเงินกองทุน หรือ 1:2 เท่าของเงินกองทุน เป็นต้น วิธีการกำหนดนั้น อาจใช้กำหนดการขยายสินทรัพย์เป็นจำนวนได้ไม่เกินกี่เท่าของเงินกองทุนดังกล่าว หรือกำหนดเป็นอัตราส่วนกลับว่า เงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละเท่าใด ดังเช่นกรณีตัวอย่างข้างต้น เงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ $5 \left(\frac{1}{20} \times 100 \right)$ หรือร้อยละ $8.33 \left(\frac{1}{12} \times 100 \right)$ เป็นต้น

ในกรณีข้างต้นเป็นการกำหนดอัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์ทั้งสิ้น มีหลายประเทศได้จารในประเภทของสินทรัพย์ต่อไปอีก เพราะเห็นว่าสินทรัพย์แต่ละประเภทมีความเสี่ยงต่อการดำเนินงานต่างกัน เช่น เงินสดในมือและเงินฝากที่ธนาคารอื่นย่อมไม่มีความเสี่ยง การลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลหรือหลักทรัพย์ที่รัฐบาลค้ำประกันก็ย่อมมีความเสี่ยงน้อยหรือไม่มีเลย เมื่อเปรียบเทียบกับการให้กู้ยืมแก่บุคคลโดยไม่มีหลักประกัน ในกรณีหลังย่อมเสี่ยงมาก จึงทำให้กำหนดรายละเอียดของมาตรการนี้ต่อไปด้วยการแยกประเภทสินทรัพย์ออกเป็น 2 ประเภท คือ สินทรัพย์เสี่ยง (risk assets) และสินทรัพย์ไม่เสี่ยง (non-risk assets) เพื่อป้องกันมิให้ธนาคารดำเนินการในทางที่เสี่ยงเกินไป จึงอาจกำหนดว่าธนาคารจะขยายสินทรัพย์เสี่ยงได้ไม่เกินกี่เท่าของเงินกองทุน หรือถ้าพูดในทางกลับก็กำหนดว่าอัตราส่วนเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง (capital to risk assets ratio) จะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละเท่าใด

(ข) การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ ถ้าหากกิจการธนาคารทุ่มเททุนให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่มากจนเกินไป เมื่อลูกหนี้ประสบปัญหาธุรกิจล้มเหลวไม่อาจชำระคืนหนี้สิน

ธนาคารผู้ให้กู้จะประสบปัญหาตามไปด้วย นอกจากนี้ ในบางกรณีถ้าหากธนาคารให้กู้ยืม แก่ลูกหนี้ที่อยู่ในเครือเดียวกัน หรือกรรมการธนาคารมีส่วนเกี่ยวข้องแล้วใช้เงินทุนใน ธนาคาร ซึ่งมาจากประชาชนโดยส่วนรวมให้กู้ยืมแก่บุคคลดังกล่าวแล้ว ย่อมถือได้ว่าไม่ เหมาะสม จึงจำเป็นต้องมีการควบคุม ดังนั้น จึงมีการกำหนดมาตรการป้องกันมิให้ธนาคาร พาณิชย์ทุ่มเทเงินทุนให้แก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งมากเกินไปจนเกินควรด้วยการกำหนดให้ธนาคาร พาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้ได้ไม่เกินจำนวนร้อยละของเงินกองทุน การที่ต้องอิงอยู่กับเงิน กองทุนก็ด้วยเหตุผลเดียวกับที่กล่าวถึงในข้อ (ก) เช่น อาจกำหนดการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้ รายใหญ่ต้องไม่เกินร้อยละ 15 หรือร้อยละ 25 ของเงินกองทุน ในทางปฏิบัติลูกค้าที่มี กิจการขนาดใหญ่ต้องอาศัยเงินทุนมาก ธนาคารจำเป็นต้องให้กู้ยืมเกินร้อยละที่กำหนด ก็ มักถือเป็นหลักปฏิบัติเป็นการทั่วไปว่า ถ้าหากการให้กู้ยืมเกินกว่าร้อยละของเงินกองทุน ตามที่กำหนดแล้วจะต้องขออนุญาตผ่อนผันจากธนาคารกลาง อันเป็นลักษณะยืดหยุ่นได้ ตามดุลพินิจของธนาคารกลาง

การควบคุมการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ยังอาจต้องพิจารณาไปถึงสภาพการรวม- ตัวของเงินทุนในกิจการใดกิจการหนึ่ง ถ้าหากธนาคารให้กู้ยืมแก่กิจการใดกิจการหนึ่งโดย เฉพาะเป็นมูลค่ามาก แม้ว่าจะกระจายให้ลูกหนี้หลายราย แต่ถ้าหากธุรกิจแขนงนั้นประสบ ปัญหาตกต่ำ ทุกบริษัทที่ดำเนินธุรกิจแขนงนั้นย่อมจะได้รับผลกระทบกระเทือนโดยทั่วหน้า กันซึ่งในที่สุดจะส่งผลสะท้อนไม่สามารถชำระหนี้คืนให้แก่ธนาคาร ธนาคารที่ผูกพันเงินให้ กู้ยืมกับธุรกิจประเภทนี้มากมายและมีจำนวนเงินสูงจะได้รับความกระทบกระเทือนมากตาม ไปด้วย การควบคุมโดยมาตรการนี้จึงอาจพิจารณารายละเอียดในประเด็นอื่น ๆ ดังตัวอย่าง นี้ด้วย

(ค) สินทรัพย์ประจำต่อเงินกองทุน (fixed assets to capital ratio) กองทุน อันเป็นเงินส่วนของผู้ถือหุ้นไม่ควรใช้ลงทุนเป็นสิ่งก่อสร้าง อาคาร และสินทรัพย์ ประจำโดยไม่มีข้อจำกัดเสียเลย เงินกองทุนเป็นสิ่งที่ต้องนำไปชำระคืนหนี้ถ้าหากกิจการ ล้มเหลว เมื่อต้องแปลงสภาพกลายเป็นสิ่งก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้เสียแล้ว ถ้าหากจำเป็น ต้องชดใช้หนี้สินก็จะเกิดปัญหา เพราะต้องเปลี่ยนสภาพของสินทรัพย์ประจำเหล่านั้นเป็น

เงินสดเสียก่อน ด้วยเหตุนี้ จึงถือเป็นหลักปฏิบัติทั่วไปที่จะกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ลงทุนเกี่ยวกับสินทรัพย์ประจำได้ไม่เกินร้อยละของเงินกองทุนตามแต่จะกำหนด เช่น ในรัฐเท็กซัสของสหรัฐอเมริกา กำหนดว่า ธนาคารพาณิชย์จะสามารถลงทุนสินทรัพย์ประจำได้ไม่เกินร้อยละ 60 ของเงินกองทุน เป็นต้น

การดำเนินมาตรการเพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของธนาคารยังมีอีกหลายวิธี และอาจใช้เลือกปฏิบัติตามลักษณะปัญหาของแต่ละธนาคารก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรณีด้วยศิลปะของการบริหารการเงินและการธนาคารของแต่ละประเทศ

11.3 การควบคุมโดยตรง

การควบคุมโดยตรง (direct control) เป็นวิธีการบริหารการเงินที่จะเลือกใช้ปฏิบัติเมื่อเห็นว่ากลไกการทำงานตามหลักเศรษฐศาสตร์นั้นไม่ได้ผล หรือได้ผลแต่ไม่ทันการณ์ ตลอดจนเหตุการณ์รุนแรงจนต้องเลือกใช้วิธีควบคุมโดยตรง

โดยหลักการแล้ว การควบคุมโดยตรงนั้นเป็นการบังคับโดยอาศัยดุลพินิจของผู้บริหาร การบังคับนั้นถ้าหากถูกต้องและได้ผลก็ดีไป แต่ถ้าผิดพลาดก็อาจเกิดผลเสียแก่เศรษฐกิจได้ เป็นหลักการบริหารการเงินที่ไม่เป็นไปอย่างธรรมชาติ จึงอาจเกิดอันตรายเพราะอาจเกิดผลที่ไขว้เขวและแทรกซ้อน (distortion) ได้

ในประเทศที่ระบบสถาบันการเงินและตลาดการเงิน มีการพัฒนาที่เป็นระเบียบและมีแบบแผนการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นไปตามหลักเศรษฐศาสตร์ การดำเนินนโยบายการเงินของผู้บริหารการเงินมักจะใช้วิธีการตามหลักวิธีการ และให้กลไกเศรษฐกิจปรับตัวไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้เอง ซึ่งวิธีการดำเนินงานดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักธรรมชาติ ความจำเป็นที่จะต้องใช้การควบคุมโดยตรงก็มีไม่มากนัก นอกจากในยามที่ผิดปกติมาก ๆ และต้องการผลให้ทันการณ์ จึงอาจนำวิธีการควบคุมโดยตรงมาใช้ เช่น ในระยะปี พ.ศ. 2513-2515 ซึ่งเป็นช่วงที่มีวิกฤติการณ์เงินตราต่างประเทศและปัญหาเงินเฟ้อรุนแรง มีการแก้งำไว้ในเรื่องของอัตรา

แลกเปลี่ยนมาก ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศต่างๆ ในยุโรป หรือประเทศในยุโรปกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น อันเป็นระยะที่สวดวิสัยต่อการควบคุมโดยผ่านกลไกซึ่งไม่ทันการณ์ และแรงต้านทานไม่พอกับกระแสของปัญหา จึงปรากฏว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศได้ใช้นโยบายควบคุมโดยตรง ตัวอย่างเช่น

สวีตเซอร์แลนด์ ประกาศห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์รับฝากเงินประเภทเพื่อเรียกจากผู้ฝากที่เป็นชาวต่างประเทศ ภายหลังเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2513

สาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก ประกาศห้ามการขายหลักทรัพย์ระยะสั้นแก่ชาวต่างประเทศ รวมทั้งหลักทรัพย์อื่นใดที่กระทำกันด้วยวิธีสัญญาซื้อคืนเมื่อปี พ.ศ. 2513

ในช่วงนั้นหลายประเทศในยุโรปรวมทั้งสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ผู้บริหารการเงินต้องกำหนดนโยบายการควบคุมโดยตรงเป็นการชั่วคราว รวมไปถึงการกำหนดมาตรการตามหลักธรรมชาติ เช่นการกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงส่วนหนึ่งของเงินตราต่างประเทศที่นำเข้าเป็นสำรองไว้ที่ธนาคารกลางเพื่อเพิ่มต้นทุนของเงินทุนให้สูงขึ้น

สำหรับประเทศด้อยพัฒนานั้น เนื่องจากระบบสถาบันการเงิน และตลาดการเงินไม่ได้พัฒนาเพียงพอ ตลอดจนประสิทธิภาพของนโยบายตามหลักวิชาการไม่ดีพอ จึงปรากฏว่ามีความนิยมใช้นโยบายการควบคุมโดยตรงมาก และตามลักษณะของระบบสถาบันการเงิน ธนาคารกลางมักจะมีอิทธิพลและเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับการดำเนินงานในระบบสถาบันการเงิน และระบบเศรษฐกิจ จึงมีความโน้มเอียงที่จะใช้วิธีการควบคุมโดยตรงมาก ทั้งในยามปกติก็อาจมีการควบคุมโดยตรง เช่น การกำหนดเป้าหมายให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมเพื่อเศรษฐกิจแต่ละสาขาที่เป็นประโยชน์สนับสนุนการพัฒนา วิธีการดังกล่าวเป็นการควบคุมการจัดสรรการให้กู้ยืมและเป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานโดยตรง

ในยามที่มีปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ภาวะเงินเฟ้อ มีการกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร เป็นต้น ภายใต้สภาพดังกล่าว การควบคุมโดยตรงจะกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้มาก เช่น กำหนดวงเงินให้กู้ยืมสูงสุด โดยกำหนดเป็นวงเงินหรือเป็นร้อยละของเงินฝาก (ceiling of credits) หรือการกำหนดมิให้กู้ยืมแก่ธุรกิจประเภทใดประเภทหนึ่งตามจำนวนหรือร้อยละ

ที่กำหนดเป็นต้น เช่น ในปี พ.ศ. 2516 ประเทศในกลุ่มอาเซียน เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ก็ได้ใช้มาตรการกำหนดการให้กู้ยืมสูงสุด เป็นวิธีการหนึ่งที่ควบคุมให้มีการขยายเครดิตเกินขนาดจนเป็นอันตรายต่อเงินเพื่อ

11.4 เปรียบเทียบมาตรการควบคุมทางปริมาณ

ในจำนวนมาตรการควบคุมเครดิตทางปริมาณที่สำคัญทั้ง 3 วิธี คือ อัตราเงินสดสำรอง การซื้อขายหลักทรัพย์ และอัตราดอกเบี้ยที่ได้กล่าวถึงข้างต้นนั้น ต่างมีประสิทธิภาพและความเหมาะสมแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับสภาพโครงสร้างสถาบันการเงิน และภาวะเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและแต่ละสมัย ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้ดังนี้

11.4.1 เปรียบเทียบมาตรการเงินสดสำรองและการซื้อขายหลักทรัพย์ ประสิทธิภาพของมาตรการทั้งสองแตกต่างกันในหลายประการดังนี้

ก. ในการดำเนินนโยบายลดเครดิตในภาวะที่เกิดปัญหาเงินเฟ้อ การดำเนินงานเพื่อจำกัดการขยายเครดิตอาจกระทำได้โดยการขึ้นอัตราเงินสดสำรองหรือการขายหลักทรัพย์เพื่อชั้เงินจากภาคเอกชน การดำเนินนโยบายทั้งสองจะให้ผลที่แตกต่างกัน ดังนี้

(ก.1) ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ไม่มีสำรองส่วนเกิน การขึ้นอัตราเงินสดสำรองจะสร้างผลของการหดตัวทางเครดิตอย่างรวดเร็ว เพราะธนาคารพาณิชย์จะต้องเพิ่มเงินสดที่ต้องดำรงไว้ทันทีตามหลังจากนโยบายเพิ่มเงินสดสำรองมีผลใช้บังคับ นโยบายนี้อาจมีผลกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง (shock) ต่อการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ได้ เช่น ธนาคารพาณิชย์อาจหาเงินสดได้ไม่ทัน หรือไม่อาจเรียกเงินกู้คืนได้ก่อนกำหนด ในการนี้ธนาคารพาณิชย์จะต้องกู้ยืมจากแหล่งอื่นมาชดเชยฐานะ การขึ้นอัตราเงินสดสำรองดังกล่าว จะมีผลกระทบกระเทือนทุกธนาคารโดยทั่วหน้ากัน แต่การดำเนินนโยบายขายหลักทรัพย์นั้นขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้ที่ซื้อหลักทรัพย์ว่าสนใจจะลงทุนเพียงไร อัตราดอกเบี้ยของหลักทรัพย์ต้องจูงใจเพียงพอจึงจะมีผล ผลกระทบกระเทือนต่อการดำเนินงานของธนาคารในทางเสียหายจึงไม่มี

(ก.2) การขึ้นอัตราเงินสดสำรอง จะมีผลทำให้รายได้ของธนาคารลดลง เพราะส่วนที่ต้องดำรงเป็นเงินสดสำรองนี้ไม่มีดอกเบี้ย ด้วยเหตุนี้ธนาคารพาณิชย์อาจเปลี่ยนแปลงวิธีใช้เงิน เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นชดเชยกับส่วนที่ต้องสูญเสียไป เช่น ลงทุนซื้อหลักทรัพย์น้อยลง ออกให้กู้ยืมแก่ธุรกิจหรือกิจการที่มีความเสี่ยงแต่ได้ดอกเบี้ยสูงมากขึ้น ถ้าหากการเปลี่ยนแปลงเป็นไปดังกล่าวย่อมจะทำให้ประสิทธิภาพของนโยบายการขึ้นอัตราเงินสดสำรองลดน้อยลง เราเรียกผลกระทบกระเทือนนี้ว่า *Income Effect* แต่ในทางตรงกันข้ามการขายหลักทรัพย์ยังคงให้รายได้แก่ธนาคารพาณิชย์ตามปกติ และเป็นการลงทุนโดยสมัครใจอีกด้วย จึงเกิด *income effect* น้อยกว่าการขึ้นอัตราเงินสดสำรอง

ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีมาตรการใหม่เพื่อหลีกเลี่ยง *income effect* ดังกล่าว เราเรียกมาตรการนี้ว่า *สำรองเงินฝากพิเศษ (special deposits)* กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินฝากไว้ที่ธนาคารกลางเพิ่มขึ้นในอัตราหนึ่งอัตราใด เช่น 3% จากอัตราปกติ และธนาคารกลางจ่ายดอกเบี้ยให้แก่เงินฝากจำนวนนี้ เพื่อรักษารายได้ของธนาคารพาณิชย์ไว้ไม่ให้ตกต่ำจนเกินไป จนทำให้ธนาคารพาณิชย์ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้เงินทุน มาตรการนี้ใช้ในอังกฤษระยะหนึ่ง

อย่างไรก็ดี นโยบายการขึ้นอัตราเงินสดสำรองอาจจะไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการใช้เงินของธนาคารพาณิชย์ ถ้าหากความต้องการเงินกู้ในเศรษฐกิจอึมครึม ธนาคารพาณิชย์จะไม่สามารถเปลี่ยนการลงทุนซื้อหลักทรัพย์ เป็นการให้กู้ยืมแทน ในกรณีเช่นนี้จะไม่เกิด *income effect* ขึ้น

(ก. 3) ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์มีสำรองส่วนเกินอยู่ การขึ้นอัตราเงินสดสำรอง จะให้ผลกระทบกระเทือนแต่เพียงเล็กน้อย เพราะธนาคารพาณิชย์สามารถกันเงินที่มีอยู่ เข้าดำรงเป็นเงินสดสำรองตามกฎหมาย และในกรณีนี้การขายหลักทรัพย์อาจจะมีประสิทธิภาพที่ดีกว่า เนื่องจากสามารถจับเงินได้โดยตรงจากภาคเอกชนโดยไม่จำกัดแต่เพียงธนาคารพาณิชย์

ข. ในการดำเนินนโยบายการเงินผ่อนคลายเป็นระยะที่เศรษฐกิจมีความฝืดเคือง การดำเนินนโยบายผ่อนคลายเป็นเพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายเครดิตอย่างกว้างขวางนั้น วิธีเลือก

ปฏิบัติอาจใช้วิธีลดอัตราเงินสดสำรอง หรือซื้อหลักทรัพย์จากภาคเอกชนเพื่อปล่อยกระแสเงินออกสู่เศรษฐกิจ แต่นโยบายทั้งสองมีผลและประสิทธิภาพแตกต่างกันตามสภาวะ ดังต่อไปนี้

(ข. 1) ถ้าเศรษฐกิจยังมีความต้องการเครดิตอยู่ทั่วไปเนื่องจากโอกาสในการลงทุนยังมีมากแล้ว การลดอัตราเงินสดสำรองจะช่วยให้ธนาคารพาณิชย์มีกำลังทุนเพื่อขยายการให้กู้ยืมได้เพิ่มขึ้นทันที การเพิ่มเงินทุนเพื่อการกู้ยืมนี้จะทำให้อัตราดอกเบี้ยมีแนวโน้มลดลงได้และจะส่งผลกระทบต่อทุนในเศรษฐกิจได้เร็วกว่านโยบายการซื้อหลักทรัพย์ แต่ตามข้อเท็จจริงในระยะเศรษฐกิจตกต่ำ ความต้องการกู้ยืมมีน้อย ธนาคารจึงมักจะประสบปัญหาเงินทุนเหลือเฟือ เมื่อประกาศลดอัตราเงินสดสำรองอีก ก็มีผลเพิ่มสำรองส่วนเกินให้สูงขึ้น แต่ธนาคารก็ยังไม่สามารถขยายการให้กู้ยืมได้อยู่นั่นเอง เพราะเอกชนมีความต้องการกู้ยืมน้อย จึงมักมีผู้เปรียบเทียบว่า การดำเนินนโยบายการเงินเปรียบได้เสมือนการดึงเชือก ในยามดึงของที่อยู่อีกปลายข้างหนึ่งของเชือก ก็จะถูกแรงกระตุกนั้น แต่ในยามผ่อนเชือก จะไม่มีผลขยับเขยื้อนของที่อยู่อีกปลายข้างหนึ่งได้เลย

(ข. 2) การดำเนินนโยบายการลดอัตราเงินสดสำรองจะช่วยเพิ่มเงินทุนให้แก่ทุกธนาคารอย่างทั่วถึง แต่การซื้อหลักทรัพย์นั้นขึ้นอยู่กับผู้ถือหลักทรัพย์ว่ามีความประสงค์ที่จะรับเงินทุนเพิ่มขึ้นเพื่อนำไปให้กู้ยืมทางอื่นหรือไม่ จึงเป็นการให้ผลถูกต้องตามลักษณะปัญหาของแต่ละธนาคาร

(ข. 3) การลดอัตราเงินสดสำรองจะเป็นการเพิ่มโอกาสหากำไรของธนาคารพาณิชย์มากขึ้น การแข่งขันให้กู้ยืมมากจะช่วยลดอัตราดอกเบี้ย และกระตุ้นการลงทุนในเศรษฐกิจได้ต่อไป แต่การซื้อหลักทรัพย์จะมีผลดึงเอารายได้ส่วนหนึ่งของธนาคารพาณิชย์มาด้วย ทำให้โอกาสที่จะลดอัตราดอกเบี้ยมีน้อยกว่ากรณีแรก

อย่างไรก็ดี ธนาคารอาจพอใจกับฐานะกำไรของตน แม้ว่าจะมีส่วนเกินเกิดขึ้น เนื่องจากการลดอัตราเงินสดสำรอง ก็ไม่กระตือรือร้นในการใช้ทุนให้กู้ยืม ต่างจากกรณีที่ต้องเสียรายได้ เนื่องจากธนาคารกลางซื้อหลักทรัพย์ จะทำให้ธนาคารพาณิชย์เกิดความกระตือรือร้นใช้เงินทุนให้กู้ยืมมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจสรุปได้ว่า

- (1) ในภาวะที่ตลาดยังมีความต้องการกัญชัมสูง และธนาคารพาณิชย์ยังคงสามารถหลอกลำให้กัญชัมได้โดยไม่ติดขัดในเรื่องหลักทรัพย์จำนองแล้ว การลดอัตราเงินสดสำรองจะให้ประสิทธิภาพที่รวดเร็วกว่า
- (2) แต่ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์ขาดความชวนชวยในการหลอกลำ และเลือกหลอกลำมากไปแล้ว การซื้อหลักทรัพย์จะช่วยกระตุ้นให้ธนาคารหารายได้มาทดแทนส่วนที่ต้องขาดไป และนโยบายนั้นก็น่าจะมีผลดีกว่า

11.4.2 เปรียบเทียบมาตรการอัตราธนาคารกลางและมาตรการอื่น

การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยนั้นเปรียบได้เสมือนกับการเปลี่ยนแปลงราคาของสินค้า ซึ่งเป็นกลไกสำคัญทางเศรษฐกิจในการปรับอุปสงค์และอุปทานให้เข้าสู่ดุลยภาพ แต่ดังที่ทราบแล้วว่ากลไกราคาสินค้า (price mechanism) ก็ดี กลไกอัตราดอกเบี้ยก็ดี จะมีประสิทธิภาพได้ดี ถ้าตลาดสินค้าหรือตลาดการเงินสามารถตอบรับผลได้ต่อเนื่องกันไปอย่างกว้างขวางและเป็นไปอย่างถูกต้อง แต่ในระบบตลาดมักจะมีการผูกขาดและขาดห้วง นโยบายการปรับปรุงราคาหรือดอกเบี้ยจึงมักจะไม่ไ้ผลเท่าที่ควร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาที่ตลาดการเงินยังมีลักษณะการรวมตัว (concentration) และผูกขาด (monopolistic) มาก และระบบโครงสร้างยังขาดการประสานกับนโยบายอัตราดอกเบี้ย จึงพลอยมีผลน้อยไปด้วย ด้วยเหตุนี้เองโครงสร้างอัตราดอกเบี้ยในประเทศด้อยพัฒนา จึงมักจะเป็นไปในลักษณะที่ต้องกำหนดอัตราให้แตกต่างไปตามแต่ละภาคเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับความต้องการของเจ้าหน้าที่ทางการเงิน เช่น กำหนดอัตราซื้อลดตัวเงินสินค้าออกไว้ให้ต่ำกว่าอัตราให้กัญชัมปกติ เพราะต้องการส่งเสริมสินค้าออก เป็นต้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่านโยบายอัตราดอกเบี้ยในประเทศด้อยพัฒนามีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายเครดิตเป็นสำคัญ

ในภาวะที่ต้องการดำเนินนโยบายฝืดเคือง ธนาคารกลางจะเพิ่มอัตราดอกเบี้ยแต่เนื่องจากธนาคารพาณิชย์จะไม่ตั้งราคาสินค้ำจนถึงขีดที่ไม่มีผู้ซื้อ นั่นคือ อัตราดอกเบี้ยจะเปลี่ยนแปลงภายในขอบเขตที่ยังคงมีความต้องการกัญชัมอยู่ทั่วไป การขยายเงินกัญชัมก็จะมีอยู่กว้างขวางแต่ธนาคารกลางสามารถจำกัดการให้กัญชัมของตนด้วยการขึ้นอัตราดอกเบี้ยสูงจน

ธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถกู้ยืมไปให้กู้ยืมต่อได้ ซึ่งเรียกว่าอัตราลงโทษ (penalty rate) อย่างไรก็ตาม โดยปกตินโยบายอัตราดอกเบี้ยจะมีประสิทธิภาพที่ดี มักจะต้องอาศัยนโยบายอื่นดำเนินการร่วมด้วย

ในภาวะที่ธนาคารกลางต้องการดำเนินนโยบายผ่อนคลาย การลดอัตราธนาคารกลางอาจไม่ทำให้อัตราดอกเบี้ยธนาคารทั่วไปลดลง เพราะธนาคารพาณิชย์ไม่แข่งขันระหว่างกัน ไม่ต้องการเสาะแสวงหาลูกค้าใหม่ และพึงพอใจกับการให้กู้ยืมแก่ลูกค้าที่มีกิจการที่มั่นคงอยู่แล้ว อัตราดอกเบี้ยจึงมีสภาพคล้ายราคาในแง่ที่ว่าลดลงยาก และในที่สุดประสิทธิภาพของอัตราดอกเบี้ยที่จะเป็นกลไก (mechanism) เพื่อปรับดุลยภาพในเศรษฐกิจจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร

หนังสืออ้างอิง

- Ambegaokar, Nalini K. *Selective or Qualitative Credit Control*. Philippines, Manila: 1971. 8th SEANZA Central Banking Course.
- Bloomfield, Arthur I "Monetary Policy in Underdeveloped Countries," in *Public Policy, A Year Book of the Graduate School of Public Administration*, V. 7, Massachusetts : Harvard University Press, 1956.
- Coney, Phillip R. *Traditional Instruments of Monetary Policy*. Philippines, Manila : 1971, 8th SEANZA Central Banking Course.
- Jaramillo, Rodrigo. "Central Bank Discount Rates", *IMF Staff Papers*, (March, 1966).
- Joseph, Ascheim. *Techniques of Monetary Control*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1961.
- Khatkhate, D.R. "Problems of Monetary Policy in Developing Economy." *IMF Staff Papers*.
- Meek, Paul., *Open Market Operations*, Federal Reserve Bank of New York, July, 1969.

นโยบายการเงินในประเทศไทย

ในการดำเนินนโยบายการเงินในประเทศไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นผู้รับผิดชอบสั่งการเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เป็นพิธีปฏิบัติตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ในทางปฏิบัติธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ติดตามความเคลื่อนไหวของภาวะการเงินและการธนาคาร หากเห็นว่าควรดำเนินนโยบายการเงินประการใด ก็จะนำความเห็นดังกล่าว ขอความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง หลักปฏิบัติดังกล่าวนี้ให้ประโยชน์ในแง่ที่ว่า รัฐบาลในฐานะผู้รับผิดชอบการบริหารบ้านเมืองจะดูแลการดำเนินนโยบายการเงินที่สำคัญด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสอดคล้องร่วมกัน แต่อีกแง่หนึ่งอาจเกิดปัญหาความล่าช้าจากพิธีปฏิบัติดังกล่าว

อย่างไรก็ดี ศิลปะและแนวความคิดของการดำเนินนโยบายการเงินยังคงเป็นเรื่องที่จะเรียนรู้ได้จากการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่มีความสำคัญยิ่งต่อการกำหนดนโยบายการเงินต่าง ๆ ในฐานะของธนาคารกลาง ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เจริญด้วยศิลปะแห่งการดำเนินนโยบายการเงินหลายประการ ดังจะได้แยกการศึกษาเรื่องนโยบายการเงินในประเทศไทยตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันดังนี้

1. เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงิน
2. เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันการเงิน
3. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ธนาคารแห่งประเทศไทยมีศิลปะการดำเนินนโยบายดังรายละเอียดต่อไปนี้

12.1 นโยบายการเงินเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงิน

การรักษาเสถียรภาพทางการเงินเปรียบเสมือนการรักษาระดับน้ำให้มีความสูงต่ำที่เหมาะสม ในทางเศรษฐกิจการเงิน ระดับน้ำดังกล่าวหมายถึงปริมาณเงินและปริมาณเครดิตที่หมุนเวียนในเศรษฐกิจ ดังนั้นการดำเนินนโยบายการเงินเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเงินจึงหมายถึงการควบคุมปริมาณเครดิตและปริมาณเงินให้มีปริมาณเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ เครื่องมือการควบคุมเครดิตและปริมาณเงินจึงได้แก่เครื่องมือควบคุมทางปริมาณ 3 ประการ คือ

- (1) อัตราเงินสดสำรอง (cash reserve requirement)
- (2) อัตราดอกเบี้ย (interest rate policy)
- (3) การซื้อขายหลักทรัพย์ (open market operations)

ประวัติการดำเนินงานและประสิทธิภาพของแต่ละมาตรการมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

12.1.1 อัตราเงินสดสำรอง

ก. ประวัติการดำเนินงาน

ประวัติความเป็นมาของนโยบายอัตราเงินสดสำรองในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก : ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ในระยะแรกของการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้น ได้มีการตราพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 และพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ขึ้น โดยกำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจที่จะกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยตามแต่กรณีที่เกิดขึ้นจริง ดังนี้

อัตราเงินสดสำรอง

ประเภทเงินฝาก	กรณีธรรมดา (%)	กรณีพิเศษ (%)
เงินฝากเพื่อเรียก	5	3
เงินฝากประจำ	2	2

หลักการกำหนดอัตราเงินสดสำรองของธนาคารแห่งประเทศไทยในระยะแรก จึงถือหลักเดียวกับที่ปฏิบัติในสหรัฐอเมริกา โดยกำหนดอัตราเงินสดสำรองแตกต่างกันไปตามประเภทของเงินฝาก

แต่ต่อมาเนื่องจากเศรษฐกิจอยู่ในภาวะสงคราม ปริมาณเงินขยายตัวอย่างรวดเร็ว อัตราเงินสดสำรองดังกล่าวจึงต่ำเกินกว่าที่จะยับยั้งการขยายตัวของเครดิตในยามนั้น เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2486 รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้พระราชกำหนดควบคุมเครดิตในภาวะคับขัน กำหนดการดำรงเงินสดสำรองขึ้นใหม่ ให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองไว้เป็นจำนวนเท่าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดเป็นคราว ๆ ไป แต่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 และไม่สูงกว่าร้อยละ 45 ของยอดเงินฝาก เงินสดสำรองนี้ต้องฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ต่ำกว่าร้อยละห้าสิบและในชั้นแรกธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงอัตราเงินสดสำรองร้อยละ 25 แม้ว่าอัตราเงินสดสำรองจะสูงแต่ธนาคารพาณิชย์ก็สามารถปฏิบัติได้ โดยไม่มีความลำบากแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพราะการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในระยะนั้นโดยปกติก็ดำรงเงินสดสำรองไว้สูงถึงระดับนี้อยู่แล้ว

ระยะที่สอง : หลังสงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ได้มีการยกร่างกฎหมายควบคุมกิจการธนาคารเสียใหม่ให้เหมาะแก่กาลสมัย ให้ชื่อว่า พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พุทธศักราช 2488 ตามพระราชบัญญัตินี้ยังคงกำหนดอัตราเงินสดสำรองไว้สูงถึงร้อยละ 20 ของเงินฝาก แต่กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจสั่งให้ลดลงได้แต่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ของเงินฝาก เพราะเศรษฐกิจการเงินในระยะสงครามสิ้นสุดใหม่ๆ ยังคงอยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการขยายตัวจนเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นได้ ซึ่งต่อมาภายหลังจากได้ยกเลิกพระราชบัญญัติควบคุมเครดิตในภาวะคับขัน ตามเหตุการณ์ที่เข้าสู่สภาพปกติแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ประกาศกำหนดอัตราเงินสดสำรองตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์พุทธศักราช 2488 เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488 ให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ของเงินฝาก และอัตรานี้คงใช้อยู่จนถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2505

การเปลี่ยนแปลงอัตราเงินสดสำรองเท่าที่เป็นมาในสองระยะ สรุปได้ดังนี้

เมื่อ	อัตราเงินสดสำรอง (ส่วนร้อยละของยอดเงินฝาก)
14 ก.ค. 2486 (ตามพระราชกำหนด)	25
15 ก.ย. 2486 (ตามพระราชบัญญัติ)	20
13 มี.ค. 2487	20
21 ธ.ค. 2487	25
30 มี.ค. 2488	15
4 เม.ย. 2489	15
10 มิ.ย. 2489	10

ระยะที่สาม : นับตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 จนกระทั่งปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ระบบการธนาคารพาณิชย์ตลอดจนนโยบายการเงินได้ก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ที่การธนาคารมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงเห็นว่ข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2488 ที่ให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองเป็นจำนวนอย่างน้อยเท่ากับร้อยละ 20 ของเงินฝาก และไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งแห่งจำนวนที่กำหนดไว้ั้นต้องเป็นเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นเป็นการจำกัดการใช้เงินสดของธนาคารพาณิชย์ ทำให้ธนาคารพาณิชย์ไม่สามารถใช้เงินคงเหลือไปในการให้กู้ยืมและหาผลประโยชน์อย่างอื่น เช่น การซื้อหลักทรัพย์รัฐบาล จึงเห็นสมควรจะผ่อนคลาย

ดังนั้น ในการยกร่างพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 จึงบัญญัติให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองเป็นเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างเดียวไม่นับเงินสดในมือด้วย แต่กำหนดให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 และไม่เกินร้อยละ 50 และเพื่อเป็นการส่งเสริมการจำหน่ายหลักทรัพย์ของรัฐบาลอีก และให้ธนาคารพาณิชย์

ลงทุนมีรายได้จากหลักทรัพย์เหล่านั้นบ้าง จึงอนุญาตให้ถือหลักทรัพย์รัฐบาลไทยเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองที่ดำรงไว้ได้

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในครั้งนี้ได้แก่ การให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นเกี่ยวกับการควบคุมการเงินโดยมาตรการเงินสำรองมากขึ้นใน 5 ลักษณะ คือความยืดหยุ่นของอัตราที่ต้องดำรง และความยืดหยุ่นในการกำหนดประเภทสินทรัพย์ที่ดำรงเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรอง

หลังจากที่สถานะการเงินของประเทศไทยมีเสถียรภาพเป็นที่มั่นใจแล้วในปี พ.ศ. 2505 ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ที่ออกใหม่ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศปรับปรุงวิธีการคำนวณและอัตราเงินสดสำรอง โดยอัตราเงินสดสำรองจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 6 โดยเปลี่ยนหลักการว่า เงินสดสำรองร้อยละ 6 ไม่รวมเงินสดที่อยู่ในมือของธนาคารพาณิชย์ (cash on hand) นับแต่เงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งต่างจากวิธีการเดิมซึ่งกำหนดร้อยละ 10 แต่ให้นับรวมเงินสดที่ถืออยู่ในมือเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองตามกฎหมาย ผลของการลดอัตราเงินสดสำรองในครั้งนี้จึงไม่มากเท่าที่ปรากฏตามตัวเลขเปลี่ยนแปลง นอกจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการคำนวณดังกล่าวแล้วยังกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์สามารถดำรงหลักทรัพย์รัฐบาลที่ปราศจากภาระผูกพัน² เป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองแต่ไม่เกินร้อยละ 25 ของเงินสดสำรอง ซึ่งหมายถึงว่า ในอัตราที่ต้องดำรงเงินสดสำรองไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ของเงินฝากนั้น ธนาคารพาณิชย์จะพึงดำรงเป็นหลักทรัพย์รัฐบาลที่ปราศจากภาระผูกพันได้ไม่เกินร้อยละ 1.5 ของเงินฝาก และเป็นเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 4.5 ของเงินฝาก

การเปลี่ยนแปลงต่อมาเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 ธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นว่า ควรให้มีการดำรงเงินสดสำรองในอัตราที่เข้มงวดมากขึ้น เพื่อให้มีการขยายเครดิตมากเกินไปในระยะเศรษฐกิจเฟื่องฟูเพราะผลของการสงครามในเวียดนาม และทหาร

² หลักทรัพย์รัฐบาลที่ปราศจากภาระผูกพันได้แก่หลักทรัพย์ที่ไม่ได้นำไปใช้เป็นหลักประกันในการกู้ยืมฯ หรือธุรกิจอื่นใด

สหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย จึงได้เพิ่มอัตราเงินสดสำรองจากร้อยละ 6 เป็นร้อยละ 7 โดยให้การดำรงเป็นหลักทรัพย์รัฐบาลที่ปราศจากภาวะผูกพันต้องไม่เกินกึ่งหนึ่งของเงินสดสำรอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ได้เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงขึ้นทั่วโลก ภายหลังจากเกิดวิกฤตการณ์การเงินระหว่างประเทศ ปัญหาขาดแคลนสินค้า และน้ำมันดิบขึ้นราคา 3-4 เท่าตัว ประเทศไทยก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะเงินเฟ้อดังกล่าว อัตราเงินเฟ้อในปี พ.ศ. 2516 จึงสูงสุดเท่าที่เคยปรากฏในระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่สอง ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องดำเนินนโยบายการเงินที่เข้มงวด จึงได้ประกาศเปลี่ยนแปลงนโยบายการเงินหลายประการพร้อมกันในเดือนมกราคม พ.ศ. 2517 และเพิ่มอัตราเงินสดสำรองจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 8 โดยยังให้สัดส่วนการดำรงเงินสดและหลักทรัพย์รัฐบาล ยังคงเดิม

แต่ในระยะปลายปี พ.ศ. 2517 ภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงเริ่มสงบลง เศรษฐกิจก็ประสบปัญหาชะงักงันทั่วไป ดังนั้นจึงเห็นควรผ่อนคลายนโยบายการเงินด้วยการประกาศลดอัตราเงินสดสำรองจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 7 เมื่อสิงหาคม พ.ศ. 2517 นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2519 รัฐบาลมีนโยบายที่จะระดมเงินทุนจากระบบธนาคารเพื่อใช้เป็นทุนก่อสร้างโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยหรือปานกลางของการเคหะแห่งชาติ จึงได้ตกลงให้ธนาคารพาณิชย์ลงทุนซื้อพันธบัตรการเคหะแห่งชาติ มูลค่า 1,000 ล้านบาท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5.5 โดยแบ่งเป็น 2 งวด คือ งวดแรกจำหน่ายเมื่อกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 และงวดที่สองเมื่อตุลาคม พ.ศ. 2519 เพื่อชดเชยที่ธนาคารพาณิชย์ต้องลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งขาดทุนเมื่อเทียบกับว่าต้นทุนเงินฝากยังสูงกว่าร้อยละ 5.5 ตลอดจนเห็นว่าภาวะเศรษฐกิจยังซบเซาอยู่ทั่วไป จึงผ่อนผันให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงหลักทรัพย์รัฐบาลที่ปราศจากภาวะผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองได้เพิ่มขึ้นจากไม่เกินกึ่งหนึ่ง หรือร้อยละ 3.5 ของเงินฝาก เป็นไม่เกินร้อยละ 4.0 ของเงินฝาก ซึ่งหมายถึงว่า ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยลดน้อยลงจากไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.5 ของเงินฝากเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.0 ของเงินฝาก

การเปลี่ยนแปลงในระยะที่สาม จึงสรุปได้

(หน่วย : ร้อยละของเงินฝาก)

เมื่อ	อัตราเงินสดสำรอง	ประเภทสินทรัพย์	
		เงินสด	หลักทรัพย์รัฐบาล
พฤษภาคม 2505	6	4.5	1.5
พฤษภาคม 2508	6	3.0	3.0
พฤษภาคม 2512	7	3.5	3.5
มกราคม 2517	8	4.0	4.0
สิงหาคม 2517	7	3.5	3.5
กุมภาพันธ์ 2519	7	3.25	3.75
ตุลาคม 2519	7	3.0	4.0

ข. วิธีการกำหนดอัตราเงินสดสำรอง

การกำหนดอัตราเงินสดสำรองในปัจจุบันอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 โดยมีลักษณะดังนี้

(1) กำหนดเป็นอัตราร้อยละของยอดเงินฝากทุกประเภท รวมทั้งเงินฝากระหว่างธนาคาร เงินฝากที่เป็นเงินตราต่างประเทศ เมื่อสิ้น พ.ศ. 2519 อัตราเงินสดสำรองจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ของปริมาณเงินฝาก

(2) ให้ดำรงหลักทรัพย์รัฐบาลไทยเป็นส่วนหนึ่งของเงินสดสำรองได้ตามกฎหมาย แต่จะต้องไม่เกินกว่าร้อยละ 4 ของยอดเงินฝาก ทั้งนี้เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519

(3) ให้คำนวณเฉพาะส่วนที่ฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้นไม่นับรวมเงินสดในมือ ในทางปฏิบัติธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินสดไว้ในมือเป็นอัตราประมาณ

ร้อยละ 1-2 ของเงินฝากเสมอ และอัตราดังกล่าวจะแตกต่างกันตามลักษณะการดำเนินงานของแต่ละธนาคาร นอกจากนี้ เงินสดส่วนที่ฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยตามกฎหมายยังมีส่วนเกินจากที่ต้องดำรงตามกฎหมาย เรียกส่วนนี้ว่า *สำรองส่วนเกิน* (excess reserves) ถ้าหากรวมเงินสดสำรองทั้งสิ้น ทั้งที่ดำรงในมือและที่ธนาคารแห่งประเทศไทยแล้วส่วนนี้เรียกว่า *เงินสดสำรองในทางปฏิบัติ* (operationally required reserves) ซึ่งจะสูงกว่าเงินสดสำรองตามกฎหมาย (legal cash reserves)

(4) วิธีการคำนวณใช้ถัวเฉลี่ยต่อวันในแต่ละสัปดาห์ เริ่มตั้งแต่วันศุกร์และสิ้นสุดในวันพฤหัสบดีของสัปดาห์ถัดไป การคำนวณดังกล่าวเพียงเปิดโอกาสให้ธนาคารพาณิชย์สามารถปรับฐานะได้เมื่อปรากฏว่าเงินสดสำรองในวันใดวันหนึ่งต่ำกว่าที่กำหนดตามกฎหมาย

ก. ลักษณะและปัญหา

(1) ลักษณะการดำรงเงินสดสำรองส่วนเกิน และเงินสดในมือของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย แสดงให้เห็นประสิทธิภาพของการจัดการธนาคารและภาวะความต้องการเครดิตตามแนวโน้มของอัตราส่วนการดำรงเงินสดในมือต่อปริมาณเงินฝากและสำรองส่วนเกินต่อเงินฝากในระยะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา ตามตารางข้างล่างแสดงให้เห็นแนวโน้มลดลงเรื่อยมาแม้แต่ในปีที่เศรษฐกิจซบเซาก็ตาม ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนาของการจัดการธนาคารพาณิชย์ซึ่งปรับปรุงดีขึ้นตามลำดับ

(2) ช่องโหว่ของการควบคุมโดยมาตรการเงินสดสำรองซึ่งมีผลทำให้มาตรการนี้อ่อนประสิทธิภาพไปได้แก่ การกำหนดต่ออัตราเงินสดสำรองนั้นเทียบเป็นส่วนร้อยละต่อยอดเงินฝาก แหล่งเงินทุนที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของระบบธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยได้แก่เงินกู้ยืมจากต่างประเทศ ซึ่งธนาคารพาณิชย์ไม่มีความจำเป็นต้องดำรงเงินสดสำรองแต่อย่างใด อีกทั้งการควบคุมเงินทุนนำเข้าดังกล่าวยังไม่มีความเข้มแข็ง จึงปรากฏว่า ใน

(หน่วย : ล้านบาท)

ปี สนบ	เงินฝากทั้งสิ้น (1)	เงินสดในมือ (2)	สำรองส่วนเกิน (3)	(2) ÷ (1) %	(3) ÷ (1) %
2508	14,141.6	350.8	420.9	2.5	3.0
2509	17,999.6	385.9	365.6	2.1	2.0
2510	21,126.1	445.2	607.6	2.1	2.1
2511	24,672.1	608.6	485.9	2.5	2.0
2512	28,224.3	626.0	402.6	2.2	1.4
2513	32,514.3	628.5	681.8	1.9	2.1
2514	38,698.9	655.8	814.3	1.7	2.1
2515	48,405.5	872.7	857.9	1.8	1.8
2516	58,744.7	1,010.8	743.5	1.7	1.3
2517	74,603.0	1,562.5	1,171.5	2.1	1.6
2518	87,698.4	1,763.3	696.1	2.0	0.8
2519	107,171.7	1,910.9	1,263.1	1.8	1.2

ระยะหลังเมื่อมีการปรับอัตราเงินสดสำรองให้สูงขึ้นเพื่อจำกัดการขยายเครดิต ธนาคารพาณิชย์จะสามารถชดเชยได้ด้วยการกู้ยืมมาจากต่างประเทศ ดังเช่นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2516-2517 แม้ว่าทางการจะได้เพิ่มอัตราเงินสดสำรองจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 8 แต่ธนาคารพาณิชย์ก็ได้กู้ยืมจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นชดเชยส่วนที่ถูกลดการควบคุม

(3) ตามวิธีการของเงินสดสำรองในปัจจุบัน ไม่รวมเงินสดในมือ การคำนวณจึงอาจได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างธนาคาร ธนาคารเล็กมีจำนวนบัญชีฝากน้อยและอัตราการถอนเงินสูง จำเป็นจะต้องดำรงเงินสดไว้ในมือเพื่อการดำเนินธุรกิจประจำวันเป็นอัตราร้อยละของเงินฝากสูง นอกจากนี้ วิธีคำนวณเงินสดสำรองไม่อาจใช้ lagged system กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองเป็นอัตราร้อยละของเงินฝากในระยะเวลาเดียวกัน ทำให้การคำนวณเงินสดสำรองเป็นไปได้ยากเนื่องจากปริมาณเงินฝากในวันหนึ่งๆ มีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ถ้าหากใช้เงินฝากของระยะที่ผ่านมา เช่น ในสัปดาห์ที่ผ่านมา เป็นเกณฑ์การคำนวณเงินสดสำรองในสัปดาห์ต่อมา การคำนวณย่อมต้อยกว่า และธนาคารพาณิชย์จะสามารถใช้ประโยชน์ของเงินทุนได้มากกว่า

อย่างไรก็ดี ทั้งสองกรณีนั้นตามความในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่อาจกำหนดให้ใช้ปฏิบัติในประเทศไทย

(4) ตามความในมาตรา 11 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ดังกล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองต่อเงินเบิกเกินบัญชีส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ (unused overdraft) อันเป็นมาตรการบังคับมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้วงเงินให้กู้ยืมแก่ประชาชนมากเกินไป เพราะจะทำให้ธนาคารพาณิชย์มีภาระผูกพันและเป็นอันตรายต่อสภาพคล่องได้ง่าย อย่างไรก็ดี ธนาคารแห่งประเทศไทยยังไม่เคยใช้อำนาจตามความในวรรคนี้เพื่อประโยชน์ต่อการควบคุมเครดิต

12.1.2 นโยบายอัตราดอกเบี้ย

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า นโยบายอัตราดอกเบี้ยในประเทศกำลังพัฒนานั้น ธนาคารกลางมิใช่จะใช้แต่อัตราดอกเบี้ยมาตรฐาน (bank rate) ของธนาคารกลางเป็นเครื่องมือควบคุมเครดิตเท่านั้น แต่ยังใช้อัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ เช่น อัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิน (rediscount rate) การกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมและเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน การดำเนินนโยบายเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยได้อาศัยการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ เป็นเครื่องมือควบคุมเครดิต ดังจะได้กล่าวต่อไป

ก. ประวัติการดำเนินงาน

การดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยในระยะแรก ธนาคารแห่งประเทศไทยได้อาศัยศิลปะการดำเนินนโยบายดังกล่าวจากธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษ โดยการกำหนดวิธีรับช่วงซื้อลดตั๋วเงิน เป็นวิธีการให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ แล้วใช้อัตรารับช่วงซื้อลดดังกล่าวเป็นมาตรฐานในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยอื่น ๆ ดังนี้

เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศกำหนดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานในการให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

- (1) อัตรามาตรฐานรับช่วงซื้อลดตั๋วเงินคลังร้อยละ $4\frac{1}{2}$ ต่อปี

(2) อัตรามาตรฐานรับช่วงซื้อลดตัวเงินอื่น ๆ ร้อยละ 7 ต่อปี

(3) อัตราดอกเบี้ยมาตรฐาน ร้อยละ 8 ต่อปี

และอัตราดอกเบี้ยที่ใช้เป็นมาตรฐานในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยอื่น ได้แก่ อัตรามาตรฐานรับช่วงซื้อลดตัวเงินอื่น ๆ ร้อยละ 7 ต่อปี โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ดังนี้

เงินฝากเพื่อเรียกไม่เกินร้อยละ $4\frac{1}{2}$ (ต่ำกว่าอัตรามาตรฐานร้อยละ $2\frac{1}{2}$)

เงินฝากจ่ายคืนเมื่อสิ้นระยะเวลาไม่เกินหกเดือนไม่เกิน ร้อยละ 5 (ต่ำกว่าอัตรามาตรฐานร้อยละ 2)

เงินฝากจ่ายคืนเมื่อสิ้น ระยะเวลาหกเดือน ไม่เกินร้อยละ $5\frac{1}{2}$ (ต่ำกว่าอัตรามาตรฐานร้อยละ $1\frac{1}{2}$)

วิธีการดังกล่าวเพื่อให้อัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ เคลื่อนไหวตามเมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยมาตรฐาน ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษ

ลักษณะโครงสร้างของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากใน วิทยะนั้นมีข้อที่น่าสังเกตหลายประการ เช่น

(1) อัตราดอกเบี้ยเงินฝากเพื่อเรียกที่สูงถึงร้อยละ $4\frac{1}{2}$ ต่อปี เป็นอัตราที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับเงินฝากประจำเกิน 6 เดือน ซึ่งกำหนดไว้ร้อยละ $5\frac{1}{2}$ การกำหนดดังกล่าวนี้เข้าใจว่าเนื่องจากเป็นระยะแรกของวิวัฒนาการธนาคารพาณิชย์ ความเชื่อมั่นและนิยมในบริการธนาคารยังมีน้อย ทางกรจึงกำหนดอัตราดอกเบี้ยเพื่อจูงใจให้ประชาชนได้ใช้บริการธนาคาร โดยเปิดบัญชีเงินฝากเพื่อเรียกให้มากขึ้น เพื่อสร้างความนิยมบริการธนาคารให้แพร่หลาย

(2) อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำต่ำมากเมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจในวิทยะนั้น ซึ่งมีอัตราเงินเฟ้อสูง ความนิยมฝากประจำในธนาคารพาณิชย์เพื่อเป็นการออมของประชาชนจึงมีอยู่น้อย

(3) ไม่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ คงอาศัยอำนาจตามความในประมวลแพ่งและพาณิชย์ซึ่งกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดร้อยละ 15 ดังนั้นช่วงต่างของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากกับอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมจึงสูง

ด้วยเหตุนี้ ในการยกร่างพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 จึงได้แก้ไขปรับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำให้สูงขึ้น และกำหนดอัตราสูงสุดของการให้กู้ยืมโดยประกาศกำหนดให้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่มีอายุเกิน 12 เดือน ไม่เกินร้อยละ 8 และอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์จะต้องไม่เกินร้อยละ 15

ศิลปะการดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยของธนาคารแห่งประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยกำหนดให้อัตราธนาคารแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญสองประการ คืออัตราให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์โดยมีหลักทรัพย์รัฐบาลค้ำประกัน เป็นอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานที่ใช้ควบคุมปริมาณเครดิตให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ และอีกอัตราหนึ่งคืออัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วสัญญาใช้เงิน ให้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การส่งเสริมธุรกิจที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้มีอัตราดอกเบี้ยต่ำและไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมแก่ธนาคารพาณิชย์เป็นอัตรามาตรฐานในการควบคุมปริมาณเครดิต โดยประกาศเปลี่ยนแปลงอัตราดังกล่าวหลายครั้งหลายคราตามภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น ๆ ดังนี้

(1) ในปี พ.ศ. 2508 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศลดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 7 ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับอัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินต่างประเทศซึ่งต่ำ และเพื่อเป็นการผ่อนคลายการควบคุมเครดิตอีกด้วย

(2) ในปี พ.ศ. 2512 เหตุการณ์ในตลาดการเงินเปลี่ยนแปลงไปมากโดยอัตราดอกเบี้ยเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ทำให้มีการเคลื่อนย้ายทุนออกนอกประเทศเพื่อนำไปลงทุนหาผลประโยชน์ และธนาคารพาณิชย์มีความต้องการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เกรงว่าจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย

จึงดำเนินมาตรการอย่างเฉียบขาดด้วยการเพิ่มอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 11 อันเป็นการดำเนินนโยบายเงินแพง

(3) ในปี พ.ศ. 2513 เมื่อภาวะเศรษฐกิจคืนสู่สภาพปกติ ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ประกาศลดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานลงจากร้อยละ 11 เป็นร้อยละ 9

(4) ในปี พ.ศ. 2515 ภาวะเศรษฐกิจซบเซา การลงทุนชะงักงันเพื่อสนับสนุนให้อัตราดอกเบี้ยทั่วไปลดต่ำลงเป็นการกระตุ้นให้เกิดการลงทุน ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศลดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจากร้อยละ 9 เป็นร้อยละ 8 พร้อมกันนั้นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยก็พยายามชักชวนให้ธนาคารพาณิชย์ลดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมทั่วไปลงด้วย

(5) แต่เมื่อเศรษฐกิจเฟื่องฟูและภาวะเงินเฟ้ออันเกิดขึ้นทั่วโลกเริ่มกระจายตัวเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเงิน ในปี พ.ศ. 2516 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศเพิ่มอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 10 ทั้งนี้เพื่อชักนำให้อัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ สูงขึ้น

(6) ภาวะเงินเฟ้อยังไม่คลี่คลาย ในปีต่อมาคือ พ.ศ. 2517 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศเพิ่มอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานอีกจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 11

(7) ในปี พ.ศ. 2518 เศรษฐกิจต้องประสบภาวะชะงักงันภายหลังจากวิกฤติการณ์เงินเฟ้อ เพื่อเป็นการกระตุ้นการลงทุน ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศลดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจากร้อยละ 11 เป็นร้อยละ 10 ทั้งนี้ โดยยังระมัดระวังต่อภาวะราคาสินค้าแพง

(8) เมื่อปรากฏว่า ภาวะซบเซาทางเศรษฐกิจยังยืดเยื้อ ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศลดอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานอีกเป็นร้อยละ 9 พร้อมกับผู้ว่าการฯ ได้ดำเนินนโยบายชักชวนให้ธนาคารพาณิชย์ให้ความร่วมมือลดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมลง ซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยพอสมควร ตลอดจนเรียกร้องให้ทุกส่วนงานให้การส่งเสริมการลงทุนอย่างจริงจังอีกด้วย

การดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม โดยมีหลักทรัพย์รัฐบาลค้ำประกันดังกล่าวนี้ นับว่าธนาคารแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการอย่างเข้มแข็งพอสมควร แต่ในการดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยเงินฝากและเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์นั้น ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงน้อยครั้งมาก นับตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพียง 2-3 ครั้ง ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2505 ได้ประกาศลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากทุกประเภทลงร้อยละ 1 เช่น เงินฝากประจำอายุ 12 เดือนขึ้นไปลดลงจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 7 และในปี พ.ศ. 2509 ได้ประกาศลดอัตราสูงสุดของเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์จากร้อยละ 15 เป็นร้อยละ 14 และในปี พ.ศ. 2517 หลังจากที่เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในเศรษฐกิจธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ประกาศเพิ่มทั้งอัตราเงินฝากและอัตราเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ขึ้นทุกประเภทร้อยละ 1 และปรากฏเป็นโครงสร้างของอัตราดอกเบี้ยในประเทศไทยมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

ข. ลักษณะและปัญหา

ลักษณะและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายอัตราดอกเบี้ยของธนาคารแห่งประเทศไทย มีดังนี้

(1) อัตราดอกเบี้ยเป็นเสมือนราคาของสินค้า ซึ่งควรมีความเคลื่อนไหวตามภาวะอุปสงค์และอุปทาน ถ้าหากอุปสงค์มีมากกว่าที่อุปทานจะสนองตอบ ราคาสินค้าหรืออัตราดอกเบี้ยควรจะสูงขึ้น ในทางตรงกันข้ามควรจะลดลงเมื่ออุปทานมีมากกว่าอุปสงค์ กลไกของอัตราดอกเบี้ยจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อไม่มีการควบคุม อัตราดอกเบี้ยสามารถเคลื่อนไหวได้โดยเสรี ดังนั้นถ้าหากพิจารณาในแง่หลักการแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักการดำเนินนโยบายอัตราดอกเบี้ยในประเทศไทยไม่สอดคล้องกับหลักทฤษฎี ประโยชน์ของการควบคุมอัตราดอกเบี้ยที่พึงจะได้ก็คือ การป้องกันการแข่งขันในทางทำลายซึ่งกันและกันระหว่างธนาคารพาณิชย์และระหว่างสถาบันการเงิน

(2) การควบคุมอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับสภาพอย่างอื่นในเศรษฐกิจ กล่าวคือ ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่า กำไร และเงินปันผลไม่มีการควบคุม แต่มีการควบคุมอัตราดอกเบี้ยจึงอาจทำให้เกิดความไม่เสมอภาคได้อีก ทั้งยังเป็นการกีดกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ใช้ประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ยในการระดมเงินออมจากประชาชน โดยเฉพาะเงินออมในตลาดนอกระบบได้เต็มที่

(3) อัตราดอกเบี้ยมาตรฐานของธนาคารแห่งประเทศไทยขาดกลไกที่จะสร้างประสิทธิภาพ กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์อาศัยเงินกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยน้อยมาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับเงินทุนที่ได้จากการกู้ยืมจากต่างประเทศ เช่นเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 เงินกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยโดยมีหลักทรัพย์รัฐบาลค้ำประกันมีมูลค่าเพียง 145 ล้านบาท เทียบกับเงินกู้ยืมจากธนาคารในต่างประเทศซึ่งมีมูลค่าถึง 9,204.6 ล้านบาท ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจึงไม่ส่งผลกระทบต่อภาระดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มากนัก ด้วยเหตุนี้เองมาตรการดังกล่าวจึงเป็นเพียงการแสดงความตั้งใจและความโน้มเอียงของทางการต่ออัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงิน ด้วยเหตุนี้ การดำเนินนโยบายเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยมาตรฐานจึงมักจะมีการดำเนินนโยบายชักชวน (moral suasion) โดยผู้ว่าฯ ควบคู่ไปด้วยเสมอ

(4) โครงสร้างอัตราดอกเบี้ย ในปัจจุบันมีความซับซ้อน และหากมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย การพิจารณากำหนดก็เป็นเรื่องยุ่งยากและยังอาจสร้างปัญหาความไม่สอดคล้อง (inconsistency) ได้ง่ายอีกด้วย

12.2 นโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันการเงิน

การธำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงินของประเทศเป็นหน้าที่สำคัญของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งมีเครื่องมือตลอดจนวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของธนาคารแห่งประเทศไทยก็คือ - การเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันการเงิน สถาบันการเงินที่อยู่ภายใต้การกำกับและควบคุมของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ มาตรการสำคัญที่ใช้ดำเนินการเพื่อให้บรรลุซึ่งผลแห่งการธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของสถาบันการเงินดังกล่าว มีดังนี้

12.2.1 อัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง

ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 7 แล้วว่า เงินกองทุนเป็นเสมือนมาตรวัดความรับผิดชอบของการดำเนินงาน เพราะเงินทุนส่วนนี้เป็นส่วนของผู้ถือกิจการ จึงถือเป็นหลักปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ว่า การดำเนินงานของธนาคารและสถาบันการเงินอื่น ๆ ในการขยายสินทรัพย์ ควรจะมีขอบเขตจำกัดที่กำหนดไว้ไม่เกินที่เท่าตัวของเงินกองทุน ในประเทศไทย ตามความในมาตรา 10(1) แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และตามความในข้อ 13 แห่งประกาศกระทรวงการคลัง ลงวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามข้อ 5(7) แห่งประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 58 ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2515 ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และหลักทรัพย์ดำรงเงินกองทุนต่อสินทรัพย์ (เสี่ยง) เป็นอัตราไม่ต่ำกว่าร้อยละตามที่เห็นสมควร การดำเนินงานเกี่ยวกับมาตรการนี้ มีดังนี้

การกำหนดอัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงสำหรับธนาคารพาณิชย์ ตามมาตรา 10(1) แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารแห่งประเทศไทย สามารถกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินกองทุนเป็นอัตราส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 แต่ไม่เกินร้อยละ 15 ของสินทรัพย์ทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ไม่รวมรายการเงินสด เงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เงินฝากที่ธนาคารอื่น หลักทรัพย์รัฐบาลไทยและสินทรัพย์อื่นที่รัฐมนตรีกำหนด การดำเนินงานเกี่ยวกับมาตรการนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้แยกประเภทสินทรัพย์ออกเป็น 2 ประเภท คือ สินทรัพย์ที่เสี่ยง (risk assets) และไม่เสี่ยง (non-risk assets) ต่อการดำเนินงานธนาคารพาณิชย์ โดยประกาศให้ยกเว้นสินทรัพย์ที่ไม่เสี่ยง เช่น หุ้นกู้หรือตราสารแสดงสิทธิในหนี้โดยธนาคารเพื่อการเกษตรฯ หรือบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หุ้นกู้หรือพันธบัตรที่กระทรวงการคลังรับประกันต้นเงินและดอกเบี้ย เป็นต้น และประกาศกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินกองทุนไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ของสินทรัพย์เสี่ยง (สินทรัพย์ทั้งสิ้นหักลบสินทรัพย์ที่ได้รับการยกเว้น) ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 โดยทำความเข้าใจกับธนาคาร

พาณิชย์ไว้ว่าจะเพิ่มอัตราดังกล่าวให้สูงขึ้นตามลำดับ เมื่อธนาคารพาณิชย์ได้สะสมกำลังเงินกองทุนไว้พร้อม ดังนั้น เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2513 จึงประกาศเพิ่มอัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงเป็นร้อยละ 7.5 และในที่สุดเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2514 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ประเภทสินทรัพย์ที่ได้รับยกเว้นไม่ต้องนำมาคำนวณเป็นสินทรัพย์ตามมาตรา 10 (1) ตามประกาศกระทรวงการคลังลงวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2517 มีทั้งสิ้น 15 รายการ (ตามเอกสารหมายเลข 1 ท้ายบทนี้)

การกำหนดอัตราการดำรงเงินกองทุนขั้นต่ำเมื่อเทียบกับสินทรัพย์เสี่ยงนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการบังคับมิให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินกิจการในทางที่เสี่ยงภัยเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของธนาคารเกินกว่ากำลังพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ เงินกองทุน ถ้าหากธนาคารพาณิชย์จะขยายกิจการอันเป็นการเสี่ยงภัยมากขึ้นก็จำเป็นต้องเสริมสร้างพื้นฐานรองรับตามไปด้วยเพื่อให้สมดุลกัน ตามข้อกำหนดในปัจจุบันธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินกองทุนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ของสินทรัพย์เสี่ยง ซึ่งหมายความว่า ในการขยายสินทรัพย์เสี่ยงทุก 100 บาท ธนาคารพาณิชย์จะต้องมีเงินกองทุนเป็นฐานกำลังไม่ต่ำกว่า 9 บาท ถ้าหากพูดในทางกลับกัน ก็กล่าวได้ว่าธนาคารพาณิชย์สามารถขยายสินทรัพย์เสี่ยงได้ประมาณ 11.11 เท่าของเงินกองทุนนั่นเอง

อัตราเงินกองทุนต่อสินทรัพย์ยังมีประสิทธิภาพในการจำกัดการขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ได้ด้วย เพราะว่ากองทุนซึ่งเป็นฐานกำลังจะต้องมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของกิจการของธนาคารนั้น หากปรากฏว่าธนาคารใดขยายกิจการในอัตราสูง เนื่องจากปริมาณเงินฝากเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพร้อมๆ กับมีความสามารถปล่อยกู้ยืมได้มากด้วยเงินกองทุนอาจเพิ่มขึ้นไม่ทันกับการขยายกิจการดังกล่าวได้ แม้ว่าธนาคารนั้นจะมีสำรองส่วนเกิน (excess reserve) หรือยังสามารถจัดหาเงินทุนจากแหล่งอื่นได้อีกก็ตามที ก็ไม่สามารถขยายเครดิตได้ตามความต้องการ

นอกจากนี้แล้ว ข้อจำกัดของเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงจะมีผลสนับสนุนมาตรการเงินสดสำรองได้อีกด้วย เพราะอัตราเงินสดสำรองมีผลบังคับการใช้ทุนที่ได้จากการ

กู้ยืมจากธนาคารอื่น ธนาคารพาณิชย์จะไม่สามารถกู้มาให้กู้ต่อได้เท่าที่ตลาดต้องการ โดยไม่ติดขัดเรื่องเงินสดสำรองแต่อย่างใด เนื่องจากธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงไม่ต่ำกว่าอัตราที่กำหนด จึงย่อมจะไม่สามารถกู้ยืมมาปล่อยให้กู้ต่อได้ตามความประสงค์เสมอไป แต่จะต้องขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง เช่น ตัวอย่างต่อไปนี้

ฐานะก่อนการเปลี่ยนแปลงของธนาคาร ก.

สินทรัพย์		หนี้สิน	
เงินสดในมือ	7 ล้านบาท	เงินฝาก	100 ล้านบาท
เงินลงทุน	15 ล้านบาท	เงินกู้ยืม	10 ล้านบาท
สินทรัพย์เสี่ยง	98 ล้านบาท	เงินกองทุน	10 ล้านบาท
สินทรัพย์ทั้งสิ้น	<u>120 ล้านบาท</u>	หนี้สินทั้งสิ้น	<u>120 ล้านบาท</u>

ถ้าหากปรากฏว่าธุรกิจเฟื่องฟู ความต้องการกู้ยืมเพิ่มขึ้นมาก ธนาคาร ก. สามารถหาเงินทุนโดยการกู้ยืมจากตลาดยุโรปดอลลาร์มาเป็นทุนให้กู้ต่อ โดยไม่ติดขัดในเรื่องที่จะต้องดำรงเงินสดสำรองแต่อย่างใด ปรากฏว่าความต้องการกู้ยืมเพิ่มขึ้นเป็นมูลค่าถึง 30 ล้านบาท แม้ว่าธนาคาร ก. จะไม่ติดขัดในเรื่องการดำรงเงินสดสำรอง แต่ปรากฏว่า การให้กู้ยืมแก่เอกชนเป็นสินทรัพย์เสี่ยงซึ่งธนาคาร ก. ไม่สามารถขยายได้เกิน 11.1 ล้านบาท (11.1 เท่าของเงินกองทุนซึ่งเท่ากับ 10 ล้านบาท) ดังนั้นธนาคาร ก. จะขยายเครดิตเพิ่มขึ้นได้อีกเพียง 13 ล้านบาทเท่านั้นซึ่งไม่สามารถสนองความต้องการทั้ง 30 ล้านบาทได้ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะกล่าวได้ว่าเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงมีประสิทธิภาพไม่แต่เพียงรักษาความมั่นคงของกิจการธนาคารเท่านั้น หากทว่ายังช่วยเป็นกรอบป้องกันขยายเครดิตจนเกินขอบเขตและเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเงินได้อีกด้วย

อนึ่ง การดำเนินงานเพื่อรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของกิจการบริษัทเงินทุน เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ เพราะสถาบันการเงินนี้เพิ่งเริ่มกิจการมาไม่กี่ปีเท่านั้น การสร้างรากฐานให้มั่นคงในระยะเริ่มแรกของกิจการจึงเป็นสิ่งสำคัญดังกล่าว แต่โดยที่กำลังเงินทุนอันเป็นฐานรองรับการดำเนินงานยังอยู่ในระยะแรกที่มีการสะสมไม่มากนัก ซึ่งเป็นสภาพเดียวกับธนาคารพาณิชย์ในระยะเริ่มแรก ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงประกาศให้บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ดำรงเงินกองทุนไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 2.0 ของสินทรัพย์เสี่ยงตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2519 เป็นต้นไป เพิ่มขึ้นเป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.5 และ 5 ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 และ วันที่ 1 มกราคม 2520 เป็นต้นไปตามลำดับ โดยมีประกาศยกเว้นสินทรัพย์ทั้งสิ้น 6 รายการ (ตามเอกสารหมายเลข 2 ท้ายบทนี้) หลักการที่กำหนดดังกล่าวก็มีเหตุผลเดียวกับธนาคารพาณิชย์นั่นเอง

12.2.2 การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่

หลักการสากลมีอยู่ว่า การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งเป็นจำนวนมาก ถ้าหากลูกหนี้รายนั้นต้องประสบความล้มเหลวในการดำเนินกิจการจนเป็นเหตุให้หนี้ดังกล่าวต้องสูญ (bad debt) ธนาคารนั้นย่อมจะได้รับความกระทบกระเทือนด้วยมาก ดังนั้นหลักการดำเนินงานที่ดีของธนาคารควรกระจายหนี้ให้มากเพื่อให้เกิดการกระจายความเสี่ยง (risk diversification) โอกาสความเสียหายจะเกิดต่อความมั่นคงของธนาคารก็จะลดน้อยลงด้วย

วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ ก็ใช้วิธีกำหนดเป็นอัตราส่วนกับทุนส่วนที่เป็นของเจ้าของกิจการนั้น คือ การกำหนดเป็นร้อยละของเงินกองทุน ทั้งนี้อาจจะเปรียบเทียบได้ว่า เงินกองทุนเป็นเสมือนเงินเดิมพันของธนาคารพาณิชย์ การที่จะลงเดิมพันไว้ที่หนึ่งที่ใดมากมาย โอกาสของการสูญเสียเดิมพันจนเกิดผลเสียหายต่อธนาคารย่อมมีได้มากด้วยเหตุนี้ จึงมีหลักการกำหนดว่าธนาคารพาณิชย์ควรให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งได้ไม่เกินอัตราร้อยละของเงินกองทุนตามแต่จะกำหนดดังกล่าว

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้มีหลักการดังกล่าวควบคุมการธนาคารพาณิชย์ตามความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งไม่เกินร้อยละ 40 ของเงินกองทุน ทั้งนี้ โดยเป็นที่เข้าใจกันว่าจะค่อย ๆ ลดอัตราดังกล่าวลงตามจังหวะอันเหมาะสมต่อไป ซึ่งต่อมาได้กำหนดให้เหลือเพียงร้อยละ $33\frac{1}{3}$ ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 และเป็นร้อยละ 30 เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2513 จนกระทั่งในที่สุดคงเหลือร้อยละ 25 เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2514

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติลูกหนี้ที่มีฐานะมั่นคง แต่เป็นกิจการขนาดใหญ่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก การกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ หากต้องถูกจำกัดโดยมาตรการดังกล่าวแล้ว ลูกหนี้นี้อาจประสบความไม่สะดวก หรือมีฉะนั้น ธนาคารอาจเสียโอกาสในการแสวงหากำไรจากลูกหนี้ที่มีฐานะมั่นคงดังกล่าวได้ นอกจากนี้แล้ว ลูกหนี้รายใหญ่ในยามปกติอาจไม่ได้กู้ยืมเกินวงเงินที่กำหนดตามมาตรา 13 แต่ทว่าในบางระยะหรือบางฤดูกาล ลูกหนี้รายนั้นอาจมีความจำเป็นต้องใช้เงินสูงกว่าวงเงินที่กำหนด หากต้องติดขัดตามข้อกำหนดนี้แล้วอาจทำให้กิจการดำเนินไปไม่ได้คล่องตัวเท่าที่ควร จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ให้มีการพิจารณาผ่อนผันได้ตามแต่กรณีไป โดยในชั้นแรกมิได้กำหนดวงเงินผ่อนผันไว้ชัดเจน เพราะวงเงินที่ให้กู้ยืมได้เป็นอัตราร้อยละของเงินกองทุนสูง จึงมีความจำเป็นต้องขอผ่อนผันน้อยราย แต่ต่อมาธุรกิจเอกชนมีขนาดใหญ่มากขึ้นตามลำดับ การขอผ่อนผันเพิ่มจำนวนมากขึ้น เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2509 ธนาคารแห่งประเทศไทย จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์การผ่อนผันว่า จำนวนผ่อนผันของลูกหนี้ทั้งสิ้นของแต่ละธนาคารจะต้องมีวงเงินรวมกันไม่เกิน 4 เท่าของเงินกองทุน ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2509 ก็ได้ลดวงเงินผ่อนผันดังกล่าวให้เหลือน้อยลง เป็นเพียง 3 เท่าของเงินกองทุน และได้ลดลงต่อมาเป็นไม่เกิน $2\frac{1}{2}$ เท่าของเงินกองทุน เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2510 และในที่สุดเป็นเพียง 2 เท่าของเงินกองทุน เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2513 และใช้

บังคับมาจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 นอกจากนี้แล้ว เพื่อให้การผ่อนผันเงินให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ เป็นวิธีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติในทางที่ถูกต้องควร จึงกำหนดไว้อีกว่าไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของการผ่อนผันนั้น จะต้องเป็นการให้เครดิตแก่กิจการที่เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจอย่างเด่นชัด เช่น การส่งออก การอุตสาหกรรม เป็นต้น และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้เงื่อนไขดังกล่าวในการจำกัดมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ในการสั่งซื้อสินค้าเข้าที่ไม่จำเป็น เพื่อผลการควบคุมแบบเลือกสรรป้องกันการขาดดุลการค้าของประเทศอันเนื่องจากการใช้เครดิตของลูกหนี้รายใหญ่

ในการคำนวณวงเงินผ่อนผันนั้นจะคำนวณวงเงินที่ให้กู้ยืมทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ธนาคาร ก. มีเงินกองทุน 100 ล้านบาท ธนาคาร ก. จึงสามารถให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งได้โดยไม่ต้องขอผ่อนผัน ถ้าหากวงเงินกู้ยืมไม่เกินรายละ 25 ล้านบาท และสามารถได้รับการผ่อนผันได้ แต่ต้องไม่เงิน 200 ล้านบาท

ถ้าหากปรากฏว่า มีลูกหนี้ที่ต้องการกู้ยืมเกิน 25 ล้านบาท ดังนี้

ลูกหนี้	รายที่	วงเงินกู้ยืม	ล้านบาท
	1		40
„	2	„	50
„	3	„	30
„	4	„	40
„	5	„	30

วงเงินที่คำนวณในการผ่อนผันได้แก่ วงเงินกู้ยืมทั้งสิ้นสำหรับ 5 ราย ซึ่งเท่ากับ 190 ล้านบาท หรือเท่ากับ 1.9 เท่าของเงินกองทุน ถ้าหากการให้กู้ยืมดังกล่าวไม่ผิดต่อหลักเกณฑ์อื่น ก็ย่อมจะได้รับพิจารณาผ่อนผันให้ได้ แม้ว่าวงเงินที่เกินกว่าร้อยละ 25 ของเงินกองทุนจะเป็นมูลค่าเพียง 65 ล้านบาท แต่วงเงินผ่อนผันนั้นจะใช้วิธีคำนวณจากวงเงินที่ให้กู้ยืมทั้งสิ้น เนื่องจากธนาคาร ก. ยังคงเหลือวงเงินเพียง 10 ล้านบาท ตามข้อจำกัด 2 เท่าของเงินกองทุน จึงไม่มีสิทธิที่จะขอผ่อนผันลูกหนี้รายใหม่ได้อีกไม่ว่าในกรณี

ใด ทั้งนี้เพราะธนาคารนั้นจำเป็นต้องขอผ่อนผัน หากลูกหนี้รายใหม่ต้องการกู้ยืมเกิน 25 ล้านบาท เท่านั้น

อนึ่ง ในกรณีสาขาธนาคารต่างประเทศให้กู้ยืมแก่ธุรกิจในประเทศด้วยการนำเงินทุนมาจากสำนักงานอื่นในต่างประเทศ หากเป็นเงินกู้ระยะยาวกว่า 5 ปีแล้วถือได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจจึงให้ผ่อนผันได้โดยไม่ต้องนำมาคำนวณเป็นวงเงินที่ต้องขอผ่อนผันตามเอกสารหมายเลข 3 ท้ายบทนี้

ในการควบคุมการดำเนินงานของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ให้มั่นคง ธนาคารแห่งประเทศไทย ก่ออาศัยหลักปฏิบัติในการทำงานเดียวกับธนาคารพาณิชย์ แต่โดยที่เป็นระยะแรกของกิจการเงินทุนและหลักทรัพย์ กำลังเงินกองทุนยังมีอยู่ค่อนข้างจำกัด จึงได้ประกาศกำหนดการให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ โดยอาศัยอำนาจตามความในข้อ 15 แห่งประกาศกระทรวงการคลังลงวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามข้อ 5 (7) แห่งประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 58 ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2515 กำหนดให้บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใดรายหนึ่งได้ไม่เกินร้อยละ 50 ของเงินกองทุนของบริษัทนั้น

การกำหนดหลักเกณฑ์การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายใหญ่ดังกล่าวนี้ เป็นหลักการของการผดุงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของการดำเนินงานของสถาบันการเงิน แต่ในขณะเดียวกัน การให้กู้ยืมแก่ลูกหนี้รายหนึ่งรายใดนั้น ไม่ว่าจะพิจารณาในฐานะผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ หรือผู้บริหารนโยบายการเงินก็ตาม ยังจะต้องคำนึงถึงฐานะหนี้สินต่อเงินกองทุน (debt-equity ratio) ของบริษัทนั้น ๆ ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับการกำหนดเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงของธนาคารพาณิชย์นั่นเอง กล่าวคือ ธนาคารผู้ให้กู้ยืม จะต้องคำนึงถึงฐานะหนี้สินของบริษัทนั้น ๆ ว่าเป็นกี่เท่าของเงินกองทุน ถ้าหากกำลังทุนซึ่งเป็นพื้นฐานมีน้อยไม่สอดคล้องกับหนี้ที่ก่อไว้แล้ว การจะให้กู้ยืมเพิ่มขึ้นอีก เพื่อสร้างสมหนี้สินของบริษัทนั้นมากขึ้นย่อมจะเป็นอันตรายได้ ผู้ให้กู้ยืมจึงต้องมีความระมัดระวัง ธนาคารพาณิชย์บางแห่งพยายามกำหนดเกณฑ์มาตรฐานขึ้นไว้สำหรับการพิจารณาการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจและอุตสาหกรรมแต่ละประเภทว่าควรมีอัตราหนี้สินต่อเงินกองทุนไม่เกินเท่าไร แต่

โดยที่หลักปฏิบัติดังกล่าวนี้ มีมาตรฐานแตกต่างกันในแต่ละธนาคาร ผู้บริหารนโยบายการเงิน จึงน่าจะใช้หลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาผ่อนผันการให้กู้ยืมด้วย เพื่อให้การปฏิบัติมีมาตรฐานเสมอภาคกันทุกธนาคาร

นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตต่อไปว่า ในกรณีที่ลูกหนี้ ไม่ว่าจะมียังเงินกู้ยืมเกินร้อยละ 25 ของเงินกองทุนหรือไม่ก็ตาม หากปรากฏว่า การปล่อยให้กู้ยืมให้แก่กิจการประเภทใดประเภทหนึ่งโดยจำเพาะมีจำนวนเงินสูงมาก เมื่อเทียบเป็นอัตราส่วนร้อยละกับการให้กู้ยืมทั้งสิ้น จนเกิดสภาพของการรวมตัวของหนี้ (concentration of loans) ในธุรกิจประเภทใดประเภทหนึ่งมากแล้ว เมื่อเกิดภาวะตกต่ำหรือวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ผลกระทบกระเทือนอาจมีต่อธุรกิจประเภทนั้น ๆ มากกว่าธุรกิจประเภทอื่น ดังนั้น ถ้าหากหนี้สินของธนาคารใดอยู่ในธุรกิจประเภทนั้นมาก เมื่อความสามารถชำระหนี้สินของลูกหนี้ในธุรกิจประเภทนั้นติดขัดขึ้นย่อมจะทำให้การหมุนเวียนของเงินเข้าสู่ธนาคารพลอยติดขัดไปด้วย ถ้าหากวิกฤติการณ์มีผลรุนแรงจนกระทั่งกิจการต้องล้มเลิกด้วยแล้ว ธนาคารนั้น ๆ จะมีปัญหาหนี้สูญหรือหนี้สงสัยมากไปด้วย อันเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของกิจการธนาคารนั้น ดังนั้น การพิจารณาในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่ทั้งผู้บริหารงานธนาคารพาณิชย์และผู้บริหารนโยบายการเงินไม่ควรมองข้าม

การกำกับธนาคารพาณิชย์ โดยอาศัยมาตรการข้อนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สามารถควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในลักษณะเลือกสรร ในปัจจุบันก็มีการกำหนดเงื่อนไขของการผ่อนผันว่าวงเงินที่ได้รับผ่อนผันทั้งสิ้นจะนำไปใช้เพื่อการสั่งเข้าได้ไม่เกินร้อยละ 30 และการเข้มงวดในกรณีที่ธุรกิจของลูกหนี้ที่ขอผ่อนผันเป็นธุรกิจในเครือของธนาคารผู้ให้กู้ยืม

12.2.3 มาตรการอื่น ๆ

การดำเนินงานเพื่อผดุงไว้ซึ่งเสถียรภาพและความมั่นคงของสถาบันการเงินโดยธนาคารแห่งประเทศไทยยังมีอยู่หลายประการ ซึ่งได้กำหนดเป็นหลักเกณฑ์แทรกซ้อนในนโยบายอื่น ๆ เช่น

ก. เงินกองทุนสุทธิต่อสินทรัพย์เสี่ยงสุทธิ มาตรการนี้มีความเข้มงวดมากกว่ากรณี 12.2.1 ข้างต้น เพราะแสดงฐานะสุทธิของธนาคารโดยการหักหนี้สูญและกึ่งหนึ่งของหนี้สงสัย หนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อการดำเนินงานของธนาคารเป็นผลให้เกิดหนี้สูญแล้ว ส่วนอันเป็นหนี้สูญนั้นควรตัดทอนออกจากเงินกองทุน ซึ่งถือเสมือนผู้ดำเนินงานได้ชดใช้หนี้สูญนั้น และในขณะที่เดียวกันก็ต้องหักออกจากสินทรัพย์เสี่ยงด้วย นอกจากนี้ยังกำหนดให้นำกึ่งหนึ่งของหนี้จัดชั้นสงสัยไปหักออกด้วย เพราะหนี้ที่จัดชั้นสงสัยไว้นั้นตามประมาณการคาดได้ว่าในอนาคตประมาณกึ่งหนึ่งคงต้องสูญไป จะเรียกเก็บหนี้จัดชั้นประเภทนี้ได้คืนก็เพียงประมาณกึ่งหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้น ถ้าหากถือตามตัวอย่างในหัวข้อ 12.2.1 ข้างต้น(หน้า 336) ให้ธนาคาร ก. มีหนี้จัดชั้นเป็นหนี้สูญทั้งสิ้น 1 ล้านบาท และจัดชั้นเป็นหนี้สงสัย 3 ล้านบาท ดังนั้นฐานะเงินกองทุนสุทธิต่อสินทรัพย์เสี่ยงสุทธิจึงควรเท่ากับ

$$\begin{aligned} \frac{\text{เงินกองทุนสุทธิ}}{\text{สินทรัพย์เสี่ยงสุทธิ}} &= \frac{\text{เงินกองทุน} - (\text{หนี้สูญ} + \frac{1}{2} \text{หนี้สงสัย})}{\text{สินทรัพย์เสี่ยง} - (\text{หนี้สูญ} + \frac{1}{2} \text{หนี้สงสัย})} \\ &= \frac{10 - (1 + \frac{1}{2} \times 3)}{98 - (1 + \frac{1}{2} \times 3)} \\ &= \frac{10 - (1 + 1.5)}{98 - (1 + 1.5)} = \frac{7.5}{95.5} \\ &= 7.85 \% \end{aligned}$$

เมื่อเทียบกับฐานะก่อนหักหนี้สูญและกึ่งหนึ่งของหนี้สงสัยซึ่งเท่ากับร้อยละ 10.2 แล้ว ฐานะที่แท้จริงของธนาคารจะอ่อนกว่ามาก โดยเป็นเพียงร้อยละ 7.85 เนื่องจากตามอำนาจในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่อาจกำหนดอัตราส่วนสุทธิของเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง แต่โดยที่เห็นว่าฐานะสุทธีย่อมสะท้อนให้เห็นฐานะที่แท้จริงของธนาคาร จึงอาศัยนโยบายอนุญาติเปิดสาขา ตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวมาใช้บังคับ โดยกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ว่า ธนาคารพาณิชย์ที่จะมีสิทธิเปิดสาขาได้จะต้องมีฐานะเงินกองทุนสุทธิต่อสิน-

ทรัพย์สินสุทธิไม่ต่ำกว่าอัตราที่กำหนด ซึ่งปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ. 2520 กำหนดไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9.0

ข. โดยกำหนดในหลักเกณฑ์การพิจารณาอนุญาตค่าขอเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ว่าธนาคารพาณิชย์จะต้องมีระดับระวางมีให้มีจำนวนเช็คคืนสูงกว่าอัตราที่กำหนดเพื่อสนับสนุนให้ธนาคารพาณิชย์ระดับระวางการเปิดบัญชีให้แก่ลูกค้าและเพื่อเสริมสร้างความเชื่อถือต่อระบบการใช้เช็ค อัตราที่กำหนดได้ลดหลั่นลงตามลำดับดังนี้

อัตราส่วนจำนวนฉบับของเช็คคืนเพราะไม่มีเงินต่อเช็ครับเข้าผ่านสำนักหักบัญชี

พ.ศ. 2516	ไม่เกินร้อยละ	3.5
„ 2517	„	3.0
„ 2518	„	2.5
„ 2519 และปีต่อไป	„	2.0

ถ้าหากธนาคารใดขาดความระมัดระวังก็อาจไม่มีสิทธิเปิดสาขาในเขตเค็ลรี่ริง (ดูรายละเอียดในเอกสารหมายเลข 4 ท้ายบทนี้)

ค. โดยอาศัยเงื่อนไขในการอนุญาตให้เปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ที่เปิดสาขาดำรงหลักทรัพย์สินรัฐบาล หลักทรัพย์สินที่กระทรวงการคลังกำกับต้นเงินและดอกเบี้ย หุ้น หุ้นกู้และตราสารของบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และธนาคารเพื่อการเกษตร ฯ ทั้งสิ้นเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 15 ของยอดเงินฝากทั้งสิ้นของธนาคารนั้น เงื่อนไขดังกล่าวเป็นเสมือนการกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงสำรองชั้นสอง (secondary reserves) เพื่อให้กิจการธนาคารมีความคล่องตัวอยู่เสมอ

ง. การดำเนินนโยบายชี้แนะ (moral suasion) โดยธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดแนวทางเฉพาะให้ธนาคารที่มีปัญหาถือปฏิบัติตามลักษณะของปัญหาและความสามารถในการดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผดุงไว้ซึ่งความมั่นคงของกิจการธนาคารนั้น

จ. การตรวจสอบสถาบันการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ เพื่อดูแลการดำเนินงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย การตรวจสอบนั้นกระทำโดยละเอียดและรอบคอบ ถ้าตรวจสอบพบการปฏิบัติที่ฝ่าฝืนกฎหมายก็อาจดำเนินการโดยส่งให้คณะกรรมการเปรียบเทียบปรับ หรือกำหนดแผนปรับปรุงให้ธนาคารพาณิชย์นั้น หรือบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์นั้นถือปฏิบัติตาม การตรวจสอบนี้จะกระทำโดยทั้งระยะตามสภาพปัญหาของสถาบันการเงินนั้น ๆ ภารกิจในด้านนี้ของธนาคารแห่งประเทศไทยถือได้ว่าเป็นงานสำคัญในการรักษาความมั่นคงของสถาบันการเงิน และเป็นการกำหนดวิธีให้สถาบันการเงินแต่ละแห่งถือปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับฐานะและปัญหาโดยแท้จริง

12.3 นโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

บทบาทของธนาคารกลางในประเทศด้อยพัฒนานั้นมักจะไม่หยุดนิ่งอยู่แต่เพียงการรักษาเสถียรภาพทางการเงินและความมั่นคงของสถาบันการเงินเท่านั้น เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นเป้าหมายยิ่งใหญ่ของประเทศ จึงจำเป็นที่จะต้องระดมสรรพกำลังที่มีอยู่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้ได้ผลอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเงินทุนในประเทศด้อยพัฒนาเป็นปัจจัยที่มีปริมาณค่อนข้างจำกัด การใช้ประโยชน์ของเงินทุนให้ได้มากเท่าไรย่อมจะยังประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้มากเท่านั้นด้วย ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายในทางที่จะชักนำการใช้เงินทุนในสถาบันการเงินให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติมากที่สุด ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

12.3.1 การรับช่วงซอลด

ตามอำนาจหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะธนาคารกลางย่อมไม่สามารถที่จะทำธุรกิจการธนาคาร เช่น การรับฝากและให้กู้ยืมโดยตรงกับประชาชนได้ อันเป็นหลักปฏิบัติสากลทั่วไปเพราะธนาคารกลางเป็นสถาบันการเงินที่มีอภิสิทธิ์ในการดำเนินงานหลายประการ เช่น การออกบัตร (note issue) การรับฝากเงินจากส่วนราชการและ

ธนาคาร การรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศ ฯลฯ ดังนั้น ถ้าหากจะดำเนินธุรกิจเพื่อแข่งขันกับเอกชนแล้วย่อมไม่ยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีเจตนาที่ จะให้ความอนุเคราะห์และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงได้กำหนดให้มีการรับช่วงซื้อลด ตั๋วสัญญาใช้เงิน (bill rediscount) เป็นเครื่องมือที่จะให้ความอนุเคราะห์เงินทุนที่มีอัตรา ดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้ประกอบการที่เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจอย่างเด่นชัด ปัจจุบันเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดประเภทธุรกิจที่ให้ความอนุเคราะห์โดย การรับช่วงซื้อลด 5 ประเภท ดังนี้

1. การเกษตร
2. การอุตสาหกรรมที่เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจอย่างเด่นชัด
3. การส่งออก
4. การเหมืองแร่
5. การเลี้ยงสัตว์

ทั้งนี้เพราะการเกษตรและเหมืองแร่เป็นสาขาการผลิตพื้นฐานของเศรษฐกิจไทยที่ จะส่งผลต่อเนื่องไปถึงกำลังการผลิตในสาขาอื่น ๆ อุตสาหกรรมก็เป็นสาขาเศรษฐกิจที่ สำคัญที่จะนำเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาทางอุตสาหกรรม สำหรับการส่งออกนั้นย่อมเป็นสิ่ง ที่น่ายกย่องได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศมาให้แก่ประเทศชาติ การเลี้ยงสัตว์ก็เป็นแขนงธุรกิจ ที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของประเทศด้วย นอกเหนือจากนี้แล้วธนาคารแห่งประเทศไทย ยังพยายามส่งเสริมให้ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อมโดยเฉพาะที่อยู่ในต่างจังหวัดได้รับ ความอนุเคราะห์จากนโยบายรับช่วงซื้อลดผ่านสาขาภาคต่าง ๆ ของธนาคารแห่งประเทศไทย อีกด้วย

วิธีการรับช่วงซื้อลดนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจะให้กู้ยืมแก่ธุรกิจเอกชนโดย ผ่านธนาคารพาณิชย์ กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์จะนำตั๋วสัญญาใช้เงินที่ซื้อลดไว้กับลูกค้าไป ขายช่วงลดต่อให้กับธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อหากำไรจากส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ย โดยไม่ต้องใช้เงินทุนของตนเอง แต่ยังคงรับภาระความเสี่ยงภัยที่อาจเกิดขึ้นจากหนี้

ดังกล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดทั้งอัตราดอกเบี้ยรับช่วงซื้อลดของธนาคารแห่งประเทศไทยเองและอัตราซื้อลดที่ธนาคารพาณิชย์จะหักจากลูกค้าไว้อย่างชัดเจน เพื่อเป็นหลักประกันว่าลูกค้าจะได้รับประโยชน์จากการอนุเคราะห์ดังกล่าว

ปัจจุบันเพียงสิ้นปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดอัตรารับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินอันเกิดจากการประกอบธุรกิจทั้ง 4 ประเภท ในอัตราลดร้อยละ 5 ต่อปี (เท่ากับอัตราดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 5.26 ต่อปี) โดยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์สามารถหักลดจากลูกค้าไม่เกินร้อยละ 7 ต่อปี (เท่ากับอัตราดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 7.53 ต่อปี) นั่นคือ ธนาคารพาณิชย์จะได้ประโยชน์จากส่วนต่างของอัตราลดทั้งสองร้อยละ 2 ต่อปี ซึ่งเห็นว่าคุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่าง ๆ ลูกค้าที่ได้รับอนุเคราะห์จากมาตรการนี้จะได้ประโยชน์ที่สามารถกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำเพียงร้อยละ 7.5 ต่อปี เมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สำหรับลูกค้ารายใหญ่และชั้นดีซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 10 - 11 ต่อปี และอัตราดอกเบี้ยให้กู้ยืมสูงสุดไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปีแล้ว จะเห็นได้ว่าประโยชน์ดังกล่าวมีมากและเห็นได้ชัด ดังนั้น ธุรกิจที่ได้รับอนุเคราะห์จากมาตรการการรับช่วงซื้อลดนี้จึงมีโอกาขยายกิจการของตนเองได้มาก

ในการพิจารณาให้ความอนุเคราะห์แก่ธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งโดยการรับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะพิจารณาฐานะการดำเนินงานของบริษัทนั้น ๆ ด้วยการอนุเคราะห์ดังกล่าวถือเป็นสิทธิพิเศษ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงมีสิทธิพึงปฏิเสธได้

บทบาทในการให้ความอนุเคราะห์โดยการรับช่วงซื้อลดดังกล่าวของธนาคารแห่งประเทศไทยได้ขยายตัวมากขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้ว่าเพียงระยะเวลา 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2510 - 2519 การรับช่วงซื้อลดของธนาคารแห่งประเทศไทยพิจารณาเพียงยอดคงค้างเมื่อสิ้นปียังปรากฏว่า มูลค่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 มีถึง 5,265 ล้านบาท หรือ เพิ่มขึ้นกว่า 15 เท่าตัว ในระยะ 10 ปีที่แล้วมา และการอนุเคราะห์ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา มียอดสะสมดังนี้

ยอดสะสมของการรับช่วงขอลดตัวสัญญาใช้เงิน

หน่วย : ล้านบาท

ประเภทกิจการ	2515	2516	2517	2518	2519
(1) สินค้าออก	2,754.9	3,160.1	7,830.8	10,388.3	16,363.4
(2) อุตสาหกรรม	2,558.3	2,546.0	2,823.6	5,041.6	5,714.2
(3) การผลิตทางเกษตรกรรม	292.7	281.1	467.6	590.0	530.5
(4) การให้เครดิตโดยมีผลิตภัณฑ์ เกษตรเป็นประกัน	2.7	0.9	1.8	3.7	2.5
(5) การเลี้ยงสัตว์	-	-	44.0	76.3	100.5
(6) การนำสินค้าไปเข้า	-	-	145.0	419.6	-
รวมทั้งสิ้น	5,518.6	5,988.1	11,312.8	16,590.1	22,775.7

อย่างไรก็ดี ธุรกิจใดจะมีโอกาสได้รับความอนุเคราะห์หรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของธนาคารพาณิชย์ด้วย เพราะธนาคารพาณิชย์เป็นผู้รับภาระเสี่ยงภัย ถ้าหากธนาคารพาณิชย์ไม่ให้ความร่วมมือที่จะส่งตัวสัญญาใช้เงินไปขายช่วงลดให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยแล้ว ลูกค้ายุ่่นนั้นก็ย่อมไม่อยู่ในวิสัยที่จะได้รับความอนุเคราะห์ด้วย และโดยที่ลูกค้าที่ประกอบธุรกิจขนาดย่อมและลูกค้าใหม่ทั่วไปย่อมขาดอำนาจต่อรองกับธนาคารพาณิชย์จึงอาจไม่ได้รับประโยชน์ของการอนุเคราะห์ดังกล่าวจากธนาคารแห่งประเทศไทย

อย่างไรก็ดี ธนาคารแห่งประเทศไทยได้พยายามสนับสนุนให้ผู้ประกอบการขนาดย่อมมีโอกาสรับอนุเคราะห์ดังกล่าวโดยวิธีชี้แนะให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ผู้ประกอบการขนาดย่อม และพยายามเผยแพร่ให้ผู้ประกอบการที่อยู่ในข่ายได้รับความอนุเคราะห์จากการรับช่วงซื้อลดตัวสัญญาใช้เงินได้รับทราบถึงระเบียบการ ตลอดจนออกสำรวจและสนับสนุนให้อุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคได้ขอใช้เงินทุนอนุเคราะห์ดังกล่าวจากสาขาใน 3 ภาคของธนาคารแห่งประเทศไทย

12.3.2 สินเชื่อเพื่อการเกษตร

เป็นที่ตระหนักกันมาตลอดระยะเวลาแล้วว่า การเกษตรเป็นสาขาเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมากที่สุดของประเทศ มีมูลค่าของผลิตภัณฑ์เป็นถึงร้อยละ 30 ของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (Gross Domestic Products) มีแรงงานมากที่สุด แต่ปรากฏว่าประชาชนในสาขาเศรษฐกิจนี้มีฐานะความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานทั่วไป เนื่องจากรายได้จากพืชผลต่ำ ยิ่งกว่านั้น ยังเป็นสาขาเศรษฐกิจที่สถาบันการเงินอำนวยความสะดวกให้น้อยมากเมื่อเทียบกับความต้องการทั้งสิ้น ผลจึงปรากฏว่าเกษตรกรต้องกู้เงินจากพ่อค้าซึ่งเป็นตลาดการเงินนอกระบบ (unorganized money market) และต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมากด้วย

พิจารณาจากโครงสร้างสถาบันการเงินในประเทศไทยดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 จะเห็นได้ว่าในด้านของอุปทาน (supply) สถาบันการเงินที่ทำหน้าที่ให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรอันได้แก่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตรและสหกรณ์ออมทรัพย์นั้น มีสินทรัพย์รวมกันเป็นเพียงร้อยละ 5 ของสินทรัพย์การเงินในระบบสถาบันการเงินทั้งสิ้น ไม่เป็นการสอดคล้องกับความต้องการเครดิตในสาขาการเกษตรเลย แม้ว่าจะเร่งรัดให้สถาบันการเงินเพื่อการเกษตรดังกล่าวเจริญเติบโตให้เป็นการสนองตอบความต้องการเครดิตในสาขาการเกษตรอย่างเข้มแข็งเพียงไรก็ตาม โอกาสที่จะสนองความต้องการให้พอเพียงคงต้องใช้เวลานาน ในขณะที่ความแตกต่างระหว่างการเจริญเติบโตของสาขาเศรษฐกิจอื่นกับสาขาเกษตร ตลอดจนความแตกต่างระหว่างมาตรฐานการครองชีพของชาชนบทกับชาวเมืองจะยิ่งบานปลายออกไป ด้วยเหตุนี้เอง ธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งตระหนักอยู่เสมอว่า ธนาคารพาณิชย์ควรมีส่วนเข้าช่วยเหลือจรรโลงการพัฒนาเกษตรกรรมของประเทศ จึงพยายามใช้วิธีการชักชวน ดังคำปราศรัยของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในงานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปีของสมาคมธนาคารไทยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 ดังนี้

“..... สำหรับผมเองก็ได้ขอร้องให้ธนาคารพาณิชย์ให้การสนับสนุนนโยบายส่งเสริมการผลิตทางเกษตร โดยขอร้องให้ธนาคารพาณิชย์ให้ช่วยเหลือเกษตรกรผ่าน

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นอัตราส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 1 ของยอดเงินฝากของแต่ละธนาคาร. . . . นอกจากจะขอให้ท่านคงให้การสนับสนุนนโยบายส่งเสริมการผลิตทางเกษตรและการขยายสาขาออกไปยังอำเภอรอบนอก เพื่อกระจายความเจริญไปยังชนบทแล้ว ผมอยากจะให้ธนาคารพาณิชย์ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนอุตสาหกรรมครอบครัวและอุตสาหกรรมขนาดย่อมให้มากขึ้นด้วย. . . .”

แต่การชักนำดังกล่าวนั้น เป็นการกำหนดเป้าหมายขั้นต่ำไว้และยังขาดการกำหนดวิธีปฏิบัติอย่างแน่ชัด ประสิทธิภาพของนโยบายดังกล่าวจึงไม่ปรากฏนัก

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2518 รัฐบาลของพรรคกิจสังคมโดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี และนายบุญชู โรจนเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้ประกาศกำหนดนโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตรโดยกำหนดเป็นเป้าหมายที่แน่ชัดว่า ธนาคารพาณิชย์ทุกธนาคารซึ่งรวมถึงธนาคารสาขาต่างประเทศจะต้องมีส่วนร่วมในการให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรเป็นวงเงินไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ของยอดสินเชื่อของแต่ละธนาคารเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2517 และเพื่อให้ประโยชน์ของเงินให้กู้ยืมนี้ถึงมือเกษตรกรจริง ๆ จึงกำหนดให้จำนวนเงินกู้ที่จะนำมาคำนวณตามนโยบายนี้ได้แก่เงินให้กู้ยืมแก่เกษตรกรเท่านั้น ทั้งนี้ ไม่รวมถึงนิติบุคคล และเพื่อเป็นการผ่อนผันให้แก่ธนาคารที่ไม่มีสาขาในต่างจังหวัด และธนาคารที่ไม่มีความสามารถที่จะให้กู้ยืมแก่เกษตรกรโดยตรง จึงกำหนดนำเงินส่วนที่ต้องจัดสรรตามนโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตรนี้ฝากไว้กับธนาคารเพื่อการเกษตรฯ ได้โดยได้รับดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 8 เงินฝากดังกล่าวจะเป็นทุนที่ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ จะนำไปให้กู้ยืมแก่เกษตรกรต่อไป เป้าหมายของการให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรในปีแรกกำหนดเป็นวงเงิน 3,500 ล้านบาท และเพื่อประโยชน์ต่อการติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์ให้ถูกต้องตามเป้าหมาย จึงกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์รายงานการให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรนี้เป็นรายเดือนในแบบฟอร์มที่กำหนดแยกต่างหาก

ในปี พ.ศ. 2519 ได้มีการปรับปรุงนโยบายเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อการเกษตรโดยผ่อนคลายเป็นันบรมการให้กู้ยืมแก่นิติบุคคลที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการเกษตร เช่น ฟาร์มโคนม ไร่ปศุสัตว์ขนาดใหญ่ เป็นต้น และให้เปลี่ยนฐานคำนวณจากการใช้ยอดสินเชื่อเมื่อสิ้นปี

ก่อนเป็นเกณฑ์ เป็นการใช้จ่ายเงินฝากของแต่ละธนาคารเมื่อสิ้นปีก่อนเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อให้ยุติธรรมแก่สาขาธนาคารต่างประเทศ เนื่องจากสาขาธนาคารต่างประเทศต้องอาศัย เงินกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์อื่นหรือธนาคารพาณิชย์ในต่างประเทศมาใช้เป็นทุนให้กู้ยืมต่อ ตามวิธีคำนวณในปี พ.ศ. 2518 เงินทุนส่วนนั้นจึงต้องนำมาคำนวณจัดสรรให้กู้ยืมเพื่อ การเกษตรด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะปี พ.ศ. 2517 - 2518 อัตราเงินกู้ยืมระหว่าง ธนาคารสูงกว่าร้อยละ 8 สาขาธนาคารต่างประเทศจึงต้องรับภาระมาก นอกจากการแก้ไขดังกล่าวแล้ว เป้าหมายของสินเชื่อเพื่อการเกษตรในปี พ.ศ. 2519 ยังไม่กำหนดให้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 7 ซึ่งคำนวณได้เป็นวงเงินประมาณ 6,140 ล้านบาท

ในระยะปลายปี พ.ศ. 2519 ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้เจรจากับสมาคมธนาคารไทยตกลงกำหนดเป้าหมายสินเชื่อเกษตรสำหรับปี พ.ศ. 2520 เท่ากับร้อยละ 9 ของยอดเงินฝากเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 โดยคงความหมายของสินเชื่อเกษตรเหมือนปี พ.ศ. 2519 และวงเงินที่กำหนดเป็นเป้าหมายสำหรับปี พ.ศ. 2520 จำนวนได้ 9,650 ล้านบาท

ผลของการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ปรากฏว่า ธนาคารพาณิชย์ต่างให้ความร่วมมือกับกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทย โดยการปฏิบัติตามนโยบายสินเชื่อเกษตรกันอย่างเข้มแข็ง แม้ว่าตามข้อเท็จจริงการกำหนดนโยบายสินเชื่อเกษตรนี้ไม่ได้อาศัยอำนาจกฎหมายแต่อย่างใดเพราะพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ไม่ได้มอบหมายอำนาจการจัดสรรสินเชื่อให้แก่กระทรวงการคลังแต่อย่างใด นโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตรนี้จึงเป็นการร่วมมือซึ่งกันและกันในอนาคตอันที่จะช่วยพัฒนาสาขาการเกษตรซึ่งเป็นสาขาที่ยังขาดการอนุเคราะห์เงินทุนจากสถาบันการเงิน

ผลของการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์จึงปรากฏว่า ต่างให้ความร่วมมือด้วยดี ในปีแรกของการประกาศใช้นโยบายนี้ เนื่องจากการทำความเข้าใจในรายละเอียดของนโยบายสินเชื่อเพื่อการเกษตรต้องใช้เวลามากกว่าปกติ ระยะเวลาของการปฏิบัติตามนโยบายนี้จึงเหลือเพียงประมาณ 7 เดือน จำนวนเงินให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรจึงเป็นจำนวนเงินประมาณ 3,090 ล้านบาท เทียบกับเป้าหมาย 3,500 ล้านบาท จึงขาดไปประมาณ

410 ล้านบาท แต่ในปีที่สองคือ พ.ศ. 2519 ธนาคารพาณิชย์ต่างพร้อมที่จะให้กู้ยืมเพื่อ การเกษตรมากขึ้น จึงปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมได้ถึง 6,980 ล้านบาท สูงกว่า เป้าหมายประมาณ 800 ล้านบาท จึงน่าจะกล่าวได้ว่านโยบายสินเชื่อเกษตรได้บรรลุผล ตามที่ได้กำหนดไว้ด้วยดี

นอกเหนือจากความตื่นตัวของธนาคารพาณิชย์ในการให้กู้ยืมแก่เกษตรกรมากขึ้น แล้ว ผลที่คาดว่าจะตามมาในระยะต่อไปก็คือ การถ่ายทอดศิลปวิทยาการเกี่ยวกับการจัด การจากธนาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นองค์กรที่ทันสมัยไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น เพราะเมื่อธนาคาร พณิชย์ให้กู้ยืมเพื่อการเกษตรจำเป็นจะต้องติดตามการใช้เงินและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุง การดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตรต่าง ๆ อีกด้วย

สรุปนโยบายการจัดสรรสินเชื่อเพื่อการเกษตรในระยะที่ผ่านมามีดังนี้

- พ.ศ. 2516 ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเรียกร้องให้ธนาคารพาณิชย์ให้กู้ยืมแก่ เกษตรกรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 1 ของยอดเงินฝากของแต่ละธนาคาร
- พ.ศ. 2518 กำหนดเป้าหมายสินเชื่อเกษตรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ของยอดเงินให้กู้ยืมทั้ง สิ้นของแต่ละธนาคารเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2517 จำนวนได้เป็นเป้าหมาย 3,500 ล้านบาท กำจำกัดความสินเชื่อเกษตรให้หมายถึงการให้กู้ยืมแก่ เกษตรกรเท่านั้น ธนาคารพาณิชย์สามารถให้กู้ยืมได้ประมาณ 3,090 ล้านบาท ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมาย
- พ.ศ. 2519 กำหนดเป้าหมายสินเชื่อเกษตรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 7 ของยอดเงินฝากของ แต่ละธนาคารเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 จำนวนได้เป็นจำนวนเงิน 6,140 ล้านบาท และผ่อนผันให้รวมถึงการให้กู้ยืมแก่นิติบุคคลที่ทำธุรกิจการ เกษตร ธนาคารพาณิชย์ได้ให้กู้ยืมไปทั้งสิ้น 6,980 ล้านบาท ซึ่งเกิน เป้าหมาย
- พ.ศ. 2520 กำหนดเป้าหมายของสินเชื่อเกษตรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 9 ของยอดเงินฝาก ของแต่ละธนาคารเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 จำนวนได้เป็นจำนวนเงิน ประมาณ 9,650 ล้านบาท

12.3.3 การให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่น

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 8 ว่าระบบธนาคารพาณิชย์ไทยซึ่งเป็นระบบธนาคารสาขาทำหน้าที่ระดมเงินออมมาจากท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ แต่ให้กู้ยืมในท้องถิ่นน้อย ถัวเฉลี่ยแล้วไม่ถึงครึ่งหนึ่งของปริมาณเงินฝากในต่างจังหวัด เงินทุนซึ่งเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจจึงขาดการกระจายอย่างเสมอภาค เป็นผลให้ช่องว่างของการพัฒนาระหว่างตัวเมืองกับท้องถิ่นห่างกันไกลยิ่งขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้ชักชวนธนาคารพาณิชย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น กำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอนุญาตคำขอเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ว่า ธนาคารใดช่วยเหลือให้กู้ยืมแก่ท้องถิ่นมาก ธนาคารนั้นจะมีโอกาสได้รับอนุญาตเปิดสาขามากกว่าธนาคารอื่น แต่การช้กนำดังกล่าวยังปราศจากเป้าหมายที่แน่ชัด และในคำปราศรัยในงานเลี้ยงอาหารค่ำประจำปีของสมาคมธนาคารไทยเมื่อกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 ดังข้อความที่ตัดตอนไว้ในข้อ 12.3.2 ข้างต้น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้เรียกร้องให้ธนาคารพาณิชย์ช่วยกระจายความเจริญออกไปยังชนบทมากขึ้น ซึ่งก็ยังไม่ปราศจากเป้าหมายที่แน่ชัดอีกเช่นกัน

ดังนั้นรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงได้ประกาศนโยบายกำหนดเป้าหมายให้ธนาคารพาณิชย์เข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นมากขึ้นโดยให้ธนาคารพาณิชย์มีสิทธิเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอก ซึ่งได้แก่ท้องถิ่นที่ไม่ใช่อำเภอเมืองหรือเขตหนึ่งเขตใดในกรุงเทพมหานครได้ โดยเสรี แต่มีเงื่อนไขว่าธนาคารที่ได้รับอนุญาตให้เปิดทำการจะต้องให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของเงินฝากที่ระดมได้ และเพื่อเป็นการสนับสนุนการเกษตรอีกด้วย ในจำนวนการให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นนั้นหนึ่งในสามจะต้องเป็นการให้กู้ยืมแก่เกษตรกรด้วย ทั้งนี้หมายถึงสาขาธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอรอบนอกสามารถโอนเงินทุนเข้าไปใช้ในเขตอำเภอเมืองหรือกรุงเทพมหานครได้ไม่เกินร้อยละ 40 ของเงินฝากในท้องถิ่นนั้น ๆ

จากการประกาศใช้นโยบายให้เปิดสาขาในอำเภอรอบนอกโดยเสรีดังกล่าวปรากฏว่า ธนาคารพาณิชย์ต่างขอเปิดสาขาในเขตอำเภอรอบนอกกันมากมาย เฉพาะในปี พ.ศ. 2519 มีสาขาในเขตอำเภอรอบนอกที่เปิดตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขใหม่นี้ถึง 87 แห่ง

และสาขาเหล่านี้จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในการให้กู้ยืมแก่บุคคลในท้องถิ่นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของเงินฝาก หากให้กู้ยืมไม่ครบ ธนาคารนั้นจะต้องส่งส่วนที่ไม่ครบถ้วนนั้นฝากไว้ในบัญชีที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ โดยไม่ถือว่าเงินฝากส่วนนั้นเป็นเงินสดสำรอง และไม่มีดอกเบี้ยอีกด้วย จึงเป็นลักษณะของการลงโทษ ถ้าหากธนาคารพาณิชย์ใดปฏิบัติไม่ครบถ้วนตามที่กำหนดจากการประเมินผลของฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน ปรากฏว่า สาขาส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามได้ครบถ้วนตามเงื่อนไข ซึ่งหมายถึงว่าสาขาที่ออกไปเปิดทำการในเขตอำเภอรอบนอกได้มีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น ถึงแม้ว่าบางส่วนจะเป็นการโอนลูกหนี้ซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในบริเวณนั้น แต่ไปขอกู้ยืมจากสาขาในอำเภอเมืองหรือในเขตกรุงเทพมหานคร แต่ผลทั่วไปก็ยังสามารถกล่าวได้ว่าดีขึ้น

ผลจากการใช้นโยบายดังกล่าว ปรากฏว่าบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในการให้กู้ยืมแก่ธุรกิจในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2520 การให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ในต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นถึงเกือบร้อยละ 50 ในขณะที่การให้กู้ยืมในเขตกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นไม่ถึงร้อยละ 20 อัตราส่วนการให้กู้ยืมในต่างจังหวัดต่อเงินฝากในต่างจังหวัดก็เพิ่มขึ้นเรื่อยมา จากร้อยละ 43.4 ในปี พ.ศ. 2517 เป็นร้อยละ 48.8 และ 52.4 ในปี พ.ศ. 2518 และ พ.ศ. 2519 ตามลำดับและคาดว่าจะสูงถึงร้อยละ 60.0 ในปี พ.ศ. 2520

12.3.4 การเข้าร่วมในโครงการพัฒนาโดยตรง

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะธนาคารกลางของประเทศย่อมไม่สามารถดำเนินกิจการให้กู้ยืมโดยตรงแก่เอกชนได้ แต่ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถให้กู้ยืมแก่รัฐบาลและธนาคารพาณิชย์ได้ ดังนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนโครงการพัฒนาที่สำคัญของรัฐบาลและต้องใช้งบประมาณต่างประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทยในระยะที่ผ่านมาจึงให้กู้ยืมผ่านรัฐบาล เพื่อเป็นทุนใช้สำหรับโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยเงินกู้ยืมดังกล่าวมีอายุการกู้ยืมเป็นสิบ ๆ ปี และอัตราดอกเบี้ยต่ำมากเป็นพิเศษดังนี้

(ก) ปี พ.ศ. 2511 ให้กู้ยืมเพื่อชดเชยรายจ่ายจัดซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ตามโครงการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี เป็นจำนวนเงิน 1.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (ประมาณ 35 ล้านบาท) มีอายุ 50 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 0.75 ต่อปี

(ข) ในปี พ.ศ. 2511-2512 ให้กู้ยืมตามโครงการพัฒนาการอาชีวศึกษา 7.01 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (เท่ากับ 145.8 ล้านบาท) มีอายุ 50 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 0.75 ต่อปี

(ค) ในปี พ.ศ. 2513 ให้กู้ยืมเพื่อชดเชยรายจ่ายตามโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพของโรงพยาบาลศิริราช มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นจำนวนเงิน 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา อายุเงินกู้ 50 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 0.75 ต่อปี

(ง) ในปี พ.ศ. 2515-2521 ให้กู้ยืมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายตามโครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม จำนวนเงิน 1.66 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา อายุผ่อนชำระ 50 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 0.75 ต่อปี

(จ) ในปี พ.ศ. 2513-2514 เพื่อผ่อนคลายนโยบายข้าวล้นตลาด รัฐบาลจึงจำหน่ายข้าวด้วยวิธีการผ่อนชำระให้แก่อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยให้ความอนุเคราะห์ทางการเงิน โดยการรับซื้อพันธบัตรเงินกู้ที่ออกเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว จำนวน 452.25 ล้านบาท อายุ 15 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6.-7.25 ต่อปี

หนังสืออ้างอิง

ประวัติการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ในโอกาสครบรอบ 20 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย, ไทยไฟโตล็คการพิมพ์, 10 ธันวาคม 2505.

ประวัติการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย ในโอกาสครบรอบ 30 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย, ไทยไฟโตล็คการพิมพ์, 10 ธันวาคม 2515.

Phillips, J.G. *Central Banking Problems of Policy Formulation*. Philippines, Manila : 8th SEANZA Central Banking Course, 1971.

เอกสารหมายเลข 1

ประกาศกระทรวงการคลัง

ออกตามความในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์

พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังออกประกาศไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้ยกเลิกประกาศกระทรวงการคลัง ออกตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 12 กันยายน 2515

ข้อ 2 สินทรัพย์ตามมาตรา 10 วรรคหนึ่ง (1) และ (2) ไม่รวมถึงสินทรัพย์ดังต่อไปนี้

(1) หุ้น หุ้นกู้ หรือตราสารแสดงสิทธิในหนี้สินที่ออกโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

(2) หุ้นกู้หรือพันธบัตรที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย

(3) เงินให้กู้ยืมในส่วนที่มีเงินฝาก หลักทรัพย์รัฐบาลไทยหรือหลักทรัพย์ใน (1) หรือ (2) ข้างต้นเป็นประกัน

(4) เงินที่กระทรวง ทบวง กรม หรือทบวงการเมืองที่มีฐานะเทียบเท่าหรือองค์การหรือวิสาหกิจซึ่งมีพระราชบัญญัติ หรือพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้นและนำรายได้ส่งรัฐเป็นลูกหนี้

(5) ตัวแลกเงินซึ่งออกตามเลตเตอร์ออฟเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ได้เปิดไป เฉพาะส่วนที่ไม่เกินมูลค่าของเงินมัดจำที่ผู้ขอเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตวางไว้

(6) เงินให้กู้ยืมเพื่อการส่งสินค้าออกตามเลตเตอร์ออฟเครดิตที่เปิดมายังธนาคารพาณิชย์ก่อนการส่งสินค้านั้นออกและยังมีได้มีการออกตั๋วแลกเงินตาม (7) เฉพาะเงินให้กู้ยืม ส่วนที่เกินกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระจากการให้กู้ยืมดังกล่าว ณ วันที่ 31 มกราคม 2517

(7) ตั๋วแลกเงินซึ่งออกตามเลตเตอร์ออฟเครดิตที่เปิดมายังธนาคารพาณิชย์เป็นค่าสินค้าที่ส่งออก

(8) ตั๋วแลกเงินเพื่อเรียกเก็บเป็นค่าสินค้าที่ส่งออกซึ่งธนาคารพาณิชย์ได้รับซื้อไว้เฉพาะส่วนที่มีมูลค่าเกินกว่ามูลค่าของตั๋วแลกเงินดังกล่าวที่ธนาคารพาณิชย์ได้รับซื้อไว้และยังเรียกเก็บเงินไม่ได้ ณ วันที่ 31 มกราคม 2517

(9) หนังสือสำคัญมูลภัณฑ์กันชนตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมแร่ดีบุก

(10) อสังหาริมทรัพย์เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับดำเนินธุรกิจ หรือ สำหรับพนักงานและลูกจ้าง เมื่อได้หักค่าเสื่อมราคาแล้ว

(11) เครื่องใช้และเครื่องเรือนสำหรับสำนักงาน หรือสำหรับบ้านพักพนักงานและลูกจ้าง เมื่อได้หักค่าเสื่อมราคาแล้ว

(12) ยอดเหลือมบัญชีระหว่างสำนักงานที่เป็นนิติบุคคลเดียวกัน

(13) ความผูกพันของลูกค้านำตามเลตเตอร์ออฟเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ได้เปิดไป หรือความผูกพันของลูกค้านำในการที่ธนาคารพาณิชย์เข้าค้ำประกันให้

(14) ความผูกพันในการซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า

(15) สินทรัพย์ซึ่งสำนักงานสาขาในต่างประเทศของธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทยแต่ละสำนักงานถืออยู่ส่วน ซึ่งเท่ากับหนี้สินที่สำนักงานสาขานั้นมีต่อบุคคลภายนอก และหนี้สินนั้นสำนักงานใหญ่ไม่ได้ค้ำประกัน

ประกาศนี้ให้ใช้บังคับเมื่อครบสิบห้าวันนับแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 30 มกราคม 2517

บุญมา วงศ์สุวรรณค์

(นายบุญมา วงศ์สุวรรณค์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

เอกสารหมายเลข 2

ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย

เรื่อง การดำรงเงินกองทุนเป็นอัตราส่วนกับ
สินทรัพย์เสี่ยงของบริษัทเงินทุน

อาศัยอำนาจตามความในข้อ 13 แห่งประกาศกระทรวงการคลัง ลงวันที่ 19 กันยายน 2515 เรื่อง กำหนดเงื่อนไขในการอนุญาตให้ประกอบกิจการที่ต้องขออนุญาตตามข้อ 5(7) แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 ลงวันที่ 26 มกราคม พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยการควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน ธนาคารแห่งประเทศไทยออกประกาศเป็นข้อกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ให้บริษัทเงินทุนดำรงเงินกองทุนเมื่อสิ้นวันหนึ่ง ๆ เป็นอัตราส่วนกับสินทรัพย์เสี่ยง ดังนี้

- (1) ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2519 เป็นต้นไป
- (2) ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3.5 ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2519 เป็นต้นไป
- (3) ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2520 เป็นต้นไป

ข้อ 2. สินทรัพย์ดังต่อไปนี้ ไม่ถือเป็นสินทรัพย์เสี่ยง

- (1) เงินฝากธนาคารส่วนที่ไม่เป็นสินทรัพย์สภาพคล่อง
- (2) หลักทรัพย์รัฐบาลไทยอันได้แก่ ตั๋วเงินคลังและพันธบัตรส่วนที่ไม่เป็นสินทรัพย์สภาพคล่อง
- (3) หุ้น หุ้นกู้ หรือตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
- (4) หุ้นกู้หรือพันธบัตรที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงิน และดอกเบี้ยส่วนที่ไม่เป็นสินทรัพย์สภาพคล่อง

(5) เงินให้กู้ยืมโดยมีหลักทรัพย์รัฐบาลไทย หรือหุ้นกู้ หรือพันธบัตร ที่กระทรวงการคลังค้ำประกันต้นเงินและดอกเบี้ย หรือตัวสัญญาใช้เงิน หรือตัวแลกเงิน ซึ่งบริษัทเงินทุนนั้นออกในการกู้ยืมหรือรับเงินจากประชาชนเป็นประกัน เฉพาะส่วนที่ไม่เกินมูลค่าที่ตราไว้ในหลักทรัพย์ที่เป็นประกันนั้น

(6) อสังหาริมทรัพย์เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับดำเนินธุรกิจ หรือสำหรับพนักงานและลูกจ้าง เครื่องใช้และเครื่องเรือนสำหรับสำนักงานหรือสำหรับบ้านพักพนักงานและลูกจ้าง เมื่อได้หักค่าเสื่อมราคาแล้ว

ประกาศนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2519 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 4 กรกฎาคม 2518

เสนาะ อุนากุล

(นายเสนาะ อุนากุล)

ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

เอกสารหมายเลข 3
ธนาคารแห่งประเทศไทย

28 ตุลาคม 2518

เรียน ผู้จัดการ

ธนาคาร

ที่ จว. (ว) 160/2518 เรื่องการผ่อนผันให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิต
ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505

ตามหนังสือของธนาคารที่ ธ. (ว) 128/2512 ลงวันที่ 7 ตุลาคม 2512 แจ้งให้ธนาคารท่านทราบหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเกี่ยวกับการผ่อนผันให้กู้ยืมเงินและให้เครดิต ตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งจะต้องได้รับการผ่อนผันจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในการผ่อนผันนั้น สำหรับสาขาธนาคารต่างประเทศอาจได้รับผ่อนผันให้มากกว่า 2 เท่าของสินทรัพย์ตามมาตรา 6 ได้ โดยให้นำเงินตราต่างประเทศ ส่วนที่เกินกว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวเข้ามาจากสำนักงานใหญ่และหรือสาขาอื่นที่เป็นนิติบุคคลเดียวกันในต่างประเทศนั้น

เนื่องจากกระทรวงการคลังเห็นสมควรปรับปรุงแก้ไขหลักเกณฑ์การพิจารณาเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสมและรัดกุมยิ่งขึ้น และกำหนดว่า สำหรับสาขาธนาคารต่างประเทศยินยอมให้นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในส่วนที่ให้กู้ยืมหรือให้เครดิตเกิน 2 เท่าของสินทรัพย์ตามมาตรา 6 จากสำนักงานใหญ่และหรือสาขาอื่นที่เป็นนิติบุคคลเดียวกันในต่างประเทศได้ เฉพาะในกรณีที่เป็นการให้กู้ยืมเงินหรือให้เครดิตแก่โครงการที่มีระยะยาวเกิน 3 ปีขึ้นไป และเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจมากเท่านั้น ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2519 เป็นต้นไป

ธนาคารจึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

เสนาะ อุณากุล

(นายเสนาะ อุณากุล)

ผู้ว่าการ

เอกสารหมายเลข 4
ธนาคารแห่งประเทศไทย

14 มกราคม 2517

เรียน ผู้จัดการ

ธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศทุกธนาคาร
ที่ ง. (ว) 12/2517 เรื่อง มาตรการที่จะดำเนินการกับ
ธนาคารพาณิชย์ที่มีเช็คคืนเพราะไม่มีเงินสด

ด้วยธนาคารมีนโยบายที่จะให้ระบบการธนาคารพาณิชย์ก้าวหน้า มีรากฐานมั่นคงและให้การอำนวยความสะดวกทางการเงินดำเนินไปอย่างมีระเบียบ และเป็นที่เชื่อถือในหมู่ประชาชนและธุรกิจการค้า การใช้เช็คของผู้ฝากเงินเป็นปัจจัยหนึ่งก่อให้เกิดความเชื่อถือได้ หากมีการใช้เช็คไม่มีเงินก็ย่อมกระทบกระเทือนความเชื่อถือของประชาชนและธุรกิจการค้าที่มีต่อระบบธนาคารพาณิชย์ ด้วยเหตุดังกล่าว ธนาคารจึงได้หาทางให้ธนาคารพาณิชย์ลดปริมาณเช็คคืนเพราะไม่มีเงินสดให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยได้ขอความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์มาหลายปีแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ

ธนาคารด้วยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เช็คคืนเพราะไม่มีเงินสดนี้เป็นผลเสียต่อระบบการธนาคาร ควรที่ธนาคารพาณิชย์จะได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ให้ปริมาณเช็คคืนเพราะไม่มีเงินให้มีจำนวนลดลงอย่างจริงจัง โดยที่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เช็คคืนเพราะไม่มีเงินมีจำนวนมาก เนื่องจากการเปิดดำเนินการสาขาแห่งใหม่มักจะต้องการให้ได้รับเงินฝากมาในจำนวนมากแต่ประการเดียว จึงหละหลวมในการเลือกลูกค้า เช่น ไม่ได้จัดให้มีบุคคลที่เชื่อถือได้แนะนำในการเปิดบัญชี หรือไม่ได้เข้มงวดในการกำหนดวงเงินขั้นต่ำสำหรับการเปิดบัญชีครั้งแรก เป็นต้น จึงเห็นว่ามาตรการที่จะดำเนินการให้ได้ผลตรงตามเป้าหมายมากที่สุด คือการยับยั้งไม่ให้ธนาคารพาณิชย์ที่มีเช็คคืนเพราะไม่มีเงินสดเปิดสาขาในเขตสำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้น ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ธนาคารพาณิชย์ที่มีจำนวนเช็คคืนเพราะไม่มีเงินในอัตราส่วนต่อจำนวนเช็คที่ธนาคารพาณิชย์นั้นรับเข้าผ่านสำนักหักบัญชีในปีใดสูงกว่าอัตราที่กำหนด จะไม่ได้รับการ

พิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาในเขตสำนักหักบัญชีกรุงเทพมหานคร ในงวดการพิจารณาในปีต่อไป

2. อัตราส่วนเช็คคืนเพราะไม่มีเงินต่อจำนวนเช็ครับเข้าผ่านสำนักหักบัญชีที่พึงกำหนดข้างต้นนั้น ธนาคารพาณิชย์ควรมีปริมาณเช็คคืนเพราะไม่มีเงินไม่เกินกว่าร้อยละ 2.00 ของเช็ครับเข้าผ่านสำนักหักบัญชี แต่โดยที่เป็นระยะเริ่มแรกที่ถือปฏิบัติจึงได้ให้เวลาธนาคารพาณิชย์ได้ปรับปรุงตัวเอง โดยกำหนดอัตราส่วนดังกล่าวไว้ร้อยละ 3.50 ในปีแรกแล้วค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ ดังนี้

ปี	อัตราส่วนจำนวนฉบับของเช็คคืน เพราะไม่มีเงินต่อเช็ครับเข้า ผ่านสำนักหักบัญชีถัวเฉลี่ยแต่ละปี
2516	ไม่เกินร้อยละ 3.50
2517	ไม่เกินร้อยละ 3.00
2518	ไม่เกินร้อยละ 2.50
2519 และปีต่อ ๆ ไป	ไม่เกินร้อยละ 2.00

3. ในการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์หากตรวจพบว่า ธนาคารพาณิชย์ใดให้เหตุผลในการคืนเช็คที่ไม่มีเงินไม่ตรงกับเหตุผล 3 ประการ ตามที่เคยตกลงกันไว้ในการประชุมระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยกับสมาคมธนาคารไทย ครั้งที่ 2/2513 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2513 ซึ่งกำหนดให้ใช้คำว่า "Not arranged for" "Refer to drawer" และ "Insufficient funds" แล้ว ก็จะได้นำยอดฉบับของเช็คคืนที่ตรวจพบนั้นมารวมเป็นเช็คคืนเพราะไม่มีเงินนั้นด้วย

จึงเรียนมาเพื่อทราบและธนาคารจะได้ถือปฏิบัติตั้งแต่งวดการพิจารณาคำขออนุญาตเปิดสาขาสิ้นสุดวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2517 เป็นต้นไป.

ขอแสดงความนับถือ
นายพิสุทธ์ นิมมานเหมินท์
(นายพิสุทธ์ นิมมานเหมินท์)
ผู้ว่าการ

ศิลปะของการควบคุมปริมาณเงินของธนาคารแห่งประเทศไทย

เศรษฐกิจจะพัฒนาไปด้วยดีและเกิดประโยชน์สุขต่อสาธารณชนได้นั้น จะต้อง มีเสถียรภาพ ปริมาณเงินเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจ ดังนั้น การควบคุมปริมาณเงินให้ มีเสถียรภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ศิลปะของการดำเนิน นโยบายเพื่อควบคุมปริมาณเงินให้เกิดเสถียรภาพนอกเหนือจากมาตรการการเงินต่าง ๆ ที่ ได้กล่าวในบทที่ 12 แล้ว การกำหนดเป้าหมายและการควบคุมปริมาณเงินโดยวิธีการประ- สานงานกับนโยบายอื่น ๆ โดยเฉพาะนโยบายการคลัง ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ยึดถือ ปฏิบัติมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

13.1 สาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลง

การที่จะควบคุมปริมาณเงินได้นั้น จะต้องรู้ว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงิน เปลี่ยนแปลงเสียก่อนจึงจะสามารถควบคุมสาเหตุนั้นได้ถูกต้อง ปริมาณเงินมีการเปลี่ยน- แปลงทุกขณะ เหนือกว่าที่ไว้วัดการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปจะถือยอดคงค้างเมื่อสิ้นปีหนึ่งเปรียบ เทียบกับสิ้นปีก่อน ปริมาณและอัตราเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นเกณฑ์วัดการเปลี่ยนแปลง ของปริมาณเงินรายปี (annual change) การวัดปริมาณและอัตราการเปลี่ยนแปลงอาจวัดได้ เป็นรายไตรมาส หรือรายเดือนแล้วแต่ความเหมาะสม และความพร้อมเพรียงของข้อมูล ต่าง ๆ ในกรณีของประเทศไทย สถิติเกี่ยวกับการเงินอำนวยความสะดวกให้ทั้งรายเดือน รายไตรมาส และรายปี แต่โดยที่จะต้องเปรียบเทียบปริมาณเงินกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (GNP) ซึ่งมี สถิติเฉพาะรายปีเท่านั้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินที่จะกล่าวถึงในกรณีของประ- เทศไทย จึงได้แก่การเปลี่ยนแปลงเป็นรายปี นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการวัด ปริมาณเงินอีกบางประการ ดังนี้

(1) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินนั้นส่วนหนึ่งจะเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล (seasonal changes) เพื่อให้ได้ตัวเลขเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น ๆ จึงอาจใช้ตัวเลขที่ปรับตามฤดูกาล (seasonally adjusted figures) มาใช้วิเคราะห์ได้

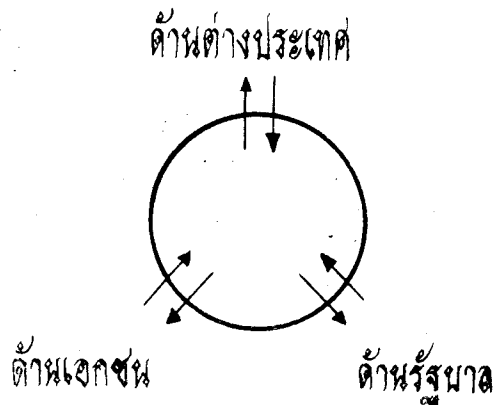
(2) ตัวเลขสิ้นปีหรือสิ้นระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่ง อาจไม่ให้อาชีพของปริมาณเงินอย่างถูกต้องเสมอไป เพราะยอดคงค้าง (outstanding) ดังกล่าวในระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างผิดปกติได้ ทำให้ปริมาณหรืออัตราการเปลี่ยนแปลงผิดปกติไปด้วย ในกรณีนี้ มีเทคนิคที่ใช้เพื่อลดปัญหาดังกล่าวได้โดยการใช้ตัวเลขถ่วงเฉลี่ย เช่น แทนที่จะศึกษาหรือวิเคราะห์ปริมาณเงิน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 เพิ่มขึ้นเป็นอัตราร้อยละเท่าใดเมื่อเทียบกับสิ้นปี พ.ศ. 2518 อาจใช้ถ่วงเฉลี่ยรายไตรมาสของทั้งสองปีเปรียบเทียบกัน หรือมีเช่นนั้นก็ใช้ถ่วงเฉลี่ยของรายเดือนของแต่ละปีเปรียบเทียบกัน

ในเศรษฐกิจมีหน่วยเศรษฐกิจ (economic units) มากมาย ซึ่งมีการรับและจ่ายเงินในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ ซึ่งการรับและใช้จ่ายเงินดังกล่าวล้วนแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น เช่น ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง ได้รับเงินเดือน ก็หมายถึงมีเงินที่จะนำไปใช้จ่ายซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค ถ้าหากบุคคลเหล่านี้ได้รับรายได้เพิ่มขึ้นอีก ก็หมายถึงว่าปริมาณเงินย่อมเพิ่มขึ้น บริษัท ห้างร้าน ที่มีรายได้และการใช้จ่ายก็ล้วนเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน ถ้าหากบริษัทนั้นส่งพืชผลไปจำหน่ายในต่างประเทศได้ รายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ ตามพระราชบัญญัติควบคุมการปริวรรตเงินตราต่างประเทศ รายได้ดังกล่าวต้องแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาท และในที่สุดก็มีเงินบาทใช้จ่ายในเศรษฐกิจ ในกรณีที่รัฐบาลจัดเก็บภาษี จะมีผลดูดซับปริมาณเงินในมือประชาชนออกไปสู่รัฐบาล ปริมาณเงินในมือประชาชนย่อมจะลดลง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินซึ่งตามที่ได้เรียนรู้จำกัดความของปริมาณเงินมาในบทต้น ๆ แล้วว่า ปริมาณเงินที่อยู่ในมือประชาชน ซึ่งได้แก่ เอกชน นิติบุคคลต่าง ๆ คือ ส่วนที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ดังนั้น ถ้าหากการถ่ายเทของเงินกลับไปสู่ธนาคารพาณิชย์หรือธนาคารกลาง และ/หรือรัฐบาล ส่วนนั้นจะหมดสภาพการเป็นปริมาณเงินตามความหมายเศรษฐกิจ

ไม่ว่ากรณีทีหน่วยเศรษฐกิจจะทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงอย่างไร สามารถสรุปรวมสาเหตุรายเล็กรายน้อยเหล่านั้น เข้าเป็นหมวดหมู่เป็นสาเหตุใหญ่ ๆ ได้ 3 ประการ คือ

- (1) สาเหตุทางด้านต่างประเทศ
- (2) สาเหตุทางด้านรัฐบาล
- (3) สาเหตุทางด้านเอกชน

กลไกการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินอันเกิดจากสาเหตุทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ อาจจะอธิบายให้เห็นได้ง่าย ๆ โดยเปรียบเทียบปริมาณเงินเป็นเสมือนลูกโป่ง ซึ่งต้องอาศัยลมที่จะทำให้ลูกโป่งพองตัวได้ ถ้าปริมาณลมน้อยเกินไปลูกโป่งก็แฟบ ถ้าปริมาณลมมากไปลูกโป่งก็พองตัวจนอาจแตกได้ สาเหตุที่จะทำให้ปริมาณเปลี่ยนแปลงนี้เปรียบเทียบได้เสมือนการทำงานของลูกสูบ 3 คู่ ที่ทำหน้าที่สูบลมเข้าและออกพร้อมกันแต่ละคู่ แต่ความเข้มแข็งของการสูบลมเข้าและการสูบลมออกจะแตกต่างกัน ถ้าหากปรากฏว่าลูกสูบเข้าทำงานได้เข้มแข็งกว่าการสูบลมออกของลูกสูบคู่ใด สาเหตุหรือการทำงานของลูกสูบคู่หนึ่ง ก็จะทำให้ปริมาณลมในลูกโป่งเพิ่มขึ้น หรือปริมาณเงินในเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นนั่นเอง กลไกการทำงานของลูกสูบทั้ง 3 คู่ มีดังนี้

(1) ด้านต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์นี้ เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงฐานะดุลการชำระ
เงินระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบขึ้นด้วยดุลการค้า บริการเงินโอน/บริจาค และเงินทุน
เคลื่อนไหว ในด้านการค้า/บริการ ตัวสุบเงินออก คือ การนำสินค้าเข้า หรือการใช้จ่าย
เป็นค่าขนส่ง ค่าท่องเที่ยว ผู้สั่งซื้อสินค้าหรือผู้ใช้จ่ายทางบริการ จะต้องนำเงินบาทไปซื้อ
เป็นเงินตราต่างประเทศจากธนาคาร เพื่อส่งออกไปชำระค่าสินค้า/บริการนั้น ๆ ทำให้
ปริมาณเงินบาทที่อยู่ในมือประชาชนลดลงไป ธนาคารพาณิชย์เมื่อต้องการได้เงินตราต่าง
ประเทศก็เอาเงินบาทนั้นไปซื้อจากกองทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา (Exchange
Equalization Fund : EEF) ซึ่งในที่สุดเงินตราต่างประเทศของประเทศไทยก็ปรากฏลดลง
ตามจำนวนที่ส่งออกไป ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ส่งสินค้าออกไปตลาดต่างประเทศ หรือกิจ
การบริการที่ได้รายได้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทย หรือบริษัทประกันภัย จะได้
รับรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ ซึ่งตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติควบคุมการปริวรรต
เงินตราต่างประเทศ) ผู้นั้นจะต้องนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทจากธนาคารพาณิชย์หรือ
บริษัทอนุญาต แล้วจึงจะสามารถนำเงินบาทมาใช้จ่ายในเศรษฐกิจได้ต่อไป ปริมาณเงิน
บาทในมือประชาชนจะเพิ่มขึ้น และเมื่อธนาคารพาณิชย์ต้องการเงินบาทก็จะสามารถนำ
เงินตราต่างประเทศนั้นไปขายต่อให้กองทุนรักษาระดับฯ (EEF) เงินตราต่างประเทศใน
ส่วนกลางก็จะเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่ากับเงินบาทที่ออกสู่ประชาชน กระบวนการหลังนี้
เป็นการสุบเงินบาทเข้าสู่การหมุนเวียน นี่เป็นเรื่องการค้าระหว่างประเทศ

นอกเหนือจากการค้าแล้ว สาเหตุด้านต่างประเทศในลักษณะอื่น เช่น ถ้ามีใคร
เอาเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย จะเข้ามาในรูปของการให้เปล่า ลงทุน ส่งเงินมา
ชำระหนี้ หรือรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ หรือบริษัทกู้เงินเข้ามาเพื่อใช้จ่ายในประเทศ ทั้งหมด
นี้จะเป็นการสุบเข้าทั้งหมดนี้ หมายความว่า เงินตราต่างประเทศที่ได้รับมานั้น ต้องผ่าน
ธนาคารพาณิชย์ไปสู่ธนาคารแห่งประเทศไทย จากธนาคารแห่งประเทศไทยเงินบาทออก
สู่ธนาคารพาณิชย์สู่วงการหมุนเวียน และตรงกันข้าม ถ้าเราส่งเงินไปชำระหนี้ต่างประเทศ

เทศหรือส่งเงินไปลงทุนในกิจการ เช่น เปิดสาขารณาคารพาณิชย์ เปิดสาขาของบริษัท หรือตั้งกิจการในต่างประเทศ ก็เป็นการสูบออก ซึ่งจะทำให้ปริมาณเงินในเศรษฐกิจลดลง

(2) ด้านรัฐบาล

ถ้ารัฐบาลเก็บภาษีอย่างเดียวและไม่จ่ายเงินเลย เงินก็ออกจากการหมุนเวียนในหมู่ประชากรเข้าสู่คลัง นี่เป็นลูกศรออก ลูกศรที่มีลูกศรออกนั้น ออกจากวงกลมหมุนเวียนคือรายรับของรัฐบาล ลูกศรที่มีลูกศรเข้าสู่วงนั้น คือ รายจ่ายของรัฐบาล รายรับหมายถึงรายได้คือ ภาษีอากรบวกด้วยเงินกู้ที่ประชาชนให้รัฐบาลกู้ แต่ไม่บวกด้วยเงินกู้ที่ธนาคารชาติให้รัฐบาลกู้ เอาแต่เฉพาะที่ประชาชนเปลี่ยนถ่ายมือไปให้รัฐบาลไปเข้าคลัง นักศึกษาคงเห็นได้ทันทีแล้วว่า สมมติว่าลูกศรอีกสองคู่ การเงินระหว่างประเทศ และการเงินภายในประเทศนั้นเดิมอยู่สูบออกและสูบเข้าเท่าๆ กัน ถ้าคู่อการคลังมีรายจ่ายสูบแรงแล้ว รายรับสูบเบากว่าหมายความว่า งบประมาณขาดดุล (deficit budget) ถ้าเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับว่าปริมาณเงินที่ออกมาหมุนเวียนภายในประเทศนั้นก็เพิ่มขึ้น ในกรณีตรงกันข้าม หากงบประมาณเกินดุล กล่าวคือ จ่ายต่ำกว่ารับจากประชาชน ปริมาณเงินในการหมุนเวียนก็จะลดลง เพราะฉะนั้นงบประมาณแผ่นดินหรือสูบคู่แสดงการเปลี่ยนแปลงด้านรัฐบาลนี้เป็นสูบที่สำคัญมาก เพราะเหตุว่างบประมาณแผ่นดิน เมื่อปีงบประมาณ พ.ศ. 2519/2520 มีมูลค่าถึง 68,000 ล้านบาท ซึ่งเท่ากับประมาณร้อยละ 21 ของรายได้ประชาชาติ โดยเมื่อปี พ.ศ. 2519 รายได้ประชาชาติของประเทศไทยมีมูลค่าประมาณ 323,980 ล้านบาท สูบคู่ใหญ่คู่นี้มีความสำคัญต่อศิลปะในการดำเนินนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย ดังจะกล่าวต่อไป

(3) ด้านเอกชน

การค้าภายในประเทศ ทั้งการค้าส่งและการค้าปลีก การค้าส่งออกนำเข้า ตลอดจนการผลิตทางเกษตร เหมืองแร่ อุตสาหกรรม และการก่อสร้าง ฯลฯ เป็นต้น ต่างต้องใช้เงินทุนในการขยายกิจการ และหนทางหนึ่งของการได้มาซึ่งเงินทุนก็โดยการกู้หนี้ยืมสินจากธนาคารพาณิชย์ เมื่อธนาคารพาณิชย์เปิดบัญชีเงินกู้ให้ ก็เท่ากับผู้นั้นสามารถเบิก

ถอนบัญชีนั้น เงินฝากเพื่อเรียกนั้นจึงกลายเป็นปริมาณเงิน และเมื่อเบิกถอนมาใช้ให้กับผู้อื่น ซึ่งอาจนำเข้าฝากในอีกธนาคารหนึ่ง ทำให้เกิดกระบวนการสร้างเงินฝากขึ้น ปริมาณเงินในเศรษฐกิจก็จะเพิ่มขึ้น ถ้าการปล่อยเครดิตมีมากเท่าไร การสูบลมเข้าลูกโป่งปริมาณเงินก็มากขึ้นเท่านั้น ธนาคารพาณิชย์จะอาศัยเงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากเงินฝากเงินกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย และ/หรือเงินกู้ยืมจากธนาคารในต่างประเทศ ดังกล่าวรายละเอียดไว้แล้วในบทที่ 7 ถ้าธนาคารพาณิชย์ได้เงินฝากมาก หรือกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย หรือกู้ยืมจากต่างประเทศมาก ก็ย่อมเป็นทุนและมีกำลังที่จะสูบลมออกสู่ลูกโป่งปริมาณเงินได้มากด้วย

ทั้งสามสาเหตุดังกล่าวข้างต้นนั้น มักจะมีส่วนสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ถ้าหากธนาคารพาณิชย์ปล่อยสินเชื่อมาก และ/หรือรัฐบาลใช้จ่ายมาก สินเชื่อที่เพิ่มขึ้นก็มีทางที่จะใช้จ่ายในการนำเข้า ทำให้สินทรัพย์ต่างประเทศลดลงในขณะเดียวกัน รายได้เงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากการค้าที่ดี จากบริการที่ดี และรายจ่ายของรัฐบาลส่วนหนึ่งจะกลายเป็นเงินฝากในธนาคารพาณิชย์ เป็นทุนให้ธนาคารพาณิชย์มีกำลังสูบลมเชื่อออกสู่เศรษฐกิจได้ ทำให้ฐานะของลูกโป่งที่สามเปลี่ยนไปด้วย ดังนั้น การทำงานของลูกสูบลมทั้งสามคู่นี้จึงมีผลเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน นักศึกษาจะต้องคำนึงถึงความจริงข้อนี้ การแยกสาเหตุออกตามหลักบัญชีเป็น 3 สาเหตุ หรือลูกสูบลม 3 คู่ข้างต้น เป็นผลที่เกิดขึ้นแล้วภายหลังการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (ex post) แต่ผลที่เกิดขึ้นก่อน (ex ante) มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน

13.2 สาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงพิจารณาจากบัญชีงบดุล

สถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน ได้แก่

(1) ธนาคารแห่งประเทศไทย เพราะสามารถให้กู้ยืมแก่รัฐบาล และธนาคารพาณิชย์ โดยวิธีนำธนบัตรใหม่ออกใช้เพิ่มขึ้น

(2) ธนาคารพาณิชย์ เพราะเป็นสถาบันการเงินที่สามารถสร้างเครดิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปริมาณเงิน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 6

(3) ธนาคารออมสิน สถาบันการเงินนี้มีหน้าที่ในการระดมเงินออมจากผู้ออมรายเล็กรายน้อย แล้วใช้เงินทุนดังกล่าวให้กู้ยืมแก่รัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ บทบาททางการเงินในภาคเอกชนจึงมีน้อย แต่เนื่องจากธนาคารออมสินสามารถรับฝากบัญชีกระแสรายวัน และเป็นธนาคารสมาชิกในสำนักหักบัญชีอีกด้วย จึงจัดอยู่ในกลุ่มสถาบันการเงินที่สามารถสร้างเครดิต และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน

ถ้าหากรวมบัญชีงบดุลของทั้งสามสถาบันเข้าด้วยกัน (consolidated balance sheet) รายการสินทรัพย์ซึ่งเท่ากับหนี้สินบวกเงินกองทุนดังกล่าว แยกเป็นรายการละเอียดเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินได้ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงิน
 ปี พ.ศ. 2519 เทียบกับปี พ.ศ. 2518

(หน่วย : ล้านบาท)

1. สินทรัพย์ต่างประเทศ	- 924.6
(1) สินทรัพย์ต่างประเทศของทางการและธนาคารพาณิชย์	+ 648.2
(2) ฐานะสินทรัพย์สุทธิที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ	- 1,572.8
2. สินเชื่อให้แก่ภาครัฐบาล (สุทธิ) (2.1-2.2)	<u>+ 10,725.1</u>
2.1 สินเชื่อ	+ 10,534.5
(1) หลักทรัพย์รัฐบาลที่ธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารอื่น	+ 9,750.3
(2) เงินฝากของธนาคารแห่งประเทศไทยที่คลังจังหวัด	+ 918.6
(3) เทรียผูกษาปณัฒนเวียน	+ 136.6
(4) อื่น ๆ	+ 271.0
หัก 2.2 เงินฝาก	- 190.6
(1) เงินฝากของรัฐบาลและองค์การที่ธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารอื่น	+ 63.3
(2) เงินสดคงเหลือที่คลังจังหวัดและกรมธนารักษ์	- 253.9
3. สินเชื่อให้แก่ภาคเอกชน	<u>+ 15,394.0</u>
(1) ให้กู้ยืมและเบิกเกินบัญชี	+ 10,153.1
(2) ี่ออด	+ 2,421.6
(3) อื่น ๆ	+ 2,819.3
4. เงินฝากประจำและออมทรัพย์	<u>+ 17,081.1</u>
5. บัญชีอื่น ๆ	<u>+ 2,477.8</u>
6. ปริมาณเงิน (1 + 2 + 3 - 4 - 5)	<u>+ 5,635.6</u>
(1) ธนบัตรและเทรียผูกษาปณัฒนเวียน	+ 3,502.9
(2) เงินฝากเพื่อเรียก	+ 2,132.7
7. ปริมาณเงินในความหมายกว้าง (4+6)	<u>+ 22,716.7</u>

ความหมายของแต่ละรายการ มีดังนี้

1. สินทรัพย์

1.1 สินทรัพย์ต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงในรายการนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของการชำระเงินระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยรายการต่อไปนี้

ก) ดุลการค้า (balance of trade) ได้แก่ รายได้จากการส่งออก หักลบรายจ่ายในการนำเข้า ถ้าหากรายได้จากการส่งออกสูงกว่ารายจ่ายในการนำเข้า เรียกว่า ดุลการค้าเกินดุล (trade surplus) แต่ถ้ารายจ่ายสูงกว่ารายรับ เรียกว่า ดุลการค้าขาดดุล (trade deficit) การค้าต่างประเทศของไทยขาดดุลตลอดมาเป็นระยะเวลานาน เนื่องจากเศรษฐกิจต้องอาศัยสินค้าเข้า ประเภทวัตถุดิบ และเครื่องจักรมาก เพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ.

ข) ดุลบริการ (service account) ได้แก่ รายรับรายจ่ายอันเกิดจากบริการต่าง ๆ เช่น ค่าขนส่งสินค้า ค่าประกันสินค้า การท่องเที่ยว และรายจ่ายของรัฐบาลในต่างประเทศ เป็นต้น รายรับจากบริการที่สำคัญที่สุดสำหรับประเทศไทยในขณะนี้ ได้แก่ รายได้จากนักท่องเที่ยว เมื่อปี พ.ศ. 2518 มีมูลค่าถึง 4,482 ล้านบาท เป็นรายได้สูงเป็นอันดับรองจากข้าว น้ำตาล ข้าวโพด และผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง เท่านั้น

ค) บัญชีเงินโอนและเงินช่วยเหลือ (transfer) ได้แก่ รายรับรายจ่ายที่เกิดจากการโอนเงินออกและเข้าเมื่อเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ หรือการส่งเงินออกไปให้ญาติมิตร เช่น การส่งเงินให้แก่ญาติมิตรในสาธารณรัฐประชาชนจีน ที่เรียกว่า โฟยกั๋วเงินโอน และเงินช่วยเหลือในภาครัฐบาล ก็ได้แก่ เงินช่วยเหลือที่ได้รับจากประเทศอื่น หรือการบริจาคข่าวสารของรัฐบาลไทย ให้แก่ประเทศอดอยาก ผ่านองค์การ UNICEF ก็เป็นเงินโอนออก เป็นต้น

ง) ความเคลื่อนไหวของเงินทุน (capital movements) ได้แก่ การลงทุน และการกู้ยืมระหว่างประเทศ เช่น การลงทุนของชาวต่างประเทศ เพื่อเปิดกิจการในประเทศไทย การกู้ยืมของเอกชนและรัฐบาล เป็นต้น การเคลื่อนย้ายเงินทุนออก ก็ได้แก่การลงทุนในต่างประเทศ การชำระหนี้เงินกู้ เป็นต้น

ถ้าการชำระเงินระหว่างประเทศทั้งสิ้นเกินดุล ซึ่งหมายถึง รายรับที่เป็นเงินตราต่างประเทศสูงกว่ารายจ่ายที่เป็นเงินตราต่างประเทศ เศรษฐกิจไทยย่อมได้รับเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น และตามพระราชบัญญัติการปริวรรตเงินตราต่างประเทศ ผู้ที่ได้รับเงินตราต่างประเทศจะต้องแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ ปริมาณเงินบาทที่หมุนเวียนในเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นตามกลไกการทำงานของลูกสูบคู่ต่างประเทศ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และในทางตรงกันข้าม ถ้าหากดุลการชำระเงินระหว่างประเทศขาดดุล ปริมาณสินทรัพย์ทางการเงินจะลดลงและปริมาณเงินในเศรษฐกิจจะลดลงด้วย เนื่องจากการสูบออกมากกว่าสูบเข้าดังกล่าว

1.2 สิ้นเชื่อให้แก่รัฐบาล (สุทธิ) ในการใช้จ่ายของรัฐบาลไม่ว่าจะจ่ายเป็นค่าจ้าง เงินเดือน ให้แก่ข้าราชการหรือลูกจ้าง หรือการใช้จ่ายเพื่อการก่อสร้าง ครุภัณฑ์ หรือการลงทุน ย่อมมีผลทำให้ปริมาณเงินในเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ตรงกันข้ามกับการจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งจะมีผลดูดซับเงินออกจากมือประชาชน ทำให้ปริมาณเงินลดลง การเปลี่ยนแปลงประการแรกเป็นการสูบลมเข้าลูกโป่ง ส่วนการจัดเก็บภาษีอากรเป็นการสูบลมออก ถ้าปรากฏว่า ระยะเวลาที่มีการใช้จ่ายมากกว่ารายรับ เรียกว่า งบประมาณขาดดุลก็หมายถึง การสูบลมเข้ามากกว่าสูบลมออก ปริมาณเงินในมือประชาชนย่อมเพิ่มขึ้นอย่างไรก็ดี ในบางระยะรัฐบาลสามารถจัดเก็บภาษีอากรได้มากกว่าการใช้จ่าย เช่น ระยะที่มีการชำระภาษีเงินได้ ก่อนสิ้นปีมีนาคมของทุกปีงบประมาณในขณะนั้นอาจเกินดุล ซึ่งหมายถึงว่า สาเหตุทางภาครัฐบาลมีผลทำให้ปริมาณเงินในมือประชาชนลดลง ในกรณีที่รัฐบาลใช้จ่ายมากกว่ารายได้ รัฐบาลต้องชดเชยด้วยการกู้ยืมมาจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ เอกชน และธนาคารแห่งประเทศไทย ดังนั้นในระยะเวลาที่มีการกู้ยืมมาก ก็แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลอาจขาดดุลมาก แต่ก็มีหลายกรณีที่รัฐบาลกู้ยืมมาแล้วยังไม่ได้นำไปใช้จ่าย แต่ฝากเก็บไว้ในบัญชีเงินคงคลังของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือธนาคารอื่น ๆ เงินจำนวนดังกล่าวก็ย่อมไม่ถือเป็นปริมาณเงินในมือประชาชน การดูฐานะของรัฐบาลว่าจะมีผลเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินในมือประชาชนอย่างไรจึงต้องวิเคราะห์จากฐานะสุทธิ คือ การกู้ยืมหักลบเงินฝากในขณะนั้น ๆ ถ้าหากมีการ

กึ่งมากกว่านำฝาก ย่อมแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลได้ปล่อยกระแสเงินออกสู่การหมุนเวียนเพิ่มขึ้น แต่ถ้ามมีการนำฝากมากกว่าการกู้ เพราะรัฐบาลอาจกู้ยืมตามงบประมาณประจำปีนั้น ในขณะที่ยังไม่ถึงรายการใช้จ่ายและยังมีรายได้ทางอื่นเข้ามาอีกด้วย ทำให้เงินฝากของรัฐบาลเพิ่มขึ้นสูงกว่าการใช้จ่ายในระยะนั้น พฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงเป็นสาเหตุทำให้ปริมาณเงินในมือประชาชนลดลง

1.3 สินเชื่อให้แก่ภาคเอกชน การขยายเครดิตในรายการนี้ ได้แก่ การที่ธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสินให้กู้ยืมหรือซื้อลดแก่เอกชน เนื่องจากธนาคารออมสินใช้เงินทุนที่มีอยู่แทบทั้งหมดลงทุนซื้อพันธบัตรรัฐบาล ดังนั้น ธนาคารออมสินจึงขยายเครดิตให้แก่ภาคเอกชนน้อยมาก การเปลี่ยนแปลงเครดิตในรายการนี้จึงเป็นผลมาจากการขยายการให้กู้ยืมเบิกเกินบัญชีและซื้อลดของธนาคารพาณิชย์แทบทั้งหมด ดังจะยกตัวอย่างเป็นอุทาหรณ์ ดังนี้

เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2515	ปริมาณสินเชื่อให้แก่ภาคเอกชนทั้งสิ้น	34,577.6 ล้านบาท
จำแนกออกเป็น	สินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์	34,174.2 ล้านบาท
และ	สินเชื่อจากธนาคารออมสิน	403.4 ล้านบาท

การขยายสินเชื่อที่ให้แก่เอกชน ย่อมมีผลเปลี่ยนแปลงฐานะหนี้สินของบัญชีการเงิน ซึ่งแยกออกเป็นปริมาณเงินเพื่อเรียก ปริมาณเงินฝากประจำและออมทรัพย์ และอื่น ๆ

1.4 สินทรัพย์อื่น ๆ ได้แก่ รายการสินทรัพย์อื่น ๆ อันไม่อาจระบุไว้ในรายการสินทรัพย์ประเภทใดโดยเฉพาะ ตามบัญชีของแต่ละธนาคาร

2. หนี้สิน

2.1 ปริมาณเงิน ตามคำจำกัดความที่ได้อธิบายมาในบทที่ 2 นั้น สามารถจำแนกได้ตามฐานะหนี้สิน ดังนี้

ธนบัตรในมือประชาชน	คือ	หนี้สินของธนาคารแห่งประเทศไทย
เหรียญกษาปณ์ในมือประชาชน	คือ	หนี้สินของรัฐบาล
เงินฝากเพื่อเรียก	คือ	หนี้สินของธนาคารพาณิชย์

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินเป็นผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงฐานะสินทรัพย์จากภาคเศรษฐกิจทั้งสามข้างต้น และการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินนี้ ถือเป็นเครื่องชี้บอภาวะทางการเงินของเศรษฐกิจที่สำคัญ

2.2 เงินฝากประจำและออมทรัพย์ เป็นหนี้สินในระบบการเงินที่มีปริมาณสูงสุด และที่น่าสังเกตก็คือ ในระยะหลังปริมาณเงินฝากประจำและออมทรัพย์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ อาจเกิดจากสาเหตุที่ว่า อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำและออมทรัพย์จูงใจประการหนึ่ง และฐานะเงินบาทมั่นคงอีกประการหนึ่ง เป็นต้น

เมื่อรวมปริมาณเงินฝากประจำและออมทรัพย์เข้ากับปริมาณเงิน จะได้เครื่องชี้บอภาวะการเงินในความหมายกว้างที่เรียกว่า M_2 (broad money) เพื่อใช้อธิบายภาวะการเงินในบางระยะ

2.3 พันธบัตรออมสินและสลากออมสิน (saving and premium bonds) พันธบัตรและสลากออมสินเป็นหลักทรัพย์เพื่อให้ผู้ออมรายย่อยมีโอกาสสะสมเงินออม โดยหลักทรัพย์ดังกล่าวมีราคาเพียงฉบับละ 20 บาท แต่ปรากฏว่าพันธบัตรออมสินให้อัตราดอกเบี้ยต่ำมากเพียงร้อยละ 4-6 ต่อปี อายุการไถ่ถอน 3-5 ปี ดังนั้น ความนิยมลงทุนซื้อพันธบัตรออมสินจึงลดน้อยลงไป เพราะอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารออมสินเองยังสูงถึงร้อยละ 8 สำหรับสลากออมสินนั้นแม้ว่าอัตราดอกเบี้ยจะต่ำ โดยมูลค่าสลาก 20 บาท ไถ่ถอนเมื่อครบกำหนด 3 ปี จะได้ชำระคืน 20.60 บาท หรืออัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปีก็ตาม แต่ผู้ซื้อสลากออมสินมีสิทธิถูกรางวัล ดังนั้นผู้ลงทุนซื้อสลากออมสินนอกจากจะถือเป็นการออมแล้วยังเป็นการเสี่ยงโชคอีกด้วย

2.4 เงินกองทุนสมทบ (Counterpart Funds) ได้แก่ เงินกองทุนที่ตั้งขึ้นจากฝ่ายไทยสมทบร่วมกับเงินทุนช่วยเหลือที่ได้จากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของเงินกองทุนจำนวนนี้จึงขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงของเงินทุนช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาด้วย

2.5 บัญชีเงินทุน (Capital Accounts) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของบัญชีเงินทุนของธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน

2.6 หนี้สินอื่น ๆ (other liabilities) ได้แก่ รายการหนี้สินอื่น ๆ ที่ไม่ได้รวมไว้ในรายการหนึ่งรายการใดโดยเฉพาะ

โดยวิธีแยกบัญชีออกตามรายการที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นเราสามารถสรุปโดยรวมรายการเบ็ดเตล็ดเข้าด้วยกันเป็นรายการอื่น ๆ ตามคำจำกัดความ ดังนี้

$$\text{อื่น ๆ} = \text{พันธบัตรออมสิน} + \text{เงินกองทุนสมทบ} + \text{เงินกองทุน} + \text{หนี้สินอื่น ๆ} \\ - \text{สินทรัพย์อื่น}$$

เพื่อให้ระบบบัญชีการเงินลดรายการลงให้ดูสะดวกยิ่งขึ้น ดังนี้

$$\text{สินทรัพย์ต่างประเทศ} + \text{สินเชื่อให้แก่รัฐบาล (สุทธิ)} + \text{สินเชื่อให้แก่ภาคเอกชน} \\ = \text{ปริมาณเงิน} + \text{เงินฝากประจำและออมทรัพย์} + \text{อื่น ๆ}$$

ถ้ากำหนดอักษรย่อขึ้นใช้ตามรายการแต่ละรายการ ดังนี้

$$\text{FA} = \text{สินทรัพย์ต่างประเทศ (Foreign Assets)}$$

$$\text{CG (net)} = \text{สินเชื่อให้แก่รัฐบาล (สุทธิ) (Claims on Gov't) (net)}$$

$$\text{CP} = \text{สินเชื่อให้แก่ภาคเอกชน (Claims on Private Sector)}$$

$$\text{MO} = \text{ปริมาณเงิน (Money Supply)}$$

$$\text{QM} = \text{เงินฝากประจำและออมทรัพย์ (Quasi-Money)}$$

$$\text{O} = \text{อื่น ๆ (others)}$$

$$\therefore \text{FA} + \text{CG (net)} + \text{CP} = \text{MO} + \text{QM} + \text{O}$$

การเปลี่ยนแปลงของรายการสินทรัพย์ทางซ้ายมือย่อมมีผลเปลี่ยนแปลงรายการต่าง ๆ ทางขวามือ ดังนี้

$$\Delta \text{FA} + \Delta \text{CG (net)} + \Delta \text{CP} = \Delta \text{MO} + \Delta \text{QM} + \Delta \text{O}$$

ดังนั้นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินทั้ง M_1 และ M_2 ($M_1 + \text{QM}$) จะพิจารณาได้จากฐานะการเปลี่ยนแปลงของสาเหตุสามประการทางซ้ายมือ

1. สาเหตุจากต่างประเทศ คือ การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์ต่างประเทศ

$$(\Delta \text{FA})$$

2. สาเหตุจากรัฐบาล คือ การเปลี่ยนแปลงทางการคลัง ($\Delta CG (net)$)
3. สาเหตุจากภาคเอกชน คือ การขยายสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน (ΔCP)

ΔFA แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างประเทศ $\Delta CG (net)$ แสดงการเปลี่ยนแปลงทางด้านรัฐบาล และ ΔCP แสดงการเปลี่ยนแปลงของเครดิตที่ให้แก่เอกชน ตามกลไกการทำงานที่ได้อธิบายมาแล้ว โดยเปรียบเทียบการทำงานเป็นเสมือนลูกสูบที่สูบลมเข้าและออกจากลูกโป่ง ดังกล่าวข้างต้น

การอธิบายการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน ตามวิธีการพิจารณาดังกล่าวนี้ เป็นหลักที่ใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินในรายงานเศรษฐกิจรายเดือนของธนาคารแห่งประเทศไทยดังตัวอย่างการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2519 เปรียบเทียบกับสิ้นปี พ.ศ. 2518 อันเป็นการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินเป็นรายปี จากรายงานเศรษฐกิจรายเดือนของธนาคารแห่งประเทศไทย ประจำเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 ดังนี้ (ดูตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินในข้อ 13.2 หน้า 369 ประกอบ)

“ในรอบปี พ.ศ. 2519 นี้ ปริมาณเงิน (M_1) ขยายตัวในอัตราค่อนข้างสูงโดยมีจำนวนเพิ่มจากสิ้นปีที่แล้ว 5,635.6 ล้านบาท หรือร้อยละ 16.1 และมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 12.2 เปรียบเทียบกับจำนวนเพิ่ม 1,774.6 ล้านบาท หรือร้อยละ 5.3 หรืออัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 7.5 เมื่อรอบปีที่แล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2518 ปริมาณเงินอยู่ในระดับต่ำกว่าปกติ เมื่อนำมาเป็นฐานในการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลง ในปี พ.ศ. 2519 จึงทำให้อัตราเพิ่มของปริมาณเงินเมื่อสิ้นปีในปีนั้นค่อนข้างสูง แต่หากคิดเป็นปริมาณเงินโดยเฉลี่ยแล้วนับว่าอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 12.2 ไม่สูงจนเกินไป สำหรับการเปลี่ยนแปลงของส่วนประกอบปริมาณเงินคือ ธนบัตรหรือสัญญาปณที่ออกใช้หมุนเวียนและเงินฝากเพื่อเรียกเพิ่มขึ้นจากสิ้นปีที่แล้วในอัตราร้อยละ 15.7 และ 16.8 ตามลำดับ อัตราส่วนของธนบัตรและสัญญาปณที่ออกใช้หมุนเวียนต่อปริมาณเงินเมื่อสิ้นปีอยู่ในระดับใกล้เคียงกับเมื่อสิ้นปีที่แล้ว โดยมีอัตราร้อยละ 63.5

“ปริมาณเงินในความหมายกว้าง (M_2) ก็มีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นมากเช่นเดียวกัน โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้น 22,716.7 ล้านบาท หรือร้อยละ 20.0 และมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 17.6 เปรียบเทียบกับจำนวนเพิ่ม 15,003.5 ล้านบาท หรือร้อยละ 15.2 และอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 17.1 เมื่อรอบปีที่แล้ว ปริมาณเงินในความหมายกว้าง (M_2) นี้เพิ่มขึ้นทุกไตรมาส นอกจากนั้น ขนาดของการเพิ่มในแต่ละไตรมาสยังสูงกว่าที่เคยเพิ่มเมื่อปีที่แล้วอีกด้วย

“ในระหว่างปี พ.ศ. 2519 ปริมาณเงิน (M_1) เพิ่มขึ้นในอัตราค่อนข้างสูงทุกไตรมาสยกเว้นในไตรมาสที่สองซึ่งปริมาณเงินลดลงตามฤดูกาลปกติ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ เป็นไปในทำนองเดียวกันกับเมื่อปีที่แล้ว กล่าวคือ การขาดดุลทางภาคต่างประเทศยังคงให้ผลในทางลดปริมาณเงิน ส่วนการขยายตัวของสินเชื่อทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนเป็นผลให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น ซึ่งในรอบปี พ.ศ. 2519 นี้ การดำเนินงานทางภาครัฐบาลเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากในปีนี้การใช้จ่ายทางภาครัฐบาลตามงบประมาณปี พ.ศ. 2519 สูงกว่าปีก่อนมาก และการขาดดุลเงินสดก็มีจำนวนสูงขึ้นมาก เช่นเดียวกัน รัฐบาลได้ชดเชยการขาดดุลโดยการกู้ยืมจากกระบวนราชการเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากจำนวนสินเชื่อทั้งสิ้นที่รัฐบาลได้รับเพิ่มขึ้นในปีนี้ 10,534.5 ล้านบาท เมื่อประกอบกับการลดลงของเงินฝากรัฐบาล 190.6 ล้านบาท ทำให้สินเชื่อสุทธิภาครัฐบาลเพิ่มขึ้นทั้งสิ้น 10,725.1 ล้านบาท หรือร้อยละ 34.8 สูงกว่าอัตราเพิ่มร้อยละ 20.0 ของเมื่อปี พ.ศ. 2519 อยู่มาก

“ทางภาคเอกชน ปรากฏว่า สินเชื่อภาคเอกชนในปีนี้อัตราการเพิ่มต่ำกว่าปีก่อน โดยมีจำนวนการเพิ่ม 15,391.0 ล้านบาท หรือร้อยละ 18.9 เปรียบเทียบกับที่เคยเพิ่ม 15,236.8 ล้านบาท หรือร้อยละ 23.0 เมื่อปีที่แล้ว เนื่องจากภาวะการลงทุนยังไม่ฟื้นฟูก่อนเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่ภาครัฐบาลได้ขยายตัวมาก ส่วนใหญ่ของสินเชื่อที่เพิ่มขึ้นเป็นไปในรูปของการให้กู้ยืมและเบิกเกินบัญชี ซึ่งเพิ่มขึ้นในปีนี้ 10,153.1 ล้านบาท โดยให้กู้ยืมแก่ธุรกิจประเภทการค้าส่งและค้าปลีกมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ธุรกิจการเกษตรกรรม

และการอุตสาหกรรมตามลำดับ ส่วนการรับซื้อตัวเงินเพิ่มขึ้น 2,421.6 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นตัวในประเทศ ส่วนตัวสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นในระดับต่ำ

“การเปลี่ยนแปลงทางภาคต่างประเทศ เป็นเพียงปัจจัยเดียวทางด้านสินทรัพย์ที่ให้ผลในทางลดปริมาณเงิน แต่เป็นการลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับขนาดการลดที่ค่อนข้างสูงมากเมื่อปีที่แล้ว (จำนวนที่ลดลง 924.6 ล้านบาทนี้ รวมการลดลงอันเกิดจากการตีราคาสินทรัพย์ต่างประเทศประจำปี ตามพระราชบัญญัติเงินตราเอาไว้ด้วย ประมาณ 813 ล้านบาท ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ไม่มีผลต่อปริมาณเงินแต่ประการใด) สาเหตุสำคัญที่ทำให้สินทรัพย์ต่างประเทศลดลงน้อยกว่าปีก่อน คือ ภาวะการส่งออกในปีนี้ดีขึ้นมาก โดยเฉพาะในช่วงครึ่งหลังของปี ประกอบกับเงินทุนนำเข้าของการเพิ่มสูงขึ้น ถึงแม้ว่ารายรับทางด้านบริการและเงินทุนนำเข้าทางภาคเอกชนจะลดลงก็ตาม ดังนั้น การขาดดุลการค้าและการชำระเงินจึงดีขึ้นกว่าที่เคยปรากฏเมื่อปีที่แล้วมาก

“ทางด้านหนี้สิน เงินฝากประจำและออมทรัพย์ ขยายตัวสูงกว่าปีที่แล้ว โดยเพิ่มขึ้น 17,081.1 ล้านบาท หรือร้อยละ 21.7 เปรียบเทียบกับจำนวนเพิ่ม 13,228.1 ล้านบาท หรือร้อยละ 20.2 เมื่อปีที่แล้ว ซึ่งแสดงสภาพคล่องที่สูงของภาคเอกชน เงินฝากดังกล่าวเพิ่มขึ้นสูงทุกไตรมาส เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ขยายกิจการโดยการเปิดสาขาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากในรอบปีนี้ทำให้การระดมเงินออมขยายตัวสูงขึ้นด้วย และเงินฝากประจำและออมทรัพย์นี้เป็นส่วนประกอบประมาณร้อยละ 70 ของปริมาณเงินในความหมายกว้าง (M_2)

“สำหรับบัญชีหนี้สินอื่น ๆ ของระบบธนาคารเพิ่มขึ้นในปีนี้ 2,477.8 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มในบัญชีทุนของระบบธนาคาร”

13.3 ศิลปะในการกำหนดเป้าหมายปริมาณเงิน

ปริมาณเงินเปรียบเสมือนน้ำมันหล่อลื่นในเศรษฐกิจ เป้าหมายทางการเงินจึงหมายถึงการควบคุมให้มีการหล่อลื่นที่พอดีในเศรษฐกิจ \ ความพอดีนี้วัดได้โดยคำนึงถึงว่า

เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เมื่อสินค้าและบริการขยายตัวเพิ่มขึ้น ปริมาณเงินที่จะใช้เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนควรจะต้งขยายตัวตามด้วย ส่วนการขยายตัวในอัตราเท่าใดนั้น ศิลปะในการกำหนดเป้าหมายอย่างหยาบ ๆ ที่เรียกว่า Rule of Thumb มีหลักเกณฑ์ง่าย ๆ ว่า ถ้าการผลิตและบริการเติบโตในอัตราร้อยละ X ปริมาณเงินก็ควร จะเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ X และยังคงควรให้สูงกว่าเป็นร้อยละ X+2 หรือ X+3 ทั้งนี้ เพื่อให้มีปริมาณเงินขยายตัวเกินไว้ เพราะเศรษฐกิจในชนบทที่ยังใช้เงินตราน้อยจะได้มี โอกาสขยายการใช้เงินตราออกไปมากขึ้น เราเรียกวิธีนี้ว่า Monetization หรือการส่งเสริม ให้สังคมชนบทใช้เงินตราเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนทางการค้ามากขึ้น

หลักการดังกล่าวนั้นเป็นการกำหนดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นเกณฑ์ และเป็นระยะที่อัตราเงินเฟ้อในประเทศต่ำมากจนอาจกล่าวได้ว่าไม่มี ถ้าหากจำลองเป็น สมการง่าย ๆ จะได้ดังนี้

$$gMO = gY/P + gP + gMT$$

gMO คือ อัตราเติบโตของปริมาณเงินในความหมายแคบ (Money Supply)

gY/P คือ อัตราเติบโตของผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาคงที่ (Real GNP)

gP คือ อัตราเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า (Prices)

gMT คือ อัตราการขยายความรู้จักใช้เงินตรา (Monetization)

- อธิบายได้ว่า ความต้องการปริมาณเงินนั้นจะเพิ่มขึ้นในอัตราเท่ากับอัตราการ ขยายตัวของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ บวกด้วยอัตราเพิ่มของระดับราคาสินค้าที่เหมาะสม (acceptable rate of inflation) และอัตราการขยายตัวของการใช้เงินตราในสังคมชนบท

การที่กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวขึ้นนั้นก็โดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่า ประชาชนต้อง การเงินไว้เพื่อซื้อขายสินค้าและบริการ เมื่อปริมาณสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น ปริมาณเงิน ที่จะใช้ห่อเลี้ยงก็จะต้องเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ จำนวนสินค้าแม้จะเท่ากันหากราคา เพิ่มขึ้น ปริมาณเงินที่จะใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำนวนนั้นย่อมจะต้องเพิ่มสูงกว่ากรณี ราคาไม่เพิ่ม ดังนั้นอัตราเพิ่มของปริมาณเงินจึงต้องสอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติและ

ราคาสินค้า นอกจากนี้แล้ว ถ้าหากการเจริญเติบโตขยายตัวออกไปสู่สังคมชนบท ซึ่งเดิมไม่ใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยน ความต้องการก็จะเพิ่มมากขึ้นไปอีก จึงควรให้ปริมาณเงินมีอัตราเพิ่มขึ้นเพื่อสนองการขยายการใช้เงินดังกล่าวอีกด้วย

ดังนั้น ในการประมาณการ (projection) เพื่อกำหนดเป้าหมายปริมาณเงิน เช่น สมมติจะต้องประมาณการกำหนดเป้าหมายของปี พ.ศ. 2520 ถ้าคาดคะเนว่าผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาคงที่ (real GNP) จะเพิ่มขึ้นร้อยละ 6 ระดับราคาสินค้าที่เห็นว่าเหมาะสมเพิ่มขึ้นในอัตราอีกร้อยละ 7 และให้มีการขยายอัตรการรู้จักใช้เงินอีกร้อยละ 1 เป้าหมายปริมาณเงินในปี พ.ศ. 2520 จึงควรเพิ่มขึ้น ดังนี้

$$g \text{ Y/P} = 6\%$$

$$gP = 7\%$$

$$gMT = 1\%$$

เป้าหมายของอัตราเพิ่มของปริมาณเงินในปี พ.ศ. 2520 (gMO) = $6+7+1=14\%$

นั่นคือ ปริมาณเงินในปี พ.ศ. 2520 ควรจะเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 14 จึงจะสอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

หลักเกณฑ์การกำหนดเป้าหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้นที่แท้จริงก็คือ ทฤษฎีอุปสงค์เงินตรา (Demand for Money Theory) นั่นเอง ทฤษฎีอุปสงค์เงินตรามีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ทฤษฎีคลาสสิกจนถึงการปฏิวัติเคนส์ (Keynesian Revolution) และทฤษฎีการเงินนิยม (Monetarism) ของสำนักชิคาโก (Chicago School) ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในภาคทฤษฎี วิธีการข้างต้นสามารถสร้างแบบจำลอง โดยอาศัยหลักสถิติเพื่อประมาณการ ดังนี้

$$MOD = f(Y/P, \Delta P, \Delta MT)$$

$$MOD = \text{อุปสงค์เงินตรา (Demand for Money)}$$

$$Y/P = \text{ผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาคงที่ (Real GNP)}$$

ΔP = อัตราเพิ่มของราคาสินค้า (Rate of Inflation)

ΔMT = อัตราเพิ่มการรู้จักใช้เงิน (Growth Rate of Monetization)

เมื่อแปลงสภาพเป็นทฤษฎีและแบบจำลองดังกล่าวแล้ว ขั้นตอนต่อไปย่อมสามารถปรับปรุงวิธีการประมาณการเพื่อกำหนดเป้าหมายปริมาณเงินได้หลายวิธีตามความเหมาะสมโดยอาศัยเทคนิคทางสถิติที่เรียกว่า regression analysis ดังตัวอย่าง เช่น

$$\ln \text{MOD}/P = -2.21 + 1.07 \ln Y/P + 0.237 d$$

$$t\text{-ratio} \quad (4.72) \quad (25.16) \quad (6.84)$$

$$R^2 = .9889 \quad \text{S.D.} = .035 \quad \text{D.N.} = 1.07 \quad N = 21$$

(พ.ศ. 2496-2516)

MOD/P = ความต้องการปริมาณเงินตามราคาคงที่ (real cash balance)

Y/P = ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (real GNP)

d = dummy variable (พ.ศ. 2496-2505 = 1, หลังจากปี พ.ศ. 2506 = 0)

$$\text{elasticity of } \frac{\text{MOD}}{P} \text{ with respect to } \frac{Y}{P} = 1.07$$

ซึ่งอธิบายได้ว่า ปริมาณเงินตามราคาคงที่ควรเพิ่มขึ้นในอัตราเท่ากับอัตราเพิ่มของผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาคงที่คูณด้วย 1.07 ปรับปริมาณเงินตามราคาคงที่เป็นปริมาณเงินตามราคาแต่ละปีได้โดยวิธีการคร่าว ๆ คือ บวกอัตราเพิ่มของราคาในปีนั้นกับอัตราเพิ่มของปริมาณเงินตามราคาคงที่

การที่อัตราความยืดหยุ่นเท่ากับ 1.07 (สูงกว่า 1) นั้น อธิบายได้ว่า จำนวนสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ปริมาณเงินตามราคาคงที่จะเพิ่มขึ้นร้อยละ $1 \times 1.07 = 1.07$ การที่ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นมากกว่าปริมาณสินค้าและบริการในขณะที่ราคาสินค้ายังคงที่นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าความต้องการเงินในเศรษฐกิจไทยจะมีอัตราเพิ่มของปริมาณสินค้าและบริการอยู่เล็กน้อย ส่วนที่เกินนั้นอาจใช้อธิบายได้ว่า เป็นผลของการขยายการรู้จักใช้เงินในเศรษฐกิจทั่วไปก็ได้

โดยอาศัยตัวอย่างเดียวกันกับข้างต้น เราอาจกำหนดเป้าหมายปริมาณเงินได้ตั้งนี้
ปี พ.ศ. 2520 ผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาคงที่เพิ่มขึ้น = 6%

$$\text{อัตราเงินเฟ้อที่เหมาะสม} = 7\%$$

$$\text{ดังนั้น เป้าหมายปริมาณเงินประมาณ} = (6 \times 1.07) + 7 = 13.42^1$$

ซึ่งใกล้เคียงกับวิธี Rule of Thumb ดังกล่าวข้างต้น

ปัญหาที่น่าสังเกตสำหรับศิลปินการกำหนดเป้าหมายปริมาณเงินข้างต้นมีดังนี้

(1) การกำหนดเป้าหมายปริมาณเงินข้างต้น คำนึงถึงแต่บทบาทของเงินในฐานะสื่อกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงบทบาทในการรักษาค่า (store of value) ซึ่งถ้าหากจะคำนึงถึงบทบาทดังกล่าวด้วยจะต้องมีปัจจัยอัตราดอกเบี้ยอธิบายการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินด้วย แต่ในระบบการเงินของประเทศไทย อัตราดอกเบี้ยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยครั้งมาก นอกจากนี้ประชาชนยังไม่มีความคิดขนาดที่ว่าการถือเงินไว้นั้นควรเปรียบเทียบกับทางเลือกสินทรัพย์รูปอื่นว่าสิ่งใดจะให้ประโยชน์มากกว่ากัน เนื่องจากสินทรัพย์รูปอื่นก็มีไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมการถือเงิน ด้วยเหตุนี้อัตราดอกเบี้ยจึงอาจไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่จะใช้อธิบายความต้องการถือเงินในประเทศไทย

¹ การคำนวณผลให้ถูกต้องจริง ๆ นั้นจะต้องคำนวณดังนี้

$$MO = \frac{MO}{P} \cdot P$$

$$dMO = \frac{MO}{P} \cdot dP + P \cdot d\left(\frac{MO}{P}\right) + d\left(\frac{MO}{P}\right) \cdot dP$$

$$\text{หารด้วย } MO \quad \frac{d MO}{MO} = \frac{d P}{P} + \frac{d (MO/P)}{P/OM} + \frac{d (MO/P)}{MO/P} \cdot \frac{dP}{P}$$

$$\text{เพราะว่า} \quad \frac{dP}{P} = 0.07 \quad \frac{d (MO/P)}{MO/P} = 0.0642$$

$$\therefore \frac{d MO}{MO} = 0.07 + 0.0642 + (0.07) (0.0642)$$

$$= .1387 \text{ หรือ } 13.87\%$$

ซึ่งสูงกว่าการคำนวณโดยวิธีหยาบ ๆ ข้างต้นเล็กน้อย

(2) อัตราเงินเฟ้อที่เหมาะสมนั้นเป็นศิลปะที่จะต้องกำหนดกันอีก เพราะวัตถุประสงค์ใหญ่ของการควบคุมปริมาณเงินก็เพื่อมิให้เกิดเงินเฟ้อ แต่ถ้าหากจะให้เป้าหมายของปริมาณเงินเพียงพอที่จะสนองตอบราคาสินค้าเพิ่มขึ้นเสมอไปเสียแล้ว ย่อมไม่มีความจำเป็นที่จะควบคุมปริมาณเงินอีกเลย แต่การที่จะไม่อนุโลมให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นเสียเลยก็ย่อมขัดกับปรากฏการณ์จริงที่ว่าราคาสินค้าบางส่วนจะเพิ่มขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องแยกแยะให้ได้ว่าอัตราเพิ่มของราคาสินค้าใดที่เห็นว่ารับได้ (acceptable rate of inflation) หรือไม่เป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ จึงจะอนุโลมให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นสนองตอบ อัตราเพิ่มของราคาสินค้าที่จำเป็นต้องยอมรับ ได้แก่ตัวอย่าง เช่น การขึ้นราคาน้ำมันดิบซึ่งไม่ว่าจะควบคุมปริมาณเงินให้เข้มงวดเพียงใด น้ำมันดิบย่อมขึ้นราคาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หรือเครื่องจักรเครื่องกล วัตถุดิบที่นำเข้าจากต่างประเทศ เมื่อผู้ขายกำหนดราคาสินค้าดังกล่าวสูงขึ้น ปริมาณเงินที่จะใช้จ่ายซื้อสินค้าก็ต้องสูงขึ้น ราคดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ต้องยอมรับหรือแม้แต่กรณีที่รัฐมนตรีนโยบายยอมให้ขึ้นราคาสินค้าบางประเภท เช่น ข้าวเปลือก เพื่อยกฐานะรายได้ของเกษตรกร อัตราเพิ่มของราคาสินค้าดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ต้องยอมรับในการกำหนดเป้าหมายปริมาณเงินด้วย เมื่อสินค้ามีราคาแพงเนื่องจากต้นทุนสูง ถ้าหากความต้องการในเศรษฐกิจยังเพิ่มขึ้นมากมาย เป็นผลดึงราคาสินค้าให้แพงขึ้นไปอีกแล้ว ทางการจะต้องควบคุมเงินเพื่อส่วนนั้นไว้ หลักการกำหนดอัตราเงินเฟ้อที่ยอมรับได้จะกล่าวโดยละเอียดในทฤษฎีเงินเฟ้อในบทต่อไป

13.4 ศิลปะในการควบคุมปริมาณเงินให้ได้ตามเป้าหมาย

เมื่อกำหนดเป้าหมายของปริมาณเงินโดยวิธีประมาณการว่าความต้องการถือเงินในเศรษฐกิจมีมูลค่าเท่าไรดังกล่าวข้างต้นแล้ว เพื่อให้เกิดดุลยภาพทางการเงิน ทางการจึงต้องพยายามควบคุมอุปทานของปริมาณเงินให้เพิ่มขึ้นเป็นมูลค่าที่สอดคล้องกับปริมาณความต้องการ นั่นคืออุปทานต้องเท่ากับอุปสงค์

โดยที่เราทราบแล้วว่าสาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงนั้นมี 3 ประการด้วยกันคือ สาเหตุด้านต่างประเทศ สาเหตุด้านรัฐบาลและสาเหตุด้านเอกชน การดำเนิน

นโยบายการเงินจึงต้องประสานงานกับนโยบายอื่น ๆ เพื่อควบคุมการทำงานของลูกสูบทั้งสอง
 สามคู่ นโยบายเกี่ยวกับลูกสูบแต่ละคู่มีดังนี้

สาเหตุด้านต่างประเทศ นโยบายที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสาเหตุด้านนี้
 ได้แก่การปรับอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rate policy) นโยบายการค้าต่างประเทศ
 (foreign trade policy) นโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เป็นต้น

สาเหตุด้านรัฐบาล ได้แก่ นโยบายงบประมาณแผ่นดินของรัฐบาล ซึ่งได้แก่
 งบประมาณรายจ่ายและรายได้ เพราะจำนวนขาดดุลหรือเกินดุลจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง
 ปริมาณเงิน การกำหนดงบประมาณแผ่นดินนี้จะมีการพิจารณาหารือร่วมกันระหว่างเจ้า
 หน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกปีโดยถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐ และของธนาคารแห่งประเทศไทย
 ดังจะได้กล่าวต่อไป

สาเหตุด้านเอกชน มีศิลปะการควบคุมด้วยมาตรการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว
 ในบทที่ 12

ตามลักษณะของสาเหตุและมาตรการควบคุมดังกล่าวข้างต้นนั้น การดำเนินการ
 ควบคุมสาเหตุทางด้านต่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงน้อยครั้งมาก จึงอาจตั้งสมมติฐานได้
 ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับลูกสูบคู่ต่างประเทศ ในการพิจารณาโยบายระยะ
 สั้นแต่ละปี จึงคงเหลือการดำเนินนโยบายการเงินที่เกี่ยวกับด้านรัฐบาล และด้านเอกชน
 ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

การดำเนินนโยบายการเงินเพื่อควบคุมสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน
 ด้านรัฐบาลและด้านเอกชนนี้เปรียบได้เสมือนยุทธวิธีของการป้องกัน 2 ชั้น คือ การป้องกัน
 ชั้นนอก และการป้องกันชั้นใน เนื่องจากการพิจารณากำหนดงบประมาณแผ่นดินจะ
 กระทำล่วงหน้าก่อนที่งบประมาณนั้นจะได้ประกาศใช้ เช่น งบประมาณแผ่นดินสำหรับ
 ตุลาคม พ.ศ. 2520 ถึงกันยายน พ.ศ. 2521 นั้น ต้องพิจารณากันนับตั้งแต่ประมาณ
 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2520 เป็นต้นไป เพื่อประกาศใช้เป็นนโยบายให้ทันก่อนตุลาคม พ.ศ.
 2520 ในการพิจารณากำหนดนโยบายงบประมาณแผ่นดินดังกล่าวจึงกระทำก่อนที่เหตุ
 การณ์จริงในปี พ.ศ. 2521 จะเกิดขึ้น ดังนั้น จึงเป็นการป้องกันชั้นนอกและวิธีการ

กำหนดก็ต้องอาศัยการพยากรณ์เหตุการณ์เศรษฐกิจต่าง ๆ นั่นคือจะต้องพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างประเทศว่าจะขาดดุลหรือเกินดุลอย่างไร และการลงทุนในเศรษฐกิจเป็นอย่างไรเพื่อพยากรณ์ความต้องการเครดิตในภาคเอกชน ทั้งนี้เพื่อจะเป็นแนวทางในการกำหนดงบประมาณแผ่นดินให้สอดคล้องกับเป้าหมายปริมาณเงินที่ได้กำหนดขึ้นตามวิธีที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น

ถ้าหากปรากฏว่าในระหว่างปี ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นมากกว่าปกติ และการใช้จ่ายของรัฐบาลต้องดำเนินไปตามที่ได้กำหนดการจัดสรรไว้ในงบประมาณแผ่นดินแล้ว การป้องกันในขั้นนี้ ซึ่งเรียกว่า การป้องกันขั้นในก็ต้องใช้มาตรการควบคุมการขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ 12 เพื่อให้ปริมาณเครดิตขยายตัวในอัตราที่เหมาะสมต่อไป

ในการพิจารณากำหนดงบประมาณแผ่นดินเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายปริมาณเงินนั้นทุกปีจะมีการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฯ สำนักงานงบประมาณ และธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันทางวิชาการ และในขั้นสุดท้ายต่างฝ่ายจะเสนอนโยบายของตนให้เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ทราบเพื่อประชุมในระดับสูงซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นประธานต่อไป ข้อยุติของที่ประชุมจะเสนอให้รัฐบาลพิจารณาประกาศใช้เป็นงบประมาณแผ่นดินประจำปีต่อไป ภายหลังจากผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา การจัดให้มีการประชุมดังกล่าวนี้ นอกเหนือจากให้ประโยชน์ต่อการควบคุมเสถียรภาพทางการเงินแล้ว ยังเป็นประโยชน์ที่จะได้ประมวลความเห็นของฝ่ายงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบแตกต่างกัน เช่น กระทรวงการคลังรับผิดชอบต่อการจัดเก็บภาษีรายได้ สำนักงานงบประมาณพิจารณาคำขออนุญาตตั้งจ่ายงบประมาณของส่วนราชการต่าง ๆ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมพิจารณาความเหมาะสมของโครงการเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทยพิจารณาเสถียรภาพทางด้านต่างประเทศ คือดุลการชำระเงิน และเสถียรภาพทางการเงินภายในประเทศ

ในการพิจารณางบประมาณแผ่นดินเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเงิน ก็ใช้วิธีพิจารณาว่าลูกศรคู่ต่างประเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร นั่นคือ พยากรณ์การเปลี่ยนแปลงดุลการชำระเงินและลูกศรคู่เอกชน คือ การขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ควรเป็นอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับเป้าหมายปริมาณเงิน และการเพิ่มขึ้นของหนี้สินอื่น ๆ คือ เงินฝากประจำและออมทรัพย์ด้วย และฐานะการกู้ยืมของรัฐบาลควรเป็นเท่าไรให้สอดคล้องกับเป้าหมาย ยกตัวอย่างเป็นตัวเลข เช่น

เป้าหมาย ปริมาณเงินให้เพิ่มขึ้น $(\Delta MO) = + 100$ ล้านบาท
 พยากรณ์หรือประมาณการ (1) เงินฝากประจำออมทรัพย์ $(\Delta QM) = + 150$ ล้านบาท
 (2) สินทรัพย์ทางด้านต่างประเทศ $(\Delta FA) = + 50$ ล้านบาท
 (3) สินเชื่อในภาคเอกชน $(\Delta CP) = + 100$ ล้านบาท
 (4) การเปลี่ยนแปลงรายการอื่น ๆ $(\Delta O) = 0$ ล้านบาท

ดังนั้นเป้าหมายของสินเชื่อในภาครัฐบาลสุทธิจะคำนวณได้ดังนี้

$$\begin{aligned}\Delta CG (\text{net}) &= \Delta MO + \Delta QM + \Delta O - \Delta FA - \Delta CP \\ &= + 100 + 150 + 0 - 50 - 100 \text{ ล้านบาท} \\ &= 100 \text{ ล้านบาท}\end{aligned}$$

ดังนั้นการขาดดุลงบประมาณแผ่นดินจึงควรมีปริมาณที่ทำให้การกู้ยืมจากภาคเอกชนมาชดเชยเป็นวงเงินประมาณ 100 ล้านบาท และในการปรับจำนวนขาดดุลให้เหมาะสมกับเป้าหมายทางการเงินนั้น สามารถปฏิบัติได้ 2 วิธีดังนี้

1. ตัดทอนงบประมาณรายจ่ายให้น้อยลง โดยการตัดทอนงบประมาณรายจ่ายที่ไม่จำเป็น
2. เพิ่มรายได้ภาษีอากร ด้วยการเร่งรัดการจัดเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือปรับปรุงนโยบายภาษี

การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนโยบายการเงินและการคลังดังกล่าว จึงเป็นเสมือนหนึ่งการจับมือร่วมกันเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

13.5 ข้อจำกัดทางการเงินและการคลัง

ในการพิจารณากำหนดนโยบายการเงินและการคลังนั้นจะต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางการเงินและการคลัง ดังนี้

(1) ข้อจำกัดทางการเงิน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 10 ธนบัตรออกใช้ในประเทศจะต้องมีทุนสำรองที่เป็นสินทรัพย์สภาพคล่องระหว่างประเทศที่ประกอบด้วยรายการต่อไปนี้

(ก) ทองคำ

(ข) เงินตราต่างประเทศที่กำหนดไว้ในหมวด 8 ตามข้อตกลงทางการเงินระหว่างประเทศ (ดอลลาร์ สหรัฐอเมริกา มาร์กเยอรมนี เยนญี่ปุ่น ปอนด์สเตอร์ลิง และฟรังก์ฝรั่งเศส และยังรวมฟรังก์สวิสเข้าด้วย)

(ค) หลักทรัพย์เงินตราต่างประเทศที่พึงแลกเปลี่ยนได้ (ตาม ข.) ที่มีอายุได้ถอนไม่เกิน 3 ปี

(ง) สิทธิถอนเงินพิเศษ (Special Drawing Rights)

เป็นจำนวนรวมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของธนบัตรออกใช้ การขยายปริมาณเงินที่เพิ่มขึ้นแต่ละปีย่อมมีผลทำให้ปริมาณธนบัตรหมุนเวียนเพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้น จึงต้องเฝ้าติดตามความเคลื่อนไหวของอัตราสินทรัพย์สภาพคล่องระหว่างประเทศไว้ด้วย การขยายปริมาณเงินที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีย่อมมีผลทำให้ปริมาณธนบัตรเพิ่มขึ้น และถ้าหากว่าสินทรัพย์ต่างประเทศยังลดลงเนื่องจากขาดดุลการชำระเงินอีกด้วย สินทรัพย์สภาพคล่องระหว่างประเทศสำหรับหมุนหลังการออกธนบัตรก็จะลดลง ดังที่ประเทศไทยเคยประสบปัญหาเมื่อครั้งขาดดุลการชำระเงิน ในปี พ.ศ. 2513-2514 เป็นมูลค่าถึง 2,652 ล้านบาท และ 335 ล้านบาท ตามลำดับ ทำให้มีการตื่นตัวแก้ไขพระราชบัญญัติเงินตราไปครั้งหนึ่ง โดยผ่อนคลายเป็นหลักทรัพย์เงินตราต่างประเทศที่พึงแลกเปลี่ยนได้จากเศษที่กำหนดให้มีอายุได้ถอนไม่เกิน 1 ปี เป็นไม่เกิน 3 ปี ดังนั้น ในระยะยาวพระราชบัญญัตินี้คงอาจจะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอีก เพราะปริมาณธนบัตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่หยุดหย่อน แต่ปริมาณสินทรัพย์ต่างประเทศนั้นมีความไม่แน่นอน

(2) ข้อจำกัดทางการคลัง

เพื่อเป็นการป้องกันมิให้รัฐบาลต้องใช้จ่ายมากเกินไป กำลังความสามารถที่จะจัดเก็บภาษีรายได้ จึงได้ควบคุมวงเงินกู้ยืมเพื่อชดเชยงบประมาณขาดดุลของรัฐบาล ดังต่อไปนี้

ตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 มาตรา 9 ทวิ ระบุให้กระทรวงการคลังมีอำนาจกู้เงินได้ในปีหนึ่ง ๆ ต้องไม่เกินร้อยละสี่สิบของจำนวนเงินงบประมาณรายจ่าย และงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม

ถ้ารัฐบาลตั้งงบประมาณรายจ่ายไว้	100	ล้านบาท
จะสามารถกู้ยืมได้	20	ล้านบาท
และเป็นรายได้ภาษีอากร	80	ล้านบาท

โดยวิธีนี้รัฐบาลสามารถกู้ยืมเงินได้จำกัดตามความสามารถในการหารายได้ภาษีอากร เช่น รัฐบาลจะไม่สามารถตั้งงบประมาณรายจ่ายไว้สูง เพื่อให้กู้ยืมได้มากขึ้น เพราะรายได้ภาษีอากรจะไม่เพียงพอ ทำให้ปิดหีบไม่ลง ตัวอย่างเช่น

งบประมาณรายจ่ายตั้งไว้	150	ล้านบาท
สามารถกู้ยืมได้	30	ล้านบาท
จะต้องมีรายได้ภาษีอากร	120	ล้านบาท

แต่ปรากฏว่ารัฐบาลสามารถเก็บภาษีอากรได้เพียง 80 ล้านบาท แล้วงบประมาณรายจ่ายก็ต้องตั้งไว้เพียง 100 ล้านบาท

อย่างไรก็ดี ปรากฏว่าเงินกู้ยืมดังกล่าวนี้รวมการชำระคืนต้นเงินกู้และดอกเบี้ยไว้ด้วย และในระยะหลังภาระค่าใช้จ่ายชำระคืนต้นเงินกู้และดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นมาก เงินที่กู้จึงอาจไม่เพียงพอสำหรับรายจ่ายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณเมื่อ พ.ศ. 2515 กำหนดให้การกู้เงินตามมาตรา 9 ทวิ ต้องไม่เกิน

(ก) ร้อยละสี่สิบของจำนวนเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปี และงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม กับอีก

(๗) ร้อยละแปดสิบของงบประมาณรายจ่ายที่ตั้งไว้สำหรับชำระคืนเงินกู้
ดังนั้น งบประมาณรายจ่ายทั้งสิ้น 100 ล้านบาท ในจำนวนนี้แบ่งชำระคืน
เงินต้น 10 ล้านบาท ในกรณีนี้กระทรวงการคลังมีอำนาจกู้ยืมได้สูงสุดตามจำนวนดังนี้

(ก) ร้อยละ 20 ของงบประมาณรายจ่าย ซึ่งเท่ากับ 20 ล้านบาท

(ข) ร้อยละ 80 ของการชำระคืนเงินกู้ซึ่งเท่ากับ 8 ล้านบาท

รวมยอดเงินกู้ทั้งสิ้น 28 ล้านบาท

งบประมาณแผ่นดินจึงประมาณขึ้นด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

งบประมาณรายจ่าย = รายได้ภาษีอากร + เงินกู้ยืม

$$100 = 72 + 28$$

เกี่ยวกับข้อจำกัดทางการคลังนี้ มีข้อโต้แย้งระหว่างฝ่ายเสนอให้ยกเลิกโดยอ้าง
เหตุผลดังนี้

(ก) เป็นการจำกัดการขยายโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐบาลจะไม่สามารถให้
จ่ายได้ตามความต้องการ เพราะติดเพดานอำนาจการกู้ยืม

(ข) การตั้งข้อจำกัดดังกล่าวมีผลเสียต่อการใช้นโยบายการคลังเป็นเครื่องมือพยุง
เสถียรภาพ เพราะว่าในยามที่เศรษฐกิจซบเซา การจัดเก็บภาษีอากรจะลดน้อยไปด้วย
อันเป็นผลบีบบังคับให้รายจ่ายของรัฐบาลขยายตัวได้น้อย จึงอาจทำให้ภาวะซบเซาทาง
เศรษฐกิจยืดเยื้อต่อไปไม่สิ้นสุดเมื่อรัฐบาลต้องถูกจำกัดตามข้อกำหนดข้างต้น จึงอาจไม่
สามารถปรับการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ ตามหลักการแล้วในกรณีเช่นนี้
รัฐบาลควรที่จะเพิ่มรายจ่ายในการลงทุนให้มากขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจซบเซา

13.6 การปรับปรุงเทคนิคในการควบคุมปริมาณเงิน

วิธีการควบคุมปริมาณเงินตาม 13.4 ยังมีปัญหาต่าง ๆ มากมายที่จะต้องปรับปรุง
เช่น

(1) ผลของการเปลี่ยนแปลงแต่ละสาขา คือ สาขาต่างประเทศ สาขารัฐบาล
และสาขาเอกชน มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน (interdependence) เช่น ถ้าหากการ
ใช้จ่ายของรัฐบาลเพิ่มขึ้น ย่อมจะมีผลกระทบต่องานธุรกิจต่าง ๆ ฟื้นฟู ในที่สุดธุรกิจเหล่านั้น

จะต้องการกั๊ยมจากระบบธนาคารมากขึ้น การขยายสินเชื่อในภาคเอกชนจึงย่อมสูงกว่าที่คิดไว้เดิม อีกทั้งการขยายธุรกิจดังกล่าวนั้นยังทำให้ความต้องการวัตถุดิบและเครื่องมือเครื่องจักรเพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งต้องสั่งซื้อเข้ามาจากต่างประเทศ ทำให้ฐานะดุลการชำระเงินระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปอีก การเปลี่ยนแปลงในสาขาหนึ่ง ๆ ย่อมมีผลกระทบต่อสาขาอื่น ๆ เป็นลักษณะการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน (interdependence) การประมาณการ (projection) การเปลี่ยนแปลงแต่ละสาเหตุที่ทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงอย่างอิสระไม่ขึ้นต่อกันย่อมทำให้เกิดปัญหาความไม่คงเส้นคงวา (inconsistency) ได้

(2) ในสมัยก่อนวิธีประมาณการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสาขาเศรษฐกิจใช้วิธีการเดาโดยอาศัยเหตุผลต่าง ๆ ประกอบ แต่ในปัจจุบันมีการใช้เทคนิคทางเศรษฐมิติสร้างแบบจำลอง (economic model) ขึ้นอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้สามารถประมาณการเปลี่ยนแปลง (magnitude of changes) ได้อย่างมีเหตุมีผลและถูกต้องมากขึ้น แต่การใช้แบบจำลองจะต้องคำนึงถึงอิทธิพลอันเกิดจากสาเหตุอื่นที่มีได้อยู่ในแบบจำลองนั้น

(3) การพิจารณากำหนดเป้าหมายของวงเงินให้กั๊ยมแก่รัฐบาลนั้น มีปัญหาที่จะต้องพิจารณาอีกว่า การให้กั๊ยมจากธนาคารแห่งประเทศไทย จากธนาคารพาณิชย์ และจากธนาคารออมสินให้ผลแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เพราะการให้กั๊ยมจากธนาคารแห่งประเทศไทยมีผลเสมือนการบ่อนชนบัตรใหม่ออกสู่เศรษฐกิจ แต่การให้กั๊ยมจากธนาคารออมสินและธนาคารพาณิชย์เป็นการใช้เงินฝากจากประชาชน ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณเงินที่เรียกว่า ผลทวีคูณ (multiplier effect) ย่อมแตกต่างกันไป การประมาณการจึงต้องคำนึงถึงผลเปลี่ยนแปลงของแหล่งกั๊ยมเงินของรัฐบาลด้วย

(4) เพื่อให้การประมาณการและการกำหนดเป้าหมายแต่ละเรื่องมีความสอดคล้องกันดังกล่าว เทคนิคประมาณการที่ดีจึงควรใช้ระบบสมการ (system of equations) ที่สามารถให้คำตอบที่สอดคล้อง และสามารถคำนวณขนาดของการเปลี่ยนแปลง (magnitude of changes) หากมีการดำเนินนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เทคนิคดังกล่าวนี้ฝ่ายวิชาการของธนาคารแห่งประเทศไทยได้พัฒนาขึ้นใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายการเงินอย่างกว้างขวางอยู่ในขณะนี้

หนังสืออ้างอิง

ดร. ปวย อึ้งภากรณ์, *สรุปและนโยบาย* คำบรรยายที่ให้กับนักศึกษาปีที่ 4 แผนกพาณิชย-
 - ศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ตุลาคม
 2512. (ตีพิมพ์เป็นบทที่ 10 ในหนังสือธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์เป็น
 อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เกา บริรักษ์ยุทธกิจ)

Puey Ungpakorn, *Co-ordination of Monetary Policy, Fiscal Policy and Debt
 Management*, 9th South - East Asia, New Zealand, Australia, Central
 Banking Course, Kuala Lumpur, 30 June 1972.

ภาค 2

ทฤษฎีและแนวความคิดนโยบายการเงิน

วิวัฒนาการเกี่ยวกับทฤษฎีและนโยบายการเงินมีมาเป็นเวลานาน การเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดค่อย ๆ สืบเนื่องต่อกันเรื่อยมาอย่างไม่หยุดยั้ง แม้กระทั่งในปัจจุบัน นับตั้งแต่ระยะแรกเริ่มที่เดวิดนักเศรษฐศาสตร์ต่างตระหนักในความสำคัญของ “เงินตรา” ต่อชีวิตเศรษฐกิจ เพียงแต่มองความสำคัญแตกต่างกันคนละแง่คนละมุม ตามทัศนะของผู้วิเคราะห์ และตามกาลสมัย แนวความคิดใดที่สามารถใช้อธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีก็ยังคงอยู่ต่อไป แนวความคิดใดที่ไม่อาจใช้อธิบายเหตุการณ์ได้ถูกต้อง ก็ต้องสูญสลายไป อย่างไรก็ตาม แนวความคิดบางประการอาจจะเหมาะสมกับภาวะในกาลสมัยหนึ่ง แต่ไม่ถูกต้องในอีกสมัยหนึ่ง ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่ทฤษฎีล้าสมัยไปเท่านั้น การที่สังคมเศรษฐกิจก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวความคิดหนึ่งต้องเสื่อมลงไปด้วย

การศึกษาแนวความคิดทั้งทางทฤษฎีและนโยบายการเงินจึงจำเป็นที่จะต้องย้อนทางกลับไปศึกษาแนวความคิดเดิมในแต่ละสมัย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ

1. แนวความคิดมีวิวัฒนาการที่ต่อเนื่องกันมา ดังนั้น การที่จะเข้าใจแนวความคิดในสมัยหนึ่งให้ได้ดี ควรจะต้องเข้าใจวิวัฒนาการเป็นมาในสมัยก่อนหน้า เพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุความเป็นมาเพื่อที่จะได้เห็นวิวัฒนาการชัดเจนยิ่งขึ้นจากการเปรียบเทียบแนวความคิดแต่ละสมัย

2. แต่ละประเทศ แต่ละระดับการพัฒนาย่อมมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกันไป ทฤษฎีที่ล้ำสมัยสำหรับประเทศหนึ่ง อาจจะเป็นหลักการที่ใช้ได้ดีกับเหตุการณ์ในอีกประเทศหนึ่งก็ได้

ทฤษฎีและแนวความคิดนโยบายในภาคนี้ จะแสดงให้เห็นว่า แนวความคิดทางการเงินได้ก้าวมาเป็นระยะทางที่ไกลมาก หากจะวัดจากฐานะก็จากปริมาณเงินที่เปรียบฐานะเสมือนน้ำมันหล่อลื่น (lubricant) มาถึงยุคปริมาณเงินเป็นตัวต่อปฏิกิริยา (catalyst) ที่ให้ผลเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง ถ้าหากจะวัดจากวิวัฒนาการของสำนักความคิดก็จากสำนักคลาสสิกจนถึงสำนักชิคาโกในปัจจุบัน และถ้าหากจะวัดกันในเรื่องของการปฏิวัติแนวความคิด ก็นับได้จากทฤษฎีปริมาณเงินและการปฏิวัติของเคนส์ (Keynesian Revolution) จนกระทั่งการเงินนิยม (Monetarism) หรือที่บางท่านเรียกว่าการปฏิวัติของฟรีดแมน (Friedmanian Revolution)

ทฤษฎีการเงินคลาสสิก

เป็นที่สังเกตมาแต่สมัยเศรษฐศาสตร์คลาสสิกแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินจะมีผลเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจทั่วไป ปัญหาแรกเกี่ยวกับเงินที่ทุกคนสนใจได้แก่ ค่าของเงิน (value of money) ทั้งนี้ เราจะได้ยินได้ฟังอยู่เสมอว่า ค่าเงินตกต่ำหรือเงินถูกลง ซึ่งเป็นนัยที่หมายถึงว่า ราคาสินค้าแพงขึ้น ซึ่งหมายถึงว่าเงินจำนวนเดียวกันซื้อสินค้าได้น้อยลง ด้วยเหตุนี้เอง ความสัมพันธ์แรกที่นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกตระหนักจึงได้แก่ ปริมาณเงินกับราคาสินค้า

ทฤษฎีการเงินในยุคแรก ซึ่งเรียกว่าเศรษฐศาสตร์คลาสสิก จึงพยายามอธิบายทฤษฎีค่าของเงินในระยะยาว ซึ่งสามารถแบ่งแนวความคิดออกเป็น 2 สมัย ดังนี้

14.1 ทฤษฎีเงินสินค้า (The Commodity Theory of Money)

ทฤษฎีนี้ถือว่าเงินตราเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนเงินตรานั้นผลิตขึ้นด้วยโลหะมีค่า เช่น ทองคำ หรือไม้ก็เป็นเงินตราที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนเป็นทองคำเมื่อต้องการ (convertible currency) เงินตราจึงเปรียบเสมือนเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหวของอุปสงค์และอุปทานในตัวของมันเอง

ยกตัวอย่างในกรณีที่ใช้ทองคำเป็นเงินตรา แล้วมีอัตราแลกเปลี่ยนกับสินค้า ดังนี้

$$\text{ข้าวสาร 10 ถัง} = \text{ผ้า 1 พับ} = \text{ทองคำ 2 ออนซ์}$$

หากปรากฏว่า ต่อมาราคาทองคำแพงขึ้น อันอาจจะเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตทองคำสูงขึ้น หรือความต้องการทองคำเพิ่มขึ้นเร็วกว่าจำนวนที่ผลิตได้ อัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าวข้างต้นจะเปลี่ยนแปลงไป ถ้าให้ทองคำราคาเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว อัตราแลกเปลี่ยนในเศรษฐกิจจะเปลี่ยนไปเป็น

$$\text{ข้าวสาร 10 ถัง} = \text{ผ้า 1 พับ} = \text{ทองคำ 1 ออนซ์}$$

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ทองคำมีราคาในตัวเองเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้อัตราแลกเปลี่ยนหรือราคาเปรียบเทียบ (relative price) ระหว่างทองคำและข้าวสาร และ/หรือผ้าเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ลักษณะข้างต้นไม่ต่างไปจากระบบแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า (Barter) ถ้ามีการแนะนำ "เงินตรา" เข้ามา มีบทบาท เช่น กรณีให้มีหน่วยเงินเรียกว่า "ดอลลาร์" หน่วยเงินนี้กำหนดโดยกฎหมายอย่างเคร่งครัดว่าจะสามารถแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้จำนวนเท่าใด หรือเป็นเงินตรามีค่าสมบูรณ์ในตัวเอง ถ้าสมมติให้ 20 ดอลลาร์ สามารถแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้น้ำหนัก 1 ออนซ์ ในกรณีเช่นนี้ จะเห็นความจริงได้อย่างหนึ่งว่า ผู้ที่ถือหรือรับเงินตรา "ดอลลาร์" จะมีความหวังว่าจะสามารถแลกเปลี่ยนกลับเป็นทองคำ จึงมิได้ถือ "ดอลลาร์" ในฐานะเงินตราเพื่อใช้เป็นเครื่องมือชำระหนี้สินเช่นในเศรษฐกิจปัจจุบัน แต่ "ดอลลาร์" เป็นเพียง "ตัวแทน" สินค้าทองคำนั่นเอง

ตามตัวอย่างข้างต้น ราคาแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าก่อนการเปลี่ยนแปลงค่าทองคำเป็นดังนี้

ข้าวสาร 10 ถัง =	ผ้า 1 พับ =	ทองคำ 2 ออนซ์
อัตราแลกเปลี่ยนทองคำ 1 ออนซ์ เท่ากับ		20 ดอลลาร์
เพราะฉะนั้น ข้าวสารจะมีราคาถึงละ		4 ดอลลาร์
ผ้าราคาพับละ		40 ดอลลาร์

เมื่อราคาทองคำเพิ่มขึ้นเนื่องจากปริมาณการผลิตขยายตัวไม่ทันกับความต้องการ การเปลี่ยนแปลงราคาทองคำโดยตัวของมันเองจะมีผลทำให้ราคาเปรียบเทียบ (relative price) กับสินค้าอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และเมื่อดอลลาร์ยังเป็นเงินตราที่มีอัตราแลกเปลี่ยนกับทองคำคงที่ หรือมูลค่าเหรียญดอลลาร์ซึ่งเป็นโลหะทองคำยังมีค่าคงที่ ราคาสินค้าอื่น ๆ เมื่อเป็นดอลลาร์จึงถูกลง ดังนี้

สมมติให้ราคาทองคำที่ขาดแคลนแพงขึ้นอีกเท่าตัว และค่าของดอลลาร์ซึ่งผูกกับทองคำจึงแพงขึ้นอีกเท่าตัวด้วย เพราะฉะนั้น การที่จะซื้อทองคำโดยใช้สินค้าอื่นมาแลกเปลี่ยนต้องใช้สินค้านั้นๆ จำนวนมากขึ้นอีกเท่าตัว เพื่อแลกทองคำหรือดอลลาร์จำนวนเดิม ดังนี้

เงินตรา 4 ดอลลาร์ จะได้ข้าว	2 ถัง
เงินตรา 40 ดอลลาร์ จะได้ผ้า	2 พับ

นั่นคือราคาสินค้าที่เป็นดอลลาร์จะลดลง ดังนี้

ราคาข้าวเหลือเพียง ถังละ	2 ดอลลาร์
ราคาผ้าเหลือเพียง พับละ	20 ดอลลาร์

ดังนั้น โดยหลักทฤษฎีค่าภายใต้ทฤษฎีเงินสินค้านี้ จะเห็นได้ชัดเจนทีเดียวว่า เมื่อปริมาณทองคำอันใช้เป็นเงินตรามีปริมาณน้อยลง ค่าของทองคำ (เงินตรา) จะสูงขึ้น และมีผลทำให้ราคาสินค้าอื่น ๆ ที่เป็นหน่วยทองคำลดลง และในทางตรงกันข้าม ถ้ายุคใดสมัยใดมีการค้นพบแหล่งแร่ทองคำมาก กระแสเงินตราในเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการหลอมทองคำมาใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนมาก ในกรณีเช่นนั้น ผลจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับข้างต้น กล่าวคือ ราคาทองคำในตัวเองจะตก และเมื่อเทียบค่ากับสินค้าอื่น ราคาสินค้าอื่นจะแพงขึ้น ดังนี้

สมมติให้ราคาทองคำลดลงครึ่งหนึ่ง และดอลลาร์ซึ่งผูกติดกับทองคำมีค่าลดลงครึ่งหนึ่งด้วย ดังนั้นทองคำปริมาณเท่าเดิม นำไปแลกเปลี่ยนกับข้าวหรือผ้าได้จำนวนน้อยลงครึ่งหนึ่ง ดังนี้

เงินตรา 4 ดอลลาร์ จะได้ข้าว	$\frac{1}{2}$ ถัง
เงินตรา 40 ดอลลาร์ จะได้ผ้า	$\frac{1}{2}$ พับ

ซึ่งนั่นหมายความว่า ราคาสินค้าอื่น ๆ ตามหน่วยทองคำ เป็นดังนี้

ข้าว 1 ถัง ราคา	8 ดอลลาร์
ผ้า 1 พับ ราคา	80 ดอลลาร์

จึงเห็นได้ว่า ถ้ามีปริมาณทองคำเพิ่มขึ้นในเศรษฐกิจมาก ปริมาณเงินที่ใช้หมุนเวียนจะเพิ่มตาม และในที่สุด จะมีผลทำให้ราคาสินค้าทั่วไปสูงขึ้นไปด้วย

สรุปแล้ว ทฤษฎีเงินสินค้านี้จึงอธิบายค่าของเงินได้ ดังนี้

(1) ค่าของเงินตราขึ้นอยู่กับภาวะอุปสงค์อุปทานของตัวเอง กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิตของโลหะมีค่านั้น ถ้าเกิดขาดแคลน ค่าของโลหะนั้นจะเพิ่มขึ้น เพราะ

มีคนต้องการมากกว่าปริมาณที่จะสนองตอบ แต่ถ้ามีการค้นพบแหล่งแร่เป็นผลเพิ่มปริมาณผลิตมากขึ้นแล้ว ค่าของโลหะนั้นจะตก

(2) การเปลี่ยนแปลงค่าของโลหะจะมีผลเปลี่ยนแปลงราคาเปรียบเทียบกับสินค้าอื่น เมื่อค่าโลหะนั้นเพิ่มขึ้น ราคาสินค้าอื่น ๆ จะลดลง และเมื่อค่าโลหะนั้นลดลง ราคาสินค้าอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น

14.2 ทฤษฎีสมาการการแลกเปลี่ยน (Equation of Exchange)

ฐานะของเงินตราในยุคต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ เงินตราไม่ใช่ “สินค้า” อีกต่อไป ตามนัยของทฤษฎีเงินสินค้า แต่เงินตราในยุคต่อมาทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่คอยเอื้ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยน หรือเป็นตัวหล่อลื่นในการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้าต่อสินค้า ลักษณะหน้าที่ของเงินตราต่อมาได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากขึ้น แต่แนวความคิดเดิมของทฤษฎีเงินสินค้าก็ยังคงมีอิทธิพล โดยเฉพาะประสบการณ์ที่ว่า

ปริมาณเงิน (ทองคำ) ลดลง (ค่าทองคำจะสูงขึ้น) ราคาสินค้าทั่วไปจะลดลง แต่ถ้าปริมาณเงิน (ทองคำ) เพิ่มขึ้น (ค่าทองคำจะลดลง) ราคาสินค้าทั่วไปจะสูงขึ้น

เมื่อ “เงินตรา” ไม่ใช่สินค้าที่ค่าของตัวเองขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานของตัวเองต่อไปแล้ว แนวความคิดที่จะอธิบายค่าของ “เงินตรา” ก็ต้องเปลี่ยนตามไป และโดยยังคงอาศัยหลักการเดิมที่ว่า การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินตราจะมีผลเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าในทิศทางตรงกันข้ามเสมอ แต่ได้เปลี่ยนวิธีการอธิบายโดยใช้หลักการ “ตัวกลางแลกเปลี่ยน” เป็นแนวทาง ดังนี้

ในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนนั้น การหมุนเวียนเปลี่ยนมือจากคนหนึ่งไปอีกรายหนึ่ง จะเท่ากับเปิดโอกาสให้อีกคนหนึ่งสามารถใช้เงินตรานั้นทำหน้าที่ได้ต่อไป ดังนั้น ถ้าเงิน 1 บาท หมุนเวียนเปลี่ยนมือเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ 50 ครั้ง ในระยะเวลา 1 ปี ก็แสดงให้เห็นว่า เงินตรา 1 บาทนั้น ได้ทำหน้าที่ในการเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนกับธุรกรรมที่เพิ่มขึ้นเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 50 บาท ทั้งนี้เพราะการที่เราจะจ่ายเงินให้แก่ใครโดยปกติ ก็ย่อมหมายถึง การชำระค่าสินค้าหรือบริการ ถ้ามีการจ่าย 50 ครั้ง ก็

หมายถึงธุรกรรมที่กระทำขึ้นมีมูลค่าทั้งสิ้น 50 ดอลลาร์ ซึ่งได้จากจำนวนธุรกรรม (50) คูณด้วยราคาธุรกรรม (1 ดอลลาร์/ธุรกรรม) ถ้าเงินตราอีกอันหนึ่งทำหน้าที่หมุนเวียน แลกเปลี่ยนแต่เพียง 30 ครั้ง มูลค่าธุรกรรมก็เป็นเพียง 30 ดอลลาร์ เงินตราในเศรษฐกิจต่างจะหมุนเวียนในอัตราแตกต่างกันไป แต่ถ้าเฉลี่ยว่าในปีหนึ่ง ๆ อัตราหมุนเวียนเท่ากับ V สำหรับปริมาณเงิน (M) แล้ว ก็หมายถึงมูลค่าธุรกรรมทั้งสิ้นจะเท่ากับ ปริมาณเงิน (M) คูณด้วยจำนวนครั้งหมุนเวียน (V)

ถ้าให้ปริมาณธุรกรรมมีทั้งสิ้นเท่ากับ T

ราคาธุรกรรมโดยเฉลี่ยเท่ากับ P

เพราะฉะนั้น มูลค่าธุรกรรมเท่ากับ PT

ในที่สุด เราจะได้สมการสมมูล (identity equation) ดังนี้

$$MV = PT$$

M = ปริมาณเงิน (money supply)

V = อัตราหมุนเวียนเฉลี่ย (average rate of turnover)

P = ระดับราคาสินค้าและบริการ (price level)

T = จำนวนสินค้าและบริการ (total units of all goods and services)

โดยหลักการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นความจริงได้ประการหนึ่งว่า สมการนี้เป็นจริงเสมอไป เพราะเป็นสมการสมมูล ที่อธิบายว่า ปริมาณเงินคูณด้วยอัตราหมุนเวียน เปลี่ยนมือโดยเฉลี่ย จะเท่ากับปริมาณสินค้าและบริการคูณด้วยระดับราคาเฉลี่ย แต่สมการแลกเปลี่ยนนี้ไม่ได้อธิบายว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนมือเร็วขึ้นหรือช้าลง อะไรทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนไป ด้วยเหตุนี้เอง เศรษฐบัณฑิตบางคนจึงกล่าวว่า สมการแลกเปลี่ยนนี้ไม่ใช่ทฤษฎี แต่เป็นสมการที่อธิบายความจริงบางประการเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม สมการแลกเปลี่ยนนี้ก็มิมีบทบาทในแนวความคิดที่จะสร้างทฤษฎีอธิบายค่าของเงินตรามาก ดังจะได้อธิบายต่อไป ดังนี้

14.3 ทฤษฎีปริมาณเงิน : วิเคราะห์จากหน้าที่การเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน (The Quantity Theory of Money : Transaction Approach)

อาศัยหลักการแลกเปลี่ยนตามที่อธิบายข้างต้น นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกได้ใช้เป็นแนวทางอธิบายทฤษฎีการเงินกันมาก และในจำนวนผลงานด้านนี้ แนวความคิดของเออร์วิง ฟิชเชอร์ จากหนังสือ "อำนาจซื้อของเงิน" (The Purchasing Power of Money) ในปี พ.ศ. 2454 นับว่าเป็นแกนสำคัญของแนวความคิดคลาสสิกเกี่ยวกับทฤษฎีปริมาณเงิน : วิเคราะห์จากหน้าที่การเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน

ฟิชเชอร์อธิบายหลักการสมการแลกเปลี่ยน โดยแยกปริมาณเงินออกเป็นเงินสดที่เป็นเหรียญกษาปณ์ และธนบัตร และเงินสดเครดิต คือ เงินฝากเพื่อเรียกที่สร้างโดยระบบธนาคาร

M = ปริมาณเงินในส่วนที่เป็นเหรียญกษาปณ์และธนบัตร

M^1 = ปริมาณเงินในส่วนที่เป็นเงินฝากเพื่อเรียก

และปริมาณเงิน = $M + M^1$

การหมุนเวียนเปลี่ยนมือของเงินทั้งสอง ไม่ว่าจะโดยการใช้จ่ายเป็นเงินสดหรือเช็ค ย่อมหมายถึงว่า มีธุรกรรมเกิดขึ้นเป็นมูลค่าเท่ากับจำนวนเงินนั้น ๆ ทุกครั้งไป ถ้าให้อัตราเปลี่ยนมือของปริมาณเงินในส่วนที่เป็นเงินสดโดยเฉลี่ยตลอดปีเป็น V และของเงินฝากเพื่อเรียกเป็น V^1 แล้ว มูลค่าธุรกรรมซึ่งได้แก่จำนวนสินค้าและบริการคูณด้วยราคาโดยเฉลี่ย ย่อมเท่ากับปริมาณเงินคูณด้วยอัตราเปลี่ยนมือ ดังนี้

$$MV + M^1 V^1 = PT$$

ฟิชเชอร์อาศัยหลักสมการแลกเปลี่ยนข้างต้นนี้ อธิบายทฤษฎีการเงินโดยพิจารณาปัจจัยแต่ละตัวในสมการแลกเปลี่ยน ดังนี้

1. ระดับราคาสินค้า (P) เป็นเพียงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยอื่น ๆ อีก 3 ปัจจัย

2. ปริมาณธุรกรรม (สินค้าและบริการ) (T) จะขึ้นอยู่กับจำนวนประชากร ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาการทางวิทยาการ และปัจจัยเหล่านี้ต่างเปลี่ยนแปลงอย่าง

เชิงซ้ำ ดังนั้น ในระยะเวลาสั้น ปริมาณธุรกรรมจะคงที่ สมมติฐานของฟิชเชอร์ข้อนี้ มีนัยที่หมายถึงเศรษฐกิจมีการว่าจ้างงานและใช้ทรัพยากรเต็มที่แล้วนั่นเอง

3. อัตราการเปลี่ยนมือ V และ V^1 มีลักษณะคงตัว (stable) และสามารถถือได้ว่าเป็นปัจจัยอิสระนอกเหนือจากปัจจัยตัวอื่น ๆ ทั้งนี้ ฟิชเชอร์กล่าวว่า ลักษณะของอัตราการเปลี่ยนมือจะขึ้นอยู่กับนิสัยการใช้จ่าย ระบบการใช้จ่ายในเศรษฐกิจ ความหนาแน่นของประชากร และการคมนาคมขนส่ง ถ้าเศรษฐกิจมีระบบสถาบันการเงินที่อำนวยความสะดวกในการใช้จ่าย ประชากรอยู่กันหนาแน่น และมีการสื่อสารคมนาคมที่สะดวกแล้วอัตราการเปลี่ยนมือของ "เงินตรา" จะคล่องตัวได้มากขึ้นด้วย แต่ในระยะเวลาอันสั้น หนึ่งอัตราเปลี่ยนมือนี้สามารถถือได้ว่าคงที่

4. ปริมาณเงินฝากเพื่อเรียก (M^1) มักจะมีอัตราส่วนต่อเงินสด (เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร) ที่คงที่ ดังนั้น ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจเดียวกันในระยะเวลาสั้น ปริมาณเงินฝากจึงมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณเงินสดในสัดส่วนเดียวกัน

5. ปริมาณเงินสด (M) การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินที่เป็นเหรียญกษาปณ์ และธนบัตรจะมีผลเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าโดยตรง

โดยการพิจารณาแต่ละปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ฟิชเชอร์จึงได้สรุปว่า ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจอันถือเป็นปกติทั่วไปนั้น อัตราการเปลี่ยนมือทั้งของปริมาณเงินในส่วนที่เป็นเงินสดและเงินเครดิตจะไม่เปลี่ยนแปลง ปริมาณธุรกรรมก็จะคงที่ในระยะเวลาหนึ่งเพราะความจำกัดของกำลังงานและทรัพยากร ดังนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน ราคาสินค้าจะต้องเปลี่ยนในอัตราส่วนเดียวกัน ซึ่งหมายถึงว่า ถ้าปริมาณเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ราคาสินค้าจะเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 10 เช่นเดียวกัน แต่ถ้าปริมาณเงินลดลง ระดับราคาสินค้าก็จะลดลงตามอัตราส่วนเดียวกันด้วย

สมมติฐานหรือสภาพเศรษฐกิจตามแนวทฤษฎีของฟิชเชอร์นั้น อาจอธิบายใหม่ได้ ดังนี้

(1) การที่ฟิชเชอร์กล่าวว่า ปริมาณธุรกรรม (T) จะคงที่ในระยะเวลาหนึ่งนั้น ฟิชเชอร์หมายถึงว่า เศรษฐกิจไม่มีแรงงานเหลือ และมีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่แล้ว ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจึงไม่ทำให้ปริมาณธุรกรรมเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

(2) ตามสมมติฐานเดียวกันนี้เอง ฟิชเชอร์พยายามอธิบายว่า ผลผลิตขั้นที่ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงนั้น ขึ้นอยู่กับสมรรถนะการผลิต (productive capacity) โดยตรง และปริมาณเงินไม่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะการผลิตนี้แต่อย่างใด

(3) ฟิชเชอร์ได้รับอิทธิพลจากกฎของเซย์ (Say's Law) ที่กล่าวว่า อุปทานย่อมสร้างอุปสงค์ (supply creates its own demand) ซึ่งหมายความว่า ถ้ามีสินค้าบริการเสนอก็คงจะมีการสนองอยู่ตลอดไป ภาวะทุกอย่างจึงมีลักษณะที่เป็นดุลยภาพในตัวของมันเอง ไม่มีส่วนเกินในเศรษฐกิจให้เป็นปัญหา

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีปริมาณเงินของฟิชเชอร์ เป็นเพียงก้าวแรก ๆ ของวิวัฒนาการทฤษฎีการเงิน จึงย่อมไม่สมบูรณ์ และยังมีข้อบกพร่องตลอดจนยังได้ทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่จะต้องศึกษาต่อไป ดังนี้

- (1) V , V^1 และ T เป็นปัจจัยอิสระจากปริมาณเงิน M แน่หรือ
- (2) ระดับราคาสินค้าเป็นเพียงปัจจัยที่ไม่มีบทบาทตัวเอง (passive element) แน่หรือ
- (3) อัตราส่วน M^1 ต่อ M นั้น คงที่แน่นอนเสมอไปหรือ

แม้แต่ฟิชเชอร์เองก็ตระหนักในปัญหาเหล่านี้ จึงกล่าวทิ้งไว้ว่า ในระยะที่เศรษฐกิจอยู่ในยุคเปลี่ยนแปลง (transition) สมมติฐานต่างๆ ข้างต้นอาจไม่เป็นจริง แต่ก็ยังคงยืนยันว่าในภาวะปกติแล้ว สมมติฐานข้างต้นยังคงสภาพที่เป็นความจริง และทฤษฎีที่ว่า

“การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะทำให้ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงในอัตราส่วนเดียวกัน” ยังคงใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเงินได้

14.4 ทฤษฎีปริมาณเงิน : วิเคราะห์จากพฤติกรรมการณ์ถือเงินสด

(The Quantity Theory of Money : Cash Balances Approach)

หลักทฤษฎีของฟิชเชอร์แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง และเรียกความนิยมได้มากในสมัยนั้น ต่อมา สำนักเคมบริดจ์ในสมัยนักเศรษฐศาสตร์ อัลเฟรด มาร์แชลล์ (Alfred Marshall) พิกู (Pigou) และโรเบิร์ตสัน (Robertson) ได้ปรับปรุงทฤษฎีปริมาณเงินขึ้นใหม่ โดยวิธีการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไป

ลักษณะการวิเคราะห์ประการแรก เน้นความสำคัญของ “เงินตรา” ในฐานะเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน โดยให้ M เป็นปริมาณเงินในระยะเวลาหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าของการหมุนเวียนของธุรกรรมในปีหนึ่ง ๆ (PT) แล้ว กล่าวได้ว่าปริมาณเงินมีการเปลี่ยนมือเพื่อการทำธุรกรรมเป็นจำนวน V ครั้ง

แต่สมการเคมบริดจ์ ตั้งประเด็นคำถามต่างไปว่า ในปีหนึ่ง ๆ ที่มีมูลค่าของธุรกรรมเท่ากับ PT นี้ ประชาชนจะต้องการถือเงินไว้ในแต่ละระยะเป็นจำนวนกี่ส่วน (หนึ่งในสิบหรือหนึ่งในแปด) ของมูลค่าของการทำธุรกรรม นั่นคือ ประชาชนจะมีความต้องการถือเงินในแต่ละระยะเวลาเป็นจำนวนเท่าใด หลักการของสมการเคมบริดจ์ จึงกล่าวได้ว่า เป็นความพยายามเบื้องต้นในการอธิบายพฤติกรรมของคนเกี่ยวกับความต้องการถือเงิน ดังนี้

$$M = PT \cdot k$$

k คืออัตราส่วนต่อมูลค่าธุรกรรมที่ประชาชนต้องการถือเงิน

แม้ว่าโดยหลักคณิตศาสตร์แล้ว V จากสมการของฟิชเชอร์จะเป็นเพียงส่วนกลับของ k ($k = \frac{1}{V}$) ก็ตามที แต่ความหมายของสมการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน โดยสมการฟิชเชอร์ได้เพียงแต่อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติของเศรษฐกิจการเงินโดยอาศัยหลักสมการง่าย ๆ แต่สมการเคมบริดจ์พยายามอธิบายความประสงค์ของมนุษย์ (human motives) ที่มีต่อเงิน

สมการเคมบริดจ์เป็นก้าวแรกที่ตั้งข้อสังเกตในพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีความต้องการถือเงิน (demand for money) อย่างไร มีความประสงค์และมีการผันแปรอย่างไร

วิวัฒนาการทฤษฎีปริมาณเงินของสำนักเคมบริดจ์นี้จึงเป็นการปูทางไปสู่วิวัฒนาการในยุคต่อมาอย่างสำคัญ

สมการเคมบริดจ์อธิบายพฤติกรรมการเงินดังนี้

ถ้าเศรษฐกิจในปีหนึ่งมีมูลค่าของธุรกรรม 1,000 ล้านบาท และความต้องการถือเงินเฉลี่ยในระยะเวลาหนึ่งเวลาใดมีเพียงหนึ่งในสิบของมูลค่าธุรกรรม

$$PT = 1,000 \text{ ล้านบาท}$$

$$k = \frac{1}{10}$$

$$\text{ดังนั้น } M = 100 \text{ ล้านบาท}$$

ปริมาณเงินที่ประชาชนต้องการถือไว้ในแต่ละระยะจะมีมูลค่า 100 ล้านบาท ถ้าเจ้าหน้าที่ทางการเงินควบคุมให้มีปริมาณเงินในเศรษฐกิจเท่ากับ 100 ล้านบาทด้วยแล้วฐานะทางการเงินจะอยู่ในสภาพที่ได้ดุล แต่ถ้าปีต่อมามูลค่าธุรกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 1,200 ล้านบาท ถ้าพฤติกรรมความต้องการถือเงินยังคงเดิมคือ $\frac{1}{10}$ ของมูลค่าธุรกรรม ความต้องการถือเงินทั้งสิ้นจะมีมูลค่าเท่ากับ 120 ล้านบาท

แต่ปรากฏว่า ในครั้งนี้ การควบคุมทางการเงินมีการปล่อยให้ปริมาณเงินขยายตัวออกมาก ถึง 150 ล้านบาท จึงปรากฏว่า อุปทานมีมากเกินไปเกินไป เกิดความไม่สมดุลขึ้น และอุปทานนี้จะมีผลเปลี่ยนแปลงระดับราคาสินค้า ดังนี้

ในกรณีตัวอย่างแต่แรก สมมติให้ราคาสินค้าเท่ากับ 1 บาท ไม่เปลี่ยนแปลงตลอดมา ดังนั้น ในปีที่มีมูลค่าธุรกรรมเท่ากับ 1,200 ล้านบาท จึงหมายถึงว่า จำนวนสินค้าและบริการเท่ากับ 1,200 ล้านหน่วย และตามความเห็น ของนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกกล่าวว่า สมรรถนะการผลิต (productive capacity) มีจำกัดตามกำลังแรงงานและทรัพยากรซึ่งได้ใช้ไปอย่างเต็มที่แล้ว แม้ว่าปริมาณเงินจะเพิ่มขึ้นก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสมรรถนะการผลิตได้ ดังนั้น T จึงยังเท่าเดิม คือ 1,200 ล้านหน่วย พฤติกรรมความต้องการถือเงิน (k) ยังไม่เปลี่ยนแปลง ความต้องการถือเงินจึงควรมีมูลค่าที่สอดคล้องกับมูลค่าธุรกรรม แต่หากปรากฏว่ามีการปล่อยปริมาณเงินออกสู่เศรษฐกิจสูงจนเกินความ

ต้องการ ผลที่ตามมาของการเพิ่มปริมาณเงินจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะราคาสินค้า
ดังนี้

$$M = PT.k$$

$$150 = P \cdot 1200 \frac{1}{10}$$

$$P = \frac{150}{120} = 1.25$$

นั่นคือ ราคาสินค้าเพิ่มขึ้น 0.25 จากราคาเดิม 1 ซึ่งคิดเป็นอัตราเพิ่มร้อยละ 25 เทียบกับอัตราเพิ่มของปริมาณเงิน ($\frac{150 - 120}{120} \times 100 = 25$) ซึ่งเท่ากับร้อยละ 25 เท่ากัน จึงกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินที่เกิดภาวะดุลยภาพจะมีผลเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าในอัตราเดียวกัน

ดังนั้น ทฤษฎีปริมาณของสำนักเคมบริดจ์ก็ยังคงให้ผลในขั้นสุดท้ายเหมือน สมการของฟิชเชอร์ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีปริมาณเงินของสำนักเคมบริดจ์ได้ปูพื้นฐานของทฤษฎีความต้องการถือเงิน (demand for money) ขึ้น ซึ่งในยุคต่อมาได้มีวิวัฒนาการในอันที่จะอธิบายพฤติกรรมความต้องการถือเงินนี้อย่างมากมาย

หนังสืออ้างอิง

Chandler, Lester. *The Economics of Money and Banking*. New York : Harper & Row Pubs., 1973.

Fisher, Irving. *The Purchasing Power of Money*.

Marshall, Alfred, *Money Credit and Commerce*.

Pigou. A. C. *The Value of Money*.

วิวัฒนาการของทฤษฎีปริมาณเงิน

วิวัฒนาการของทฤษฎีปริมาณเงินในระยะแรกดังที่ได้กล่าวมาในบทที่แล้ว ไม่ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจโดยแท้จริง นอกจากนี้ สมมติฐานต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นก็รั้ดตัวจนห่างไกลจากความเป็นจริง นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่อมาจึงพยายามปรับปรุงทฤษฎีปริมาณเงินให้ดีขึ้นโดยพยายามเติมช่องว่างที่ยังขาด ช่องว่างต่าง ๆ ของทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิกอาจจะมีดังต่อไปนี้

(1) ทฤษฎีปริมาณเงินไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงในแต่ละภาคเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่า ทฤษฎีปริมาณเงินอธิบายแต่เพียงสภาพการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาสินค้าทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงว่าราคาสินค้าในแต่ละภาคเศรษฐกิจมีความยืดหยุ่นหรือผันแปรที่แตกต่างกัน เพราะระดับราคาสินค้าในแต่ละภาคเศรษฐกิจแต่ละสินค้าย่อมขึ้นอยู่กับสภาพอุปสงค์และอุปทาน ตลอดจนพฤติกรรมของตลาดนั้น ๆ แต่ละภาคเศรษฐกิจแต่ละหมวดสินค้าแตกต่างกันในตัวของตัวเอง การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจึงอาจเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าในภาคหนึ่งหรือในหมวดหนึ่ง แต่ไม่เปลี่ยนในหมวดอื่น ดังนั้น ราคาสินค้าที่เปลี่ยนแปลงจึงเป็นราคาสินค้าเปรียบเทียบ (relative price) และเมื่อราคาเปรียบเทียบระหว่างสินค้าเปลี่ยนแปลงไป ผลสะท้อนจะเกิดขึ้นต่อเนื่องไปสู่ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ

(2) ในบางครั้งราคาสินค้าก็เปลี่ยนแปลงไปตามวงจรธุรกิจ (business cycle) เช่น ในยามธุรกิจตกต่ำ ราคาสินค้าจะลดต่ำไปด้วย การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินจะไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าในลักษณะนี้ และราคาสินค้าที่เปลี่ยนแปลงตามวงจรธุรกิจนี้อาจส่งผลต่อไปในระยะยาว ซึ่งทำให้ทฤษฎีปริมาณเงินผิดมากยิ่งขึ้น

(3) ทฤษฎีปริมาณเงินขาดการอธิบายกลไกอัตราดอกเบี้ย ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะมีผลต่ออัตราดอกเบี้ย ซึ่งความเกี่ยวพันกันนี้เป็นที่สังเกตของนักเศรษฐศาสตร์ต่อมา และจากข้อบกพร่องนี้เองที่นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่อมาได้สนใจในปรากฏการณ์นี้ จนวิวัฒนาการแนวความคิดขึ้นใหม่ดังจะกล่าวต่อไป

(4) ทฤษฎีปริมาณเงินไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในสมการ ทั้งนี้นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่อมาได้สังเกตเห็นว่า cross-causation หรือการเป็นสาเหตุและผลต่อกันและกันในปัจจัยของอัตราการเปลี่ยนมือ ปริมาณธุรกรรม ราคาสินค้า และปริมาณเงินมีความสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้

แต่ประเด็นของคำถามที่ทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิกไม่อาจให้คำอธิบายได้นั้นอยู่ที่ว่า ทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิกไม่สามารถให้คำอธิบายถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ได้อย่างน่าพอใจ ดังที่ วิคเซลล์ (K. Wicksell) ผู้นำในการปฏิวัติแนวความคิดผู้หนึ่งกล่าวไว้ใน *Lectures on Political Economy* ว่า

“การที่ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นเนื่องจากอุปสงค์มากกว่าอุปทานนั้นเป็นเรื่องที่ยอมรับกัน แต่ก็ยังไม่มีทฤษฎีการเงินใดที่อธิบายว่าเหตุใดอุปสงค์ของสินค้าจึงมากเกินอุปทาน”

และคำกล่าวดังกล่าวของวิกเซลล์นี้ได้หักล้างกฎของเชย์ที่ว่าอุปทานจะสร้างอุปสงค์ของตัวเองขึ้นเสมอ

การวิเคราะห์แนวใหม่

การวิเคราะห์ผลของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินที่มีต่อเศรษฐกิจในยุคต่อมาจึงพยายามอธิบายการเปลี่ยนแปลงในลักษณะพลวัต (dynamic) กล่าวคือ พยายามอธิบายลักษณะการเคลื่อนไหวของปัจจัยเศรษฐกิจ อันเป็นข้อแตกต่างจากทฤษฎีเดิมที่มีลักษณะคงที่ (static) และเป็นสมการที่แสดงดุลยภาพทางเศรษฐกิจเสมอ

นอกจากนี้แล้ว การวิเคราะห์แนวใหม่ยังพยายามอธิบายอิทธิพลของปริมาณเงินที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย และจากการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยนี้เองจะส่งผลต่อไปยังระดับราคาและภาวะเศรษฐกิจอื่น ๆ

วิวัฒนาการแนวความคิดอันก้าวมาสู่สมัยปัจจุบันนี้ จะได้กล่าวถึงแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์เป็นรายบุคคลต่อไปดังนี้

15.1 K. Wicksell

แม้ว่าวิกเซลล์จะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่อยู่ในสมัยคลาสสิก แต่ทว่าแนวความคิดของวิกเซลล์ได้สร้างสรรค์แนวทางเพื่อวิวัฒนาการไว้หลายประการในหนังสือ *Interest and Prices* และ *Lectures on Political Economy Vol. II* ดังนี้

15.1.1. วิกเซลล์เห็นด้วยกับทฤษฎีปริมาณเงิน แต่ได้แสดงความไม่แน่ใจในสมมติฐานที่ดูจะง่ายเกินไป คือ การให้ราคาสินค้าและอัตราค่าจ้างยืดหยุ่นได้อย่างสมบูรณ์ทั้งขึ้นและลง เพราะธรรมชาติของราคาและค่าจ้างมักขึ้นง่าย แต่ลงยาก

15.1.2. ทฤษฎีปริมาณเงินไม่ได้อธิบายว่า เหตุใดอุปสงค์จึงมีมากกว่าอุปทาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

15.1.3. วิกเซลล์มีความเห็นว่า ทฤษฎีการเงินควรอธิบายปัจจัยที่กำหนดการใช้จ่ายทางการเงิน (monetary expenditures = E) ซึ่ง E ในความหมายของวิกเซลล์ก็คือ MV ในทฤษฎีปริมาณเงินนั่นเอง ดังนั้นความประสงค์ของวิกเซลล์จึงพยายามอธิบายว่าทำไมจึงมีการใช้จ่ายสูงในระยะใดระยะหนึ่ง จนสร้างปัญหาการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

15.1.4. อัตราการเปลี่ยนมือในสมการทฤษฎีปริมาณเงินเป็นเพียงค่าสมมติที่ไม่มีอำนาจเศรษฐกิจในตัวแต่อย่างใด วิกเซลล์แนะนำให้ใช้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมการเปลี่ยนมือ (V) โดยพิจารณาจาก E/M ($E = MV$) ซึ่งทั้งนี้จะต้องเข้าใจพฤติกรรมของการใช้จ่าย

15.1.5. ดังนั้น วิกเซลล์จึงถือว่าปริมาณใช้จ่าย (E) เป็นปัจจัยสำคัญ การจะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเงินจะต้องทราบว่าจะอะไรคือตัวกำหนด E และทำไมการเปลี่ยนแปลงของ E จึงมีผลเปลี่ยนระดับราคาสินค้า

วิกเซลล์มีความเห็นดังกล่าวและได้พยายามอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเงินว่า เศรษฐกิจการเงินมีอัตราดอกเบี้ยสองอัตรา อัตราแรก คือ อัตราดอกเบี้ย

ธรรมชาติ กำหนดให้เป็น r (อัตราผลตอบแทนในการลงทุน) อัตรานี้จะขึ้นอยู่กับวิทยาการในการผลิต และสภาพของอุปสงค์และอุปทานในตลาดสินค้านั้น ๆ อัตราดอกเบี้ยอัตราที่สอง กำหนดให้เป็น i ได้แก่ อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารคิดจากเงินให้กู้ยืม วิเศษลล์กล่าวว่าในระยะยาวอัตราดอกเบี้ยทั้งสองควรจะเท่ากัน เพราะถ้า i สูงกว่า r ผู้ลงทุนย่อมไม่ต้องการกู้ยืมไปลงทุนในกิจการใด ๆ เพราะผลตอบแทนไม่คุ้มกับอัตราดอกเบี้ย อุปสงค์เงินก็จะลดลงและเป็นผลสร้างความกดดันให้ i ต้องลดลงในที่สุด ในทางตรงกันข้ามถ้า i ต่ำกว่า r ผู้ลงทุนต่างจะขอกู้ยืมเงินไปลงทุน เพราะผลตอบแทนสูงกว่าอัตราดอกเบี้ย อุปสงค์จะเพิ่มมากขึ้นเกินกำลังทุนที่จะสนองตอบ และจะมีผลผลักดันให้ i เพิ่มขึ้น

วิเศษลล์กล่าวว่า ในระยะสั้น i ถูกกำหนดขึ้นด้วยอำนาจทางการเงิน การผ่อนคลายให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นจะช่วยลด i ลง แต่การดำเนินการเงินให้ผิดเคื่องจะเพิ่ม i ให้สูงขึ้น และถ้า i สูงกว่า r ผู้ลงทุนจะพยายามเพิ่มราคาสินค้าเพื่อให้ได้ผลกำไรคุ้มกับอัตราดอกเบี้ยที่ต้องจ่าย

ความแตกต่างระหว่าง i กับ r อาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุ 2 ประการ คือ

(ก) อัตราผลตอบแทน (r) จะเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะตลาดหรือตามความเจริญทางด้านวิทยาการ ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยทางการเงินยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงตาม จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันขึ้น

(ข) เจ้าหน้าที่ทางการเงินเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน เป็นผลทำให้อัตราดอกเบี้ยของเงินให้กู้ยืม (i) เปลี่ยนไปด้วย แต่อัตราผลตอบแทนของการลงทุน (r) ยังคงเดิม จึงเกิดความแตกต่างขึ้นระหว่างอัตราทั้งสอง

อย่างไรก็ตาม วิเศษลล์ไม่ได้สร้างทฤษฎีการเงินให้สมบูรณ์เพื่อการอธิบายวงจรธุรกิจ เพราะผลการศึกษาดังกล่าว แม้ว่าจะระยะที่ i ลดต่ำ (ต่ำกว่า r) อัตราผลตอบแทนของผู้ลงทุนดีกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม ผู้ลงทุนจึงไม่ควรปรับราคาสินค้าให้สูงขึ้น แต่อาจปรากฏว่าราคาสินค้าในขณะนั้นยังคงเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับทฤษฎีการเงินของวิเศษลล์

นักเศรษฐศาสตร์ภายหลังวิกเชลล์พยายามอธิบายปรากฏการณ์เช่นนั้นว่า อัตราผลตอบแทนของการลงทุน (r) ในทฤษฎีของวิกเชลล์ไม่ใช่อัตราผลตอบแทนที่แท้จริง (actual rate of return) แต่เป็นอัตราผลตอบแทนที่คาดหวัง (expected rate of return) ดังนั้นในระยะเวลาที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ i สูงขึ้น จึงไม่จำเป็นจะต้องทำให้ราคาสูงขึ้นเสมอไป เพราะอัตราผลตอบแทนที่แท้จริงอาจเพิ่มขึ้นด้วย และในระยะเวลาที่ i ลดต่ำลง อัตราผลตอบแทนที่แท้จริงอาจต่ำกว่าที่นักลงทุนคาดคะเนไว้ จึงทำให้ให้นักลงทุนต้องขึ้นราคาสินค้า เพื่อให้มีกำไรคุ้มเกินอัตราดอกเบี้ย

ทฤษฎีการเงินของวิกเชลล์ยังไม่สมบูรณ์เนื่องจากขาดการอธิบายวิธีการจัดการลงทุน (r) ได้ จึงไม่อาจทราบได้ว่านโยบายการเงินควรปรับอัตรา i อย่างไรให้เศรษฐกิจเข้าสู่ดุลยภาพ ซึ่งวิกเชลล์ได้อธิบายว่า เจ้าหน้าที่ทางการเงินสามารถปฏิบัติการควบคุม i ได้ด้วยการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าเป็นแนวทาง โดยยึดถือหลักเอาผิดเป็นครู (trial and error)

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของวิกเชลล์เป็นประโยชน์และปูพื้นฐานนำไปสู่แนวความคิดของทฤษฎีการเงินสมัยใหม่ โดยทั้งประเด็นที่สำคัญไว้ดังนี้

(ก) เน้นความสำคัญของรายจ่ายว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้า

(ข) เน้นให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินกับการใช้จ่าย

(ค) เป็นผู้ชี้แนะว่า การคาดคะเน (expectations) เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะอธิบายความเคลื่อนไหวของวงจรธุรกิจ

15.2 R.G. HAWTREY

แนวการวิเคราะห์ของวิกเชลล์ข้างต้นได้กลายเป็นบรรทัดฐานไปสู่การสร้างทฤษฎีอธิบายความเคลื่อนไหวของวงจรเศรษฐกิจ (business cycle) โดยนักเศรษฐศาสตร์ในรุ่นต่อ ๆ มา เช่น R.G. Hawtrey, Friedrich A. Hayek และ John Maynard Keynes (ชื่อ

ยคำว่า Lord Keynes) และในจำนวนนี้ฮอว์เทรย์เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจสาเหตุทางการเงินของคลื่นเศรษฐกิจ โดยอธิบายหลักทฤษฎีของตนเองดังนี้

ตามแนวความคิดของฮอว์เทรย์ แกนกลางของเศรษฐกิจที่สำคัญคือพ่อค้า และยุทธศาสตร์ทางการเงิน คือ การให้กู้ยืมระยะสั้นของธนาคารพาณิชย์ ภาวะที่จะมีผลเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจจนเกิดเป็นวงจรธุรกิจขึ้นมี 2 ประการ คือ

(ก) ปริมาณการจำหน่ายและราคาที่คาดการณ์

(ข) ต้นทุนในการถือสินค้าไว้ในสต็อก

หลักเกณฑ์ของฮอว์เทรย์ มีดังต่อไปนี้

พฤติกรรมของเศรษฐกิจในระยะที่กำลังโน้มสูงขึ้น อัตราดอกเบี้ยจะลดต่ำลงและธนาคารมีความยินดีที่จะขยายการให้กู้ยืม ซึ่งจะเป็นผลสนับสนุนให้พ่อค้าขายส่งต่างเพิ่มสต็อกสินค้าด้วยการสั่งซื้อมากขึ้น ทำให้การผลิตในโรงงานขยายตัว และเศรษฐกิจต้นตัวการว่าจ้างงานเพิ่มขึ้น การต้นตัวของการผลิตจะทำให้คนงานมีรายได้เพิ่มขึ้น และเมื่อรายได้ของแรงงานทั่วไปเพิ่มขึ้น ความต้องการสินค้าก็ย่อมเพิ่มขึ้นตามมา ในที่สุดจะทำให้พ่อค้าขายสินค้าได้ดี ราคาสินค้าจะโน้มสูงขึ้น และผลต่อเนื่องที่ตามมาอีกก็คือ พ่อค้าเริ่มส่งสินค้าจากโรงงานมากขึ้น และเศรษฐกิจจะขยายตัวเรื่อยไปตราบเท่าที่การธนาคารสามารถสนับสนุนด้วยการให้กู้ยืม

แต่ฮอว์เทรย์กล่าวว่า แนวโน้มในทางเติบโตนี้จะไม่ดำเนินตลอดไป แต่จะสิ้นสุดลงขณะใดขณะหนึ่ง ทั้งนี้เพราะอำนาจของระบบการเงินและการธนาคารจะทำให้วงจรที่เพิ่มขึ้นต้องชะลอตัวลง เพราะ

(1) สถาบันการเงินจะหมดกำลังขยายเครดิตเมื่อสำรองส่วนเกินหมดสิ้นไป

(2) การรั่วไหลทั้งภายในและภายนอกประเทศ กล่าวคือ การรั่วไหลภายในได้แก่ การที่ประชาชนมีความต้องการถือเงินสดเพิ่มขึ้นเนื่องจากรายได้ดีขึ้น และความต้องการใช้จ่ายมากขึ้น ทำให้เงินกลับคืนสู่ธนาคารน้อย และเงินสำรองของธนาคารลดลง การรั่วไหลภายนอกประเทศได้แก่ การเคลื่อนย้ายทองคำออกนอกประเทศ (outflow of gold) เนื่องจากราคาสินค้าภายในประเทศสูงขึ้นเมื่อเทียบกับราคาในตลาดต่างประเทศจะมีผลจูงใจ

ให้มีการนำสินค้าเข้าเพิ่มขึ้น ดุลการค้าจะขาดดุลและต้องสูญเสียทองคำออกนอกประเทศ การเคลื่อนย้ายทองคำออกนอกประเทศจะเป็นผลให้สำรองเงินสดของธนาคารลดลงและต้องลดเครดิตด้วยในที่สุด ทำให้เกิดภาวะฝืดเคือง เศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวก็จะต้องชะลอตัวลง

(3) เหตุผลสองประการข้างต้นนั้นเกี่ยวเนื่องกับข้อจำกัดประการเดียวกันคือ การขยายเครดิตถูกจำกัด แต่ภาวะวงจรเศรษฐกิจมักปรากฏว่าเริ่มโน้มต่ำลง แม้ว่าจะไม่ถึงจุดอิมพัลส์ของการขยายเครดิต ซึ่งในกรณีนี้ ฮอว์เทอรีให้เหตุผลว่าเป็นเพราะ the cash lag กล่าวคือในระยะที่เศรษฐกิจกำลังโน้มสูงขึ้น ธุรกิจจะตื่นตัวเฉพาะในวงการขายส่งและอุตสาหกรรมการผลิตที่ใช้เงินฝากเป็นเครื่องมือเพื่อการแลกเปลี่ยนเท่านั้น ดังนั้นการขยายเครดิตของธนาคารจะขยายตัวไปก่อนตามความต้องการเครดิตในภาคการผลิตอุตสาหกรรมและภาคการค้าขายส่ง ผลสะท้อนของการตื่นตัวทางเศรษฐกิจจะกระทบชนชั้นผู้มีรายได้อ่อนแอเป็นค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าชนชั้นในกลุ่มแรก ความต้องการเงินสดในชนกลุ่มหลังจึงเกิดต่ำกว่า แต่เมื่อความต้องการเงินสดเริ่มเพิ่มมากขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วไป จะทำให้การถือเงินสดเพิ่มขึ้น ปริมาณเงินที่จะไหลกลับเข้าไปสู่ระบบธนาคารก็ลดน้อยลง และทำให้ระบบธนาคารขาดเงิน ธนาคารจึงต้องจำกัดการขยายเครดิต การผลิตและการค้าขายส่งซึ่งต้องพึ่งเครดิตก็ได้รับผลกระทบกระเทือนไปด้วย ภาวะธุรกิจจะชะลอตัวลงในที่สุด

เมื่อธนาคารเริ่มเข้มงวดเครดิต อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมจะเพิ่มสูง พ่อค้าจะเริ่มระบายสต็อกสินค้าออกเพื่อจัดหาเงินชำระหนี้คืนให้แก่ธนาคาร และการระบายสต็อกนี้เองจะช่วยลดระดับราคาสินค้าในเศรษฐกิจลง จำนวนสินค้าที่จะส่งจากโรงงานอุตสาหกรรมก็จะลด การผลิตและการว่าจ้างงานจะเริ่มตกต่ำ ในที่สุดวงจรเศรษฐกิจก็โน้มต่ำลงสู่ภาวะซบเซา

แต่เมื่อเศรษฐกิจมีวงจรลดต่ำลงเรื่อยๆ นั้น ระบบธนาคารจะเริ่มคลายตัวและสามารถขยายเครดิตได้ต่อไปอีก และในที่สุดจะผลักดันให้วงจรเศรษฐกิจเริ่มต้นโน้มสูงขึ้นอีกครั้งจึงเกิดเป็นคลื่นเศรษฐกิจดังกล่าว

มาตรการทางการเงินที่จะหยุดยั้งเศรษฐกิจที่ตกต่ำนั้น ฮอว์เทอรีเสนอให้ดำเนินการโดยวิธีต่อไปนี้คือ

(1) ลดอัตราธนาคารกลาง และ

(2) ดำเนินนโยบายซื้อหลักทรัพย์

โดยวิธีการซื้อหลักทรัพย์เพื่อปล่อยปริมาณเงินออกสู่เศรษฐกิจ จะมีผลช่วยลดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม ธนาคารพาณิชย์จะมีสภาพคล่องเพิ่มขึ้น และมีเงินทุนที่จะออกให้กู้ยืมเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม หลักทฤษฎีของฮอว์เทรย์ยังมีปัญหาสองสามประการดังนี้

(ก) การวิเคราะห์ที่มีสมมติฐานอันสำคัญว่า อัตราดอกเบี้ยมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวงจรธุรกิจ แต่โดยข้อเท็จจริงยังมีปัจจัยอื่นที่จะมีผลกระทบกระเทือนต่อการตัดสินใจดำเนินธุรกิจ เช่น ภาวะ ค่าจ้าง ราคาสินค้า การเสื่อมของสินค้าทุน เป็นต้น

(ข) อัตราดอกเบี้ยอย่างเดียวอาจไม่มีอิทธิพลต่อพ่อค้าขายส่งได้มากดังที่ฮอว์เทรย์อธิบาย โดยเฉพาะผลการศึกษาบางแห่ง¹ ได้กล่าวว่า อัตราดอกเบี้ยไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจของพ่อค้าแต่อย่างใด

(ค) ปรากฏการณ์ที่เป็นจริงในประวัติศาสตร์ต่อมาคือ ระยะต้นทศวรรษที่ 2470 ภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาดำเนินอยู่เป็นเวลานาน แม้ว่าอัตราดอกเบี้ยจะลดต่ำลงแล้วก็ยังไม่สามารถชักนำให้เศรษฐกิจฟื้นตัวขึ้นได้ตามทฤษฎีของฮอว์เทรย์

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีของฮอว์เทรย์เป็นอีกขั้นหนึ่งของการพัฒนาทฤษฎีการเงินสมัยใหม่

15.3 FREDERICK HAYEK

ฮายเอกมีความเห็นว่า จุดอ่อนของทฤษฎีปริมาณเงินอยู่ที่การใช้ระดับราคาทั่วไปเป็นเครื่องวัดภาวะ ซึ่งไม่สามารถบอกสภาพเศรษฐกิจได้มาก จึงควรจะต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของราคาในภาคต่าง ๆ ของเศรษฐกิจ

ตามหลักทฤษฎีของฮายเอก เศรษฐกิจเปรียบเป็นเสมือนแหล่งผลิต ซึ่งแบ่งเป็นสองส่วนสำคัญ คือส่วนหนึ่งผลิตสินค้าสำเร็จรูปหรือบริการเพื่อการอุปโภคและบริโภค แต่

1. T.W. Wilson and P.W.S. Andrews (eds.), *Oxford Studies in the Price Mechanism*.

อีกส่วนหนึ่งผลิตสินค้าประเภททุนเช่น เครื่องจักร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับผลิตสินค้าต่อไป ในขณะที่เศรษฐกิจพัฒนา มีการขยายกำลังการผลิต ความต้องการใช้เครื่องมือ เครื่องมือและเครื่องจักรก็จะยังเพิ่มมากขึ้นตามลำดับด้วย

ในภาวะสมดุล อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ (i) จะเท่ากับอัตราผลตอบแทนของการลงทุน (r) แต่เมื่อการธนาคารเริ่มมีส่วนเกี่ยวเนื่องจากการขยายเครดิต จะทำให้อัตราดอกเบี้ยให้กู้ยืมลดลง และทำให้ต้นทุนของการผลิตสินค้าทุน (capital goods) ลดลงด้วย จนทำให้ผู้ลงทุนมีกำไร ซึ่งในที่สุดจะจูงใจให้มีการผลิตสินค้าทุนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะเกิดผลตามมาคือ

(1) ถ้าเราเริ่มจากเศรษฐกิจในหลักการคลาสสิก คือไม่มีการว่างงาน ทรัพยากรใช้ไปอย่างเต็มกำลัง การขยายตัวทางด้านการผลิตสินค้าทุนจึงต้องตั้งแรงงานและทรัพยากรมาจากภาคการผลิตสินค้าสำเร็จรูป โดยวิธีให้อัตราค่าจ้างและราคาที่สูงกว่าภาคการผลิตสินค้าสำเร็จรูปหรือบริการเพื่อการอุปโภคและบริโภค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้ต้นทุนการผลิตในภาคสินค้าทุนเพิ่มขึ้นบ้าง แต่เนื่องจากระบบธนาคารยังพร้อมที่จะขยายเครดิตที่ให้อัตราดอกเบี้ยต่ำต่อไป การผลิตในภาคสินค้าทุนจึงยังคงขยายกิจการได้ โดยยังไม่ติดขัด

(2) ในขณะที่การผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค (consumer goods) กำลังจะเริ่มลดลงเนื่องจากถูกแย่งแรงงานและทรัพยากร แต่ขณะเดียวกันการผลิตในภาคสินค้าทุนขยายตัวมากขึ้น รายได้ค่าจ้างของคนงานในภาคสินค้าทุนจะเพิ่มขึ้น และในที่สุดจะเพิ่มความต้องการสินค้าหรือบริการเพื่ออุปโภคบริโภคซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จากภาคการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค

ผลที่เกิดขึ้นมีสองลักษณะผสมผสานกัน คือความสามารถที่จะผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อการอุปโภคบริโภคลดน้อยลง ในขณะที่การผลิตสินค้าทุนเพิ่มขึ้น และค่าจ้างแรงงานและรายได้ในภาคการผลิตสินค้าทุนดีขึ้น ความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคและบริการจึงเพิ่มมากขึ้นจนเกินกำลังการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ในที่สุดราคาสินค้าอุปโภคบริโภคจะเพิ่มสูงขึ้น วัฏจักรต่อไปก็คือ เมื่อผู้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคได้รับรายได้จากการจำหน่ายดีขึ้น จะทำให้ชวนขยายเพิ่มการว่าจ้างงาน และขยายกำลังผลิตด้วยการเพิ่มค่าจ้างแรงงานและราคาวัตถุดิบอีกทอดหนึ่ง

ในที่สุดการผลิตจะขยายตัวทั่วไปทั้งภาคการผลิตสินค้าทุนและสินค้าหรือบริการ เพื่ออุปโภคบริโภค ระดับสินค้าก็จะเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการเครดิตจะขยายตัวยิ่งขึ้น จนในที่สุดระบบธนาคารมีความตึงตัวไม่อาจให้เครดิตในอัตราดอกเบี้ยต่ำ อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมจะเริ่มเพิ่มสูงขึ้น ภาคการผลิตสินค้าทุนจะเริ่มได้รับความกระทบกระเทือน จากภาวะเครดิตแพง ทำให้การผลิตและการว่าจ้างงานในภาคการผลิตสินค้าทุนต้องชะงักงัน ส่วนเกินของแรงงานและทรัพยากรในภาคการผลิตสินค้าทุนจะเคลื่อนย้ายไปสู่ภาคการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งจะมีผลในการเพิ่มปริมาณการผลิตจนเกินความต้องการและทำให้ราคาสินค้าลดลงในที่สุด

ทฤษฎีของฮายเอกมีประเด็นสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับภาคการเงินดังนี้

(1) การขาดดุลยภาพทางการเงินถือเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดคลื่นเศรษฐกิจ กล่าวคือ การขาดดุลยภาพทางการเงินเป็นสาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจฟื้นฟูหรือชบเซาได้

(2) ฮายเอกไม่พอใจกับทฤษฎีปริมาณเงินเดิมที่ว่า ปริมาณเงินมีความสัมพันธ์โดยตรงกับระดับราคาสินค้า แต่ฮายเอกมีความเห็นว่า ปริมาณเงินจะมีผลต่ออัตราดอกเบี้ยและต่อผลผลิต จากนั้นจึงมีผลต่อระดับราคา ดังกระบวนการที่อธิบายมาข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นโครงรูปง่าย ๆ ดังนี้

$$M \longrightarrow \left[\begin{array}{c} r \\ i \end{array} \right] \longrightarrow O \longrightarrow P$$

M = ปริมาณเงิน

r = อัตราผลตอบแทนจากการลงทุน

i = อัตราดอกเบี้ยให้กู้ยืม

O = ผลผลิต

P = ระดับราคาสินค้า

ซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อปริมาณเงินเพิ่มขึ้นจะมีผลให้อัตราดอกเบี้ย (i) ลดลง และอัตราส่วนเปรียบเทียบระหว่าง r กับ i เปลี่ยนแปลง โดย r จะสูงกว่า i ทำให้มีการใช้เครดิตเพิ่มขึ้นและขยายผลผลิต (O) จนราคาสินค้า (P) จะลดลงในที่สุด

ทฤษฎีของฮายเอกได้พัฒนาแนวทฤษฎีวิเคราะห์ทางนโยบายการเงินสูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง โดยไม่ยึดความเห็นของทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าเป็นเกณฑ์ การพิจารณานโยบายที่สำคัญ ฮายเอกยังให้เหตุผลว่า ความแตกต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมกับอัตราเสมอภาค (neutral rate หรืออัตราผลตอบแทนจากการลงทุน) นั้น อาจเป็นเพราะอัตราเสมอภาคเพิ่มขึ้นเพราะความเจริญของวิทยาการก็ได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมเสมอไป โดยเหตุนี้ ในระยะที่วิทยาการเจริญก้าวหน้า ราคาสินค้าจึงอาจคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ตามนัยของทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิก การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินก็คงที่ไปด้วย แต่ในกรณีนี้ ฮายเอกเห็นว่าควรลดปริมาณเงินเพื่อลดระดับราคาสินค้า มิเช่นนั้นแล้ว จะเกิดการผลิตมากเกินไปเกินความต้องการและเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในที่สุด การลดปริมาณเงินจะทำให้อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมสูงขึ้นจนเข้าสู่ดุลยภาพกับอัตราเสมอภาค และป้องกันการผลิตมากเกินไป

หนังสืออ้างอิง

Wicksell, K. *Interest and Prices.*

Wicksell, K. *Lectures in Political Economy.* Vol. II, London: 1935.

Chandler, Lester. *The Economics of Money and Banking.* New York : Harper and Row Pubs., 1973.

ทฤษฎีการเงินสมัยใหม่*

16.1 ก้าวไปสู่การปฏิวัติของเคนส์

วิวัฒนาการแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีปริมาณเงินที่กล่าวในบทที่แล้ว สร้างรากฐานที่สำคัญให้แก่แนวความคิดในสมัยปัจจุบันมากมาย โดยเฉพาะประเด็นที่สำคัญสองประการ คือ

1. การแบ่งภาคการผลิตออกเป็นสองภาค คือ การผลิตสินค้าทุน และการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่วิวัฒนาการเกี่ยวกับรายได้ประชาชาติ ซึ่งมีการแบ่งรายจ่ายในประเทศออกเป็นสองลักษณะ คือ รายจ่ายลงทุน (Investment Expenditure) และรายจ่ายอุปโภคบริโภค (Consumption Expenditure) ในการศึกษาทฤษฎีรายได้ประชาชาติต่อมา

2. เน้นความสำคัญของอัตราดอกเบี้ยในการเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงภาคการเงินกับภาคการผลิต โดยให้มีอัตราผลตอบแทนของการลงทุนในภาคการผลิตเพื่อเปรียบเทียบอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมในภาคการเงิน ความแตกต่างระหว่างอัตราทั้งสองดังกล่าวจะอธิบายความเหลื่อมล้ำระหว่างอุปสงค์กับอุปทานของเงินกู้ยืมในภาคการเงินด้วย

แนวความคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการปฏิวัติไปสู่แนวความคิดสมัยใหม่ ซึ่งจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการนำการปฏิวัติทางทฤษฎี (ต่อมาเคนส์ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นลอร์ดเคนส์)

ในระยะแรกทฤษฎีของเคนส์ก็อยู่ภายใต้ความครอบงำของทฤษฎีคลาสสิก ที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะส่งผลกระทบต่อระดับราคาสินค้า แต่เคนส์มีความเชื่อใน

* เพื่อให้การศึกษาในบทนี้เข้าใจยิ่งขึ้น นักศึกษาควรรวบรวมละเอียดเพิ่มเติมจากหนังสือ "ทฤษฎีรายได้ประชาชาติและการว่างงาน" เล่มหนึ่งเล่มใด

กลไกของอัตราดอกเบี้ยเช่นเดียวกับนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก (ได้แก่ วิกเชลล์ ฮอว์เทอรีและฮายเอก) ดังนั้น ในการอธิบายแนวความคิดของเคนส์ระยะแรกในหนังสือ *Treatise on Money* จึงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2473 (ค.ศ. 1930) เศรษฐกิจทั่วโลกต้องประสบภาวะตกต่ำโดยเฉพาะในยุโรปและอเมริกา การว่างงานมีจำนวนเพิ่มขึ้นสูงอย่างมากมาย การตกต่ำทางเศรษฐกิจในครั้งนี้อธิบายว่า ทฤษฎีแนวความคิดทั้งคลาสสิก และนีโอคลาสสิก (Neo-Classical) ไม่อาจจะแก้ไขสถานการณ์ได้

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในครั้งนี้อธิบายให้มีการสร้างแนวความคิดทางทฤษฎีขึ้นใหม่ในที่สุด เคนส์ได้เสนอความคิดใหม่ซึ่งเป็นการปฏิวัติทฤษฎีครั้งใหญ่ในหนังสือที่กลายเป็นคัมภีร์เศรษฐศาสตร์เล่มหนึ่งคือ *General Theory of Employment, Interest and Money* (1933)

แนวความคิดของเคนส์ได้รับอิทธิพลมาจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ บางคนจึงกล่าวว่า ทฤษฎีของเคนส์สร้างขึ้นเพื่อใช้แก้ไขเศรษฐกิจตกต่ำเท่านั้น แต่โดยแท้จริงแล้วทฤษฎีของเคนส์หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งนี้ปรากฏว่า ทฤษฎีของเคนส์เป็นรากฐานที่นำไปใช้วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจได้หลายประการ ไม่จำกัดแต่เพียงเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจแต่อย่างเดียว ทฤษฎีของเคนส์ยังสามารถใช้วิเคราะห์และวางแผนเกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย อย่างไรก็ดี ทฤษฎีของเคนส์ที่จะอธิบายต่อไป จะจำกัดแต่สาระอันเกี่ยวกับทฤษฎีการเงินเท่านั้น

16.2 เศรษฐศาสตร์เคนส์และทฤษฎีการเงิน

แนวความคิดก่อนการปฏิวัติของเคนส์พยายามอธิบายปรากฏการณ์เศรษฐกิจด้วยพฤติกรรมของราคาสินค้า ดังเช่นทฤษฎีของฮอว์เทอรีก็ดี ของฮายเอกก็ดี เน้นให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าในภาคการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งส่งผลสะท้อนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเครดิต ซึ่งในที่สุดจะทำให้วัฏจักรเศรษฐกิจเปลี่ยนไปด้วย

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของคลาสสิกไม่ได้กล่าวถึงการว่าจ้างงาน (employment) แต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่วัฏจักรเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมักจะมีปัญหาการว่างงานตามมาเสมอ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะแนวความคิดคลาสสิกยึดสมมติฐานว่าไม่มีการว่างงานในเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าค่าจ้างและราคาสินค้าสามารถเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้เสรี และสามารถปรับสภาพอุปสงค์และอุปทานของการว่าจ้างงานให้อยู่ในภาวะสมดุลเสมอ

นอกจากนั้น ทฤษฎีคลาสสิกไม่ได้อธิบายสาเหตุที่ทำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน แต่พยายามเน้นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเงินที่มีต่อระดับราคาสินค้าเสมอ

ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นนี้ เคนส์ได้พยายามสร้างแนวความคิดขึ้นมาใหม่ โดยเน้นความสำคัญของการจ้างงาน (employment) และพยายามอธิบายธรรมชาติของอัตราดอกเบี้ยด้วยทฤษฎีการเงินอย่างแท้จริง และตามทฤษฎีของเคนส์ บทบาทของราคาสินค้ามีความสำคัญน้อยลง นอกจากนี้แล้วยังได้เห็นเหตุนอกใจออกจากปัญหาวัฏจักรเศรษฐกิจ จนเป็นที่กล่าวว่าทฤษฎีของเคนส์อธิบายภาวะคงที่ (static) เท่านั้น

การปฏิวัติแนวความคิดของเคนส์เป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยใหม่ เพราะหลังจากนั้น หลักเศรษฐศาสตร์ต่างยึดรากฐานที่เคนส์ได้วางไว้ พัฒนาทางทฤษฎีต่อมาเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์เคนส์” (Keynesian Economics) ซึ่งต่างจาก “เศรษฐศาสตร์ของเคนส์” (Economics of Keynes) เพราะเศรษฐศาสตร์เคนส์ไม่ได้จำกัดแต่เพียงทฤษฎีที่เคนส์สร้างขึ้นอย่างเดียวแต่รวมถึงหลักการที่ปรับปรุงต่อมาอีกด้วย

การศึกษาในที่นี้จะแยกหัวเรื่องออกเป็น 2 ภาคเศรษฐกิจ คือ

- (1) ภาคเศรษฐกิจการผลิต (Real Sector)
- (2) ภาคเศรษฐกิจการเงิน (Money Sector)

16.2.1 ภาคเศรษฐกิจการผลิต (Real Sector)

(ก) การลงทุนและการออม

ตามทฤษฎีของคลาสสิก ทั้งการลงทุนและการออมต่างขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ยดังนี้

$$I = f(i), \frac{dI}{di} < 0$$

$$S = g(i), \frac{dS}{di} > 0$$

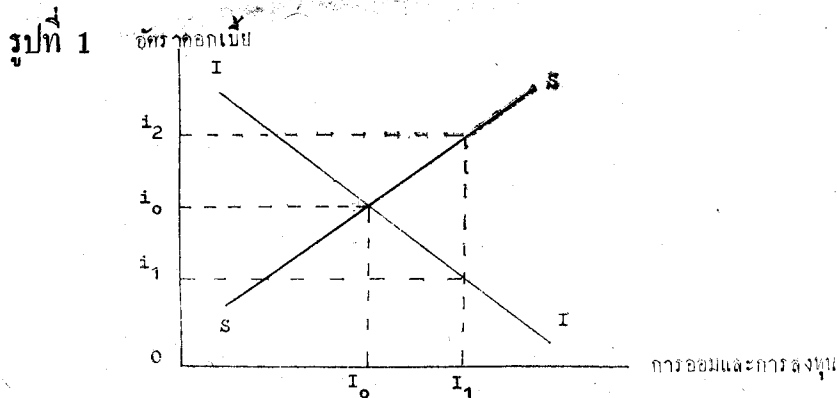
I = การลงทุน (Investment)

S = การออม (Saving)

i = อัตราดอกเบี้ย (interest rate)

ซึ่งอธิบายได้ว่า ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูง จะมีการลงทุน (I) น้อย เพราะว่าค่าใช้จ่ายในการกู้ยืมสูง กำไรที่ได้รับการลงทุนอาจไม่คุ้มค่า (ตั้งแสดงด้วยหลักคณิตศาสตร์ $\frac{dI}{di} < 0$) ในทางตรงกันข้าม ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น จะมีผลชักจูงให้มีการออมเงินมาก ปริมาณเงินออมในเศรษฐกิจจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามอัตราดอกเบี้ย ($\frac{dS}{di} > 0$)

ตามทฤษฎีคลาสสิก การเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยจะเป็นไปอย่างอิสระเต็มที่ ดังนั้นความเหลื่อมล้ำระหว่าง S และ I จะมีผลปรับอัตราดอกเบี้ยให้เปลี่ยนไปในทางที่จะทำให้ทั้ง S และ I เข้าสู่ดุลยภาพในที่สุด

ถ้าอัตราดอกเบี้ยอยู่ที่ i_1 ซึ่งต่ำกว่าระดับดุลยภาพ (i_0) จะปรากฏว่าจะมีการลงทุนมาก ความต้องการเงินกู้จะมากกว่าเงินออม เพราะอัตราดอกเบี้ยต่ำเกินไปเมื่อมีการกู้เพิ่มมากขึ้น ในที่สุดจะเป็นผลผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้น ถ้าอัตราดอกเบี้ยเพิ่มสูงขึ้นไปเป็น i_2 สูงกว่าอัตราผลกำไรที่จะได้จากการลงทุน ผู้ลงทุนก็ไม่ได้ประโยชน์คุ้มค่า จึงลดความต้องการเงินกู้ ทำให้อัตราดอกเบี้ยลดลงมาในระดับดุลยภาพที่ i_0 ในที่สุด

นอกจากนี้ ทฤษฎีคลาสสิกยึดถือหลักการที่ว่า เศรษฐกิจมีการจ้างงานเต็มอัตรา (full employment) ดังนั้น ดุลยภาพของ I และ S จะเกิดขึ้นเมื่อเศรษฐกิจมีการจ้างงานเต็มอัตราเสมอไป

เคนส์ไม่เห็นด้วยกับหลักการของทฤษฎีคลาสสิก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

(1) การออมและการลงทุนกระทำโดยบุคคลต่างกัน ดังนั้นความต้องการออมจึงไม่จำเป็นจะต้องเท่ากับการลงทุนเสมอไป

(2) การลงทุนจะขึ้นอยู่กับอัตราผลตอบแทน (ซึ่งเคนส์เรียกว่า Marginal Efficiency of Capital : MEC) เปรียบเทียบกับอัตราดอกเบี้ยในภาคเศรษฐกิจการเงิน ถ้า MEC สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ผู้ลงทุนย่อมได้กำไร การลงทุนก็จะเกิดขึ้น แต่การออมนั้นขึ้นอยู่กับรายได้เป็นสำคัญ อัตราดอกเบี้ยจะมีผลต่อการออมในด้านการเลือกประเภทสินทรัพย์ที่จะถือ (เงินสด หลักทรัพย์ หรือสินค้านำเข้า) เท่านั้น

(3) การออมและการลงทุนจะเสมอภาคกันได้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีการจ้างงานเต็มอัตรา แต่สามารถมีดุลยภาพได้แม้เศรษฐกิจจะมีการว่างงาน (underemployment equilibrium)

ดังนั้น ตามทฤษฎีของเคนส์สรุปได้ดังนี้

$$I = f(i) \quad \frac{dI}{di} < 0$$

$$S = g(Y, i) \quad \frac{\partial S}{\partial Y}, \frac{\partial S}{\partial i} > 0$$

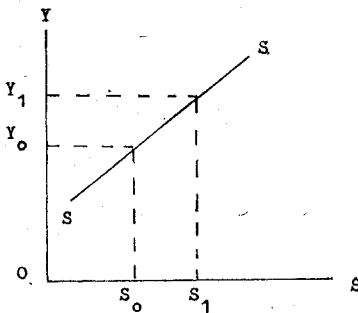
$$I = S$$

$$Y = \text{รายได้ประชาชาติ (national income)}$$

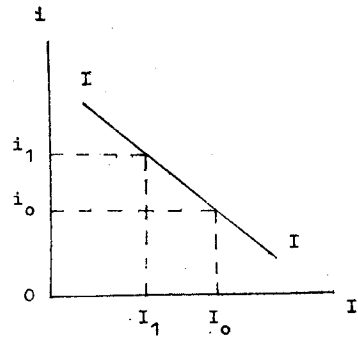
ซึ่งอธิบายได้ว่า ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูง การลงทุน (I) จะลดน้อยเพราะค่าใช้จ่ายในการกู้ยืมแพง กำไรที่ได้รับจากการลงทุนอาจไม่คุ้มค่า ($\frac{dI}{di} < 0$) การออมนั้น เคนส์เห็นว่าควรขึ้นอยู่กับรายได้มากกว่า แต่อัตราดอกเบี้ยก็มีผลอยู่บ้าง ถ้ารายได้เพิ่มขึ้นความสามารถออมของผู้ที่ย่อมจะเพิ่มตามไปด้วย ($\frac{\partial S}{\partial Y} > 0$) และเมื่ออัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นจะมีผลจูงใจให้มีการออมเพิ่มขึ้น ($\frac{\partial S}{\partial i} > 0$)

เราอาจแสดงทฤษฎีเกี่ยวกับการออมและการลงทุนของเคนส์ด้วยกราฟได้ดังนี้

รูปที่ 2

รูปที่ 3

รูปที่ 2 แสดงการออมขึ้นอยู่กับรายได้ รายได้ที่ Y_0 การออมจะเท่ากับ S_0 ถ้า รายได้เพิ่มเป็น Y_1 ความสามารถออมจะเพิ่มขึ้นด้วยเป็น S_1 แต่การลงทุนเป็นปฏิภาคส่วน กลับกับอัตราดอกเบี้ย เมื่ออัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นจาก i_0 เป็น i_1 การลงทุนจะลดลงจาก I_0 เป็น I_1 (รูปที่ 3)

เคนส์อธิบายทฤษฎีการผลิตในเศรษฐกิจว่า ภาวะการผลิตจะขึ้นอยู่กับความต้องการ ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ ความต้องการอุปโภคบริโภค (Consumption Demand) และ ความต้องการลงทุน (Investment Demand) ดังนั้น รายได้ประชาชาติซึ่งสามารถวัดได้จากผลผลิตรวมทั้งสิ้นในเศรษฐกิจจะเท่ากับรายจ่ายทั้งสิ้นในเศรษฐกิจนั่นเอง

นั่นคือ $Y = C + I$

Y = ผลผลิตประชาชาติ (Gross National Products)

C = รายจ่ายอุปโภคบริโภค (Consumption Expenditure)

I = รายจ่ายลงทุน (Investment Expenditure)

(ข) ความต้องการอุปโภคบริโภค (Consumption)

เคนส์ได้แนะนำหลักการแนวโน้มส่วนเปลี่ยนแปลงในการอุปโภคบริโภค (Marginal Propensity to Consume : MPC) เพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภค ทั้งนี้ ด้วยข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงนิสัยการใช้จ่ายเพื่ออุปโภคหรือบริโภคนั้น ขึ้นอยู่กับ ส่วนที่รายได้ของตนเปลี่ยนไป เช่น ชายผู้หนึ่งมีรายได้ 2,000 บาท ใช้จ่ายเพื่ออุปโภคและ

บริโภค 1,800 บาท คงเป็นเงินออม 200 บาท แต่ต่อมาชายผู้นั้นมีรายได้เพิ่มขึ้นอีก 500 บาท เป็น 2,500 บาท การที่รายได้ของชายผู้นี้เพิ่มขึ้น มีผลทำให้เขามีความต้องการใช้จ่ายเงินเพื่ออุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้นด้วย โดยมีความคิดเพิ่มการใช้จ่ายตามจำนวนรายได้ที่เพิ่มขึ้น เช่น ให้ใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก 300 บาท รวมเป็นค่าใช้จ่าย 2,000 บาท

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y} = \frac{300}{500} = 0.6$$

ΔC = ส่วนเปลี่ยนแปลงของรายจ่ายเพื่ออุปโภคบริโภค

ΔY = ส่วนเปลี่ยนแปลงของรายได้

ลักษณะดังกล่าวนี้ เคนส์มีความเห็นว่า มีสภาพที่แน่นอน (stable) สามารถใช้ในการพยากรณ์หรืออภิปรายปรากฏการณ์เศรษฐกิจได้ และโดยเฉลี่ยในเศรษฐกิจ MPC จะน้อยกว่า 1 เสมอ กล่าวคือ การใช้จ่ายเพื่ออุปโภคบริโภคในเศรษฐกิจย่อมจะเปลี่ยนแปลงไม่มากเท่าการเปลี่ยนแปลงของรายได้ แต่แน่นอน ถ้าพิจารณาเฉพาะบุคคลบางคน อาจจะมีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมากกว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย MPC อาจมากกว่า 1 ได้ หลักการของเคนส์อธิบายได้ด้วยสมการ ดังนี้

$$C = a + bY$$

$$\frac{dC}{dY} \text{ หรือ } \frac{\Delta C}{\Delta Y} = b$$

$$C = \text{รายจ่ายอุปโภคบริโภค}$$

$$Y = \text{รายได้}$$

$$b = MPC$$

(ค) ความต้องการลงทุน (Investment Demand) ตามหลักการของเคนส์ จะขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือ อัตราดอกเบี้ยและประสิทธิภาพของเงินลงทุนที่เพิ่มขึ้นแต่ละหน่วย (Marginal Efficiency of Capital : MEC) ซึ่งหลักการนี้ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากทฤษฎีของฮาร์เวย์และฮายเอกมากนัก กล่าวคือ MEC ของเคนส์ก็คือผลตอบแทนของการลงทุน ถ้าอัตราผลกำไรจากการลงทุนสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมแล้ว ผู้ลงทุน

ย่อมจะได้กำไรและเพิ่มการลงทุนมากขึ้น แต่ถ้าอัตราผลกำไรที่คาดว่าจะได้ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้แล้ว ผู้ลงทุนย่อมจะไม่สนใจที่จะลงทุน

ทฤษฎีของเคนส์ได้อธิบายต่อไปว่า การลงทุนจะมีผลทำให้รายได้เพิ่มขึ้นเป็นหลายเท่าตัวตามผลทวีคูณ (multiplier effect) เพราะรายได้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลหนึ่งจะกลายเป็นรายจ่ายอุปโภคบริโภค ซึ่งจะเกิดเป็นรายได้ของอีกบุคคลหนึ่งต่อเนื่องเรื่อยไป ดังสามารถอธิบายได้ตามหลักสมการต่อไปนี้

$$Y = C + I \quad (1)$$

เพราะว่า $C = a + bY \quad (2)$

แทนค่า (2) ใน (1) $Y = a + bY + I$

$$Y = \frac{a}{1-b} + \frac{1}{1-b}I$$

$$\frac{dY}{dI} = \frac{1}{1-b}$$

และ $dY = \frac{1}{1-b} \cdot dI$ หรือ $\frac{1}{1-MPC} \cdot dI$

การขยายการลงทุน 100 ล้านบาท จะมีผลสร้างรายได้มากกว่า 100 ล้านบาท ขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยการใช้จ่ายในเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจมี $MPC = 0.6$ ตามตัวอย่างข้างต้น จะให้ผลการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

$$dY = \frac{1}{1-0.6} \times 100 = 250 \text{ ล้านบาท}$$

ซึ่งเท่ากับ 2.5 เท่าของการลงทุน

16.2.2 ภาคเศรษฐกิจการเงิน (Money Sector)

การวิเคราะห์ภาคเศรษฐกิจการผลิตได้ชี้ให้เห็นว่า การลงทุนนั้นจะขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามภาวะในภาคเศรษฐกิจการเงิน จึงสามารถมองเห็นในชั้นนี้ว่า อัตราดอกเบี้ยเป็นปัจจัยสำคัญในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจระหว่างภาคการผลิตกับภาคการเงิน

ทฤษฎีคลาสสิกมิได้ให้ความสนใจที่จะอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับอุปสงค์หรือความต้องการที่มีประสิทธิผล (Effective Demand = C + I) ดังเช่นที่เคนส์ได้พยายามอธิบายพฤติกรรมเกี่ยวกับความต้องการอุปโภคบริโภคและความต้องการลงทุน และตามทฤษฎีคลาสสิก ภาวะการเปลี่ยนแปลงของการออมและการลงทุน จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย กล่าวคือ ถ้ามีการออมมากกว่าการลงทุน ส่วนเกินของเงินออม จะมีผลให้อัตราดอกเบี้ยลดลง ในทางตรงกันข้าม ถ้าการลงทุนมากกว่าการออมหรือความต้องการกู้เงินสูงกว่าเงินออมที่เป็นทุนให้กู้แล้ว ย่อมมีผลผลักดันอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้น ดังนั้นในที่สุดอัตราดอกเบี้ยจะต้องเข้าอยู่ในระดับดุลยภาพเสมอไป

ดังนั้น จึงอาจเขียนสมการอธิบายทฤษฎีคลาสสิกได้ดังนี้

$$i = f(I, S)$$

ซึ่งอธิบายได้ว่า อัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับภาวะการลงทุนและการออม

ต่อมาทฤษฎีของสำนักนีโอคลาสสิกได้พยายามอธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย โดยเพิ่มเติมปัจจัยอีกสองประการคือ

- (ก) ปริมาณเงินที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากการออกเงินกู้ของระบบธนาคาร
- (ข) ปริมาณเปลี่ยนแปลงของเงินที่ประชาชนสะสมไว้อย่างไร้ประโยชน์ (hoarding)

ดังนั้น ทฤษฎีอัตราดอกเบี้ยของสำนักนีโอคลาสสิกจึงขยายความออกไปมากยิ่งขึ้น โดยอธิบายว่า อัตราดอกเบี้ยไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณการออมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับทุนที่จะสามารถออกให้กู้ยืมอีกด้วย (loanable fund) ซึ่งได้แก่เงินทุนที่อยู่ในระบบธนาคาร และสามารถนำออกใช้ให้กู้ยืม ถ้าเงินทุนจำนวนนี้มีมาก อัตราดอกเบี้ยก็มีแนวโน้มจะลดลง แต่ถ้าหากประชาชนสะสมเงินทุนไว้ในลักษณะที่ไร้ประโยชน์ เช่น เงินที่ไม่ได้เข้าอยู่ในระบบสถาบันการเงิน แต่เก็บไว้ในหีบหรือในไห เงินส่วนนี้จะไม่สามารถใช้เป็นประโยชน์ให้กู้ยืมได้ ถ้าประชาชนนิยมเก็บเงินไว้อย่างไม่ใช้ประโยชน์มากเท่าใด ปริมาณเงินที่จะหมุนเวียนให้กู้ยืมก็ย่อมจะน้อยด้วย อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ปริมาณเงินเพิ่มขึ้นเนื่องจากการสร้างเครดิตของระบบธนาคารก็ดี หรือด้วยเหตุอื่นก็ดี ย่อมจะมีผลทำให้ทุนให้กู้ยืมมีปริมาณมากขึ้นด้วย และย่อมทำให้อัตราดอกเบี้ยลดลง

ดังนั้น ปัจจัยที่กำหนดความเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยตามทฤษฎีของสำนักนีโอคลาสสิกอาจสรุปเป็นรูปสมการได้ดังนี้

$$i = f(I, S, \Delta M, \Delta H)$$

ΔM = ปริมาณการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงิน (change in the quantity of money)

ΔH = ปริมาณการเปลี่ยนแปลงของเงินสะสมที่ไร้ประโยชน์ (change in the desire to hoard)

อัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับภาวะการลงทุน (I) การออม และนอกจากนั้น ยังขึ้นอยู่กับปริมาณเงินที่เปลี่ยนแปลงไป (ΔM) ตลอดจนปริมาณเงินที่สะสมไว้อย่างไร้ประโยชน์ (ΔH) ถ้าปริมาณเงินเพิ่ม ปริมาณทุนที่จะให้กู้ยืมก็จะเพิ่มขึ้น อัตราดอกเบี้ยก็มีแนวโน้มที่จะลดลง ในทางตรงข้าม ถ้าปริมาณเงินในเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นถูกสะสมไว้อย่างไร้ประโยชน์ ไม่ได้เข้าสู่ระบบธนาคาร เงินทุนให้กู้ยืมก็จะลดน้อยลง อัตราดอกเบี้ยก็มีทางจะเพิ่มขึ้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ความพยายามในการอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยของทฤษฎีนีโอคลาสสิก เป็นอีกก้าวหนึ่งของวิวัฒนาการอัตราดอกเบี้ยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในภาคเศรษฐกิจการเงิน

เคนส์คัดค้านทฤษฎีดอกเบี้ยของคลาสสิกด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก ดังได้กล่าวมาข้างต้น การออมไม่ได้ขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ยมากนัก แต่ขึ้นอยู่กับรายได้ ทฤษฎีคลาสสิกจึงไม่ถูกต้องกับความเป็นจริง

ประการที่สอง ปัจจัยกำหนดอัตราดอกเบี้ยนั้น เป็นปัจจัยในภาคเศรษฐกิจการเงินโดยเฉพาะ นั่นคือ อัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับปริมาณเงิน (money stock) และความต้องการถือเงิน (liquidity preference) เป็นสำคัญ ต่างจากทฤษฎีคลาสสิกที่ให้ขึ้นอยู่กับ I และ S

เมื่อเปรียบเทียบทฤษฎีของเคนส์กับทฤษฎีนีโอคลาสสิกแล้ว อาจเห็นข้อแตกต่างกันดังนี้

(ก) ทฤษฎีนีโอคลาสสิกยังคงยึดหลักการที่ว่า ปริมาณการออมและการลงทุน เป็นปัจจัยกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่สำคัญ แต่เคนส์อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเงิน

(ข) เคนส์ปรับปรุงทฤษฎีการถือเงินอย่างไร้ประโยชน์ (hoard) ใหม่ โดยเรียกว่า ความต้องการถือเงิน (liquidity preference) แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่า ความต้องการถือเงิน (liquidity preference) จะเหมือนกับการสะสมอย่างไร้ประโยชน์ (hoarding) ทุกประการ ความต้องการถือเงิน (liquidity preference) คือ ความต้องการถือเงินตรา ทั้ง ๆ ที่ในเศรษฐกิจยังมีหลักทรัพย์ที่จ่ายอัตราดอกเบี้ย แต่การเลือกถือเงินตราในทฤษฎีของเคนส์นั้นเป็นลักษณะที่มีเหตุผลทางเศรษฐกิจต่างจากการสะสมอย่างไร้ประโยชน์ (hoarding) ซึ่งไม่ถูกต้องตามเหตุผลเศรษฐกิจ เป็นการถือเงินไว้โดยไม่เข้าใจว่ามีหลักทรัพย์อื่นที่ให้ประโยชน์ดีกว่า แต่การถือเงินในลักษณะ liquidity preference นั้น เพราะเกรงว่าจะขาดทุนถ้าหากถือหลักทรัพย์อื่น โอกาสที่จะขาดทุนอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุผลดังต่อไปนี้

- (ก) หลักทรัพย์อื่นย่อมไม่มีสภาพคล่องเท่าเงินสด การถือหลักทรัพย์จึงขาดความคล่องตัว
- (ข) ราคาหลักทรัพย์อื่นขึ้นลงได้ตามสภาพตลาด ถ้าหลักทรัพย์ที่ซื้อไว้มีราคาตก ผู้ซื้อก็จะประสบการขาดทุน ในกรณีเช่นนี้ การเลือกถือเงินไว้จึงย่อมได้ประโยชน์มากกว่าการถือหลักทรัพย์นั้น

เพื่อที่จะอธิบายลักษณะการถือเงินตรา (liquidity preference) ให้เข้าใจดียิ่งขึ้น เคนส์แบ่งลักษณะการถือเงินตราออกตามวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการคือ

(1) Transaction Motive ได้แก่ การถือเงินตราไว้เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ดังนั้นจำนวนเงินที่จะถือไว้เพื่อวัตถุประสงค์นี้จึงย่อมจะขึ้นอยู่กับรายได้ของบุคคลผู้นั้น ใครมีรายได้สูงก็สามารถถือเงินตราเพื่อประโยชน์ในการซื้อขายได้มาก

(2) Precautionary Motive การถือเงินตราไว้ใช้ในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือประสบอุบัติเหตุ ซึ่งจะต้องการใช้เงินเพิ่มขึ้น การถือเงินตราตาม

วัตถุประสงค์นี้จึงขึ้นอยู่กับรายได้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ผู้ที่มีรายได้สูง ย่อมมีโอกาสถือเงินตราไว้ ใ้ช้ยามฉุกเฉินมากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ

(3) Speculative Motive คือ การถือเงินไว้ในลักษณะการค้ำหากำไร การถือเงินส่วนนี้จะขึ้นอยู่กับภาวะเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยเป็นสำคัญ ดังนี้

ในตลาดหลักทรัพย์ ราคาหลักทรัพย์จะเป็นปฏิภาคส่วนกลับของอัตราดอกเบี้ย เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง ราคาหลักทรัพย์จะสูง ในทางตรงกันข้าม ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูง ราคาหลักทรัพย์จะลดลง ทั้งนี้เป็นลักษณะการปรับราคาหลักทรัพย์เพื่อให้อัตราผลตอบแทนเท่าเทียมกับอัตราดอกเบี้ย เช่น ในกรณีหลักทรัพย์ที่มีดอกเบ็ยผลได้ร้อยละ 8 ต่อปี ราคาหลักทรัพย์ 100 บาท (ดอกเบี้ยจึงเท่ากับ 8 บาท) แต่เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยอื่น ๆ ลดลง เป็นเพียงร้อยละ 7 ต่อปี หลักทรัพย์ที่มีราคาร้อยละ 8 นี้ จะมีคนต้องการมาก และมีผลทำให้ราคาของหลักทรัพย์นี้เพิ่มขึ้นจนกระทั่งเพิ่มเป็น 114.3 บาท ซึ่งตามราคาหลักทรัพย์นี้ ได้ปันผล 8 บาท จำนวนเป็นอัตราดอกเบี้ยได้เท่ากับร้อยละ 7 เท่ากับอัตราดอกเบี้ยได้เท่ากับร้อยละ 7 เท่ากับอัตราดอกเบี้ยในท้องตลาดทั่วไป

ตามราคาหลักทรัพย์ 114.3 บาท ได้รับเงินปันผล 8 บาท ดังนั้น ราคาหลักทรัพย์ 100 บาท จำนวนเป็นอัตราดอกเบี้ยได้ร้อยละ $\frac{8}{114.3} \times 100 = 7$ ในกรณีที่รู้อัตราดอกเบี้ยและต้องการหารราคาหลักทรัพย์ เราก็คำนวณหา x ได้จากสมการง่าย ๆ เช่นกรณีข้างต้น $\frac{8}{x} \times 100 = 7$

พฤติกรรมดังกล่าวเป็นสภาพเคลื่อนไหวในตลาดหลักทรัพย์ ราคาของหลักทรัพย์จะเป็นปฏิภาคส่วนกลับอัตราดอกเบี้ย เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง ราคาหลักทรัพย์จะปรับตัวสูงขึ้นเพื่อให้เงินปันผลจำนวนเป็นร้อยละลดต่ำลงจนได้ดุลยภาพ ดังนั้น ในภาวะที่ดอกเบี้ยมีอัตราสูง แล้วค่อย ๆ ลดลงมาถึงระดับหนึ่งนั้น ทุกคนจะคาดคะเนว่าอัตราดอกเบี้ยจะไม่ลดต่อไปอีกแล้ว แต่มีทางที่จะเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงว่าราคาหลักทรัพย์จะลดลง การลงทุนซื้อหลักทรัพย์ในขณะนั้นจึงต้องเสี่ยงต่อการขาดทุนที่เกิดขึ้นเมื่อราคาหลักทรัพย์ที่ถือมีราคาตกเมื่อต้องการจำหน่ายในตลาดทั่วไป ในกรณีเช่นนี้ คนจะเลือกถือเงินตราไว้

มากกว่าหลักทรัพย์อื่น เมื่ออัตราดอกเบี้ยอยู่ในระดับต่ำ แต่ในทางตรงกันข้าม คนทั่วไปจะลงทุนซื้อหลักทรัพย์เมื่อราคาหลักทรัพย์ต่ำ (อัตราดอกเบี้ยสูง) เพื่อเก็บไว้ขายเมื่อราคาหลักทรัพย์เพิ่มขึ้น จะได้กำไร ดังนั้น เมื่ออัตราดอกเบี้ยสูง ประชาชนจึงถือเงินเพื่อการค้ำกำไรน้อยลง จึงสรุปได้ว่า ความต้องการถือเงินตามวัตถุประสงค์นี้จะมากขึ้นเมื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำ และจะน้อยลงเมื่ออัตราดอกเบี้ยสูง

ดังนั้น ถ้าให้ L_1 แทนความต้องการถือเงินเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ (transaction) และสำรองไว้ยามฉุกเฉิน (precautionary) และ L_2 แทนความต้องการถือเงินไว้เพื่อหากำไร (speculative) แล้ว สามารถอธิบายด้วยสมการดังนี้

$$L_1 = f(Y) \quad \frac{dL_1}{dY} > 0$$

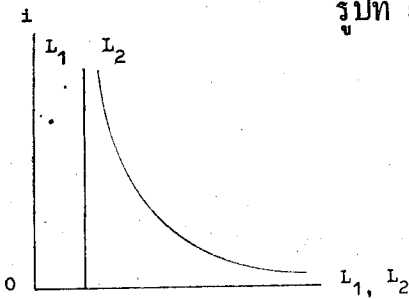
$$L_2 = f(i) \quad \frac{dL_2}{di} < 0$$

ความต้องการถือเงินทั้งสิ้น $L = L_1 + L_2$, $\frac{\partial L}{\partial Y} > 0$, $\frac{\partial L}{\partial i} < 0$

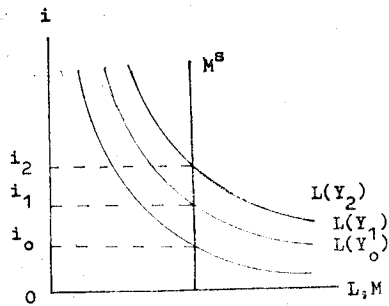
ซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น ความต้องการถือเงินเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน และสำรองไว้ยามฉุกเฉิน (L_1) จะเพิ่มขึ้นด้วย ($\frac{dL_1}{dY} > 0$) แต่ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูง ราคาหลักทรัพย์ต่ำ คนทั่วไปจะลงทุนซื้อหลักทรัพย์ไว้เพื่อขายต่อเมื่อราคาดีขึ้น ความต้องการถือเงินเพื่อการเก็งกำไรจะลดน้อยลง ($\frac{dL_2}{di} < 0$)

ในด้านอุปทาน (supply) ของปริมาณเงิน สามารถถือได้ว่าเป็นการกำหนดโดยเจ้าหน้าที่ทางการเงิน จึงถือเป็นเส้นตั้งฉากกับแกนนอนได้ แต่โดยทั่วไปปริมาณเงินมีส่วนขึ้นอยู่กัอัตราดอกเบี้ยกล่าวคือ เมื่ออัตราดอกเบี้ยสูง อุปทานของเงินมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้น เพราะอัตราดอกเบี้ยสูงชักจูงให้ขยายเครดิตหรือปริมาณเงิน เส้น M^s จึงอาจเอียงลาดไปทางขวามือ

รูปที่ 4

รูปที่ 5

ดังนั้น รูปที่ 4 แสดงความต้องการเงิน โดยแกนตั้งใช้แทนอัตราดอกเบี้ยและแกนนอนใช้แทน L_1 และ L_2 L_1 ไม่ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย จึงมีลักษณะเป็นเส้นตรงตั้งฉาก L_2 ขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ยที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดลง ความต้องการถือเงินสดในลักษณะเพื่อการเก็งกำไรจะเพิ่มมากขึ้น แต่จะน้อยลงโดยหันไปถือหลักทรัพย์อื่นที่มีใช้เงินสด เมื่ออัตราดอกเบี้ยเพิ่มสูงขึ้น เส้น L_2 จึงลาดลงมาจากขวามือดังแสดงในกราฟ

เมื่อความต้องการทั้งสี่เป็น L ในรูปที่ 5 จึงมีลักษณะลาดลงไปทางขวามือ ความลาดจะมากน้อยอย่างไรขึ้นอยู่กับว่า ความต้องการถือเงินสดจะยืดหยุ่นต่ออัตราดอกเบี้ยมากน้อยเพียงไร ยิ่งลาดมากก็ยิ่งมีความยืดหยุ่นต่อดอกเบี้ย (interest elasticity) สูง

เส้น M^s แสดงอุปทานของปริมาณเงินที่ขึ้นอยู่กับการบริหารปริมาณเงินโดยเจ้าหน้าที่การเงิน

เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น ความต้องการถือเงินสดจะเพิ่มสูงขึ้นด้วย เช่น รายได้เพิ่มจาก Y_0 เป็น Y_1 เส้นความต้องการเงินจะเคลื่อนสูงขึ้นไป ถ้าปริมาณเงินไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ในระดับอัตราดอกเบี้ยเดิม i_0 ความต้องการถือเงินสดจะสูงกว่าอุปทาน ซึ่งในที่สุดจะมีผลผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้น และที่ i_1 จะเป็นระดับอัตราดอกเบี้ยที่ทำให้เกิดดุลภาพระหว่างอุปสงค์และอุปทานของปริมาณเงิน ($M^s = L$)

16.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาคเศรษฐกิจการผลิตกับการเงิน

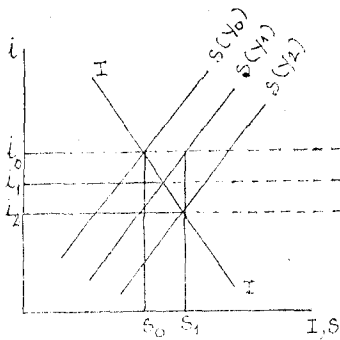
ตามที่ได้อธิบายมานี้ ดูผิวเผินแล้วจะเห็นว่า ลักษณะการทำงานของเศรษฐกิจเคนส์เคลื่อนไปในทิศทางเดียวเสมอ คือ ปริมาณความต้องการและอุปทานของเงินจะกำหนดอัตราดอกเบี้ยขึ้น การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยนี้จะส่งผลกระทบต่อภาวะการลงทุนและการลงทุนจะกำหนดการผลิตหรือรายได้ประชาชาติต่อไป

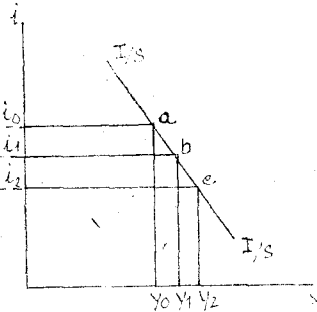
ทำให้มีบางท่านตั้งประเด็นขึ้นว่า การเปลี่ยนแปลงการออมและการลงทุนจะไม่มีผลเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยบ้างหรือ เช่น ในระยะที่มีวิวัฒนาการใหม่ๆ ของเทคโนโลยีในการผลิต ทำให้อัตราค่าไถ่จากการลงทุนสูง ชักจูงให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้น ควรจะมีผลชักจูงให้เพิ่มอัตราดอกเบี้ยตามขึ้นมาด้วยอย่างแน่นอน

ข้อสังเกตดังกล่าวเป็นความจริง เพราะเศรษฐศาสตร์เคนส์มิได้จำกัดการวิเคราะห์เฉพาะแต่ลักษณะการทำงานโดยเคลื่อนไปทางเดียว (a one-way chain of causation) แต่วิเคราะห์ในลักษณะความเกี่ยวพันร่วมกัน (inter-dependence)

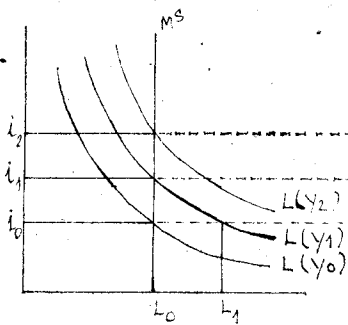
ดังนั้น J.R. Hicks จึงได้อธิบายหลักการของเคนส์อย่างถูกต้องยิ่งขึ้นด้วยกราฟ IS-LM ดังนี้

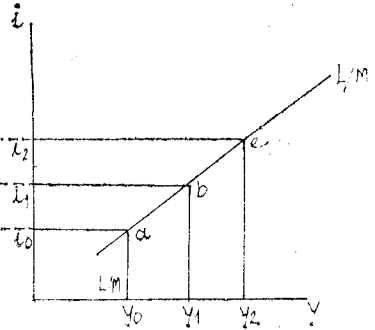
รูปที่ 6 (ก)

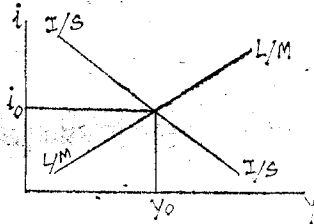
รูปที่ 6 (ข)

รูปที่ 6 (ค)

รูปที่ 6 (ง)

รูปที่ 6 (จ)

เส้น I/S

รูปที่ 6 (ก) อธิบายการลงทุนและการออม โดยแกนตั้งแทนอัตราดอกเบี้ย แกนนอนแทนการลงทุน (I) และการออม (S) ตามทฤษฎีของเคนส์ การลงทุนขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ย ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูง การลงทุนจะลดน้อยลง แต่การออมจะเพิ่ม เพราะจูงใจได้มากขึ้น ดังนั้น กราฟของการลงทุนจึงลาดลงทางขวามือ แต่เส้นกราฟของการออมลาดขึ้นทางขวามือ แต่เคนส์กล่าวว่า การออมขึ้นอยู่กับรายได้มากกว่า ดังนั้น ถ้ารายได้ของประชาชนสูงขึ้น การออมก็ย่อมเพิ่มได้มากขึ้น ถ้ารายได้เดิมเป็นเพียง Y_0 การออมจะอยู่ที่เส้น $S(Y_0)$ แต่เมื่อรายได้เพิ่มเป็น Y_1 การออมจะเพิ่มขึ้นในทุกระดับอัตราดอกเบี้ย นั่นคือ เส้นการออมจะเคลื่อนไปทางขวามือขนานกับเส้นเดิมไปยัง $S(Y_1)$ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าที่ระดับอัตราดอกเบี้ย i_0 การออมเดิมเท่ากับ S_0 เมื่อรายได้เพิ่มเป็น Y_1 การออมที่ระดับดอกเบี้ยเดิม i_0 จะเพิ่มขึ้นเป็น S_1

จุดตัดระหว่างเส้นการลงทุนกับเส้นการออม คือ ระดับที่การลงทุน สมดุลย์กับการออม ($I = S$) ลากเส้นจากจุดตัดไปยังรูป 6 (ข) ซึ่งมีแกนตั้งแทนอัตราดอกเบี้ย (i) แกนนอนแทนรายได้ประชาชาติ (Y) ดังนั้นจุดตัดแรกระหว่าง I กับ $S(Y_0)$ จะอยู่ที่จุด a ในรูป 6 (ข) ซึ่งตัดแกนตั้งที่ i_0 และตัดแกนนอนที่ Y_0 จุดตัดที่สองในรูป 6 (ก) ระหว่าง I กับ $S(Y_1)$ ลากขนานกับแกนนอนไปยังรูป 6 (ข) ที่จุด b ซึ่งแสดงฐานะของอัตราดอกเบี้ย i_1 ซึ่งต่ำกว่า i_0 และรายได้ Y_1 ซึ่งสูงกว่า Y_0 และจุดตัด c ในรูป 6 (ข) ก็ได้จากวิธีการดังกล่าว เมื่อลากเส้นเชื่อมโยงจุด a, b และ c จะได้เส้น I/S ซึ่งแสดงภาวะสมดุลระหว่างการลงทุนกับการออม เพราะทุกจุดบนเส้น I/S เป็นจุดที่ลากมาจากจุดตัดของ I กับ $S(Y)$ ในรูปที่ 6 (ก) I/S จึงอธิบายดุลยภาพระหว่างการลงทุนกับการออม ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่มีอัตราดอกเบี้ยและระดับรายได้แตกต่างกัน จุดใดที่อยู่นอกเหนือจากเส้น I/S จุดนั้นจะแสดงความไม่สมดุลระหว่างการลงทุนและการออมในเศรษฐกิจ ดังจะได้อธิบายต่อไป

เส้น L/M

ในทำนองเดียวกัน รูปที่ 6 (ค) อธิบายภาวะทางด้านการเงิน อุปทานเงินตรา สมมติให้ถูกกำหนดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ทางการเงิน ดังนั้นเส้นอุปทานเงินตรา (M^S) จึงเป็นเส้นตั้งฉากกับแกนนอนดังกล่าว เส้น L อธิบายความต้องการถือเงินซึ่งผันแปรไปตามอัตราดอกเบี้ย เมื่ออัตราดอกเบี้ยสูง ความต้องการถือเงินตราจะน้อยลง เพราะประชาชนเลือกถือหลักทรัพย์มากขึ้น ดังอธิบายมาแล้วข้างต้น ความต้องการถือเงินตรายังขึ้นอยู่กับรายได้ ถ้ารายได้เพิ่มขึ้น ความต้องการถือเงินตราจะเพิ่มขึ้นตาม ดังนั้น เมื่อรายได้เพิ่มจาก Y_0 เป็น Y_1 ความต้องการถือเงินตราจึงเพิ่มขึ้นในทุกระดับของอัตราดอกเบี้ย เช่น ที่อัตราดอกเบี้ย i_0 ความต้องการถือเงินตราเดิมจะเท่ากับ L_0 แต่เมื่อรายได้เพิ่มเป็น Y_1 ความต้องการถือเงินตราจะเพิ่มขึ้นเป็น L_1

จุดตัดระหว่างเส้นอุปทาน (M^S) กับเส้นอุปสงค์ (L) แสดงถึงดุลยภาพทางการเงิน ($M^S = L$) เมื่อลากเส้นจากจุดตัดให้ขนานกับแกนนอนไปยังรูปที่ 6 (ง) ยังจุด a, b และ c ตามลำดับ จุดตัดระหว่าง M^S กับ $L(Y_0)$ เมื่อลากขนานไปยังรูป 6 (ง) จะอยู่ที่จุด a ซึ่งแสดงอัตราดอกเบี้ยเท่ากับ i_0 และรายได้เท่ากับ Y_0 จุดตัดระหว่าง M^S กับ $L(Y_1)$ เมื่อลากเส้นขนานแกนนอนไปยังรูป 6 (ง) ที่จุด b ซึ่งอัตราดอกเบี้ยและรายได้จะเพิ่มขึ้นไปยัง i_1 และ Y_1 ตามลำดับ จุดดุลยภาพ c ก็ได้จากวิธีการดังกล่าว เมื่อลากเส้นเชื่อมโยงจุด a, b และ c แล้วจะได้เส้น L/M ซึ่งแสดงดุลยภาพระหว่างอุปทานเงินตรากับความต้องการถือเงินตรา เพราะทุกจุดบนเส้น L/M แสดงภาวะที่อุปทานเงินตรา (M^S) เท่ากับความต้องการถือเงินตรา (L) เสมอภายใต้ภาวะอัตราดอกเบี้ยและระดับรายได้ ประชาชาติที่แตกต่างกัน

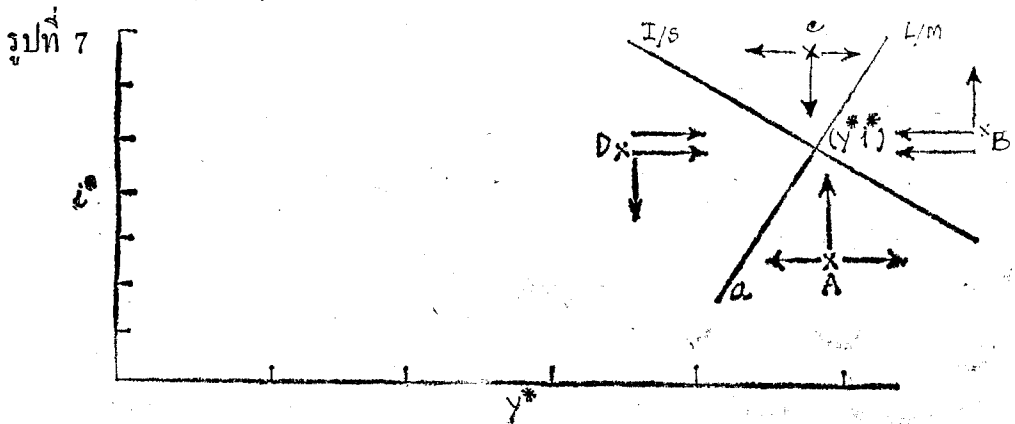
ดังนั้น เส้น I/S จะแสดงดุลยภาพของ real sector และเส้น L/M แสดงดุลยภาพทางการเงิน (money sector) เมื่อรวม 2 เส้นเข้าด้วยกันตามรูป 6 (จ) จุดตัดของ I/S และ L/M จึงแสดงดุลยภาพของภาคการผลิต การลงทุน (real sector) และภาคการเงิน (money sector) กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางการเงินที่มีผลต่อระดับอัตราดอกเบี้ยจะเป็นระดับที่เหมาะสมให้การลงทุนและการออมในเศรษฐกิจได้ดุลยภาพ จุดตัดของ I/S และ L/M นี้เรียกว่า Hicksian Cross เพื่อเป็นเกียรติแก่นักเศรษฐศาสตร์ J.R. Hicks¹ ผู้ปรับปรุงทฤษฎีของเคนส์

การอธิบายสภาพขาดความสมดุลย์ของภาคการผลิตและภาคการเงิน ตามแผนภาพ I/S และ L/M curves ในรูปที่ 7 ได้ดังนี้

(1) ณ จุด A ซึ่งอยู่ที่ L/M curve ทางขวามือ และได้ I/S curve ทางซ้ายมือ จุดทุกจุดที่อยู่ภายใต้ L/M curve อุปสงค์เงินตราจะสูงกว่าอุปทาน เพราะที่จุด A ดังกล่าว ระดับรายได้สูงกว่าที่จุด a บนเส้น L/M แม้ว่าทั้งสองจุดต่างอยู่ในภาวะอัตรา

1. J.R. Hicks, "Mr. Keynes and the Classics" *Econometrica* (1937).

ดอกเบี้ยเท่ากัน ในภาวะดังกล่าวประชาชนย่อมต้องการถือเงินมาก แต่ปริมาณสนองตอบ จะเท่ากับจำนวนบนเส้น L/M เท่านั้น ซึ่งน้อยกว่าความต้องการ

ภายใต้ภาวะเช่นนี้ย่อมหมายถึงว่า ประชาชนพยายามขายหลักทรัพย์ออกเพื่อถือ เป็นเงินตรา เมื่อมีผู้ต้องการขายมากกว่าซื้อ ราคาหลักทรัพย์จะลดลง และผลจะผลักดัน ให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มมากขึ้น นั่นคือ การผลักดันที่เกิดจากอุปสงค์เงินตราสูงกว่าอุปทาน เงินตรา จะมีผลให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มสูงขึ้น การผลักดันดังกล่าวแสดงได้ด้วยลูกศรชี้ขึ้น

เมื่ออัตราดอกเบี้ยเปลี่ยนแปลง จะเกิดผลการเปลี่ยนแปลงอีกหลายประการตาม มา กล่าวคือ ประการแรก ความต้องการถือเงินเพื่อเก็บกำไร (L_2) จะลดน้อยลง โดย คนจะเก็บกำไรด้วยการถือหลักทรัพย์ซึ่งมีราคาตกมากขึ้น และภาวะ excess demand for money จะคลายตัวลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงด้วยลูกศรชี้จากจุด A ไปทางซ้ายมือ ประการที่สอง ในตลาดหลักทรัพย์ เมื่อราคาหลักทรัพย์ลดต่ำลงมาก จะเป็นผลดึงดูดใจ ให้ประชาชนหันมาซื้อหลักทรัพย์และลดการถือเงินตรา ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ถ้าภาวะการ เงินเข้าสู่ดุลยภาพ ภาวะหลักทรัพย์จะเข้าสู่ดุลยภาพด้วย ประการที่สาม เมื่ออัตราดอกเบี้ย เพิ่มสูงขึ้น ต้นทุนการลงทุนจะเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้ลงทุนลดการลงทุนและตามผลทวีคูณ รายได้จะลดลงด้วย ดังแสดงด้วยลูกศรชี้ไปทางขวามือของจุด A

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น แสดงได้ตามลูกศร 3 ทิศทาง ดังรูปที่ 7
อำนาจเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ จะผลักดันให้เศรษฐกิจเคลื่อนเข้าสู่จุดแห่งดุลยภาพ
(Y^*, i^*) ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง แต่รายได้อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงแล้วแต่กรณี

(2) ณ จุด B ซึ่งอยู่เหนือ I/S curve ไปทางขวามือ และอยู่ใต้ L/M curve
ไปทางขวามือด้วย ที่จุดนี้ การออมจะสูงกว่าการลงทุน และอุปสงค์เงินตรายังคงสูงกว่า
อุปทาน ภายใต้ภาวะนี้ effective demand จะต่ำกว่า aggregate supply ซึ่งหมายถึง $S > I$
การเปลี่ยนแปลงทางรายได้จะมีแนวโน้มที่จะลดลง จุด B จึงมีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไปทาง
ซ้ายมือตามลูกศรชี้ และการเปลี่ยนแปลงทางการเงินอันเนื่องมาจากอุปสงค์มากกว่าอุปทาน
จะผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยเพิ่มสูงขึ้นตามลูกศรชี้ และอำนาจการเปลี่ยนแปลงจะผลักดันให้
เศรษฐกิจเข้าสู่ดุลยภาพที่จุด (Y^*, i^*) คือรายได้ลดลงแต่อัตราดอกเบี้ยอาจขึ้นสูงสุดใน
ระดับที่สูงหรือต่ำกว่าได้แล้วแต่กรณี

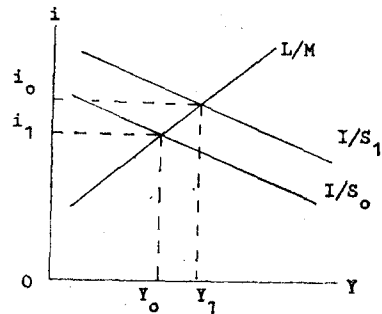
(3) ณ จุด C ซึ่งอยู่เหนือเส้นทั้งสอง ที่จุดนี้การออมจะมากกว่าการลงทุนและ
ในด้านการเงิน อุปสงค์เงินตราจะน้อยกว่าอุปทาน อำนาจการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
จะผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง และในกรณีนี้รายได้จะลดลงด้วย แต่อย่างไรก็ตาม
การเปลี่ยนแปลงทางด้านรายได้จะแตกต่างกันตามแต่กรณี

(4) ณ จุด D ซึ่งอยู่เหนือ L/M curve แต่อยู่ใต้ I/S curve ที่จุดนี้การออม
(S) จะน้อยกว่าการลงทุน (I) นั่นคือ $\text{effective demand} > \text{aggregate supply}$ ในภาค
การเงิน อุปสงค์เงินตราจะน้อยกว่าอุปทานเงินตรา ภายใต้ภาวะเช่นนี้ จะเกิดผลผลักดัน
ให้อัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง และรายได้ลดลงจนเข้าสู่ดุลยภาพที่จุด (Y^*, i^*)

โดยอาศัยแผนภาพของศาสตราจารย์ Hicks สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลง
ปริมาณการออมและการลงทุนที่จะส่งผลกระทบต่ออัตราดอกเบี้ยและระดับรายได้ ดังตัวอย่าง
เช่น

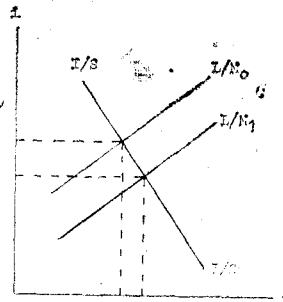
(1) กรณีมีการขยายการลงทุนในภาครัฐบาลหรือภาคเอกชนซึ่งจะมาจากนโยบายการคลังของรัฐบาลที่ดี หรือการค้นพบวิทยาการใหม่ที่ดี เส้น I/S_0 จะเคลื่อนขึ้นไปทางขวามือเป็น I/S_1 ระดับรายได้ดุลยภาพจะเพิ่มเป็น Y_1 และระดับอัตราดอกเบี้ยดุลยภาพจะเพิ่มขึ้นเป็น i_0 เพราะการลงทุนจะทำให้รายได้เพิ่มขึ้นตามหลักการตัวทวีคูณ และเมื่อมีการลงทุนเพิ่มขึ้นย่อมแสดงถึงความต้องการปริมาณเครดิตหรือปริมาณเงินมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินสูงขึ้นด้วย

รูปที่ 8

(2) กรณีที่เจ้าหน้าที่ทางการเงินขยายปริมาณเงิน เส้น L/M_0 จะเคลื่อนไปทางขวามือยัง L/M_1 ซึ่งเกิดผลการเปลี่ยนแปลงคือ อัตราดอกเบี้ยที่ได้ดุลยภาพจะลดต่ำลงเป็น i_1 และรายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นเป็น Y_1 เพราะการเพิ่มปริมาณเงินจะทำให้ทุนในการขยายเครดิตมีมากขึ้น วิธีการเพิ่มปริมาณเงินสามารถกระทำได้หลายวิธี ช่องทางหนึ่งก็โดยการซื้อหลักทรัพย์จากธนาคารพาณิชย์ทำให้ธนาคารพาณิชย์มีสำรองส่วนเกินเพิ่มขึ้น จึงสามารถขยายเป็นเครดิตให้กู้ยืมได้ต่อไป เมื่อการสนอง (supply) ของเงินกู้มากขึ้นอัตราดอกเบี้ยจะมีแนวโน้มลดลง และมีผลกระตุ้นการลงทุนให้ขยายตัว ในที่สุดรายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นด้วยตามผลทวีคูณ

รูปที่ 9

16.4 ทฤษฎีเคนส์กับการวิเคราะห์เศรษฐกิจระหว่างประเทศ

เศรษฐกิจระหว่างประเทศนอกจากการค้าและบริการแล้ว ยังมี การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ เช่น การลงทุนโดยตรง (direct investment) การกู้ยืมระยะสั้น และยาวของภาคเอกชนและภาครัฐบาลอีกด้วย โดยปกติเงินทุนย่อมขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยจะมีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวของเงินทุนด้วย และในที่สุดจะมีผลต่อดุลการชำระเงินระหว่างประเทศอีกทอดหนึ่ง

อัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างกัน ระหว่างประเทศจะมีผลชักจูงให้มีการเคลื่อนย้ายเงินทุนได้ 2 ลักษณะ คือ

ก. การลงทุนโดยตรง เช่น การลงทุนซื้อหลักทรัพย์ต่าง ๆ ที่ให้อัตราดอกเบี้ยตอบแทน เงินทุนจะเคลื่อนย้าย (capital movements) จากประเทศที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำไปลงทุนในประเทศที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง การเคลื่อนย้ายเงินทุนในลักษณะนี้จะมีมากระหว่างประเทศพัฒนาด้วยกัน เช่น การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างสหรัฐอเมริกากับยุโรป เป็นต้น

ข. การกู้ยืม ถ้าอัตราดอกเบี้ยในตลาดต่างประเทศต่ำ จะมีผลชักจูงให้บริษัทธุรกิจในประเทศที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง กู้ยืมจากต่างประเทศมาใช้มากขึ้น และลดความต้องการเงินกู้ภายในประเทศ การเคลื่อนย้ายในลักษณะนี้จะมีมากในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2515 อัตราดอกเบี้ยในตลาดยุโรปดอลลาร์ต่ำ ผลจึงปรากฏว่าบริษัทใหญ่ ๆ ในประเทศต่างกู้ยืมจากต่างประเทศมากขึ้น และลดความต้องการเงินกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ลง อันเป็นผลให้ธนาคารพาณิชย์มีสภาพคล่องสูง

การเคลื่อนย้ายเงินทุนจะมีผลต่อฐานะดุลการชำระเงินมาก ในบางกรณี แม้ว่าการค้าและบริการจะขาดดุลก็ตามที แต่อาจได้รับชดเชยจากส่วนเกินดุลของบัญชีเงินทุนเคลื่อนย้าย และบางทีจำนวนเกินดุลของบัญชีเงินทุนเคลื่อนย้ายมีจำนวนมาก และทำให้ดุลการชำระเงินทั้งสิ้นเกินดุลด้วยก็เป็นได้

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีเคนส์ได้ดังต่อไปนี้

การนำเข้าทั้งสินค้าและบริการจะขึ้นอยู่กับรายได้ประชาชาติ กล่าวคือ ถ้ารายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น การใช้จ่ายเพื่อการนำเข้าย่อมเพิ่มมากขึ้นด้วย และดุลการค้าและบริการย่อมมีฐานะขาดดุลเพิ่มขึ้น ดังนี้

$$TD = f (Y)$$

TD = การขาดดุลการค้าและบริการ (deficit in current account)

Y = รายได้ประชาชาติ (Gross National Products)

$$\frac{dT D}{dY} > 0 \quad \text{ถ้า } Y \text{ เพิ่ม } TD \text{ จะเพิ่ม}$$

แต่การเคลื่อนย้ายของเงินทุนจะขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ย ถ้าอัตราดอกเบี้ยภายในประเทศสูงกว่าต่างประเทศ จะมีผลชักจูงให้มีการนำเงินทุนเข้าประเทศในลักษณะการลงทุนมากขึ้น นอกจากนี้ ยังอาจมีการกู้ยืมจากตลาดการเงินในต่างประเทศมาใช้ในประเทศมากขึ้นด้วย จึงทำให้บัญชีเงินทุนเคลื่อนย้ายสุทธิเกินดุลเพิ่มขึ้น

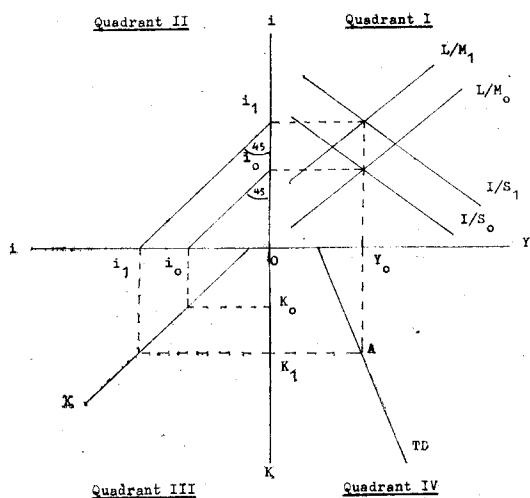
$$K = g (i)$$

K = ฐานะสุทธิของเงินทุนเคลื่อนย้ายเข้าประเทศ (Net Capital Inflows)

i = อัตราดอกเบี้ย

$$\frac{dK}{di} > 0 \quad \text{ถ้า } i \text{ เพิ่ม } K \text{ จะเพิ่มขึ้น}$$

รูปที่ 10

การเปลี่ยนแปลงอธิบายได้ดังนี้ ใน Quadrant IV ของรูปที่ 10 เส้น TD แสดงการเปลี่ยนแปลงฐานะขาดดุลของการบริการค้าและต่างประเทศ ซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้ประชาชาติ เมื่อรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น การใช้จ่ายเพื่อการนำเข้าจะเพิ่มขึ้น และทำให้การค้าต่างในประเทศขาดดุลมากขึ้น ดังเช่น รายได้ที่ระดับ Y_0 การค้าต่างประเทศจะขาดดุลเท่ากับ Y_0A ใน Quadrant III เส้น K แสดงฐานะสุทธิของการเคลื่อนย้ายเงินทุนเข้าประเทศ โดยขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ยเป็นปฏิภาคโดยตรง กล่าวคือ เมื่ออัตราดอกเบี้ยในประเทศสูง ธุรกิจในประเทศจะกั้มเงินทุนจากต่างประเทศมาก หรือมีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมากด้วย ทำให้ฐานะสุทธิของเงินทุนเคลื่อนย้ายเข้าประเทศเพิ่มขึ้น เช่น ที่อัตราดอกเบี้ยเท่ากับ i_0 ฐานะสุทธิของเงินทุนเคลื่อนย้ายเข้าประเทศจะเท่ากับ K_0 แต่ถ้าหากอัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเป็น i_1 ฐานะสุทธิของเงินทุนเคลื่อนย้ายเข้าประเทศจะเพิ่มขึ้นเป็น K_1 ด้วย

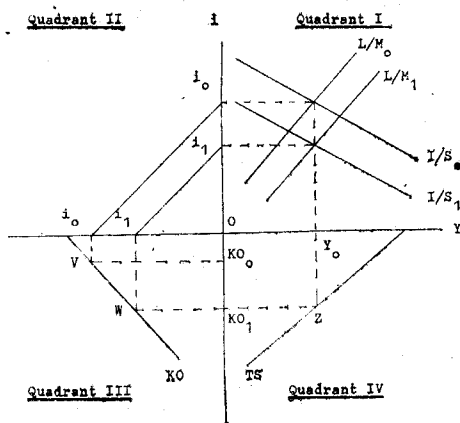
ใน Quadrant I แสดง Hicksian Cross ซึ่งจุดตัดของ L/M และ I/S curves จะแสดงอัตราดอกเบี้ยและรายได้ดุลยภาพที่ i_0 และ Y_0 ใน Quadrant II ลากเส้นเชื่อมแกนตั้งและแกนนอนทางซ้ายมือ โดยให้ทำมุม 45 องศา จุดตัดที่แกนนอนซ้ายมือจะมีระยะทางจากศูนย์กลางของแกนเท่ากับระยะทางของจุดตัดที่แกนตั้งกับศูนย์กลางด้วยเช่นกัน อัตราดอกเบี้ยดุลยภาพที่ i_0 จะมีผลชักจูงการเคลื่อนย้ายเงินทุนเข้าประเทศ ทำให้ฐานะสุทธิของเงินทุนเคลื่อนย้ายเป็นเพียง K_0 เท่านั้น ซึ่งยังไม่พอเพียงกับส่วนขาดดุลทางการค้าและบริการ ซึ่งเท่ากับ Y_0A

ภายใต้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ย่อมไม่อาจใช้วิธีปรับอัตราแลกเปลี่ยนได้โดยเสรี การแก้ไขปัญหาการขาดดุลการชำระเงินด้วยวิธีการปรับอัตราแลกเปลี่ยนจึงกระทำได้น้อย จึงต้องอาศัยอัตราดอกเบี้ยเป็นมาตรการในการปรับอัตราดอกเบี้ยให้สูงขึ้น จะดำเนินมาตรการทางการเงินเข้มงวดเพียงประการเดียว ก็อาจจะทำให้เศรษฐกิจฝืดเคือง ถ้าหากจะใช้นโยบายการคลังอย่างเดียวกันก็ไม่สามารถปรับฐานะดุลการชำระเงินได้ จึงต้องใช้มาตรการทั้งสองร่วมกันเพื่อรักษาเป้าหมายรายได้ประชาชาติไว้คงเดิมที่ Y_0 ด้วยการดำเนินนโยบายเงินฝืดเพื่อเพิ่มอัตราดอกเบี้ยขึ้น และเส้น L/M₀ จะเคลื่อนไปทางซ้ายมือที่ L/M₁

และโดยการดำเนินนโยบายผ่อนคลายทางด้านการคลังด้วยวิธีลดภาษีหรือเพิ่มรายจ่ายงบประมาณ จะมีผลเคลื่อนเส้น I/S_0 ไปทางขวามือที่ I/S_1 อัตราดอกเบี้ยสมดุลจะสูงขึ้นจาก i_0 เป็น i_1 และอัตราดอกเบี้ยในประเทศที่สูงจะชักจูงให้มีเงินทุนนำเข้า (K) เพิ่มขึ้นจาก K_0 เป็น K_1 จนพอเพียงที่ชดเชยจำนวนขาดดุลทางการค้าและบริการ จึงทำให้ดุลการชำระเงินทั้งสิ้นเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ในที่สุด

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเศรษฐกิจอยู่ในภาวะการค้าและบริการเกินดุล (Trade Surplus : TS) และการเคลื่อนไหวของเงินทุนเป็นไปในทางที่เงินทุนออกมากกว่าเข้า (net capital outflows) วิธีการปรับฐานะการเงินระหว่างประเทศก็อาจจะกระทำได้ด้วยวิธีเดียวกับข้างต้น ดังแสดงด้วยกราฟต่อไปนี้

รูปที่ 11

โดยที่ฐานะเกินดุลของการค้าและบริการต่างประเทศย่อมเป็นปฏิภาคส่วนกลับกับรายได้ประชาชาติ

$$TS = f(Y)$$

$$\frac{dTS}{dY} < 0$$

เนื่องจากเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น การใช้จ่ายเพื่อการสั่งซื้อสินค้าจะเพิ่มขึ้น ทำให้ฐานะเกินดุลลดน้อยลง ถ้าปรากฏว่าเศรษฐกิจมีฐานะการเคลื่อนย้ายเงินทุนขาดดุล กล่าวคือ

มีการเคลื่อนย้ายออกมากกว่าการเคลื่อนย้ายเข้า (KO) ฐานะการเคลื่อนย้ายเงินทุนจะเป็น
 ปฏิภาคส่วนกลับกับอัตราดอกเบี้ย เพราะว่าเมื่ออัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้น จะมีเงินทุนเคลื่อน
 ย้ายเข้ามากขึ้น ฐานะการขาดดุลทางด้านเงินทุนเคลื่อนย้ายย่อมลดลง

$$KO = f(i)$$

$$\frac{dKO}{di} < 0$$

ในการดำเนินนโยบายเพื่อปรับฐานะให้เกิดดุลยภาพทางด้านชำระเงิน ในกรณี
 ที่มีส่วนเกินดุลจากการค้าและบริการมากกว่าการขาดดุลของเงินทุนเคลื่อนย้าย การดำเนิน
 นโยบายการเงินอาจจะสามารถดำเนินนโยบายเงินถูกโดยลดอัตราดอกเบี้ยลง เพื่อชักจูงให้มี
 การใช้เงินทุนภายในประเทศมากขึ้นกว่าการใช้เงินทุนจากต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ในกรณีหลังนี้ ถ้าหากประเทศมีการชำระเงินระหว่างประเทศเกิน
 ดุลแล้วประเทศนั้นมักไม่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องปรับฐานะการเกินดุลให้ลดลงแต่อย่าง
 ใด เพราะถือว่าการสะสมสำรองระหว่างประเทศให้มากขึ้นนั้นเป็นผลดี ทำให้ฐานะเศรษฐกิจของ
 ประเทศทางด้านต่างประเทศเข้มแข็งขึ้น

หนังสืออ้างอิง

Ackley., G. *Maeroeconomic Theory*, New York: Macmillan Co. Inc., 1961.

Chapters 4, 9 and 14.

Hicks, J. R. "Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation" *Econometrica*, (April, 1937).

Johnson, Harry G. "The General Theory After Twenty Five Years", *American Economic Review* (May, 1961).

Keynes, John M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London and New York; : Macmillan, 1936.

Leijonhufvud, Axel. *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. London : Oxford University Press, 1968.

Smith, W. L. "A Graphical Exposition of the Complete Keynesian System," *Southern Economic Journal* (October 1956); reprinted in *Money National Income and Stabilization Policy*, edited by W. L. Smith and R. L. Teigen, Homewood, Ill : Richard D. Irwin, Inc., 1965.

Tobin, James. "Liquidity Preference and Monetary Policy" *Review of Economic and Statistics* (May, 1947).

บทที่ 17

ทฤษฎีการเงินนิยม (Monetarism)

การปฏิวัติของเคนส์ได้เน้นความสำคัญของนโยบายการคลัง โดยสนับสนุนให้เพิ่มรายจ่ายการลงทุนของรัฐในยามเศรษฐกิจตกต่ำ แต่มิได้หมายถึงว่า นโยบายการเงินจะไม่มีบทบาทใด ๆ ในเศรษฐศาสตร์เคนส์ นโยบายการเงินในเศรษฐศาสตร์เคนส์ยังคงมีความสำคัญ โดยเปลี่ยนความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจากการกำหนดราคาสินค้าในเศรษฐกิจตามแนวความคิดคลาสสิกมาเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อไปย้งการลงทุน การว่างงานและรายได้ประชาชาติในที่สุด

ในปี พ.ศ. 2502 ได้มีรายงานการศึกษาเศรษฐกิจการเงินครั้งสำคัญในอังกฤษคือ Radcliffe Report รายงานนี้ได้เน้นความเห็นของเศรษฐศาสตร์เคนส์ไว้อย่างหนักแน่น และสรุปความเห็นว่า นโยบายการเงินเพียงอย่างเดียวไม่พอเพียงที่จะรักษาเสถียรภาพในเศรษฐกิจ ความเห็นดังกล่าวนี้ต้องการเน้นให้เห็นว่า การที่จะให้เศรษฐกิจบรรลุซึ่งเป้าหมายได้จะต้องดำเนินทั้งนโยบายการคลังและนโยบายการเงินร่วมกัน

ต่อมาสำนักชิคาโก (Chicago School) ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ Milton Friedman ได้นำทฤษฎีปริมาณเงินมาปรับปรุงใหม่ พร้อมทั้งนำข้อมูลต่าง ๆ ของเศรษฐกิจอเมริกามาทดสอบ แล้วสรุปว่าปริมาณเงินมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจมากกว่านโยบายการคลังหรือนัยหนึ่งต้องการอธิบายว่า “เงินเท่านั้นที่สำคัญ” (money alone matters) โฉมหน้าใหม่ของทฤษฎีปริมาณเงินตราในลักษณะที่เรียกว่า “การเงินนิยม” (Monetarism) นี้ แตกต่างไปจากทฤษฎีคลาสสิกหลายประการ ดังจะได้อธิบายต่อไป

17.1 ทฤษฎีอุปสงค์เงินตรา

ศาสตราจารย์ Friedman เริ่มต้นด้วยการพิจารณาทฤษฎีอุปสงค์เงินตรา (demand for money) อย่างละเอียด พยายามอธิบายปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อพฤติกรรมความต้องการถือเงิน เป็นการขยายหลักการเดิมของเคนส์ ออกไปให้มากขึ้นดังนี้

สมการอุปสงค์เงินตราของเคนส์

$$M^d = f(Y, i)$$

ความต้องการถือเงินจะขึ้นอยู่กับระดับรายได้และอัตราดอกเบี้ย

สมการอุปสงค์เงินตราของฟริดแมน (Friedman) เป็นดังนี้

$$M^d = f[P, r_b, r_b^e, r_s, Y^P, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^e, W]$$

M^e = ความต้องการถือเงินตรา (demand for money)

P = ราคาสินค้า (price)

r_b = อัตราดอกเบี้ยของหลักทรัพย์ (bond rate)

r_b^e = อัตราดอกเบี้ยหลักทรัพย์ที่คาดว่าจะได้ (expected bond rate)

r_s = อัตราดอกเบี้ยระยะสั้น (short-term rate of interest)

Y^P = รายได้ (income)

W = ทรัพย์สิน (Wealth)

$\left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^e$ = อัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ทฤษฎีทั้งสองต่างเน้นความสำคัญของเงินตราในด้านหน้าที่การรักษาค่า (store of value)¹ โดยถือว่าเงินตราเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน (wealth) ที่มีค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ที่เกิดจากดอกเบี้ยที่ควรได้เมื่อถือเป็นหลักทรัพย์รูปอื่น ฟริดแมนอธิบายพฤติกรรมของความต้องการถือเงินด้วยการใช้รายได้ถาวร (permanent income : Y^P) ซึ่งน่าจะเป็นหลักการที่ถูกต้องมากกว่า ทั้งนี้ เพราะรายได้ถาวรต่างหากที่จะมีผลเปลี่ยนนิสัยการถือเงิน ดังตัวอย่างเช่น ถ้าชายผู้หนึ่งมีรายได้เดือนละ 3,000 บาท แต่รู้ว่า

1. หน้าที่ของเงินตราที่สำคัญมี 3 ประการตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1
 1. เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน (medium of exchange) ซึ่งหมายถึงการทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ
 2. เก็บรักษาค่า (store of value) การถือเงินตราเป็นเสมือนการถือหลักทรัพย์อย่างหนึ่ง ผู้ถือไว้ย่อมต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ และผลขาดทุนอันอาจเกิดขึ้น
 3. เป็นหน่วยทางบัญชี (unit of account) ในระบบเศรษฐกิจ ย่อมมีสินค้ามากมายหลายชนิด แต่ละชนิดมีมาตรา ชั่ง ตวง วัด ต่างกันไป ไม่อาจที่จะรวมเข้าด้วยกัน นอกจากแปลงเป็นมูลค่า เป็นเงินตราหน่วยเดียวกันแล้วจึงสามารถวัดรวมกันได้

ในเดือนต่อไปเขาผู้นี้จะเข้าปฏิบัติงานในหน้าที่ใหม่ที่มีเงินเดือนสูงถึง 10,000 บาท ชายผู้นี้ย่อมมีความรู้สึกว่าการใช้เงินเพื่อการใช้จ่ายมากแม้ในเดือนที่ยังมีเงินเดือนเพียง 3,000 บาท โดยพฤติกรรมของผู้นี้จะได้รับอิทธิพลจากเงินเดือนในระยะต่อไปด้วย คงไม่จำกัดการใช้จ่ายของตัวเองภายในเงินเดือนของแต่ละเดือนเท่านั้น ความต้องการถือเงินในเดือนแรกจึงอาจสูงกว่ารายได้ 3,000 บาท มากก็ได้ พฤติกรรมนี้จึงมีลักษณะที่ขึ้นอยู่กับรายได้เฉลี่ยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในกรณีนี้คือรายได้เฉลี่ยของ 2 เดือน ซึ่งเท่ากับ 6,500 บาท เราเรียกหลักการรายได้ใหม่นี้ว่า “รายได้ถาวร” ดังกล่าว หลักการรายได้ถาวรต่อมาเป็นที่นิยมแพร่หลาย เพราะใช้อธิบายพฤติกรรมได้ดีกว่ารายได้ปกติ

ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่ฟรีดแมนนำมาใช้อธิบายอุปสงค์เงินตราที่แตกต่างไปจากทฤษฎีเคนส์ คือ อัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (expected rate of inflation) ในทฤษฎีเคนส์ได้ละเลยปัจจัยนี้ไป เนื่องจากว่าทฤษฎีเคนส์อธิบายความเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจในระยะสั้น การเปลี่ยนแปลงของราคาจึงไม่ค่อยมีผลต่อเศรษฐกิจมากนัก แต่ตามหลักการของฟรีดแมน ทฤษฎีการเงินอยู่บนรากฐานของความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ (economic movement) ในระยะยาว ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าต่อพฤติกรรมความต้องการถือเงินตราจึงมีมาก เมื่อพิจารณาภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีอัตราเงินเฟ้อร้อยละ 4-5 ต่อปีแล้ว จะเห็นได้ว่าอัตราเงินเฟ้อในระดับนี้ควรจะมีผลต่อพฤติกรรมความต้องการถือเงินตราอย่างแน่นอน เพราะยิ่งอัตราเงินเฟ้อสูงมากขึ้นเท่าไร ค่าของเงินในมือจะลดลงมากเท่านั้น เมื่อประชาชนตระหนักในภาวะเงินเฟ้อแล้วก็ย่อมต้องมีการปรับพฤติกรรมความต้องการถือเงินของตนไปด้วย

ความสำคัญของอัตราเงินเฟ้อนี้ แม้แต่นักเศรษฐศาสตร์เคนส์ก็เริ่มเห็นด้วยมากขึ้น จึงมีการนำปัจจัยนี้มาใช้อธิบายทฤษฎีในสมการเคนส์ (Keynesian equation) ด้วย

มีข้อพึงสังเกตได้ว่า อัตราเงินเฟ้อสามารถใช้อธิบายพฤติกรรมความต้องการถือเงินในประเทศที่มีอัตราเงินเฟ้อเร็วกว่าประเทศที่มีอัตราเงินเฟ้อต่ำ เพราะการมีปัญหาดังกล่าวเพื่อเป็นระยะเวลานาน ประชาชนจะเริ่มตระหนักในปัญหาดังกล่าว และปรับนิสัยของตนตามภาวะนั้น

ฟริตแมนยังพยายามนำความสำคัญเรื่องการคาดคะเน (expectation) มาใช้ในการอธิบายพฤติกรรมอุปสงค์เงินตรา ทั้งการคาดคะเนอัตราดอกเบี้ย (r_b^e) และคาดคะเนเงินเพื่อ

นอกจากนี้แล้ว สมการอุปสงค์เงินตราของฟริตแมนยังรวมปัจจัยอื่น ๆ อีกที่ไม่ได้นำมาแสดง เช่น human wealth ตลอดจน utility จึงกล่าวได้ว่า เป็นสมการที่พยายามรวมปัจจัยอธิบายมากที่สุดสมการหนึ่ง

อัตราการเปลี่ยนมือในสมการอุปสงค์เงินตราของฟริตแมน

ฟริตแมนไม่ได้ถือหลักการเดียวกับคลาสสิกที่ว่า อัตราการเปลี่ยนมือ (V) มีค่าคงที่ แต่อธิบายว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ เพราะจากสมการข้างต้น อาจอธิบาย V ได้ดังนี้

เนื่องจากอุปสงค์เงินตราเป็น Homogeneous of the First Degree ของราคาสินค้าและรายได้

$$M^d = f \left[P, r_b, r_b^e, r_s, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]$$

$$\lambda M^d = f \left[\lambda P, r_b, r_b^e, r_s, \lambda Y, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]$$

$$\text{ถ้า } \lambda = \frac{1}{P}; \quad \frac{M^d}{P} = f \left[r_b, r_b^e, r_s, \frac{Y}{P}, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]$$

$$\text{ถ้า } \lambda = \frac{1}{Y}; \quad \frac{M^d}{Y} = f \left[\frac{P}{Y}, r_b, r_b^e, r_s, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]$$

โดยที่ velocity V คือ อัตราส่วนรายได้ประชาชาติต่อปริมาณเงิน $\frac{Y}{M^d}$

$$\text{และโดยที่สมการ } \frac{Y}{M^d} = \frac{1}{f \left[\frac{P}{Y}, r_b, r_b^e, r_s, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]}$$

$$\therefore \frac{Y}{M^d} = V \left[\frac{Y}{P}, r_b, r_b^e, r_s, W, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^e \right]$$

นั่นคือ อัตราการเปลี่ยนมือจะขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ คล้ายกับสมการอุปสงค์เงินตรา เช่น รายได้แท้จริง $\frac{Y}{P}$ อัตราดอกเบี้ย และอัตราเงินเพื่อ

17.2 เปรียบเทียบทฤษฎีฟรีดแมนกับทฤษฎีเคนส์

ความพยายามที่จะอธิบายพฤติกรรมความต้องการถือเงินของฟรีดแมนนั้น ต้องการแสดงให้เห็นว่า ในเศรษฐกิจทั่วไปเราสามารถพยากรณ์ความต้องการถือเงินได้ เพราะพฤติกรรมนี้มีความแน่นอน (stable) และตามผลการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ต่าง ๆ ก็ล้วนสนับสนุนว่าพฤติกรรมความต้องการถือเงินในเศรษฐกิจนี้มีลักษณะแน่นอน และสามารถคาดการณ์ได้

ด้วยลักษณะนี้เอง ฟรีดแมนจึงสร้างแนวความคิดทางทฤษฎีการเงินขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ภาคการเงินเข้าสู่ความดุลยภาพ อันจะนำไปสู่เสถียรภาพทางเศรษฐกิจเสมอ นโยบายการเงินของรัฐ ๆ ก็ควรสนองปริมาณเงินในปริมาณที่สอดคล้องกับความต้องการ

ฟรีดแมนได้ปฏิวัติแนวความคิดต่อไปอีกว่า นโยบายการเงินโดยการควบคุมปริมาณเงินให้สอดคล้องตามความต้องการนี้เอง จะมีผลสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ เพราะการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินคือ บัญญัติกำหนดผลิตภัณฑ์ประชาชาติ

แนวความคิดของฟรีดแมนดังกล่าวมานี้จึงมีการปฏิวัติที่ผิดแผกไปจากแนวความคิดของเศรษฐศาสตร์เคนส์ ซึ่งเปรียบเทียบได้ดังต่อไปนี้

เศรษฐศาสตร์เคนส์	การปฏิวัติแนวความคิดของฟรีดแมน
(1) นโยบายการคลังมีความสำคัญกว่านโยบายการเงิน	(1) นโยบายการเงินโดยการควบคุมปริมาณเงินมีความสำคัญมากที่สุด
(2) ปริมาณเงินเป็นเสมือนน้ำมันหล่อลื่น (lubricant)	(2) ปริมาณเงินเปรียบเสมือนสารเคมี (catalyst) ที่จะสร้างปฏิกิริยาได้อย่างกว้างขวาง
(3) การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินมีผลเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะเป็นกลไกกำหนดการลงทุน ต่อจากนั้นการลงทุนจะสร้างเสริมการจ้างงานตลอดจนผลิตภัณฑ์ประชาชาติ	(3) การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะมีผลต่อผลิตภัณฑ์ประชาชาติโดยตรง

(4) การลงทุนมีความยืดหยุ่นต่ออัตราดอกเบี้ย	(4) การลงทุนอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ความสำคัญของอัตราดอกเบี้ยต่อการลงทุนมีน้อย
(5) กฎทวีคูณของการลงทุน (Investment multiplier) คือ $\Delta y = \frac{1}{1-MPC} \cdot \Delta I$ มีความสำคัญในการพิจารณาการขยายตัวทางเศรษฐกิจ	(5) กฎทวีคูณทางการเงิน (Monetary multiplier) คือ หลักเกณฑ์ในการพิจารณาการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นระหว่างแนวความคิดของคลาสสิก เคนส์ และฟริตแมน ในทฤษฎีการเงิน อาจแสดงด้วยโครงรูปง่าย ๆ ดังนี้

ทฤษฎีคลาสสิก

M → P

$$\frac{\Delta M}{M} = \frac{\Delta P}{P}$$

ทฤษฎีเคนส์

M → i → I → Y; $\frac{\partial i}{\partial M} < 0, \frac{\partial I}{\partial i} < 0$

$$\frac{\partial Y}{\partial I} > 0 : \text{investment multiplier}$$

ทฤษฎีฟริตแมน

M → Y $\frac{\partial Y}{\partial M} > 0$: monetary multiplier

M = ปริมาณเงิน

i = อัตราดอกเบี้ย

P = ราคาสินค้า

I = การลงทุน

Y = รายได้ประชาชาติ

ในทฤษฎีคลาสสิก การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะทำให้ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงในอัตราส่วนเดียวกัน โดยมีสมมติฐานว่า อัตราการเปลี่ยนมือ (V) และปริมาณธุรกรรม (T) ไม่เปลี่ยนแปลง

ในทฤษฎีเคนส์ การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน (M) ย่อมมีผลต่ออัตราดอกเบี้ย (i) ถ้าผ่อนคลายให้ปริมาณเงินขยายตัว อัตราดอกเบี้ยจะลดลง เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดลง ผู้ลงทุนจะเห็นช่องทางได้กำไรดีขึ้น จึงขยายการลงทุน (I) และโดยกฎทวีคูณจะสร้างรายได้ขึ้นเป็นทวีคูณต่อเนื่องกันไป

ในทฤษฎีฟรیدแมน การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน (M) จะเป็นเสมือนสารเคมี (catalyst) สร้างปฏิกิริยาให้ธุรกิจขยายตัว และในที่สุดผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (หรือรายได้ประชาชาติ) จะขยายตัวไปด้วย

ทั้งทฤษฎีเคนส์ และทฤษฎีฟรیدแมน ยังคงความเห็นที่เหมือนกันหลายประการคือ

- (1) เงินตราต่างมีบทบาทสำคัญในด้านการรักษาค่า (store of value) ในทฤษฎีทั้งสอง อัตราดอกเบี้ยจึงมีความสำคัญต่อการพิจารณาเลือกถือระหว่างเงินตรา กับสินทรัพย์อื่น ๆ
- (2) ทฤษฎีทั้งสองต่างมีความเห็นว่า พฤติกรรมความต้องการถือเงินตรา มีลักษณะที่แน่นอนสม่ำเสมอ สามารถให้การคาดคะเนได้
- (3) เป้าหมายของเศรษฐกิจต่างยังคงเน้นการขยายตัวของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ หรือรายได้ประชาชาติ

ทฤษฎีฟรیدแมนได้สร้างการปฏิวัติแนวความคิดทางการเงินครั้งสำคัญจนบางคนเรียกว่าการปฏิวัติของฟรیدแมน (Friedmanian Revolution) ในทำนองเดียวกับการปฏิวัติของเคนส์เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2479 การปฏิวัติของฟรیدแมนครั้งนี้ ให้น้ำหนักความสำคัญแก่นโยบายการเงินในการควบคุมปริมาณเงินมากกว่าเศรษฐศาสตร์เคนส์ และยังได้แย้งนโยบายการควบคุมการเงิน (monetary control) ระยะสั้น ตามลักษณะของเศรษฐศาสตร์เคนส์อีกด้วยว่า มาตรการต่าง ๆ เช่น อัตราเงินเสดส์สำรองการซื้อขายหลักทรัพย์ และอัตราดอกเบี้ยนั้น ไม่ใช่มาตรการการควบคุมที่ดี และอาจเป็นผลร้ายแก่เสถียรภาพเศรษฐกิจได้

การควบคุมทางการเงินตามทฤษฎีเคนส์เป็นการควบคุมระยะสั้น ซึ่งผ่อนปรนหรือเข้มงวดตามภาวะเศรษฐกิจ และตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ผู้กำหนดนโยบายการเงิน แต่ฟรیدแมนไม่เห็นด้วยกับการควบคุมระยะสั้น ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

อิทธิพลของมาตรการทางการเงินระยะสั้นต่าง ๆ ของเคนส์นั้น อาจทำให้วัฏจักรธุรกิจ (business cycles) ยิ่งเลวร้ายมากขึ้น เพราะปฏิบัติการทางนโยบายการเงินในความเป็นจริงมีความล่าช้า (lags) อยู่ถึง 3 ประการ คือ

(1) ความล่าช้าระหว่างช่วงเวลาที่เกิดปัญหากับช่วงเวลาที่เพิ่งจะตระหนักว่ามีปัญหา เพราะเจ้าหน้าที่มักจะรู้ว่ามีปัญหา ต่อเมื่อปัญหาต่าง ๆ เกิดมาแล้ว โดยเฉพาะกรณีที่ตัวเลขสถิติต่าง ๆ ล่าช้า ความล่าช้าข้อนี้ยังมีมาก

(2) ความล่าช้าระหว่างเวลาที่ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินมาตรการทางการเงิน กับเวลาที่เริ่มใช้มาตรการทางนโยบาย เพราะในการพิจารณาปัญหานั้น มักจะต้องกรอกกันมากมายจนเกิดความล่าช้าขึ้นอีก

(3) ความล่าช้าระหว่างเวลาที่เริ่มใช้มาตรการทางนโยบายกับเวลาที่ผลของนโยบายเริ่มปรากฏขึ้น ระบบการเงินจะค่อย ๆ เริ่มมีปฏิกิริยาต่อการเปลี่ยนแปลงของนโยบาย ผลที่ล่าช้าดังกล่าวอาจเป็นปัญหาไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในขณะนั้น ๆ ได้

สรุปแล้ว ฟรีดแมนเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายการเงินระยะสั้นเพื่อควบคุมเศรษฐกิจการเงินนั้น จะเป็นลักษณะ “กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้” ไป

ด้วยเหตุผลของความล่าช้านี้เอง นโยบายการเงินอาจให้ผลในทางตรงกันข้ามได้ ฟรีดแมนจึงเสนอให้มีการควบคุมปริมาณเงินในระยะยาว เช่น กำหนดอัตราการเติบโตของปริมาณเงินในแต่ละปีให้แน่นอนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางนโยบายการเงิน และเศรษฐกิจจะมีความสอดคล้องระหว่างอุปทาน (supply) กับอุปสงค์ (demand) ของเงินตรา ทั้งปริมาณเงินที่ขยายตัวอย่างสมดุลย่อมมีผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product) ขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพไปด้วย เพราะการขยายตัวของปริมาณเงินอย่างแน่นอน จะสร้างประโยชน์ ดังนี้

(1) ขจัดสิ่งก่อกวนอันอาจเกิดขึ้นได้ในเศรษฐกิจที่ใช้การควบคุมระยะสั้นและเกิดความล่าช้าต่าง ๆ จนทำให้วัฏจักรธุรกิจเลวลงยิ่งกว่าเดิม

(2) ให้มีภูมิหลังทางเศรษฐกิจที่แน่นอนเพื่อให้ธุรกิจทราบว่าเศรษฐกิจจะเดินเครื่องในอัตราเท่าไร ทำให้มีการคาดคะเนอันนำไปสู่การกำหนดนโยบายธุรกิจให้ดำเนินไปได้อย่างไม่ผิดพลาด

(3) จะช่วยแก้ปัญหาวัฏจักรธุรกิจได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีฟรیدแมนแล้ว จะเห็นได้ว่าฟรیدแมนได้เน้นความสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) กลไกตลาด (market mechanism)
- (2) การคาดคะเน (expectation)
- (3) ให้ความสำคัญแก่การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ (self stabilizing powers of the economy)

(1) ความสำคัญของกลไกตลาด เพื่อให้เห็นความสำคัญนี้ ฟรیدแมนเสนอว่าเป้าหมายทางนโยบายเศรษฐกิจระยะยาว ควรกำหนดไว้ดังนี้

- (1. ก) เสรีภาพทางการเมือง (political freedom)
- (1. ข) ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (economic efficiency)
- (1. ค) ความเสมอภาคในอำนาจเศรษฐกิจ (substantial equality of economic power)

หนทางที่จะบรรลุเป้าหมายทั้งสามประการนี้ ก็โดยจัดให้มีการแข่งขันที่พอเพียงในเศรษฐกิจ โดยจัดระเบียบด้วยกลไกของตลาด ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลปล่อยให้ตลาดมีการแข่งขันอย่างเสรี นโยบายการเงินก็ควรถือหลักเกณฑ์เสรีเช่นกัน ไม่ควรก้าวก้าวโดยตรง

(2) การคาดคะเน (expectation) การใช้นโยบายการเงินเพื่อควบคุมวัฏจักรเศรษฐกิจนั้นอาจผิดพลาดได้ เช่น อาจเข้มงวดจนเกินจำเป็น (overshooting) หรือไม่เข้มแข็งเพียงพอ (undershooting) เป็นต้น เพราะว่าปัญหาที่นักเศรษฐศาสตร์มองเห็นอาจไม่ตรงต่อความเป็นจริง เนื่องจากมีการเก็งกำไรหรือการคาดคะเนต่าง ๆ ผ่างอยู่ เช่น ในระยะของเงินเฟ้อ จะมีการกักตุนสินค้ามาก ราคาสินค้าจะสูงกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้มองเห็นไปว่าปัญหาเงินเฟ้อมีความรุนแรงกว่าความเป็นจริง มาตราการทางการเงินและการคลังที่นำมาใช้ขจัดปัญหาเงินเฟ้ออาจจะรุนแรงจนกลับกลายเป็นความเข้มงวดเกินไป และอาจ

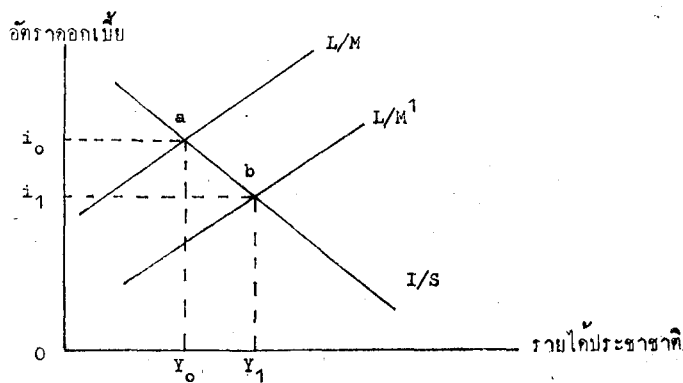
เป็นผลเสียหายต่อเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจจะงังงั้นไปได้ แทนที่นโยบายนี้จะเป็นประโยชน์ กลับจะกลายเป็นโทษไปอีกด้วย

(3) การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโดยอัตโนมัติ ฟรีดแมนสนับสนุนให้ใช้นโยบายการคลังในลักษณะ built-in stabilization โดยวิธีส่งเสริมประสิทธิภาพการเก็บภาษีและหลีกเลี่ยงการควบคุมทางการเงินโดยตรง

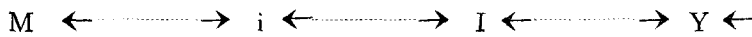
สรุปแล้ว ฟรีดแมนมีความเห็นว่า นโยบายเศรษฐกิจควรมีลักษณะเป็นกลางต่อวัฏจักรธุรกิจ (cyclical neutrality) ไม่ควรต่อต้านวัฏจักร เพราะอาจเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

17.3 หลักการปรับตัวของนโยบายการเงิน : เคนส์และฟรีดแมน

ประสิทธิภาพของนโยบายการเงินในเศรษฐศาสตร์เคนส์จะทำงานผ่านการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย แล้วจึงส่งผลต่อการลงทุน และการจ้างงานในเศรษฐกิจตลอดจนรายได้ประชาชาติ ดังนั้น ถ้าธนาคารกลางต้องการดำเนินนโยบายผ่อนคลายทางการเงิน โดยรับซื้อหลักทรัพย์เพื่อปล่อยเงินออกสู่ประชาชนมากขึ้น ราคาหลักทรัพย์จะเพิ่มขึ้นเพื่อชักจูงให้คนขายและอัตราดอกเบี้ยของหลักทรัพย์จะลดลง เมื่ออัตราดอกเบี้ยลดจะทำให้ต้นทุนการลงทุนต่ำลงและนักธุรกิจจะลงทุนมากขึ้น ในที่สุดรายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นตามผลทวีคูณ ดังสามารถแสดงด้วย $I/S-L/M$ curves ดังนี้

การดำเนินนโยบายการเงินเพื่อลดปริมาณเงินจะมีผลเคลื่อน L/M ไปทางขวามือ
 ยัง L/M ซึ่งแสดงภาวะอัตราดอกเบี้ยลดลงจาก i_0 เป็น i_1 และรายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้น
 จาก Y_0 เป็น Y_1 ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าผลของการเปลี่ยนแปลงรายได้ประชาชาตินั้นเกิดขึ้นจาก
 การเปลี่ยนแปลงในภาคเศรษฐกิจทั้งการเงินและการผลิต เพราะที่จุดตัดใหม่ b การลงทุน
 จะมากกว่าจุดตัด a เพราะผลการลงทุนเพิ่มขึ้นนั่นเอง ทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นด้วย
 ดังโครงรูปที่กล่าวไว้ก่อนนี้ คือ

↑ แสดงการเพิ่ม

↓ แสดงการลด

แต่หลักการปรับตัวตามทฤษฎีฟริตแมนดำเนินการต่อเนื่องไปอีก กล่าวคือ เมื่อ
 ธนาคารกลางต้องการดำเนินนโยบายผ่อนคลายด้วยการขยายปริมาณเงินเพิ่มขึ้น วิธีหนึ่งที
 อาจใช้คือ การรับซื้อหลักทรัพย์จากตลาด เพื่อถ่ายเทเงินตราออกสู่เศรษฐกิจให้มากขึ้น
 สัดส่วนของทรัพย์สิน (wealth) ของประชาชนจะเปลี่ยนแปลงไป โดยทรัพย์สินส่วนที่เป็น
 เงินจะเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ส่วนที่เป็นหลักทรัพย์อื่นลดน้อยลง เพราะว่าทรัพย์สิน
 ประกอบด้วยเงินและหลักทรัพย์อื่น ๆ (wealth = money + assets)

ถ้ากำหนดให้ทรัพย์สินประกอบด้วยปริมาณเงินและหลักทรัพย์อื่นดังนี้

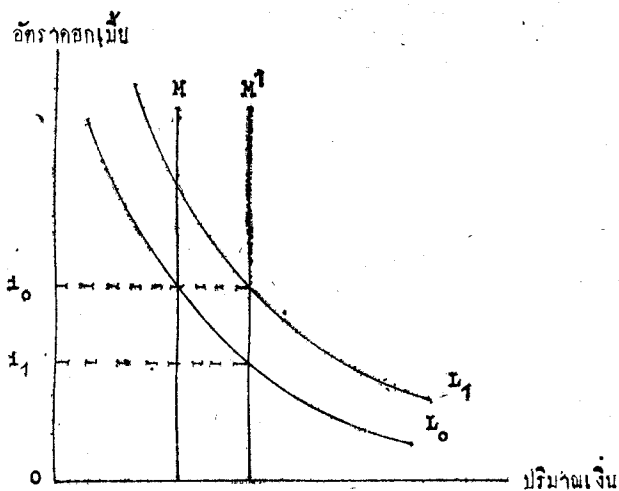
$$W = M + A$$

$$W = \text{ทรัพย์สิน (wealth)}$$

$$M = \text{ปริมาณเงิน (money)}$$

$$A = \text{หลักทรัพย์อื่น (assets)}$$

การซื้อหลักทรัพย์จากตลาดจะเท่ากับเพิ่มอัตราส่วน M/W และ M/A ในเศรษฐกิจให้สูงขึ้น เมื่อเป็นดังนี้ ประชาชนจะปรับตัวเองด้วยการใช้เงินเพื่อซื้อขายเพิ่มขึ้น ราคาสินค้าสำเร็จ (final products) และราคาวัตถุดิบจะมีแนวโน้มสูงขึ้นได้ตามความต้องการที่สูงขึ้น การที่ราคาสูงขึ้นนี้เอง ต่อมาจะทำให้นักธุรกิจมองเห็นผลกำไร จึงเพิ่มการลงทุน และในที่สุดจะเพิ่มการจ้างงาน ตลอดจนรายได้ประชาชาติ โดยหลักการนี้ ฟรีดแมนกล่าวว่าไม่ต้องอาศัยกลไกอัตราดอกเบี้ยของตลาดการเงินมาช่วย โดยอุปมาอุปไมยให้เห็นว่า อัตราดอกเบี้ยหรือราคาหลักทรัพย์เป็นเพียงพาหนะที่จะนำเศรษฐกิจไปสู่จุดหมายปลายทาง โดยที่ไม่จำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะหรือรูปร่างของพาหนะนั้นันแต่อย่างใด ซึ่งเราอาจใช้ liquidity preference curves มาอธิบายหลักการของฟรีดแมนได้ดังนี้

L = อุปสงค์เงินตรา (liquidity preference)

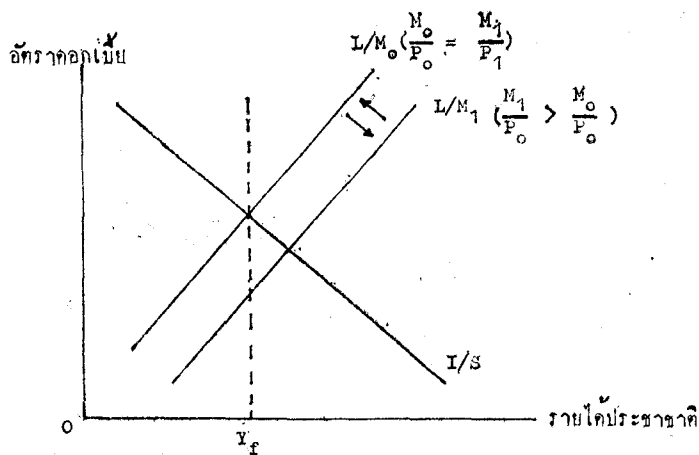
M = อุปทานเงินตรา (money supply)

เมื่อมีการเพิ่มปริมาณเงิน M จะเคลื่อนไปทางขวามือ อัตราดอกเบี้ยควรจะลดลงมายัง i_1 เพราะ เมื่อมีการรับซื้อหลักทรัพย์ในเศรษฐกิจ ราคาหลักทรัพย์จะเพิ่มขึ้น และอัตราดอกเบี้ยจะลดลง แต่ฟรีดแมนอธิบายว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้นเองเศรษฐกิจจะปรับตัวต่อไป คือ เมื่อคนถือเงินเป็นสัดส่วนที่มากกว่าหลัก

ทรัพย์สินแล้ว จะมีการเพิ่มการใช้จ่ายในเศรษฐกิจมากขึ้น รายจ่ายของบุคคลหนึ่งย่อมเป็น รายได้ของอีกบุคคลหนึ่ง เมื่อรายได้ของอีกบุคคลหนึ่งเพิ่มขึ้น ความต้องการถือเงินก็ย่อม ต้องเพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้น เส้นอุปสงค์เงินตรา L_0 จะเคลื่อนไปทางขวามือยัง L_1 และอัตรา ดอกเบี้ยจะเพิ่มขึ้นกลับไปยังระดับเดิมที่ i_0 ฟรีดแมนจึงสรุปว่า โดยแท้จริงนโยบายการเงิน ไม่สามารถกำหนดอัตราดอกเบี้ยได้นานไปกว่าระยะเวลาอันสั้น (“monetary policy cannot peg interest rates for more than very limited periods”)

17.4 สรุปและข้อคิดเห็นการเปรียบเทียบทฤษฎีเคนส์กับทฤษฎีการเงินนิยม

ทฤษฎีฟรีดแมนอธิบายนโยบายการเงินไม่แตกต่างไปจากทฤษฎีเคนส์ เพียงแต่ สมมติฐานต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎีฟรีดแมนกลับไปใช้นัยแห่งสมมติฐานที่คล้ายกับทฤษฎี คลาสสิกคือสมมติฐานที่ว่าเศรษฐกิจอยู่ในภาวะการจ้างงานเต็มอัตรา (full employment) ประการหนึ่งและอีกประการหนึ่งคือราคามีการเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะของตลาด ดังจะ อธิบายได้ด้วย IS-IM curves ดังนี้

Y_f = รายได้ประชาชาติในภาวะเศรษฐกิจเต็มงาน (full employment income)

i = อัตราดอกเบี้ยในภาวะเศรษฐกิจเต็มงาน (full employment interest rate)

เมื่อมีการเพิ่มปริมาณเงินโดยนโยบายผ่อนคลายน จะมีผลเคลื่อน L/M_0 ไปทาง ขวามือยัง L/M_1 ผลดังกล่าวนี้ควรจะลดอัตราดอกเบี้ยลง แต่เนื่องจากเศรษฐกิจอยู่ในภาวะ

เต็มงาน การเพิ่มความต้องการขึ้นในเศรษฐกิจเพราะคนถือเงินมากขึ้น ทำให้ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น จะมีผลทำให้ราคาสินค้าเพิ่มขึ้น ซึ่งในที่สุด มูลค่าแท้จริงของปริมาณเงินจะลดกลับไปยังที่เดิม เมื่อปริมาณเงินเท่ากับ M_0 ราคาสินค้าเท่ากับ P_0 ดังนั้น ในระยะแรก มูลค่าแท้จริงของปริมาณเงินซึ่งเท่ากับอัตราส่วนของปริมาณเงินต่อราคาสินค้า $\frac{M_0}{P_0}$ เมื่อปริมาณเงินเพิ่มเป็น M_1 ถ้าราคาสินค้ายังคงเดิม มูลค่าแท้จริงปริมาณเงินเมื่อเทียบกับราคาสินค้าเดิม $\frac{M_1}{P_0}$ ผู้ถือเงินจะรู้สึกว่าคุณค่าของเงินที่มีอยู่มากขึ้นกว่าเดิม $\frac{M_0}{P_0}$ จึงเพิ่มการใช้จ่ายจนในที่สุดทำให้ราคาสินค้าในเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเป็น P_1 และถ้ายึดหลักการคลาสสิกที่ว่าราคาสินค้าเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนเดียวกันกับการเพิ่มของปริมาณเงินแล้ว มูลค่าแท้จริง $\frac{M_1}{P_1}$ ของปริมาณเงินตามระดับราคาใหม่ จึงเท่ากับกรณีไม่มีการเพิ่มปริมาณเงิน ประชาชนรู้สึกว่าคุณค่าของเงินที่แท้จริงเท่าเดิม นั่นคือ LM จะเคลื่อนกลับไปยังที่เดิม สภาพเศรษฐกิจโดยเฉพาะอัตราดอกเบี้ยจึงกลับไปสู่สภาพเดิมด้วย

การเปลี่ยนแปลงของกลไกตามทฤษฎีการเงินนิยมจึงยังคงเหมือนกับทฤษฎีคลาสสิก ถ้าหากว่าการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินมีผลให้ระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่เท่ากัน อย่างไรก็ตาม ฟรีดแมนไม่ได้ยืนยันว่าในทฤษฎีที่เรียกว่า การเงินนิยม นั้น มีสมมติฐานเช่นเดียวกับทฤษฎีคลาสสิก คือ

(ก) เศรษฐกิจมีการจ้างงานเต็มอัตรา

(ข) ราคาจะเปลี่ยนแปลงในอัตราส่วนเดียวกันกับอัตราเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงิน

การอธิบายทฤษฎีการเงินนิยมจึงอาจไม่ถูกต้อง หากจะตีความโดยสมมติฐานเดียวกันกับทฤษฎีคลาสสิก ทว่าปรัชญาของการเงินนิยมนั้นอาจแตกต่างกับทฤษฎีคลาสสิก เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

17.5 วิเคราะห์ทฤษฎีการเงินนิยมจากหลักสถิติ

17.5.1 ความเข้าใจหลักทฤษฎีการเงินนิยม

ฟรีดแมนเสนอหลักวิธี (methodology) ใหม่ โดยการทดสอบสหสัมพันธ์ระหว่างปริมาณเงินกับระดับรายได้ประชาชาติ และอธิบายหลักของ positive economics ว่า

ถ้าการทดสอบสหสัมพันธ์ใด ๆ โดยใช้ข้อมูลในอดีตอย่างถูกต้องแล้ว พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นชัดแล้ว ควรยึดเป็นแนวทางในการวางแผนเศรษฐกิจต่อไป เช่น $Y_t = \alpha + \delta M_{t-1} + U_t$ ถ้าสหสัมพันธ์ (correlation) และสัมประสิทธิ์มีลักษณะที่มีนัยสำคัญ (significant) แล้ว การควบคุมปริมาณเงิน (M_{t-1}) จะมีผลต่อการกำหนดระดับรายได้ประชาชาติ (Y_t) การทดสอบดังกล่าวเป็นหลักการของสมการเดี่ยว (single equation) หรือสมการลด (reduced form equation) ซึ่งมีความเป็นมาดังนี้

ก. จากทฤษฎีอุปสงค์เงินตรา

อุปนิสัยการถือเงินของคนมีผลจากปัจจัยผันแปรต่าง ๆ ดังนี้

$$m_i^d = f [r_{bi}^c, r_{bi}^e, r_s, Y_i, W_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^{ei}] \dots \dots \dots (1)$$

m_i^d = อุปสงค์เงินตราของบุคคล i (demand for money of the individual i)

r_{bi} = อัตราดอกเบี้ยระยะยาวของ i (bond rate)

r_{bi}^e = อัตราดอกเบี้ยระยะยาวที่ i คาดว่าจะได้ (expected bond rate)

r_s = อัตราดอกเบี้ยระยะสั้น (short-term rate of interest)

Y_i = รายได้ของ i (income of the ith individual)

W_i = ทรัพย์สินของ i (wealth held by the ith individual)

$\left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^{ei}$ = อัตราเงินเฟ้อที่ i คาดว่าจะเกิดขึ้น (the expected rate of inflation)

ฟรีดแมนกล่าวว่า อุปสงค์เงินตราเป็น homogeneous of the first degree ของราคาสินค้า (P) และระดับรายได้ (Y) ซึ่งคุณสมบัติข้อนี้ไม่ใช่สิ่งกำหนดให้เบื้องต้น (a priori) แต่จากผลของการทดสอบทางเศรษฐมิติพบว่า อุปสงค์เงินตรามีสมบัติดังที่ฟรีดแมนกล่าว

เราอาจเขียนสมการอุปสงค์เงินตราได้ใหม่ดังนี้

$$m_i^d = g \left[P, r_i, Y_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^{ei} \right]$$

คุณสมบัติของ first degree homogeneity จะได้ผลดังนี้

$$\lambda m_i^d = g \left[\lambda P, r_i, \lambda Y_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right] = \lambda g \left[P, r_i, Y_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right]$$

$$\text{ถ้า } \lambda = \frac{1}{P} \quad m_i^d/P = g \left[r_i, \frac{Y_i}{P}, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right]$$

$$\text{ถ้า } \lambda = \frac{1}{Y} \quad m_i^d/Y_i = g \left[\frac{P}{Y_i}, r_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right]$$

$$= \frac{1}{V \left[\frac{Y_i}{P}, r_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right]}$$

$$\therefore Y_i = m_i^d \cdot V \left[\frac{Y_i}{P}, r_i, \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \right)^{ei} \right]$$

ซึ่งเป็นสมการคล้ายกับทฤษฎีปริมาณเงินคลาสสิก $PT = MV$ แต่อัตราเร็ว (velocity) ในสมการปริมาณเงินของฟรีดแมนขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ และที่จะสังเกตได้ข้อหนึ่งคือ อัตราดอกเบี้ย (r_i) มีอิทธิพลต่ออัตราเร็ว ซึ่งถูกต้องตามหลักทฤษฎีเคนส์เช่นกัน ที่ว่าอัตราเร็วขึ้นอยู่กับ การถือสินทรัพย์ (assets) ในรูปต่าง ๆ แต่ต่างกันที่ ฟรีดแมนกล่าวว่าอัตราเร็วมีลักษณะเที่ยงตรง (stable) โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยของตัวแปรต่าง ๆ กล่าวคือ ในระยะยาว อุปนิสัยการใช้จ่ายเงิน ลักษณะสถาบันการเงินมีลักษณะเที่ยงตรงจนกล่าวได้ว่าอัตราเร็วของการใช้จ่ายเงินก็ควรจะเที่ยงตรงด้วย แต่เคนส์ไม่ยอมรับว่าอัตราเร็วมีความเที่ยงตรง (stable)

จากสมการอุปสงค์เงินตรา เราอาจลดปัจจัยที่ไม่มีความสำคัญมากออก เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เข้าสู่สมการลด (reduced form) ดังนี้

$$m_i^d = f [r_i, Y_i] \dots \dots \dots (1)$$

อุปสงค์เงินตราขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญสองประการคือ อัตราดอกเบี้ยและระดับของรายได้ หากเป็นสมการเส้นตรง (linear equation) จะได้

$$m_i^d = \alpha_0 + \alpha_1 r_i + \alpha_2 Y_i \dots \dots \dots (2)$$

อุปสงค์เงินตราในสมการนี้มองจากส่วนบุคคล เป็นหลักการของ microeconomics โดยการรวมบุคคลทั้งหมดให้เป็น macro model จะได้

$$\begin{aligned} \sum m_i^d &= \sum (\alpha_0 + \alpha_1 r_i + \alpha_2 Y_i) \\ M &= \Omega_0 + \Omega_1 R + \Omega_2 Y \dots \dots \dots (3) \end{aligned}$$

มาถึงกั้วนี้ นักเศรษฐศาสตร์การเงินนิยม (monetarist) อธิบายว่า นักวางแผนเศรษฐกิจ (policy makers) ไม่ได้ใช้ระดับรายได้ประชาชาติ (Y) เป็นตัวแปรอิสระ (independent variable) แต่ถือเป็นเป้าหมายของนโยบาย โดยการควบคุมการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน แล้วปล่อยให้อุปสงค์เงินตราเป็นไปตามกลไกของมันเอง ก็จะบรรลุเป้าหมาย คือระดับรายได้ของชาติที่ต้องการ นั่นคือ ทิศทางของเหตุและผล (causation) ในทาง macro model จะย้อนกลับกับกับ micro model

$$\text{micro causation } Y_i \text{ \& } r_i \longrightarrow m_i^d$$

ระดับรายได้ของ i และระดับอัตราดอกเบี้ยมีผลตตสินอุปสงค์เงินตราของ i

$$\text{macro causation } M \longrightarrow Y \text{ \& } R$$

การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินมีผลต่อระดับรายได้ประชาชาติและอัตราดอกเบี้ย

$$\text{ดังนั้น จะได้ } Y = \beta_0 + \beta_1 M + \beta_2 R \dots \dots \dots (4)$$

และ β_1 คือ ตัวทวีคูณทางการเงิน (monetary multiplier)

จากสมการที่ (4) อธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินตราและอัตราดอกเบี้ยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ (Y) ซึ่งไม่ตรงกับสมการฟรีดแมนที่กล่าวว่า อัตราดอกเบี้ยไม่มีนัยสำคัญ (significance) ใดๆ

ฟรีดแมนเริ่มต้นอุปสงค์เงินตราด้วยสมการที่ว่าอุปสงค์เงินตราขึ้นอยู่กับรายได้ถาวร (permanent income)

$$m_i^d (t) = \beta y_i^P (t) \dots \dots \dots (5)$$

y_i^P = the permanent income of the ith individual

เราอาจหารายได้ถาวรได้จากการแจกแจงทางเรขาคณิต (geometric distribution) ของอดีตและปัจจุบัน :

$$y_i^P (t) = \gamma [y_i (t) + \mu y_i (t-1) + \mu^2 y_i (t-2) + \dots] \dots \dots \dots (6)$$

แทนค่า $y_i^P (t)$ ในสมการ (5)

$$m_i^d(t) = \beta \mathcal{Y} [y_i(t) + \mu y_i(t-1) + \mu^2 y_i(t-2) + \dots]$$

โดยการรวมทุกบุคคล (aggregating)

$$\Sigma m_i^d(t) = \beta \mathcal{Y} [\Sigma y_i(t) + \bar{\mu} \Sigma y_i(t-1) + \bar{\mu}^2 \Sigma y_i(t-2) + \dots]$$

$$M_d(t) = \beta \mathcal{Y} [Y(t) + \bar{\mu} Y(t-1) + \bar{\mu}^2 Y(t-2) + \dots] \dots (7)$$

$$\text{และ } M^d(t-1) = \beta \mathcal{Y} [Y(t-1) + \bar{\mu} Y(t-2) + \bar{\mu}^2 Y(t-3) + \dots] \dots (8)$$

$$(7) - [(8) \times \bar{\mu}]; \quad M^d(t) - \bar{\mu} M^d(t-1) = \beta \mathcal{Y} Y(t)$$

และตั้งที่กล่าวแล้วว่า ทิศทางของผล (direction of causation) จะย้อนกลับกับ micro model เพราะฉะนั้น

$$Y(t) = \frac{1}{\beta \mathcal{Y}} [M_d(t) - \bar{\mu} M_d(t-1)] \dots (9)$$

จากสมการ (9) เราจะได้ impact multiplier

$$\frac{\partial Y(t)}{\partial M(t)} = \frac{1}{\beta \mathcal{Y}} \dots (10)$$

(โดยสมมติว่า t เป็นเวลาของปี)

นั่นคือ ผลทวีคูณที่ได้เนื่องจากผลการเปลี่ยนแปลงเงินตราในปีเดียวกับรายได้ ประชาชาติย่อมไม่ใช่ผลทวีคูณ (umultiplier effect) ในระยะยาว เพราะผลของการเปลี่ยนแปลงเงินตราในปีที่ผ่านมาคือ (t-1) จะมีผลต่อระดับรายได้เช่นกัน ดังนี้

$$\frac{\partial Y(t)}{\partial M(t-1)} = -\frac{\bar{\mu}}{\beta \mathcal{Y}} \dots (11)$$

ซึ่งได้ผลเป็นลบ หรือนัยหนึ่งมีผลหักลบผลของการเปลี่ยนแปลงรายได้จากการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินตราในปีเดียวกัน ผลทวีคูณทั้งสิ้น (total multiplier) จึงเป็น

$$\frac{\partial Y(t)}{\partial M(t)} + \frac{\partial Y(t)}{\partial M(t)} = \frac{1-\bar{\mu}}{\beta \mathcal{Y}} \dots (12)$$

เราอาจหาผลทวีคูณรวมหรือผลทวีคูณระยะยาว (long-run multiplier) นี้ได้โดยตรงจากสมการ (9) ดังนี้

$$\text{ดุลยภาพในระยะยาว } M(t) = M(t-1) = M^*$$

M^* = ปริมาณเงินสมดุล

$$\begin{aligned} \text{จากสมการ (9)} \quad Y(t) &= \frac{1}{\beta\bar{\mu}} [M^* - \bar{\mu} M^*] \\ &= \frac{1-\bar{\mu}}{\beta\bar{\mu}} M^* \end{aligned}$$

$$\text{และผลทวีคูณระยะยาว} \quad \frac{dY(t)}{dM^*} = \frac{1-\bar{\mu}}{\beta\bar{\mu}}$$

ตัวทวีคูณจะมีลักษณะที่แน่นอน (stable) เมื่อ $\bar{\mu} < 1$ ดังจะเห็นได้จากสมการที่(7) ซึ่งเราเขียนได้ใหม่ดังนี้

$$Y(t) = \frac{1}{\beta\bar{\mu}} M(t) - [\bar{\mu} Y(t-1) + \bar{\mu}^2 Y(t-2) + \dots \dots \dots]$$

ซึ่งเป็น final form และ $Y(t)$ จะมีสภาพแน่นอน (stable) เมื่อ $\bar{\mu} < 1$

17.5.2 ข้อโต้แย้งระหว่างหลักการสมการลดกับสมการโครงสร้าง

(REDUCED FORM VS. STRUCTURAL EQUATIONS)

หลักการที่ฟรีดแมนแสดงให้เห็นข้างต้นว่า นโยบายการเงินมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจมาก หากควบคุมปริมาณเงินให้เหมาะสมแล้ว เศรษฐกิจจะเติบโตอย่างมั่นคงด้วย ข้อโต้แย้งต่อทฤษฎีของฟรีดแมน นอกจากจะเป็นหลักทฤษฎีตามที่กล่าวมาในบทที่แล้ว ยังเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ดังนั้น การพิจารณาทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องศึกษาข้อโต้แย้งในด้านเศรษฐกิจอีกด้วย นั่นคือการเปรียบเทียบสมการลด (reduced form) กับสมการโครงสร้าง (structural equations) เคนส์เน้นความสำคัญของโครงสร้าง โดยกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินจะมีผลต่อระดับอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะให้ผลต่อการลงทุนและรายได้ประชาชาติตามผลทวีคูณของการลงทุน

หลักการทั้งสองต่างมีข้อเปรียบเทียบที่แตกต่างกันดังนี้

ข้อดีของ Reduced Form มีดังนี้

- (1) ง่ายต่อการทดสอบทางเศรษฐกิจ ไม่ซับซ้อนมากเท่าสมการโครงสร้าง
- (2) หลีกเลี่ยงปัญหาของการผิดพลาดในการหาข้อมูลสำหรับตัวแปรซึ่งมีมากในสมการโครงสร้าง

ข้อเสียของ Reduced Form มีดังนี้

(1) เนื่องจากสมการลดมีตัวแปรน้อยตัว ดังนั้นจะต้องพิสูจน์ให้ได้แน่ชัดก่อนว่า การอธิบายการเปลี่ยนแปลงรายได้ประชาชาติ (Y) นั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในตัวแปรนั้น ไม่ใช่โดยปัจจัยอื่นที่นอกเหนือจากนั้น

(2) ตัวแปรอิสระ (independent variable) จะมีความอิสระเพียงไร ผลอาจจะย้อนกลับ ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงระดับรายได้มีผลทำให้ปริมาณเงินเปลี่ยนแปลงไป ทิศทางของเหตุและผลจะย้อนทางเดิม โดยตัวอย่างนี้ กล่าวไม่ได้ว่า M เป็นตัวแปรอิสระ

(3) สมการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ อาจไม่ใช่เป็นสมการเส้นตรง เมื่อลดสมการโครงสร้างเหล่านี้ลงมาเป็นสมการเดี่ยวจะให้ผลไม่ดีพอ เพราะถ้ามีสมการที่ไม่ใช่เส้นตรง (non-linear equation) อยู่ด้วยแล้ว ย่อมไม่อาจจะลดลงมาเป็นสมการเดี่ยวได้

(4) สมการลดไม่บอกลักษณะของการเปลี่ยนแปลงใด ๆ (no behavioral message)

(5) การใช้รายได้ถาวร (permanent income : Y^P) ในสมการอุปสงค์เงินตราของฟรีดแมน ซึ่งหาได้จากการเฉลี่ยน้ำหนักของความสำคัญของรายได้ในอดีต (weighted average of past incomes) แล้วนำมาเป็นตัวแปรอิสระในการอธิบายอุปสงค์เงินตรานั้น เป็นวิธีทางคณิตศาสตร์มากกว่าที่จะเป็นเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์

(6) ปัญหาของการตีความ “ปริมาณเงิน” ฟรีดแมนรวมเงินฝากประจำ (time deposits) เข้าไว้ด้วย ทำให้นัยสำคัญของอัตราดอกเบี้ยต่อรายได้ต้องลดลงไป เพราะนัยสำคัญนั้นถูกซ่อนเร้นรวมอยู่ในปริมาณเงินตามความหมายอย่างกว้างดังกล่าว

(7) การใช้สมการลดอาจมีปัญหาด้านวิชาการเศรษฐมิติในลักษณะต่างๆ กัน คือ

(7.1) ปัญหา auto-correlation

(7.2) ปัญหา multi-collinearity กล่าวคือ M และ r มีความสัมพันธ์กัน

(7.3) ปัญหา identification ถ้าการเปลี่ยนแปลงมีผลเกิดจากอุปทานเงินตรา M^s ตลอดก็ย่อมจะสามารถกำหนดเส้นอุปสงค์เงินตราได้ แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงเกิดจากทั้งสองทิศทาง เราย่อมไม่อาจจะกำหนดเส้นใดเส้นหนึ่งได้

ฟรีดแมน ไม่เพียงแต่จะทดสอบทางเศรษฐมิติว่า ปริมาณเงินตรามีอิทธิพลต่อระดับรายได้ประชาชาติเท่านั้น หากยังได้ร่วมกับศาสตราจารย์เดวิด ไมเซลแมน (David Meiselman) ทำการประเมินนโยบายการคลังและนโยบายการเงิน โดยใช้หลักสมการลดว่า นโยบายใดจะมีประสิทธิภาพต่อการควบคุมมากกว่ากัน ซึ่งผลปรากฏว่า ฟรีดแมนและไมเซลแมนได้แสดงให้เห็นว่านโยบายการเงินมีประสิทธิภาพมากกว่า ดังจะกล่าวต่อไป

17.5.3 การประเมินประสิทธิภาพของนโยบายการเงินและนโยบายการคลัง (MONETARY POLICY VS. FISCAL POLICY)

ศาสตราจารย์มิลตัน ฟรีดแมน และศาสตราจารย์เดวิด ไมเซลแมน (David Meiselman) แสดงสมการลดเพื่อใช้ทดสอบประสิทธิภาพของนโยบายการเงินและการคลังดังนี้

$$(1) C = \alpha_0 + \alpha_1 M$$

$$(2) C = \beta_0 + \beta_1 A$$

$C =$ consumption $M =$ money $A =$ autonomous expenditure

ตัวแปร A รวมถึงการใช้จ่ายของรัฐบาลซึ่งแสดงฐานะของนโยบายการคลัง

ลักษณะของสมการดังกล่าวใช้ทดสอบอิทธิพลของปริมาณเงินว่ามีต่อการเปลี่ยนแปลงอุปโภคบริโภค (consumption) อย่างไร ทั้งนี้เป็นหลักการที่แปลงมาจากการทดสอบปริมาณเงินต่อระดับรายได้ เพราะว่าการใช้จ่ายเพื่ออุปโภคบริโภคนั้นขึ้นอยู่กับรายได้ดังนี้

จากสมการแสดงการอุปโภคและบริโภค

$$C = a + bY \quad (C = \text{Consumption})$$

และสมการแสดงอิทธิพลของปริมาณเงินที่มีต่อรายได้ประชาชาติ ($Y = \text{GNP}$)

$$Y = c + dM$$

เพราะฉะนั้น

$$C = (a + bc) + bdM$$

ให้ $a + bc = \alpha_0$ และ $bd = \alpha_1$; $C = \alpha_0 + \alpha_1 M$ ($M = \text{Money}$)

จากการทดสอบข้อมูลของเศรษฐกิจอเมริกา ปรากฏผลว่าสมการ (1) มีผลทางสถิติที่เด่นชัดกว่า ฟรีดแมนและไมเซลแมนจึงสรุปว่า อิทธิพลของปริมาณเงินต่อเศรษฐกิจมีความเด่นชัดกว่าอิทธิพลของการใช้จ่ายของรัฐบาล

ข้อโต้แย้งที่มีต่อการทดสอบของฟรีดแมนและไมเซลแมน เป็นข้อแย้งต่อหลักการสมการลดตั้งที่กล่าวมาในหัวข้อก่อน และข้อโต้แย้งโดยเฉพาะสำหรับการทดสอบนี้คือการตีความ A ของฟรีดแมนและไมเซลแมน A ในสมการของฟรีดแมนและไมเซลแมนประกอบด้วยปัจจัยดังนี้

$$A = I + (G - T) + (X - \text{Im})$$

A = autonomous expenditure I = investment T = tax

G = government expenditure X = exports Im = imports

แต่จะเห็นได้ว่า ภาษีรายได้ (T) และการส่งสินค้าเข้า (Im) นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับระดับรายได้ประชาชาติอยู่แล้ว ดังนี้ $T = tY$; $t = \text{propensity to tax}$

$$\text{Im} = mY; \quad m = \text{income propensity to import}$$

ตัวแปรของทั้งสองจึงไม่ใช่ตัวแปรอิสระ และการนำผลซึ่งเกิดขึ้นแล้วไปทดสอบ จึงอาจทำให้ลบล้างอิทธิพลของ A ที่มีต่อเศรษฐกิจได้

ในประเด็นนี้ Albert Ando, Franco Modigliani และ Thomas Mayer เป็นต้น ต่างใช้ข้อมูลเดิมทดสอบใหม่ โดยการกำหนด A ต่างจากฟรีดแมนและไมเซลแมนแล้วพบว่า A มีอิทธิพลต่อการควบคุมเศรษฐกิจเช่นเดียวกับ M นั่นคือ นโยบายการคลังมีอิทธิพลต่อภาวะเศรษฐกิจ

สำหรับการทดสอบข้อมูลในเศรษฐกิจอังกฤษ A.A. Walters และ C.R. Barrett ได้เสนอผลงานใน *Review of Economics and Statistics* (1966) ได้ผลว่า นโยบาย

การคลังหรือ A ในระหว่างปี ค.ศ. 1878-1963 ยกเว้นระยะเวลาในระหว่างสงคราม มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจเช่นเดียวกับนโยบายการเงิน จึงเห็นได้ว่าการทดสอบผลการประมาณการทางสถิติดังกล่าวนั้นยังไม่อาจยืนยันได้ว่า นโยบายการเงินโดยการควบคุมการเปลี่ยนแปลงปริมาณเงิน ระยะยาวจะมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าการดำเนินนโยบายทางด้านการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดิน หรือในทางตรงข้ามกัน

17.6 อิทธิพลของทฤษฎีการเงินนิยม

ความนิยมในทฤษฎีการเงินนิยมแพร่หลายมากขึ้นในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะ Federal Reserve Banks ต่างถือเป็นแนวทางของการกำหนดนโยบายการเงินในแต่ละรัฐ อิทธิพลของทฤษฎีการเงินนิยมยังได้แพร่หลายต่อไปอีกเมื่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund : IMF) ได้ปรับปรุงขึ้นใช้กับกรณีเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งการค้าต่างประเทศมาก หลักการที่วิวัฒนาการขึ้นใหม่นี้เรียกว่า Polak Model ทั้งนี้เป็นชื่อเรียกเพื่อเป็นเกียรติแก่นาย J.J. Polak เจ้าหน้าที่บริหารของ IMF ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ในการขยายเครดิตภายในประเทศ ซึ่งเกิดจากภาครัฐบาลกีด ภาครัฐบาลกีด เอกชนหรือธุรกิจเมื่อได้รับเครดิตแล้วจะนำไปใช้จ่ายในธุรกรรมต่าง ๆ และส่วนหนึ่งจะใช้เป็นเครดิตเพื่อชำระสินค้าเข้า ทำให้ต้องสูญเสียเงินตราต่างประเทศ ถ้ายังเครดิตภายในประเทศขยายมากเท่าไร โอกาสที่จะสูญเสียเงินตราต่างประเทศย่อมจะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

หลักการของ Polak แตกต่างจากทฤษฎีเงินตรานิยมของฟรีดแมนในส่วนที่สำคัญก็คือ Polak ถือว่า การขยายเครดิตภายในประเทศ (เรียกว่า Domestic Credit Expansion : DCE) คือตัวแปรอิสระที่จะเป็นเครื่องมือในการบริหารนโยบายการเงิน และยังมีนัยหมายถึงว่า ปริมาณเงินในความหมายอย่างกว้าง (ปริมาณเงิน + เงินฝากประจำและออมทรัพย์ซึ่งเรียกว่า M_2) ไม่ใช่ตัวแปรอิสระในระบบ ทั้งนี้จะเห็นได้ดังนี้

จากงบดุลทางการเงินของระบบธนาคารตามที่ได้เรียนมาในบทที่ 3

$$FA + CG (\text{net}) + CP = M_2 + \text{Others} \quad (1)$$

ถ้าให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยรายการอื่น ๆ ยังคงเดิม

$$\text{นั่นคือ } \Delta \text{ Others} = 0$$

$$\text{เพราะฉะนั้น } \Delta \text{ FA} + \Delta \text{ CG (net)} + \Delta \text{ CP} = \Delta \text{ M}_2 \quad (2)$$

$$\text{ตามคำจำกัดความ } \text{DCE} = \Delta \text{ CG (net)} + \Delta \text{ CP}$$

$$\therefore \Delta \text{ FA} + \text{DCE} = \Delta \text{ M}_2 \quad (3)$$

การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์ต่างประเทศ เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของดุลการชำระเงินในแต่ละปี ซึ่ง

$$\text{ดุลการชำระเงิน} = \text{สินค้าออก} - \text{สินค้าเข้า} + \text{เงินทุนเคลื่อนย้ายสุทธิ} \text{ หรือ}$$

$$\text{แทนด้วยเครื่องหมายอักษร } \Delta \text{ FA} = X - \text{Im} + \Delta \text{ K} \quad (4)$$

โดยที่ความต้องการสินค้าเข้าขึ้นอยู่กับฐานะรายได้ (Y) ดังนี้

$$\text{Im} = f(Y) \quad (5)$$

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงปริมาณเงินในความหมายกว้าง (M_2) จึงมีได้อิสระไปจากรายได้ประชาชาติ แต่ DCE ถือเป็นตัวแปรอิสระในด้านการกำหนดนโยบายได้ เพราะรัฐบาลสามารถกำหนดให้การขยายเครดิตในประเทศเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงไรได้ตามความต้องการ

กลไกการทำงานตามหลักทฤษฎีของ Polak Model มีดังนี้

ถ้าเศรษฐกิจเข้าสู่ภาวะสมดุลซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงรายได้และปริมาณเงินแล้วย่อมเกิดสภาพ

$$\Delta Y = \Delta M_2 = 0 \quad (6)$$

$$\text{จากสมการ (3) } \Delta M_2 = \text{DCE} + \Delta \text{ FA}$$

$$\text{ถ้าให้ } \Delta M_2 = 0 \therefore \text{DCE} = -\Delta \text{ FA} \quad (7)$$

$$\text{และโดยที่ } \Delta \text{ FA} = X - \text{Im} + \Delta \text{ K} \quad (8)$$

ตัวแปรสินค้าเข้า (Im) เป็นตัวแปรที่ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงในระบบ (Endogenous Variable) ซึ่งหมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงฐานะการขยายเครดิตในประเทศ (DCE) จะมีผลต่อการนำเข้าในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าการขยายเครดิตในประเทศมีมาก การสั่งสินค้าเข้าจะเพิ่มมากขึ้นด้วย และในที่สุดจะส่งผลให้ดุลการชำระเงินขาดดุลมากยิ่งขึ้น

แทนค่า (8) ในสมการ (7)

$$DCE = -X + Im - \Delta K$$

$$\therefore Im = DCE + X + \Delta K$$

นั่นก็คือ ในภาวะเศรษฐกิจที่สมดุลย์ หากรายได้และปริมาณเงินไม่เปลี่ยนแปลง แล้วการเปลี่ยนแปลงของเครดิตในประเทศกิติ การเปลี่ยนแปลงของมูลค่าส่งออกกิติ และการเคลื่อนย้ายเงินทุนสุทธิกิติ จะมีผลทำให้มูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นทั้งหมด นั่นคือ การขยายเครดิตในประเทศและรายรับจากต่างประเทศจะไหลออกต่างประเทศหมด ปริมาณเงินในประเทศและรายได้ประชาชาติจึงคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง

ในกรณีที่เศรษฐกิจไม่อยู่ในดุลยภาพดังกรณีดังกล่าว การขยายเครดิตกิติรายรับจากสินค้าออกและเงินทุน (สุทธิ) จะมีผลต่อการนำเข้าเป็นบางส่วน ไม่ใช่ทั้งหมดและอีกส่วนหนึ่งจะมีผลเปลี่ยนแปลงรายได้ประชาชาติ

ดังนั้น ทฤษฎี Polak จึงอธิบายได้ตามแบบจำลองดังนี้

$$Im = f(DCE + X + \Delta K)$$

$$Y = g(DCE + X + \Delta K)$$

และโดยที่การเปลี่ยนแปลงของเครดิตจะมีผลต่อการนำเข้าและรายได้ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป นั่นคือ มี time lag

ถ้ากำหนดให้ $Q = DCE + X + \Delta K$

จึงอาจกำหนดแบบจำลองได้ดังนี้

$$Im = a + b_0 Q_t + b_1 Q_{t-1} + b_2 Q_{t-2} + \dots$$

$$Y = c + d_0 Q_t + d_1 Q_{t-1} + d_2 Q_{t-2} + \dots$$

หลักทฤษฎีของ Polak เป็นหลักสมการลดที่สะดวกแก่การกำหนดเป้าหมายและนโยบายการเงิน และเป้าหมายที่สำคัญของหลักทฤษฎีนี้คือ การรักษาเสถียรภาพทางด้านต่างประเทศหรือฐานะความมั่นคงของทุนสำรองระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหน้าที่ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ฟังแนะนำประเทศสมาชิกอยู่แล้ว ความนิยมใช้หลักการนี้จึงมีมาก โดยเฉพาะประเทศที่เป็นลูกหนี้ของ IMF ซึ่งต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ IMF

กำหนดขึ้นและเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการควบคุมการขยายเครดิตในประเทศ (DCE) ให้สอดคล้องกับการรักษาความสมดุลทางด้านต่างประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเงินนิยมยังไม่สิ้นสุด การโต้แย้งและสนับสนุนยังคงดำเนินต่อไป อย่างไรก็ดี ปรัชญาการณดังกล่าวแสดงข้อเท็จจริงได้ประการหนึ่งว่า ทฤษฎีปริมาณเงินได้วิวัฒนาการตัวเองมาไกล ปริมาณเงินยังถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการวิเคราะห์และกำหนดนโยบายการเงินมาก แม้แต่สำนักเศรษฐศาสตร์เคนส์ก็ได้ปฏิเสธความสำคัญของ “ปริมาณเงิน” ความแตกต่างระหว่างสำนักเศรษฐศาสตร์ทั้งสองอยู่ที่ว่า ระดับความสำคัญควรสูงต่ำมากน้อยเพียงไรเท่านั้นเอง

หนังสืออ้างอิง

Friedman, Milton and Schwartz, A. J., *A Monetary History of the United States, 1867-1960* (1960).

Friedman, Milton. *The Optimum Quantity of Money*. Chicago, Ill., Aldine Publishing Company, 1969. (Chapter “The Quantity Theory: A Restatement”).

Friedman, Milton. “The Lag in Effect of Monetary Policy”, *Journal of Political Economy* (October 1961).

Friedman, M. and Meiselman, D. *The Relative Stability of Monetary Velocity and the Investment Multiplier in the United States 1898-1958*. The Commission on Money and Credit, 1964.

Friedman, M. *Essays in Positive Economics*. Chicago Ill.: The University of Chicago Press, 1966.

บทที่ 18

ทฤษฎีเงินเฟ้อ

18.1 ปัญหาของการวัดระดับเงินเฟ้อ

โดยหลักการทั่วไปเงินเฟ้อ (inflation) หมายถึง ภาวะที่ราคาสินค้าเพิ่มขึ้นอันเป็นผลให้ค่าของเงินลดต่ำลง แต่อย่างไรก็ดี ค่าจำกัดความของเงินเพื่อนั้นยังไม่อาจยุติลงเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ยังมีปัญหาทั่ว ๆ ไป ที่จะต้องพิจารณาดังนี้

ปัญหาข้อที่ 1

ระดับราคาอะไรที่เหมาะสมเพื่อการใช้วัดระดับเงินเฟ้อ เพราะตามปกติจะมีดัชนีราคาถึง 3 ชนิด คือ

- ก. ดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index)
- ข. ดัชนีราคาขายส่ง (Wholesale Price Index)
- ค. GDP deflator

ดัชนีทั้ง 3 ประการจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของข้อมูลรายได้ที่ใช้สำรวจในการจัดทำข้อมูล ในกรณีของประเทศไทย ดัชนีทั้งสามมีลักษณะดังนี้

ก. ดัชนีราคาผู้บริโภค เป็นดัชนีที่เหมาะสมเพื่อใช้วัดระดับค่าครองชีพของบุคคลผู้มีรายได้ต่ำและปานกลาง เพราะสินค้าที่ใช้สำรวจเพื่อการจัดทำดัชนีค่าครองชีพ ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่จำเป็นโดยเฉพาะในประเทศไทย การจัดทำดัชนีราคาผู้บริโภคมีจำนวนสินค้าและบริการที่ใช้สำรวจประมาณ 200 รายการ โดยแยกสำรวจออกตามภาคเศรษฐกิจ (ดูตารางหน้า 470 ประกอบ) และสำรวจจากครอบครัวที่มีรายได้ระหว่าง 3,000–60,000 บาทต่อปีเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า สินค้าประเภทนำเข้าจากต่างประเทศมีอยู่น้อยมาก โดยมีมูลค่าเพียงร้อยละ 3 ของยอดรวมรายจ่ายทั้งสิ้น

ข. ดัชนีราคาขายส่ง เป็นดัชนีที่วัดจากราคาซื้อขายกันในตลาดขายส่ง ซึ่งต่างจากดัชนีราคาผู้บริโภค ซึ่งวัดจากราคาขายปลีก ด้วยเหตุนี้ ดัชนีนี้จึงเหมาะที่จะใช้วัดสภาพการเปลี่ยนแปลงในภาวะเศรษฐกิจหรือภาวะธุรกิจมากกว่าภาวะค่าครองชีพ ดัชนีราคาขายส่งนี้จะสะท้อนให้เห็นผลกระทบกระเทือนที่มาจากต่างประเทศ ทั้งด้านการส่งออกและนำเข้า กล่าวคือ ถ้าราคาส่งออกถดถอยตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แรงผลักดันนั้นจะทำให้ราคาขายส่งในประเทศเพิ่มขึ้นด้วย และถ้าราคาสินค้านำเข้าสูง ผลนั้นก็จะปรากฏชัดเจนในดัชนีราคาขายส่ง เพราะการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำดัชนีราคาขายส่งในประเทศไทยนั้น ได้รวมรายการสินค้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ คิดแล้วเป็นถึงร้อยละ 30 ของยอดรายจ่ายทั้งสิ้น ขอบเขตการสำรวจดัชนีราคาขายส่งในประเทศไทย ได้แจกจ่ายตามความสำคัญของผลผลิตในแต่ละภาค โดยมีร้านค้าที่อยู่ในข่าย และรวมยอดสำรวจทั้งสิ้น 890 ร้านค้า (ดูตารางหน้า 471 ประกอบ)

ค. GDP deflator เป็นดัชนีราคาที่มีขอบเขตกว้างที่สุดเมื่อเทียบกับดัชนีทั้งสองข้างต้น เพราะรวมสินค้าและบริการทุกประเภทตามที่ปรากฏในบัญชีรายได้ประชาชาติ ไม่จำกัดว่าจะเป็นสินค้าหรือบริการที่เป็นของเอกชน หรือสาธารณูปโภค แต่ดัชนีราคานี้จะปรากฏตัวเลขล่าช้ากว่าดัชนีอื่น ๆ เพราะต้องใช้เวลาในการประมวลผล ความนิยมใช้เพื่อการวิเคราะห์ภาวะเงินเฟ้อ โดยเฉพาะในระยะสั้นจึงมีน้อย

การเคลื่อนไหวของราคาสินค้าทั้งสามควรจะมีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกัน แต่ในบางปีลักษณะเคลื่อนไหวของดัชนีราคาทั้งสามก็อาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากประเภทสินค้าและขอบเขตการสำรวจต่างกัน แต่โดยทั่วไปลักษณะการเคลื่อนไหวของดัชนีราคาทั้งสามในประเทศไทยมีแนวโน้มคล้ายคลึงกัน

ปัญหาข้อที่ 2

ในการวัดระดับราคานั้น เราดูเพียงการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า การที่ราคาสินค้าแพงขึ้น โดยที่คุณภาพของสินค้าชนิดนั้นได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นในกรณีเช่นนี้ ภาวะการเพิ่มขึ้นของราคาไม่ควรจะสูงเท่าที่ตัวเลขปรากฏ

ตารางแสดงจำนวนรายการในหมวดใหญ่
และหมวดย่อยของดัชนีราคาผู้บริโภคของประเทศไทย

หมวดใหญ่และหมวดย่อย	กรุงเทพ มหานคร	ภาคกลาง และ ตะวันออก	ภาคเหนือ	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ภาคใต้
1. อาหารและเครื่องดื่ม	93	85	83	67	76
1.1 ข้าว แป้ง และผลิตภัณฑ์จากแป้ง	7	6	7	5	4
1.2 เนื้อสัตว์ เป็ด ไก่ และสัตว์น้ำ	30	29	28	20	22
1.3 ผักและผลไม้	30	23	23	20	23
1.4 ไข่และผลิตภัณฑ์นม	5	4	4	4	4
1.5 อาหารที่ชงจากตลาด	10	13	11	9	13
1.6 เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์	9	8	8	7	8
1.7 อาหารสำเร็จรูปขอมานวริโลก	2	2	2	2	2
2. เครื่องนุ่งห่ม	51	45	42	44	42
2.1 ชายและเด็กชาย	19	18	16	18	16
2.2 หญิงและเด็กหญิง	18	14	14	13	13
2.3 ผ้าและบริการตัดเย็บ	14	13	12	13	13
3. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเคหสถาน	42	35	37	39	36
3.1 ที่พักอาศัย	6	6	6	6	6
3.2 เครื่องเรือนและเครื่องใช้ในบ้าน	15	12	13	13	12
3.3 สิ่งใช้ทำความสะอาดในบ้าน	7	6	7	7	6
3.4 ผ้าที่ใช้ในบ้าน	6	5	5	5	5
3.5 ไฟฟ้า เชื้อเพลิง และน้ำประปา	8	6	6	8	7
4. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการตรวจรักษา และบริการส่วนบุคคล	22	17	17	16	16
4.1 การตรวจรักษาพยาบาลและค่ายา	10	8	8	7	7
4.2 บริการส่วนบุคคล	12	9	9	9	9
5. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพาหนะและบริการขนส่ง	10	9	9	8	9
5.1 ยานพาหนะ	6	6	6	5	6
5.2 การขนส่งสาธารณะ	4	3	3	3	3
6. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบันเทิง การอ่าน และการศึกษา	11	9	9	9	9
6.1 การบันเทิง	4	3	3	3	3
6.2 การอ่านและการศึกษา	7	6	6	6	6
7. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยาสูบและเครื่องดื่ม มีแอลกอฮอล์	3	3	3	3	3
รวม	232	203	200	186	191

ตารางแสดงจำนวนร้านค้าส่ง
ที่ทำการส่งราคาขายส่งแยกตามหมวดของสินค้า

ประเภทสินค้า	กรุงเทพ มหานคร	ภาคเหนือ	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ภาคใต้	ภาคกลาง และ ตะวันออก	รวม
1. ผลิตผลเกษตรกรรม	22	28	65	10	27	152
2. อาหาร	36	53	67	14	28	198
3. เครื่องดื่ม	3	16	18	3	9	52
4. สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	19	16	26	—	1	61
5. วัสดุก่อสร้าง	28	22	48	6	8	112
6. เคมีและผลิตภัณฑ์เคมี	24	11	32	10	1	78
7. ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม	3	7	13	1	5	29
8. กระดาษและผลิตภัณฑ์กระดาษ	7	10	13	5	3	38
9. หนังสั้วและผลิตภัณฑ์หนังสั้ว	6	7	13	—	—	26
10. ขางและผลิตภัณฑ์ขาง	7	6	8	—	1	22
11. บรรจุภัณฑ์ขนส่ง	8	—	—	—	—	8
12. เครื่องจักรกลและบริภัณฑ์	24	12	20	—	4	60
13. ผลิตภัณฑ์เบ็ดเตล็ด	25	6	17	4	1	43
รวม	215	184	340	53	88	880

ปัญหาข้อที่ 3

ในกรณีที่มีการควบคุมราคาในเศรษฐกิจ การคำนวณดัชนีราคาควรจะใช้ระดับราคาควบคุมหรือราคาในตลาดมืด? ทั้งนี้เพราะราคาควบคุมอาจต่ำกว่าความเป็นจริง และราคาในตลาดมืดก็อาจสูงเกินความเป็นจริง ปัญหานี้เห็นได้ชัดในกรณีประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2516 ได้มีประกาศควบคุมราคาจำหน่ายปลีกข้าวสารในเดือนกรกฎาคมจนเป็นผลให้เกิดราคาซ้อน ราคาควบคุมต่ำแต่ก็หาซื้อได้ยากและราคาในตลาดมืดสูงมากกว่าราคาควบคุม เนื่องจากการสำรวจดัชนีราคานั้นไม่อาจอ้างอิงราคาตลาดมืดได้ จึงปรากฏว่าดัชนีราคาผู้บริโภคภายหลังการควบคุมราคาข้าวสารลดลงทันทีในเดือนต่อมา คือ เดือนสิงหาคม และ

ยังเป็นที่น่าสังเกตต่อไปด้วยว่า ในการควบคุมราคาข้าวสารครั้งนั้นได้กระทำกันอย่างจริงจัง เฉพาะในกรุงเทพมหานครเท่านั้น ผลจึงปรากฏว่าดัชนีราคาผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร ลดต่ำกว่าดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วประเทศ อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้และยังประกอบ ด้วยเหตุผลอื่น ๆ เช่น การควบคุมราคาสินค้าโดยคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment) และราคาควบคุมนั้นไม่สามารถปรับตามภาวะเงินเฟ้อ นอกจากนี้ ยังขึ้นอยู่กับลักษณะราคาจากโรงงานที่บริหารโดยรัฐและเอกชน เช่น ราคากระดาษมี 2 ราคา คือ ราคากระดาษจากโรงงานผลิตกระดาษบางปะอิน จำหน่ายให้แก่รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจใน ราคาต่ำกว่าราคากระดาษในท้องตลาด หากราคาดังกล่าวนำไปใช้คำนวณดัชนีก็จะเป็นอีก สาเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราเงินเฟ้อถูกกดให้ต่ำกว่าอัตราเงินเฟ้อที่ควรจะเป็น อัตราเงินเฟ้อใน ประเทศไทยในระยะของปี พ.ศ. 2516-2517 นั้น ส่วนหนึ่งจึงเป็นอัตราเงินเฟ้อควบคุม (suppressed inflation) ไม่ใช่อัตราเงินเฟ้อเสรี (open inflation)

ปัญหาข้อที่ 4

การที่ผลผลิตล้มเหลวลงเนื่องมาจากอุปสงค์หรือภาวะผันแปรทางธรรมชาติ เช่น ฝนไม่ตก น้ำท่วม สงคราม แผ่นดินไหว จนเป็นผลให้ราคาสูงขึ้นอย่างฉับพลัน ในกรณี นี้จะเรียกว่าเงินเฟ้อได้เพียงใด เพราะปัญหาราคาสินค้าแพงดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่อาจจะช่วยได้ และไม่ใช่อันเนื่องมาจากอุปสงค์ส่วนเกิน (excess demand) ใน เศรษฐกิจ เช่น ในกรณีของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2516 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการ เก็บเกี่ยวข้าวล้มเหลวในปี พ.ศ. 2515 และอีกส่วนหนึ่งมาจากวิกฤติการณ์ทางด้านเงินตรา ระหว่างประเทศและปัญหาราคาน้ำมัน ดังนั้น ปัญหาเงินเฟ้อตามสาเหตุเศรษฐกิจปกติจึง อาจไม่สูงดังที่ปรากฏ ในกรณีดังกล่าวมีบางท่านพยายามประดิษฐ์ศัพท์ขึ้นใหม่ใช้เรียก ภาวะนี้ว่า Crisisflation

ปัญหาข้อที่ 5

ถ้าระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นโดยที่ประชาชนทั่วไปคาดคะเนไว้ล่วงหน้าอย่างถูกต้อง ผลกระทบกระเทือนย่อมจางน้อยลงไปเนื่องจากคนทั่วไปเตรียมตัวรับสถานการณ์ดังกล่าว ในกรณีเช่นนี้ภาวะเงินเฟ้อนั้นก็ไม่น่าเป็นปัญหาถึงขนาดตามตัวเลขที่ปรากฏ

การที่ระดับราคาเพิ่มสูงขึ้น จึงไม่ใช่ปัญหาเงินเพื่อเสมอไป ตามเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่อย่างไรก็ดี เราคงไม่อาจปฏิเสธได้ในกรณีที่ระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดหย่อน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นอย่างไร หรือประชาชนจะสามารถคาดคะเนเงินเพื่อมาก่อนหรือไม่ ภาวะการณ์เช่นนั้นจะต้องเป็นปัญหาเงินเพื่ออย่างไม่ต้องสงสัย ด้วยเหตุนี้เอง นิยามของเงินเพื่อในกรณีทั่วไปจึงน่าจะเป็น “ภาวะราคาสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง” (a sustained upward trend in the level of prices)

18.2 ลักษณะของเงินเพื่อ

การพิจารณาสาเหตุของเงินเพื่ออาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการที่สำคัญคือ

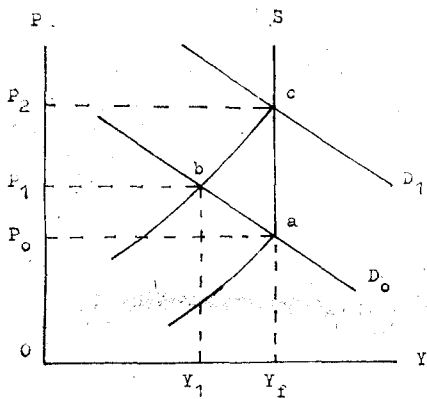
(1) เงินเพื่ออันเกิดจากสาเหตุผลักดันของต้นทุน (Cost-Push Inflation) เป็นภาวะเงินเพื่อที่เกิดขึ้นจากภาวะต้นทุนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น การเรียกร้องค่าจ้างของสหภาพกรรมกรและ/หรือนักธุรกิจเพิ่มกำไรมากเกินไปมากเกินควร (profit push) นอกจากนี้ อาจเกิดจากภาวะผันแปรทางธรรมชาติและวิกฤติการณ์เศรษฐกิจหรือการเมืองทำให้อุปทานหดตัวลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดช่องว่างระหว่างอุปสงค์กับอุปทานมาก และสร้างสถานการณ์อื่น ๆ เช่น การกักตุน การค้ากำไรเกินควร การเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างเงินเดือน และในที่สุดต่างผลักดันให้ราคาสินค้าสูงขึ้น

(2) เงินเพื่ออันเกิดจากสาเหตุของอุปสงค์ (Demand-Pull Inflation) เป็นลักษณะเงินเพื่อที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขยายอุปสงค์รวดเร็วจนเกินกว่าอุปทาน จะสนองตอบทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายงบประมาณขาดดุลมากเกินไป หรือนโยบายการเงินผ่อนคลายเป็นขอบเขต

อย่างไรก็ดี ภาวะการเปลี่ยนแปลงจนเกิดปัญหาการเงินเพื่อนั้นมักจะต้องมีเหตุตอบสนองร่วมกัน เมื่อมีแรงดัน (push) ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ราคาสินค้าสูงขึ้น ย่อมจะหมายถึงว่าในเศรษฐกิจมีแรงดึง (pull) ตอบสนองอยู่ด้วย จึงทำให้อุปสงค์สูงขึ้นได้ และถ้าหากมีแรงดึงมาก่อนก็มักจะสร้างปฏิกิริยาแรงดันตามมา เช่น การเรียกร้องขึ้นค่าจ้างเงินเดือน ด้วยเหตุนี้จึงได้กำหนดให้มีเงินเพื่อผสม (mixed inflation) ขึ้นอีกประเภทหนึ่ง

ลักษณะเงินเพื่อสามารถอธิบายได้ตามหลักทฤษฎีดังต่อไปนี้

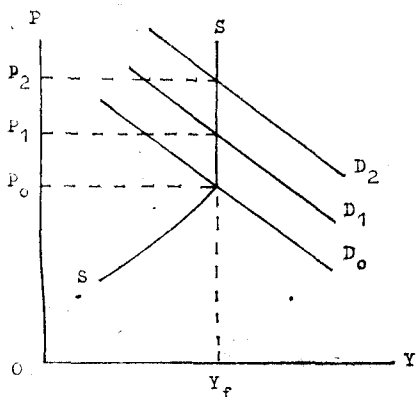
1. เงินเพื่อเกิดจากแรงดันของต้นทุน (Cost-Push Inflation) แรงดันอันเกิดจากการเรียกร้องค่าจ้างที่ดี ลักษณะตลาดมีการผูกขาดที่ดี มีผลทำให้เส้นอุปทานเคลื่อนสูงขึ้นไปจาก S_0 เป็น S_1 และตัดกับเส้นอุปสงค์ D_0 ที่ b ระดับราคาจะเพิ่มขึ้นเป็น P_1

การผลิตประชาชาติ Y จะอยู่ที่ Y_1 ซึ่งต่ำกว่าระดับเป้าหมายที่มีการจ้างงานเต็มอัตรา (Y_F) ดังนั้น ในกรณีนี้ถ้าต้องการรักษาการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อไปตามเป้าหมาย Y_F ก็จะต้องขยายอุปสงค์มากขึ้น นั่นคือ อุปสงค์จะเคลื่อนจาก D_0 เป็น D_1 ตัดเส้นอุปทาน S_1 ที่จุด c โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเท่ากับ Y_F

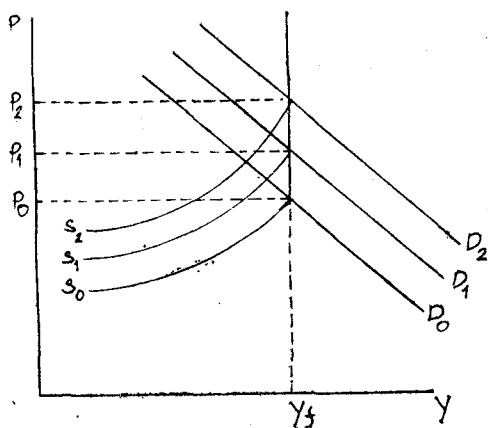
ปัญหาที่นักเศรษฐศาสตร์จะต้องตอบอยู่เสมอสำหรับกรณีนี้ก็คือนักเศรษฐกิจจะยอมรับอัตราเงินเฟ้อในระดับใด ถ้าเห็นว่าการปล่อยให้ระดับราคาสินค้าเพิ่มจาก P_0 เป็น P_1 เลย จะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทั้งเศรษฐกิจและการเมือง ให้นำหนักนโยบายก็ย่อมต้องเป็นการควบคุมอุปสงค์เพื่อชะลอเงินเฟ้อไม่ให้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าเห็นว่าการขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจควรเป็นเป้าหมายสำคัญมากกว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจถึง Y_F ก็ต้องยอมรับภาวะเงินเฟ้อถึงระดับ P_2 ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาที่จะต้องเลือกภาวะที่ไม่ให้ผลร้ายมากเกินไป และไม่มุ่งหวังแต่ผลดีจนเป็นอันตรายด้านอื่น นั่นคือภาวะการเลือกแลกเปลี่ยน (trade off) ระหว่างเงินเฟ้อกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ และด้วยเหตุนี้เองในระยะที่มีปัญหาเงินเฟ้อรัฐบาลทั่วไปมักจะดำเนินนโยบายที่เรียกว่า Incomes and Prices Policy หรือนโยบายเลือกแลกเปลี่ยนนั่นเอง ถ้าหากมีเงินเฟ้อเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับทุกข์ยากคือผู้มีรายได้น้อยได้ประจำซึ่งไม่สามารถขยายฐานะได้ตามอัตราเงินเฟ้อ จึงต้องมีนโยบายปรับปรุงช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ ทั้งนี้เพื่อยอมให้เงินเฟ้อเกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่ง เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางผลผลิต

2. เงินเพื่อเกิดจากแรงดึงของอุปสงค์ (Demand-Pull Inflation) เมื่อกำลังการผลิตได้ดำเนินอย่างเต็มที่ตามกำลังงานในประเทศ ซึ่งแสดงด้วยส่วนตั้งฉากกับแกนนอนของเส้น S ถ้าหากอุปสงค์ในประเทศอันเกิดจากการใช้จ่ายอุปโภคบริโภค

(consumption) และการลงทุน (investment) เท่ากับ D_0 แล้ว เศรษฐกิจจะอยู่ในดุลยภาพระดับราคา P_0 แต่ถ้าหากการใช้จ่ายอุปโภคบริโภค การลงทุนในประเทศอันจะเกิดจากรัฐบาลกีดกันหรือ เอกชนกีดกันทำให้อุปสงค์เพิ่มมากขึ้นถึง D_1 หรือ D_2 แล้วระดับราคาจะเพิ่มขึ้นจาก P_0 เป็น P_1 และ P_2 ตามลำดับ โดยผลิตภัณฑ์มวลรวม ประชาชาติไม่เพิ่มขึ้น

3. เงินเพื่อผสม (Mixed Inflation) เป็นลักษณะของเงินเพื่อที่เกิดขึ้นทั้งสองสาเหตุ คือ สาเหตุจากแรงดึงและแรงดันตามรูปข้างซ้ายมีนั้นคล้ายกับรูปที่ 1 ข้างต้น แต่ลักษณะเงินเพื่อตามรูปที่ 3 นี้ การเคลื่อนไหวของเส้นอุปทานจาก S_0 เป็น S_1 และ S_2 นั้น ปรากฏว่าไม่เท่ากัน แต่ช่วยเคลื่อนไหวในระยะใกล้ระดับการจ้างงานเต็มอัตรา

(Y_f) กว้างขึ้น นั่นคือ ในระยะที่เศรษฐกิจ ใกล้กับภาวะการจ้างงานเต็มอัตรามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าอันเนื่องมาจากแรงดึงและแรงดันร่วมกันจะยิ่งเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะการเรียกร้องค่าจ้างแรงงานจะมีมากขึ้น คนงานอยู่ในฐานะที่จะต่อรองได้มาก เพราะอยู่ในภาวะใกล้การจ้างงานเต็มอัตรา และ นายจ้างยังไม่สามารถเปลี่ยนคนงานได้อีกด้วย

นอกจากนี้ เงินเพื่อยังอาจเกิดขึ้นจากวิกฤติการณ์ เช่น การเปลี่ยนค่าเงินหรือ วิกฤติการณ์น้ำมัน ดังเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2516 จึงมีผู้บัญญัติศัพท์ขึ้นเรียกภาวะเงินเฟ้อ จากสาเหตุนี้ว่า Crisisflation แต่อย่างไรก็ดี เงินเฟ้อในลักษณะดังกล่าวก็จะต้องเกิดผล ผ่านทางลักษณะการผลักดันจากต้นทุนหรือจากแรงดึงของอุปสงค์อยู่เสมอ

18.3 สาเหตุของเงินเฟ้อ

(ก) เงินเฟ้อเกิดจากแรงดึงของอุปสงค์ (Demand Inflation) การวิเคราะห์ เงินเฟ้อที่เกิดจากอุปสงค์นี้พิจารณาได้ 2 วิธี คือ

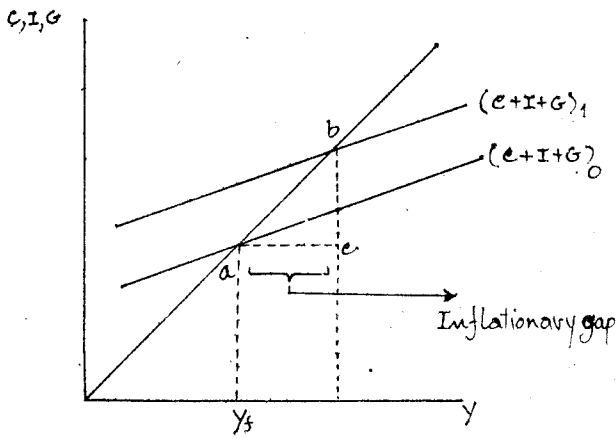
(1.1) วิเคราะห์โดยทฤษฎีปริมาณเงิน (Quantity Theory Approach)

(1.2) วิเคราะห์โดยทฤษฎีเคนส์ (Keynesian Approach)

(1.1) การวิเคราะห์โดยทฤษฎีปริมาณเงินนั้น ตามแนวความคิดของทฤษฎี คลาสสิก (ดูทฤษฎีการเงินคลาสสิก) การขยายปริมาณเงินในอัตราที่รวดเร็วจะมีผลทำให้ ระดับราคาสินค้าแพงขึ้น เพราะทฤษฎีคลาสสิกตั้งสมมติฐานว่า การผลิตหากขยายตัว เต็มที่แล้วและอัตราหมุนเวียนเปลี่ยนมือ (velocity) ยังไม่เปลี่ยนแปลง ระดับราคาสินค้า ย่อมเปลี่ยนไปในอัตราเดียวกันกับปริมาณเงิน ปริมาณเงินจึงเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งต่อการ เปลี่ยนแปลงระดับราคา แนวความคิดเดิมของคลาสสิกที่กล่าวมานี้ ไม่ได้อธิบายกลไกการ เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ต่อมาได้มีวิวัฒนาการแนวความคิดทฤษฎีปริมาณเงินขึ้นใหม่ เรียกว่า แนวความคิดของสำนักชิคาโก ซึ่งจะกล่าวต่อไปภายหลัง

(1.2) การวิเคราะห์โดยทฤษฎีเคนส์ เคนส์ได้หันเหความสำคัญมายังการ ใช้จ่าย ซึ่งเคนส์อธิบายว่าการใช้จ่ายในเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัจจัยที่สร้างอุปสงค์หรือความ ต้องการสินค้าและบริการในเศรษฐกิจ ได้แก่ รายจ่ายอุปโภคบริโภค (Consumption : C) รายจ่ายลงทุน (Investment : I) และรายจ่ายของรัฐบาล (Government expenditure : G)

ถ้าหากว่าเศรษฐกิจใช้แรงงานและทรัพยากรเพื่อการผลิตอย่างเต็มที่แล้ว (full employment) นั่นคือ ระดับการผลิตประชาชาติอยู่ที่ Y_f และการใช้จ่ายในเศรษฐกิจซึ่ง ได้แก่อุปสงค์ที่มีผล (effective demand) ทั้งสิ้น $(C + I + G)$ เท่าเทียมกับปริมาณการ ผลิตแล้ว เศรษฐกิจก็จะสมดุลและไม่เกิดปัญหา แต่ถ้าปรากฏว่าการใช้จ่ายในเศรษฐกิจ

มีปริมาณสูงมากเกินปริมาณผลิตภัณฑ์ที่จะสนองตอบแล้ว ในสภาพเช่นนี้ จะเกิดภาวะอุปสงค์เกิน (เท่ากับ ac ตามรูป)

อุปสงค์ส่วนเกินนี้จะสร้างแรงผลักดันให้ราคาสินค้าต่าง ๆ เพิ่มขึ้น จึงเรียกว่า ช่องว่างแห่งเงินเพื่อ (inflationary gap) ตั้งเส้น $(C + I + G)_1$

(ข) เงินเพื่อเกิดจากอุปทาน (Supply Inflation) หรือเงินเพื่อเกิดจากแรงดันของต้นทุน

เนื่องจากเงินเพื่อลักษณะนี้ พิจารณาจากด้านผู้ขายสินค้า จึงอาจเรียกว่าเงินเพื่อจากผู้ขาย (sellers' inflation) เงินเพื่อที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของต้นทุนการผลิตนี้มีสาเหตุได้ต่าง ๆ ดังจะอธิบายต่อไป

(2.1) เงินเพื่อจากการเพิ่มค่าจ้างแรงงาน (wage-push inflation)

ความกดดันอันเกิดจากการเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างแรงงานนั้น ปกติมีมากในประเทศที่สหภาพกรรมกรเข้มแข็ง สหภาพกรรมกรจะเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรองเรียกร้องให้เพิ่มค่าจ้างด้วยวิธียื่นเงื่อนไขหรือการนัดหยุดงาน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในประเทศนั้นมักมีการนัดหยุดงานอยู่บ่อยครั้ง เช่น การนัดหยุดงานของคณงานเหมืองถ่านหิน คณงานท่าเรือ คณงานรถไฟ เป็นต้น การเรียกร้องเพิ่มค่าแรงนั้นจะมีประสิทธิผลเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับภาวะอุปสงค์ และอุปทานของแรงงานและสภาพของตลาดแรงงาน

พิจารณาจากภาวะอุปสงค์แรงงาน (demand for labour) แรงงานที่จะมีอำนาจในการต่อรองเรียกร้องค่าจ้างได้มากคือ แรงงานที่มีความยืดหยุ่นอุปสงค์ (demand elasticity) ต่ำ เช่น แรงงานที่มีความสามารถพิเศษ ผู้ว่าจ้างงานไม่สามารถที่จะปลดปล่อยคณงานออกแล้วจ้างคณงานใหม่ได้แทน ในกรณีเช่นนี้การเรียกร้องมักจะมีอำนาจ

ต่อรองได้ดีกว่า นอกจากนั้นแล้วแรงงานในตลาดสินค้าที่มีอำนาจผูกขาด (oligopolistic market) จะสามารถต่อรองเรียกร้องเพิ่มค่าแรงได้มากกว่าแรงงานในตลาดสินค้าที่มีการแข่งขัน เนื่องจากผู้ผลิตซึ่งหมายถึงผู้ว่าจ้างงาน สามารถผลักราคาค่าจ้างที่เพิ่มขึ้นให้แก่ผู้อุปโภคบริโภค โดยการเพิ่มราคาให้สูงขึ้น

อย่างไรก็ดี ในตลาดที่มีการแข่งขันถ้าหากสหบาลกรรมกรเข้มแข็งก็สามารถต่อรองเรียกร้องค่าจ้างได้เช่นกัน และถ้าหากกำไรของนักธุรกิจมีมาก นักธุรกิจหรือผู้ว่าจ้างงานก็สามารถรับภาระการเพิ่มค่าจ้างไปได้บ้าง อัตราเพิ่มของราคาสินค้าจะน้อยกว่าอัตราเพิ่มค่าจ้าง

พิจารณาจากอุปทานแรงงาน (supply of labour) ซึ่งหมายถึง ผู้รับจ้างงาน ในการเรียกร้องเพิ่มค่าแรงนั้น โดยทั่วไปมีเหตุผลที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ก. ค่าครองชีพ ถ้าระดับราคาสินค้าทั่วไปแพงขึ้น ทำให้ผู้รับจ้างงานเกิดความรู้สึกว่าความเป็นอยู่อดัดขัดสน จึงมีการดิ้นรนเรียกร้องค่าแรงเพิ่มขึ้น สาเหตุนี้นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดของการเรียกร้อง

ข. ภาวะของธุรกิจนั้น ๆ ถ้าคนงานเริ่มตระหนักว่าธุรกิจที่ตนทำอยู่สามารถจำหน่ายได้สูงและมีการเพิ่มกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นและประสิทธิภาพการผลิตดีขึ้น ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงว่า ธุรกิจมีกำไรมากขึ้น คนงานย่อมจะเรียกร้องให้เพิ่มค่าแรงของตนขึ้นเพื่อแบ่งปันผลกำไรจากผู้ผลิตเป็นค่าตอบแทนกำลังผลิตของตนที่เพิ่มขึ้น ในภาวะเช่นนี้ดังได้กล่าวแล้ว ว่าถ้าเป็นตลาดสินค้าที่มีลักษณะผูกขาดผู้ผลิตจะสามารถผลักราคาไปยังผู้อุปโภคบริโภคด้วยการเพิ่มราคาสินค้าได้มาก แต่ถ้าหากว่าเป็นตลาดที่มีการแข่งขันกับบริษัทอื่นมากผู้ผลิตอาจจะต้องยอมรับภาระนั้นไว้ด้วยการลดกำไรของตนลง และ/หรือ พยายามเพิ่มอำนาจการผลิตของคนงานให้ดีขึ้นอีก ดังนั้น เงื่อนไขในการเจรจาตกลงระหว่างกันก็คือ ฝ่ายผู้ว่าจ้างมักจะกำชับให้คนงานทำงานให้มากขึ้น ภายหลังได้รับการเพิ่มค่าจ้างแล้วเสมอ

ค. การเปรียบเทียบค่าจ้างกับบริษัทอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน คนงานจะรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับค่าจ้างที่ยุติธรรม เมื่อรู้ว่าคนงานอีกแห่งหนึ่งซึ่งทำการผลิตสินค้าชนิดเดียว

กันแต่ได้รับอัตราค่าจ้างสูงกว่า หรือแม้แต่ว่าประเภทสินค้าจะแตกต่างกันก็ตาม แต่ถ้าวุฒิ
ของคณงานเท่ากัน เมื่อได้รับอัตราค่าจ้างต่างกัน ก็ทำให้เป็นช่องทางให้มีการเรียกร้องได้
ดังนั้นถ้าพิจารณาในระยะยาวแล้วเศรษฐกิจที่มีอัตราค่าจ้างแตกต่างกันมากย่อมเป็นช่องทาง
ให้เกิดการเรียกร้องเพิ่มค่าจ้าง อันจะเป็นผลผลักดันให้เกิดเงินเฟ้อขึ้นได้

(2.2) เงินเพื่อเกิดจากการเพิ่มกำไร (profit-push inflation) เป็น
ลักษณะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นเนื่องจากนักธุรกิจจួយโอกาสเพิ่มกำไรให้มากขึ้นเมื่อเกิดภาวะขาด
แคลน หรือเพราะมีอำนาจผูกขาด แต่แรงผลักดันโดยวิธีเพิ่มกำไรนี้เป็นไปได้น้อยใน
ประเทศที่สหบาลกรรมกรเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะการเพิ่มราคาสินค้าเพื่อหากำไรมากขึ้นนั้นจะ
ทำให้คณงานเริ่มตระหนักว่าค่าจ้างของตนต่ำเกินไป ควรได้รับการปรับปรุงให้สูงขึ้น นอก
จากนั้น การเพิ่มกำไรยังเป็นการกระทำที่ไม่บ่อยครั้ง ผลต่อเนื้อจึงมีน้อยกว่าการเรียกร้อง
เพิ่มค่าแรง

(2.3) Markup Pricing ในภาวะตลาดที่ความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีความกดดันทางด้านราคาสินค้า เช่น วัตถุดิบมีราคาแพง หรือมีการเรียกร้อง
ค่าจ้างเพิ่มขึ้น นักประกอบการจะพยายามรักษากำไรสูงสุดของตนไว้ด้วยการลดการจ้างงาน
และลดปริมาณการผลิตลง ทำให้อุปทานไม่เพียงพอที่จะสนองอุปสงค์ในตลาดสินค้านั้น ๆ
ราคาจะเพิ่มขึ้นสูงชดเชยต้นทุนที่เพิ่มขึ้น ยิ่งกว่านั้นบางกรณีราคายังอาจเพิ่มในอัตราที่
รวดเร็วกว่าการเพิ่มของต้นทุนอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่ผู้ผลิตจួយโอกาสเพิ่มราคามาก
เกินเหตุ เมื่อตลาดมีความต้องการสูง หรือสินค้าขาดแคลนอย่างกระหน่ำ

18.4 ปัญหาในการบอกลักษณะเงินเฟ้อ

ตามที่ได้อธิบายมาข้างต้นนั้น เงินเฟ้อแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ
เงินเฟ้อเกิดจากแรงดันของต้นทุน (cost-push) และเงินเฟ้อเกิดจากแรงดึงของอุปสงค์
(demand-pull) แต่ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้วการแยกลักษณะเงินเฟ้อทำได้ยาก ทั้งนี้
เพราะแต่ละฝ่ายต่างมีเหตุผลที่จะสนับสนุนความเชื่อของตนเสมอ ดังนี้

(ก) ฝ่ายที่เชื่อว่าเงินเฟ้อไม่ได้เกิดจากแรงดันของต้นทุน

นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายนี้ต่างมีเหตุผลของตนว่า การเพิ่มขึ้นของต้นทุนจะมีผลผลักดันให้ราคาสินค้าแพงขึ้นโดยธุรกิจนั้นไม่ผิดเคืองไต้่นั้น ย่อมหมายถึงว่า ตลาดยังมีอำนาจซื้ออยู่มาก มิเช่นนั้นแล้วแรงดันของต้นทุนจะไม่บังเกิดผล ถ้าไม่มีแรงดึงของอุปสงค์มาดึงให้ราคาสูงขึ้น เพราะถ้าปราศจากแรงดึงเสียแล้วสินค้าย่อมจำหน่ายไม่ได้ เศรษฐกิจย่อมเกิดการผิดเคืองมากกว่าจะเกิดเงินเฟ้อ

โดยนัยของความคิดดังกล่าวนี้ สามารถวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าการเรียกร้องค่าแรงเพิ่มขึ้นก็ดี การเพิ่มกำไรมากขึ้นก็ดี จนเป็นผลผลักดันให้ราคาสูงขึ้นนั้นมักจะทำให้เครดิตและปริมาณเงินในเศรษฐกิจขยายตัว ถ้าสหบาลกรรมกรหรือนักธุรกิจเกรงว่าการเรียกร้องดังกล่าวจะทำให้รัฐบาลใช้นโยบายรัดเข็มขัดทางเครดิตและการคลัง จนทำให้ภาวะเศรษฐกิจผิดเคือง แรงงานถูกปลดปล่อยให้ว่างงานและการค้าไม่คล่อง สหบาลกรรมกรและนักธุรกิจย่อมลงใจที่จะสร้างแรงดันให้ราคาสินค้าสูงขึ้น ในระดับของเจ้าหน้าที่ผู้กำหนดนโยบายการเงิน และการคลังเอง ก็ย่อมคำนึงถึงจังหวะและความหนักเบาในการรัดเข็มขัดเพื่อมิให้เศรษฐกิจต้องตกต่ำจนเกิดการว่างงานมากขึ้น และขณะเดียวกันจะต้องควบคุมมิให้แรงดัน (cost-push) เพิ่มราคามากจนเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพอีกด้วย

(๗) ฝ่ายที่เชื่อว่าเงินเฟ้อไม่ได้เกิดจากแรงดึงของอุปสงค์

นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายนี้ต่างอธิบายเหตุผลสนับสนุนความเชื่อนี้ว่า ตามทฤษฎีราคาสินค้าซึ่งอธิบายว่า ราคาสินค้าจะเปลี่ยนตามภาวะอุปสงค์และอุปทาน หากอุปสงค์มากเกินไปอุปทาน แรงดึงจะมีผลจนทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น หลักการนี้จะเป็นไปได้ถ้าหากภาวะของตลาดมีการแข่งขันสมบูรณ์ ระดับราคาปรับตัวโดยเสมือนหนึ่งมีมือวิเศษที่มองไม่เห็น (invisible hand) ในสภาพเช่นนี้นักธุรกิจไม่ใช่ผู้มีอำนาจเรียกร้องหรือกำหนดราคา แต่เป็นผู้ที่คอยรับผลจากราคาที่เปลี่ยนไปตามอำนาจของตลาดเท่านั้น แต่ในสภาวะที่เป็นจริงตลาดไม่มีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ (perfectly competitive market) ดังกล่าว นักธุรกิจจะเป็นผู้มีอำนาจกำหนดและเรียกร้องราคาเอง ไม่ได้มีมือวิเศษใดๆ คอยบงการ ดังนั้นราคาที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากความตั้งใจของผู้ผลิตหรือผู้ค้าที่กำหนดให้เพิ่มขึ้นมากกว่าที่จะเป็นผลจากผู้ซื้อไปดึงราคาให้สูงขึ้น

ความคิดเห็นของฝ่ายหลังนี้ ดูจะหนักแน่นในภาวะของตลาดที่ขาดระเบียบหรือมีการผูกขาด ราคาสินค้าจึงถูกกำหนดขึ้นตามใจชอบของผู้ผลิตและผู้ค้า ด้วยเหตุนี้สาเหตุจึงควรเป็นผลมาจากแรงดัน (ของกำไร) มากกว่าแรงดึงของอุปสงค์นั่นเอง

โดยนัยความเชื่อดังกล่าวนี้ย่อมทำให้นโยบายที่จะแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อมักจะมุ่งไปในทางที่จะจัดระเบียบของตลาดให้ดีขึ้น และใช้มาตรการเพื่อผ่อนคลายแรงดันของต้นทุน

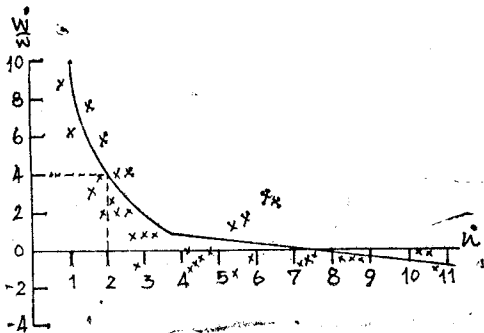
การขัดแย้งในสาเหตุทั้งสองดังกล่าวข้างต้นนั้น ยากที่จะพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน บางกรณีแม้ว่าจุดเริ่มต้นมีสาเหตุมาจากแรงดันจากอุปทาน แต่ในระยะต่อมากการขยายเครดิตและการใช้จ่ายจากรัฐบาลเพิ่มขึ้นมากจนอาจจะทำให้เกิดแรงดึงของอุปสงค์ ทำให้เงินเฟ้อยิ่งเพิ่มขึ้น และสาเหตุทั้งสองจะทำงานร่วมกันไปจนเกิดภาวะเงินเฟ้อต่อเนื่องกันไป (spiral inflation) ที่มีทั้งแรงดึงและแรงดันไปพร้อมกัน ซึ่งสร้างปัญหาเงินเฟ้อให้รุนแรงยิ่งขึ้น

18.5 ทฤษฎีเงินเฟ้อในยุคใหม่

ก. Phillips Curve

อาจกล่าวได้ว่า ยุคใหม่ของทฤษฎีเงินเฟ้อเริ่มต้นภายหลังผลงานของนักเศรษฐศาสตร์ A.W. Phillips ผู้ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราเพิ่มของค่าจ้างและอัตราการว่างงานในอังกฤษ ด้วยวิธีพลอตกราฟข้อมูลระหว่างปี ค.ศ. 1861-1957 ดังนี้

ให้แกนตั้ง (y) แทนอัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยของค่าจ้าง (ต่อปี) และให้แกนนอน (x) แทนอัตราการว่างงานเฉลี่ย

$\frac{\dot{W}}{W}$ = อัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยของค่าจ้าง (ร้อยละต่อปี)

U = อัตราการว่างงานเฉลี่ย (ร้อยละต่อปี)

Phillips อธิบายภาวะการจ้างงานโดยเปรียบเทียบกับตลาดสินค้าว่า ถ้าอุปสงค์สูงกว่าอุปทาน ราคาสินค้าจะเพิ่มขึ้น และราคาจะเพิ่มขึ้นมากและรวดเร็วถ้าอุปสงค์ส่วนเกิน (excess demand) เพิ่มขึ้นมากและรวดเร็ว ในภาวะที่อุปสงค์ต่ำกว่าอุปทาน ราคาจะลดลง ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าความต้องการแรงงานสูง มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ทำให้คนงานที่จะว่างงานมีน้อย โอกาสที่คนงานทั่วไปจะเล็งเห็นว่าตนมีอำนาจในการเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มขึ้นได้มาก ยิ่งคนว่างงานน้อยลงมากเท่าใด อัตราค่าจ้างที่จะเรียกร้องเพิ่มขึ้นก็จะได้มากขึ้นเท่านั้น ดังกราฟที่ลากขึ้นตามข้อมูลของอังกฤษในหน้า 481 ซึ่งอธิบายได้ว่า ถ้าอัตราการว่างงานลดลงต่ำมากเท่าใด เช่นที่ 2% การเรียกร้องค่าจ้างจะสามารถเพิ่มขึ้นได้สูงถึง 4% แต่ถ้าอุปสงค์ในตลาดแรงงานมีไม่มากนักทำให้มีการว่างงานมาก เช่นที่ 5% การเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างตามสถิติแล้วมีเพียงไม่ถึง 1% ยิ่งมีการว่างงานมากขึ้น เช่น ถึง 10% อัตราการเพิ่มค่าจ้างกลับมีค่าเป็นลบไป ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างมีลักษณะที่จะเพิ่มได้ในอัตราเร็วยิ่งขึ้นในภาวะที่การว่างงานมีอัตราต่ำ เช่น ในระดับการว่างงาน 0-2% อัตราเพิ่มของค่าจ้างมีลักษณะตั้งชันมาก แต่ในระยะเวลาที่การว่างงานมีอัตราสูงเช่น ตั้งแต่ 4% ขึ้นไป ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอัตราค่าจ้างจะมีลักษณะราบ ซึ่งหมายถึงอัตราเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างในระยะนี้เมื่อเทียบกับอัตราการว่างงานแล้วช้าลง ปรากฏการณ์เช่นนี้คล้ายคลึงกับการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า และด้วยพฤติกรรมดังกล่าว Phillips จึงเชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราการเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างและอัตราการว่างงานจึงไม่ใช่เส้นตรง แต่เป็นสมการลักษณะดังนี้

$$\frac{\dot{W}}{W} + a = b u^c \dots\dots\dots(1)$$

a, b, c คือ สัมประสิทธิ์คงที่

แปลงสภาพสมการได้ดังนี้

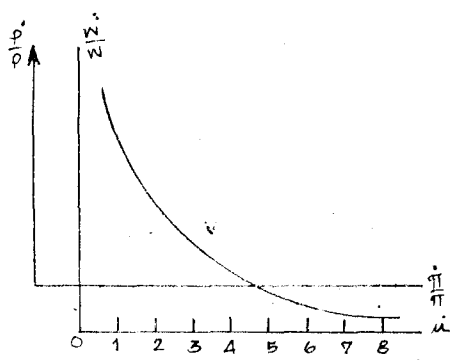
$$\log \left(\frac{\dot{W}}{W} + a \right) = \log b + c \log u \dots\dots\dots(2)$$

ซึ่งจะพลอตได้ตามรูปข้างต้น

พฤติกรรมข้างต้นมีความเป็นจริงในเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในระยะที่เศรษฐกิจมีความตึงเครียด การผลิตขยายตัวมาก การว่าจ้างงานย่อมจะต้องเพิ่มขึ้นและทำให้อัตราการว่างงานลดลงในภาวะเช่นนี้ คนงานจะอยู่ในฐานะดีและสามารถเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างของตน

และนักประกอบการ (ผู้บริหาร) มีแนวโน้มที่จะโอนอ่อนผ่อนตามการเรียกร้องนั้น แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าหากธุรกิจของบริษัทผลิตตกต่ำจนต้องมีการลดถอนคนงานออก ทำให้จำนวนคนว่างงานเพิ่มสูงขึ้น ในสภาพเช่นนี้คนงานมีโอกาที่จะเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างได้น้อย แต่นายจ้างจะอยู่ในฐานะเข้มแข็งที่จะรักษาอัตราค่าจ้างหรือแม้แต่ลดค่าจ้างลงก็เป็นได้

Phillips ได้ใช้หลักการดังกล่าวอธิบายทฤษฎีเงินเฟ้อดังนี้ ในการผลิตและการจ้างงานนั้นเมื่อมีการเรียกร้องเพิ่มค่าจ้าง ฝ่ายนายจ้างย่อมจะต้องพยายามให้คนงานเพิ่มกำลังการผลิตซึ่งจะโดยการเรียกร้องให้คนงานทำงานให้ขยันแข็งเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น หรือโดยการนำวิทยาการใหม่ ๆ มาช่วย จนในที่สุดผลิตภาพ (productivity) จะเพิ่มขึ้นชดเชยการเพิ่มอัตราค่าจ้างให้แก่คนงาน ถ้าผลิตภาพเพิ่มขึ้นเพียงพอที่จะชดเชยได้ นายจ้างซึ่งได้แก่ผู้ผลิตสินค้า ก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มราคาสินค้าของตน แต่ถ้าหากว่าการเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มขึ้นสูงมากกว่าที่ผลิตภาพจะเพิ่มตามทันแล้ว นายจ้างจะพยายามผลกระทบของค่าจ้างนั้นไปให้แก่ผู้อุปโภคบริโภคโดยการเพิ่มราคาสินค้าของตน ยิ่งถ้าสินค้านั้นมีลักษณะผูกขาดด้วยแล้ว การผลกระทบด้วยการเพิ่มราคาสินค้าจะมีได้มากในช่วงนี้จึงควรกล่าวว่าเป็นเงินเฟ้อที่เกิดจากแรงดันของต้นทุน (cost push) หลักการนี้อธิบายได้ดังนี้

$\frac{\dot{W}}{W}$ = อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลิตภาพ
(rate of change of productivity)

$\frac{\dot{P}}{P}$ = อัตราการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า ในกรณีข้างต้น อัตราการเพิ่มของราคาสินค้าจะเกิดขึ้นเท่ากับส่วนที่อัตราการเพิ่มของค่าจ้างสูงกว่าอัตราการเพิ่มของผลิตภาพ โดยผู้ผลิตพยายามบัตภาระให้แก่ผู้ซื้อสินค้าดังนี้

$$\frac{\dot{P}}{P} = \frac{\dot{W}}{W} - \frac{\dot{W}}{W}$$

ดังนั้น ในระดับอัตราการว่างงานเท่ากับ U_1 ซึ่งเท่ากับ 4% ในกรณีรูปข้างต้น อัตราเพิ่มของค่าจ้างเท่ากับ 2% จะไม่มีปัญหาผลกดันให้เกิดภาวะเงินจากค่าจ้างและในระดับการว่างงานเท่ากับ 4% และการเรียกร้องเพิ่มค่าจ้างโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2% ซึ่งเท่ากับ อัตราการเพิ่มของผลิตภาพ ($\frac{\dot{P}}{P}$) นี้แล้ว หากปรากฏว่าระดับราคาสินค้ายังคงเพิ่มขึ้นอีกก็ควรกล่าวได้ว่า เงินเฟ้อนั้นเป็นผลมาจากแรงดึงของอุปสงค์อย่างเดียว (pure demand inflation)

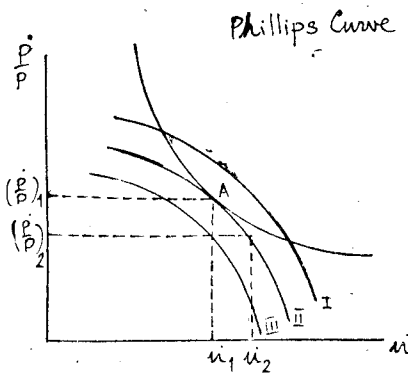
ในเศรษฐกิจที่มีการว่างงานอยู่ในระดับสูง เช่น 4% ราคาสินค้าจะเพิ่มขึ้นในอัตราต่ำกว่าการเพิ่มของอัตราค่าจ้าง ($\frac{\dot{W}}{W} = \frac{\dot{P}}{P}$) ซึ่งหากจะพยายามขยายการผลิตเพื่อให้เศรษฐกิจบรรลุซึ่งเป้าหมายที่มีอัตราการว่างงานที่ต่ำกว่าเช่นที่ 2% แล้ว การใช้นโยบายการคลังหรือการเงินที่ดีเพื่อขยายการลงทุนเพื่อการจ้างงานมากขึ้น จะมีผลผลกดันให้เกิดเงินเฟ้อได้มาก เพราะคนงานจะอยู่ในฐานะแข็งแรงที่จะเรียกร้องค่าจ้างได้มาก ซึ่งจะเป็นผลผลกดัน (cost-push) ให้นักประกอบการเพิ่มราคาสินค้าขึ้น

ข. การตัดสินใจของผู้วางแผนเศรษฐกิจ

ตามที่อธิบายข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีปรากฏการณ์ที่ว่า ถ้ามีนโยบายในการลดอัตราการว่างงานลงแล้วก็ต้องยอมรับภาวะเงินเฟ้อที่สูงขึ้น ยิ่งต้องการเร่งเศรษฐกิจให้ขยายตัวมากขึ้นเท่าใดเพื่อให้อัตราการว่างงานลดลงแล้ว อัตราเงินเฟ้อจะมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นผู้วางแผนเศรษฐกิจจะต้องเลือก (trade off) ระหว่างการยอมให้เกิดเงินเฟ้อในระดับที่พอสมควรเพื่อให้ได้ผลของการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างพอใจ หรือเพื่อปรับอัตราการว่างงานให้ลดลงถึงระดับที่ประสงค์ ในการเลือกเพื่อให้ได้มาซึ่งความพอดีจากสองฝ่ายนี้ ศาสตราจารย์ Tinbergen อธิบายว่า ความพยายามให้ได้มาซึ่งอรรถประโยชน์สูงสุด (utility maximization) นั้น จะต้องคำนึงถึงสมการอรรถประโยชน์ $U = U(\bar{u}, \bar{p})$

นอกจากนั้น การกำหนดนโยบายตามนัยของศาสตราจารย์ Tinbergen นี้จะต้องอยู่บนสมมติฐานว่า มีเสรีภาพทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ การเลือกเป้าหมายใดเป้าหมาย

หนึ่งอาจถูกถ่วงน้ำหนักด้วยภาวะการเมืองได้ ถ้าไม่มีเสรีภาพเต็มที่ ซึ่งอธิบายด้วยกราฟ จะได้ indifference curve I, II และ III ซึ่งหมายถึงว่า ทุกจุดบนเส้น I จะให้ค่าอรรถประโยชน์ที่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ที่จุด a อัตราเงินเฟ้อเท่ากับ $(\dot{P}/P)_1$ และการว่างงาน u_1 ถ้าต้องการลดอัตราเงินเฟ้อลงมาเป็น $(\dot{P}/P)_2$ ก็จะต้องยอมเสียประโยชน์จากการที่อัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้นเป็น u_2 และทุกจุดบนเส้น II จะดีกว่าเส้น I ในทำนองเดียวกัน เส้น III จะให้อรรถประโยชน์สูงกว่า II เมื่อได้ indifference curves ดังกล่าวแล้ว จุดซึ่งผู้วางแผนเศรษฐกิจจะเลือกเพื่อให้ได้อรรถประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ก็คือ จุดซึ่ง Phillips curve สัมผัสกับ indifference curve ดังนี้

จุด A คือ จุดสัมผัสของ Phillips Curve กับ indifference curve II จุดนี้จะเป็นจุดซึ่งเศรษฐกิจจะได้รับอรรถประโยชน์สูงสุด

อย่างไรก็ตาม หลักการนี้มีข้อจำกัด

ในการกำหนดเป้าหมายนโยบายเศรษฐกิจได้เพียง 2 เป้า คือ อัตราการว่างงานและเงินเฟ้อเท่านั้น ตามข้อเท็จจริง เมื่ออัตราการว่างงานลดลงอาจมีผลกระทบต่อดุลการชำระเงินได้ในสมการอรรถประโยชน์ จึงอาจต้องเพิ่มปัจจัยอื่น ๆ มากขึ้นเพื่อให้มี

เป้าหมายทางเศรษฐกิจที่ครบถ้วน ดังนี้ การอธิบายโดยวิธีการดังกล่าวข้างต้นจึงย่อมจะไม่สมบูรณ์นัก

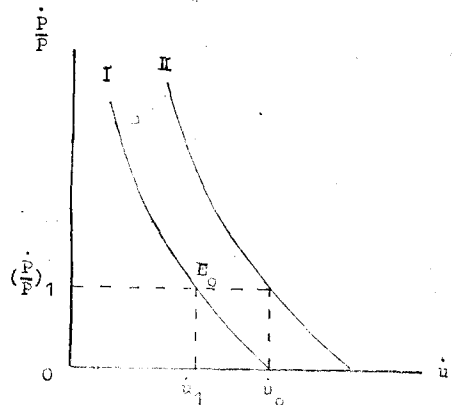
ค. วิวัฒนาการของ Phillips Curve

ผลงานของ A.W. Phillips เป็นก้าวสำคัญของทฤษฎีเงินเฟ้อในยุคใหม่ นักเศรษฐศาสตร์ต่างอาศัยรากฐานของ Phillips Curve เพื่อวิวัฒนาการแนวความคิดของตนออกไปได้หลายลักษณะดังจะกล่าวต่อไป

ศาสตราจารย์ฟรีดแมน (Milton Friedman) ศาสตราจารย์ฟรีดแมน แห่งสำนักชิคาโกได้เน้นความสำคัญของการคาดคะเนในเศรษฐกิจ¹ ในภาวะที่มีเงินเฟ้อ ประชาชนย่อมต้องคาดคะเนการเพิ่มของราคาสินค้าในระยะต่อไปเสมอ ความคิดที่ว่าในระยะต่อไปจะมีอัตราเงินเฟ้อจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าเงินตราที่ตนถืออยู่ในปัจจุบัน จะเสื่อมค่าลง ดังนั้น อัตราเงินเฟ้อจึงถือเป็นค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ของผู้ถือเงินสด

โดยอาศัยหลักการที่ว่า การคาดคะเนราคาสินค้าในระยะต่อไปมีความสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจ ศาสตราจารย์ฟรีดแมน จึงอธิบายว่า อัตราการว่างงานในเศรษฐกิจนั้นจะมีลักษณะมันคงแม้ว่าผู้วางแผนเศรษฐกิจจะพยายามลดอัตราการว่างงานให้น้อยลงโดยยอมให้เศรษฐกิจมีเงินเฟ้อบ้าง แต่ในระยะต่อไปด้วยอิทธิพลของการคาดคะเน เมื่อราคาสินค้าเพิ่มขึ้น ย่อมจะผลักดันให้ระดับราคาสินค้าแพงยิ่งขึ้นอีก เพราะประชาชนจะขยายการใช้จ่ายมากกว่าปกติ ในที่สุดต้องมีมาตรการควบคุมเข้มงวดและอัตราการว่างงานต้องเพิ่มกลับไปยังระดับเดิมอีกในที่สุด ดังนั้นอัตราการว่างงานจึงมีเพียงอัตราเดียว ซึ่งตามนัยแล้วก็หมายถึงอัตราการว่างงานอย่างถาวร (permanent unemployment)

อธิบายได้ด้วยกราฟดังนี้ อัตราการว่างงานตามทฤษฎีของ Phillips curve ควรจะอยู่ที่ u_0 ซึ่งเป็นระดับที่ไม่มีการเงินเฟ้อ เพราะอัตราการเพิ่มค่าจ้างเท่ากับอัตราการขยายผลผลิตภาพ แต่เมื่อผู้วางแผนเศรษฐกิจพยายามลดอัตราการว่างงานให้ลดน้อยลงด้วย การยอมให้เศรษฐกิจมีเงินเฟ้อเท่ากับ $(\frac{\dot{P}}{P})_1$ นั้น หมายถึงภาวะการพยายามเคลื่อนตาม Phillips Curve ไปยังจุด E_0

1. พฤติกรรมของการคาดคะเนเงินเฟ้อ ตามการศึกษานี้ของ Edmund S. Phelps ในระดับจุลภาค (micro level) อธิบายได้ตามคณิตศาสตร์ ดังนี้

$$\begin{aligned}
 P &= \sum_1^k a_i P_{t-i} \quad \text{และ} \quad \sum a_i = 1 \\
 &= a_0 P_t + a_1 P_{t-1} + a_2 P_{t-2} + \dots + a_n P_{t-n}
 \end{aligned}$$

ด้วยวิธีการเร่งส่งเสริมการลงทุนและการผลิต ทำให้อุปสงค์การจ้างงานเพิ่มขึ้น ปริมาณคนว่างงานก็ลดน้อยลง แต่เมื่อฐานะของคนงานเริ่มเข้มแข็งขึ้นเพราะอุปสงค์การจ้างงานเพิ่มขึ้น คนงานจะมีการเรียกร้องขอเพิ่มค่าจ้าง อัตราค่าจ้างจึงเพิ่มขึ้นและเมื่อเพิ่มสูงกว่าส่วนที่จะสามารถชดเชยด้วยการเพิ่มผลิตภาพแล้ว อัตราเงินเฟ้อจะเกิดขึ้น ซึ่งในกรณีรูปข้างต้น คือ $(\frac{p}{p})_1$

กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ศาสตราจารย์ฟรีดแมนเห็นว่ายังไม่สิ้นสุด แต่เป็นการเริ่มต้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่แท้จริง โดยอธิบายว่า เมื่อมีภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้นประชาชนจะเริ่มคาดคะเนภาวะเงินเฟ้อในระยะต่อไป เมื่อเกิดความวิตกว่าจะมีเงินเฟ้อในระยะต่อไป ประชาชนจะเริ่มใช้จ่ายและลงทุนมาก ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่เป็นอันตราย อัตราเงินเฟ้อจะค่อย ๆ ถีบตัวสูงขึ้น ในที่สุดนโยบายเศรษฐกิจจะต้องหันเข้าทำการควบคุมให้เข้มงวด จำกัดการลงทุนและการใช้จ่าย และผลที่ตามมาก็คือ อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น นั่นคือ Phillips Curve I จะเคลื่อนไปทางขวามือ และอัตราการว่างงานจะกลับไปอยู่ที่ n_1 โดยเศรษฐกิจมีภาวะเงินเฟ้อ $(\frac{p}{p})_1$

อย่างไรก็ดี หลักการฟรีดแมนไม่ได้หักล้างหลักการเดิมของ Phillips Curve แต่อย่างใด หากแต่เป็นวิวัฒนาการอีกก้าวหนึ่ง ข้อที่แตกต่างกันก็คือ หลักการของฟรีดแมนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว โดยมีสมมติฐานว่า ประชาชนมีการคาดคะเนอัตราเงินเฟ้อเป็นเรื่องสำคัญ

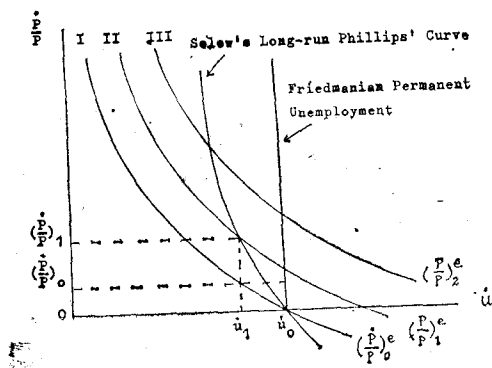
การวิเคราะห์ของโซโลว์

ศาสตราจารย์ Robert M. Solow ให้ความเห็นเกี่ยวกับ Phillips Curve ดังนี้ ความแตกต่างระหว่าง Phillips Curve เดิม และการวิเคราะห์ของฟรีดแมนนั้น มีสาเหตุมาจากอัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (expected rate of inflation) ตามทฤษฎีเดิม A. W. Phillips ไม่ได้คำนึงถึงอัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้น แต่การวิเคราะห์ของฟรีดแมนอธิบายว่ามีเพียง Phillips Curve ที่แท้จริงเพียงเส้นเดียว และอัตราการว่างงานจะมีค่าคงเดิมตลอดไปจึงเรียกว่า อัตราการว่างงานถาวร ความพยายามที่จะลดอัตราการ

ว่างงานลงโดยให้เศรษฐกิจเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นจะไม่มีผลอย่างไรในระยะยาว โซโลว์ชี้ให้เห็นว่า แนวการวิเคราะห์ของฟรีดแมนอาศัยอัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเพียงอัตราเดียว พฤติกรรมในเศรษฐกิจควรจะมีอัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแตกต่างออกไปในแต่ละระยะ ทั้งนี้ เนื่องจากประชาชนย่อมไม่สามารถคำนึงถึงค่าแท้จริงของเงินตราเสมอไป ตัวเลขที่เป็นยอดเงินนั้นย่อมมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนมากกว่า ตัวอย่างเช่น

เดิม	บุคคลหนึ่งมีรายได้	10,000 บาท	ระดับราคา = 100
ต่อมา	บุคคลนั้นมีรายได้เป็น	15,000 บาท	ระดับราคา = 150

ค่าแท้จริงของรายได้ทั้งสองกรณีเท่ากัน เพราะระดับราคาสินค้าเพิ่มในอัตราเดียวกันกับรายได้ แต่ทว่าความรู้สึกของบุคคลผู้นั้นย่อมรู้สึกว่าคุณเองมีรายได้ดีขึ้นกว่าเดิม ลักษณะนี้เรียกว่า ภาพลวงตาของเงิน (money illusion) ความรู้สึกนี้จะทำให้อัตราคาดคะเนเงินเพื่อเปลี่ยนไป ความรู้สึกว่ามีรายได้เพิ่มขึ้นจะทำให้การใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก และเป็นโอกาสให้เงินเฟ้อมีแนวโน้มสูงขึ้นกว่าเดิม อธิบายด้วยกราฟ ดังนี้

Phillips Curve เส้น I มีอัตราการว่างงานที่ u_0 โดยเศรษฐกิจไม่เกิดภาวะเงินเฟ้อ เมื่อรัฐบาลพยายามขยายการลงทุนและผ่อนคลายเครดิตเพื่อให้การผลิตขยายตัว อัตราการว่างงานลดลงเป็น u_1 ในสภาพนี้ คนงานจะเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มผลักดันให้ราคาสินค้า

เพิ่มขึ้น ตามลักษณะการอธิบายของ A.W. Phillips อัตราเงินเฟ้อจะเพิ่มขึ้นเป็น $(\frac{P}{P})_0$ และตามทฤษฎีของฟรีดแมนกระบวนการจะย้อนกลับไปยังอัตราการว่างงานเดิม u_0 แต่ตามความเห็นของโซโลว์ ในระดับอัตราการว่างงาน u_1 นี้ อัตราเงินเฟ้อจะเพิ่มขึ้นเป็น $(\frac{P}{P})_1$ เพราะเมื่อประชาชนประสบภาวะเงินเฟ้อจะเริ่มค้นคว้าอัตราเงินเฟ้อที่จะเพิ่ม

ขึ้น และทำให้อัตราคาดคะเนเงินเพื่อเพิ่มจาก $(\dot{p})^e_{p_0}$ เป็น $(\dot{p})^e_{p_1}$ ซึ่งทำให้ Phillips curve เคลื่อนไปทางขวามือที่เส้น II อัตราเงินเฟ้อในเศรษฐกิจจึงเป็น $(\dot{p})^e_{p_1}$ เพื่อจะรักษาอัตราการว่างงานให้เหลือเพียง n_1 ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากมีนโยบายลดอัตราการว่างงานต่อไป ภาวะเงินเฟ้อจะเพิ่มในอัตราที่สูงกว่า Phillips Curve เดิม นั่นคือ จะเกิด Phillips Curve ในระยะยาวขึ้นเป็นเส้น Long-run Phillips Curve แนวความคิดของโซโลว์ได้เพิ่มเติมการวิเคราะห์ของฟรีดแมนออกไป ดังนี้

(1) อัตราการว่างงานไม่จำเป็นจะต้องถาวรเสมอไป นโยบายเศรษฐกิจสามารถลดอัตราการว่างงานได้ แต่จะเกิดผลสะท้อนเพิ่มอัตราเงินเฟ้อได้มากกว่าหลักการเดิมของ Phillips

(2) อัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นควรจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา จึงเคลื่อนที่ไปตามภาวะอัตราคาดคะเนเงินเพื่อ

ดังนั้น จึงสรุปความแตกต่างระหว่างแนวความคิดทั้งสามข้างต้นได้ดังนี้

1. หลักการพื้นเดิม (Naive Phillips Curve) มีเส้นฟิลลิปส์เพียงเส้นเดียวและไม่ได้คำนึงถึงเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแต่อย่างใด
2. หลักการของฟรีดแมนเน้นความสำคัญของการคาดคะเนเงินเฟ้อ ซึ่งจะทำให้การลดอัตราการว่างงานไม่มีผล เงินเฟ้อจะเกิดขึ้นถ้าดำเนินนโยบายขยายการลงทุน และเครดิต โดยอัตราการว่างงานจะกลับไปในระดับที่เรียกว่า อัตราการว่างงานถาวรเสมอ
3. แนววิเคราะห์ของโซโลว์ได้เสนอความเห็นที่ว่า ประชาชนย่อมมีภาพลวงตาของเงิน ซึ่งจะทำให้เกิดอัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแตกต่างกันไปตามแต่ละระยะเวลาในระยะยาวจึงควรมี Phillips Curve อีกเส้นที่จะอธิบายปรากฏการณ์นี้ โดยจะมีลักษณะชันกว่า Phillips Curve ธรรมดา และความเห็นของโซโลว์ยังแตกต่างไปจากฟรีดแมนในแง่ที่ว่านโยบายเศรษฐกิจสามารถลดอัตราการว่างงาน แต่จะต้องยอมให้ภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้นในอัตราที่สูงกว่า Phillips Curve เดิม นั่นคือ นโยบายเศรษฐกิจยังสามารถ trade off ได้ระหว่างอัตราการว่างงานกับอัตราเงินเฟ้อ

18.6 การศึกษาทางปริมาณ (Quantitative Studies)

การศึกษาทางปริมาณเกี่ยวกับทฤษฎีเงินเพื่อมีมากมาย และพยายามที่จะแยกสาเหตุเงินเพื่อ ว่าเป็นเงินเพื่อที่เกิดจากแรงดันของต้นทุน (cost push inflation) หรือแรงดึงของอุปสงค์ (demand-pull inflation) เช่น R.T. Seldon และที่ได้ศึกษากันกว้างขวางในระยะหนึ่งคือทฤษฎีของฟิลลิปส์ โดยพยายามใช้ข้อมูลของเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกาวิเคราะห์ผลงานด้านนี้เห็นได้จากผลการศึกษาของ A.W. Phillips เอง และของ Samuelson และ Solow เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การศึกษาทางปริมาณโดยอาศัยทฤษฎีปริมาณเงิน (Quantity Theory) นั้นอาจใช้การอธิบายว่า ระดับราคาสินค้าจะเปลี่ยนแปลงได้ด้วยผลของการขยายปริมาณเงิน แต่ถ้าหากการผลิตขยายตัว ระดับเงินเพื่อจะลดน้อยลง (เครื่องหมายสัมประสิทธิ์จึงเป็นลบ) จึงอาจตั้งสมการขึ้นอธิบายดังนี้

$$\dot{P} = a + b\dot{M} - c\dot{Y}$$

\dot{P} = อัตราการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาสินค้า

\dot{M} = อัตราการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงิน

\dot{Y} = อัตราการเปลี่ยนแปลงของผลผลิต หรือรายได้ประชาชาติที่แท้จริง

1. อาจวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้ จากทฤษฎีปริมาณเงิน

$$MV = PT \tag{1}$$

$$P = \frac{MV}{T}$$

V เป็นค่าคงที่ แต่ผลผลิต T สามารถเปลี่ยนแปลงได้

$$dP = \frac{\partial P}{\partial M} \cdot dM + \frac{\partial P}{\partial T} \cdot dT \tag{2}$$

จาก (1) เราได้ $\frac{\partial P}{\partial M} = \frac{V}{T}$ และ $\frac{\partial P}{\partial T} = -\frac{MV}{T^2}$

แทนค่าใน (2) $dP = \left(\frac{V}{T} dM\right) - \left(\frac{MV}{T^2} dT\right)$

การเปลี่ยนแปลงต่อเวลา $\frac{dP}{dt} = \left(\frac{V}{T} \cdot \frac{dM}{dt}\right) - \left(\frac{MV}{T^2} \cdot \frac{dT}{dt}\right)$

คูณด้วย $\frac{T}{MV} \cdot \frac{1}{P}$; $\left(\frac{T}{MV}\right) \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right) = \left(\frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt}\right) - \left(\frac{1}{T} \cdot \frac{dT}{dt}\right)$

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาโดยประมาณการทางสถิติของ Harberger เกี่ยวกับภาวะเงินเฟ้อในอเมริกาใต้ได้อาศัยทฤษฎีปริมาณเงินผสมผสานเข้ากับแนวความคิดที่ว่า เงินเฟ้ออาจเกิดขึ้นได้จากแรงดันของการเพิ่มค่าจ้างแรงงาน และเมื่อเศรษฐกิจเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น จะเกิดสภาพเร่ง (acceleration) ทำให้เงินเฟ้อถีบตัวเองสูงขึ้นไปอีกดังนี้

$$\dot{P}_t = -1.15 - 0.89 \dot{Y}_t + 0.70 \dot{M}_t + 0.29 \dot{M}_{t-1} + 0.16 \dot{A}_t + 0.13 \dot{W}_t$$

$$R^2 = 0.87$$

\dot{P}_t อัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาสินค้าผู้บริโภคเป็นร้อยละ

\dot{Y}_t อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ที่แท้จริงเป็นร้อยละ

\dot{M}_t อัตราการเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินเป็นร้อยละ

\dot{A}_t อัตราการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในปี (t-1) ลบด้วยอัตราการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในปี (t-2)

\dot{W}_t อัตราการเปลี่ยนแปลงของค่าจ้างขั้นต่ำ

ผลการศึกษาดังกล่าวอธิบายได้ว่า

\dot{A}_t แสดงสภาพเร่งอันเกิดขึ้นเมื่อมีอัตราเงินเฟ้อรุนแรง ประชาชนจะเริ่มตระหนักในปัญหาและตื่นตระหนกจนกักตุนสินค้า ทำให้ภาวะเงินเฟ้อทวีความรุนแรงขึ้น

\dot{W}_t แสดงภาวะของแรงดันอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราค่าจ้าง ทำให้ผู้ประกอบการผลักภาระค่าใช้จ่ายนี้ให้แก่ผู้บริโภคด้วยการเพิ่มราคาสินค้า

ส่วนการเปลี่ยนแปลงระหว่างปริมาณเงิน กับปริมาณผลิตผล (หรือรายได้ที่แท้จริง) แสดงถึงภาวะแรงดึงของอุปสงค์ (demand pull)

การศึกษาดังกล่าวนี้ให้ผลอย่างคร่าว ๆ ถึงสาเหตุเงินเฟ้อ แต่มีข้อที่พึงสังเกตต่อไปว่า การศึกษานั้นจำกัดขอบเขตแต่เฉพาะเศรษฐกิจระบบปิด (closed economy) ในภาวะเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งการค้าระหว่างประเทศมาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างประเทศอาจมีผลต่อระดับราคาสินค้าภายในประเทศถึงสองลักษณะ คือ

(1) เงินเพื่ออันเกิดจากแรงดันของระดับราคาสินค้าเข้า (import-push inflation) เงินเพื่อในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อต่างประเทศมีระดับราคาสินค้าเพิ่มขึ้น ทำให้สินค้าที่ส่งออกมีราคาสูง เมื่ออีกประเทศหนึ่งต้องส่งสินค้าที่มีราคาสูง ก็จะมีผลทำให้ระดับราคาสินค้าอื่น ๆ ในประเทศต้องได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหากสินค้านำเข้านั้นเป็นวัตถุดิบหรือกึ่งวัตถุดิบที่ใช้เพื่อการผลิตในขั้นต่อไป เมื่อราคาสูงขึ้น ก็ย่อมทำให้ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ต้องใช้วัตถุดิบหรือกึ่งวัตถุดิบนั้น ๆ ต้องเพิ่มตามไปด้วย

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยนของเงินตราสกุลต่าง ๆ ยังมีผลทำให้ราคาสินค้าในประเทศหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เงินเพื่อนำเข้าจึงอาจเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยนของเงินด้วยได้ เช่น การลดค่าเงินของประเทศหนึ่ง จะทำให้ราคาสินค้าเข้าเมื่อเทียบเป็นราคาของเงินสกุลประเทศนั้นเพิ่มขึ้น เป็นต้น

(2) เงินเพื่ออันเกิดจากแรงดันของราคาสินค้าออก เมื่อราคาสินค้าส่งออกเพิ่มขึ้น เพราะความต้องการสินค้านั้นในต่างประเทศสูง จะมีผลชักนำให้มีการส่งสินค้าออกมากจนอาจเกิดภาวะสินค้าไม่พอสอดความต้องการในประเทศ และในที่สุดระดับราคาสินค้านั้น ๆ จะสูงขึ้น ลักษณะนี้เรียกว่า export-led inflation ภาวะของเงินเพื่ออันเกิดจากสาเหตุนี้จะเกิดขึ้นได้ง่ายในประเทศที่มีการส่งออกสินค้าเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เพราะสินค้าเกษตรมีราคาผันผวนขึ้นลงตามภาวะตลาดในต่างประเทศมาก ผลสะท้อนจากความผันผวนของราคาจะกระทบถึงระดับราคาในประเทศได้ในที่สุด

ดังนั้น ในการศึกษาโดยวิธีประมาณการทางสถิติ (empirical study) อาจจะรวมถึงสาเหตุทางด้านต่างประเทศ และใช้สมการอธิบายดังนี้

$$\dot{P} = a + b\dot{M} - c\dot{Y} + d\dot{P}^M + e\dot{P}^X$$

\dot{P}^M = อัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาสินค้านำเข้าเป็นร้อยละ

\dot{P}^X = อัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาสินค้าออกเป็นร้อยละ

สัมประสิทธิ์ของ \dot{P}^M และ \dot{P}^X จะมีเครื่องหมายเป็นบวกเพราะเมื่อราคาสินค้านำเข้าและ / หรือราคาสินค้าออกสูงขึ้น ย่อมมีผลทำให้ระดับราคาสินค้าในประเทศเพิ่มขึ้นด้วย

18.7 ผลกระทบกระเทือนอันเกิดจากเงินเฟ้อ

ผลกระทบกระเทือนอันเกิดจากเงินเฟ้อนั้นจะแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ เศรษฐกิจที่มีแต่เสถียรภาพทางด้านราคามาเป็นเวลานาน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระดับราคามากจนเกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงแล้วย่อมจะสร้างความสับสนตื่นตระหนกได้ง่าย และผลที่สูงสุดเงินเฟ้อที่เป็นอยู่จะยิ่งเลวร้ายยิ่งขึ้น แต่ในเศรษฐกิจที่มีภาวะเงินเฟ้อต่อเนื่องกันจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน โดยทุกคนรับรู้อยู่แล้ว ทุกคนจะพยายามปรับตัวเองให้ทันต่อเหตุการณ์เสมอ ผลกระทบกระเทือนของเงินเฟ้อในภาวะเช่นนี้อาจมีน้อยกว่ากรณีแรก อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เมื่อเศรษฐกิจประสบภาวะเงินเฟ้อ ผลกระทบกระเทือนต่าง ๆ ย่อมตามมาในลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้

18.7.1. ผลกระทบต่อความต้องการถือเงิน (Demand for Money)

ความต้องการถือเงินของประชาชนนั้นไม่ใช่ถือตามจำนวนธนบัตรแต่อย่างใด แต่ผู้ถือจะคำนึงถึงค่าของเงินอยู่เสมอ ดังนั้นในขณะที่ระดับราคาสินค้าต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประชาชนจะเริ่มตระหนักว่าจำนวนเงินที่ตนถืออยู่นั้นมีค่าลดลง จึงทำให้พฤติกรรมในด้านความต้องการถือเงินเปลี่ยนไปด้วย แทนที่จะถือตามจำนวนเงิน (nominal balances) อย่างเดียว กลับคำนึงถึงค่าแท้จริงของเงินที่ถือ (real balances) โดยเหตุที่การถือเงินไว้จะขาดทุนตามภาวะราคาที่สูงขึ้นและค่าเงินลดลง การปรับให้ความต้องการถือเงินอยู่ในระดับเดิมอาจทำได้ด้วยการเพิ่มอัตราผลตอบแทนการถือเงินให้สูงมากพอที่จะชดเชยกับค่าเสียโอกาสอันเกิดจากภาวะเงินเฟ้อ

ความต้องการถือเงิน จะขึ้นอยู่กับสภาพของการคาดคะเนเรื่องราคาสินค้า (price expectation) ถ้ามีการคาดคะเนว่าต่อไปราคาสินค้าจะเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงว่าค่าของเงินจะลดลงแล้ว คนย่อมพยายามถือเงินให้น้อยลงโดยใช้จ่ายให้มากขึ้น อัตราการหมุนเวียนเปลี่ยนมือของเงินจะเพิ่มขึ้น แต่ในกรณีที่ประชาชนคำนึงถึงรายได้ที่เป็นจำนวนเงินมากกว่าค่าแท้จริง (money illusion) จะทำให้การถือเงินกลับเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่า เศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาแตกต่างกับเศรษฐกิจที่พัฒนาแล้ว เมื่อเกิดเงินเฟ้อในเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนา ถ้าเป็นผลสืบเนื่องมาจาก

ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้นแล้ว เกษตรกรย่อมจะมีรายได้ดีขึ้น และโดยที่เกษตรกรมีภาพ
 ลวงตาของเงินได้ง่ายประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เนื่องมาจากการใช้เงินหมุนเวียนยังมี
 น้อย จึงอาจทำให้การถือเงินของประชาชนในภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและ
 เศรษฐกิจโดยส่วนรวมก็อาจเพิ่มสูงขึ้นด้วย

18.7.2. เงินเพื่อการสะสมทุน (Inflation and Capital Formation)

ในประเทศที่กำลังพัฒนา ความต้องการเงินทุนในยามปกติจะสูงกว่ากำลังการออม
 ในเศรษฐกิจอยู่แล้ว เมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อการสะสมทุน
 ได้ ทั้งนี้ถ้าหากเงินเฟ้อนั้นมีความรุนแรงจนกระทั่งประชาชนตระหนักในปัญหาดังกล่าว
 และยังคงคาดคะเนต่อไปอีกว่าค่าของเงินจะลดลง (price expectation) ในภาวะการณ์เช่นนี้จะ
 ทำให้ประชาชนออมน้อยลง (dissaving) แต่พยายามใช้จ่ายหมุนเงินออกไปให้มาก จึงทำ
 ให้ช่องว่างระหว่างเงินออมกับความต้องการเงินทุน (เงินออมต่ำกว่าการลงทุน) ยิ่งขยายตัว
 ออกไปและสร้างปัญหาความไม่สมดุลในเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ในบางกรณีปรากฏว่า ใน
 เศรษฐกิจที่มีเงินเฟ้อ ประชาชนกลับเกิดความรู้สึกว่าเงินรายได้ในรูปตัวเงินของตนเพิ่มขึ้น
 โดยมีได้คำนึงถึงมูลค่าที่แท้จริง (money illusion) แล้ว เพิ่มการออมของตนมากขึ้น ใน
 กรณีเช่นนี้จึงปรากฏว่า แม้จะเกิดภาวะเงินเฟ้อในเศรษฐกิจก็ตาม ประชาชนอาจออมมาก
 ยิ่งขึ้น แทนที่จะใช้จ่ายเงินมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ในภาวะดังกล่าวก็อาจเกิดอันตรายได้
 เนื่องจากว่า ถ้าหากต่อมาประชาชนเริ่มคิดว่าค่าของเงินตกต่ำ และยังมีทางจะตกต่ำต่อ
 ไปแล้ว จะเริ่มมีการนำเงินรายได้รวมทั้งเงินที่เคยออมออกมาใช้จ่ายจนเพิ่มอุปสงค์การ
 ใช้จ่ายในเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้ปัญหาอุปสงค์ส่วนเกินในเศรษฐกิจยิ่งทวี
 ตัวมากขึ้น

เศรษฐกิจที่มีเงินเฟ้อและมีการออมลดน้อยลง จะเกิดปัญหาความไม่สมดุล
 ระหว่างการออมกับการลงทุนขยายตัวมากขึ้น ในกรณีนี้ อาจมีวิธีที่จะแก้ไขได้ ดังนี้

(1) เร่งให้ประชาชนทำงานมากขึ้น โดยไม่เพิ่มรายได้ตอบแทนทั้งนี้ทำให้กำลัง
 การผลิตของเศรษฐกิจดีขึ้น โดยที่ทางด้านรายจ่ายไม่ขยายตัว เพื่อสร้างความสมดุล

(2) พยายามซบรัยได้ออกจากประชาชน เพื่อลดอุปสงค์ส่วนเกินในเศรษฐกิจลงด้วยการเรียกเก็บภาษี หรือโดยการบังคับให้กู้ยืม

(3) ตัดทอนการลงทุนในภาคเอกชนที่ไม่จำเป็น

(4) ใช้มาตรการบังคับ หรือชักจูงให้เพิ่มการออมมากขึ้น

มาตรการทั้งสี่ข้างต้นนั้น มาตรการแรกไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติได้ตามวิถีทางประชาธิปไตย แต่อีกสามมาตรการนั้นสามารถนำมาใช้ตามความเหมาะสมได้ โดยจะต้องคำนึงถึงผลต่าง ๆ อย่างรอบคอบด้วย

แนวทางการพิจารณานโยบายเศรษฐกิจในภาวะเช่นนี้ เราอาจจะถือหลักการได้ดังต่อไปนี้

กำหนดให้ Y เป็นอุปสงค์รวมในเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ การใช้จ่ายของผู้อุปโภคบริโภค นักธุรกิจ รัฐบาล หรืออีกนัยหนึ่งคือ การใช้จ่ายรวมเพื่อผลผลิตประชาชาติ ($C + I + G + X - M$)

Y_F วัดระดับอุปทานที่จะสามารถผลิตได้ตามกำลังของความสามารถของเครื่องมือการผลิต (full-capacity output)

Y_F วัดอุปทานที่มีการจ้างงานเต็มที่ (full-employment output)

ทั้งนี้ การวัดระดับอุปทานในประเทศที่มีอยู่ในระหว่างการพัฒนาควรถือกำลังการผลิตตามเครื่องมือการผลิต และตามธรรมชาติที่จะอำนวยเป็นเกณฑ์ตัดสินมากกว่าแรงงานทั้งนี้เนื่องจากแรงงานยังมีอยู่เหลือเฟือ ถ้าหากเราเริ่มต้นเศรษฐกิจที่สมดุล การขยายตัวของอุปสงค์ถ้าไปเร็วกว่าอุปทาน ก็จะทำให้เกิดภาวะอุปสงค์ส่วนเกิน ($Y > Y_F$) นโยบายทางการเงินและการคลังที่ถูกต้อง จะต้องผลักดันให้เศรษฐกิจเข้าสู่ดุลยภาพด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งคือ

ก. ลดอุปสงค์ลงให้สมดุลกับอุปทาน ด้วยการตัดทอนรายจ่ายด้วยมาตรการต่าง ๆ

ข. เพิ่มอุปทานให้ทันกับอุปสงค์ คือ เร่งส่งเสริมประสิทธิภาพการผลิตให้มีสินค้าพอเพียงต่อความต้องการ

ค. ทั้งลดอุปสงค์ และเพิ่มอุปทานไปพร้อมกัน

ในการลดการใช้จ่ายหรืออุปสงค์ (Y) นั้นมีมาตรการที่สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

- ก. เพิ่มภาษี เพื่อลดอำนาจซื้อ
- ข. เพิ่มอัตราดอกเบี้ย เพื่อลดเครดิต
- ค. ลดรายจ่ายรัฐบาล

แต่วิธีการมุ่งลดการใช้จ่ายแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะให้ผลเสีย โดยทำให้การลงทุนในภาคเอกชน และภาครัฐบาลลดลงไปด้วย ซึ่งในที่สุดจะทำให้ผลผลิตหรืออุปทาน (Y_F) ลดลง ทำให้เศรษฐกิจไม่บรรลุถึงเป้าหมายการผลิตเต็มแรงงาน และในที่สุดไม่ช่วยให้เศรษฐกิจเกิดดุลยภาพแต่อย่างใด

ดังนั้น นโยบายที่ถูกต้องก็คือ ต้องพยายามส่งเสริมการลงทุนที่มีผลเร่งการผลิต ซึ่งในที่นี้หมายถึง การลงทุนในภาคเอกชนและภาครัฐบาลที่มีมูลค่าแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ (productive) ซึ่งจะมีผลเพิ่มกำลังผลิต ขยายอุปทานให้มากขึ้น ขณะเดียวกันพยายามลดอุปสงค์ในด้านการใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอันไม่ให้ผลเพิ่มกำลังผลิตลง เมื่อได้กำหนดแนวทางดังกล่าวแล้วมาตรการที่ควรดำเนินการจึงควรจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้

ก. ลดอัตราดอกเบี้ยเครดิตที่ใช้ในทางเพิ่มผลผลิต และลดการใช้จ่ายในภาครัฐบาลในส่วนที่เป็นการใช้จ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต (productive) การลดอัตราดอกเบี้ยเครดิตที่ใช้เพื่อการขยายกำลังการผลิตให้น้อยลง จะทำให้ธนาคารหันเหการขยายเครดิตให้แก่การลงทุนที่จะสร้างผลผลิตขึ้นในเศรษฐกิจมากขึ้น

ข. เพิ่มภาษีและลดอัตราดอกเบี้ยเครดิตที่ใช้ในทางส่งเสริมกำลังผลิต การเพิ่มภาษีจะทำให้การใช้จ่ายในภาคเอกชนทั้งการอุปโภคบริโภคและการลงทุนลดลง เพื่อจะส่งเสริมการลงทุนเพื่อขยายการผลิตให้เพิ่มขึ้น อาจต้องลดอัตราดอกเบี้ย และเพื่อประกันว่าการลดอัตราดอกเบี้ยจะไม่เพิ่มการอุปโภคบริโภคในภาคเอกชน จึงควรลดอัตราดอกเบี้ยในทางเลือกสรรเพื่อให้การขยายเครดิตเพื่อการผลิตเพิ่มขึ้นได้อย่างไม่มีอุปสรรค

ค. การใช้วิธีการควบคุมเครดิตและเปลี่ยนแปลงภาษีโดยวิธีเลือกสรร ด้วยการควบคุมมิให้มีการขยายเครดิตเพื่อการอุปโภคบริโภค และใช้นโยบายภาษีสนับสนุนการลงทุน ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มภาษีเพื่อให้ลดการอุปโภคบริโภคลง และลดรายจ่ายที่ไม่ช่วยสร้างผลผลิตในภาครัฐบาลอีกด้วย จะทำให้อุปสงค์รวม (Y) ลดลง ในขณะที่ Y_F จะขยายตัวต่อไป เพราะการขยายการลงทุนในภาคเอกชนและรัฐบาล เศรษฐกิจก็สามารถเข้าสู่สภาพที่สมดุลได้ในที่สุด

18.7.3. เงินเพื่อกับฐานะรัฐบาล (Inflation and Government Sector) ภาวะเงินเฟ้อจะมีผลต่อรัฐบาลดังนี้

ในด้านราย ได้ภาษีอากรจะเพิ่มตามภาวะราคา แต่ผลจากการจัดเก็บรายได้ภาษีอากรจะเพิ่มได้มากเพียงไร จะเป็นอัตราเดียวกันกับอัตราเงินเฟ้อหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการจัดเก็บและลักษณะของภาษี ถ้าหากภาษีเป็นอัตราที่เก็บตามหน่วยของสินค้า เช่น อัตราร้อยละต่อกิโลกรัม ต่อถัง ต่อหลา ซึ่งเรียกว่า specific tax แล้ว รายได้จากภาษีลักษณะนี้ จะไม่เพิ่มตามภาวะเงินเฟ้อ แต่ถ้าเก็บตามราคาของสินค้าที่เรียกว่า ad valorem tax รายได้จากภาษีจะสามารถปรับตัวเองได้ ตามภาวะเงินเฟ้อ

ในด้านรายจ่าย รัฐบาลจะมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มตามราคาสินค้า เพราะโครงการใช้จ่ายที่แต่ละกรมกองเสนอจะพยายามปรับตัวตามภาวะเงินเฟ้อ การใช้จ่ายทางด้านการลงทุนก็ย่อมต้องคำนึงถึงราคาวัสดุก่อสร้าง ค่าจ้าง เป็นต้น ดังนั้น ทางด้านรายจ่ายย่อมปรับตัวตามภาวะเงินเฟ้อ ถ้าหากไม่มีการตัดทอนประเภทรายจ่ายลงจากภาวะปกติแล้วภาวะการใช้จ่ายจะเพิ่มขึ้นมาก

ถ้าหากปรากฏว่า ความสามารถและลักษณะภาษีทำให้การจัดเก็บรายได้ภาษีอากรเพิ่มขึ้นไม่ทันภาวะเงินเฟ้อ ในขณะที่เดียวกันรัฐก็มีภาระใช้จ่ายมากขึ้นตามลำดับแล้วปัญหาการขาดดุลการคลัง คือ รายจ่ายสูงเกินรายรับ จะทวีมากขึ้นตามภาวะดังกล่าว และจะยิ่งเป็นผลผลักดันให้อุปสงค์ในเศรษฐกิจมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ในกรณีเช่นนั้นนโยบายที่ควรดำเนินการจึงต้องมุ่งที่จะจำกัดการขยายตัวทางด้านอุปสงค์ด้วยการเพิ่มรายได้ภาษีอากรหรือตัดทอนรายจ่ายโดยการใช้มาตรการหนึ่งมาตรการใดที่กล่าวมาในข้อ 18.7.2 ข้างต้น

18.7.4 เงินเพื่อและการกระจายรายได้ (Inflation and Income Redistribution)

ผลทางด้าน การกระจายรายได้ นั้น อาจสรุปได้ 3 ลักษณะดังนี้

(1) ภาวะเงินเพื่อจะกระจายอำนาจซื้อที่แท้จริง (รายได้ที่แท้จริง) จากผู้ที่มีรายได้เพิ่มในอัตราที่ต่ำกว่าเงินเพื่อหรือไม่เพิ่ม เช่น ข้าราชการ ผู้มีรายได้จากบำนาญและผู้ที่มีรายได้ประจำอื่น ๆ ไปสู่ผู้ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นอันเนื่องจากราคาสินค้าแพงขึ้น (เช่น นักธุรกิจ พ่อค้า ฯลฯ ที่มีกำไรเพิ่มขึ้น)

(2) ภาวะเงินเพื่อจะกระจายอำนาจซื้อที่แท้จริงจากผู้ที่มีสินทรัพย์เพิ่มในอัตราต่ำกว่าอัตราเงินเพื่อไปสู่ผู้ที่มีสินทรัพย์เพิ่มขึ้นเร็วกว่าอัตราเงินเพื่อ สินทรัพย์ในที่นี้หมายถึงถึงสินทรัพย์ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ การมีอสังหาริมทรัพย์เพิ่มขึ้น (เช่น บ้านที่อยู่อาศัย ที่ดิน) ย่อมจะมีผลทำให้ผู้นั้นมีโอกาสทำรายได้ให้แก่ตนและเพิ่มอำนาจซื้อได้มากกว่า

(3) ภาวะเงินเพื่อจะกระจายอำนาจซื้อจากเจ้าหนี้ (creditor) ให้แก่ลูกหนี้ (debtor) ทั้งนี้ เพราะหนี้ที่เป็นเงินตราจะมีค่าลดลงไปตามภาวะราคาที่สูงขึ้น ซึ่งมีข้อที่น่าสังเกตดังต่อไปนี้

(ก) ในตลาดการเงินที่อยู่ในระบบที่มีระเบียบ (organized financial market) การกระจายรายได้มักจะเป็นการโอนประโยชน์จากเจ้าหนี้ให้แก่ลูกหนี้ ยิ่งถ้าหากเงินกู้ยืมนั้นมีระยะยาว ฐานะของลูกหนี้จะยิ่งได้เปรียบมากขึ้น

(ข) ในตลาดการเงินที่ไม่อยู่ในระบบที่มีระเบียบ (unorganized financial market) นั้น อาจให้ผลแตกต่างกัน เพราะลักษณะเงินกู้ในตลาดเช่นนี้จะมีระยะเวลาสั้นมากยิ่งขึ้นกว่านั้นในชนบท การกู้ยืมมักจะชดใช้กันด้วยผลผลิตที่กำหนดขึ้นเป็นปริมาณ ในกรณีเช่นนี้เจ้าหนี้จะได้เปรียบจากภาวะเงินเพื่อ เช่น ชาวนากู้หนี้จากพ่อค้าเพื่อลงทุนในการทำนาแล้วสัญญาใช้คืนเป็นข้าวในปริมาณที่ตกลงกัน มูลค่าของหนี้ที่ได้รับคืนเมื่อคำนวณตามราคาที่สูงขึ้นจะเพิ่มขึ้นมาก การกระจายรายได้จึงยังคงเป็นประโยชน์แก่เจ้าหนี้

(ค) ในประเทศที่รัฐบาลมีหนี้สินมาก และหนี้สินของรัฐบาลมักมีระยะยาว รัฐบาลจึงได้ประโยชน์จากผลการกระจายรายได้จากภาวะเงินเฟ้อมากที่สุด

ผลที่มีต่อการกระจายรายได้อันเนื่องมาจากเงินเฟ้อนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาพสาเหตุ ถ้าหากสาเหตุเงินเฟ้อเกิดจากอุปสงค์ส่วนเกิน หรือเป็นผลมาจากภาวะการขาดแคลนในด้านผลผลิตหรือการปรับค่าเงิน ในกรณีเช่นนี้มักจะปรากฏว่า ค่าจ้างเพิ่มตามไม่ทันภาวะเงินเฟ้อ การกระจายรายได้จึงมักปรากฏว่าเป็นผลเสียต่อลูกจ้าง แต่ในกรณีที่เงินเฟ้อเกิดขึ้นเนื่องจากการเรียกร้องค่าจ้างแรงงานเป็นแรงดัน ผู้ที่มีรายได้ในรูปค่าจ้างอาจจะได้เปรียบ แต่ผู้ที่มีรายได้ประจำจะเสียเปรียบ เพราะเมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อแล้ว รายได้ เช่น ค่าเช่ามักจะไม่สามารถปรับให้ทันอัตราเงินเฟ้อ ดังนั้น ผู้มีรายได้จากค่าเช่าจึงมักจะสูญเสียอำนาจซื้อที่แท้จริงของตนให้แก่ผู้อื่น

หนังสืออ้างอิง

- Conard, Joseph W. *Consequences of Inflation*. Working Paper for Commission on Money and Credit, (July, 1960).
- Holzman, Franklyn D. "Inflation; Cost Push and Demand Pull" *American Economic Review* (March, 1960).
- Hansen, Bent. *A Study in the Theory of Inflation*. London : Allen and Unwin, 1951.
- Kessel, R.A. and Alchian, A.A. "Effects of Inflation," *Journal of Political Economy* (December, 1962).
- Kuh, Edwin, *Profits, Profit Markups and Productivity, Study Paper No. 15*. Washington : Joint Economic Committee, 1960.
- Means, Gardiner C. *Administered Inflation and Public Policy*. Washington : Kramer Associates, 1959.
- Phillips, A.W. "The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1862-1957," *Economica* November, 1958.
- Salant, Walter. "The Inflationary Gap: Meaning and Significance for Policy Making" *American Economic Review*, (June, 1942).
- Smithies, Arthur. "Behavior of Money National Income Under Inflationary Conditions," *Quarterly Journal of Economy*, (November, 1942).
- Wai, U Tun. *The Relation Between Inflation and Economic Development*. Washington D.C. : IMF Staff Papers, October, 1959.

รายชื่อหนังสือเศรษฐศาสตร์

จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการวิจัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1. เศรษฐศาสตร์มหภาค

นายสุพันธุ์ โตสุนทร

แปลจากต้นฉบับของนายโรมัส เดิร์นเบิร์ก และ นายตันคัน แมกดูกอลล์

2. วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

นายเอกชัย ชัยประเสริฐสิทธิ์

แปลจากต้นฉบับของนายเลวิน และ นายเคิร์คแพตตริก

3. วรรณไวทยาการ (ภาคเศรษฐศาสตร์)

รวมบทความเนื่องในโอกาสกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์มีพระชนมายุ
80 พรรษา

4. รักเมืองไทย เล่มสอง

รวมบทความสาขาเศรษฐศาสตร์

เนื่องในโอกาสศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มีอายุครบ 60 ปี

นายณรงค์ชัย อัครเศรณี และนายรังสรรค์ ฐานะพรพันธุ์ บรรณาธิการ

หนังสือที่กำลังตีพิมพ์

1. เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยประเทศด้อยพัฒนา

นายวรวิทย์ หิรัญรักษ์

แปลจากต้นฉบับของนายจักดิช ภาวดี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อรุณี อินทรสุขศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๖๐